

Helena Dobrovoljc
Tina Lengar Verovnik
Urška Vranjek Ošlak
Mija Michelizza
Peter Weiss
Nataša Gliha Komac

PRVA POMOČ iz JEZIKOVNE SVETOVALNICE

ZALOŽBA
Z R C

Helena Dobrovoljc, Tina Lengar Verovnik, Urška Vranjek Ošlak,
Mija Michelizza, Peter Weiss, Nataša Gliha Komac

KJE PA VAS JEZIK ŽULI?

Prva pomoč iz Jezikovne svetovalnice

Urednice: Helena Dobrovoljc, Tina Lengar Verovnik, Urška Vranjek Ošlak

Recenzentki: Nataša Logar, Tanja Petrović

Stvarno kazalo: Urška Vranjek Ošlak

Oblikovanje: Brane Vidmar

Prelom: Simon Atelšek

Izdal: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

Zanj: Kozma Ahačič

Založila: Založba ZRC, ZRC SAZU

Zanjo: Oto Luthar

Glavni urednik: Aleš Pogačnik

Tisk: Cicero Begunje, d. o. o.

Naklada: 500 izvodov

Prva izdaja, prvi natis, dotis

Ljubljana 2020

Raziskovalno delo v Jezikovni svetovalnici Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU je financirano iz raziskovalnega programa ARRS *Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju* (P6-0038), infrastrukturnega programa ZRC SAZU *Naravna in kulturna dediščina* (I0-0031-0618) in programa *Naravna in kulturna dediščina slovenskega naroda* (SAZU).

Izid publikacije je podprla Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS v letu 2018.

Digitalna različica (pdf) je pod pogoji licence CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna:

<https://doi.org/10.3986/9789610502739>

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

811.163.6'35(035)

KJE pa vas jezik žuli? : prva pomoč iz Jezikovne svetovalnice / Helena Dobrovoljc ... [et al.] ; [urednice Helena Dobrovoljc, Tina Lengar Verovnik, Urška Vranjek Ošlak ; stvarno kazalo Urška Vranjek Ošlak]. - 1. izd., 1. natis. - Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2020

ISBN 978-961-05-0273-9

1. Dobrovoljc, Helena

COBISS.SI-ID 304470016

Helena Dobrovoljc
Tina Lengar Verovnik
Urška Vranjek Ošlak
Mija Michelizza
Peter Weiss
Nataša Gliha Komac

KJE PA VAS JEZIK ŽULI?

PRVA POMOČ IZ JEZIKOVNE SVETOVALNICE

Ljubljana 2020

KAZALO

KNJIGI NA POT	6
O JEZIKOVNI SVETOVALNICI	12
RABA LOČIL	24
DRUGA PISNA ZNAMENJA	80
RABA VELIKE IN MALE ZAČETNICE	96
KRAJŠAVE	192
PREVZETE BESEDE IN BESEDNE ZVEZE	224
TVORJENJE BESED	280
JEZIKOVNE IZBIRE NA RAZLIČNIH JEZIKOVNIH RAVNINAH	326
SLOVARJI IN SLOVAROPISJE	438
OBLIKOVANJE BESEDILA	450
LITERATURA	476
RAZČLENJENO KAZALO	482
STVARNO KAZALO	502

KNJIGI NA POT

Kdor jezika špara, kruha strada.
Slovenski pregovor

Pričujoča monografija je nastala po osmih letih delovanja spletne Jezikovne svetovalnice Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša pri ZRC SAZU, v katerih smo do decembra 2019 odgovorili na več kot 2500 jezikovnih vprašanj z različnih področij. V tem obdobju se je izkazalo, da svetovalnica ni le hitra in referenčno zanesljiva pomoč pri zadregah vseh tistih uporabnikov slovenščine, ki se v aktualnih jezikovnih priročnikih ne znajdejo oziroma ne najdejo odgovora na svoje vprašanje, temveč z odgovori v svetovalnici zapolnjujemo tudi vrzeli, ki nastajajo zaradi hitrega in pospešenega jezikovnega razvoja ter pomanjkanja aktualnih jezikovnih priročnikov.

Pravopisna pravila, nazadnje objavljena v *Slovenskem pravopisu* 2001, prvič pa v samostojni knjigi leta 1990, so stara tri desetletja. Konceptualno izhajajo iz jezikoslovnih nazorov šestdesetih in sedemdesetih let prejšnjega stoletja, gradivsko pa se opirajo na v tem obdobju zbrano gradivo, pripravljeno za *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (1970–1991; ²2014). Da obstaja tako v stroki kot med jezikovnimi uporabniki nesoglasje tudi glede vrednotenja jezikovnih pojavov v razmerju do knjižnega ali standardnega jezika, nakazujejo vprašanja v svetovalnici, ki posamezne normativne odločitve jezikoslovcev v preteklosti aktualizirajo in s katerimi spraševalci poizvedujejo o premikih pri umeščanju jezikovnih pojavov.

Podobna časovna umestitev je mogoča glede *Slovenske slovnice* Jožeta Toporišiča, ki predstavlja celovit slovnični opis vseh ravnin slovenskega jezika, a kljub ponatisom v letih 2000 in 2004 gradivsko in konceptualno ni posodobljena. Opis tudi ne upošteva jezikovnih

sprememb, ki jih empirično preverljivo izkazuje sodobno jezikovno gradivo, raziskovano tudi z novimi orodji in tehnologijami, ki prinašajo metodološke inovacije.

Očitna razhajanja med rabo in neposodobljenimi priročniki ne razkrivajo le potrebe po koncipiranju slovnice jezika 21. stoletja in sodobnega pravopisa, ki kot *Pravopis 8.0* raste iz potreb uporabnikov, temveč tudi raziskavo uporabniških zahtev, ki izkazujejo željo po drugačnih jezikovnih priročnikih, npr. po raziskavah sloga. Zato bi bilo treba pripraviti sodoben stilistični priročnik, ki ne bi kazal zgolj na manj in bolj priporočene jezikovne vzorce, temveč bi jezikovne pojave opredelil v vsej njihovi raznolikosti, ki dokazuje, da je sodobni knjižni jezik izrazito heterogen in da se uresničuje v več položajih kot pred desetletji, k čemur je zagotovo pripomogla množična komunikacija v elektronski dobi.

Vsemu povedanemu skuša zadostiti pričujoča monografija, katere ureditev temelji na trinivojskem sistemu oznak vprašanj in odgovorov v Jezikovni svetovalnici Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Sistem oznak deli vprašanja in odgovore v krovne kategorije in podkategorije, tretji nivo pa predstavljajo ključne besede. Krovne kategorije označujejo jezikovno raven in področje: besediloslovje, besedotvorje, etimologija, glasoslovje, leksika, leksikografija, narečjeslovje, oblikoslovje, pomenoslovje, pravopis, prevodoslovje, skladnja, sociolingvistika, stilistika, terminologija in razno. Krovne kategorije so notranje razdeljene po problematikah, npr. krovna kategorija pravopis ima podkategorije ločila, posebna pisna znamenja, deljenje besed, mala ali velika začetnica itd. Vsakemu vprašanju z odgovorom so pripisane še ključne besede, ki podrobneje označujejo tematiko in omogočajo iskanje po posameznih težjih primerih. Tako nas pregled ključnih besed vodi do ugotovitve, da so se uporabniške jezikovne zadrege v zadnjih letih najpogosteje zaustavile pri ključnih besedah: *vodja* (kako in ali sploh tvoriti žensko obliko ter kako z njo ravnati v besedilu), *išče se Urša Plut* (sklon osebka ob trpni obliki glagola), *d. o. o.* (okrajšava večbesedne besedne zveze kot dela imena gospodarskega subjekta in stičnost prvin), *Facebook* (pisanje stvarnega lastnega imena z malo začetnico), *ki – kateri* (razmerje med oziralnima zaimkoma), *Carigrad* (kako v sodobni rabi uporabljati imeni *Carigrad* in *Istanbul*) in podobno.

Notranji protokol Jezikovne svetovalnice poteka tako, da morajo vsak odgovor pred javno objavo odobriti vsaj trije člani in članice uredniškega odbora. Odkar je predlog odgovora objavljen tudi v t. i. interni delovni klepetalnici, se v strokovno bogatih debatah rojevajo tudi nove zamisli, odgovori pa so pogosto rezultat sodelovanja več sodelavcev in sodelavk. Pri pripravi monografije smo se zato odločili, da bomo posamezne jezikovne zadrege, ki so v svetovalnici združene pod enotno podkategorijo, povezali in podali sintezo zbranih odgovorov. S tem smo tudi preverjali ustreznost posameznih odgovorov, ki so nastajali v daljšem časovnem obdobju, ko so nekatere odločitve dozorele, omahovanja pa so se pogosto umaknila trdnejšim merilom, ki jih je bilo mogoče določiti šele ob pregledu večjega gradivskega korpusa. Izjemoma so objavljeni tudi tisti odgovori, v katerih so obravnavani posamezni primeri, s katerimi želimo podkrepiti načelne smernice na posameznih področjih. Ta hierarhija je dobro razvidna tudi iz kazala.

Monografija *Kje pa vas jezik žuli?* se osredinja na devet krovnih poglavij (Raba ločil, Druga pisna znamenja, Raba velike in male začetnice, Krajšave, Prevzete besede in besedne zveze, Tvorjenje besed, Jezikovne izbire na različnih jezikovnih ravninah, Slovarji in slovaropisje, Oblikovanje besedila), pri katerih je mogoče govoriti o tematski zaokroženosti in pri katerih so se izoblikovale konkretne rešitve (npr. različni tipi vejice ob večbesednih veznikih) in rešitve, ki jih je mogoče posplošiti na podobne primere (tipi prevzetih besed, načini zapisa z veliko in malo začetnico ...). Gre za nabor, pri katerem so bili avtorice in avtor knjige dejavno udeleženi v večji meri, tematsko torej praviloma ne sega na področja oblikoslovnega pregibanja in besedotvorja, skladijskega védenja, čeprav je tudi teh vprašanj in odgovorov v svetovalnici veliko, morda pa se bo potreba po sintezi vprašanj s tega področja pokazala kasneje, v novi publikaciji.

Že sama ustanovitev jezikovnega svetovanja kot dejavnosti je spodbudila živahna razmišljanja o jezikovnih zadregah, nejasnostih, ki se človeku porajajo vedno znova ob jezikovnem sobivanju in sporazumevanju, nemalo premišljanja pa so spodbudili tudi odgovori. Ti so bili tudi v neformalnih odzivih uporabnikov svetovalnice – teh je vsak dan približno tisoč – ocenjeni kot zanesljivi, sicer pa vrednoteni zelo binarno: kot omahljivi ali normativno popustljivi na eni strani, na drugi strani pa so

že v vprašanjih izpostavljeni položaji, zaradi katerih spraševalec ne zaupa preveč odločnim opredelitvam priročnikov, saj pogosto najde protislovno argumentiranje ali – še huje – preganjanje nekaterih jezikovnih sredstev brez utemeljitve. Zato smo prepričani, da jezikovno svetovanje z dnevno dodajanimi novimi vprašanji na splet in na spletni portal Fran spodbuja jezikovno radovednost govork in govorcev slovenščine vseh družbenih skupin. Zaradi interpretativne oziroma razlagalne vloge že podanih jezikovnih informacij, zaradi posredovanja nerešenih jezikovnih zadreg ustreznim telesom (sestavljavcem slovarjev, pravopisni in terminološki komisijam) in zaradi detektiranja področij jezikovne rabe, ki zahtevajo več raziskovalne pozornosti, smo prepričani, da je Jezikovna svetovalnica uporabniški servis, ki ga sodobna slovenščina nujno potrebuje.

Poglavja so opremljena s QR kodami, ki ob posameznih poglavjih monografijo povezujejo s ključnimi besedami na obravnavano temo v Jezikovni svetovalnici. S tem so v monografijo posredno vključena tudi tista jezikovna vprašanja, na katera v trenutku pisanja še nismo odgovorili ali niso bila vključena v pričujoče delo. Bralcem in bralkam ponujamo več kot zbirko in sintezo spletno objavljenih odgovorov – pogled v svetovalnico prihodnjih dni, mesecev, let ...

Še o naslovu monografije: porodil se je kot prenovitev imena dolgotletne radijske oddaje na Valu 202 *Kje pa vas čevelj žuli?*. Ko smo prebrali njen opis na spletnih straneh, smo med našim delom in delom novinarjev našli pomenljive vzporednice. Tako kot se oni »posvetijo majhnim in velikim težavam, ki jih poslušalci ne morejo rešiti sami«, tudi mi priskočimo na pomoč ne glede na to, ali uporabnik zgolj ni več iskanja po obstoječih jezikovnih virih ali pa gre za dobro poučenega posameznika, ki v jeziku opaža novosti in spremembe, o katerih želi pridobiti mnenje strokovnjakov. S prošnjo po uporabi prenovljenega naslova smo se leta 2018 obrnili na takratnega urednika Vala 202 Mirka Štularja, ki nam je v imenu vseh sodelavcev sporočil soglasje in zaželel uspešno izdajo knjige. Ta je zdaj res pred vami.

Urednice

O JEZIKOVNI SVETOVALNICI

HELENA DOBROVOLJC
TINA LENGAR VEROVNIK

UVOD

Na inštitutu za slovenski jezik je svetovalna dejavnost potekala že več desetletij v zvezi z aktualnimi jezikovnimi dilemami, ki so jih pisci, avtorji in uredniki zastavljali telefonsko in pisno, odgovarjanje pa je bilo organizirano priložnostno med sodelavci. Ob izidu *Slovenskega pravopisa 2001* (dalje: SP 2001) pa so se sestavljavci odločili za spremembo, saj so predvidevali, da bo po štirih desetletjih »pravopisnega mrka« odzivov več, zato so na ovitku knjige objavili elektronski naslov (pravopis.isj@zrc-sazu.si), v predalu katerega naj bi se zbirale vse pripombe in vprašanja uporabnikov. Od izida pravopisa (novembra 2001) do maja 2003 je v elektronski predal prispelo okoli 65 elektronskih odzivov (Majcenovič 2003) tako jezikoslovcev kot laikov, pripadnikov vseh generacij. Na vprašanja oziroma odzive je odgovarjala Pravopisna komisija SAZU; nekateri odgovori so bili objavljeni tudi na predstavitveni strani *Slovenskega pravopisa 2001*.¹ Komunikacijo s pisci odzivov je prevzel glavni urednik novega pravopisa Jože Toporišič, vendar je ta institucionalno organizirani dialog že v nekaj mesecih zamrl, odgovori so bili posredovani le posameznikom, za javno objavo pa se Pravopisna komisija ni več odločila.

Že ob pregledu vprašanj po izidu SP 2001 je bilo izpostavljeno pomanjkanje ustrezne ustanove, ki bi »organizirano spremljala jezikovno rabo in tako kompetentno svetovala jezikovnim uporabnikom« (Majcenovič 2003: 214), hkrati pa pomagala pri interpretaciji različnih jezikovnih

1 Ob izidu Slovenskega pravopisa 2001 so bile pripravljene spletne strani, na katerih je bil predstavljen slovar z normativnimi oznakami, sestavljavci slovarja so predstavili svoje poglede na delo, na spletišču pa so bili objavljeni tudi predstavitveni govori s tiskovnih konferenc in odgovori na odzive jezikovnih uporabnikov (www.zrc-sazu.si/pravopis).

vprašanj v več slovarjih in tudi v slovnici. Z razmahom spletne komunikacije je pobuda za jezikovno svetovanje prešla v roke posameznikov, moderiranih in nemoderiranih forumov ter klepetalnic, ki sta jih z vidika meril demokratičnosti odgovarjanja in primerne razlagalnosti, predvsem pa umestitve jezikovnih pojavov v sistem ali socialnozvrstno okolje, predstavila in ocenila Žaucer in Marušič (2009: 449–456). Ugotovila sta, da tako imenovane »samoinicativne« jezikovne svetovalnice ne zadoščajo demokratičnim merilom in da govorniki slovenščine potrebujejo »uradno svetovalnico z namenskim javnim financiranjem« (Žaucer in Marušič 2009: 455–456).

Jezikoslovci so opozarjali na pomen t. i. demokratičnega svetovanja (Marušič – Žaucer 2009), ki spraševalcu predstavi vse možnosti jezikovne prakse in mu prepusti, da se za končno rešitev odloči sam, oziroma na »koncept minimalne intervencije« (poimenovan po Cvrčku; Dobrovoljc – Krek 2009), ki se idejno odmika od metode elitističnega prepovedovanja vsega, kar ne spada v vrst visoko kultiviranega knjižnega jezika, temveč ostaja zvest sinhroni dinamiki sistema. Svetovalna dejavnost se je ob elektronski revoluciji približala jezikovnim uporabnikom in postala univerzalnejša: uporabnik je postal dejaven kot spraševalec in pobudnik, jezikoslovci pa v odgovorih prehodijo pot od predpisa k opisu, od storitve do vzgoje.

Zamisel, da je svetovalnica lahko tudi empirično preverljiv vir za nabore jezikovnih zadreg, ki bi morale biti sistematično zbrane in uporabljene kot ogrodje bodočih jezikovnih priročnikov, je bila predstavljena najprej v projektu Sporazumevanje v slovenskem jeziku, ki ga je izvajal konzorcij Instituta »Jožef Stefan«, Univerze v Ljubljani, ZRC SAZU, Trojine, zavoda za uporabno slovenistiko, in podjetja Amebis v letih 2008–2013. V projektu, ki sta ga financirala Evropski socialni sklad in Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije, je bil pripravljen prototip *Slogovnega priročnika*, priročnika, ki je ponujal odgovore na najbolj pereča jezikovna vprašanja, kakor so bila zaznana ob pajkanju spleta, predvsem pa različnih spletnih klepetalnic in jezikovnih servisov. Kazalnik, v katerem je bila pripravljena ontologija problemov, je bil javno objavljen leta 2011 (Bizjak Končar idr. 2011).

Tako pridobljene in utemeljene ugotovitve stroke, tuji zgledi (Pravdová – Svobodová 2014) in pospešena jezikovna dinamika so spodbudili

pisce obeh jezikovnopoličnih dokumentov, tj. obeh *resolucij o Nacionalnem programu za jezikovno politiko*, ki sta bili pripravljene za obdobje 2007–2011 in 2012–2014, da so načrtovali tudi ustanovitev institucionalne jezikovne svetovalnice, kar je bilo v operativnem načrtu za izvedbo v resoluciji predvidenih ciljev – *Akcijski načrt za jezikovno opremljenost* (ANJO 2015) – tudi konkretizirano s ciljem zaznavanja uporabniških zadreg. Leta 2014 je Sektor za slovenski jezik pri Ministrstvu za kulturo celo objavil javni razpis za projekt »Vzpostavitev in vzdrževanje spletnega portala za jezikovne vire in tehnologije«, a je bil razpis zaradi vsebinskih napak umaknjen. Vsa prizadevanja za vzpostavitev financirane jezikovnosvetovalne dejavnosti so torej ostala le na papirju.

JEZIKOVNA SVETOVALNICA PRI INŠTITUTU ZA SLOVENSKI JEZIK FRANA RAMOVŠA ZRC SAZU

Resolucijska obljuba državne podpore je v letu 2012 spodbudila snovanje spletne Jezikovne svetovalnice sodelavcev Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, ki deluje od leta 2012 in predstavlja nadaljevanje že vzpostavljene svetovalne dejavnosti, le da so odgovori sproti objavljeni na spletni strani in se jih da od leta 2014 najti tudi prek slovarskega portala Fran.²

Trenutno³ je na spletišču objavljenih 2520 vprašanj in odgovorov, kar pomeni, da svetovalci odgovorijo v povprečju na skoraj 360 vprašanj letno oziroma na 30 vprašanj mesečno, če upoštevamo, da je svetovalnica poleti zaprta. Število vprašanj je naraščalo vse do leta 2014, ko smo zaradi neobvladljivosti raznolikih vprašanj, ki so zahtevala precej novih poizvedb po gradivu (korporisih in drugih virih), uvedli tritedenski odzivni rok.

Svetovalnica je delovala na spletišču ZRC SAZU v sistemu Drupal (ki omogoča tehnično urejanje – CMS).⁴ Vprašanja so večinoma anonimni uporabniki oddali na posebnem obrazcu na spletišču in so do moderatorja prispela po elektronski pošti. Oblikovanje odgovorov in delo uredniškega

2 Portal Fran. URL: <www.fran.si>.

3 V decembru 2019.

4 Spletišče je postavilo podjetje Xlab, d. o. o.

odbora (zahtevane so bile vsaj tri odobritve) je potekalo v urejevalniku besedil in skupni datoteki, do katere smo s pomočjo spletne storitve Dropbox dostopali člani uredniškega odbora svetovalnice. V naslednji fazi je moderator usklajene odgovore z vprašanji vred dodajal na spletišče. Ob spletni objavi je bilo vsako vprašanje umeščeno v širšo kategorijo (pravopis, oblikoslovje, skladnja, besediloslovje ...), vzpostavljen pa je bil tudi tristopenjski sistem ključnih besed (področje – podpodročje – ključna beseda, npr. *oblikoslovje – sklanjanje lastnih imen – Brod Moravice*), ki je služil zgolj vzpostavitvi taksonomije.

Leta 2016, ko je moderiranje s shranjevanjem in evidentiranjem odgovorov postajalo čedalje bolj zamudno, smo se odločili za vzpostavitev moderiranega forumskega tipa svetovalnice⁵ v sistemu NodeBB in zahtevali evidentiranje obiskovalcev svetovalnice s prijavo (tudi prek družbenih omrežij). S tem je bila sicer ukinjena anonimnost, a se zdi, da uporabnikov to ni motilo, saj število zastavljenih vprašanj ni bistveno upadlo, poleg tega v svetovalnici zagotavljamo anonimnost pri objavi vprašanja. Morebitna osebna vprašanja ali vprašanja, pri katerih potrebujemo več podatkov, lahko v novem, foramskem sistemu rešimo z uporabnikom neposredno prek elektronske pošte. Sistem omogoča tudi obveščanje ob objavi novih odgovorov na spletišču.

V letu 2019 uveden sistem za spremljanje obiska svetovalnice kaže na približno tisoč uporabnikov dnevno, in sicer gre večinoma za uporabnike, ki niso registrirani, torej še niso zastavili vprašanja, temveč so na spletišče svetovalnice prišli prek spletnih brskalnikov in ciljnih poizvedb.

VPRAŠANJA PO PODROČJIH

Številčna zastopanost vprašanj po področjih je pričakovana: največ je vprašanj s področja pravopisa, ki je tudi notranje najbolj razčlenjena skupina, saj vključuje rabo začetnice, pisanja skupaj ali narazen, ločila, pisna znamenja ipd. Sledijo oblikoslovno in skladensko ter besedotvorno in

5 Izvedlo ga je podjetje Abak, d. o. o.

pomenoslovno področje,⁶ pri čemer so besedotvorna vprašanja pogosto zastavljena kar ob oblikoslovnih. Najbolj občutljiva točka te problematike je pregibanje tujih lastnih imen in njihova integracija v besedilo. Čedalje več imen prihaja iz jezikov, ki slovenskemu govorniku niso domači niti jih ne zna izgovarjati, kar pa je za vključitev v slovenski slovnični sistem bistveno. Vedno več je tudi vprašanj, ki se nanašajo na stilistiko, tudi stilistiko ločil in drugih jezikovnih sredstev, ne le na stilistiko leksike. Gre za probleme funkcionalnega pravopisa, povezanega z uradovalnimi besedili, ustreznimi besedilnimi vzorci, stilistiko dopisov ipd. Uporabnike svetovalnice pogosto zanima, kako interpretirati slovarski zapis, razlago in oznake, ki so nestrokovnjaku težko razumljive oziroma se v različnih slovarjih ne ujemajo ali pa si celo nasprotujejo.

Čeprav velja področje pisanja začetnice za eno najbolj pravopisno dorečenih, saj pravopis prinaša izčrpna in razmeroma izrecna pravila, je prav vprašanj o **rabi male in velike začetnice** največ, saj uporabniki novih primerov pogosto ne znajo aplicirati na obstoječa pravila oziroma iščejo vzporedne ponazoritvene primere, ki jih v pravilih iz leta 2001 ni. V elektronski dobi smo tudi na tem področju doživeli veliko sprememb, npr. malo začetnico na začetku povedi ali imena in obratno – veliko začetnico sredi besede. Velik pomen je namenjen stičnosti, saj elektronsko besedilo deluje drugače kot besedilo, ki smo ga napisali ročno, na papir.

Tako se problematika izbire pravopisno ustrezne začetnice, sodeč po vprašanjih, pojavi v novih položajih rabe, npr. pri imenih z okrajšanimi sestavinami (*eDavki*, *eBay*); v novih imenih (*Modrijan Blaž Švab*, *nastop Beatlov*, *zmaga Risov*) in poimenovanjih (*smrkci*, *telebajski*, *arašidki*; *jedi*, *hobit*) ali pri stvarnih lastnih imenih, ki imajo veliko začetnico tudi znotraj imena (*InterCity*).

Vprašanja, povezana z **rabo začetnice**, so vedno znova aktualna tudi pri zvezah, ki so opisna poimenovanja, prekrivna z uradnimi lastnimi imeni, pogosto delovnih teles, pravilnikov ... (*občinski svet – Občinski svet*). Vprašanja so povezana tudi z manj znanimi zemljepisnimi imeni in poimenovanji (*pohorske planje*) ali imeni, ki so zapisana že v nepotrjenih

6 Od januarja 2018 ne odgovarjamo več na vprašanja, povezana z izvorom priimkov, saj je njihov delež narasel prek obvladljive meje, hkrati pa ne spadajo v koncept svetovalnice, ki nudi hitre intervencije in odgovore glede jezikovnih zagred.

državnih/evropskih aktih (*donavska/Donavska regija*). Posebno področje predstavljajo tista zemljepisna imena, ki bi jih, upoštevajoč določila SP 2001, v slovenščini morali pisati drugače kot v drugih pravopisih (*Gorski Kotar, Hrvaško Zagorje*), saj v slovenščini nimajo občnoimenskega pomena. Še večjo težavo pri zemljepisnih imenih, ki so hkrati topografski objekti in stavbe, povzroča neskladje med aktualnimi priročniki: medtem ko se SSKJ nagiba k pisanju z malo začetnico po zgledu na pravopis 1962 (*berlinski zid, kitajski zid*), se pravopisni slovar 2001 odloča za veliko začetnico (*Berlinski zid, Kitajski zid – Veliki kitajski zid*).

Zanimivo področje predstavljajo stvarna in zemljepisna imena, ki so se porodila post festum najprej kot neuradna poimenovanja za zgodovinske državne tvorbe, dogodke ali ob dogodkih podpisane listine, danes pa opravljajo imensko funkcijo, zato bi jih bilo upravičeno pisati z veliko začetnico, npr. *a/Avstrijska državna pogodba*; podobno še *rimsko cesarstvo, drugi rajh; ogrsko-hrvaško cesarstvo; majniška deklaracija*. Uporabniki pogosto navajajo, da imajo težavo pri prepoznavanju t. i. neprototipičnih imen, ki jih v mnogih jezikih pišejo z veliko začetnico, pri nas pa pravopisna tradicija veleva drugače: gre za imena zgodovinskih dogodkov (*prva svetovna vojna, versajski mir*), praznikov in posebnih dnevov (*lucijino, Miklavžev večer, dan Zemlje*) ter nagrad (*prometej znanosti, viteški križec*).

Problemska skupina ločil še najbolj razkriva, da so uporabniki sodobne slovenščine zelo heterogena skupina: na eni strani jih obremenjujejo povsem osnovna pravila stavčne interpunkcije, npr. pri stavi vejice, na drugi strani se sprašujejo o smiselnosti ohranjanja aktualnih pravil, npr. pri vejici med deloma ali deli večbesednih veznikov. Posebnost so vejice v imenih filmskih in literarnih stvaritev (*Ne joči, Peter; Srečno, Kekec; Petek, 13.; Zbogom, orožje*). Pri ločilih je posebno zanimivo tudi nerazlikovanje med vezajem in pomišljajem oziroma problem stave vezaja (npr. v novejših samostalniških tvorjenkah *odjemalec-strežnik, novinar-urednik*) in pomišljaja, predvsem v protivnih (*tekma Olimpija – Hajduk*), sklepalnih (*Podarim – dobim*), nasprotnostnih (*odnos zdravnik – pacient*) in pojasnjevalnih razmerjih (*Osnovna šola Oskarja Kovačiča – podružnica Rudnik*).

Tretje pereče pravopisno poglavje je **prevzemanje besed in besednih zvez**, ki s spletnim komuniciranjem postaja vse bolj aktualno, saj se prilagajanje tujejezičnih prvin slovenščini čedalje bolj odmika od pravil, pri katerih je treba poznati izreko in glasovne uresničitve, in se približuje pregibanju, ki se ravna po črki oziroma zapisu (*Noah – Noahov* proti *Noajev/Noov*). Z novimi besedami in predvsem imeni se zastavlja vprašanje njihove skladenjske prilagojenosti slovenščini (npr. sklanjanje poimenovanj *lex Agrokor, lex Magna*), po drugi strani pa se sprašujemo o oblikoslovnih prilagoditvah, ki poskrbijo za nemoteno skladenjsko rabo prevzetih imen (*Užice, Brela, Helsinki*).

Posebno veliko vprašanj je povezanih z **besedotvorjem**, in to ne zgolj zaradi izbire ustreznega obrazila ali zapisa skupaj oziroma naražen, temveč predvsem zaradi tvorbe ženskih parov k moškimi imenom (*kupec – kupka; mislec – mislica; modrec – modrinja*) in zaradi pridevnikov na *-ski*, izpeljanih iz zemljepisnih imen (*Sussex – susseški; Cornwall – cornwalski*). Pogosto je treba tudi utemeljiti zapis prirednih ali podrednih zloženek (*zdravstvenopreventivni; pravno-informacijski* proti *pravnoinformacijski*).

O UPORABNIKIH JEZIKOVNE SVETOVALNICE

Digitalna doba je prinesla mnoge nove možnosti tako pri zastavljanju jezikovnih vprašanj kot pri razpoznavanju tega, kdo so uporabniki jezikovnosvetovalnih servisov in kakšne so njihove potrebe. Za Jezikovno svetovalnico je bila s tega vidika najprej opravljena **analiza 1260 vprašanj** (Lengar Verovnik 2016), v kateri je bilo med drugim ugotovljeno, da so se uporabniki le v približno tretjini teh vprašanj sklicevali na jezikovne vire ali lastno vedenje o jeziku, čeprav po drugi strani tudi delež vprašanj, ki so razkrivala vrzeli v kodifikaciji, ni bil zanemarljiv. Pokazalo se je tudi dobro znanje uporabnikov o jeziku nasploh. Način zastavljanja vprašanj je bil sicer močno vezan na razmerje *prav – narobe* (tako je spraševala tretjina uporabnikov v zajetem vzorcu), vendar so se uporabniki obenem pogosto zavedali, da je variantnost lahko tudi realno dejstvo, ali pa je bilo

iz konteksta razvidno, da so izraze kot »pravilno« oziroma »prav« uporabljali kot sopomenke izrazom »ustrezno«, »primerno« ipd. Variantnost se je v vprašanjih kazala kot moteča, nezaželena; uporabniki so si večinoma želeli jasnih usmeritev.

Zgornje ugotovitve smo nadgradili še z neposredno **spletno anketo**, k izpolnjevanju katere so bili med decembrom 2016 in julijem 2017 nagovorjeni vsi uporabniki Jezikovne svetovalnice – tako tisti, ki zastavljajo vprašanja, kot tisti, ki jo uporabljajo zgolj kot vir (podrobneje je predstavljena v Dobrovoljc idr. 2018). Anketo je delno ali v celoti izpolnilo 212 oseb, od tega je bilo 40 odstotkov aktivnih uporabnikov, 33 odstotkov pasivnih (torej v Jezikovni svetovalnici še niso zastavili vprašanja), 27 odstotkov pa se jih o tem ni izreklo. Starostno je bila najmočnejše zastopana skupina 30–49 let, ki je predstavljala skoraj polovico vzorca, najmanj oseb je bilo v skupini do 19 let. Iz starostne sestave anketirane populacije je bilo mogoče sklepati, da gre pri vsaj treh četrтинah za osebe, ki imajo za seboj že celotno šolanje (vključno z najvišjimi ravnmi izobrazbe). Po izobrazbi je izstopala skupina oseb z visokošolsko izobrazbo, ki jih je bilo za polovico vzorca. Sorazmerno visoka sta bila tudi deleža oseb z znanstvenim magistriranjem in doktoratom znanosti, ki sta skupaj močno presežala seštevke deležev obeh najnižjih ravni izobrazbe (osnovno- in srednješolske).

MOTIVACIJA ZA UPORABO SVETOVALNICE

Starostna in predvsem izobrazbena sestava anketirancev kaže, da gre večinoma za visoko izobražene osebe v najbolj aktivnih letih. Vprašanja o poklicu jim nismo zastavljali, pri nekaterih anketirancih pa je bilo mogoče poklicno ozadje razbrati iz odprtih odgovorov pri nekaterih vprašanjih. Najbolj povedna sta bila podatka, da se lahko na odgovor strokovnjakov v svojem okolju sklicujeta dve tretjini anketirancev in da jih je kar polovica kot edino ali kot eno od motivacij za uporabo Jezikovne svetovalnice navedla poklicne potrebe.

Anketirancem smo ponudili tudi nekaj vnaprej oblikovanih razlogov za uporabo svetovalnice. Polovica se jih je strinjala s trditvijo »V aktualnem pravopisu, slovarju, slovnici, priročniku ne najdem odgovora na vprašanje«, le nekoliko manjši pa je bil delež strinjanja pri trditvi

»Svojega primera ne znam/morem aplicirati na pravopisna pravila ali slovnična določila, slovarsko razlago ...«. Anketiranci jezikovne priročnike torej očitno poznajo in Jezikovne svetovalnice večinoma ne obiščejo (le) zato, ker je to lažje in udobneje kot brskanje po priročnikih. Obstajajo pa seveda tudi uporabniki, ki ne vedo, kje najti pravo informacijo (takih je bila četrtnina), ali ki vprašanje zastavljajo neodvisno od priročnikov (petina).

PRIČAKOVANJA UPORABNIKOV GLEDE JEZIKOVNEGA SVETOVANJA

V spletni anketi so lahko uporabniki pri dveh odprtih vprašanjih pisali tudi o svojih izkušnjah z uporabo Jezikovne svetovalnice in predlogih za izboljšave. Tisti, ki so bili z odgovori zadovoljni, so kot argument navajali jasnost, poglobljenost, utemeljenost in konkretnost odgovorov. Vendar pa so bili bolj kot pozitivni zanimivi negativni odzivi, saj so bili obsežnejši. Anketiranci so pogosto omenjali ohlapnost, nedokončnost odgovorov; motilo jih je, da se odgovarjalec ne postavi v vlogo avtoritete, ki presoja o boljši/pravilnejši možnosti, ter da pri novejših jezikovnih spremembah ali procesih te zgolj opiše in pokomentira, ne da bi o njih tudi presojal oziroma – še bolje – dokončno presodil. Drugi komentarji pa so pokazali, da se mnogi anketiranci zavedajo krožnosti procesa normiranja in da tudi vlogo Jezikovne svetovalnice vidijo v spremljanju in komentiranju jezikovnih procesov. Zato so praviloma naklonjeni poglobljenim odgovorom z več razlage in primeri. To je pokazala tudi primerjava odzivov pri vprašanju o tem, kako pomembni se jim zdijo pri odgovarjanju hitrost odgovora, preglednost odgovora, utemeljitev odgovora, kompetenca strokovnjakov in povezava s sorodnimi vprašanji. Daleč največ najvišjih ocen so anketiranci prisodili utemeljitvi odgovora, zelo pomembna se jim je zdela tudi njegova preglednost. Z najvišjima ocenama je 60 odstotkov anketirancev ocenilo tudi kompetenco strokovnjakov pri odgovoru, zato gotovo ni naključje, da se po pomoč zatekajo k svetovalnici z znanstvenim uredniškim odborom.

O JEZIKOVNI SVETOVALNICI TER NOVIH PRAVOPISNIH IN NORMATIVNIH REŠITVAH

Jezikovna svetovalnica predstavlja vitalen vir vprašanj in zadreg, aktualnih za prenovo pravopisnih pravil. Ta prenova je namreč proces, ki je tesno povezan s sprotnim seznanjanjem javnosti z novostmi in spremembami, saj uporabniki le tako lahko dobijo vpogled vanjo že med procesom preнове in se do predlogov tudi opredelijo. Jezikovna svetovalnica na portalu Fran tako omogoča izredno hitro odzivanje na aktualna vprašanja in zadrege pišočių. A tudi v svetovalnici je v primerih, ko se zavedamo nevarne kodifikacijske dvotirnosti, ki izvira iz razlik med podanim mnenjem in stanjem v priročnikih, vedno poudarjeno, da je odgovor v nasprotju z veljavnimi normativnimi predlogi, ki so zapisani v priročnikih.

Kje vidimo trenutno največ razhajanj in občutljivih točk med priročniki in kje so v sodobnih jezikovnih priročnikih vrzeli, s katerimi se bo treba ukvarjati več in bolj gradivsko poglobljeno?

V poglavju o rabi ločil opozarjamo na težave pri nerazlikovanju med vezajem in pomišljajem, kar je uvedba nestičnega vezaja v SP 2001 še dodatno otežila pri t. i. dvojnih imenih tipa *Jean-Paul* ali *Rimski-Korsakov*, za katera je uvedel SP 2001 citatni imenovalnik (tj. pregibanje z nestičnim vezajem šele od roditelja dalje) zaradi prepričanja, da stični vezaj povzroča nesklonljivost prve sestavine imena. Podobno ima besedotvorne korenine tudi problem zapisa vezaja med samostalniškimi jedrom zloženke in kratičnim prvim delom, ki se s predlogom novih pravopisnih pravil odpravlja, ni pa predlog še normativno veljaven in naj bi se zato vsi pišoči še vedno ravnali po pravopisu SP 2001. Enako velja za okrajšave gospodarskih subjektov (*d. d.*; *d. o. o.*; *s. p. ...*), pri katerih je prišlo do neskladja med pravnim zakonom in pravopisnimi pravili.

Samo posredno z veliko oziroma malo začetnico, v resnici pa z besedotvorjem je povezana zadrega zapisa izlastnoimenskih svojilnih pridevnikov iz priimkov ženskih oseb, saj se v sodobnem času tudi ženske uvrščajo med tiste, po katerih so poimenovani npr. enačba, izum ali patent. Ženske nosijo priimek, ki je prvotno moškega spola, zato le redki primki dopuščajo tvorbo s pridevniškimi obrazili ženskega spola (*Kobilca* – *Kobilčin*), potrebe pa so čedalje večje (npr. *Montessorijina pedagogika*;

Legardina komisija). Na področje zapisa začetnice se uvršča tudi vprašanje zapisa slovenskih pokrajin, regij, mezoregij ipd., ki še niso uradna poimenovanja oziroma imena, zato je odločitev, ali je zapis z veliko začetnico upravičen, povezana z aktualnimi odločitvami odločujočih organov.

V poglavju o prevzemanju imen in besednih zvez je kot nerešeno vprašanje izpostavljeno pisanje imen oseb, ki imajo dvojno identiteto – rojeni so v okolju, v katerem prevladuje nelatinična pisava, nato se preselijo v državo, v kateri prevzamejo drugo ime ali želijo biti imenovani v skladu z mednarodnimi prečrkovalnimi sistemi, ne pa s slovenskim, ki se nanaša na slovenščini najbližjo fonetično izgovarjavo. Dejstvo, da se v jezikovni praksi pojavljajo mediji, ki sledijo zgolj mednarodnim zapisom kitajskih, japonskih, ruskih, ukrajinskih, bolgarskih ... imen, je vplivalo na oblikovanje predloga, da bi v slovenščini tudi v prihodnje ločili med nelatiničnimi pisavami, pri katerih obstajajo uveljavljeni prečrkovalni mehanizmi, in pisavami, ki so izhodiščno slovanske in zato v njih zapisana imena zapisujemo v skladu s slovensko izreko.

Vse naštete dvojnosti so bile izčrpno pojasnjene v različnih odgovorih v Jezikovni svetovalnici, s čimer na inštitutu za slovenski jezik poskušamo javnosti omogočiti tudi seznanjanje z utemeljitvami, ki spremljajo proces priprave novih pravopisnih pravil, proces priprave novih normativnih slovarjev in drugih jezikoslovnih del, pa tudi odzivanje na predstavljene rešitve. Po drugi strani pa raznolikost vprašanj in zavezanost hitremu odgovarjanju svetovalce navajata k odgovorom, ki še niso dovolj raziskani po sodobnem gradivu. V njih je zato pogosto nakazana tudi zadržanost z opozorilom, da je predstavljena problematika slabo raziskana oziroma da raziskave niso gradivsko ažurne. To velja tudi za pravopisne jezikovne dileme, ki so povezane še z družbenim sprejemanjem dogovornih odločitev, in za nekatera slovnična vprašanja, ki so procesnega značaja (izgubljanje neobstojnega samoglasnika, daljšanje osnove, zapiranje zeva ...), ter za pojave, ki so bili še pred desetletji v slovenščini prisotni zgolj sporadično, danes pa je pojav tako razširjen, da ponuja pogled na celoto s povsem drugega vidika.

RABA LOČIL

VEZAJ

POMIŠLJAJ

VEJICA

NAREKOVAJ

POŠEVNICA

VEZAJ

Po pravilih SP 2001 in Toporišičeve *Slovenska slovnice* (2004) vezaj uporabljamo:

- v prirednih pridevniških zloženkah (*slovensko-angleški*);
- v podrednih zloženkah, kadar je prva sestavina številčna, črkovna ali kratična (*10-letnica, C-vitamin, PTT-služba*);
- v dvojnih imenih, in sicer v zemljepisnih (*Šmarje - Sap*), med dvojnimi priimki (*Zofka Kveder - Jelovšek*; dvojnično tudi brez vmesnega ločila), pred vzdevki (*Janez Hočevnar - Rifle*) in od roditelja dalje v imenih, ki so v imenovalniku pisana stično (*Rimski-Korsakov Rimskega - Korsakova*), zato v teh primerih govorimo o citatnem imenovalniku;
- v nekaterih drugih primerih: med simbolom ali kratico in končnico oziroma obrazilom (*KPK-ja, a-jevski*); namesto dela tvorjenke (*do- in podiplomski študij*) ipd.

Od vseh vlog, ki jih za vezaj predvideva pravopis, so z vidika sodobne rabe najmanj problematične tiste, ki jih zaznamuje stični vezaj (npr. označevanje prirednosti v pridevniških zloženkah), medtem ko se nestični vezaj umika pomišljaju, čemur botruje tudi samodejno popravljanje v urejevalnikih besedil, ki vezaj podaljšujejo v pomišljaj.

Umika se tudi vezaj v t. i. podrednih zloženkah s črkovno ali kratično prvo sestavino, saj so te danes (vzporedno z zloženkami z imenovalniško

sestavino tipa *angora volna*) prevladujoče razumljene kot zveze pridevnika in samostalnika in so pisane brez vmesnega ločila.⁷

Pravopisna komisija pri SAZU in ZRC SAZU o novih pravilih za vezaj oziroma pomišljaj še ni razpravljala, vendar pa je pri dosedanjih spremembah obstoječih pravil sledila gradivskim izsledkom in prevladujoči jezikovni praksi. Zato predvidevamo, da bodo ta odražala nakazane spremembe, pri čemer ne gre le za sledenje (računalniško podprti) rabi, temveč tudi nekaterim drugim premikom, ki bodo predstavljeni v nadaljevanju.

VEZAJ V PRIREDNIH ZLOŽENKAH

PRIDEVNIŠKE ZLOŽENKE

Najširša pravopisna opredelitev pomena vezaja je, da »nadomešča priredni veznik *in*« (Furlan idr. 2000: 18). Pri **prirednih pridevniških zloženkah** je ta dejansko prisoten v skladenjski podstavi. Priredne zloženske namreč nastanejo s pretvorbo iz priredne zveze dveh ali več pridevnikov, pri kateri je veznik *in* nadomeščen z vezajem:

varstveno-delovni center < varstveni in delovni center

obveščevalno-varnostna služba < obveščevalna in varnostna služba

Za te zloženske je značilno, da lahko vrstni red sestavin zamenjamo, pomen pa se ne spremeni: *slovensko-italijanska meja* / *italijansko-slovenska meja*. Pogosto se sicer uveljavi le eno zaporedje: *črno-beli televizor*. Izjemo pri zamenljivosti sestavin predstavljajo le taka poimenovanja, kjer gre za smer, npr. v poimenovanjih slovarjev: *slovensko-angleški slovar* pomeni nekaj drugega kot *angleško-slovenski slovar*. Posebnost prirednih zloženk je tudi to, da niso omejene le na dve sestavini:

7 Decembra 2019 je Pravopisna komisija pri SAZU in ZRC SAZU na slovarskem portalu Fran (v zavihku »Zbirke«) dala v javno razpravo predloga prvih dveh poglavij novih pravopisnih pravil Pravopisa 8.o: »Pisna znamenja« in »Krajšave«. V poglavju o krajšavah je predstavljeno tudi novo pravilo o kraticah v besednih zvezah, ki v skladu s premiki v novi slovenski skladenjski teoriji niso več prvi deli zloženk, temveč samostojne enote. Utemeljitev poglavja je podana na spletišču komisije (<http://pravopisna-komisija.sazu.si/Pravopis8o.aspx>).

angleško-slovensko-nemško-italijanski slovar

*Obe državi imata za zastavi enaki **belo-modro-rdeči** tribarvnici, na katerih se razlikujeta le grba.*

Posebna vrsta prirednih zloženek so **vezalne zloženke**, tj. zloženke z okrnjeno prvo sestavino, ki jih zato pišemo brez vezaja (*kupoprodajna pogodba*, *arteriovenske bolezni*), vendar pa se zapis v različnih priročnikih trenutno še razlikuje. (Več o teh zloženkah in njihovih posebnostih v poglavju »Tvorjenje besed«.)

Tudi **podredne pridevniške zloženke**, ki so pisane skupaj, najlažje identificiramo tako, da določimo podstavno zvezo, iz katere so nastale. Če je ta zveza podredna (sestavljena iz pridevnika in samostalnika), mora tudi iz nje nastala pridevniška zloženka odražati, da je med sestavinama neenakovreden (tj. podredni) odnos, zato jo v primerjavi s prirednimi pišemo skupaj, npr. *dinarski kras* (prilastek + jedro) > *dinarskokraški*; *javne finance* > *javnofinančni*.

Pri dvoumnih primerih se v rabi pojavljajo neenotni zapisi, zato je treba izhajati iz nameravanega pomena zloženke in izbrati zapis, ki temu ustreza, npr. *turističnoinformacijski*. Pri zloženki *turističnoinformacijski*, ki nastopa najpogosteje v zvezi s samostalnikom *center*, se pojavlja tudi zapis z vezajem. Vendar ne gre za turizem in informacije, temveč taki centri ponujajo *turistične informacije* oziroma *informacije za turiste*, zato iz te podredne zveze tvorimo podredno zloženko, zapisano brez vezaja. Ravno nasprotno pa je pri zloženki *kulturno-umetniški*, kjer sicer težko potegnemo jasno ločnico med kulturnim in umetniškim, vendar je zveza *kulturna umetnost*, ki bi po pretvorbi dala podredno zloženko, še bolj nesmiselna (saj bi implicirala tudi nekulturno umetnost).

ZVEZE PRISLOVA IN PRIDEVNIKA

Odločanju med priredno in podredno zloženko, tj. zapisom z vezajem ali skupaj, se pogosto pridruži tudi dvom, ali ne gre nemara za zvezo dveh samostojnih besed – prislova in pridevnika. Glasovna podobnost o-jevskega stika med prislovno in pridevniško prvino zveze ter o-jevske medpone v pridevniških zloženkah povzroča pri pisanju pogoste težave. Tako bi bilo zvezo *socialno tržno gospodarstvo* na prvi pogled mogoče razglasiti za priredno zloženko (**socialno-tržno*), saj bi laično lahko sklepali, da gre za 'go-

spodarstvo, ki je tako socialno kot tržno. Pa ni tako. Ker gre za izraz, ki se je v javno rabo razširil iz strokovnega jezika, je treba zanj poiskati tudi izvirno motivacijo. Strokovnjaki s področja trženja zvezo uporabljajo v pomenu 'tržno gospodarstvo znotraj koncepta socialne države', kar potrjuje ustreznost zapisa, ki je najpogostnejši tudi v rabi: *socialno tržno gospodarstvo*.

Kadar gre za zvezo prislova in pridevnika, se po prvem vedno vprašamo *kako?*, *na kakšen način?*. Tako npr. narazen pišemo tudi *delovno aktiven* (kako aktiven?), *premo sorazmeren* (kako sorazmeren?), *tržno naravnan* (kako, na kakšen način naravnan?), *hladno stiskano olje* (kako stisnjeno?), *gensko spremenjena hrana* (kako, na kakšen način spremenjena?), *družbeno koristno delo* (kje, kako koristno?).

SAMOSTALNIŠKE PRIREDNE ZLOŽENKE

Stični vezaj po aktualnem pravopisu (SP 2001) torej uporabljamo med sestavinami prirednih pridevniških zloženk (z izjemo vezalnih), novejše gradivo pa kaže tudi v pravopisu še ne zajet vzorec samostalniških prirednih zloženk, npr. *novinar-urednik*, *marksizem-leninizem*, *odjemalec-strežnik*, *prostor-čas*. Gre za novo skupino leksemov, ki odslkavajo rezultat procesa v zunajjezikovnem svetu, ko iz dveh prej (in še vedno) samostojnih, neodvisnih prvin nastane nova poimenovalna (slovarska) enota, ki združuje oziroma vsebuje lastnosti obeh, npr. *novinar + urednik > novinar-urednik* (*novinar* in hkrati *urednik* oziroma obratno); tako še *prostor + čas > prostor-čas* ipd.:

Ukrivljeni prostor-čas vpliva na tirnice teles in svetlobe natančno tako kot sila gravitacije.

Pred davnimi časi je diplomirala iz estetike in marksizma-leninizma.

Več o pisanju samostalniških prirednih zloženk v poglavju »Tvorjenje besed«.

VEZAJ MED DVEMA IMENOMA

Stični vezaj kot ločilo prirednosti med dvema imenskima samostalnikoma je zadnji pravopis problematiziral ob lastnoimenskem zgledu *Rimski-Korsakov* (rod. *Rimskega - Korsakova*), saj je sklonljivost prirednih imen povezal z nestičnostjo vezaja. Rešitev se ni uveljavila: stični vezaj danes večina uporabnikov piše tudi med sklonljivima sestavinama, kar pomeni, da določilo

o stičnem vezaju, ki da nujno pomeni nepregibnost sestavin, in nestičnem vezaju, ki da tako pregibnost šele omogoča, ni več upravičeno (izrecno je uporabljeno npr. za zemljepisna dvojna imena v Furlan idr. 2000).

Problematičnost kategorije z vezajem povezanih besed izhaja že iz SP 1962, saj so tam večbesedna tuja lastna imena, v katerih je med sestavinami zapisan vezaj, ločevali glede na to, ali so slovanskega izvora ali ne. SP 1962 (str. 63) res določa, da se slovanska imena tipa *Rimski-Korsakov* sklanjajo v obeh sestavinah (rod. *Rimskega-Korsakova*), neslovanska imena tipa *Sainte-Beuve* pa le v zadnji sestavini (rod. *Sainte-Beuva*). V naslednjem in danes aktualnem normativnem priročniku, SP 2001, ni pravila, ki bi izrecno ločevalo med pregibanjem slovanskih in neslovanskih imen. Namesto tega SP 2001 v členu 428 uvaja kategorijo »citatni imenovalnik« z določilom, da se ime tipa *Rimski-Korsakov* v odvisnih sklonih zapisuje oziroma pregiba drugače kot v imenovalniku: *Rimski-Korsakov* (stični vezaj) proti *skladbe Nikolaja Rimskega - Korsakova* (nestični vezaj). Tako rešitev uveljavlja od SP 2001 naprej tudi pravopisni slovar, a le pri slovanskih imenih (*Saltikov-Ščedrin*, rod. *Saltikova - Ščedrina*), pri neslovanskih pa sledi določilom iz SP 1962, npr. *Toulouse-Lautrec*, rod. *Toulouse-Lautreca*.

Ne glede na pravopisno določilo se v rabi ni uveljavilo niti pravilo o rabi nestičnega vezaja v neimenovalniških sklonih pri slovanskih imenih niti slovarsko določilo o nesklonljivosti prve sestavine neslovanskih imen, saj se v pisni praksi kljub povezavi s stičnim vezajem tudi v neimenovalniških sklonih vse pogosteje pregibata obe sestavini:

Baden-Powell: življenje Roberta Badna-Powlla

Hans-Dietrich: politika Hansa-Dietricha Genscherja

Jean-Jacques: delo Jeana-Jacquesa Rousseauja

Ker so piščoči začeli povezovati stičnost vezaja in domnevno iz nje izhajajočo nesklonljivosti prve sestavine, se je začelo dogajati, da prva sestavina ostaja nesklanjana tudi v neimenovalniških sklonih, recimo *spisi Jean-Paula Sartra*, to pa je že zelo blizu odsvetovanega *pesmi Bob Dylana*.

Pravopisni komisiji bo predlagano, da se v pravopis vrneti manjkajoče pravilo, torej naj se stični vezaj ohrani tudi v neimenovalniških sklonih ne glede na sklonljivost prve sestavine (npr. *skladbe Nikolaja Rimskega-Korsakova*), in razločitev neslovanskih imen, ki so v prvem delu sklonljiva

(*Jean-Jacques Rousseau*, rod. *Jeana-Jacquesa Rousseauja*; *Jean-Baptiste Poquelin*, rod. *Jeana-Baptista Poquelina*), od nesklonljivih pridevnikov ipd. (*Antoine de Saint-Exupéry*, rod. *Antoina de Saint-Exupéryja*).

VEZAJ V PRIDEVNIŠKIH IZPELJANKAH

Pri t. i. zloženkah s kratično (pa tudi črkovno, tj. simbolno) prvo sestavino aktualni pravopis v pravilih (člen 496) dopušča le dve možnosti: zapis skupaj (*C-vitamin*) in obrnjeno zaporedje oziroma normativno priporočljivejši besedni red (*vitamin C*), ki pa ni vedno mogoč. V primerjavi s kraticami pri zapisu t. i. zloženk z imenovalniško medpono že aktualni pravopis normira tri pisne možnosti (člen 487): v obrnjenem vrstnem redu jih lahko pišemo kot besedne zveze z desnim prilastkom (*srajca safari*), sicer pa skupaj ali narazen (*safari srajca* tudi *safarisrajca*). V sodobnosti je zglede za obe vrsti t. i. zloženk čedalje več, vedno pogosteje pa jih uporabniki pišejo narazen, torej kot zveze, saj njihove prve dele dojemajo kot nesklonljive prilastke. Vezaj pa ostaja v rabi pri pridevniških izpeljankah, v katerih je prvi del zapisan s številko, redkeje tudi s črko ali simbolom:

10-odstotni ali *desetodstotni*

C-vitaminski ali *cevitaminski*

β-laktamski (*antibiotik*) ali *betalaktamski*

Vezaj med številčno oziroma črkovno sestavino in drugim delom tvorjenke je v takih primerih utemeljen z enobesednostjo. Njegova vrednost ni 'in' (kot v prirednih zloženkah), temveč gre za signal enovitosti leksema, ki je na tak način zapisan gospodarneje. Prim. še:

3,5-kilogramski otrok ali *triinpolkilogramski otrok*

10-centimetrške petke ali *desetcentimetrške petke*

1,5-sobno stanovanje ali *enoinpolsobno stanovanje*

Že v pravopisnem slovarju SP 2001 je bilo za položaje, ki zahtevajo kratkost izražanja, predvideno še bolj gospodarno zapisovanje, in sicer je bilo pridevniške izpeljanke, sestavljene iz številke in simbola (zlasti za odstotek), mogoče v takih položajih pisati s stičnim vezajem (slovarski sestavek *šestodstoten*, SP 2001):

Povečanje proizvodnje je šestodstotno (6-%)

Pri zapisu s presledkom gre za rabo simbola kot samostojne besede oziroma namesto nje (*50 % popusta = 50 odstotkov popusta*). Zapis z vezajem pa opozarja na to, da je beseda, ki jo zamenjuje simbol, del pridevniške izpeljanke (*50-% popust = 50-odstotni popust = petdesetodstotni popust*). Žal v pravilih SP 2001 ta način ni bil ubeseden.⁸ Smiselno bi bilo uveljaviti pravilo, da lahko na enak način tvorimo pridevniške oblike z drugimi simboli, zlasti za merske enote:

20-g utež – 20-gramska utež

110-kV energetski transformator – 110-kilovoltni

Vendar pa je tak zapis omejen na položaje, v katerih okoliščine zahtevajo kratkost zapisa (npr. omejen prostor na embalaži, izdelku ipd.). V vseh drugih primerih je drugi del izpeljanke bolje izpisati. Pisna praksa je tudi pokazala, da je za bralca zapis z vezajem manj dvoumen kot stični zapis (*100kV*), saj z zapisanim vezajem izrecno opozorimo na pridevniški značaj zapisanega:

Na brazilski strani je razdelilna transformatorska postaja, ki prejema prek štirih 500-kV daljnovodov vso proizvedeno energijo frekvence 60 Hz.

Zapis z vezajem pride v poštev zlasti v posebnih besedilnih položajih, na primer zaradi omejenosti s prostorom ali zaradi enotnosti z drugimi gospodarnejšimi zapisi (npr. *2 × 400-kV daljnovod Beričevo–Krško*), ne priporočamo pa ga v običajnem tekočem besedilu.

DVOJNA IMENA

Vežaj (-, krajša črtica) je tudi v drugih jezikih in pravopisih stično ločilo. Po svoji poti so odšla pravila SP iz leta 1990 in pozneje, ki so med deloma dvojnega imena in celo med priimkom in vzdevkom zapovedala pisanje nestičnega vežaja na način *Šmarje - Sap* ali *Zofka Kveder - Jelovšek* in *Karel Destovnik - Kajuh*. To pravilo, ki ob dobro ločljiva večina nestični pomišljaj in stični vežaj vnaša tretjo možnost, torej **nestični**

⁸ Zapis z vezajem je že pred leti predlagala Marta Kocjan Barle v priročniku *Abeceda pravopisa* (1992), uveljavljali pa so ga zlasti lektorji v tehničnih besedilih (npr. v reviji *Življenje in tehnika*).

vezaj, ki uporabnike pogosto bega, bo treba še temeljito pretehtati in ustrezno spremeniti.

V Dobrovoljc in Jakop (2011: 108) je predstavljen predlog, da bi se vezaj pisal stično v nekaterih tujih imenih, predvsem zato, ker so ta imena v izvorniku pisana stično. Pri tem se stični vezaj ohranja ne glede na to, ali se sklanjata obe sestavini, povezani z vezajem (*Jean-Paul Jeana-Paula*), ali le neprva (*Baden-Baden Baden-Badna*). Stični vezaj bi se zaradi povezovalne vloge pisal tudi med dvema priimkoma (*Zofka Kveder-Jelovšek*) in med deloma dvojnega zemljepisnega imena (*Videm-Dobropolje*), medtem ko bi pred vzdevkom ali psevdonomom pisali pomišljaj, saj gre za dopolnjevalno vlogo druge sestavine (*Karel Destovnik – Kajuh*). V nadaljevanju predstavljamo nekoliko drugačne rešitve, utemeljene na sodobnem gradivu.

ZEMLJEPISNA DVOJNA IMENA

Zemljepisna dvojna imena združujejo dve sicer samostojni zemljepisni enoti. Navadno so to imena krajev (npr. *Šmarje - Sap*, *Hrastje - Mota*) ali imena upravno-administrativnih enot (npr. *Občina Rače - Fram*, *Četrtna skupnost Javornik - Šance*), nastala po združitvi dveh prej samostojnih enot. Taka dvojna imena se pojavljajo tudi kot del stvarnih lastnih imen (npr. *Centralna čistilna naprava Kamnik - Domžale*, *Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož*). Po aktualnem pravopisu med sestavinama dvojnih imen pišemo nestični vezaj (člen 69); to potrjujejo tudi določila Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade RS (Furlan idr. 2000).

Ker je tak položaj za rabo vezaja nenavaden in ker ne gre za zloženske, v katerih je stični vezaj običajen, bo Pravopisni komisiji pri SAZU in ZRC SAZU ob prenovi poglavja o veliki in mali začetnici predlagano, da bi se med sestavinami dvojnih imen zapisoval nestični pomišljaj, npr. *Videm – Dobropolje*.⁹

Opustitev ločila pri teh imenih ne pride v poštev. (Če ga izpustimo, namreč ne gre več za dvojno ime, temveč za dvodelno ime, ki se nanaša na eno geografsko danost. Imeni v takem primeru nista priredno povezani,

9 Do potrditve prenovljenih pravopisnih pravil tak zapis ni normativen, zato ga v pravno-uradovanih besedilih ne moremo niti pričakovati niti zahtevati.

temveč je razmerje med njima podredno: prvo je jedro, drugo pa desni prilastek, ki jedro pomensko omejuje, npr. *Ljubljana Črnuče* 'črnuški del Ljubljane', *Celje vzhod* 'vzhodni del Celja')

DVOJNI PRIIMKI

Pravopisna pravila so med prvo izdajo leta 1990 in tisto leta 1994 spremenila določilo o zapisovanju dvojnih priimkov: prva izdaja je v členu 418 pri določilu, da pišemo stični vezaj med deli zložene besede, ki bi bili v prosti zvezi povezani z *in*, navajala tudi zgled *Zofka Kveder-Jelovšek*; druga izdaja je zgled, pisan z nestičnim vezajem (*Zofka Kveder - Jelovšek*), umestila v člen 428, s pojasnilom, da nestični vezaj pišemo med prvotnim in privzetim priimkom (zaradi določila, da sestavin, ki sta povezani s stičnim vezajem, ne sklanjamo).

Pravopisnega določila o nestičnem vezaju mnogi uporabniki niso sprejeli. Pravzaprav glede vezaja in pomišljaja – ki sta se spremenila v kar nekaj izdajah – nikoli niso bili povsem enotni. Pri genezi pravopisnih pravil lahko naštejemo kar nekaj sprememb tako pri pravilu samem kot v njegovi ubeseditvi:

- **Načrt 1981:** *Zofka Kveder-Jelovšek* (str. 17): Vezaj pišemo med dekliskim in privzetim priimkom.
- **SP1P 1990:** *Zofka Kveder-Jelovšek* (člen 418): Stični vezaj pišemo med deli zložene besede, ki bi bili v prosti zvezi povezani z *in*.
- **SP1P 1994:** *Zofka Kveder - Jelovšek* (člen 428): Nestični vezaj pišemo med prvotnim in privzetim priimkom.

Mešanje vezaja in pomišljaja je povzročilo, da mnogi črtico preprosto opuščajo. Zdi se, da je teh uporabnikov največ. Opustitev vezaja ne vpliva na sklonljivost prve priimkovne sestavine (*roman Andreja Ermenca Skubica*).

PRIIMKI V SVOJILNIH PRIDEVNIŠKIH ZLOŽENKAH

Stalne zveze iz vsaj dveh priimkov so običajne v medicini za poimenovanja bolezni, sindromov ipd. ali v fiziki za poimenovanja naprav: *Gerbec-Morgagni-Adams-Stokesov sindrom*; *Siemens-Martinova peč*.

Ker gre za svojilne pridevniške zloženke, je stični vezaj v njih upravičen. Kot je razvidno iz zgledov, se pri povezavi svojilnih pridevnikov prva sestavina okrni in ni sklonljiva ali pregibna:

- *Creutzfeldt-Jakobova bolezen* (bolezen, ki sta jo prva opisala nemška nevrologa Hans-Gerhard Creutzfeldt in Alfons Maria Jakob) – *diagnoza Creutzfeldt-Jakobove bolezni*;
- *Breznik-Ramovšev pravopis* (pravopis Antona Breznika in Frana Ramovša) – *sprejetje Breznik-Ramovševega pravopisa*;
- *Ciril-Methodova družba* (družba, imenovana po svetih Cirilu in Metodu) – *tiskovna konferenca pri Ciril-Methodovi družbi*.

DRUGE RABE VEZAJA

Zlasti v obrazcih ali besedilih, v katerih je treba posamezne oblike zapisati okrajšano, so v rabi različni načini zapisa, med drugim tudi s pomočjo vezaja, npr. *stanujoč-a ali avtor/-ica* (vezaj je rabljen v povezavi s poševnico, če se priponsko obrazilo ne dodaja neposredno osnovi, temveč gre za zamenjavo: *igralci/-ke*).

Z vezajem so zapisane tudi oznake pravnih aktov, npr. *ZJC-B* in *ZRud-1*, kjer vezaj povezuje števila oziroma po pravopisu t. i. zložene številke (SP 2001, člen 416). Imena kemijskih spojin, ki so prvotno lahko zapisana tudi z grškimi črkami in pri katerih ime izpričuje natančnejšo »lokacijo« vezi v kemijski spojini, pišemo z vezajem levo in desno od številke. Tako normo izpričuje rabo v strokah, kjer se tovrstni zapisi pojavljajo:

ω -3-maščobna kislina

omega-3-maščobna kislina

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Prirednost in podrednost zloženk, Kaj pomeni »pravnoinformacijski« in kaj »pravno-informacijski« sistem?, Pridevnik »avstro-ogrski« ali »avstroogrski«, Stični vezaj: »oblikovalec kovin-orodjar«, Vezaj med kratico in pridevnikom ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

POMIŠLJAJ

Pomišljaj oz. črtica, ki je nekoliko daljša od vezaja, pri zapisovanju načeloma ne povzroča težav, saj je v slovenščini večinoma nestičen (z eno predvidljivo izjemo, t. i. predložnim pomišljajem), to pa je položaj, v katerem ga urejevalniki besedil pogosto samodejno podaljšajo iz vezaja, kar pa se da v nastavitvah izklopiti. V aktualnem pravopisu (člen 380) sicer piše, da lahko pomišljaj »pri pisanju s strojem, tiskalnikom ipd.« nadomestimo z nestičnim vezajem, vendar se je v zadnjih desetletjih uveljavila poenostavitev, tako da namesto pomišljaja, če ga res ne najdemo na tipkovnici ali ga nimamo možnosti vstaviti kot dolgo črtico z bližnjicami »Ctrl + minus na številskem delu tipkovnice« v sistemu Windows ali »Alt + Shift + 7« v sistemu Mac OS, zapišemo njegov nadomestek – dva zaporedna vezaja (--). To velja samo za »poltrajna« ali začasna besedila, kot so SMS-i ali e-pisma; če pišemo z roko, nadomeščanje ni potrebno, za besedila, ki bodo objavljena, pa poiščemo in uporabimo dejanski pomišljaj, v katerega lahko brez težav pretvorimo dva zaporedna vezaja.

Skladenjske vloge pomišljaja (tj., ko ločuje dele povedi) v sodobni rabi očitno niso problematične. Pri neskladenjskih vlogah pa uporabniki največkrat sprašujejo po t. i. predložnem pomišljaju (*cesta Ljubljana–Domžale*) in o pomišljaju, ki označuje razmerje med enotami besedila (*OZN – Organizacija združenih narodov*).

RAZMERJE MED DELOMA BESEDNE ZVEZE

Po aktualnem pravopisu (člen 396) velja, da se med enotami besedila, ki so v kakem razmerju (zlasti nasprotnostnem, ni pa to nujno), piše nestični pomišljaj, npr. *počiti – pokati, ne samo – ampak tudi, tekma Olimpija – Hajduk*. Tako zapisujemo tudi zveze *odnos mati – hči, srečanje Clinton – Obama* oziroma vse zveze, ki bi jih lahko označili kot »binarne« v najširšem smislu (čeprav lahko poleg parov najdemo tudi s pomišljaji povezane nize besedilnih enot).

S pomišljajem je najprimerneje pisati npr. klavzulo *videno – kupljeno* (kdaj tudi *videno – kupljeno – prodano*) ali *videno – najeto*, tako kot z upoštevanjem pravopisa že desetletja pišemo *rečeno – storjeno*. Nestični pomišljaj v teh primerih stoji med (praviloma) dvema prislovoma, ki polstavčno izražata zaporedje dogodkov. Take zveze so lahko tudi veččlenske, izražajo pa naslednja razmerja:

- protivnost (*dvoboj Izrael – Turčija, finale Nadal – Federer*);
- sklepalnost (*Podarim – dobim*);
- nasprotnost oziroma dihotomijo (*vrh Rusija – EU, odnos šola – starši – otroci, pakt Hitler – Stalin*);
- pojasnjevalnost (*OZN – Organizacija združenih narodov, Osnovna šola Oskarja Kovačiča – podružnica Rudnik*).

POMIŠLJAJ IN POJASNJEVALNI DODATEK

Pri pojasnjevalnosti je treba paziti, da je ne mešamo z zvezami dveh samostalnikov, od katerih je prvi jedro, drugi pa desni neujemalni prilastek, ki jedro pomensko natančneje določa, npr. *Celje Center, Maribor Tezno*. Te zveze imajo enako skladenjsko in pomensko zgradbo kot *zdravnik otolog, sodnik porotnik, država članica, roman uspešnica* ipd.: med jedrom in prilastkom torej ne pišemo nobenega ločila.

Razmerje med sestavinama se ne spremeni, niti ko celotna zveza postane desni neujemalni prilastek v novi zvezi. Vzemimo kot primer *Tržič mesto*, kjer je *Tržič* jedro, *mesto* pa desni neujemalni prilastek. Če celotno zvezo uporabimo kot desni neujemalni prilastek novega jedra,

npr. *KS* (< krajevna skupnost), med sestavinami prav tako ne uporabimo ločil: *KS Tržič mesto*. Podobno še npr. *OŠ Škofja Loka mesto*, *Gimnazija Celje Center*.

Pomišljaj bi pisali le v primeru, če bi bilo ime gimnazije zgolj *Gimnazija Celje*, *Center* pa bi bilo ime ene od njenih enot – v tem primeru bi ob enoti **Gimnazija Celje – Center* (z zvezdico označujemo hipotetičnost oziroma nepravilnost) morala obstajati vsaj še ena enota, npr. (prav tako izmišljena) **Gimnazija Celje – Hudinja*. Pomišljaj bi v takem primeru zaznamoval pojasnjevalnost (za ločilom bi namesto pomišljaja zlahka zapisali pojasnjevalni veznik *in sicer*).

Dober primer za ponazoritev razlike med podredno zvezo in zvezo s pojasnjevalnim pomenom so imena slovenskih mestnih župnij. Ta so – sodeč po seznamu rimskokatoliških župnij v Sloveniji na Wikipediji – lahko treh vrst. Skladenjsko najenostavnejše je ime, ki vsebuje le ime mesta, npr. *Župnija Slovenj Gradec*. Pri večini mest pa je župnij več in so poimenovane bodisi po mestnih četrtih oziroma naseljih bodisi po župnijskih cerkvah. V prvem primeru med imenom mesta in imenom četrti oziroma naselja ne pišemo ločila, saj gre med njima za odnos samostalnškega jedra in desnega neujemalnega prilastka, npr. *Župnija Ljubljana Fužine*, *Župnija Maribor Tezno*. V drugem primeru pa za imenom mesta in za pomišljajem zapišemo ime župnijske cerkve, ki je v vlogi pojasnjevalnega dodatka in je – ker gre za samostojno sestavino lastnega imena – zapisana z veliko začetnico, npr. *Župnija Koper – Marijino vnebovzetje*, *Župnija Ptuj – Sv. Peter in Pavel*.

POMIŠLJAJ ALI VEZAJ?

Zgoraj opisane zveze je treba ločiti od rabe stičnega vezaja, ki ga po aktualnem pravopisu uporabljamo med sestavinami prirednih pridevniških zloženek, novejšje gradivo pa kaže tudi v pravopisu še ne zajet vzorec samostalniških prirednih zloženek (npr. *novinar-urednik*, *prostor-čas*).

Dileme se porajajo zlasti ob novih prvinah, ki jih pogosto prevzemamo iz tujih jezikov, v katerih je norma pisanja lahko drugačna ali bolj ohlapna. Kot primer vzemimo vprašanje, katero ločilo izbrati med

besedama *toksin* in *antitoksin* v zvezi *sistemi toksin-antitoksin* oziroma *sistemi toksin – antitoksin* (pojasnilo uporabnika Jezikovne svetovalnice je bilo, da gre za toksin in pripadajoči antitoksin, ki nevtralizira toksične učinke toksina). Najverjetneje se *toksin* in *antitoksin* pojavljata skupaj le v stalnih zvezah, ki jih uvajajo samostalniki kot *sistem*, *modul* ipd. (tako vsaj kaže hiter pregled spletnega gradiva). V tem primeru gre za dihotomijo, ki jo pisno zaznamujemo z nestičnim pomišljajem, torej *sistem toksin – antitoksin* (podobno kot npr. *razmerje cerkev – država, odnos zdravnik – pacient*). Če *toksin-antitoksin* obstaja kot samostojna poimenovalna enota (in ne le v zgoraj omenjenih zvezah), pa bi bilo upravičeno tako pisanje, torej s stičnim vezajem. Glede na pregledano gradivo se zdi bolj verjetna prva možnost, z nestičnim pomišljajem.

Zadrede se lahko pojavijo tudi pri navajanju Uradnega lista RS, kjer se ob pomišljaju pojavljajo tudi vezaji. V spodaj zapisanem primeru gre očitno za naštevanje dopolnil k določbi v Uradnem listu, zato na teh mestih uporabljamo pomišljaj, saj gre za pojasnilo (npr. *uradno prečiščeno besedilo, popravek* ipd.):

Zakon o graditvi objektov (Uradni list RS, št. 102/04 – uradno prečiščeno besedilo, 14/05 – popr., 92/05 – ZJC-B, 93/05 – ZVMS, 111/05 – odl. US, 126/07, 108/09, 61/10 – ZRud-1, 20/11 – odl. US, 57/12, 101/13 – ZDavNep in 110/13)

Z vezajem pa ostajajo zapisani primeri kot *ZJC-B* in *ZRud-1*, kjer vezaj povezuje števila oziroma po pravopisu t. i. zložene številke (člen 416).

PREDLOŽNI POMIŠLJAJ

Stični pomišljaj imenujemo tudi predložni pomišljaj. Nadomešča namreč predloge *od* in *do* oziroma *med* in *in* ter zaznamuje razdaljo ali razpon med dvema točkama, vrednostma ipd. (*cesta Ljubljana–Domžale, obdobje 1991–2018*). Gre za nekoliko neobičajno rabo pomišljaja, ki je stičen le v tej vlogi in pri računalniškem pisanju povzroča podobne težave kot nestični vezaj. Vendar ga je smiselno ohranjati, saj bi ob njegovi morebitni zamenjavi s stičnim vezajem lahko prišlo do neločevanja med samostalniškimi prirednimi zloženkami, kot so opredeljene v poglavju o vezaju, in zve-

zami, v katerih tak pomišljaj zamenjuje predložna para *od – do* oziroma *med – in*.

Pri rabi predložnega pomišljaja oziroma zamenjavi z ustreznima predlogoma pa obstajajo tudi omejitve. Kadar sta krajni vrednosti denimo izraženi z negativnim predznakom, zaznamovanimi z znakom minus, bi bil ta prekriven s pomišljajem. Zvezo *od –10 do –15 °C* tako raje pišemo s predlogoma, saj bi sicer prišlo do nejasnosti zaradi podvojitve istega znaka oziroma neprimerne zlitja v eno še daljšo črtico (*–10––15 °C*).

Aktualna pravopisna pravila ne vsebujejo primera, v katerem bi šlo za povezavo večbesednih oziroma večdelnih enot s predložnim pomišljajem. Vsi v členu 394 navedeni zgledi vsebujejo zgolj po dve prvini: *proga Ljubljana–Trst* (= od Ljubljane do Trsta), *knjiga bo stala 80–100 SIT*, *str. 125–132*, *v letih 1941–1945*, *Odprto 8–12*, *prekop Ren–Donava*. Pogosto pa se zgodi, da se na obeh straneh najdeta daljša besedilna dela, tako je na primer pri časovnem obdobju, zaznamovanem s krajnima datumoma. V takem primeru stični pomišljaj povezuje le letnico prvega dela datumskega zapisa in dan v mesecu v drugem delu zapisa. Zato je med dvema stranema z raznorodnimi podatki o rojstvu in smrti, saj kdaj ob tem nastopa ime kraja, priporočljivo pisati **nestični pomišljaj** (25. 2. 2019 – 1. 3. 2019; 25. februar 2019 – 1. marec 2019, *Vrhnika*, 10. 5. 1876 – *Ljubljana*, 11. 12. 1918). V takem primeru je mogoče uporabiti, sploh če to dopušča prostor, kar predložni par *od – do* (*od 14. 3. 2019 do 25. 4. 2019*).

POMIŠLJAJ IN VEJICA

Pravopisna pravila v členu 348 določajo, da v zapleteni povedi, v kateri je že več vejic, vrinjeni stavek ali več stavkov od drugega dela povedi raje ločimo s pomišljajem:

Komaj je zatisnil oči – človek bi mislil, da je minila le minuta – se je zbudil in se začel pripravljati na pot.

Čeprav sta v tem zgledu stavek pred vrinjenim delom in stavek za njim v podrednem razmerju in bi med njima – če ne bi bila ločena – stala vejica, je v tem zgledu za drugim pomišljajem ni in ni nujna. Da je v takem skladenjskem položaju možna, pa potrjuje člen 392, v katerem piše, da kadar

je vrinjeni stavek med dvema stavkoma, za drugim pomišljajem lahko pišemo vejico, ki pa je sistemska: če vrivek z obema parnima pomišljajema vred izbrisemo, vejica še vedno ostane:

Med nami je bil – kako smo bili slepi –, vendar ga nismo spoznali.

Pravopis torej ne omejuje rabe take vejice na vrinjene stavke med priredji, temveč jo dopušča »med dvema stavkoma«, ne da bi natančneje opredeljeval razmerje med njima. Tak pravopisni predpis potrjuje tudi jezikovna raba, saj že pregled naključnih zgledov v korpusu Gigafida kaže na dvojnično normo.

Nerešeno pa je vprašanje pisanja vejice po zamolku, zaznamovanem s pomišljajem. V teh primerih lahko namesto pomišljaja uporabljamo tri pike, ki so kot ločilo ob nedokončno izrečeni misli morda rabljene celo pogosteje:

Bratu bi povedala, pa –(.) saj ni vredno izgubljati besed.

Bratu bi povedala, pa ...(.) saj ni vredno izgubljati besed.

Dobrovoljc in Jakop (2011: 112) ugotavljata, da aktualni pravopis pri pisanju končnega ločila za tremi pikami daje prosto izbiro (člen 402), medtem ko ostaja pisanje vejice za tremi pikami v drugih vlogah odprto – enako velja tudi za pomišljaj v vlogi označevanja zamolka.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Ali je predložni pomišljaj lahko tudi nestičen?, Pomišljaj ali vezaj?, Katero ločilo izbrati med besedama toksin in antitoksin: vezaj ali pomišljaj?, Uporaba vezaja in stičnega pomišljaja, Vejica in pomišljaj ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

VEJICA

VEJICA V BESEDNI ZVEZI

Kako pojasniti razliko v stavi vejice v spodnjih primerih:

Bil je na neki, najbrž dobrodelni prireditvi.

Postal je prepojen z vzdušjem svojega, prav tako odmaknjenega rodnega kraja.

proti

Ostali so redki v vojni preživeli posamezniki.

V prvih dveh zgledih vejica znotraj levega prilastka vzpostavlja priredno razmerje, ki je še najbližje pojasnjevanju: *Bil je na neki, (in sicer) najbrž dobrodelni prireditvi; Postal je prepojen z vzdušjem svojega, (in sicer) prav tako odmaknjenega rodnega kraja.* V tretjem zgledu pa se med deloma levega prilastka *redki in v vojni preživeli* ne vzpostavlja priredno razmerje (ki ga označujemo z vejico), temveč podredno razmerje, katerega signal je ravno odsotnost vejice. Če bi poskusili razliko ponazoriti grafično, bi jo lahko z oklepaji, kot sledi (oglati oklepaji označujejo dele levega prilastka oziroma razmerja med njimi):

Bil je na [neki], [najbrž dobrodelni] prireditvi.

proti

Ostali so [redki [v vojni preživeli]] posamezniki.

V naslednjem primeru pa je stava vejice odvisna od tega, ali je druga besedna zveza v nizu (*na koncu ulice*) samostojno prislovno določilo ali pa zgolj skladijsko in pomensko dopolnilo prvega prislovnega določila (*v križišču*):

V križišču na koncu ulice je treba zaviti desno po klancu navzdol.

V križišču, na koncu ulice, je treba zaviti desno po klancu navzdol.

Kadar drugi del natančneje določa prvega in je skladenjsko sestavni del istega glavnega stavčnega člena, vejice ne pišemo: pri primeru *v križišču na koncu ulice*, zapisanem brez vejice, je *na koncu ulice* desni prilastek samostalnika *križišče* (katero križišče? *tisto na koncu ulice*). Podobno pri zvezi *desno po klancu navzdol* drugi del le natančneje opredeljuje, dopolnjuje prvega (kam desno? *po klancu navzdol*), oba skupaj pa tvorita prislovno določilo kraja.

Kadar pa je druga zveza le pojasnilo prve oziroma njeno ubesedenje z drugimi besedami, zapišemo vejico tako pred pojasnjevalnim delom kot za njim:

V križišču, na koncu ulice, je treba zaviti desno, po klancu navzdol.

V tem primeru lahko pojasnjevalni del uvedemo tudi z veznikom:

V križišču, tj. na koncu ulice, je treba zaviti desno, in sicer po klancu navzdol.

VEJICA IN STAVČNI PRILASTEK

Stavčni prilastek je – kot pove že njegovo ime – stavčno izraženi prilastek, ki ga slovnica in pravopis imenujeta prilastkov odvisnik. Najpogosteje to vlogo opravlja t. i. *ki*-stavek, ki ga lahko pogosto pretvorimo v levi prilastek:

*Zahvaljujem se bralcem, ki so bili navdušeni nad knjigo. >
Zahvaljujem se nad knjigo navdušenim bralcem.*

Stavčni prilastek vedno uvaja vejica in ga tudi zaključuje, kadar se poved za njim nadaljuje:

Zahvaljujem se bralcem, ki so bili navdušeni nad knjigo, in resnično upam, da jim bo tudi to delo všeč.

VEJICA IN POLSTAVČNI PRILASTEK

Polstavčni prilastek je po *Enciklopediji slovenskega jezika* (Toporišič 1992) »polstavek v vlogi prilastka«. Jedro polstavčnega prilastka je lahko ali deležnik ali (pravi) pridevnik; značilna zanj je možnost pretvorbe v levi prilastek:

hišica, narejena iz kartona < iz kartona narejena hišica
izletniki, mokri do kože < do kože mokri izletniki

Dejansko lahko vsak polstavčni prilastek umestimo pred samostalniško odnosnico, na katero se nanaša, vendar je taka zgradba navadno predolga in težje razumljiva. Prilastkov del zato postavimo za odnosnico, ker pa to ni njegovo skladijsko nevtralno mesto, ga od samostalnika, na katerega se nanaša, nujno ločimo z vejico:

Za javna naročila odgovorne osebe so osebe, ki jih naročniki imenujejo v strokovne komisije za oddajo javnega naročila. > Osebe, odgovorne za javna naročila, so osebe, ki ...

Polstavčni prilastek je po funkciji soroden stavčnemu prilastku (gl. zgoraj: *bralcem, ki so bili navdušeni nad knjigo*). Kadar smo v dvomih, ali gre za polstavčni prilastek ali ne (torej tudi, ali moramo postaviti vejico), si lahko v večini primerov pomagamo s pretvorbo v stavčni prilastek:

Osebe, odgovorne za javna naročila, so osebe, ki ...> Osebe, ki so odgovorne za javna naročila, so osebe, ki ...

Aktualni pravopis v pravilih navaja, da so jedro polstavka lahko deležje, deležnik, pridevnik, samostalnik ali nedoločnik – temu ustrezna so nato poimenovanja »deležijski polstavek«, »deležniški polstavek« ipd.

Nataša Logar v *Pravopisnih razpotjih* (2015) in pred njo že Tomo Korošec v svojih člankih o vejici utemeljujeta, da od vseh polstavkov, ki jih navaja pravopis, lahko kot dejanske polstavke (tj. dele povedi, katerih jedro je neosebna glagolska oblika) opredelimo le deležijske (*Želeč jim lahko noč, so se poslovili*). Deležniški in pridevniški polstavki so namreč v resnici (po skladijski vlogi) polstavčni prilastki, pred nedoločniškimi polstavki se vejica opušča, t. i. samostalniški polstavki pa so – sodeč po zgledih – skladijsko gledano soresnja (pristavki ali vrivki).

RAZLIKOVANJE MED POLSTAVČNIM IN Povedkovim PRILASTKOM

V nekaterih primerih pa lahko iz iste skladenjske zgradbe naredimo bodisi polstavčni prilastek (ki ga uvaja vejica) ali povedkov prilastek (zapisan brez vejice):

Po najnovejših statističnih podatkih je v Švici okoli 30.000 narkomanov, odvisnih od heroina.

Po najnovejših statističnih podatkih je v Švici okoli 30.000 narkomanov odvisnih od heroina.

V dopoldanskem delu so bila predavanja, posvečena življenju in delu Ivana Cankarja.

V dopoldanskem delu so bila predavanja posvečena življenju in delu Ivana Cankarja.

ZDA imajo vojaški sistem, razprostrt skoraj po vsem svetu.

ZDA imajo vojaški sistem razprostrt skoraj po vsem svetu.

Vendar pa lahko povedkov prilastek sledi le pomensko nepopolnim glagolom stanja ali poteka, npr. *biti, imeti* (ki sta tudi v zapisanih povedih). Ker je v teh primerih povedkov prilastek del povedka (*biti odvisen, biti posvečen, imeti razprostrt sistem*), ga od prvega dela stavčnega člena seveda ne ločujemo z vejico. Drugače je v primerih, ko je glagol *biti* oziroma *imeti* polnopenski, polstavčni prilastek pa se vsebinsko nanaša na samostalnik oziroma samostalniško zvezo v prvem delu povedi (*narkomani, odvisni od heroina* so npr. *od heroina odvisni narkomani*).

VEJICA IN VRINJENI DEL

Načeloma velja: če lahko domnevno vrinjeni del izpustimo brez škode za pomen glavnega toka povedi, gre za vrinjeni stavčni ali nestavčni del (poimenovan tudi vrivek), katerega signal sta vejici, ki ga zamejujeta. Tako je tudi v spodnjih zgledih.

(1) Vrinjeni stavčni del:

Družba je, ker je prišlo do kršitve njenih modelov, vložila tožbo.

Družba je [...] vložila tožbo.

(2) Vrinjeni nestavčni del ali vrivek:

Šele vmes, največkrat pa po končanju postopka, se začne preiskava.

Šele vmes [...] se začne preiskava.

Poglejmo še zgornjemu podoben hipotetični zgled:

Običajno med, včasih pa že pred postopkom pridobimo ključne podatke.

**Običajno med [...] pridobijo ključne podatke.*

Če bi tukaj postavili vejico za *postopkom* (kar počnejo mnogi pisci), poved, ki bi nastala ob preizkusu z izpustom »vrinjenega« besedila, ne bi bila smiselna. Ne gre namreč za vrivanje, ampak za priredno razmerje znotraj istega stavčnega člena ali njegovega dela, ki pa ga zaznamuje le ena vejica, in sicer na mestu, kjer se to razmerje vzpostavlja.

Tako je tudi v naslednjem primeru: *hipotetična, toda zelo verjetna prihodnost*. Čeprav bi v zvezi celo lahko izpustili *toda zelo verjetna*, pa bi bila preostala zveza, *hipotetična prihodnost*, tako okrnjena, da bi bila glede na prvotno sporočilo nepopolna. Gre torej le za vzpostavljanje protivnega prirednega razmerja, ki ga označuje ena sama vejica.

Vsebinsko so vrinjeni stavčni in nestavčni deli zelo raznovrstni: lahko gre za informacijo, ki je bralcu že znana in ga nanjo zgolj opominjamo; lahko gre za stvar, o kateri bomo sicer več povedali kasneje, a jo omenjamo že na tem mestu; lahko pa gre za informacijo z neke povsem druge ravni upovedovanja, ki besedilo na tem mestu vsebinsko razširja in bogati.

V nekaterih primerih iz nestavčnega dela naredimo vrivek šele s tem, ko ga zamejimo z vejicami in ga na tak način pomensko izpostavimo (prvi primer) oziroma zapostavimo (drugi primer):

Obvestilo o sklicanju dnevnega reda je treba poslati vsem članom vsaj štiri dni pred predvidenim zasedanjem ali(,) v nujnih primerih(,) z navadnim sporočilom vsaj štiriindvajset ur prej.

Končni rezultat sektorja(,) ob upoštevanju finančnega in davčnega poslovanja(,) znaša 257 tisoč evrov.

Podobno tudi v spodnjem primeru, kjer je številka dokumenta zadostna razlikovalna prvina, ki en sklep o izbiri ločuje od drugega, zveza z *dne 15. 3. 2017* pa ni nujni sestavni del desnega prilastka – lahko pa je (in taka je bržkone tudi večinska zapisovalna praksa): *Naročnik je s sklepom o izbiri št. 1/2017-1 z dne*

15. 3. 2017 obvestil ... Če presodimo, da je podatek o datumu le dodatna informacija (ki bi jo lahko iz besedila celo izpustili), pa jo lahko zapišemo tudi kot vrinjeni nestavčni del: *Naročnik je s sklepom o izbiri št. 1/2017-1, z dne 15. 3. 2017, obvestil ...* V tem primeru je treba vrivek nakazati tudi v govoru (kadar besedilo beremo na glas), in sicer z nekoliko nižjim govornim registrom glede na siceršnjo glasovno višino. Poglejmo še en primer:

V trgovini, s sicer rabljenimi, ampak še vedno kvalitetnimi oblačili, so cene zelo ugodne.

Če v tej povedi postavimo prvo vejico, iz vsega, kar sledi, naredimo vrivek – torej podatek o tem, da gre za trgovino z *rabljenimi, a še vedno kvalitetnimi oblačili*, postavljamo v ozadje, v ospredje pa postavljamo podatek, da so cene v trgovini (v primerjavi z npr. spletom), zelo ugodne. Če prve vejice ne postavimo, pa tudi za zadnjo ni skladišnih razlogov. Vejica pred *ampak* namreč označuje zgolj protivnost znotraj desnega prilastka (*rabljen, ampak kvaliteten*). Ne gre torej za vejico, ki bi vpeljala vrivek, zaradi katerega bi nato potrebovali še eno, ki bi ga zaključila. Vrivki so skladišni in pomensko samostojne enote, zato mora poved delovati celovito, tudi če vrivek iz nje odstranimo. Poved z dvema vejicama tega preizkusa ne opravi (v primerjavi z zgornjo), saj je poved nesmiselna:

*V trgovini s sicer rabljenimi, ampak še vedno kvalitetnimi oblačili, so cene zelo ugodne. > *V trgovini s sicer rabljenimi [...] so cene zelo ugodne.*

Vrivke navadno označimo z vejicami, lahko pa tudi s pomišljaji ali celo oklepaji:

... kakšna je omejitev in, kot rečeno, kako sploh je ...

... kakšna je omejitev in – kot rečeno – kako sploh je ...

... kakšna je omejitev in (kot rečeno) kako sploh je ...

VEJICA OB PROSIM, TAKO REKOČ, MILO REČENO

Dilema glede pisanja vejic ob besedi *prosim* odpira zanimivo vprašanje ločnice med polnopomenskim glagolom in iz njega nastalim členkom. (V času nastajanja SSKJ-ja slovenska besednozvezna teorija členkov še

ni zajemala, zato jih je slovar razvrščal bodisi med prislove bodisi med medmete, od tod tudi pojasnilo »v medmetni rabi« pri drugem slovarskem pomenu besede *prosim*: »izraža vljudnost pri nagovoru.«) V slovenščini sta se tako npr. osamosvojila *recimo* in *denimo*, ki ju le še redko zapisujemo med vejicami, saj sta izgubila svoje glagolske skladenjske lastnosti in postala členka, torej modifikatorja pomena besede ali zveze, pred katero stojita.

Podobno se dogaja z obliko *prosim*, pri kateri na prehajanje med členke vpliva še dejstvo, da ima v pomenu izražanja vljudnosti pri nagovoru oziroma prošnji pomenski par v členu *hvala*, ki izraža hvaležnost. Nihanje v rabi je precejšnje, saj je v korpusu Gigafida mogoče najti tako zapise z vejicami (teh je več in kažejo bodisi na razumevanje *prosim* kot glagola ali pa na to, da je članek razumljen kot vrivek) in brez njih (ko gre torej za razumevanje *prosim* kot členka):

*Opišite mi, **prosim**, po kateri poti ste prišli.*

proti

*Če jo kdo pozna, naj mi **prosim** sporoči.*

Zdi se tudi, da je členkovna raba vezana samo na nekončno stavčno pozicijo, saj na začetku ali koncu povedi za *oziroma* pred *prosim* vedno stoji vejica:

***Prosim**, premislite.*

*Ne delaj si skrbi, **prosim**.*

Kako pa se odločiti v primerih, kakršni so spodnji?

*Nam lahko, **prosim**, odgovorite še danes?*

***Prosimo**, odgovorite še danes!*

*Odgovorite, **prosim**, še danes.*

- (1) V prvem primeru je *prosim* lahko razumljen le kot članek, ki ima skladenjsko vlogo vrivka in je zato zapisan med vejicama – ki bi ju lahko tudi opustili. Če bi šlo za polnopomenski glagol, bi moral zaradi ujemanja imeti množinsko obliko: *Nam lahko, **prosimo**, odgovorite še danes?*
- (2) V drugem primeru iz zapisanega razumemo, da gre za edninskega tvorca sporočila; lahko pa bi bil tudi množinski: ***Prosim/prosimo**, odgovorite še danes!*

- (3) Pri tretjem primeru pa lahko *prosim* razumemo bodisi kot členek, ki ga torej ne pišemo (nujno) med vejicami (*Odgovorite(,) prosim(,) še danes*), bodisi kot polnopomenski glagol – in v tem primeru bi lahko, čeprav morda ni najbolj običajno, uporabili tudi množinsko obliko, če bi želeli poudariti, da je tvorec sporočila množinski: *Odgovorite, prosimo, še danes*.

Besedni zvezi *tako rekoč* in *milo rečeno* sta po nastanku obe glagolski, le da je prva prevladujoče občutena kot členkovna zveza in je kot taka tudi opredeljena v slovarjih, npr. v SP 2001 (tu je s črno piko označeni zapis skupaj v knjižnem jeziku nedovoljen):

tako rekoč poudar. člen. zv. [...] Vreme za izlet je tako rekoč idealno; Za sečnjo zrelih dreves tam tako rekoč, *takorekoč ni več

Kot vidimo, se kdaj pojavlja pisana tudi skupaj, enobesedno (kar zgolj potrjuje njeno enovito členkovno vlogo), vendar je tak zapis v knjižnem jeziku neustrezen (na kar kaže črna pika). Korpusno gradivo kaže, da tudi zvezo *milo rečeno* pisci pogosto občutijo kot členkovno, zato vejice ob njej izpuščajo:

*Temu bi se **milo rečeno** dejalo – norčevanje.*

*Odnos med ženskimi gibanji in feministično literarno vedo je konec osemdesetih let **milo rečeno** problematičen.*

Spet v drugih primerih vejice so:

*Na stezi za motokros v Šentvidu so bile razmere, **milo rečeno**, sila slabe.*

*Primerjati ljudi s strojem bi bilo, **milo rečeno**, nevljudno, a zelo slikovito.*

Odločitev za zapis vejic lahko v tem primeru izvira iz želje, da pisec to jezikovno sredstvo posebej poudari (ali pač ne). Raba vejic namreč pomeni branje zveze kot vrivka, torej s premorom na začetku in koncu, lahko tudi s spremembo višine glasu.

PRISTAVČNA VEJICA

Pristavek prepoznamo po tem, da je v njem isti denotat, kot ga označuje odnosnica, identificiran oziroma poimenovan še na drugačen način:

Triglav, najvišja slovenska gora, je visok 2864 metrov.

Danes, tri leta pozneje, spet iščemo odgovor na to vprašanje.

Pristavek druží z vrinjenim stavkom dejstvo, da oba uvaja in tudi zaključuje vejica. Njegova vloga je še najbližja pojasnjevanju, saj dodajanje ustreznega veznika vsebine ne spremeni, temveč jo pogosto naredi bolj očitno:

Ob obisku hamama, tj. turške kopeli, naj vam ne bo nelagodno.

VEJICA PRI NAVAJANJU DATUMA

Zelo pogost tip pristavka je navedba datuma za imenom dneva v tednu, ko en in isti dan prvič poimenujemo z imenom, drugič (med vejicama) pa z natančnim datumom:

... v četrtek, 22. januarja 2015, ob 10. uri.

Aktualni pravopis SP 2001 v členu 299 sicer navaja pravilo: »Zveze kot v nedeljo, 9. maja, (bo) ... se redkeje pišejo tudi brez vejic, tj. v nedeljo 9. maja (bo).« Vendar za opustitev druge vejice nimamo skladijske utemeljitve, pravopis pa morebitnih drugih razlogov ne navaja. Vejici torej stojita na obeh straneh pristavka tudi v tem primeru.

LASTNOIMENSKI PRISTAVEK

Posebnost glede pristavka, zapisana v členu 303 SP 2001, je že od prve izdaje aktualnih pravopisnih pravil doživljala kritike. Člen določa:

Če je lastno ime določilo pred njim stoječe besedne zveze, ga od nje ločimo z vejico, kadar domnevamo, da zveza naslovniku tega imena ne napoveduje samoumevno: *Največji slovenski pesnik, France Prešeren, se je rodil v Vrbi*, sicer pa ne: *Največji slovenski pesnik France Prešeren se je rodil v Vrbi*.

Stava vejice v tovrstnih zvezah v prejšnjih pravopisih ni bila dovoljena, v dveh (SP 1920, SP 1962) je bila celo izrecno prepovedana, v *Načrtu pravil za novi slovenski pravopis* (1981) pa je bila zapisana kot možnost, ne kot

brezizjemno pravilo. Vendar prekinitev s tradicijo ni bila deležna zgolj kritik; Tomo Korošec je na primer ugotavljal, da v pisni praksi dejansko ni bilo enotnosti, saj je samoumevno napovedovanje imena (iz občnoimenske zveze) izrazito pragmatična, ne pa strukturalna prvina. Vendar pa ravno zaradi odločilnega vpliva subjektivnih pragmatičnih okoliščin pravopisni zgled za pristavek ni dober: *France Prešeren* (za slovenskega bralca) je samoumevno napovedan s pred njim stoječo besedno zvezo.

Sodobna publicistična raba kaže, da se novinarji večinoma ne postavljajo v vlogo presojevalcev (ne)samoumevnosti napovedovanja lastnega imena z občnoimensko samostalniško prvino, temveč se ne glede na pragmatične okoliščine pogosteje odločajo za zapis lastnega imena kot desnega prilastka, torej brez vejic: *sedanji finski predsednik Sauli Niinistö* (merilo nesamoumevnosti je sicer izpolnjeno, torej bi v skladu s pravopisno dikcijo vejico zapisali).

Podobno bi lahko rekli za naslednji zgled: *vodja tabora Rožle Krajnc*. Ime vodje tabora lahko v vsakem primeru zapišemo kot desni prilastek (torej brez vejice). Lahko pa ga – če to narekuje pragmatika sporočanja – zapišemo tudi v pristavku (torej ločenega z vejico ali vejicama, odvisno od položaja v stavku). Govorno se pristavčna vejica realizira kot premor in včasih nam ravno to dejstvo pomaga pri odločanju med desnim prilastkom in pristavkom.

RAZLIKOVANJE MED PRISTAVKOM IN DESNIM PRILASTKOM

Bolj kot zgornji zgled pa so problematični primeri, kjer pisci zaradi temeljnega nerazumevanja tega, kaj je pristavek, ter nerazlikovanja med desnim prilastkom in pristavkom vejice postavljajo v zgledeh, kjer pomensko – in torej tudi skladijsko – niso mogoče. Takšen primer bi bil npr. – če ostanemo pri taborih in tabornikih – **vodnica, Mojca Kekec*. Ker v tem primeru ne moremo govoriti o identificiranju istega denotata z dvema poimenovanjema (kar je funkcija pristavka), temveč le o pomenski zamejitvi denotata »vodnica« na »Mojco Kekec«, je skladijsko možna samo zveza samostalniškega jedra in desnega prilastka. Poglejmo še spodnjo poved:

Obiskal nas je slovenski kuharski mojster gospod Janez Novak.

Vejice pred imenom tukaj ne more biti, saj *gospod Janez Novak* ni pojasnilo besedne zveze *slovenski kuharski mojster*, temveč jo v vlogi desnega

prilastka šele natančneje določa. Drugače bi bilo, če bi že z občnoimensko zvezo natančno določili enega samega posameznika («največji slovenski kuharski mojster»). V tem primeru bi pisec lahko domneval, da je oseba vsem bralcem znana že iz tega opisa – v pristavku, ki ima vlogo poimevanja iste osebe, stvari, pojma ipd. z drugimi besedami, pa bi za vsak primer dodal še ime osebe:

Obiskal nas je največji slovenski kuharski mojster, gospod Janez Novak.

VEJICA PRED OZNAKO GOSPODARSKE DRUŽBE

SP 2001 v členu 301 pred oznako gospodarske družbe in za njo zahteva pristavčno vejico: *Podjetju Mavrica, d. d., grozi stavka*. Pregled vpisov v *Poslovnem registru* pa kaže, da družbe svoja imena vanj pogosteje vpisujejo brez vejice. Neskladje med jezikovnim predpisom in jezikovno prakso seveda ni zadosten pogoj za spremembo jezikovnega predpisa, vendar je v navedenem pravopisnem pravilu problematično tudi opredeljevanje oznak gospodarskih družb kot »pristavnih delov«. *Mavrica* in *delniška družba* namreč ne označujeta istega denotata – kar je opredeljevalna lastnost pristavkov in njihovih odnosnic –, temveč se med individualnim imenom gospodarske družbe in njeno splošno oznako vzpostavlja odnos uvrščanja v neko kategorijo, kar je s pomenskega vidika bližje razmerju med samostalniškim jedrom in njegovim desnim prilastkom. Možna je torej tudi domneva, da jezikovni uporabniki oznako gospodarske družbe razumejo kot prvino samostalniške besedne zveze in vejice ne opuščajo le po inerciji, tj. zaradi vpliva rabe.

VEJICA IN DOSTAVEK

Dostavek vsebinsko predstavlja naknadno dodano informacijo, ki bi lahko bila ubesedena tudi v samostojni povedi, zato ga od preostale povedi ločujemo z vejico:

Ti imaš že veliko svojih težav. In ena izmed njih je tvoj alkoholizem.
Ti imaš že veliko svojih težav, in ena izmed njih je tvoj alkoholizem.

Vejico včasih zaradi relativne samostojnosti tega dela povedi zamenja pomišljaj:

V primeru izenačenja je odločilen glas predsedujočega – razen v primeru, ko upravo sestavljata samo dva člana.

Vejica (ali pomišljaj) pomeni tudi govorni premor pred zadnjim delom povedi.

VEJICA TER VEZNIK *IN*

Poglavitna vloga veznika *in* je vezanje dveh členov, pojavlja pa se tudi v drugačnih vlogah. Eno najzmotnejših prepričanj v zvezi s slovensko vejico je, da se nikoli ne pojavi pred veznikom *in*. Obstajajo skladienske okoliščine, v katerih se zgodi ravno to (npr. kadar se vrinjeni stavek konča pred veznikom *in*, s katerim se nadaljuje poved). V SSKJ-ju so vloge veznika *in* izčrpno popisane in opremljene z zgledi. Slovar vezniku *in* med drugim pripisuje izražanje:

- (a) vzročno-posledičnega razmerja: *lani se je ponesrečila in še zdaj ne hodi; žoga je padla v potok in voda jo je odnesla; ni plačal, in so ga rubili*
- (b) vzročno-sklepalnega razmerja: *sonce zahaja in otroci morajo domov; to je zanimiv primer, in prav je, da si ga ogledamo*
- (c) (nav. ekspr.) pogojno-posledičnega razmerja: *naj uprizorijo kaj domačega, in gledališče bo polno; odmakni opornik, in vse zgrmi na tla*

Z vidika sodobne rabe je izbira veznika *in* za izražanje posledičnosti nekoliko zaznamovana; prej bi izbrali *pa* ali *zato* ali *pa* pred *in* v takem primeru zapisali pomišljaj.

VEJICA PRED *IN* KO/ČE/DA ...

Kadar vezniku *in* sledi kateri od podrednih veznikov (*ker, da, če, ko ...*), je treba ločevati dvoje: položaje, (1) kadar vezniška zveza *in* + podredni veznik uvaja t. i. vmesni odvisnik; (2) kadar vezniška zveza *in* + podredni veznik uvaja istovrstni odvisnik.

Vezniška zveza uvaja vmesni odvisnik

Vezniška zveza *in* + podredni veznik lahko uvaja t. i. vmesni odvisnik med dvema glavnima stavkoma:

Imamo dobre stike z zdravniki, in če je potreben zdravniški nasvet, ga tudi priskrbimo.

Enako velja za primere, ko je podredni veznik večbesedni (torej sestavljen iz prislovne besede in veznika: *vsakič ko, tudi če* ipd.):

Medtem ko je klepetala, je bil ob njej njen mož, in vsakič ko je želel oditi, ga je poklicala nazaj.

Mesto stave vejice v takih primerih prepoznamo tudi po tem, da lahko namesto nje uporabimo piko, npr. *Stali so v tišini, in ko so zaslišali zvonec, so hitro stekli v razred.* → *Stali so v tišini. In ko so zaslišali zvonec, so hitro stekli v razred.* (Takšna pretvorba je sicer stilno zaznamovana in je ne moremo poljubno uporabljati, kot didaktični pripomoček pa je dobrodošla.)

Včasih lahko vejico postavimo bodisi pred ali za *in*, vendar se s skladensko zgradbo spremeni tudi pomen povedi:

Po službi pojdi v trgovino po jajca in mleko, in če boš imel čas, še v pekarno po kruh.

Po službi pojdi v trgovino po jajca in mleko in, če boš imel čas, še v pekarno po kruh.

V drugem primeru je to, kar sledi *in* med vejicama, vrinjeni odvisnik. Razlika med obema možnostma pa ni le v skladenskih kategorijah in drugačnih pomenih, temveč tudi v branju. V primeru vmesnega odvisnika bi pred *in* intonacijsko nakazali zaključek prvega dela povedi in naredili rahel premor (na mestu vejice v takem primeru lahko stoji tudi pika, čeprav je taka možnost slogovno zaznamovana, npr. *Po službi pojdi v trgovino po jajca in mleko. In če boš imel čas, še v pekarno po kruh.*). V drugem primeru pa bi premor naredili za veznikom *in*, celotni vrinjeni del bi izgovorili tudi z nekoliko nižjim glasovnim registrom (kot je za vrivke običajno).

Vezniška zveza uvaja istovrstni odvisnik

Vezniška zveza *in* + podredni veznik lahko uvaja tudi istovrstni odvisnik oziroma povezuje dva ali več odvisnikov iste stopnje:

V današnjem tempu življenja pogosto pozabimo na to, da lahko pomagamo drugim in da bomo morda tudi sami potrebovali pomoč že jutri.

V takem primeru vejice pred vezniško zvezo ne pišemo. Pa še didaktični pripomoček: če lahko zvezo dveh istovrstnih odvisnikov podaljšamo v verigo, pred takimi z *in* uvedenimi odvisniki nikoli ni vejic: *V današnjem tempu življenja pogosto pozabimo na to, da ... in da ... in da ...* Res pa je drugi veznik iz stilnih razlogov lahko tudi izpuščen, zato se lahko pojavijo dvomi o ustreznosti nerabe vejice:

... temelji na predpostavki, da so velike strukture nestabilne in (da) zato razpadejo na manjše.

VEJICA PRED IN TO

Vejico pred zvezo *in to* pišemo, kadar v vlogi večbesednega veznika uvaja stavčni ali nestavčni del, s katerim pojasnjujemo ali dopolnjujemo prej povedano. V tej vlogi je večinoma zamenljiv z drugima pojasnjevalnima veznikoma: *to je (tj.)* ter *in sicer*. Vejico pred temi vezniškimi zvezami vedno pišemo:

Znanje, ki ga moramo osvojiti, je enormno, in to ne samo teoretično. Vodila je tudi vaje za študente Višje šole za fizioterapevte, in to do svoje upokojitve leta 1991.

Če v spodnjem primeru opravimo preizkus zamenjave s sorodnima vezniškima sredstvoma, pa ugotovimo, da se med obema deloma povedi ne vzpostavlja razmerje pojasnjevanja:

*Večina je verjela v poštenost, in to so izrabili ≠ *tj. so izrabili ≠ *in sicer so izrabili.*

Kazalni zaimsek *to* se v tej povedi nanaša na celotno vsebino prvega dela povedi in ga uporabimo kot besedilno anaforično sredstvo, s katerim se izognemo ponavljanju, hkrati pa tako dosežemo gospodarnost izražanja:

Večina je verjela v poštenost in to (da je večina verjela v poštenost) so izrabili.

Vejica na tem mestu skladijsko torej ni utemeljena, saj gre za vezalno razmerje, ki ga vzpostavlja veznik *in*; da mu sledi zaimsek *to*, ni bistveno.

VEJICA PRED IN NE

SP 2001 v členu 307 (v podpoglavju »Stavčni enakovredni deli«) navaja zgled za protivno vlogo veznika *in*, kjer to vlogo nakazuje ravno uporabljena vejica (in možnost nadomestitve z drugim protivnim veznikom): *Mimo mene si šel, in (= vendar) se nisi oglasil*. Podobno vlogo lahko opravlja tudi zveza *in ne*, kadar je vsebinsko razmerje med deloma povedi protivno. Med eno in drugo možnostjo se lahko odločimo tudi na podlagi tega, ali izpustitev veznika *in* spremeni želeni pomen (torej vezalnost v protivnost) ali ga le še okrepi:

- negacija predhodnega védenja, prepričanja: *Tlak je odvisen od hitrosti, ne od pospeška*;
- protivnost: *Tlak je odvisen od hitrosti, in ne od pospeška*;
- dodana informacija: *Tlak je odvisen od hitrosti in ne hkrati tudi od pospeška*;
- vezalnost: *Tlak je odvisen od hitrosti in ne od pospeška*.

VEJICA IN VEZNIK ALI

Pred veznikom *ali* pišemo vejico, če ta uvaja podredni (odvisni) stavek, navadno predmetni:

Vprašal sem jo, ali je ponudba resna in iskrena.

Med enotami priredne ločne besedne zveze in ločnega priredja vejice ne pišemo:

žica iz železa ali nelegiranega jekla

Ima dve možnosti, ali se ustavi ali pa okrepi temelje in z dodatnim znanjem dvigne prag nesposobnosti.

VEJICA IN NAŠTEVALNI ALI

Pravila SP 2001 v členu 320 določajo:

Pred naštevalnim ali, ne oziroma niti se vejica lahko piše: *Kdo lase ti razčesava, ali mati, ali sestra, ali vila iz goščav? – Nisem ji rekel ne zvečer, ne drugi dan, ne ob slovesu. – Niti mati, niti sestra, niti vila iz goščav (mi ne razčesava las). – Ne kral nisem, ne ubijal, ne prešuštvoval, čista je moja vest.* (Povsod več kot po dva veznika.)

Ubeseditev pravila je jasna: vejica je mogoča, ni pa nujna. Raba v korpusu Gigafida kaže, da je velika večina pišočių v takih primerih ne zapisuje:

*Obrok naj vsebuje krompir **ali** testenine **ali** riž **ali** sir **ali** jajca **ali** meso **ali** ribe.*

*Lahko si omislite štiri različne vonjave, ki bodo premagale **ali** raztresenost **ali** utrujenost **ali** stres **ali** slabost med vožnjo.*

Pravzaprav je bilo kar težko najti primer, v katerem je pisec vejico pred naštevalnim *ali* zapisoval:

*Zevs je iskal in iskal, vsakokrat, ko je obiskal zemljo. A vse ženske, kar jih je videl, so bile **ali** previsoke, **ali** prenizke, **ali** predebele, **ali** presuhe, **ali** preveč zgovorne, **ali** preveč molčėče.*

VEJICA MED ODVISNIKOM IN PRISLOVNIM DOLOČILOM

Odvisni stavki so po definiciji stavčno razviti stavčni člani. Pojavljajo se torej na mestih, kjer bi se lahko pojavil tudi zgolj stavčni člen, ker pa vsebujejo osebno glagolsko obliko, jih od preostale povedi ločujemo z vejicami. To pravilo pa očitno ne velja nujno, kadar sta v povedi s prirednim veznikom povezana stavčni člen in istovrstni odvisnik, npr. časovno določilo časa in časovni odvisnik.

- (1) Kadar je v priredni zvezi zaporedje stavčni člen + istovrstni odvisnik, vejice pred odvisnikom ne zapišemo. Naj še omenimo, da se ob vezniku *ali* na tem mestu pojavljata tudi veznika *oziroma* ter *in*, kot je razvidno iz spodnjih zgledov:

*... motnje v krvnem obtoku se pojavljajo le v hujših primerih **ali** če se boleznι pritakne še pljučnica.*

*Igre končajo konec oktobra **oziroma** ko jih ustavi vreme.*

*V posebej utemeljenih primerih **in** ko je to v zunanjepolitičnem interesu države ...*

*Darilo prejmete vsak dan **ali** kadar si zaslužite.*

*Računalnik zaustavite ob koncu delovnega dne **ali** ko je potrebno.*

- (2) Vejice ne zapisujemo tudi v primeru, ko se poved začne z odvisnikom, ki mu v priredni zvezi sledi istovrstni stavčni člen, temu pa

glavni stavek, npr. (gre za preobrnjen drugi zgornji zgled in zadnja primera):

Ko jih ustavi vreme oziroma konec oktobra igre končajo.

Kadar si zaslužite ali vsak dan prejmete darilo.

Ko je potrebno ali ob koncu delovnega dne računalnik zaustavite.

- (3) Kadar priredni zvezi v zaporedju stavčni člen + istovrstni odvisnik sledi glavni stavek, pa vejico med odvisnikom in glavnim stavkom zapišemo – v tem primeru je očitno odločujoča stava odvisnika na drugem mestu v priredni zvezi, npr.:

V nasprotnem primeru oziroma če bodo stvari potekale tako kot doslej, pa bomo prisiljeni glede na prepričanje v svoj prav poseči tudi po bolj korenitih ukrepih.

V posebej utemeljenih primerih in ko je to v zunanjepolitičnem interesu države, lahko vlada na predlog ministrstva za zunanje zadeve dovoli odprtje urada Republike Slovenije v tujini.

Vsak dan ali kadar si zaslužite, prejmete darilo.

Ob koncu delovnega dne ali ko je potrebno, zaustavite računalnik.

Vejice pred odvisnikom v takem primeru ne postavljamo. Možna je le stava pred prirednim veznikom, vendar na ta način dobimo vrinjeni stavek, kar celotni povedi spremeni pomen, saj je informacija v vrinjenem odvisniku dodana, torej nima enake teže kot tista, ki jo izraža stavčni člen:

Vsak dan, ali kadar si zaslužite, prejmete darilo.

Ob koncu delovnega dne, ali ko je potrebno, zaustavite računalnik.

PREHAJANJE ODVISNIŠKIH ZGRADB MED PRISLOVNE ZVEZE

Zveza *kot bi mignil*, tudi *kot bi trenil*, je izvorno oziroma skladijsko gledano načinovni odvisnik, zato je v rabi od preostale povedi pogosto ločena z vejico:

Do Dunaja smo kljub slabemu vremenu prispeli, kot bi mignil.

Kot bi trenil, je minilo 10 let, odkar se je v javnosti prvič pojavila nevsakdanja glasbena skupina Leseni rogisti in začela svojevrstno glasbeno pot.

Ni pa vedno tako, kar kaže, da prvotni odvisnik prehaja med prislovne zveze, ki pa v povedi opravljajo vlogo stavčnega člena (in zato niso ločene z vejicami), npr.:

Spet je leto naokoli in kot bi mignil bodo poletne počitnice.

Kot bi trenil sta bila za nami dva nepozabna dneva.

V spodnjem primeru pa je prehajanje med prislovne zveze še toliko bolj očitno, saj je *kot bi mignil* priredno povezan s še eno prislovno zvezo (*okolju prijazno*), torej je z njo skladenjsko izenačen:

S skirojem kot bi mignil in okolju prijazno potuješ po mestu.

Med prislove in prislovne zveze so prešli tudi drugi izhodiščno glagolski izrazi oziroma zveze, pri katerih se njihovega izvora največkrat sploh ne zavedamo (več), npr. *mimogrede*, *nevede*, *kdo ve kam*, *kdo ve kako*, *kar se da*, *kjer si bodi*.

VEJICA IN VEČBESEDNI VEZNIKI

šele ko

Pri zaporedju prislovnega zaimka in veznika (*zdaj ko*, *šele ko*, *zato da*, *zato ker*, *tako da*, *takoj ko* ipd.) o tem, ali je vejica pred njima – in gre torej za večbesedni veznik – ali med njima, praviloma (so)odloča pomen. Merila, ki uravnavajo rabo vejice v položaju na začetku povedi oziroma na sredi povedi, tj. na stiku glavnega in odvisnega stavka, pa se nekoliko razlikujejo.

Sestava članov Varnostnega sveta je bila leta 1963 spremenjena tako, da ga danes sestavlja pet stalnih in deset nestalnih članic OZN.

ali

Sestava članov Varnostnega sveta je bila leta 1963 spremenjena, tako da ga danes sestavlja pet stalnih in deset nestalnih članic OZN.

Določitev dejanske meje med glavnim in odvisnim stavkom v tem in podobnih zgledih ni (samo) skladenjsko vprašanje, ampak je v prvi vrsti stvar besedila. Le sobesedilo nam namreč lahko pomaga pri odločanju o tem, ali je prislovni zaimek *tako* vsebinsko ključni del glavnega stavka (in

je zato v govoru tudi poudarjen) ali pa je v odvisnem stavku del večbesednega veznika. V prvem primeru je vsebinski poudarek na *načinu spreminjanja* (zaimkovni prislov napoveduje posledično skladijsko razmerje, kot je nato izraženo z odvisnim stavkom), v drugem primeru pa na *dejstvu, da je do spreminjanja sploh prišlo* (prislovni zaimek je v tem primeru del večbesednega veznika na začetku odvisnika).

Na podoben način bi se odločali tudi v spodnjih primerih, če bi se zaporedje *šele/zdaj* in *ko* pojavilo na meji med glavnim in odvisnim stavkom. V spodnjih primerih je vsebinski poudarek prvič na *šele*, drugič na *srečen*:

Srečen bo šele, ko bo odšel.

proti

Srečen bo, šele ko bo odšel.

Kadar se zaporedje prislovnega zaimka in veznika pojavi na začetku povedi, pa so merila za to, ali med njiju (lahko) postavimo vejico, nekoliko drugačna. Prvič, da o vejici sploh lahko razmišljamo, mora biti stavek, ki ga dobimo, če odstranimo odvisnik, ki sledi osamosvojenemu prislovnemu zaimku, še vedno smiseln:

Zdaj, ko sta se poročila, je bilo vse drugače. → Zdaj je bilo vse drugače.

proti

**Šele, ko bo odšel, bo srečen. → *Šele bo srečen.*

Drugič, pri odločanju med odvisnikom z večbesednim veznikom oziroma zaporedjem prislovnega zaimka in odvisnika, ki prislovno prvino vsebinsko natančneje določa, ima najpomembnejšo vlogo ponovno pomen. Pomagamo si lahko z govorom: če prislovni zaimek poudarimo in za njim naredimo kratek premor, bo to v pisavi zaznamovala vejica. Če je poudarek le na zadnji prvini odvisnega stavka, pa bo zaimkovni prislov del večbesednega veznika in vejice ne bomo zapisali.

zato ker

Odločitev o stavi vejice v primerih, ko je večbesedni veznik sestavljen iz prislovnega zaimka in veznika, ni toliko skladijska kot pomenska. Bolj jasno to postane, če se poved z vezniškim nizom ne začne, temveč je ta nekje sredi povedi:

Sprašujem te zato, ker ne vem.

proti

Sprašujem te, zato ker ne vem.

Sobesedilo oziroma okoliščine nam pomagajo pri odločanju o tem, ali je prislovni zaimek vsebinsko ključni del glavnega stavka (in je zato v govoru tudi poudarjen) ali pa je v odvisnem stavku del večbesednega veznika (in je vsebinski pa tudi govorni poudarek na glagolu).

Podobno se odločamo v primeru, ko je vezniški niz na začetku povedi. Če želimo prislovni zaimek v govoru poudariti, bomo za njim zapisali vejico:

Zato, ker ne vem.

Zato, ker nočem, da me vidijo.

V tem primeru bo prislovni zaimek *zato* poudarjen. Če pa želimo (še bolj) poudariti dejstvo, da ne vemo/nočemo, pa vejice ne bomo zapisali:

Zato ker ne vem.

Zato ker nočem, da me vidijo.

V tem primeru je stavčni poudarek na glagolski obliki in ne na zaimku *zato*.

tako da

Večbesedni veznik *tako da* spada med tiste zveze prislovnih zaimkov in veznikov, pri katerih lahko vejico postavimo bodisi pred celotno zvezo bodisi med prislovni zaimek in veznik. Vendar pa te dvojnične možnosti nimamo vedno, temveč jo omejuje pomen povedi.

Vejico lahko postavimo med *tako* in veznik *da* samo takrat, ko je mogoče to zvezo razumeti kot »na tak način«. Nekaj primerov:

Trčenju se je skušal izogniti tako, da se je umikal na bankino.

Omenjeni sistem naj bi med drugim izboljšali tako, da bi podaljšali čas hranitve nekaterih podatkov.

Tisoč in eno noč mu je pripovedovala pravljice tako, da je bil konec ene začetek druge.

Drugače je pri uvajanju posledice, sklepanja, ki izhaja iz dejanja v glavnem stavku – v tem primeru je veznik nedvomno večdelni, torej celoten *tako da* brez vmesne vejice:

O njih je bilo že veliko povedanega, napisanega in izrečenega, **tako da** bomo v tem sestavku našeli samo osnovna dejstva.

Medtem ko na smučiščih ni bilo pretirane gneče, **tako da** se je večina smučarjev lahko naužila zimskih radosti, je bilo nekaj več težav s prometom.

Bil sem v dobri formi, **tako da** bi svojo uvrstitev še lahko izboljšal.

s tem da

Marta Kocjan Barle v prispevku v knjigi *Pravopisna razpotja: razprave o pravopisnih vprašanjih* (2015) ugotavlja, da pri večbesednih veznikih, katerih prva sestavina je predložna zveza, o tem, ali jih imamo »za večbesedni veznik ali kazalnik in *ko-/ker-/da*-stavek, odloča pomen; temu se prilagajata stavčna zgradba, odvisna tudi od sobesedila [...], in premor v govoru« (Marta Kocjan Barle 2015: 64). Tudi v spodnjih primerih je stava vejice torej odvisna od tega, ali je vsebinski poudarek na kazalnem zaimku in stavku, ki ga pomensko dopolnjuje, ali na delu povedi, ki je pred večbesednim veznikom. V prvem primeru je vejica pred *da*, v drugem primeru pred celotno vezniško zvezo.

Brez sobesedila lahko le ugibamo, katera interpretacija je ustrežnejša, lahko pa nakažemo razliko med obema branjema na spodnjem primeru:

Mama ni obupala nad mano, čeprav sem si sama nakopala težave s tem, da nisem poslušala njenih nasvetov.

Vsebinski poudarek je na dejstvu, da si je težave nakopala z neposlušanjem nasvetov:

Mama ni obupala nad mano, čeprav sem si sama nakopala težave, s tem da nisem poslušala njenih nasvetov.

Vsebinski poudarek je na dejstvu, da si je oseba sama nakopala težave; v stavku, ki ga uvaja večbesedni veznik, je naveden zgolj še način, na katerega se je to zgodilo. V prvem primeru bi lahko večbesedni veznik nadomestili tudi z vezniško zvezo *tako da*. Podobno tudi v primeru:

Starši svojemu otroku ne delajo usluge, s tem da ga rešujejo pred posledicami njegovih napak. > Starši svojemu otroku ne delajo usluge, tako da ga rešujejo pred posledicami njegovih napak.

Ne pa tudi v primeru, ko je kazalni zaimsek vsebinsko in v govoru poudarjen:

Starši svojemu otroku ne delajo usluge s tem, da ga rešujejo pred posledicami njegovih napak.

s tem ko

Gre za večbesedni veznik, katerega prva sestavina je predložna zveza, za katero Marta Kocjan Barle (2015) ugotavlja, da je v priročnikih ni, v korpusu Gigafida pa je razmerje med *s tem ko* in *s tem, ko* približno 1 proti 3. Pogosteje torej za kazalnikom (*to > s tem*) oziroma pred *ko*-stavkom zapišemo vejico, kar v govoru pomeni poudarek na zaimku in kratek premor na mestu, ki ga zaznamuje vejica:

S tem, ko učitelj razred razdeli na skupine in didaktično igro organizira kot nekakšno tekmovanje, omogoča učencem lažje učenje in zapomnitev.

Če vejice ni, tudi premora ne naredimo, predložna zveza in veznik opravljata enovito vezniško vlogo (govorimo torej o pravem večbesednem vezniku), pomensko težišče in z njim poudarek pa se prestavita na jedrno prvino v odvisnem stavku.

v primeru da

Marta Kocjan Barle (2015) obravnava tudi to zvezo. V prispevku ugotavlja, da v gradivu korpusa FidaPLUS močno prevladuje zapis z vejico (razmerje zgledov je 8000 proti 200), kar pomeni, da predložni zvezi »v primeru« sledi *da*-stavek (lahko pa tudi *ko*-stavek ali *če*-stavek), pred katerim zapišemo vejico:

Lepotnega kirurga bi obiskala le v primeru, da bi imela zaradi nesreče izmaličen obraz ali telo.

Tako stanje potrjuje tudi gradivo korpusa Gigafida (razmerje zgledov je 20.600 proti 800), iz katerega je vzet zgornji zgled. Vendar pa to ne pomeni, da so zgledi, ko je besedna zveza *v primeru* le sestavina večbesednega veznika (ko torej vejice pred veznikom ni), nujno skladijsko neustrezni. Marta Kocjan Barle navaja zgled:

Varneje je izravnati se, v primeru da se prevladujoča sila izkaže kot napadalna.

Večbesedni veznik v takih primerih preberemo brez vmesnega premora, pomensko pa je v celoti zamenljiv z enobesednim veznikom *če* oziroma *kadar*. Tudi v naslednjem zgledu sta mogoča dva zapisa, prav tako tudi dve skladijski možnosti in dve branji:

V primeru(,) da bi se osebni promet opravil z električno mobilnostjo, bi se raba energije povečala za 15 %.

Večina piscev bi se odločila za poved, v kateri je poudarjeno izgovorjena zveza v primeru del nadrednega stavka (v primeru [...] *bi se raba energije povečala*), *da*-stavka pa je stavčni prilastek k tej zvezi (v katerem primeru? *da bi se osebni promet opravil z električno mobilnostjo*):

V primeru, da bi se osebni promet opravil z električno mobilnostjo, bi se raba energije povečala za 15 %.

Druga, veliko redkejša možnost (sploh na začetku povedi) pa je uporaba večbesednega veznika, torej zapis brez vejice in branje brez vmesnega premora:

V primeru da bi se osebni promet opravil z električno mobilnostjo, bi se raba energije povečala za 15 %.

Najbrž je tovrstnih zapisov zelo malo tudi zato, ker pisci raje uporabijo nazornejši enobesedni veznik *če* – nekateri tudi pod vplivom slogovnega napotka, ki so ga kdaj slišali, češ da se takim dolgim vezniškimi zvezam, kadar imajo enobesedne ustreznike, raje izognemo.

kljub temu da

Večbesedni veznik *kljub temu da* ni vedno pisan brez vejice pred *da*. O tem, kdaj je ta večbesedni veznik sopomenski s *čeprav* (in ga torej ne pišemo z vejico), kdaj pa *kljub temu* opravlja vlogo kazalnika *da*-stavka, ki mu sledi (in je pred njim seveda vejica), so pisali že mnogi jezikoslovci. Nekateri trdijo, da je stava vejice mogoča le v začetni poziciji povedi (npr. *Kljub temu, da sem šel v trgovino, nisem prinesel kruha.*), drugi jo povezujejo s stavčnofonetično realizacijo (vejica v primeru kadenčne intonacije in premora pred mestom, ki ga označuje). Marta Kocjan Barle, ki je v monografiji *Pravopisna razpotja* (2015) problematiko večbesednih enodelnih veznikov temeljito opisala, pa pravi, da »[n]a stavo vejice vplivata pomen, odvisen od sobesedila, členkov, in tudi stavčna zgradba« (str. 69).

RAZNO O VEJICI

VEJICA IN PA TUDI

V primerih, kot je *Vejo bi morali odžagati, pa tudi sosed se je strinjal s tem* ne gre za vprašanje vejice pred *pa*, temveč za vprašanje vejice pred *pa tudi*. Tomo Korošec (2003) piše, da je treba dvobesedni veznik *pa tudi* uporabljati kot **patudi*, torej povezovanje prvega dela veznika (*pa*) s samostojnim pogovornim vezalnim veznikom *pa* (in njegovo zamenjevanje z *in*) ni utemeljeno. V pravilih SP 2001 najdemo zgled s takim vezniškim sredstvom v členu 316:

Vejice med skladenjsko enakovrednimi deli ne pišemo:

1. pred nekaterimi prirednimi vezniki [...]:

[...] b) stopnjevalni: *Nisem ne tat ne ubijalec. – Društvo se je ohranilo do današnjega dne pa tudi njegova pravila še veljajo.*

Posebnost v členu 316 torej predstavlja nelogično motnjo, ki tudi piscem povzroča težave. Gledano s pomensko-skladenjskega vidika, *pa tudi* zaznamuje stopnjevalnost, ki je v pravopisnem poglavju »Nestavčni enakovredni deli« v vseh primerih ustrezno zaznamovana z vejico:

*Ne le ti, tudi tvoj brat naj pride. – Bil je talentiran, celo genialen učenec.
– To ni bilo samo grdo, ampak tudi nepošteno.*

Vezniško zvezo *pa tudi* je treba torej jemati kot enovito vezniško sredstvo, ki zaznamuje stopnjevalnost; pred njim vedno postavljamo vejico.

VEJICA OB STOPNJEVANJU S TAKO – KOT/KAKOR TUDI

Pri stopnjevalnih zvezah *tako – kot/kakor tudi* velja preprosto pravilo. Če nas na stopnjevanje v besedilu predhodno opozori *tako*, vejice pred drugim delom veznika (*kot/kakor*) ne zapišemo; poleg tega v takih primerih členek *tudi* ni obvezen:

V zadnjih tridesetih letih je prav varstvo okolja doživelo znaten razvoj tako v mednarodnem kot posredno v nacionalnem kontekstu.

Čeprav je bilo do zdaj sprejetih mnogo predpisov, tako v mednarodnem kot nacionalnem pravu, ki se nanašajo na ohranitev okolja, pa se seveda zastavlja vprašanje, koliko se ta v praksi izvajajo in v kolikšni meri dosega učinek.

Kadar signala za stopnjevanje (tj. *tako*) v prvem delu povedi ni, pa njegovo vlogo opravlja vejica pred večbesednim veznikom *kot tudi* (*tudi* je v takih primerih obvezen):

Mnogo je bilo že napisano, pa tudi marsikaj storjeno, pa vendar je ob vse večji potrošnji materialnih dobrin, kot tudi energentov, potrebno revidirati tudi možnosti, ki nam jih nudi nova tehnologija za zmanjšanje onesnaženosti, in ukrepe, ki jih tako država kot lokalna skupnost v okviru tega sprejemata.

VEJICA OB ZVEZI (NE) GLEDE NA

Predložna prislovna zveza *glede na* ima po SSKJ-ju in SP 2001 dva pomena: lahko gre za izražanje ozira oziroma stališča, s katerega se kaj presoja (npr. *oceniti delo glede na njegovo umetniško vrednost*) ali pa primerjave (npr. *število naročnikov je glede na lansko leto močno padlo*). Sledi ji predmetno dopolnilo, ki je lahko v obliki golega predmeta ali pa je sestavljeno iz zaimkovne odnosnice *to* (lahko tudi *vse*) in odvisnika:

Skrb zbujajoče je, da glede na visoko stopnjo izobraženosti Slovencev na vodilnih položajih žensk ni veliko.

Glede na to, da se onesnaženost morja stopnjuje, obstaja nevarnost, da Koprski zaliv za kopanje ne bo več primeren.

Glede na vse, kar se dogaja v drugih klubih, je stanje pri nas še zelo normalno.

Nikalni členek *ne*, ki ga dodamo zvezi *glede na* predmetno dopolnilo, pomen celotne zveze zanika, ne vpliva pa na stavo vejice:

Vodstvo zavoda se je (ne) glede na izvor in argumente za takšne trditve odločilo za ponovno in še globljo izvedbo nadzora v obeh bolnišnicah.

Res pa je, da zlasti zanikana zveza, ki je včasih pomensko zamenljiva s *kljub*, pogosto uvaja dostavke ali vrvke. Tako bi že pri vašem prvem zgladu iz celotnega dela, ki ga uvaja zveza, lahko naredili vrinjeni stavčni del, ki *glede na* preostalo vsebino povedi prinaša ali manj pomembno informacijo ali informacijo, ki je bila že kdaj prej omenjena v besedilu in tukaj bralca zgolj opominjate nanjo ipd.:

Proizvajalec lahko(,) ne glede na to, ali ima sedež v EU ali ne, imenuje pooblaščenega zastopnika.

Pri drugem zgledu pa zveza uvaja dostavek (dodatno informacijo, ki za razumevanje prvega dela povedi ni nujna, a jo pisec kot dodatno pojasnilo na koncu vseeno dodaja):

Zato za take proizvode ni treba ponoviti ugotavljanja skladnosti, ne glede na to, ali je bil izvirni proizvod dan na trg pred začetkom veljavnosti.

V tem primeru potreba po stavi vejice postane še bolj očitna, če pred zvezo postavimo še pojasnjevalni veznik *in sicer*:

... ni treba ponoviti ugotavljanja skladnosti, in sicer ne glede na to, ali je bil izvirni proizvod dan na trg pred začetkom veljavnosti.

VEJICA IN ZVEZA Z DRUGIMI BESEDAMI

Zveza z *drugimi besedami* je eliptična, kar pomeni, da je ob njej izpuščena glagolska oblika, npr. pred to zvezo *če rečem, če povem* ipd. ali za njo *rečeno, povedano* ipd. Ker zveza nakazuje drugačno ubeseditev že prej povedanega, seveda ne more stati povsem na začetku besedila, zelo pogosto pa stoji na začetku povedi, včasih z uvajalnim *ali*. Najprimernejše ločilo, ki stoji za tako zvezo, je dvopičje, redkejši sta vejica ali pomišljaj:

Z drugimi besedami, ljudje, ki so jemali ta sirup oziroma tablete, so kljub temu zboleli za malarijo.

Zmagal bo srečnejši oziroma tisti, ki bo naredil manj napak. Ali z drugimi besedami: kdor bo storil le eno več od nasprotnika, se bo moral pač sprijazniti z drugim mestom.

Zveza *ali z drugimi besedami* pa lahko stoji tudi v isti povedi kot trditev, na katero se sklicuje. V tem primeru ob njej ne pišemo ločil; če ji takoj sledi stavek, na levi strani (pred njo) praviloma pišemo vejico in na desni (za njo) dvopičje ali vejico.

Brez ločil:

Statistični podatki za leto 1998 kažejo, da naj bi povprečni prebivalec Slovenije v tem letu zaužil 10,4 litra čistega alkohola ali z drugimi besedami 104 litre piva, 43 litrov vina in dober liter žganih pijač.

To je očiten primer politizacije ali z drugimi besedami zloraba vojske v politične namene.

Z vejico na levi in dvopičjem na desni:

Vse oblike vitamina E so zato enako učinkovite, ali z drugimi besedami: vitamin E tako v naravni kot v sintetični obliki je močan antioksidant.

Z vejico na levi in desni:

V takih razmerah je posameznemu podjetju težko pripisati odgovornost za njegovo ravnanje, saj nima svobode odločanja, ali z drugimi besedami, vodstvo podjetja se vedno lahko izgovori na višji interes.

Z vejico na levi in pomišljajem na desni:

Seznam vsebuje imena oseb, ki so bila v taborišču Brunilic v času, ko so ga odkrili, ali z drugimi besedami – tja so prihajali ljudje, ki jih je rešil Schindler.

Redko v taki zvezi namesto množinske oblike *besedami* naletimo na edninsko, saj je prejšnja večbesedna trditev res povzeta z eno samo besedo:

Bliža se novo obdobje krčenja gospodarstva ali z drugo besedo recesija.

V tem smislu pišemo ločila tudi ob sopomenski zvezi (*ali*) *bolje/drugače rečeno/povedano* (saj deležniško obliko lahko razvežemo v povedno glagolsko: (*ali*) *če rečem/povem bolje/drugače*). Na levi in desni se praviloma – kot v zgornjih primerih – pišeta vejici, če taka zveza stoji pred stavkom (torej pred glagolom):

Gotovo veste za dogodke, ki so se zgodili v zadnjih mesecih oziroma se, bolje rečeno, niso zgodili.

Sicer pa ne pišemo nobenega ločila:

O slovenskih arhitektkah, ki delajo in živijo v tujini, vemo doma malo ali bolje rečeno nič.

VEJICA IN KDOVE / KDO VE

Poglejmo spodnja primera:

Kdove kaj se mu plete po glavi.

Kdo ve, kaj se mu plete po glavi.

V prvem primeru gre za sklop (nastal je iz zveze *kdo + ve > kdove*), ki ima tako kot sorodni *bogve* vlogo členska. Oba sta tudi pomensko sorodna, saj

izražata negotovost ali nezanimanje (več o členu *bogve* lahko preberemo v *Slovarju slovenskih členkov*, 2014). Členki zgolj modificirajo pomen sestavine, ob kateri se v povedi pojavijo, zato od nje niso ločeni z vejico, razen če so v vlogi dostavka:

Joče ali od žalosti ali od jeze, bogve.

Pogosto se zgodi, da uporabimo zvezo *kdo ve* (ali *bog ve*) v njenem prvotnem pomenu; takrat je ta seveda v vlogi glavnega stavka in od odvisnika ločena z vejico:

Pojdiva, ljudje naju gledajo. Bog ve, kaj si bodo mislili.

VEJICA ZA KAJ (PA) ...

Vejica v primerih, kot je *Kaj pa, če bi tudi mi ravnali podobno?* – vsaj sodeč po SSKJ –, mora biti: *kaj pa, če ga ne bo?* Kadar vprašalnici *kaj* sledi še članek *pa*, je zgradba označena kot eliptična. Del glavnega stavka je torej izpuščen, ga je pa mogoče ob nameravanem pomenu povedi rekonstruirati.

Razen vprašalnice *kaj* in členu *pa* prvi del povedi torej ni izražen, v njegovi podstavi pa je pomen, ki bi ga lahko rekonstruirali kot 'kaj pa bomo storili' ali 'kaj pa naj naredimo' ipd. Tudi v gradivu korpusa Giga-fida v tovrstnih primerih prevladuje raba vejice (okoli 5200 zgledov). Tudi zgledov brez vejice je veliko (okoli 3700), vendar jih je skoraj polovica (1700) iz internetnih virov, torej (tudi) iz nelektoriranih in forumskih besedil, medtem ko je pri zgledih z vejico primerov z interneta le slaba devetina (600), prevladujejo pa tisti iz časopisov in revij.

Eden od razlogov za opuščanje vejice je verjetno pogostnost in avtomatiziranost te zveze, drugi pa dejstvo, da meje med obema deloma povedi v govoru ne zaznamujemo s premorom. Premor sicer ne sovпада nujno z vejico (in obratno), vendar je v tem primeru tudi poudarek le v odvisnem delu povedi, kar dodatno okrepi občutek o njeni skladenjski enovitosti.

Nekoliko drugače je v primeru, ko vprašalnici *kaj* ne sledi članek *pa*. SSKJ v tem primeru ne govori o eliptičnosti, vejico pa vseeno piše:

- izraža željo, predlog: *kaj, če bi šla v kino;*
- izraža željo, omiljen ukaz: *kaj, če bi malo stopili v hišo.*

Tudi v teh primerih bi z nekaj več truda kot zgoraj lahko rekonstruirali »manjkajoči« del: pomenil bi nekaj takega kot 'kaj porečeš/porečete na to'. Vendar se zdi, da je tukaj zavedanje o podstavnem pomenu veliko manjše, zveza pa veliko bolj dojeta kot avtomatizirano jezikovno sredstvo za izražanje pragmatičnih pomenov želje oziroma omiljenega ukaza, zato je tudi v korpusu Gigafida razmerje ravno obratno kot pri zaporedju *kaj pa + če*: okoli 5200 zgledov je brez vmesne vejice, okoli 3700 pa jih je z vejico. Pri pisanju brez vejice sicer spet prednjačijo zgledi z interneta, vendar je tudi pri časopisih in revijah razmerje rahlo v prid pisanju brez vejice.

VEJICA OB ZAKAJ

SP 2001 v členu 331 (v točki 5) navaja:

Za vmesnim stavkom pred besedo, ki nadomešča opuščeni odvisnik, enak prvemu delu priredja, pišemo vejico: *Prišel je, sam ni vedel, zakaj (je prišel)*. Večkrat je to mogoče pisati tudi brez vejice.

Žal pa v pravopisnem priročniku ni napotkov glede tega, kdaj in zakaj je opustitev vejice mogoča, niti ni zglede zanjo. SSKJ ima pri geslih *zakaj* in *kaj* v eliptični rabi zglede z vejico (*hočem vedeti, zakaj; s tovariši se pogovori, kako in kaj*), pri geslih *kako, kje, kam* in *kdaj* pa zglede brez vejic (*človek zabrede, da sam ne ve kako; daleč, ne vem kje, se je oglasil krik; rad bi šel na počitnice, pa ne ve kam; ura je minila, da nista vedela kdaj*). SP 2001 je tako očitno povzel stanje, kot se je v gradivu kazalo že ob nastajanju tega slovarskega dela.

Če se sklicujemo na slovensko skladnjo, se zdi smiselno, da vse odvisne stavke – torej tudi eliptične – od glavnih stavkov ločujemo z vejico. Vendar pa gradivo kaže na dve različni poziciji vprašalnega zaimka, ki naj bi nadomeščal opuščeni odvisnik (seveda pa bi bilo treba spodaj predstavljeno interpretacijo nujno preveriti na obsežnejšem gradivu).

V spodnjih treh zgledih je opuščen odvisnik, ki bi vsebinsko zgolj ponavljal že povedano/zapisano, zato ga po načelih gospodarnosti ubesedimo zgolj z vprašalnim zaimkom (preostanek pa lahko brez težav po potrebi dopolnimo). V takih primerih bi vejico skoraj zagotovo pisali:

Nisi mi všeč. Veš, zakaj (mi nisi všeč)?

Mislim, da me direktor ne mara. Ne znam razložiti, zakaj (tako mislim), ampak imam tako čuden občutek, ko me gleda.

Glede zavarovanja imam dober občutek, ampak ne vem, zakaj (ga imam).

V naslednjih dveh zgledih pa podatkov o tem, kakšen naj bi bil – vsebinsko gledano – opuščeni odvisnik, na točki, ko zapišemo/izgovorimo *zakaj*, (še) nimamo, zato v vprašalnem zaimku *zakaj* tudi težje prepoznamo »nadomestilo« za celotni odvisnik. Dojemamo ga nemara bolj kot predmet glavnega stavka in zato opuščamo vejico:

Jan ni razumel zakaj (si je to želel ??), vendar si je želel soočenja z njim.

Jan si je želel soočenja z njim, čeprav ni razumel, zakaj (si je to želel).

Ni vedela zakaj (ji je bil znan ??), toda obraz ji je bil znan.

Obraz ji je bil znan, čeprav ni vedela, zakaj (ji je bil znan).

Še misel o sloganu iz oglasa za NLB »Vem zakaj«: čeprav nimamo sobesedila, iz katerega bi lahko razbrali, kaj natančno je vsebina opuščenega dela odvisnika, nam v primeru oglašnih besedil tu pomaga širši kontekst. Potrošniki dobro vemo, kaj je namen oglaševanja in tudi posameznih oglasov, zato bomo zlahka vsebinsko dopolnili eliptični odvisnik v nekem sicer splošnejšem, ne povsem natančnem smislu (recimo *Vem, zakaj sem izbral NLB*), vendar dovolj za odločitev, da bi pred *zakaj* v tem primeru vejico postavili.

VEJICA IN OŽENJE/ŠIRJENJE INFORMACIJE

Kako je prav?

To je zapisano v 5. poglavju v 4. odstavku v 3. vrstici.

To je zapisano v 5. poglavju, v 4. odstavku, v 3. vrstici.

Možnosti sta dve. Prva je, da z dodajanjem pojasnjevalnih delov ožimo informacijo:

To je zapisano v 5. poglavju, (in sicer) v 4. odstavku, (in sicer) v 3. vrstici.

Druga možnost pa je tvorjenje podredne zveze, kjer prehajamo od ožje k najširši informaciji:

To je zapisano v 3. vrstici 4. odstavka v 5. poglavju.

Oziroma kvečjemu še

To je zapisano v 3. vrstici 4. odstavka 5. poglavja.

V tem smislu bi oblikovali tudi naslednjo informacijo: *Živim v Celovcu v Avstriji* (od ožjega k širšemu), obratno pa bi bilo *Živim v Avstriji, (in sicer) v Celovcu* (od širšega k ožjemu).

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Razlaga stave vejice, Vejica in vrinjeni ki-stavek, Polstavčni prilastek in deležniški polstavek, Vejica v polstavčnem prilastku, Vejica ali ne?, Skladenjska raba členka oziroma glagola »prosim«, Vejica pred vrinjenim stavkom in za njim, Vejica pred »in«, če »in« izraža posledico ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

NAREKOVAJ

Narekovaj je dvodelno ločilo, ki ga uporabljamo na različne načine: za poudarjanje različnih besed, označevanje naslovov v besedilu, pri zapisovanju premega govora za označevanje dobeseidnega navedka ... Poznamo enojne, dvojne, srednje, spodnje, zgornje, dvojne ali enojne spodnje-zgornje, dvojne zgornje narekovaje, ki se v pisanem jeziku vedno bolj specializirajo za posamezne položaje v besedilu ipd.

Ob izrazu narekovaj uporabljamo tudi izraz navednica, ki je (sodeč po oznakah v SSKJ-ju) t. i. ozkoknjižni izraz, saj se uporablja zlasti v umetnostnih in znanstvenih besedilih, tj. v leposlovnem in znanstvenem jeziku.

KATERE NAREKOVAJE UPORABLJAMO?

V slovenskih besedilih in v urejevalnikih besedil se večinoma celo privzeto pojavljajo naslednji levo-desni pari:

- dvojni srednji (z navznoter obrnjenima konicama): »xxx« (narekovaja s šestnajstiškima kodama 00BB in 00AB);
- dvojni spodnje-zgornji (v obliki 99–66): „xxx“ (kodi 201E in 201C);
- enojni srednji (z navznoter obrnjenima konicama): ›xxx‹ (za narekovaje v narekovajih, s kodama 203A in 2039);
- enojni spodnje-zgornji (v obliki 9–6): ‚xxx‘ (za narekovaje v narekovajih, lahko tudi v dvojnih srednjih, s kodama 201A in 2018);
- zgornja narekovaja (v obliki 6–9): ‘xxx’ (v jezikoslovju tako imenovana pomenska narekovaja, s kodama 2018 in 2019).

Oblikovno spada v to skupino tudi

- opuščaj (v obliki 9, kot vejica, le da opuščaj stoji zgoraj): ' (s kodo 2019).

Potem ko se odločimo bodisi za srednje bodisi za spodnje-zgornje narekovaje, pri odločitvi vztrajamo do konca besedila. Na računalniški tipkovnici sta dosegljiva nadomestka, ki pa ju v resno oblikovanih besedilih ne uporabljamo (v poštevh prideta recimo na mobilnih telefonih ali v teleteks-tu), ker sta v primerjavi z narekovajema, ki ju nadomeščata, nekaj takega kot poševnica, rabljena v vlogi okroglih oklepajev:

- zgornji resični narekovaj (narekovaj v obliki dveh resic): "xxx" (s kodo 0022, na tipki 2) – namesto njiju pišemo dvojne srednje ali spodnje-zgornje narekovaje;
- resica: x' (s kodo 0027, na tipki z vprašajem) – namesto nje pišemo ali opuščaj ali enojna zgornja pomenska narekovaja v obliki 6–9, če bi dve resici nastopili v tej vlogi.

Pri pisanju z roko za dvojni narekovaj praviloma pišemo po dve spodnje-zgornji (ali dvakrat dve zgornji) pokončni črtici in namesto enojnih spodnje-zgornjih ali opuščaja navadne pokončne črtice. V elektronski dobi so se najbolj razširili srednji narekovaji (» «), v žargonu imenovani tudi citroenčki. Da je v slovenščini ta vrsta narekovaja najbolj razširjena, so pripomogli tudi urejevalniki besedil; tako se v Microsoftovem programu Word ob preklopu nastavitvev na slovenščino spodnje-zgornji narekovaji spremenijo v srednje.

Pri pisanju narekovajev se pisci ustavljajo ob različnih zadregah, povezanih predvsem z izbiro ustreznega narekovaja ali pa s stavo ločil ob narekovaju.

NAREKOVAJ, CITIRANA Poved IN KONČNA LOČILA

Vsaka poved, ki je zapisana med narekovaji, ni del premega govora, temveč uporabimo narekovaj tudi, ko navajamo zaključeno sporočilo ali samostojno poved oziroma več povedi. V tem primeru govorimo o t. i. citirani povedi ali povedi v povedi. Tako poved od glavnega besedila ločimo

z narekovaji, vse pogosteje pa se odločimo raje za izbiro drugačne pisave ali druge vrste tiska. V tem primeru je pika citirane povedi najpogosteje izpuščena:

Star pregovor »Več znaš, več veljaš« prihaja vse bolj v ospredje.

To ne drži za končna ločila, ki nakazujejo vprašalni ali vzklični oziroma ekspresivni skladenjski naklon, tj. vprašaj ali klicaj:

Napis »Plavanje prepovedano!« je že povsem obledel.

Če v citatu navajamo izsek iz besedila oziroma več medsebojno povezanih povedi, vmesna končna ločila ohranimo:

Stanetove besede »Kdor je močan, se resnice ne boji, zato vam povem, da naše čete prav ob tej uri zapuščajo Trst. Jeza nam srca lomi in solze nam žgo oči« izražajo Kosmačevo nestrinjanje z usodo Tržaškega zaliva.

Če naštevamo več samostojnih enot, samostojnost vsake enote označimo z narekovaji, mednje pa postavimo vejico (primer iz SP 2001, člen 33):

Pregovori »Kdor laže, tudi krade«, »Kogar je kača pičila, se boji zvite vrvi«, »Kdor ne dela, naj ne je« se vsi začenjajo z oziralnimi zaimki.

Če je citiranih povedi več ali so razdrobljene, deloma parafrazirane, v narekovajih zapišemo dobesedno navedene enote besedila, če si sledijo ali ne sledijo:

V romantični predstavi o Kosovelu, ki se »dvigne nad Kras v močnem letu. Združi se s svojim elementom: črno nočjo, svobodnim prostorom sredi zvezd« ...

Odgovorili so, da ta trditev »sploh ne drži« ali »ne drži«.

NAREKOVAJ KOT OZNAČEVALEC POSEBNIH POMENOV ALI VREDNOSTI BESEDE

Kadar narekovaj ne uvaja enote premega govora, torej dobesednega navedka, temveč je uporabljen za označevanje posebnih pomenov, položajev ali vrednosti posamezne besede oziroma besedne zveze, pazimo, da je med narekovajema le beseda, ki jo poudarjamo:

Z ustanavljanjem lovskih rezervatov v Afriki je evropsko pravo izvirne človeške prebivalce »naravnih parkov« spremenilo v divje lovce.

Boj za oblast je najopaznejši ob volitvah, ko se vanj vključijo ne le politične in gospodarske, temveč tudi »intelektualne elite«, ki servisirajo to ali ono politično opcijo.

Ločilo (končno ali nekončno, tj. vejico, podpičje) v takem primeru postavimo za narekovaj. O tem tudi pravopisno pravilo v členih 460–465.

Med narekovaje pogosto postavimo tudi manj znana, navadno večbesedna stvarna lastna imena, npr. naslove umetniških del:

O povojnem obdobju je napisal knjigo »Čas, ki ga ni bilo«.

Predavatelj, ki se ljubiteljsko ukvarja z geologijo, je nastopil s predavanjem »Iz morja kraški kamen«.

Pri pisanju z računalnikom naslove najpogosteje zapišemo ležeče in se izognemo preobilni rabi ločil.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Dvojni narekovaj (narekovaj spodaj – zgoraj), Katere narekovaje uporabiti? ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

POŠEVNICA

Poševnica je stično ločilo, ki nadomešča veznik *ali*, najpogosteje in najbolj nedvoumno med dvema besedama, imenom. Tako je tudi določilo v veljavnem SP 2001 (člen 451 in dalje), ki določa naslednje rabe **stične poševnice**:

- kot nadomestilo veznika *ali* ali *oziroma* (*pridni in/ali nadarjeni*);
- v pomenu 'del enega in drugega' (*šolsko leto 2013/14*);
- v pomenu 'ulomljeno, skozi, na' (npr. *Alkohol se razgrajuje po 0,15 g/kg na uro*);
- kot meja med deli besede (*dell/a-m*).

Danes je poševnica rabljena tudi v drugih položajih in pomenih:

- v pravnih besedilih pri navajanju zakonskih členov, sodb ipd. (*Uradni list RS, št. 2/04 in 10/04*);
- v publicističnih besedilih pri navajanju kraja, v katerem se opisani dogodek oziroma dogajanje odvija (*Praga/Bratislava, 1. januarja (STA); Teheran/Washington, 31. julija (STA)*);
- pri navajanju avtorstva med imenom avtorja in ustanove, pri kateri deluje (avtorja fotografije (*Foto: Guliver/Getty Images*);
- čedalje pogosteje poševnico srečujemo v imenih prireditev, ki so dvojezične:

Festival Naprej/Forward pripravlja Društvo novinarjev Slovenije v sodelovanju s slovenskimi medijskimi hišami

V Mestni galeriji Nova Gorica so odprli slikarsko razstavo Universe of art / Vsemirje umetnosti, ki obsega dela osmih goriških slikarjev mlajše insrednje generacije.

Med obsežnejšimi deli besedila se poševnica pojavlja **nestično**, in sicer v vlogi znamenja, ki pri linearnem zapisu pesniških besedil zaznamuje bodisi novo vrstico (/) bodisi novo kitico (/ /), pa tudi v slovarskem sestavku (npr. SSKJ) loči posamezne enote:

- kot znamenje za konec vrstice pri linearnem zapisu verzov (*Sem dolgo upal in se bal, / slovo sem upu, strahu dal, / srce je prazno, srečno ni, / nazaj si up in strah želi*);
- kot meja med deli povedi ali slovarskega sestavka (*poznati lokalne razmere / raziskovati lokalno zgodovino / časopis prinaša le lokalne novice /*).

NOVI POLOŽAJI IN NESTIČNOST POŠEVNICE

Poševnica v besedni zvezi

Praktični primeri kažejo, da je stična raba poševnice pogosto lahko problematična zaradi nastajanja nerodnih dolgih enot (npr. *odnos je ukoreninjen v etnični/religiozni/kulturni strukturi moči*), še bolj pa tedaj, kadar povezuje neuravnotežene enote in spodbudi vprašanja o ujemalnosti s poševnico ločenih sestavin npr. z jedrom besedne zveze. Formalno je zapis kot npr. *v ocenjevalnem centru/fazi* sicer povsem primeren, saj se levi prilastek, v tem primeru pridevnik, navadno ravna po najbližjem elementu naštevalnega niza prirednih besednih zvez, torej se v slovničnem spolu in številu ujema s slovničnim spolom in številom najbližjega samostalnškega jedra. Z vidika pomena pa bi bilo besedilo lažje razumeti in tudi prebrati, če bi v primerih, ko se poševnica postavi med varianti jedrne besede, obe besedni zvezi v celoti izpisali in uporabili nestično poševnico:

v ocenjevalnem centru/fazi → *v ocenjevalnem centru / ocenjevalni fazi*

Poševnica pri imenih na dvo- ali večjezičnih področjih

Zapis dvo- in večjezičnih zemljepisnih imen je tudi stvar avtorjevega in urednikovega dogovora oz. siceršnje prakse v neki zbirki, hkrati pa je raba zapisa imena odvisna tudi od tega, v katerem jeziku je siceršnje besedilo napisano.

Načeloma velja, da se na uradno dvo- ali večjezičnih območjih imena ob prvi omembi zapišejo v obeh (uradnih) jezikih, najpogosteje s

poševnico, in sicer na prvem mestu v jeziku, v katerem je sicer napisano celotno besedilo, za poševnico oz. v oklepaju pa ime v drugem (uradnem) jeziku, npr. *Trst/Trieste*. Če iz besedila ni razvidno, da gre za npr. uradno slovensko-italijansko dvojezično območje, je treba to omeniti, npr. *slo. Trst / it. Trieste*. V teh primerih poševnica ne povezuje več le ene enote, temveč tudi okrajšavo z drugo funkcijo, zato z nestičnostjo nakažemo, da sega veljavnost poševnice dlje kot do enote, ki je stično povezana, npr.:

Kanalska dolina (it. Val Canale / nem. Kanalthal / furl. Valcjanal) sega od avstrijske državne meje pri Vratih (nem. Thörl) do slovenske meje pri Ratečah ter od Predela (it. Passo del Predil / nem. Predil / furl. Predil) do Tablje (it. Pontebba / nem. Pontafel / furl. Pontebe). Poleg Tablje, kraja na meji med slovanskim in germanskim svetom ...

Kadar je celotno besedilo zapisano v tretjem jeziku, npr. v angleščini, se navadno na prvem mestu uporablja poimenovanje v jeziku besedila, če to obstaja, sicer pa v jeziku države, v kateri se naselje dejansko nahaja, npr.

The villages Ugovizza (Slo. Ukve / Ger. Uggowitz / Fur. Ugovitse), Camporosso (Slo. Žabnice / Ger. Seifnitz / Fur. Cjampros) and Valbruna (Slo. Ovčja vas / Ger. Wolfsbach / Fur. Valbrune) are examined ...

VPLIV POŠEVNICE NA ZAČETNICO

Če se poševnica pojavi v naslovu ali za prvo besedo v povedi med prvima besedama (*Uspeh/Neuspeh ...*), moramo za presojo ustreznosti začetnice vedeti, kakšna je njena vloga: skladijska ali tehnična.

V primerih, ko ima poševnica skladijsko vlogo in nadomešča *ali*, ki je del pomenske podstave povedi, je bolje, da namesto ločila napišemo veznik, beseda, ki sledi, pa je zapisana z malo začetnico:

Uspeh ali neuspeh slovenskih nogometašev

Avtorji se odločajo različno, večinoma drugo besedo, tj. besedo za poševnico, zapisujejo z malo začetnico:

Korenine/čebulice, potem ko cvetovi že ovenejo ...

Odsotnost/prisotnost likovnih ustvarjalk v leksikonih in enciklopedijah

Če je poševnica tehnično ločilo, kar pomeni, da z njo povezanih besed ne moremo skladijsko povezati z veznikom *ali*, potem bi lahko pisali veliko začetnico:

Po vnosu podatkov pritisnite: Zavrzi/Shrani.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Stičnost poševnice, Navajanje zemljepisnih imen na dvojezičnih področjih,
Velika začetnica na začetku povedi: poševnica in oklepaj ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

DRUGA PISNA ZNAMENJA

ZVEZA ČRKE IN ŠTEVILKE
IZPOSTAVNA ZNAMENJA
ABECEDNO RAZVRŠČANJE

ZVEZA ČRKE IN ŠTEVILKE

Čprav je pravopis skop glede normiranja zapisa črke in števke (*skupina G7, format A4* ipd.), je tako v slovarju kot v pravilih v nekaterih zgledih izrecno opredeljeno, da se piše: *A4-format* (stično in z vezajem med levim prilastkom in jedrom besedne zveze oziroma sestavinami zloženske – o tem gl. poglavje o vezaju) in *format A 4* (nestično, če se pojavlja zveza v vlogi desnega prilastka). Sodeč po pisni praksi je to napaka, saj se formati papirja *A4, B5* ipd. vedno pišejo brez presledka med črko in številko.

Pri nekaterih oznakah raba omahuje. Tako je npr. pri zapisovanju kategorij v športu, kjer se pojavljajo različni zapisi: *U-16, U 16* in *U16*. Zlasti tuje gradivo na spletu kaže precejšnjo zapisovalno neenotnost, vendar so oznake tipa *U16* (iz angl. *under the age of 16*) vseeno največkrat napisane stično. Tako je tudi na slovenskih spletnih straneh: stično oznake *U10, U12, U14* ipd. zapisujejo recimo pri Atletski zvezi Slovenije, Košarski zvezi Slovenije, Nogometni zvezi Slovenije in posameznih klubih.

Tak zapis je skladen tudi s pravopisnim pravilom, ki ga je Pravopisna komisija v objavi decembra 2019 predlagala za prenovljeni pravopis:¹⁰

Kadar nastopajo števke in črke kot oznake, simboli ali imena (*avtocesta A1, format A3, tipka F3, skupina G20*), jih pišemo stično, ne glede na to, ali je črka mala ali velika (*Živi na Maistrovi cesti 12a. – Lovca je postavil na polje a5. – Preplezano smer je ocenil s 6A.*), oziroma ne glede na zaporedje (*svinčnik z oznako 2B*).

¹⁰ V predlogu novega pravopisa z imenom Pravopis 8.o je bilo javnosti predstavljeno tudi poglavje o pisnih znamenjih. Utemeljitev tega poglavja je objavljena na spletišču Pravopisne komisije (<http://pravopisna-komisija.sazu.si/Pravopis8o.aspx>).

Stvarna imena: G20 in U2

Do danes se je *skupina* (angl. *group*, od tod začetni G) najpomembnejših (ali to pomeni tudi najmočnejših?) gospodarstev, prvotno imenovana G8, napihnila na že 19 držav z Evropsko unijo vred, zato se imenuje G20. V angleščini, ki je najvplivnejša pri uveljavljanju načina pisanja, sta najpogostejša načina zapisa G20 in G-20, medtem ko je tisti s presledkom (G 20) manj v rabi, poleg tega pa uporabljajo še zvezo *Group of Twenty* (slov. *Skupina dvajsetih*). Pogled na slovensko prakso da malo drugačno sliko: G20 je največkrat zapisano skupaj, druga dva načina pa sta tako rekoč izjemna. Za zapis skupaj se odločamo tudi zaradi praktične nedeljivosti obeh sestavin.

Podobno je z imenom rokavske skupine U2, ki so ga že v izvorniku registrirali kot stično ime, čeprav so zamisel za poimenovanje dobili iz imena vohunskega letala U-2. Na spletni strani skupine so stično z imenom zapisane tudi izvedenke, npr. U23 (ime albuma) ali U2360° (ime turneje).

Hišne številke

V položaju za *številko*, ki označuje hišno številko, je črka zapisana stično:

Ulica Vilka Rožiča 4b
Kolodvorska 23a

Pravilnik o ureditvi vprašanj pri določanju območij naselij, določanju hišnih števil in poteka ulic ter o označevanju ulic in stavb črkovno-številčnih oznak in njihovega zapisa sicer ne predpisuje, vendar je s stično rabo precej nedvoumno razumljeno, da gre za en sam razlikovalni znak:

Hišna številka z alfanumerično oznako se določi, če z numerično oznako ni možno ohraniti zaporedja lege stavb. Alfanumerična oznaka se določi tako, da se numerični oznaki doda eno malo črko slovenske abecede brez šumnikov.¹¹

Na spletnih straneh Ministrstva za javno upravo RS pa v tej zvezi piše:

Hišna številka je praviloma numerična oziroma številčna oznaka stavbe, možna pa je tudi alfanumerična oznaka (npr. 5a). Navadno jih določamo po zaporedju glede na lego stavb.¹²

11 Uradni list RS (http://www.uradni-list.si/_pdf/2008/Ur/u2008076.pdf).

12 Določitev, preštevilčenje ali ukinitve hišne številke (<https://e-uprava.gov.si/podrocja/nepremicnine-in-okolje/nepremicnine-stavbe/hisna-stevilka.html>).

Nadpisane in podpisane številke ob črkah

Če se je v strokovnem okolju izoblikovala navada, po kateri pišemo nekatere številke nad- ali podpisano ob črki, ta zapis pa ima razlikovalno funkcijo glede na druge zapise, tako normo upoštevamo tudi v nestrokovnih besedilih. Vitamini (npr. iz kompleksa B) se pišejo s številko, ki je na levi strani stična (torej brez presledka za B) in zapisana spodaj pomanjšana: B_{12} . Oznake za kvadrat ali kub so zapisane nadpisano za simbolom merske enote, npr.:

Na 3720 m² površine sta načrtovana dva termolaboratorija.

Na 3720 kvadratnih metrih površine sta načrtovana dva termolaboratorija.

Kljub temu da mnoge sodobne elektronske naprave ne omogočajo preprostega pisanja spodaj ali zgoraj pisanih pomanjšanih znakov ali pa ga sploh ne omogočajo, npr. na teletekstu, v kratkih sporočilih, v imenih računalniških datotek ali v elektronskih sporočilih, je prva izbira, ki zagotavlja manj dvoumnosti, taka, kot če bi pisali na roko. Le v skrajni sili, torej pri pisanju s kakim neprilagojenim novodobnim tehničnim pripomočkom, napišemo B_{12} (tako kot spet samo v hudi sili m_2 za 'kvadratni meter' ali CO_2 za 'ogljikov dioksid').

Oznake na svinčnikih

Trdota mine v svinčniku (povzeto po Wikipediji) se v Evropi označuje s oznakami od $9B$ (B pomeni v angleščini *black* 'črn') za najmehkejšo do $9H$ (H pomeni v angleščini *hard* 'trd') za najtršo. Največkrat uporabljamo srednjo trdoto, označeno s HB , seveda pa po potrebi vzamemo v roke svinčnik, na katerem je napisano $4H$ ali $2B$ ali tudi samo H ali B , kjer je številka 1 pred tem izpuščena. To prepisujemo torej tako, kot je. V Združenih državah Amerike pa uporabljajo drugačne oznake, in sicer številke: naši oznaki B ustreza pri njih 1, naša HB je pri njih 2, vmesna stopnja med HB in H je v ZDA $2\frac{1}{2}$, naša H je pri njih 3 itd. Ker nekateri proizvajalci svinčnikov z izdelki zalagajo tako evropsko kot ameriško tržišče, na svinčnik potem zapišejo HB (tj. v Evropi) = $2\frac{1}{2}$ (v ZDA), kar je zapisano stično.

ČE JE ZVEZA ČRKE IN ŠTEVILKE OZNAKA ...

Če je stični zapis logičen za zapis zveze A_4 ali G_{20} , pa se pogosto pojavi vprašanje, kako zapisati besedno zvezo oziroma zvezo črke in številke, nastale po okrajšanju. Npr. kako z zvezo črke in številke zapisati oznako za hipotezo (*hipoteza 1, hipoteza 2 ...*)? Množica podobnih primerov govori za stičnost zapisa zveze črke in številke:

A_1 (telefonski operater)

A_4 (format papirja)

h_8 in Th_8 (pri zapisovanju položajev na šahovnici)

B_2 (visoka šola za poslovne vede; picerija)

V_2 (nemška raketa)

K_2 (druga najvišja gora na svetu)

W_5 (čistilno sredstvo; rokoborsko združenje) ...

Tak zapis je praktičen zato, ker je kratek in gospodaren. S presledkom ne bi nič pridobili, pri deljenju v dve vrstici pa bi si z njim celo nakopali kako težavo, saj bi na koncu prve vrste lahko stala črka in na začetku naslednje številka. Zato priporočamo zapis hipotez 1, 2, 3 kot $H_1, H_2, H_3 \dots$, torej stično.

Povsem drugače pa ravnamo v ustaljenih obrazcih, npr. pri pisanju zapisnika, ko se pri zapisu sklepov sklicujemo na točke dnevnega reda, npr. $Ad\ 1$ ali $K\ 1$. V teh primerih se je uveljavilo nestično zapisovanje, saj sta tako ad kot k predloga in govorimo o predložni besedni zvezi, ki seveda ni pisana stično:

Dnevni red:

1. *Potrditev zapisnika 18. seje.*

2. *Zadnji čistopis poglavja Krajšave.*

3. *Predstavitve pravorečnih rešitev za slovarsko obravnavo krajšav.*

K točki 1: Potrditev zapisnika 18. seje

ali

K 1: Potrditev zapisnika 18. seje

KRATICE S ŠTEVILSKIMI DODATKI

Sodobno gradivo kaže različne zapise kratic s številskimi dodatki: stični, nestični in celo z vezajem (npr. SSKJ₂, MP₃/mp₃, NUK 2, ZIL-1). Pri tem kakšnih posebnih pravil ni, paziti pa je treba na pregibanje, saj razlike v zapisu vplivajo tudi na pregibne možnosti kratic v takih zvezah. Le če sledi številka za presledkom, se lahko namreč kratica pregiba tudi po prvi sklanjatvi (*gradnja NUK-a 2*), sicer je možno zgolj pregibanje po ničti sklanjativi (*gradnja NUK₂*). Podobno v SSKJ₂ (ne pa tudi *v SSKJ-ju₂).

Ta zadrega je premostljiva. Če je namreč kratica nečrkovalna, torej če jo izgovorimo kot navadno besedo, preide med stvarna lastna imena (TEŠ > Teš), ki je sklonljivo kot navadna beseda. V tem primeru stični zapis ni priporočljiv, a tudi sklonljivost ni moteča:

- kratica: *Dobro je, da se projektna skupina TEŠ-a 6 sklicuje na sodišče, saj bodo tam polagali račune za profesionalno delo.*
- stvarno ime: *To kaže na skrite interese in spominja na gradnjo Teša 6.*

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Zveza črke in številke, Pisanje črk ob števkih, Pisanje krajšanih imen predmetov ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

IZPOSTAVNA ZNAMENJA

SP 2001 izrecnih pravil za rabo izpostavnih znamenj ne daje, iz besedila v členu 18 pa je razvidno, da jih uporabljamo v različnih vlogah.

- (1) Števke in zvezdice »opominjajo« na podčrtno opombo, pišemo pa jih levostično.
- (2) Števke lahko opozarjajo tudi na to, za katero izdajo dela gre (*J. Toporišič, Slovenska slovnica*, 42000 = četrta izdaja); pišemo jih desnostično, torej pred besedo.
- (3) V leksikonskih zapisih zvezdica in križec lahko zaznamujeta rojstvo in smrt, npr. *Ivan Cankar* (*1876, †1918). Pogosto jih pišemo desnostično pred letnico. Stičnost je tu precej neustaljena. V sodobnih besedilih vse pogosteje najdemo zapise, ko sta obe znamenji pisani nestično, npr. v Wikipediji ali v biografskih leksikonih, saj se je uza-vestila možnost, da križec označuje več enot, ne le tiste, s katero je v neposrednem stiku (gl. *Turjaški*):

Vitomil Zupan, slovenski pisatelj, pesnik, dramatik in esejist, * 18. januar 1914, Ljubljana, † 14. maj 1987, Ljubljana.

Andrej Turjaški (* 9. 4. 1557, Žužemberk; † 5. 9. ali 8. 10. 1593, Karlovec, Hrvaška)

- (4) V jezikoslovju uporabljamo desnostično zvezdico pred besedo tudi takrat, ko želimo opozoriti, da je beseda ali oblika, ki sledi, »vzpostavljena«, domnevna oziroma neustrezna, nepravilna, npr. **bolana*.

OZNAČEVANJE OPOMB

Opombno (ali tudi izpostavno) znamenje v besedilu stoji praviloma takoj za ločilom, ki sledi povedi, stavku, besedni zvezi ali besedi, na katero se nanaša besedilo opombe, torej brez presledka. Pišemo ga kot dvignjeno številko (tej lahko kdaj v sili stično dodamo prav tako dvignjene začetne črke slovenske abecede na način *4a*) ali kot navadno, torej v računalniškem programu nedvignjeno zvezdico (asterisk, *), če je opomb malo. Opombno znamenje stoji – še enkrat: stično – praviloma za ločilom (izjema je pomišljaj), npr.:

... *Bežite!*«¹²

... *sedemnajst.*«¹³

Vztrajanje pri postavitvi izpostavne številke za zadnje levostično ločilo pa ni vedno smiselno, saj se opomba pogosto nanaša zgolj na zadnjo besedo, ne pa na celotno zvezo ali del povedi, ki ga zaključuje ločilo, npr.:

... *hruške*¹⁴, *jabolka*¹⁵ *in slive*¹⁶).

Sicer pa se je treba izogibati že trimestnim številkam. To se da doseči s številčenjem od začetka naprej za vsak razdelek knjige posebej.

Opomba pod črto ali na koncu poglavja ali knjige se začne z opombnim znamenjem, ki ustreza tistemu v besedilu. Na tem mestu so številke opomb (z morebitnimi črkami vred) lahko nedvignjene, navadne ali polkrepke. Opombnemu znamenju sledi (kdaj tudi večji) presledek in temu besedilo, npr. pojasnilo ali bibliografski podatek. Ta presledek bo sam od sebe naredil že urednik besedila, kot je npr. Word:

¹² *Besedilo opombe, dejanska opomba.*

ali

¹² *Besedilo opombe, dejanska opomba.*

Ne glede na način zapisa opombnih znamenj pred dejanskimi opombami jih v sklicih pišemo navadno, ne dvignjeno ali morda polkrepko, npr. (*prim. op. 12*).

Številke opomb torej v besedilu pišemo takoj za ločilom, ki sledi pojasnjevanemu besedilu, brez presledka. Izjema so opombe, ki se nanašajo le na besedo, ki stoji pred ločilom – v takem primeru lahko (da se izognemo

dvomom o dosegu opombe) izpostavno znamenje zapišemo med besedo in ločilo (obojestransko stično). Pod črto ali na koncu poglavja ali knjige pa med številko opombe in besedilom opombe vedno stoji presledek.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Ali je »opominjaj« ločilo?, Nadpisana števila ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

ABECEDNO RAZVRŠČANJE

TUJE ČRKE IN POSEBNOSTI

Veljavna pravila SP 2001, ki so bila prvič objavljena leta 1990, čisto na začetku obravnavajo črke slovenske abecede in druge črke večinoma iz prevzetih besed. Petindvajsetim črkam slovenske abecede (*a b c č d e f g h i j k l m n o p r s š t u v z ž*) se na svojih, torej posebnih mestih pridružujejo *ć* (ki stoji za *č*), *đ* (ki stoji za *d*), *q* (ki stoji za *p*), *w*, *x* in *y* pa v tem zaporedju stojijo med *v* in *z*:

džunka
Đinđić
ebenovina

UVRŠČANJE ČRK Z LOČEVALNIMI ZNAMENJI IN RAZVRŠČANJE LOČIL

Vse te črke so na voljo tudi na slovenski tipkovnici. Nekatere latinične črke imajo ločevalna znamenja in jih – tako SP 2001 (člen 6) – razvrščamo, »kot da ne bi imele teh znamenj« (npr. *â q ç ñ ò ó ô õ ö ø ś ů ž*), torej v zaporedju:

kuhalnik
kuhar
Kuhar
Kühar
kuhinja

Pravila SP 2001 ne povedo, da spadajo v to skupino tudi slovenske onaglašene črke z ostrivcem, krativcem in strešico (kadar ta znamenja seveda pišemo). V slovaropisni stroki se je izoblikovalo načelo, da pri enakopi-snih iztočnicah velja zaporedje: ostrivec, strešica, krativec, neonaglašeno:

dó
dô
dò
do

Pri zvezah črk, števk in drugih znamenj se pri abecednem razvrščanju ravnamo po drugem znaku in dajemo prednost malim črkam pred velikimi, piki pred drugimi znamenji:

s
S
s.
s-

ODSTAVČNO (ALINEJNO) NAŠTEVANJE IN ČRKE ABECEDE

Slovensko pišoči upoštevamo črke slovenske abecede, zato se pri odstavčnem naštevanju trudimo upoštevati črko *č*, torej *a b c č d e f* itd. To hotenje pa kdaj prepreči samodejno ravnanje urejevalnikov besedil, ki pri alinejnem označevanju črke *č* ne upoštevajo.

V besedilih, ki so namenjena dvojezičnim predstavitvam ali gre za vzporedni prikaz slovenskega in tujejezičnega, je neskladnost s slovensko abecedo tudi namerna, npr. skladnost (ujemanje) točk *a, b, c, d* itd. v vzporednih predstavitvah slovenskih in tujejezičnih besedil, recimo v odstavkih členov zakonov.

RAZVRŠČANJE IMEN V SEZNAMIH

Pri abecednem razvrščanju upoštevamo pravilo, da je na prvem mestu ime in na drugem priimek, ravnamo pa se po priimku:

Alojzija Kalan Jaklič
Rihard Jakopič
Maja Jančič
Borut Petrovič
Aleksander Petrovič

Na abecedno razvrščanje ne vpliva, ali ima oseba dva priimka ali dve rojstni imeni. Statistični urad RS pravi, da imamo Slovenci tradicionalno večinoma le po eno ime in en priimek, vendar pa se to v zadnjih letih spreminja. Dvojni priimki so najpogostejši pri ženskah po sklenitvi zakonske zveze, v zadnjih letih je vse bolj moderno tudi poimenovanje otrok z dvojnimi imeni, nekoliko manj pa z dvojnimi priimki. V drugih kulturah (npr. španski) so večdelna imena in priimki nekaj povsem običajnega. Ne glede na to, koliko enot sestavlja večdelno ime in večdelni priimek, se enote enega in drugega vedno pojavljajo skupaj in v nespremenjenem vrstnem redu – tako je *Janez Ivan Novak Debevc* uradno vedno *Janez Ivan Novak Debevc* in nikoli npr. *Janez Novak Ivan Debevc* ali kako drugače.

Enote in njihovo zaporedje ostanejo nespremenjeni tudi, če navedemo najprej priimek in nato ime:

Kalan Jaklič, Alojzija
Jakopič, Rihard
Jančič, Maja
Novak Debevc, Janez Ivan
Petrovič, Borut
Petrovič, Aleksander

RAZVRŠČANJE IMEN Z OKRAJŠANIMI ENOTAMI

Če želi, lahko vsakdo okrajša svoje ime – lahko uporablja le začetnice (npr. *Janez I. N. Debevc*, *J. I. N. D.*, *JIND*) ali le del imena (npr. samo *Janez Debevc*), pomembno pa je, da je uradno ime te osebe še vedno *Janez Ivan Novak Debevc*, česar drugi ne smemo samovoljno spreminjati. Če se oseba odloči in tudi uradno, torej na upravni enoti, spremeni svoje ime (npr. izpusti del imena ali priimka), je to v formalnih situacijah treba upoštevati.

Med imenom in priimkom nekateri nosilci pišejo razlikovalno začetnico, ki prepogoste iste kombinacije imena in priimka dela bolj enkratne:

Jaša L. Zlobec
Boris A. Novak
Andrej O. Župančič

Tudi če izvira iz začetnice priimka, je pri obrnjenem zaporedju (namreč priimek in ime) ne obravnavamo kot priimek, ampak kot na začetnico okrajšano drugo osebno ime:

Zlobec, Jaša L.
Novak, Boris A.
Župančič, Andrej O.

RAZVRŠČANJE IMEN Z NAZIVI

Če razvrščamo po abecedi osebe z znanstvenimi, akademskimi ali poklicnimi nazivi, naziva ne upoštevamo v abecedni razvrstitvi:

dr. Janja Kogoj
mag. Janez Kovač
dr. Žan Kralj

RAZVRŠČANJE PRIIMKOV S TUJIMI ČRKAMI

Črke *č*, *š* in *ž* spadajo v slovensko abecedo, medtem ko črka *ć* stoji v slovenski abecedi za *č* in *đ* za črko *d*. Posebne črke iz drugih jezikov, npr. češko ali zgornjeljužiškoserbsko črko *ř* (r s kljukico (zgoraj)), razvrščamo, kot da ne bi imela ločevalnega znamenja. Tako je tudi z vsemi drugimi malimi ali velikimi črkami z ločevalnimi znamenji, npr. *á* kot *a*, *ç* kot *c*, *ě* kot *e*, *ś* kot *s*, *ü* ali *ű* kot *u* in *ž* kot *z*. Ustrezno zaporedje priimkov je naslednje:

Kreft
Křenek
Krevh
Kristan

RAZVRŠČANJE IMEN S ŠUMEVCI V DRUGIH JEZIKIH

Pri seznamih v tujih jezikih (npr. v angleščini, nemščini ali italijanščini) se srečujemo z obrnjenim pogledom pri imenih, ki vsebujejo male ali velike črke *č*, *š* in *č* (ter seveda tudi *ć* in *đ*). Če v angleški publikaciji pripravimo abecedni imenski seznam ali bibliografski seznam po avtorjih v bibliografiji, v priim-

kih ali imenih ločevalna znamenja sicer pišemo, vendar jih pri razvrščanju po abecedi ne upoštevamo – kot da ločevalnih znamenj ne bi bilo:

Savin
Škof
Slak
Šlebinger
Smetana

RAZVRŠČANJE IMEN S PREDIMKI

Abecedna razvrstitev priimkov s predimki ni odvisna od tega, ali so le-ti zapisani z malo ali veliko začetnico, temveč od njihove stičnosti oz. nestičnosti z imenom. V načelih, povzetih po prispevku Petra Weissa (1993/94), sledimo dvema izhodiščema glede obravnave imen s predimki:

- (1) imena z neločljivim predimkom: *Vincent van Gogh* (ker je *van Goghovo delo*);
- (2) imena z ločljivim predimkom: *Ludwig van Beethoven* (ker je *Beethovenova simfonija*).

Pri ugotavljanju, v katero skupino sodi konkretno ime, si torej pomagamo s svojilnim pridevnikom.

Kadar svojilni pridevnik vsebuje tudi neločljivi predimek, je treba pri abecednem razvrščanju upoštevati tudi tega. Npr. ime *de La Fontainov* ima neločljivi predimek (*La*) in ločljivi predimek (*de*), kar je razvidno tudi iz svojilega pridevnika *La Fontainove basni*.

V enciklopedična ter slovarska dela in sezname se priimki s predimki uvrščajo takole (po Weiss 1993/94):

- (1) stični, in sicer z veliko ali malo začetnico pisani prvotni predimki se štejejo za del priimka: ime *Gabriele D'Annunzio* se uvršča pod *D'Annunzio*, *Eugen d'Albert* pod *d'Albert*.
- (2) Kot začetni del iztočnice se šteje z veliko začetnico pisani nestični predimek (ali prvi z veliko začetnico pisani del večdelnega predimka pred priimkom): ime *Ludwig van Beethoven* se uvršča pod *Beethoven*, *Vincent van Gogh* pod *Gogh*, *Henry van de Velde* pod *Velde*, *Jean de La Fontaine* pod *La Fontaine*.

- (3) Izjemoma se v posebnih slovarjih (npr. v pravopisnem) kot začetni del iztočnice upošteva z malo začetnico pisani predimek, ki ga pri sklanjanju priimka brez rojstnega imenil in pri tvorjenju pridevnika iz priimka ne opuščamo: ime *Vincent van Gogh* se uvršča pod *van Gogh* (zaradi *van Goghov*), *Henry van de Velde* pod *van de Velde* (zaradi *van de Veldejev*), toda *Ludwig van Beethoven* še vedno pod *Beethoven* (zaradi močno prevladujočega *Beethovnov*).

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Tuje črke v slovenski abecedi, Alinejno naštevanje po črkah slovenske abecede, Zaporedje imen in priimkov: dve imeni, dva priimka, Ali naziv spada k imenu ali priimku?, Abecedno razvrščanje imen s predimki ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

RABA VELIKE IN MALE ZAČETNICE

ZAČETNICA IN POVED

IMENA BITIJ

NENASELBINSKA ZEMLJEPISNA IMENA

ZEMLJEPISNO ALI STVARNO IME

STVARNA IMENA

IZRAZI POSEBNEGA SPOŠTOVANJA

IZLASTNOIMENSKI PRIDEVNIKI V ZVEZAH

MALA ZAČETNICA

ZAČETNICA IN POVED

Velika začetnica je pri definiciji povedi bistvenega pomena, saj poved definiramo kot besedilo, ki se začne z veliko začetnico in konča s končnim ločilom. V pisni praksi zadnjih desetletij pa se je uveljavilo, da poznamo tudi povedi brez končnega ločila, kamor uvrščamo razne javne napise, naslove, podpise ipd. Čeprav se je zdelo, da je pravopis podrobno opisal vse položaje rabe, pa se pojavljajo nove zapisovalne dileme, povezane z veliko začetnico na začetku povedi, alinejnega naštevanja, pri navajanju imen s predimki ali pri podpisih pod slikami, na vizitkah ipd. Vzrok zanje je torej pomanjkanje kodifikacijskih napotkov za pogosto nove besedilne položaje, povezane tudi z izražanjem v elektronskih medijih.

MALA ZAČETNICA NA ZAČETKU POVEDI

Ob osnovnem pravilu, da se vsaka poved začne z veliko začetnico, obstajajo tudi izjeme, ki jih pravopisna pravila v SP 2001 še ne predvidevajo. Gre za neobičajne začetke povedi, pri katerih bi sprememba obstoječih malih črk v velike lahko vplivala na razumevanje celotne povedi. Zato v zadnjem času pišemo malo začetnico na začetku povedi v primerih, ko se poved začneja z lastnim imenom, ki je po svojem nastanku (1) tvorjenka z *e*, ki pomeni 'elektronski', 'električni', in (2) tvorjenka z *i*, ki pomeni 'informacijski':

eDavki nudijo različne možnosti povezave za zunanje aplikacije.

iPad nove posodobitve ne bo deležen.

Za občna poimenovanja, ki se začenjajo z *e* ali *i*, ki sta krna pridevnikov, pa velja, da se velika začetnica prenese na začetno črko:

Rezervacije sprejemamo prek e-pošte.

E-pošto najpogosteje uporabljajo ravnatelji za stike s predsedniki svetov staršev.

Že dlje pa se srečujemo z rabo malih črk na začetku povedi, če se ta začinja s simbolom, dogovorjenim znamenjem, oznako ipd.:

pH vrednost lahko zelo preprosto izmerimo s pH indikatorskimi lističi.

Čeprav srečujemo take primere tudi v jezikoslovju (*-ar* izraža *delujočo osebo*), je odstopanj od osnovnega pravila o rabi začetnice več v naravoslovnih in tehničnih vedah, kjer je raba male/velike črke obutljivejša, povezana celo s spremembo pomena:

a je v fiziki oznaka za pospešek.

A je v fiziki oznaka za delo.

Najbolje je, da se skušamo takim položajem izogniti tudi tako, da simbol ali znamenje pojasnimo z nadpomenskim pojasnilom v vlogi jedra skladenjske zveze:

Simbol a je v fiziki oznaka za pospešek.

Spletni naslov <http://www.google.com> je naslov priljubljenega iskalnika ...

Pripona -ar izraža *delujočo osebo*.

IMENA S PREDIMKI NA ZAČETKU POVEDI

Za imena s predimki sicer velja pravopisno pravilo iz člena 46 v SP 2001, ki pravi, da tuje predložne in podobne dele priimka (t. i. predimke) pišemo citatno, torej tako, kot jih pišejo v izvirnem jeziku: *da Vinci*, *van Beethoven*, *de La Fontaine* ipd. Če pa jih postavimo na začetek povedi, jih pišemo z veliko začetnico, kot velja sicer za vsako drugo prvo besedo v povedi:

Da Vinci je bil prepričan, da je ravnovesje več kot samo stvar uma.

Von Trierjevi filmi niso avtobiografski.

PISANJE ZAČETNICE PRI NAVEDBAH AVTORSTVA Z AKADEMSKIMI NAZIVI

Avtorje z akademskim nazivom pogosto, zlasti v strokovni literaturi, podpisujemo z vsemi nazivi, in sicer v skladu z ustaljeno prakso v publikaciji, ki avtorski prispevek objavi. Zapis imena z nazivom je pojmovan kot samostojna poved, zato jo lahko pišemo z veliko začetnico, kar je najbolj razširjena možnost, ne glede na to, ali je zapisan v glavi članka oziroma razprave ali na koncu:

Dr. Maja Ribič

Prof. dr. Janez Kalan

Če ob imenu navajamo tudi ustanovo, v okviru katere deluje avtor, ali če je ob podpisu tudi kak drug podatek, je mogoče ime z nazivom razumeti tudi kot nadaljevanje v prvi vrstici začete povedi, zato nazive v tem položaju pišemo tudi z malo začetnico:

Inštitut za aplikativno jezikoslovje

dr. Maja Ribič

O ločilih v slovenščini

dr. Peter Skok

PODPISI K SLIKAM, PREGLEDNICAM, GRAFIKONOM

Pravila SP 2001 v členu 241 glede podpisov ob ilustracijah pravijo, da napisi pod slikami navadno nimajo končne pike, imajo pa druga ločila, če so ta sobesedilno upravičena:

Maribor s Pohorja

Zavidanja vreden obisk!

Naša četica koraka ...

Že v SP 2001 je tudi povedano, da ob več povedih končna pika (oziroma kako drugo končno ločilo) ne izostane na za prvo ne za vsako naslednjo povedjo:

Zemljevid Evrope. Risal A. Bole.

Večinska praksa se od izida zadnjega pravopisa ni zelo spremenila. Pravopisno pravilo bi bilo treba le ponatančiti, saj praksa kaže, da je treba pri opisih slik, ilustracij, grafikonov ... ločiti neglagolske povedi od pripovednih glagolskih, za katerimi navadno stoji pika ali kako drugo ločilo (vprašaj, klicaj ali tri pike):

Pomanjšan izsek iz karte arheoloških najdišč

Piše: Klemen Košak

Foto: Borut Krajnc

Letu zmag je sledilo leto porazov.

»V genski semenski banki hranimo več kot 900 vzorcev rastlinskih vrst,« pove profesorica genetike dr. Zlata Luthar.

Žametasti goban iz Bistriškega vintgarja (foto: Andrej Piltaver)

Če je podpis pod podobo sestavljen iz dveh ali več povedi, se za vsemi (tudi za zadnjo) piše končno ločilo (praviloma pika, pa tudi vprašaj, klicaj ali tri pike):

Antonij in Kleopatra veljata za najbolj zaljubljeni par. Na fotografiji Richard Burton in Elizabeth Taylor v filmu Kleopatra.

Jedrske delce je odneslo daleč na zahod. Čez meje in ograje.

ZAČETNICA PRI PISANJU PODNASLOVOV

Zapis podnaslova v objavah in drugih zapisih z veliko ali z malo začetnico je odvisen od tega, ali naslov in podnaslov pišemo v dveh ločenih (nepovezanih) vrsticah ali tekoče, v eni sami.

(1) Na naslovni strani knjig ipd. se podnaslov praviloma piše z veliko začetnico in brez dvopičja za (glavnim) naslovom:

Jezikovni nagon

Kako um ustvarja jezik

Požganica

Roman iz prevratnih dni

Zakaj praviloma z veliko začetnico? Ker izdajatelji ali oblikovalci v posameznih izdajah kdaj uporabijo drugačne oblikovne rešitve: kdaj kaj od tega ali vse pišejo s samimi velikimi črkami, naslov lahko na kak način poudarjeno, kdaj drugič kaj od tega ali vse s samimi malimi:

milan jesih
grenki sadeži pravice
interpelacija v enem nonšalantnem zamahu (1978)
LOČIL BOM PENO OD VALOV
roman v treh novelah (2015)

Taki zapisi naslovov, podnaslovov in drugega nas pri prepisovanju in siceršnjem navajanju ne zavezujejo, saj gre za bolj ali manj zavestne odklone od pravopisnih pravil, ki so v takih primerih vendarle krovna. Tudi v rojstnem listu ali na osebni izkaznici so naša osebna imena in naši priimki večinoma zapisani s samimi velikimi črkami, pa to še ne pomeni, da bi se tega uradnega zapisa morali držati tudi drugi: nad njim so pravila, ki jih imamo v zavesti kot prva, prvotna in prevladujoča, učimo se jih v šolah in so zapisana v pravopisu.

V seznamih literature, ki je sestavina znanstvenih in strokovnih del, pa tudi sicer pri navajanju in bibliografskih zapisih, torej v tekočem besedilu, podnaslove pišemo z malo začetnico (razen če ni za veliko kakega posebnega razloga, saj bi se ta lahko začel recimo s pridevnikom, ki je nastal iz priimka):

Steven Pinker, Jezikovni nagon: kako um ustvarja jezik, Ljubljana: Modrijan, 2010.

Lovro Kuhar – Prežihov Voranc, Požganica: roman iz prevratnih dni, Maribor: Obzorja, 1981.

V bibliografski stroki (npr. pri zapisih v sistemu Cobiss ali na Nukovem portalu dLib) pišejo dvopičje pred podnaslovom vedno s presledkom na levi.

KAJ PA NADNASLOVI

Če je delo, ki ga navajamo, epizoda neke nanizanke, serije, romana v več delih, sage in podobno, pogosto zaradi lažje umestitve navedemo tudi nadnaslov, ki je vedno pisan z veliko začetnico, velika začetnica pa je uporabljena tudi za konkretni naslov:

Vojna zvezd: Napad klonov

Vojna zvezd II: Napad klonov

Vojna zvezd, epizoda II: Napad klonov

Uvodnik: Pomagajmo si, dokler si še lahko ...

Ti naslovi se pišejo z veliko seveda tudi v odstavčno razčlenjenem in grafično razgibanem besedilu ali pa v tako imenovanem naslovju:

Vojna zvezd
Napad klonov

Tekoče pisano na primer takole: *Ste vedeli, da je 16. maja 2002 v kinematografu prišel film Napad klonov iz sage Vojna zvezd?*

ZAČETNICA PRI ELEKTRONSKIH NASLOVIH IN DOMENAH

Mala začetnica v naslovih spletnih strani ali pri imenskih enotah v naslovih elektronske pošte se je uveljavila, še preden smo začeli razmišljati o pravilih. Danes je najbolj uveljavljen in nedvoumen zapis spletnih naslovov in domen s samimi malimi črkami:

zrc-sazu.si
vecer.si

Edino v elektronskih naslovih kdaj najdemo dejanska imena in priimke zapisane z velikimi začetnicami, kot smo jih vajeni iz siceršnje rabe, konkretno npr. *Jana.Mele@guest.arnes.si* (vendar pa večinsko na način *manca.petek@zrc-sazu.si*). Velika in mala začetnica pri zapisu elektronskih naslovov in domen nista razlikovalni.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Mala začetnica na začetku povedi, Pisanje začetnice pri nazivih, Kako zapisati napis pod sliko?, Raba začetnice v računalniških predstavitev ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

IMENA BITIJ

DOMIŠLJIJSKA IMENA IN POIMENOVANJA

Domišljjski liki so v slovenščini poimenovani na različne načine. Klasi- fikacija lastnih imen temelji na preverbi avtorskih zapisov, sodobne jezi- kovne prakse in pravopisnih pravil. Na primer v prvi izdaji knjige o mucii Copatarici je Ela Peroci občnoimenski del imena *muca* pisala z malo za- četnico, zaradi izhajanja slikanice s samimi velikimi črkami pa se je to izgubilo, zato v javni rabi zasledimo raznolike zapise.

Lastna imena domišljjskih likov so razvrščena glede na eno- ali več- besednost ter eno- ali večdelnost: ločujemo (1) enobesedna, (2) večbese- dna in (3) večdelna domišljjska imena, posebnost pa so (4) stalne besedne zveze z lastnim imenom.

DOMIŠLJIJSKA IMENA

Najpogostejša so enobesedna domišljjska imena, kot so npr. *Aladin*, *Mi- školin*, *Sapramiška*, *Ciciban*, *Pedenjped*, *Zvitorepec*, *Lupinica*. Enobesedna domišljjska imena so lahko v redkih primerih (več jih poznamo iz mi- tologije, npr. *Hesperide*, *Evmenide*, *Erinije*) tudi v množini, npr. *tri ledene starke Lebdivke* (S. Makarovič).

Pri večbesednih domišljjskih imenih (npr. *Rdeča kapica*, *Obuti maček*, *Snežna kraljica*) pišemo z veliko začetnico le prvo, pridevniško sestavino. Ta imena niso obravnavana kot stalne besedne zveze z lastnim imenom (kot npr. *lisica Zvitorepka*), saj nobena od sestavin zveze sama po sebi ni lastno ime, temveč je lastno ime le zveza v celoti. Zato se z veliko

začetnico piše le prva sestavina oziroma začetek celote. Če bi bila druga sestavina lastno ime, bi jo pisali z veliko začetnico.

V večdelnih domišljjskih imenih, kjer je vsaka od sestavin lastno ime, pišemo vse dele z veliko začetnico (npr. *Brkonja Čeljstnik, Pika Nogavička, Miki Miška, Peter Nos, Jaka Racman, Mojca Pokrajculja, Juri Muri, Piki Jakob, Martin Krpan*). Večdelnost imena pomeni, da bi eno od sestavin lahko pojmovali kot ime, drugo pa kot priimek.

Posebnost pri domišljjskih imenih so stalne besedne zveze, v katerih je prva sestavina občno ime in se zato piše z malo začetnico, druga sestavina pa je lastno ime in se zato piše z veliko začetnico (npr. *muca Copatarica, maček Muri, palček Smuk, škrat Kuzma, zvezdica Zaspanka, lisica Zvitorepka, pek Mišmaš, sovica Oka*). Da je prva enota fakultativna sestavina lastnega imena, je razvidno tudi iz rabe v besedilu, saj se prva sestavina lahko izpušča, ime iz stalne besedne zveze pa se pojavlja tudi samostojno:

pek Mišmaš

Še nekajkrat je zaploskal Mišmaš in iz vseh kotov so se kar vsule sive, rjave, rumenkaste in bele miške.

Kadar te zveze uporabimo kot stvarno ime, tudi prvi del zapisujemo z veliko začetnico (npr. *pravljica Muca Copatarica, igrica Maček Muri*). Ne smemo mešati imen literarnih likov z naslovi del, predstav, iger in podobno (*Pek Mišmaš v Kamni vasi* (S. Makarovič), *Sovica Oka* (S. Makarovič), *Deklica Delfina in lisica Zvitorepka* (K. Brenkova)), ki se začenjajo z veliko začetnico in so zato v teh tudi začetni občnoimenski deli pisani z veliko.

ZAČETNICA PRI PRENESENI RABI IMEN BITIJ IN IMENIH V FRAZEMIH

V slovenskem pravopisju je bilo preneseni rabi imen doslej namenjeno le malo pozornosti, tudi sicer so metaforični in metonimični prenosi slabo raziskani, zato ni čudno, da je tudi raba začetnice razmeroma neustaljena oziroma predmet ugibanj ob vsakem novem primeru tega tipa. O preneseni rabi imen govorimo pri metonimičnih in metaforičnih prenosi.

Pri **metonimičnih** prenosi, torej kadar zamenjamo stvaritev osebe z ustvarjalcem, torej osebo, se odločamo za zapis z veliko začetnico:

V Franciji so že drugič v zadnjih dveh dneh ukradli Picasso.

Ime *Picasso* uporabimo v pomenu 'Picassovo delo'. Taki primeri so v slovarkem delu zadnjega pravopisa (SP 2001) sicer že bili evidentirani, kategorizirani pa kot praktičnosporazumevalni, tj. kot »jezikovne prvine, značilne za vsakdanje sporazumevanje o praktičnih zadevah«, npr. *kupiti Pleteršnika*, zato je pravopis v težnji po uzakonjanju knjižne prakse usmerjal k dvobesedni zvezi *Pleteršnikov slovar*.

Pri **metaforičnih** prenosih, torej kadar dobi ime občnoimenske slovnice lastnosti, tj. je števno in nima več le enega denotata, izhaja pa iz opazne lastnosti prvotnega nosilca imena, pogosto uporabimo malo začetnico. Primer razširjenega pomena je razviden iz primera:

Prihajajo novi Križaji/križaji.

Mali Einsteini/einsteini rastejo kot gobe po dežju v šolah, kjer imajo pouk na odprtem.

Mala začetnica je delno upravičena le pri metaforičnih prenosih, a tudi tu ne v vseh položajih, saj raba množine ne implicira tudi začetnice. Pomembneje za pisanje začetnice je, ali je občnoimenski izraz splošno uveljavljen in se zato izgubi povezava s prvotnim nosilcem, kot je npr. pri *srečati abrahama*. Če bi torej besedo *einstein* v slovenščini lahko nedvoumno razumeli kot izraz za genialnega človeka ali sopomenko *genialcu*, bi jo pisali z malo začetnico. Sicer ne.

Kadar želimo opozoriti na podobnosti z znanimi osebami, pišemo ime te osebe vedno z veliko začetnico, saj gre za navadno primero (figuro, ki jo uvaja veznik *kot*):

Če hočete razmišljati kot Einstein, se morate naučiti kršiti pravila.

Podobno je z začetnico v **stalnih besednih zvezah in frazemih**, predvsem tedaj, ko delamo primerjave s pripadniki narodov ali narodnosti:

- *kaditi kot Turek* v pomenu 'zelo kaditi';
- *vpiti kot Čič* pomeni 'glasno vpiti' (pri tem *Čič* zaznamuje prebivalca Čičarije in hkrati prodajalca kisa, ponekod imenovanega tudi *jesihar* 'kisar');
- *delati ali narediti se Francoza* v pomenu 'ignorirati, sprenevedati se ob izraženem ali storjenem'.

Zapis lastnih imen v frazeoloških enotah pri primerah ni povsem ustaljen oziroma je v nekaterih primerih upravičeno neenoten. Če pustimo ob strani dejstvo, da so stereotipne primerjave, ki prerastejo aktualno stanje, pogosto tudi odraz nesprejemljivih družbenih predsodkov, je kar nekaj imen v frazemih, ki jih pišemo tudi z malo začetnico. Na primer frazem *laže, krade kot cigan/Cigan* se je prvotno nanašal na pripadnika Romov (*selijo se kot Cigani*), kasneje pa se je beseda *cigan* pri nas začela uporabljati kot sinonim za malopridnega, lažnivega človeka.

V primeru *biti kot rusov/Rusov* pa je dvojnica pri začetnici upravičena, ker je frazem prvotno nastal s sklicevanjem na *ruse* – žužke, žuželke; ko pa se je ta pomenska motivacija umaknila iz védenja sodobnega govorca slovenščine, se je zaradi uzaveščenosti o številnosti pripadnikov ruskega naroda vse pogosteje začela pojavljati velika začetnica (*Rus* – »pripadnik ruskega naroda«). Kot zanimivost lahko omenimo, da se bo frazem očitno prenovil, aktualiziral, saj se že pojavljajo oblike:

»Možnosti za nove smeri je kot Kitajcev,« sta navdušeno opisala čudovite gore.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Pravljичni junaki in raba velike začetnice, Različna obravnava domišljjskih imen, Pisanje začetnice pri preneseni rabi lastnih imen oseb, Začetnica v frazemu »kaditi kot Turek«, Zapis pripadnikov narodov v frazemih ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

NENASELBINSKA ZEMLJEPISNA IMENA

O LASTNOIMENSKEM IN OBČNOIMENSKEM ZNAČAJU NEPRVIH SESTAVIN ZEMLJEPISNIH IMEN

Pravopisno pravilo SP 2001 v členu 73 glede pisanja nenaselbinskih zemljepisnih imen določa, da je z veliko začetnico zapisana prva sestavina, pri večbesednih nenaselbinskih imenih pa tudi vsaka neprva lastnoimenska sestavina, npr. *Zadnja Trenta* proti *Cerkniško jezero*. Večina dvomov, ki izhajajo iz tega pravila, je povezana z interpretiranjem lastnoimenskosti neprvih sestavin imen.

Kot občnoimenske namreč pojmuje tiste sestavine imen, ki označujejo vrsto ter s tem skupino poimenovanih predmetov. Tako so *jezero*, *potok*, *morje*, *gora*, *hrib*, *dolina*, *otok*, *polotok*, *planina*, *ocean*, *gozd*, *grapa*, *gorice* in podobno občne besede, ki jih v zemljepisnih imenih pišemo z malo začetnico: *Bohinjsko jezero*, *Jadransko morje*, *Šmarna gora*, *Velika planina*, *Tihi ocean*, *Baška grapa*, *Lendavske gorice* ... Pri teh imenih tudi ni zaslediti kakih pravopisnih dilem, saj je občnoimenskost izkazana že s pomenom poimenovane predmetnosti. Več zadreg pa se pojavlja pri naslednjih skupinah izrazov:

- (1) Besede, katerih občnoimenski značaj se v slovenskem splošnem pogovornem ali knjižnem jeziku že izgublja: *kotar*, *kočna* ... (*Gorski kotar*, *Makekova kočna*).
- (2) Besede, ki jih v samostojni rabi pišemo z veliko začetnico: *Brda*, *Dolomiti*, *Bistrica* ..., v večbesednih imenih pa so pisana z malo: *Goriška brda*, *Polhograjski dolomiti*, *Tržiška bistrica* ...

- (3) Besede, ki so sicer občne, a v zemljepisnem imenu ne označujejo dobesedno tega, kar pomenijo, temveč je poimenovanje nastalo na osnovi pomenskega prenosa, npr. *Babji zob* ali *Kamniški dedec* za vzpetino, gorski vrh; *Črna gora* za državo; *Trnovski gozd* za planoto in podobno.

Ob občnih poimenovanjih iz zadnje skupine je razvidna neskladnost med pravopisnimi načeli v SP 2001 za nenaselbinska in naselbinska imena. Pri slednjih z malo začetnico pišemo neprve sestavine le, če označujejo naselbino oziroma kraj (*Novo mesto*, *Opatje selo*), kar v naboru slovenskih večbesednih krajevnih imen pomeni naslednje izraze: *vas*, *mesto*, *trg*, *selo*, *selce*, *vesca* ...

Zaradi slabše uzaveščenosti zlasti tistih neprvih sestavin imen, ki imajo narečni značaj (*vesca*, *selce*), in poenotenja z drugimi jeziki, je ob prenovi pravopisnih pravil Pravopisne komisije pri SAZU in ZRC SAZU predlagano, da se vse sestavine naselbinskih imen začnejo pisati z veliko začetnico, torej: *Novo Mesto*, *Opatje Selo*, *Stari Trg* ... Predlog bo v javni razpravi v letu 2020.

Pri nenaselbinskih imenih je bilo v procesu preнове pravil tudi predlagano, da se bodisi ponovno definira občno poimenovanje in določi zapis male začetnice pri tistih imenih, ki v resnici zaznamujejo poimenovano zemljepisno danost, bodisi tudi pri nenaselbinskih imenih vse sestavine zapiše z veliko začetnico, pri čemer bodo z veliko začetnico pisane sestavine lastnega imena zgolj tehnično določale, do kod sega lastno ime.

Na posvetu glede tega vprašanja, ki sta ga junija 2019 organizirali Komisija za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije in Pravopisna komisija pri SAZU in ZRC SAZU, je bilo odločeno, da je za celovitejšo reformo glede zapisa nenaselbinskih imen, ki bo vplivala v večji meri na javno rabo, zapise, napise, imena podjetij ..., treba pridobiti tudi mnenje strokovne in laične javnosti. Dokončna rešitev bo izbrana tudi s pomočjo problematičnih primerov, pri katerih se izkazuje dvojnična pisna praksa.

Goriška brda

Ime *Goriška brda* je pogosteje rabljeno v skrajšani obliki *Brda*, kar velja še zlasti za govor okoliškega prebivalstva. Tako pogosto zasledimo zapis imena z veliko začetnico tudi v drugi sestavini (*Goriška Brda*), kar pa je v nasprotju s 37. členom v SP 2001. Namreč, če pišemo neprvo sestavino večbesednega nenaselbinskega imena z veliko začetnico, je to le zato, ker je tudi sama lastno ime. Poimenovanje *brda* ni lastno ime, kar dokazujeta zemljepisni imeni *Primorska brda* in *Šavrinska brda*, pa tudi dejstvo, da beseda *brda* danes še živi tudi v prvotnem občnem pomenu:

*Jugozahodni del Slovenije obsega eno desetino ozemlja Slovenije.
Deli se na sredozemska flišna brda in sredozemske kraške planote.*

Gorski kotar

Beseda *kotar* je v pomenu, ki ga pozna Pleteršnikov *Slovensko-nemški slovar* (1894/95), tj. 'upravna enota', že izginila iz slovenskega občnoimenskega fonda. Zato veliko pišočin *kotar* v imenu hrvaške pokrajine *Gorski kotar* piše že z veliko začetnico (*Gorski kotar* 357 – *Gorski Kotar* 480; Vir: Gigafida 2.0), kar je sicer v nasprotju z določilom SP 2001. Na Hrvaškem pa je *kotar* opredeljen kot upravna enota, večja od občine oziroma manjša od mestne občine, zato je raba male začetnice ob upoštevanju tega pomena povsem upravičena.

Hrvaško Zagorje

Besedo *zagorje* že pravopisni slovar opredeli kot neobčevalno, zato tudi v pomenu 'svet za goro' manj razširjeno. Danes je v občnoimenskem pomenu ne uporabljamo več (korpus Gigafida ne izkazuje take rabe), zato je že v SP 2001 zapisana z veliko začetnico in s tem tudi usklajena s sodobnim razumevanjem občnoimenskosti.

Polhograjski dolomiti

Danes *dolomite* večinoma razumemo kot lastno ime gorovja v Italiji (*Dolomiti*), redkeje, terminološko pa je rabljena beseda v pomenu 'krušljiva kamenina'. *Polhograjski dolomiti* naj bi bili v skladu s priporočili geografov sicer poimenovani *Polhograjsko hribovje*, če pa je vendarle uporabljeno ime s sestavino *dolomiti*, potem pišemo *dolomite* – sledeč SP 2001 – z malo začetnico, čeprav besedilni korpus Gigafida izkazuje prevladujoči zapis *Polhograjski Dolomiti*.

Ravenska, Makekova in Belska kočna

Splošni pomen besede *kočna* se izgublja in v zavesti govorcev in govork slovenščine živi *Kočna* večinoma kot lastno ime, izjemno redki so zapisi, ki sledijo terminološki rabi (geomorfološko: zgornji, končni del ledeniške doline s strmimi stenami).

Pri *kočni* je nekaj zmede povzročilo tudi dejstvo, da beseda dejansko živi tudi kot lastno ime gore v Kamniških Alpah – *Kočna* (tudi *Jezerska Kočna*, *Kokrška Kočna*). Bistveno vprašanje, od katerega je odvisna tudi raba začetnice v večbesednem imenu, ki označuje konec doline, je, ali laična javnost, med njimi še posebno prebivalci Jezerskega in obalpskega območja, na katerem so ti zemljepisni pojavi aktualni, danes v izrazu *kočna* prepoznajo občnoimenski pomen. Če občna beseda *kočna* živi in je celo tvorna, potem je doline treba pisati z malo začetnico: *Ravenska*, *Makekova* in *Belska kočna*. Če izraz ni več v rabi, je *kočna* s polastnoimenjenjem (onimizacijo) prešla med lastna imena, torej bi bil zapis z veliko začetnico povsem upravičen.

NENASELBINSKO ZEMLJEPISNO IME ALI ZEMLJEPISNO OBČNO POIMENOVANJE?

Homški hrib

Ime vzpetine, ki je osamelec na Mengeškem polju, se danes imenuje *Homški hrib*. Naselje, ki se je razprostrlo pod hribom, se imenuje *Homec*, čeprav že etimologija kaže na to, da je prvotno imenovanje *Homec* nastalo kot poimenovanje za griček. Zaradi pomenskega razlikovanja se je, potem ko so naselje poimenovali *Homec*, sekundarno pojavilo novo ime za griček: *Homški hrib*.

slovenska Istra

Kadar se neka zemljepisna danost razteza čez več držav ali na širšem območju, se pogosto odločimo za uvedbo razlikovalnih dodatkov k lastnemu imenu. Če gre za zaključene enote, npr. *Savojske Alpe*, *Julijske Alpe*, *Kamniško-Savinjske Alpe*, jih obravnavamo kot lastna imena. Če pa razlikovanje ni povezano z imenom zemljepisne enote, temveč gre za razlikovanje, ki teme-

lji na tem, da si Istro delita dve državi, potem celotno poimenovanje nima lastnoimenskega značaja. Pišemo *slovenska Istra* in *hrvaška Istra*.

spodnja Sava

Sava je ime reke, torej lastno ime, pridevnik pa označuje del toka te reke po ozemlju Slovenije (ne morda celotnega toka Save, ki se pri Beogradu izliva v Donavo). Zato se pridevniki *spodnji*, *srednji* in *zgornji* ob imenu reke pišejo z malo začetnico, kar je nasploh utrjena praksa:

Kot je pojasnil direktor urada za upravljanje z vodami na Arsu Tomaž Pogačar, so v porečju Drave interventne ukrepe izvedli na 15 lokacijah, v porečju Mure na osmih, na območju Savinje na 25 lokacijah, na območju spodnje Save na sedmih, na srednji Savi na 66 lokacijah, na zgornji Savi na 36 lokacijah, v povodju Soče je bilo takšnih lokacij 11, v povodju jadranskih rek z morjem pa 17.

panonska Slovenija

Kot se je mogoče poučiti pri geografih, določamo zemljepisne enote na dva načina: glede na individualnost in glede na podobnost. Prvi princip pomeni regionalizacijo, drugi tipizacijo; regije zapisujemo z veliko začetnico, ozemeljske tipe pa z malo.

Za Slovenijo imamo več geografskih modelov razdelitve na pokrajine. Danes je med najpogosteje uporabljenimi t. i. Gamsova členitev Slovenije, ki temelji na geografsko-socioloških dejavnikih. Po Ivanu Gamsu se Slovenija tako deli na naslednje pokrajine oz. regije, ki jih vse zapisujemo z veliko začetnico:

Alpska Slovenija
Predalpska Slovenija
Panonska Slovenija
Dinarskokraška Slovenija
Sredozemska Slovenija

Ko imamo v mislih tovrstno geografsko delitev, je torej ustrezna raba velike začetnice, saj gre za v stroki uveljavljena lastna imena, npr.:

Sava bo na ključnih turističnih destinacijah, kjer je prisotna – zdraviliški del v vzhodni oz. Panonski Sloveniji, v občinah t. i. Alpske Slovenije in na Obali oz. v Mediteranski Sloveniji –, storila vse,

da bo zasledovala strategijo trajnostne rasti slovenskega turizma, bo pa treba za to tudi nekaj investirati, je pojasnil Rovanšek.

Pridevnik iz lastnega imena *Panonija* (oz. *Panonska nižina*) sicer pišemo z malo začetnico:

panonska arhitektura
panonske vasi
panonski svišč

Tudi ob imenu *Slovenija* lahko – ko v mislih nimamo geografske regije s tem lastnim imenom, temveč tipično pokrajino tega dela države – pridevnik za-
pišemo z malo začetnico. Taki so mnogi zgledi iz dnevne publicistike, npr.:

Haloze so prijeten svet močno razgibanih nizkih goric panonske Slovenije.

Pivška jezera

Presihajoča jezera reke Pivke imajo vsako svoje lastno ime. S tega vidika je povsem poljuben tudi besedni red: *pivška jezera*, *pivška presihajoča jezera* ... Vendarle pa je mogoče vzporedno s *Triglavskimi jezери*, *Kriškimi jezери*, *Mangartskimi jezери* ... tudi *Pivška jezera* pojmovati kot povezano jezersko družino, skratka, kot skupino 17 različno poimenovanih jezer, ki jim je skupna lega v pokrajini Pivki. Torej tudi *Pivška jezera*. Če bo prišlo do ustanovitve regijskega parka z imenom *Pivška presihajoča jezera*, bo to poimenovanje postalo lastno ime, saj bo označevalo natančno definirano območje *pivških jezer*.

pohorske planje

Zveza *pohorske planje* je občnoimenskega značaja in jo v obeh sestavinah pišemo z malo začetnico. Podobne zveze so tudi *savinjska melišča*, *belokranjski stelniki* ..., za vse je upravičen le zapis z malo začetnico.

Triglavska sedmera jezera

Med najbolj uveljavljenimi zapisi znanih jezer v triglavskem pogorju je vsekakor zapis *Triglavska jezera* s pogosto različico *Sedmera jezera*, obstaja pa več drugih sopomenskih variant, ki jih poznamo že desetletja. O tem pričajo ne le različni enciklopedični priročniki, temveč tudi starejši

strokovni in upravni zapisi. Leta 2015 je na Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU izšla monografija, ki so jo avtorji poimenovali *Dolina Triglavskih jezer*. Avtorji so se v njej odločili za uporabo izraza *Triglavska jezera*, priznavajo sicer obstoj različice *Sedmera jezera*, a se zaradi strokovne nejasnosti (npr. pravljična motiviranost števila sedem, raba ločilnega števnikar, ki ga sicer uporabljamo za razlikovanje med vrstami ipd.) nagibajo k nedvoumnemu poimenovanju. Pregled starejših virov pa kaže, da je bil števnik nekdaj zgolj občnoimenski dodatek k imenu.

Najustreznejše je torej ime *Triglavska jezera*, ob katerem obstajata tudi različici *Sedmera jezera* in v rabi pogosta *Sedmera triglavska jezera*, čeprav se strokovnjaki raje odločajo za zapis *Triglavska sedmera jezera* (po načelu od širšega k ožjemu).

IMENA ULIC, CEST, TRGOV

Kategorizacija iz SP 2001, pa tudi geografska razdelitev uvršča imena ulic (cest, trgov ipd.) med nenaselbinska, tj. nekrajevna zemljepisna imena. Zanje velja, da pišemo prvo sestavino zmeraj z veliko začetnico, neprve sestavine pa z malo, razen če gre za lastno ime. V takem primeru se lastna imena pišejo po pravilih za zapisovanje imen bitij, zemljepisnih oziroma stvarnih imen – z veliko začetnico le lastno ime:

Cesta Andreja Bitenca, Ulica borcev za severno mejo, Ulica bratov Učakar

Cesta v Zajčjo dobrovo, Pot k Savi

Trg Osvobodilne fronte, Mestni trg

IME ULICE, ENAKO IMENU KRAJA

V Sloveniji ime ulice ali ceste pogosto sovпада z imenom kraja. Zadrega pri večbesednih imenih krajev je povezana z odločitvijo, kako pisati ime ulice, če druga sestavina kraja ni lastno ime, npr. *Lendavske Gorice*, *Šmarješke Toplice* (kot je ime kraja) ali pa *Lendavske gorice*, *Šmarješke toplice* (ker druga sestavina v imenu ulice ni lastno ime). Pravopis doslej te posebnosti ni evidentiral. Pri pripravi novih pravil bi bilo zato treba upoštevati sedanjo prakso oziroma naslednjo ubeseditev:

Kadar je večbesedno ime ceste oziroma ulice enakozvočno z večbesednim naselbinskim lastnim imenom, se velike začetnice v njem izjemoma ohranjajo: *Rodil se je na domačiji pri Prežihu, zdaj Preški Vrh 12.*

Velika začetnica druge sestavine pri imenu ulice *Lendavske Gorice* in *Šmarješke Toplice* se torej ohranja, ker je enaka imenu naselja *Lendavske Gorice* (in ne poimenovanju okoliške pokrajine, ki se resda piše – skladno s pravilom za nenaselbinska večbesedna zemljepisna imena – *Lendavske gorice*) oziroma *Šmarješke Toplice* (čeprav uporabniki v drugi sestavini prepoznavajo občno besedo za 'termalno zdravilišče').

IMENA CEST, PROG, MOSTOV ...

Po pravopisnih pravilih SP 2001 (v členu 62) so imena cest pisana z veliko začetnico. Vendar pa raba in tudi mnenje strokovnjakov, ki se pri nas ukvarjajo s cestami, izrisuje ta dva različna tipa. (1) Dvobesedna poimenovanja cest, na primer *dolenjska avtocesta*, *gorenjska avtocesta*, *štajerska avtocesta* in *primorska avtocesta* pogosto navajamo poenobesedeno: *dolenjka*, *gorenjka*, *štajerkka*, *primorka* in jih pišemo z malo začetnico. Gre za praktičnosporazumevalno skrajšane izraze, ki niso formalnega, temveč pogovornega značaja:

Ker dolenjko posipavajo z natrijevim in kalcijevim kloridom in ne s peskom, posip ni viden.

(2) Drugo so imena cest, kot so *Keltika*, *Slovenika*, *Ilirika*, ki so imena določenih cest, ki so tudi zemljepisne danosti; po 62 členu v SP 2001 jih pišemo z veliko začetnico:

Prvi krak prometnega križa, imenovan Slovenika, poteka v smeri severovzhod – jugozahod. Drugi krak, ki ga imenujemo tudi Ilirika, poteka v smeri severozahod – jugovzhod.

Enako velja za zgodovinska imena in imena drugih infrastrukturnih objektov (npr. plinovodov, naftovodov, mostov ...):

*rimska cesta Savaria
Južna železnica, Bohinjska železnica
Severni tok, Turški tok
Čezalpski naftovod
Zmajski most*

ROMARSKE, PLANINSKE, VINSKE POTI

V slovenskih pravopisnih pravilih doslej romarske in podobne poti niso bile evidentirane med zemljepisnimi nenaselbinskimi imeni, zdaj pa je ta kategorija načrtovana (Dobrovoljc, Jakop 2011), in sicer naj bi z veliko začetnico pisali imena smučarskih prog, pešpoti, kolesarskih poti, učnih poti, gorskih, turističnih, romarskih poti in plezalnih smeri, npr.:

Zvoh, Žagarjev graben

Rilkejeva pešpot, Soška pešpot

Grajska kolesarska pot

Koščeva učna pot, Gozdna učna pot Ressler gaj

*Kremžarjeva pot na Kočno, Frischaufova pot na Mlinarsko sedlo,
Lovska pot na Ledine*

Rogaška vinska pot, Ormoška vinska cesta, Aljaževa pot

Jakobova pot, Pot svetega Jakoba

Slovenska smer, Trmasti stolpič

Pot svetega Jakoba in Camino ter kamino

Špansko imensko zvezo *El Camino de Santiago* [el kamíno de santjágo], ki jo prevajamo v *Pot svetega Jakoba*, kar je romarska pot po Evropi, ki vodi do groba svetega Jakoba v kraju Santiago de Compostela, pogosto imenujemo kar *Jakobova pot* (tu ni zadreg z veliko začetnico) ali *Pot svetega Jakoba*, redko tudi *Šentjakobska pot*.

Pod vplivom tujih jezikov ali zaradi zvez, kakršna je *Camino Francés*, francoski del Jakobove poti, uporabljamo skrajšano ime te poti, ki se na kratko imenuje tudi kar *Camino*.

Namesto zveze *Jakobova pot* se med načrtovalci, poznavalci in udeleženci tega pohodniško-turističnega projekta po njej v slovenščini izvorno in žargonsko uporablja tudi kar jedro španske imenske zveze, in sicer samostalniki moškega spola *camino* ali – pisno že podomačeno *kamino* (oboje izgovorjeno [kamíno]), označuje pa katero koli romarsko pot po cerkvah svetega Jakoba:

Španski in slovenski kamino bosta predavatelja predstavila s fotografijami.

IMENA OZVEZDIJ IN ASTROLOŠKA ZNAMENJA

Ker so astrološka znamenja drugotna poimenovanja, nastala s procesom, imenovanim apelativizacija (= prehod lastnega imena med občnoimenska poimenovanja), je zadreg, povezanih z začetnico precej. Vedeti je treba, da se astrologi ravnaajo po razmerjih na Sončevi navidezni poti mimo ozvezdij živalskega pasu ali zodiaka. Če napišemo, da je bilo ob rojstvu neke osebe Sonce v ozvezdju Bika, je pravilno pisati veliko začetnico, saj govorimo o ozvezdju, ki sodi med zemljepisna imena:

Sonce je v ozvezdju Bika spomladi, torej v času setve. Povezavo najdemo tudi med ozvezdji Kozorog, Vodnar in Ribi.

Merkur je viden v drugi polovici meseca zjutraj, ko v ozvezdju Kozoroga vzhaja približno eno uro pred Soncem.

Če pa govorimo o horoskopskem znaku, potem uporabimo malo začetnico. Enako velja za osebe, ki so rojene v enem od znamenj, npr.:

Po horoskopu je kozorog.

Statistične raziskave, narejene med ljudmi, ki niso bili okuženi z astrološkim »znanjem«, niso pokazale, da bi bil oven najbolj dejaven, strelec najbolj sproščen, lev samozavesten, vodnar socialno čuteč, kozorog pa ambiciozen med zodiakalnimi znaki, kot sicer trde astrološki učbeniki.

IMENA DRŽAV KOT NENASELBINSKA IMENA

Imena držav spadajo med nenaselbinska imena, zato jih pišemo v drugi sestavini z malo začetnico, če je ta sestavina občna beseda (*Črna gora, Slonokoščena obala*), z veliko začetnico le, če sestavino lahko uvrstimo med lastna imena, npr. *Gvineja Bissau* (*Bissau* je ime mesta). Drugo sestavino večbesednih neprevedenih imen pišemo kar z veliko začetnico, četudi se zavedamo, da bi v prevodu lahko pomenila občnoimensko zemljepisno danost, npr. *Sierra Leone* 'levje gorovje' ali *Burkina Faso* 'dežela pokončnih ljudi'.

Po drugi strani *gora* v imenu *Črna gora* ne označuje dejanske vzpetine, kot npr. v imenu *Šmarna gora*, zato se zdi nenavadno pisati sestavino *gora* z malo začetnico. Podobno država *Slonokoščena obala* ni le obala.

Vprašani, ki si ju ob prenovi pravopisnih pravil zastavljamo, je na eni strani povezano z dejstvom, da uporabniki pogosto nimajo uzaveščene neprve sestavine kot lastnoimenske, po drugi strani pa je lahko velika začetnica zgolj pisna oznaka, ki obvešča, katere sestavine se vse umeščajo v konkretno lastno ime. Oba predloga sta upravičena in aktualna.

Republika Srbska

Če je zemljepisno ime sestavljeno iz jedra in zapostavljenega pridevniškega prilastka, ki je pridevnik na *-ski* in ki ga sicer, v samostojni rabi, pišemo z malo začetnico, se zlasti pri novih imenih pravopisni zadregi ni mogoče izogniti.

Po mnenju Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade RS je ime *Republika Srbska* za avtonomno federalno enoto ob Federaciji Bosne in Hercegovine polno ime, ki ga lahko krajšamo v *Srbska*. Podobno je pri imenu *Hrvaška* in zvezi *Republika Hrvaška* (hr. *Republika Hrvatska*). Pregled medijev s tega področja to navedbo potrjuje, saj slednji že razlikujejo med izrazoma *Srbija* in *Srbska*.

Slovenskemu slovničnemu sistemu bi bilo bližje, če bi ime federalne enote oblikovali po slovensko, npr. *Srbska republika* ali *Bosanska srbska republika*, kljub temu pa navedeni argumenti pričajo o ustreznosti zapisa z veliko začetnico – *Republika Srbska*.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Kako pisati ime »Republika S/srbska«?, Velika začetnica in ime vzpetine »Homški hrib«, Dvojni značaj in zapis besede »kočna«, Mislim, da slovenski pravopis napačno piše »Hrvaško Zagorje«, Kako pravilno zapisati »Triglavsko sedmera jezera«? ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

BESEDNE ZVEZE Z LASTNIMI IMENI

Pri večbesednih zvezah, v katerih je prva sestavina občna beseda, druga pa lastno ime, smo pogosto v dvomih, ali je prva sestavina del lastnega imena ali ne, in jo zato pišemo z veliko začetnico ali ne. Take besedne zveze srečujemo v vseh vrstah lastnih imen:

- pri imenih bitij (*dedek Mraz, muca Copatarica*),
- zemljepisnih (*slap Savica, park Tivoli*) in
- stvarnih imenih (*ep Beowulf, založba Beletrina*).

Za pravopisno ustrezen zapis tovrstnih zvez in posledično tudi njihovega skladijskega vedenja je treba ločiti med imeni, pri katerih je prva sestavina obvezna, in imeni, pri katerih prvo sestavino lahko izpuščamo in s tem ne okrnimo imenske vloge, npr. *Program Svit* nasproti *podjetje Gorenje*.

Premier svoje goste sprejema v Vili Podrožnik.

*Jakopičev drevored v Tivoliju
tek v ljubljanskem parku Tivoli*

knjiga o medvedku Puju

»Ti pa si glavica, Pu,« je dejala Sova.

Dileme glede obveznosti prve sestavine so najpogostejše pri stvarnih lastnih imenih ali objektih in stavbah, ki jih uvrščamo med zemljepisna imena. Vsaj pri prvih je odločitev o imenu povsem prepuščena osebi, ustanovi, skratka tistemu, ki si ime izmisli ali ga določi:

- *hotel Union, hotel Slon – Hotel Tivoli;*
- *grad Turjak; Vila Bled, Vila Podrožnik;*
- *Radio Študent, Hala Tivoli, Arena Stožice.*

Ali je prva občnoimenska sestavina del lastnega imena in zato pisana z veliko začetnico, je najbolje preveriti v uradnih registrih, npr. v »Registru kulturne dediščine« (RKD),¹³ v katerem je mogoče izvedeti, da se npr. ljubljanska mestna parka imenujeta: *Tivoli* in *Zvezda* (kot sopomenka imenu *Kongresni trg*) ..., torej brez jedra *park*. Podobno je pri imenih gradov. Na-

13 Državni portal prostorskih podatkov (<https://gisportal.gov.si/portal/home/>).

čeloma so gradovi poimenovani zgolj enobesedno (*Bogenšperk, Brežice, Brdo, Kamen, Štatenberg*).

Pri tem omenimo še, da je pregibanje (sklanjanje) imenske sestavine uresničeno redko, vsekakor pa dosledneje, če sta obe sestavini besedne zveze prekrivni v spolu, številu, sklanjatvi ..., torej v vseh oblikoslovnih kategorijah, ni pa to pogoj. Na problem arbitrarne sklonljivosti imenskega dela opozarjajo tudi pravopisna pravila SP 2001 (člen 861) in navajajo tip mesto *Ljubljana*:

prebivalci mesta Ljubljana/Ljubljane

Ogled Savice je bil nekaj dni onemogočen.

sprehod do slapa Savica/Savice

Ob zvezi *slap Savica/Savice* je poudarjena tudi dvojna možnost sklanjanja. Gledano širše, so raziskave (Križaj Ortar 1984/85) že pokazale, da poznamo dva tipa samostalniških zvez z desnim samostalniškim prilastkom:

- (1) ujemalni samostalniški prilastek, ki se obvezno ujema z jedrom in z njim vred sklanja ter vedno nastopa ob **biološko živem** samostalniku v jedru (*brat Janez, brata Janeza*),
- (2) imenovalni samostalniški prilastek, ki se neobvezno ujema z jedrom in ne sklanja ter nastopa ob **biološko neživem** lastno- ali občnoimenskem samostalniku v jedru (*revija Jana, revije Jana; beseda bombon, besede bombon*; po SP 2001 gre za tip *hotel Turist*).

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Grad, hidroelektrarne – začetnice prvih sestavin, Sklanjanje besednih zvez tipa »otok Hvar« ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

ZEMLJEPISNO ALI STVARNO IME

IMENA OBJEKTOV, GRADOV, CERKVA ...

Pri zapisovanju imen večjih objektov in stvaritev človeških rok je v naših normativnih priročnikih precejšnja zmeda, še zlasti če gre za večbesedna imena, sestavljena iz vrstnega pridevnika in samostalnika, torej občnoimenskih sestavin (*kitajski zid, trnovska cerkev*). V obdobju nastanka SP 1962 taka imena, ki označujejo topografske objekte, niso bila obravnavana kot lastna oziroma zemljepisna imena (= imena poslopij oziroma samostojnih objektov, ki imajo na zemljevidu kakršno koli označbo), ta način zapisovanja pa je prevzel tudi v sedemdesetih letih nastali SSKJ.

Šele ob izidu novih pravopisnih pravil (1990) je bilo v poglavju o rabi velike in male začetnice vzpostavljeno pravilo, ki sledi dogovoru z geografii, in sicer da se med zemljepisna nenaselbinska imena prištevajo tudi imena poslopij in drugih samostojnih objektov (člen 68 v SP 2001), med njimi so v pravopisnih pravilih naštetih naslednji: *Stari pisker, Sveti Jožef* (ime cerkve v Mariboru), *Nebotičnik, Žale, Navje, Pleterje, Tromostovje, Rotovž, Križanke, Zmajski most, Slovenikum, Partenon, Slavolok zmage; Lipa sprave, Stara trta* (Maribor).

Odločitev za umestitev imen objektov (npr. *Aljažev stolp, Lipa sprave*) med zemljepisna imena se zlasti ob razmišljanju o reformi zapisa nenaselbinskih imen izkazuje kot problematična, saj se zlasti prevzeta zemljepisna

imena vedejo drugače kot stvarna. Po drugi strani nekatera imena, ki so dvoživke, kljub jasnemu pravilu v SP 2001 povzročajo zadrege, ki so povezane s preteklimi kodifikacijami.

Kitajski, Emonski, Berlinski zid

Z neskladjem med različnimi priročniki je povezano tudi zapisovanje imen zidov, ki so zgodovinski spomeniki. Neupoštevanje pravil zadnjega pravopisa (SP 2001) tako prinaša razhajanja med pravili in obema slovarjema – pravopisnim in SSKJ-jem. Ker je pravopisni slovar SP 2001 pri občnoimenskem fondu gradivsko izšel iz SSKJ-ja, je pravilo uresničeno v lastnoimenskih iztočnicah (*Kitajski zid*, *Emonski zid*), medtem ko je v ponazarjalnem delu slovarskih sestavkov še vedno zaslediti gradivski vpliv SSKJ-ja (*kitajski zid*).

Če smo glede zapisa v dvomih, je bolje slediti pravopisnim načelom oziroma slediti pravopisnim pravilom, ki določajo način pisanja zemljepisnih imen in različnih objektov na splošno.

Ljubljanski grad

V pravilih SP 2001 je v členu 73 napisano, da je *Ljubljanski grad* (ali samo *Grad*) zemljepisno ime vzpetine, zato je zapisano v prvi enoti z veliko začetnico, enako rešitev uveljavlja tudi pripadajoči pravopisni slovar. Tak je standardizirani zapis, po katerem se ravnamo.

Pravopis se v pravilih ne opredeljuje do zapisa poslopja, podatek pa najdemo v slovarju, kjer sledijo zgledu v SSKJ-ju, kjer sta en ob drugem postavljena zgleda: *preurejati ljubljanski grad proti iti na Ljubljanski grad* (SSKJ). Če zapišemo *ljubljski grad* z malo začetnico, imamo torej v mislih poslopje. Razlog za to ločevanje tiči v zgodovinskem poimenovanju ljubljanskega gradu kot *gradu Ljubljana* (lat. *castrum Leibach*) – v prvi omembi tega poslopja iz obdobja med letoma 1112 in 1125.

Vendar pa je razlikovanje med zapisom poslopja in vzpetine, ki ga pravopisna pravila ponavljajo vse od leta 1950, očitno neposrečeno, saj današnja jezikovna praksa kaže, da govorci slovenščine za samo vzpetino že stoletja uporabljajo poimenovanje *grajski grič/hrib*, medtem ko je tudi poslopje, torej grad, imenovano *Ljubljanski grad* in ga izpričuje tudi pisna praksa.

IMENA SAKRALNIH OBJEKTOV IN Z NJIMI POVEZANA RELIGIJSKA IMENA VERSKIH OSEB

URADNA IN NEURADNA IMENA CERKVA

Kadar je lastno ime sakralne zgradbe prekrivno s poimenovanjem, ki ga najpogosteje uporabljamo, pravopisnih zadreg ni. Pogosto pa je splošno razširjeno poimenovanje drugačno od uradnega imena, npr.:

- *uršulinska cerkev* v Ljubljani je uradno poimenovana *cerkev svete Trojice*;
- *križevniška cerkev* je uradno *cerkev Marije Pomočnice*;
- uradno ime *frančiškanske cerkve* pri Tromostovju je *cerkev Marijinega oznanjenja*;
- *trnovska cerkev* je *cerkev sv. Janeza Krstnika*.

Med prebivalci so neuradna poimenovanja kulturnozgodovinsko opaznejših spomenikov precej razširjena in dobivajo s pogosto rabo tudi že identifikacijsko funkcijo, kar pomeni, da večina prebivalcev ob poimenovanju *frančiškanska cerkev* v Ljubljani ne pomisli na drugo cerkev kot tisto na Prešernovem trgu pred Tromostovjem. Zato lahko rečemo, da so ta poimenovanja že dobila imensko funkcijo.

Da se mediji odločajo za zapise z malo začetnico, ni nenavadno, saj premika »občno poimenovanje > lastno ime« v uradni kodifikaciji še nismo zabeležili (to kaže tudi spletna zbirka *Register kulturne dediščine*¹⁴), bo pa to treba narediti, saj ga izpričuje raba, pa tudi že različni uradni in strokovni zapisi. Tako npr. v digitalni enciklopediji naravne in kulturne dediščine DEDI¹⁵ najdemo zapis, ki ob uradnem imenu *Cerkev Marijinega oznanjenja* (s sicer neuveljavljeno veliko začetnico pri *cerkev*) navaja tudi sopomenko *Frančiškanska cerkev*, zapisano kot lastno ime.

IMENA CERKVA, POSVEČENIH VERSKIM OSEBAM

Splošna poimenovanja sakralnih objektov najpogosteje sestojijo iz občnoimenskega jedra (poimenovanja) vrste poslopja (*cerkev, bazilika, ka-*

14 Na spletni strani (<https://www.gov.si/teme/register-kulturne-dediscine/>).

15 Na spletni strani (<http://www.dedi.si/>).

pela ...) in imena osebe, ki je zavetnica cerkve oziroma ki ji je cerkev posvečena, kot identifikacijske razširitve. Ob teh je prva pravopisna zadrega povezana z vprašanjem, (1) ali je občnoimensko jedro že del imena, druga pa s tem, (2) kako zapisati ime osebe, po kateri nosi svetišče ime.

V skladu z že predstavljenim pravopisnim pravilom o zapisu imen objektov je pomembno, da pri imenih svetišč ločimo med splošnim, opisnim poimenovanjem in imenom zgradbe:

Poroka bo v kapeli svetega Jurija.

300 tisoč ljudi pred baziliko svetega Petra

Pred Svetim Petrom se je trlo vsaj 25 tisoč ljudi.

Pri tem občnoimenskih jeder ne štejemo za del imena, zato so pisana z malo začetnico: *bazilika sv. Petra, cerkev sv. Frančiška Asiškega, kapela sv. Marije Snežne in cerkev sv. Jožefa*, saj pravila SP 2001 določajo, da je ime stavbe oziroma cerkve *Sveti Jožef*. Pravilo izhaja iz najbolj razširjene prakse, kar potrjujejo tudi gradivski viri,¹⁶ vendar pa je izpustov občnoimenskih delov teh stalnih besednih zvez v rabi manj.

Več težav povzroča pri zapisu sakralnih objektov imenski del, ki je navadno religijsko ime ali ime svete osebe, še zlasti če je to ime večbesedno in če je norma v verskih besedilih drugačna kot v splošnih. Taki primeri so v SP 2001 posebej izpostavljeni s slovarskim pojasnilom, ki poudarja, da je druga, neprednostna pisna možnost vezana na rabo v teoloških in bogoslužnih besedilih, v katerih so jezikoslovni argumenti soočeni z emocionalnimi, torej: *Sveti duh*, tudi *Sveti Duh*; *sveto rešnje telo*, tudi *sveto Rešnje telo*. Prakso je po SP 2001 prevzel tudi *ePravopis* (2014–), ki nastaja ob prenovi pravopisnih pravil kot rastoča spletna pravopisna zbirka, in jo razširil na imeni *Sveta trojica* in *Sveti duh Tolažnik*. Pri imenih cerkva v besedilih, namenjenih širši javnosti, uporabljamo imena v obliki, ki jih pravopis uvaja prednostno, torej:

Leta 1931 je postal organist v cerkvi Svete trojice v Parizu.

Poroka bo v kapeli svetega Jurija.

16 Npr. za cerkev Sv. duha v Javorci v Gigafidi prevladujejo (v 88 % vseh zadetkov) zapisi občnoimenskega jedra z malo začetnico. Podobno je za baziliko Marije Pomagaj na Brezjah.

Pogosto so svetišča poimenovana po Mariji, npr. *bazilika Marije Pomagaj*, *cerkev Marije Vnebovzete*, *kapela Marije Snežne*, *cerkev Marije Zavetnice s plaščem*, *cerkev Marije Tolažnice žalostnih ...*, ki z izpustom jedrnega dela imena nastopajo v imenovalniku. Cerkve torej lahko imenujemo: *Marija Snežna*, *Marija Tolažnica žalostnih* ipd.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Cerkev Svetega duha v Javorci, Mala ali velika začetnica: »Križevniška cerkev« in »kartica Urbana« ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

STVARNA IMENA

IMENA OZIROMA POIMENOVANJA MEDDRŽAVNIH ALI UPRAVNIH ZVEZ, SREČANJ, INICIATIV

Po pravilih SP 2001 velja, da se uradna imena držav (zemljepisna imena) in imena meddržavnih zvez (stvarna imena) pišejo z veliko začetnico. Med slednjimi so v pravopisnem členu 105 navedena naslednja imena iz te skupine: *Varšavski pakt*, *Evropska zveza*, *Organizacija združenih narodov*, *Skupina 77*, *Arabska liga*, *Organizacija afriške enotnosti*.

Z malo (kot neprednostna dvojnica tudi z veliko) pa se po tem pravopisu ravnajo tudi nadomestna ali skrajšana imena meddržavnih zvez (člen 148): *renska zveza*, *sveta aliansa*, *mala antanta*.

Ob iskanju pravila za zapis imen državnih tvorb in njihovih poljudnih, opisnih poimenovanj je treba poznati uradno ime in ga razlikovati od poljudnega, skrajšanega ali kako drugače nastalega opisnega imena. Pravopisno je smiselno ločiti med: (1) dejanskimi (uradnimi) imeni (*Nemško cesarstvo*, *Sveto rimsko cesarstvo nemškega naroda*) in (2) opisnimi poimenovanji (*habsburško cesarstvo*). Slednja lahko prerastejo tudi v lastna imena, če jih začnemo v besedilih tako uporabljati, vendar je to redek pojav. Načeloma opisna poimenovanja ohranjamo kot občna, npr. *ogrsko-hrvaško cesarstvo/kraljestvo*, tj. zveza Hrvaške in Ogrske, nastala po smrti hrvaškega kralja sredi 11. stoletja, ki ni bila posebej poimenovana.

Pravopisne zadrege, povezane s tem vprašanjem, izhajajo iz nejasnega razlikovanja med lastnim imenom in opisnim poimenovanjem. S formalnega in pravopisnega vidika ni v sodobnem jeziku med *Varšavskim*

paktom in *Sveto alianso* nobene razlike: obe zvezi sta bili ustanovljeni uradno: z datumom, državami pristopnicami in podpisom listin, zato ni razloga, da bi ju različno pisali.

ZGODOVINSKE ZVEZE

Sveta aliansa

Ob imenu meddržavne zveze *Sveta aliansa* (zveza Rusije, Prusije in Avstrije leta 1815 proti revolucionarnim gibanjem) SSKJ uveljavlja malo začetnico (*sveta aliansa*), enako priporočajo pravila SP 2001, ki dopuščajo neprednostno rabo velike začetnice (*sveta aliansa*, tudi *Sveta aliansa*), rešitev v pravopisnem slovarju pa uvršča *Sveto alianso* med imena, ki jih pišemo le z veliko začetnico (*Sveta aliansa*). Zdi se, da jezikovni uporabniki lahko prosto izbirajo med katero koli zapisovalno možnostjo, kar je povsem demokratično in bi bilo tako tudi razumljeno, če bi v vseh priročnikih uveljavljali dvojnice. Toda uporabnik je v tem primeru pred težjo odločitvijo: kateremu od normativnih priročniku glede tega vprašanja zaupati oziroma kateremu priročniku zaupati nasploh, saj se ti v svojih priporočilih za pisanje diametralno razhajajo.

Pri tovrstnih zadregah se je priporočljivo opreti na tisti priročnik, ki pri naša celovite in krovne dogovore glede pravopisnih vprašanj, in to je v slovenščini pravopis, ki kodificira zapis *Sveta aliansa*. Slovarska rešitev je utemeljena tudi v sodobnih gradivskih virih, v katerih je zveza obravnavana najpogosteje kot lastno ime, ki ga je mogoče postaviti enakovredno ob imeni *Varšavski pakt* ali *Arabska liga*, zato je zapis z veliko začetnico povsem upravičen.

Nemška zveza

Utemeljitev, uporabljeno pri *Sveti aliansi*, je mogoče aplicirati tudi na ime *Nemška zveza* (nem. *Deutscher Bund*), s katerim poimenujemo zvezo kneževin in svobodnih mest v obdobju 1815–1866, četudi gre – z današnjega vidika – za povezavo upravnih enot, ki so tedaj imele večjo notranjo samostojnost, kot si predstavljamo danes.

Nemško cesarstvo

Nekoliko drugače je pri poimenovanju *Nemško cesarstvo*, ki je bodisi skrajšano ime za *Sveto rimsko cesarstvo nemškega naroda* (od 1157 *Sveto rimsko*

cesarstvo, od 1512 *Sveto rimsko cesarstvo nemškega naroda* – nem. *Heiliges Römisches Reich Deutscher Nation*, lat. *Imperium Romanum Sacrum Nationis Germanicæ*) bodisi eno od imen za državno tvorbo Nemcev v obdobju 1871–1918 (poleg *drugo nemško cesarstvo*, *drugi rajh*). Pri različnih zgodovinarjih zasledimo zapisanega tako z malo kot z veliko začetnico, kar ustreza tudi predlaganemu pravopisnemu pravilu, da se nadomestna/skrajšana imena lahko pišejo na oba načina.

Sveto rimsko cesarstvo nemškega naroda

V učbenikih za zgodovino se danes namesto nekdanj bolj razširjenega imena *Sveto rimsko cesarstvo nemškega naroda* uporablja priredna zveza (*Rimsko-nemško cesarstvo*), ki pa ni upravičena, saj ne gre za zvezo dveh enakovrednih državnih tvorb (kot je bila npr. *Avstro-Ogrska*), temveč gre za cesarstvo, ki ga je ustanovil Oton I. leta 962 na ozemlju današnje Nemčije, Avstrije, Slovenije, Švice, Belgije, Nizozemske, Luksemburga, Italije in Poljske ter je nosilo ime *Rimsko cesarstvo*, ki se je kasneje zaradi poudarjanja cesarjeve božje vloge na zemlji preimenovalo v *Sveto rimsko cesarstvo*. V poznem srednjem veku se je ob imenu neuradno, leta 1512 pa tudi uradno pojavilo dopolnilo *Nations Germanicæ* oziroma *Teutsche Nation*, ki je poudarjalo omejenost cesarstva na nemško govoreče ozemlje (cesar je v tistem času izgubljal moč na ozemlju severne Italije in Burgundije, kjer so govorili le še francosko).

Proti koncu 16. stoletja se je dopolnilo iz imena spet umaknilo in se ponovno začelo uporabljati šele za potrebe zgodovinopisja v 19. in 20. stoletju, da je bila razlika med *rimskim imperijem* in *Svetim rimskim cesarstvom* bolj očitna. Za *Sveto rimsko cesarstvo* se je v pisnih dokumentih najprej uveljavilo neuradno ime *Teutsches Reich* (= *Nemško cesarstvo*), od leta 1805 pa je *deutsches Reich* tudi eno izmed uradnih imen *Svetega rimskega cesarstva*. Omenimo še, da latinska beseda *natio* do 18. stoletja ni bila rabljena v pomenu 'ljudstvo', ampak 'kraj rojstva' (proti *gens* 'rod, ljudstvo'). Iz vsega povedanega je razvidno, da vezaj ni upravičen. Še manj je upravičena velika začetnica v obeh z vezajem povezanih sestavinah.

Če se *Sveto rimsko cesarstvo nemškega naroda* ali *Rimsko cesarstvo nemškega naroda* danes v naših učbenikih res imenuje *Rimsko nemško cesarstvo*, je ustrezen le zapis brez vezaja in z eno veliko začetnico.

EVROPSKE POBUDE IN SREČANJA

Vzhodno partnerstvo, Pobuda treh morij

Evropska komisija je 7. maja 2009 uradno ustanovila *Vzhodno iniciativo* (angl. *Eastern Partnership*), ki ima določeno število članov/članic, ime (ki ni poljudno, nadomestno ali skrajšano) in znano organizacijsko strukturo. S pravopisnega vidika je *Vzhodno partnerstvo* stvarno lastno ime meddržavne povezave nekaterih držav članic EU in bivših sovjetskih republik (Armenija, Azerbajdžan, Belorusija, Gruzija, Moldavija in Ukrajina), nič drugačnega značaja kot nekoč *Varšavski pakt* ali *Sveta aliansa*.

Podobno, torej zapis z veliko začetnico, velja za veliko sodobnih meddržavnih povezav, ki jih spodbuja tudi Evropska komisija:

Partnerstvo za mir (angl. *Partnership for Peace*)

Unija za Sredozemlje (angl. *Union for the Mediterranean*)

Severna dimenzija (angl. *Northern Dimension*)

Pobuda treh morij (angl. *Three Seas Initiative*)

Pobuda za sodelovanje v Jugovzhodni Evropi (angl. *Southeast European Cooperative Initiative*)

Praksa kaže in zaradi identifikacije priporočamo, da se kot ime obravnava celotna zveza (*Pobuda treh morij*) in ne le njen imenski del (*pobuda »Tri morja«*), kar vpliva na sklon imenskega dela in tudi zapis velike začetnice.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Imena zgodovinskih državnih tvorb: »Sveto rimsko cesarstvo nemške narodnosti«, Zapis kratkih imen prireditev v slovenščini: z veliko ali malo ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

IMENA PRIREDITEV

Pri imenih kulturnih in športnih ter drugih prireditev ločimo med vrstnimi poimenovanji, ki jih pišemo z malo začetnico (*olimpijske igre, svetovno prvenstvo, športni dan, ravnateljev dan, dan odprtih vrat*), in konkretnimi imeni, ki jih prireditelji navadno uporabijo zaradi boljše prepoznavnosti in ki so pisana z veliko začetnico (*Boršnikovo srečanje, Evrosong, Festival morja in sonca*). Med imena prireditev umeščamo tudi imena športnih in drugih tekmovanj (*Formula 1, Moto GT, Zlata lisica, Male sive celice*). Razlika med vrstnim oziroma občnim poimenovanjem in lastnim imenom ponazarjata zgleda:

Evropsko prvenstvo v košarki 2015 (uradno EuroBasket 2015) bo 39. evropsko prvenstvo v košarki.

Evropsko prvenstvo v nogometu 2016, ki se uradno imenuje UEFA Euro 2016 ali krajše Euro 2016 je 15. evropsko prvenstvo v nogometu, ki je potekalo med 10. junijem in 10. julijem 2016 v francoskih mestih.

Razlikovanje med občnim in lastnim ni vedno preprosto, tudi zato ne, ker so prireditve pogosto poimenovane po že ustaljenem vrstnem poimenovanju (npr. *dnevi narodnih noš*), ki je pogosto tudi opisnega značaja:

Svoje izdelke prodaja na sejnih, razstavah in prireditvah (cvičkarjih, jurjevanju itd).

Na Cvičkariji 1994 bodo nastopili Lačni Franz, Društvo mrtvih pesnikov in Vlado Kreslin.

Z dnevom odprtih vrat se pridružujemo sklopu prireditev ob letošnjih Dnevh evropske kulturne dediščine, ki potekajo pod skupnim naslovom Dediščina in pomanjkanje.

Za ustrezno rabo začetnice moramo pri takih poimenovanjih poznati okoliščine in vedeti, ali gre za uradno ime prireditve ali zgolj neuradno opisno poimenovanje.

liga prvakov

Pri imenih športnih prireditev ločujemo med vrstnimi poimenovanji, ki jih pišemo z malo začetnico (*olimpijske igre, svetovno prvenstvo*), in konkretnimi (uradnimi) imeni, ki so pisana z veliko začetnico.

Izraz *liga prvakov* se (zapisan z veliko začetnico) uporablja v uradnih imenih nekaterih prireditev, poleg tega pa tudi kot vrstno poimenovanje za mednarodno tekmovanje najboljših klubov v neki športni disciplini, navadno z iste celine. Tako poznamo:

- evropsko nogometno ligo prvakov z uradnim imenom *UEFA Liga prvakov*;
- evropsko rokometno ligo prvakov, ki se imenuje *EHF Liga prvakov*;
- azijsko nogometno ligo prvakov z imenom *AFC Liga prvakov* itd.

Očitno so uradna imena povezana z organizacijami, ki jih prirejajo in vodijo, torej *Union of European Football Associations* ali UEFA prireja evropsko nogometno ligo prvakov z imenom *UEFA Liga prvakov*, skrajšano tudi *Liga prvakov*, če je iz sobesedila razvidno, da gre za skrajšano ime in isti nanosnik.

IMENA ABONMAJEV

Tisti, ki organizirajo letne umetniške predstave, koncerte ali kake drugačne dejavnosti po abonmajih, navadno te poimenujejo, da jih lahko med seboj razlikujejo:

Uvod v Cankarjev abonma v petek, 16. januarja, prinaša ...

Vendar gradivo izkazuje veliko pogostnost zapisov z malo začetnico, kar je najbrž ostalo v navadi iz časov, ko so se abonmaji razlikovali zgolj po vrsti:

Danes, 25. januarja, ob 19.30 uri v Prešernovem gledališču gostuje PDG iz Nove Gorice s predstavo Glorija, za abonma rumeni, konto in izven.

Tako rabo potrjuje tudi SSKJ:

abonmá -ja [...] *vnaprej plačano naročilo na kaj*: imeti, plačati abonma; opera razpisuje abonmaje; predstava je izven abonmaja / **koncert za rumeni abonma** z *vstopnicami rumene barve* ♦ gled. **premierski abonma**; **abonma reda B**

Ker pa gre za besedne enote z identifikacijsko in razlikovalno funkcijo, bi bilo pravopisno ustrežnejše, če bi imena pisali z veliko začetnico; *abonma* z malo začetnico pa le, če gre za vrstno poimenovanje, npr. če beseda

abonma v vlogi občnoimenskega jedra pred desnim prilastkom, ki je ime abonmaja, npr.:

abonma Študentski plus
abonma Klub
abonma Obiski
abonma À la carte
abonma Mladost

Če je *abonma* del besedne zveze z levim prilastkom, potem pišemo z veliko začetnico prvo besedo, npr. *Beli abonma*.

Primer iz SSKJ-ja (*premierski abonma* v pomenu 'abonma prvih predstav, premier') bi danes torej pisali *Premierski abonma*, če je to ime konkretnega abonmaja. Zapis *premierski abonma*, *študentski abonma*, *četrtkov abonma* pa bi bil ustrezen pri opisovanju vrste abonmaja. V vrstnem pomenu bi torej ime *Študentski abonma* lahko pisali tudi z malo začetnico, če bi ponujala različna gledališča, opere ipd. abonma za študente. O vrstnosti priča tudi dvojinska in množinska raba:

Vpis študentskih abonmajev za zamudnike bo od ponedeljka do petka ...
Kmalu je že začela razmišljati, kako bi popestrila dogajanje, in tako se je rodila ideja četrtkovih abonmajev, na katerih se otroci srečajo z umetniki ...

POLITIČNO SREČANJE KOT STVARNO LASTNO IME

digitalni vrh

V drugi izdaji SSKJ-ja je za samostalnik *vrh* naveden pomen 'sestaneke voditeljev držav'. Gradivo pa nas opozarja, da ne gre nujno za sestaneke voditeljev (držav), temveč kateri koli sestanek oziroma srečanje na najvišji državni ali strokovni ravni, pa tudi za srečanje »državnih vrhov«, torej državnikov, ki predstavljajo najvišje nosilce funkcij znotraj države.

Kadar gre za vrstno rabo – in take je v gradivu največ – zveze *socialni vrh*, *digitalni vrh* in podobne zapisujemo z malo začetnico. Podobno je z zvezami *madridski*, *davoški*, *praški vrh* v pomenu 'srečanje državnikov v mestu z imenom X'.

Pomen samostalnika *vrh* pa se lahko tudi širi, in sicer tako, da ne gre le za srečanje oziroma prireditve ter s tem lastno ime (*Digitalni vrh*

v *Talinu*), temveč tudi za 'osrednji organ upravljanja določene skupnosti, organizacije, društva' (npr. *Tristranski socialni vrh za rast in zaposlovanje*).

Pri krajšanju lastnih imen, ki vsebujejo samostalniki *vrh*, pa bi se slovensko pišoči najbrž ravnali po vzoru lastnih imen, ki vsebujejo pogosto rabljene vrstne samostalnike tipa *fakulteta*, *inštitut*, *komisija* ipd. Tako bi tudi *Digitalni vrh v Talinu* ter *Tristranski socialni vrh za rast in zaposlovanje* v besedilu krajšali kar v *vrh* in (*socialni*) *vrh*. Če bi šlo za besedilno krajšanje zgolj drugega dela imena, pa se velika začetnica seveda ohranja, npr. *Digitalni vrh*. Še zlasti ker gre očitno za enkratno prireditev, ki po vsej verjetnosti ne bo organizirana periodično.

Pri krajšanju stvarnih lastnih imen je pomembno tudi upoštevati, da imena organov, zvez, prireditev tudi po okrajšanju širši jezikovni skupnosti še vedno enoumno sporočajo, za katerega nanosnika gre. Pri imenih prireditev oziroma srečanj, kot je *estonski digitalni vrh*, smo odstranili le tiste dodatke, s katerimi smo konkretno umestili dogajanje v prostor ali čas. Če bo taka prireditev organizirana periodično, bo *digitalni vrh* postal zgolj vrstno ime prireditve, ki ga bo konkretiziral vrstilni števniki pred imenom in ime kraja, v katerem bo organizirano srečanje.

IMENA PRIREDITEV IN VRSTILNI ŠTEVNIK

Stvarno ime oziroma ime prireditve ohranja veliko začetnico, kadar ga spremlja spredaj stoječi vrstilni števniki kot spremenljivo dopolnilo, ki ne vpliva na veliko začetnico:

- 17. *Ljubljanski maraton*
- 22. *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*
- 24. *Avtomobilski salon Slovenije*

Tudi pri vrstnih poimenovanjih prireditev, zapisanih z malo začetnico, vrstilni števniki ne vpliva na zapis, saj malo začetnico ohrani tudi ubesedeni vrstilni števniki:

- XII. *regijsko srečanje mladih raziskovalcev*
- 23. *zborovanje Arhivskega društva Slovenije*
- 57. *zasedanje Mednarodnega statističnega inštituta*
- dvanajsto regijsko srečanje mladih raziskovalcev*

Zaporednost prireditve je namesto z vrstilnim števnikom izražena tudi z letnico za imenom, npr. *Ta veseli dan kulture* (2017).

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Zapis kratkih imen prireditev v slovenščini: z veliko ali malo, Velika začetnica za vrstilnim števnikom pri imenih prireditev, Ali pišemo olimpijske igre z veliko začetnico kot prireditev?

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

IMENA IN POIMENOVANJA ŠOLSKIH IN ŠTUDIJSKIH PREDMETOV OZIROMA PROGRAMOV

Poimenovanja osnovno- in srednješolskih **šolskih predmetov** – ne glede na to, ali so obvezni (npr. *matematika, slovenščina*) ali izbirni (npr. *sodobna priprava hrane, šport za sprostitev*) – se zapisujejo z malo začetnico. Dvomi glede ustrezne začetnice se navadno ne pojavljajo pri predmetih, katerih poimenovanja so povsem homonimna z imeni ved (*fizika*) oziroma drugih občnoimenskih pojavnosti (jezikov ipd.); več jih je pri poimenovanjih predmetov, kjer takega ujemanja ni. Na spletni strani Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport RS so v seznamu predmetov, ki se ponujajo v naših osnovnih šolah, sicer vsi pisani z veliko začetnico, a le zato, ker gre za poseben besedilni vzorec, pri katerem pomeni vsaka vrstica novo poved in zato tudi veliko začetnico. V učnih načrtih predmetov se pojavlja nekaj odstopanj, a v veliki večini so tam predmeti dosledno pisani z malo začetnico (razen kjer se je avtor(ica) izognil(a) dilemi z uporabo samih velikih črk).

Srednješolski programi so generalizirani na celotno srednješolsko področje. To pomeni, da je pod nazivom npr. *klasična gimnazija* (in to ne glede na to, v katerem delu Slovenije se šola nahaja) mogoče pričakovati primerljiv program, kar je značilnost občnoimenskih pojmov. Pri izrazih, povezanih s srednješolskimi programi, torej uporabljamo malo začetnico:

klasična gimnazija, tehniška gimnazija, umetniška gimnazija
administrator, računalnikar
maturitetni tečaj, splošna matura, poklicna matura

*umetniška gimnazija – likovna smer
gimnazija – športni oddelek*

Drugače je pri imenih **univerzitetnih predmetov**, saj so posamezni predmeti na fakultetah »last« posameznih študijskih programov in zato lastna imena, pisana z veliko začetnico. Njihovo lastnoimenskost lahko utemeljimo tudi s tem, da nastopajo največkrat v značilnih lastnoimenskih položajih, tj. v vlogi imenovalniškega prilastka ob občnoimenskem jedru, npr. *predmet Mehanika*:

Študenti pri predmetu Mehanika obravnavajo osnovne pojme iz klasične fizike s področja mehanike.

Za uspešno razumevanje snovi je potrebno znanje, pridobljeno pri predmetu Fonetika in fonologija.

To postane še očitneje, ko dobijo predmeti povsem unikatna imena, pri katerih je skorajda nemogoče izpustiti občnoimenska jedra. Poved *Navodila za laboratorijske vaje pri predmetu Onesnaževanje zraka, vode in tal ter predmetu Zaščita voda so namenjena študentom 3. letnika študijskega programa Okolje* bi bila težko razumljiva, če bi zapisali: *Navodila za laboratorijske vaje pri onesnaževanju zraka, vode in tal ter zaščiti voda so namenjena študentom 3. letnika okolja*. Ne le značilna skladenjska pozicija, tudi navedeni zglede dokazuje, da je tovrstna imena smiselno pojmovati kot lastnoimenska.

Enako velja za imena študijskih programov; tudi ta so lastna imena in jih pišemo z veliko začetnico: *Poslovna ekonomija, Umetnostna zgodovina, Mehatronika* ipd. Drugo pa so imena področij, za katera se na univerzitetni ravni usposabljam. Tu pisna praksa izkazuje prednost zapisa z malo začetnico, torej jezikovni uporabniki ta poimenovanja pojmujejo kot vrstna:

*redni profesor za filozofijo in teoretsko psihoanalizo,
specialist mikrobiolog,
docent za področje marketinga ipd.*

Dvomi glede ustrezne začetnice se navadno pojavljajo pri srednješolskih strokovnih modulih, ki jih strokovni delavci in delavke razvijejo sami in niso klasični šolski predmeti (gl. npr. *Podlage za pripravo izobraževalnih programov*).¹⁷ Bolj kot poimenovanjem siceršnjih osnovno- in srednje-

¹⁷ Podlage za pripravo izobraževalnih programov (<http://www.cpi.si/kurikul/podlage-za-pripravo-izobrazevalnih-programov.aspx>).

šolskih predmetov so ta poimenovanja podobna unikatnim oziroma avtorskim poimenovanjem univerzitetnih predmetov. Velika začetnica je pri strokovnih moduli s tega vidika torej utemeljena. Vprašanje pa je, ali je s čisto praktičnega vidika dejansko smiselno razlikovati med splošnimi predmeti in strokovnimi moduli kot posebne vrste »predmeti« – konkretno npr. v urniku, ki ga šola sestavi za dijake. Po tej logiki bi namreč morali ene pisati z malo (*matematika, slovenski jezik* ipd.), druge z veliko (*Pripovedovanje zgodb, Otrok in pes* ipd.). Dejansko tudi med fakultetnimi predmeti nimajo vsi unikatnih imen – predmet z imenom *Statistika* najbrž obstaja na več fakultetah (je pa vsebina lahko bistveno drugačna), vendar se po dogovoru imena vseh predmetov pišejo z veliko začetnico.

Praksa na spletnih straneh konkretnih šol kaže, da v seznamu predmetov in urniku vse predmete pišejo z veliko začetnico, kar je mogoče upravičiti tudi s tem, da razumejo vsako polje (npr. v urniku) ali vrstico kot samostojno enoto, besedilo v njem pa kot samostojno poved. To seveda ne rešuje dileme, kako predmete in strokovne module zapisovati v vezanem besedilu – kot že rečeno, se lahko uporabnik odloči za razlikovanje med predmeti in moduli tudi na ravni začetnice.

Drugače je pri kurikularnih področjih v vrtcu, kjer niti ne moremo govoriti o »predmetih« ali vsaj zaokroženih učnih enotah, saj so vsebine o jeziku, matematiki naravi, družbi ... tam vpete v vsakodnevne dejavnosti. Zato se poimenovanja v besedilih, ki opisujejo ta področja, vedno uporabljajo ob samostalniškem jedru (*področje gibanja*), medtem ko je opust takega jedra vezan na komunikacijo znotraj stroke, tj. med posamezniki, ki tak opust prepoznajo (*cilji narave = cilji na področju narave*).

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Imena študijskih smeri, programov, predmetov, Imena večbesednih srednješolskih predmetov, maturitetnih predmetov in kurikularnih področij ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

IMENA IN POIMENOVANJA USTANOV, ORGANIZACIJ, ORGANOV, DRUŠTEV, DELOVNIH KOMISIJ IN TELES

Pri nekaterih poimenovanjih težko razlikujemo med lastnimi stvarnimi imeni in vrstnimi (tj. občnimi) poimenovanji, saj so ta izrazno povsem enaka, ker so imena organov, društev, komisij, odlokov ipd. pogosto opisna.

Izraz *urad za delo* je denimo vrstno poimenovanje enot, ki v okviru Zavoda RS za zaposlovanje (ZRSZ) delujejo v območnih službah. Kot piše na spletni strani ZRSZ, so *uradi za delo* locirani v vseh upravnih enotah. Ker pa se na tak način, torej opisno, imenujejo tudi posamezni uradi za delo, tj. *Urad za delo Ljubljana*, *Urad za delo Maribor* ipd., je treba v konkretnih primerih vsak *urad* pisati z veliko začetnico, saj gre za stvarno lastno ime ustanove oziroma njenega dela.

Podobno se med malo in veliko začetnico odločamo pri zvezi *Varuh/ varuh človekovih pravic*. Kadar z njo poimenujemo človeka, ki opravlja to funkcijo, gre za vrstno oznako in zato malo začetnico (*varuh človekovih pravic*); kadar gre za uradno lastno ime organa, pa uporabimo veliko začetnico (*Varuh človekovih pravic RS* – pogosto je polno lastno ime tudi daljše in natančnejše od občnega poimenovanja).

Kadar želimo v besedilu izpostaviti zgolj vrsto ali funkcijo neke ustanove, organa ipd., torej uporabljamo malo začetnico. Poglejmo to še ob enem primeru. Organi podjetij (*nadzorni svet*, *svet delavcev*, *sindikalni zaupnik* ...) so občna poimenovanja. Kakor koli gledamo, je njihova funkcija v izražanju vrstnosti, zato je dokazovanje lastnoimenskega statusa nepotrebno. Načeloma bi bilo mogoče razmišljati tudi tako, da se poimenuje s to besedno zvezo (*nadzorni svet*) točno določen organ podjetja, vendar je vprašanje, kje bi se v tem primeru invazija lastnih imen končala. Namen poimenovanja organa z zvezo *nadzorni svet* namreč ni v tem, da se razlikuje od preostalih nadzornih svetov (torej enakovrstnih organov), temveč da se opredeljuje funkcijsko glede na druge organe podjetja, kar pa je značilna vrstna funkcija.

Malo začetnico pa uporabljamo tudi takrat, ko uporabimo **opisno neuradno poimenovanje**. Razliko med neuradnim in uradnim nazivom ponazarjata spodnja para zgledov:

Obiskovala sem Osnovno šolo Ledina v Ljubljani.

proti

Otroška leta je preživel v Ljubljani, kjer je končal osnovno šolo na Ledini.

Grem na kranjsko občino.

proti

Načrt je predstavljen na Mestni občini Kranj.

Po dogovoru pa v slovenščini petih tipov upravno-administrativnih enot nikoli ne obravnavamo kot stvarnih lastnih imen (SP 2001, člena 100 in 101). To so poimenovanja:

- volilnih enot,
- volilnih okrajev,
- volišč za državnozbornske volitve,
- volišč za lokalne volitve in
- katastrskih občin.¹⁸

Raba potrjuje ta dogovor v vseh skladijskih položajih:

kandidirajo v volilnem okraju Ilirska Bistrica

peti okraj tretje volilne enote

kandidat za poslanca v belokranjskem volilnem okraju

društvo alumnov

Pri zvezah *klub* ali *društvo alumnov* (tudi *alumni klub*) uporabljamo veliko oziroma malo začetnico skladno z naslednjim: če gre za ime društva/kлубa, pišemo z veliko začetnico prvo sestavino in vse tiste neprve sestavine, ki so same lastno ime, npr.:

Ugledni predstavniki veterinarstva so [...] na 1. rednem zboru Društva alumnov Veterinarske fakultete v Ljubljani potrdili statut društva.

¹⁸ Navedeno po prispevku »Pravopisna ustreznost zapisa lastnoimenskega gradiva v Registru zemljepisnih imen in Registru prostorskih enot« avtoric M. Furlan, A. Gložančev in A. Šivic-Dular.

Če pa uporabljamo zvezo v vrstnem pomenu, potem je upravičen le zapis z malo začetnico:

Ustanavljanje društev/klubov alumnov je v anglosaških deželah stalna praksa.

Karitas

Kot je bilo razvidno že iz SSKJ-ja, je bil samostalnik *karitas* 'dobrodelnost' uvrščen med nesklonljive samostalnike ženskega spola. SP 2001 je tako občnoimenski *karitas* kot lastnoimenski *Karitas* umestil med samostalnike moškega spola. Temu pritrjuje tako sklanjatev *Karitas Karitasa Karitasu ...* (pregibnost je pogostejša od nepregibnosti, kadar uporabljamo le enobesedno ime) kot tudi svojilna pridevniška oblika *Karitasov (Karitasov dobrodelni koncert)*. Kljub pravopisnemu določilu se je uveljavilo ime *Slovenska karitas* (ime *karitas* je tu ženskega spola in nesklonljivo). Opisano pojasnjuje neenotno rabo.

Zapis male oziroma velike začetnice je odvisen od tega, kako je posamezna ustanova v resnici uradno poimenovana: *Slovenska karitas, Škofijska karitas Ljubljana*. Kadar uporabljamo *Karitas* kot okrajšano ime (tip *Evropska unija > Unija*), ga pišemo z veliko začetnico. Dilemo dobro razrešuje naslednji sestavek na spletni strani *Slovenske karitas*:

Slovensko karitas je 1. maja 1990 ustanovila tedanja Slovenska pokrajinska škofovska konferenca. V nadaljevanju so bile ustanovljene še tri škofijske Karitas – Škofijska karitas Ljubljana 29. junija 1990, Škofijska karitas Koper 6. septembra 1990, Škofijska karitas Maribor 12. oktobra 1990.

kulturni dom

Odločitev o tem, ali pišemo *kulturni dom* z malo ali z veliko začetnico, ni jezikoslovna, ampak je odvisna od tega, kakšno ime ima ta kulturni dom. Če se imenuje *Kulturni dom*, ga pišemo z veliko začetnico. Če pa uporabimo poimenovanje *kulturni dom* kot vrstni izraz, ga pišemo z malo začetnico, na kar opozarja tudi SP 2001 z ubeseditvijo: če »ne mislimo na naslov (ime)« organizacije ali ustanove, temveč »samo na njeno vrsto« (SP 2001, pravila, člen 104), npr. *V Slovenskih Konjicah imajo kulturni dom z imenom Dom kulture Slovenske Konjice*. V medijih pa zasledimo tudi zapise, kot je spodnji:

Uprava za obrambo Celje, Izpostava Slovenske Konjice, bo v torek, 16. oktobra, med 9. in 13. uro pripravila pred kulturnim domom v Slovenskih Konjicah predstavitev možnosti sodelovanja s Slovensko vojsko.

občina

Pomembno za zapis z veliko ali malo začetnico je vedeti, ali želimo pri poimenovanju upravne enote (*občine*) poudariti zgolj njeno vrsto ali funkcijo, saj tedaj uporabljamo malo začetnico:

*Povprečnina je finančni vir **občin**, zbranih iz sredstev dohodnine, ki se določa glede na povprečne stroške na prebivalca. Povprečni stroški na prebivalca se določajo vsako leto znova v dogovoru z **občinami**, upoštevajoč štiriletno povprečje pretekle porabe občin, splošne javnofinančne okoliščine ter fiskalno pravilo.*

Velika začetnica je namenjena uradnemu imenu konkretne občine:

*Konec meseca bo **Občina Lendava** podelila priznanja vsem za-
služnim občanom.*

proti neuradnemu poimenovanju:

*Konec meseca bo **lendavska občina** podelila priznanja vsem za-
služnim občanom.*

Dilema, kaj narediti, če je v besedilu, v katerem je konkretno omenjena *Občina Lendava* le enkrat, sicer pa je ime v nadaljevanju skrajšano (in pisano bodisi z malo bodisi z veliko začetnico, pogosteje z malo), je v pravo-pisju aktualna, saj se odločamo zelo neenotno. Zapis z veliko začetnico bi v tem primeru utemeljevali s t. i. besedilnim oziroma priložnostnim krajšanjem (gl. v nadaljevanju) in željo po ohranitvi lastnoimenskosti, vseeno pa besedilnega krajšanja tipa *Župan bo opozoril na pomembne dosežke Občine* ne priporočamo. Tako krajšanje je sprejemljivo, kadar večbesedno ime okrnimo na jedro besedne zveze, ki ga uporabljamo v funkciji lastnega imena, a le, če je tako široko razširjeno, da je nedvoumno razumljeno med govorce slovenščine, kot je npr. *Unija za Evropska unija*.

policija

Sodeč po uradnih podatkih s spletnih strani slovenskega ministrstva za notranje zadeve, se organ v njegovi sestavi imenuje preprosto *policija*. Na spletni strani policije pa je beseda nekajkrat zapisana tudi z veliko začetni-

co, tj. *Policija*. Ob dosledni rabi bi bilo razlikovanje seveda smiselno: *Policija* kot lastno ime državnega organa in *policija* kot poimenovanje za vrsto državnega organa. Zveza *slovenska policija* pa ne more biti nič drugega kot občnoimenska zveza, pri kateri zemljepisni pridevnik natančneje določa, da gre za policijo (kot vrsto državnega organa) Republike Slovenije.

Vseeno se v besedilih pojavlja dvom o rabi začetnice v tej zvezi. Tudi v korpusu Gigafida je namreč mogoče najti zapise z veliko začetnico. Odgovor je morda v tem, da je podobna zveza bodisi ime slovenskih obrambnih sil bodisi njihovo vrstno poimenovanje – govorimo seveda o *Slovenski vojski* oziroma *slovenski vojski*. Kadar gre za ime (relativno samostojne) ustanove pod okriljem slovenskega ministrstva za obrambo, jo pišemo z veliko začetnico (takih je večina zgledov v korpusu), kadar govorimo o vrsti ustanove oziroma organa, pa uporabimo malo začetnico:

Domačinom že od jutra pomaga tudi 40 pripadnikov Slovenske vojske.

V zgledih, kakršna sta spodnja, raba začetnice pri *Policiji/policiji* pogosto tudi niha:

Predstavili se nam bodo Slovenska vojska in policija ter poklicna gasilska enota Celje.

ali pa

Nad nami so bili navdušeni tudi pripadniki Slovenske vojske in Policije.

sodni svet

Sodni svet je organ, ki ga določa Ustava RS v 111. členu. Z veliko začetnico ga pišemo, ko gre za (uradno) lastno ime organa; ko je torej izpolnjen pogoj lastno ime – en denotat.

V zakonodaji pa se vedno uporabljajo občnoimenska poimenovanja posameznih organov, saj zakoni opredeljujejo vrste organov, njihove naloge, funkcije, umestitev med druge podobne organe ipd. Zato se v zakonih uporablja tudi z malo pisano poimenovanje *sodni svet*, denimo v Zakonu o sodiščih:

Pri sodnem svetu se imenuje Komisija za etiko in integriteto, ki ima te naloge [...]: – v sodelovanju s Centrom za izobraževanje v pravosodju skrbi za izobraževanje in usposabljanje sodnikov na področju sodniške

etike in integritete. Člani Komisije za etiko in integriteto so le sodniki. Podrobnejša sestava, imenovanje in način dela Komisije za etiko in integriteto so določeni s poslovnikom sodnega sveta.

Edina upravičena velika začetnica v zgornjem citatu je tista pri *Centru za izobraževanje v pravosodju*, ki je očitno izobraževalna ustanova s tem lastnim imenom (podobno kot npr. *Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik*), katere obstoj je neodvisen od tega zakona. Sodni svet in njegova komisija za etiko in integriteto pa sta državna organa oziroma sestavna dela teh organov, ki sta v zakonu kot taka šele opredeljena – lastno ime dobita kasneje, ko ju na podlagi zakona država dejansko tudi ustanovi oziroma organizira. To sta nato *Sodni svet Republike Slovenije* in *Komisija za etiko in integriteto Sodnega sveta Republike Slovenije* (ki ju seveda lahko – ob vednosti, da gre za ti dve imeni – v besedilih pišemo tudi skrajšana). Podobno je pri ministrstvih, ki so v zakonih opredeljena celo kot »ministrstvo, pristojno za ...« in ne »ministrstvo za ...«.

Dejansko gre torej pri *sodni svet* (kot vrstnem poimenovanju) in *Sodni svet* le za navidezno prekrivnost, saj je polno ime organa *Sodni svet Republike Slovenije*.

svet staršev

Kadar je možnost razumeti neko poimenovalno enoto kot vrstno, se načeloma odločamo za zapis z malo začetnico. Seveda lahko imamo pri ubesedovanju v mislih točno določen svet staršev ali svet šole, ki naj bi ga zato pisali z veliko začetnico. A pomen povedanega se ne spremeni, če govorimo o vrsti nekega organa. Če pregledamo spodnje povedi, ugotovimo, da bi lahko po tej logiki z veliko začetnico pisali ne le zvezi *svet staršev* in *svet šole*, temveč tudi poimenovanja *ravnatelj*, *učiteljski zbor* ipd. Vendar tega ne počnemo.

Po ostri in dolgi razpravi s svetom staršev je ravnateljica sprejela pred dnevi poseben ukrep.

Člani sveta staršev menijo, da je vzrok za tako veliko število odklonjenih otrok predvsem zamuda pri reševanju zavodovih prostorskih težav, kar posebej velja za urbane sredine.

Ob tem naj tudi javnosti sporočim, kar sem sporočil že učiteljskemu zboru, svetu staršev in svetu šole, da ob novem razpisu za delovno mesto ravnatelja za to delovno mesto ne nameravam več kandidirati.

Vsaj tako se je pokazalo ob zadnji predstavitvi terminskega načrta aktivnosti, ki ga je vodstvu šole, predstavnikom sveta staršev in krajevne skupnosti predstavila vodja Oddelka za gospodarske in negospodarske dejavnosti Občine Žalec.

OSEBNA LASTNA IMENA V IMENIH USTANOV, ORGANIZACIJ, DRUŠTEV

Pravopisna pravila SP 2001 v členu 98 oziroma poglavju »Pomni« podajajo naslednje pravilo:

Pri imenih ustanov, katerih neprva sestavina je ime in priimek, sta imeni v roditeljskem, ne v imenovalniški; torej *Gimnazija Franceta Prešerna* (ne *Gimnazija France Prešeren*).

V členu 856 pa normativno usmerja k rabi osebnega lastnega imena v roditeljskem z naslednjo dikcijo:

Skladenjsko neprimerna so poimenovanja tipa *Gimnazija Ivan Cankar* (prav: ... *Ivana Cankarja*).

Vendar pa je uveljavljanje roditeljske oblike včasih težavno in gradivo pogosto izkazuje omahovanje, kar dokazujejo tudi uradna poimenovanja, ki imajo kljub pravopisnemu določilu ime in priimek v imenovalniški, na primer: *Institut »Jožef Stefan«*, *Srednja šola Veno Pilon Ajdovščina*, *APZ Tone Tomšič* ipd.

Kljub temu je raba, ki sledi pravopisnemu določilu, pri novih poimenovanjih primernejša. V osnovi je namreč mišljeno poimenovanje po neki osebi, npr. *Mešani pevski zbor Petra Liparja* (ker je zbor *Liparjev*) in ne »Peter Lipar«; *Župnija svetega Jožefa* in ne »sveti Jožef«.

Določilo govori o imenih ustanov, vendar enako omahovanje zasledimo pri imenih mestnih četrti ter krajevnih in drugih skupnosti, tj. pri poimenovanjih oblik organiziranosti. Tudi tukaj bi pričakovali osebna imena v roditeljskem, saj gre za skladenjsko enako zgradbo. Toda pregled rabe pokaže, da se večbesedna osebna imena v takih zvezah pišejo različno, npr. v Celju so imena le v imenovalniški (*Mestna četrt Karel Destovnik Kajuh*, *Mestna četrt Slavko Šlander*), v Domžalah pa v imenih krajevnih skupnosti v roditeljskem (*KS Toma Brejca Vir*, *KS Simona Jenka*, *KS Slavka Šlandra*, *KS Vencija Perka*).

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Zapis z veliko ali malo začetnico: občina/Občina, »Slovenska policija« – raba velike in male začetnice, Mala ali velika začetnica: »sodni svet«, Kdaj in zakaj pišemo »svet staršev« z malo oziroma veliko začetnico?, Spol samostalnika »karitas« ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

KRAJŠANJE LASTNIH IMEN USTANOV

PRILOŽNOSTNO KRAJŠANJE

Pri večbesednih stvarnih imenih ustanov, organov, organizacij ipd. uporabljamo dolga imena le na začetku besedila (npr. *Komisija za preprečevanje korupcije*), v nadaljevanju pa zaradi gospodarnosti in lažje berljivosti le skrajšano ime, navadno skladenjsko jedro večbesednega imena (*komisija/Komisija*).

Uporabljamo malo ali veliko začetnico. Uporabniki se pogosto odločajo za zapis z veliko začetnico, še zlasti, če obstaja možnost, da so v besedilu omenjene tudi druge podobne ustanove (npr. različne komisije, zakoni).

Če želimo izrecno pokazati na nedvoumno identifikacijo z neokrajšanim, tj. uradnim lastnim imenom oziroma nosnikom, je smiselno na to opozoriti s skrajšano obliko v besedilu v oklepaju že ob njeni prvi omembi, npr. z uvajalnim izrazom *v nadaljevanju* ali *dalje*:

Na naslov Varuha človekovih pravic RS (v nadaljevanju Varuh) smo prejeli več pritožb tako glede vsebine kot tudi glede uređevanja nadaljevanke.

Tak način uporabljamo tudi, če bi se v nadaljevanju odločili uporabljati kratico, npr.:

V Sloveniji je Komisija za preprečevanje korupcije Republike Slovenije (v nadaljevanju KPK) tisti organ, ki si najbolj javno in intenzivno prizadeva za njeno preprečevanje, pregon ter odpravo.

SKRAJŠANA IMENA

Priložnostno skrajšana imena v pravopisu ločimo od tistih, ki imajo tudi v skrajšani obliki status lastnih imen. Načelno stališče, ki ga pravopisci zastopamo ob tem vprašanju, je, da pišemo z veliko začetnico samo tista skrajšana imena, za katera se je v rabi uveljavilo nedvoumno razumevanje. Med ta imena tradicionalno uvrščamo naslednja imena ustanov:

- *Akademija* za Slovenska akademija znanosti in umetnosti, ne pa tudi za pedagoška, glasbena ali kaka druga akademija (opazamo, da to skrajšano ime sicer izginja iz širše rabe);
- *Cerkev* za *Katoliška cerkev* (priložnostno lahko v *Cerkev* okrajšamo tudi imena *Evangelikičanska cerkev*, *Anglikanska cerkev* ipd.);
- *Unija* za *Evropska unija*;
- *Združeni narodi* za *Organizacija združenih narodov*;
- *Matica* za *Slovenska matica* (ni več v širši rabi).

Z vstopom v Evropsko unijo opazamo, da se pojavljata še dve kratki imeni, in sicer:

- *Komisija* za *Evropska komisija*;
- *Svet* za *Svet Evropske unije*.

Evropska komisija – Komisija

Glede rabe imena *Komisija* (tudi zaradi standardiziranosti kratke različice in že uveljavljenosti v različnih uradnih listinah) nimamo nobenih zadržkov, saj je skrajšano ime dovolj uveljavljeno in ne povzroča nobenih nesporazumov. Celo nasprotno.

Svet Evropske unije – Svet

Nekoliko manj je v slovenskem prostoru uveljavljeno krajšanje *Svet*, saj uporabniki, ki niso seznanjeni z organiziranostjo organov EU, ne vedo, kakšna je razlika med Svetom Evrope, Evropskim svetom in Svetom Evropske unije. Slednji je kot najpomembnejša ustanova EU v uradnih listinah vse pogosteje poimenovan *Svet* in zato ime tudi sprejemamo kot uradno skrajšano različico.

Obe skrajšani imeni sta torej sprejemljivi tudi po strožjih merilih glede na splošno uveljavljenost v uradnih dokumentih EU in RS, v obeh

primerih potrjuje razlikovanje tudi raba v besedilih, zlasti v temeljnih dokumentih EU:

Podrobnosti glasovanja, ki se za namene tega člena uporabljajo za Evropski parlament, Evropski svet in Svet, so določene v členu 354 Pogodbe o delovanju Evropske unije.

Sklepe iz tega poglavja sprejemata Evropski svet in Svet soglasno.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Mala ali velika začetnica pri priložnostno skrajšanih imenih, Kako pisati skrajšana imena organov v EU? ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

ZNAMKE IN LASTNIŠKA IMENA

O LASTNOIMENSKEM OZIROMA OBČNOIMENSKEM ZNAČAJU ZNAMK

Vprašanje, ali gre pri imenih izdelkov in znamkah za stvarno lastno ime ali občno poimenovanje, ne vznemirja le slovenskih jezikoslovcev. Zlasti nemški in ruski jezikoslovci onomastiki zaradi rabe v značilnih občnoimenskih skladijskih položajih vztrajajo pri občnoimenski kategorizaciji teh imen, drugi pa zahtevajo oblikovanje samostojne jezikoslovne kategorije, ki bo vključevala imena »dvoživke«, tj. imena z vrstnim ali lastnoimenskim značajem.

Odločitev, ali gre za lastna imena ali občna poimenovanja, je za jezike kot je slovenščina, pomembna tako zaradi vpliva na zapis male oziroma velike začetnice (*Coca-Cola* proti *kalodont*) kot tudi pisnega spreminjanja – pisne podomačitve naj bi bile deležne le znamke, ki so se apelativizirale (poobčnoimenile), tj. postale občne ali navadne besede (*Gilette* > *žiletka* 'britvica').

Pravila SP 2001 že v izdaji iz leta 1990 (in enako v vseh nadaljnjih izdajah pravil do najnovejših) izpostavljajo dvojno naravo iste pojavnosti oblike:

- (1) lastna imena se pojavljajo v lastnoimenskih skladenjskih položajih kot imenovalni prilastki (*pisalni stroj Olivetti, gramofon Melodija, zobna krema Kalodont*);
- (2) v neprilastkovnih skladenjskih pozicijah pa naj bi ta lastniška imena izgubila lastnoimenski značaj (SP 2001: člen 147), npr. *Pišem z oliveti-jem* (s pisalnim strojem Olivetti).

Odzivi jezikoslovcev na to pravilo pravijo, da izpust skladenjskega jedra besedne zveze vedno ne implicira izgube lastnoimenske funkcije, saj ime kljub temu, da nastopa kot samostojni stavčni člen, še vedno zaznamuje le en denotat in ima vse lastnosti lastnega imena:

Vzemi zdravilo Aspirin in pojdi spat.

Vzemi Aspirin in pojdi spat.

Izguba lastnoimenske funkcije pomeni, da ne govorimo več o lastnem imenu, temveč o občnem poimenovanju, ko izraz ne zaznamuje le enega denotata, temveč vrsto izdelkov ali nadpomenko, npr. v spodnjem primeru ga uporabljamo v pomenu 'zdravilo':

Za to bolezen pa ni aspirina.

Vseh znamk ni mogoče obravnavati po enakem vzorcu kot zdravila. Ob apelativizaciji prej imenovalni prilastek, ki postane besednozvezno jedro, nosi pomen jedra:

Superga > superga 'športni copat'

Najraje nosim superge znamke Adidas.

Jezikoslovci opozarjajo tudi, da so znamke pogosto večdenotativna imena, to pomeni, da se neko ime (*Ford*) lahko nanaša na različne denotate:

- na ime ustanovitelja podjetja (*Henry Ford*),
- na ime podjetja (*Pri Fordu izdelajo več tipov vozil dnevno*),
- na znamko (*znamka Ford*),
- na ime izdelka (*Med najboljšimi izdelki je tudi Ford*) in
- na primerek serijskega izdelka, ki pa je tudi občno poimenovanje (*Vse življenje se je vozil samo s ford*).

Zapis začetnice je torej odvisen od tega, ali govorimo o znamki (znamka *Microsoft Windows*) ali o vrsti izdelka (*superge*). Znamka je lastniško zaščiten in jo je zato treba pisati z veliko začetnico. Če pa govorimo o vrsti izdelka, to je tedaj, če ime izgubi lastnoimenske lastnosti (*celofan, teflon, kalodont ...*), potem uporabljamo malo začetnico. Pogosto je težko razlikovati med različnimi pojavnostmi, ki jih z imenom označujemo.

Težko bi trdili, da se v knjižnem jeziku pojavljajo velika odstopanja od nakazanega razmerja: vrsta, tip, izdelek (mala začetnica) – znamka (velika začetnica). Pogosto – zlasti pri časopisnih hišah – pa gre za načelne odločitve lektorjev, ki se prej odločijo za malo kot za veliko začetnico.

ZNAMKE IN NJIHOVI LOGOTIPI

Posamezna imena se pogosto uporabljajo kot **grafično znamenje**, tj. logotip, in to zapisana z malimi črkami (npr. znamka *Adidas* ali slovenska znamka *Natureta*). Na logotipu je ime zapisano v skladu z oblikovalsko rešitvijo, npr. *natureta, adidas*, v besedilu pa lastnoimenski značaj kljub temu nakažemo z veliko začetnico.

ZNAMKE V LEPOSLOVJU

V leposlovju in neformalnih položajih smo pri pisanju znamk seveda bolj svobodni, saj se v tovrstnih besedilih se tudi redko sklicujemo na znamke, temveč pogosteje govorimo o izdelku, pijači, npr.

Pila je kokakolo, se basala s čokolado in se po telefonu pogovarjala s svojim zastopnikom.

Veliko začetnico zahteva *Zakon o industrijski lastnini* predvsem v delih, ki so referenčna (slovarji, enciklopedije ..., uradna besedila, kot so npr. podatki statističnega urada ipd.). Nanje se lahko lastniki znamk in podobnih imen sklicujejo, ko morajo v morebitnih spornih primerih dokazovati obstoj znamke. Zgodilo se je že, da se je bilo treba zaradi neustrezne rabe znamke javno opravičiti.

PISANJE SVOJILNIH PRIDEVNIKOV IZ BLAGOVNIH ZNAMK

Znamka, naj bo blagovna, storitvena ali kaka druga, je lastno ime in iz njih izpeljani pridevniki ohranijo veliko začetnico: *Rogovo kolo, Elanove smu-*

či, *Adidasova trenirka* ipd. Če iz zveze pridevnika in samostalnika nastane enobesedno poimenovanje tipa *elanke* 'smuči znamke Elan', *adidaske* 'športni copati znamke Adidas' in podobno, ga pišemo z malo začetnico.

AVTOMOBILSKE ZNAMKE

Zadrege glede pisanja avtomobilskih znamk oziroma avtomobilov so med prvimi, ki so se pojavile v naših normativnih priročnikih. Že v prvem povojnem pravopisu lahko opazimo omahovanje pri opredelitvi, ali sicer vedno z malo začetnico zapisani izrazi *ford*, *škoda*, *jeep* označujejo vrsto vozila ali serijski izdelek tovarne:

- *ford* 'avtomobil iz Fordovih tovarn': *voziti se s fordom*;
- *škoda* 'vrsta avtomobilov': *vozim se s škodo* (SP 1950).

Posledice vstopa v svet tržnega gospodarstva in zakonodaje, ki ščiti znamke kot zaščitena oziroma lastniška imena, je od devetdesetih let 20. stoletja dalje mogoče opazovati tudi v jeziku. V različnih, zlasti pa publicističnih, pravnih in uradovanih besedilih je vse več zapisov znamk, ki so upravičeno zapisane z veliko začetnico. Raba je v različnih besedilih vse bolj ustaljena in izoblikovalo se je nekaj načel, ki jih je mogoče pravopisno utemeljiti. Pisanje velike začetnice navadno sploh ni vprašljivo pri imenih podjetij:

Nova pogodba med Cimosom in Citroënom bo začela veljati 1. septembra.

Pri Volkswagnu so priznali, da imajo težave s proizvodnjo v eni svojih največjih nemških tovarn.

Pri zapisu avtomobilske znamke je velika začetnica obvezujoča, če je ime uvedeno z jedrom *znamka* in če je za samo sporočilo pomemben tudi natančnejši opis avtomobila, ki ga želimo izpostaviti, npr. zaradi vlomov, kraj, športnih dosežkov ipd.:

S prodajo vozil znamke Kia smo v preteklem letu zelo zadovoljni.

V sredo je z Gregorčičeve ulice v Kranju nekdo odpeljal osebni avtomobil Volkswagen Golf Variant, registrska številka LJA4-24C, letnik 2000, kovinsko modre barve.

Šestkratni svetovni prvak Francoz Sebastien Loeb (Citroën C4) je zmagovalec relija po Nemčiji.

Kadar govorimo zgolj o vrsti, tipu vozila, se odločamo za zapis z malo začetnico, hkrati pa v teh položajih mogoče govoriti tudi o imenu, saj lahko nekdanji imenovalni prilastek (*avto znamke Citroën*) postane besedno-zvezno jedro in nosi pomen jedra:

*Tako vozniki kot policisti so posumili, da za volanom **citroena/Citroëna** sedi pijan voznik.*

Občnoimenski značaj izraza pogosto nakazuje tudi neednina:

*Mehanika v **fordih** nikoli ni bila vprašljiva.*

*Več kot tretjina lastnikov **zafir** uporablja sedeža v tretji vrsti vsaj enkrat v tednu.*

V rabi danes prihaja do mešanja zapisov znamk in izdelkov, vrst vozil ipd., kar zlasti v neelektoriranih besedilih povzroča, da se velika začetnica zapisuje ne le tedaj, ko pomeni znamko ali model avtomobila, temveč tudi tedaj, ko označuje vrsto vozila ali izdelek. Zato bi bilo treba boljše ozavestiti, da se izrazi med seboj razlikujejo glede na denotat, kar posledično vpliva tudi na zapis začetnice.

Pri določanju lastno- ali občnoimenskega značaja besed je vsekakor premalo poudarjen obstoj skupine imen/poimenovanj, ki so večdenotativna in jih lahko razumemo bodisi kot imena izdelkov oziroma znamke bodisi kot označitve posameznih primerkov določene serije izdelkov, ki pa so v nekaterih kontekstih lahko tudi označevalci vrste.

IMENA LETAL, LADIJ, VLAKOV, PLOVIL

Imena letal, ladij, vlakov oziroma vozila nasploh naj bi v skladu s pravo-pisnimi pravili zapisovali z veliko začetnico, kadar gre za unikatna imena:

*Z **Edo V** je **Edvard Rusjan** 28. marca 1910 priredil letalski miting na travnikih med **Gorico** in **Mirnom**.*

*Nihče od okoli 700 preživelih potnikov s **Titanika** danes ne živi več. vesoljsko plovilo **Enterprise***

ali kadar gre za znamke oziroma zaščiteni ali lastniška imena:

*enomotorno šestsežno letalo **znamke Piper 32***

*Letalo **Pipistrel Virus-SW914** je primer letala, ki izkorišča solarno in geotermalno energijo.*

Neustaljeno in neenotno pa je pisanje serijsko narejenih vozil, glede katerih se teoretiki pogosto ne strinjajo, kako jih pisati. Najboljša razlaga se zdi tista, da gre za imena oziroma poimenovanja, pri katerih bi bilo treba upoštevati t. i. večdenotativnost: niz črk *jak* je lahko stvarno lastno ime (npr. *ime letala Jak-3*), saj se nanaša na ime izdelka, lahko pa je poimenovanje primerka serijskega izdelka oziroma vrste vozila:

Do leta 2000 so polovico svojih letal zamenjali z boeingi, airbusi oziroma ruskimi iljušini.

Še zlasti je velika začetnica pričakovana v značilnih imenskih položajih, torej kadar nastopa beseda kot imenski prilastek ob samostalniškem jedru, ki označuje vrsto.

MOBILNI TELEFONI

Vsaka skupina industrijskih izdelkov in z njimi povezanih imen, znamk se nekoliko razlikuje. Tako je tudi z mobilno telefonijo. Največ zmede pri iskanju razlik med imeni, torej znamkami, in poimenovanju aparatov je pri *Mobitelu/mobitelu*, ki je v slovenščini tako ime storitve kot tudi nekdanje delniške družbe (*Mobitel*), z izrazom *mobitel* pa poimenujemo tudi aparat, mobilni telefon (ob sopomenkah *mobilnik*, *mobi*, *mobilec*, *prenosni telefon*, *GSM* ipd.).

Pri vseh znamkah mobilnih telefonov ravnamo enako, kot velja za znamke avtomobilov; razlikujemo med izdelkom in znamko, z veliko začetnico pa pišemo tudi vsa večbesedna imena izdelkov, pri katerih je natančnost izražanja pomembna za identifikacijo izdelka:

Če se bomo s samsungom potikali po svetu, je dobro vedeti, da deluje samo v dveh frekvenčnih območjih. (= s katerim koli aparatom znamke Samsung)

G6 v prodaji brez vezave stane 749 evrov, kar je manj od Samsunga Galaxy S8.

In vse to v samo 14 milimetrov debelem aparatu BlackBerry 8800 Monza s 64 MB notranjega pomnilnika.

RAČUNALNIŠKE APLIKACIJE, PROGRAMI, OMREŽJA ...

Excell, Word ...

Tako *Excel* kot *Word* sta stvarni lastni imeni ameriškega proizvajalca programske opreme Microsoft, njuno polno ime je *Microsoft Word* in *Microsoft Excel*. Ko ime zapišemo v tej obliki, je njun denotat nedvoumen: gre za zaščiteni znamko (kot *Coca-Cola*, *McDonald's*, *Aspirin* in *Lego*).

Obe imeni sta v rabi postali večdenotativni, saj ne označujeta le znamke, temveč tudi izdelek (npr. v pomenu 'urejevalnik besedil znamke MS Word'), zato v neformalni rabi in v praktičnem sporočanju večkrat zasledimo zapis z malo začetnico: *pišem v Wordu/wordu*.

Kadar z izrazom *word* ne označujemo znamke in izdelka MS Word, temveč 'kateri koli urejevalnik besedil', to pomeni da se je znamka poobčnoimenila. Raba male začetnice je torej upravičena, če je seveda iz konteksta razvidno, da je beseda rabljena v generičnem pomenu. V teh primerih je bolje uporabljati vrstno oznako: urejevalnik besedil.

Europass

Na spletni strani Europassa¹⁹ je mogoče prebrati, da gre za evropsko pobudo, katere namen je pomagati posameznikom, delodajalcem in izobraževalnim ustanovam, da bi čim bolj enotno predstavljali in razumevali znanja, spretnosti in kvalifikacije. V ta namen so oblikovali tudi nekaj dokumentov, med njimi je najbolj znan obrazec za življenjepis.

Ime *Europass* tudi v poimenovanjih teh dokumentov pišemo z veliko začetnico, saj gre za lastno ime pobude, torej tudi *Europassov življenjepis* ali (pogosteje rabljeni) *Europass življenjepis*. Pomislek glede začetnice je lahko povezan z logotipom pobude, v katerem je ime zapisano z malo začetnico in delno v ležečem tisku: *europass*. Vendar gre pri tem zgolj za oblikovalski prijem (podobno kot so lahko na platnicah leposlovnih knjig njihovi naslovi zapisani s samimi malimi črkami).

Zapis z malo začetnico bi bil ustrezen, če bi beseda izražala že tudi pomen 'življenjepis', takrat bi ga zapisali tudi podomačeno: *evropas* (*Če pa ne znate izločiti iz evropasa odvečnega balasta, ki za vas ne pride v upoštevanje*,

¹⁹ Europass: {europass.cedefop.europa.eu/sl}.

je pač vaš problem). Vendar je dokumentov, ki jih predlaga Europass, več, zato tak zapis ne pride v poštev.

Facebook, Twitter ...

Ne glede na to, da sta logotipa lastnih imen podjetij *Facebook* in *Twitter* zapisana z malimi črkami in tudi malo začetnico, sta obe imeni znamki in ju ne uporabljamo v generičnem pomenu. Uporabljati besedo generično (vrstno), bi povzročilo, da bi z malo začetnico ali podomačeno zapisano besedo *facebook/fejsbuk* v izjavi *Podjetje so predstavili na facebook/fejsbuku* razumeli v pomenu 'na katerem koli družbenem omrežju' oziroma 'na spletu', kar pa ne drži. Načeloma uporabniki spletnih storitev, kot so *Facebook*, *Instagram*, *Twitter*, razlikujejo med vsemi tremi in njihovimi specifikami, zato jih torej zapisujemo z veliko začetnico.

S pravopisnega vidika so nekaj drugega sopomenske, nestandardne oblike, ki so okrnjene oblike izvirnega imena in jih uporabljajo v pogovornem jeziku, pri spletnem komuniciranju (*fejs*, *FB*, *fejsbuk*). To ne potrebuje normativnega oziroma institucionalnega usmerjanja, saj so uporabniki v neformalnih ubesedovalnih položajih »osvobojeni« uporabe pravil in seveda tudi prevzemajo odgovornost za morebitno nerazumevanje:

Torej vzemite si čas in se mi pridružite na fejsu in povejte, če si tudi vi menite da naj država dela za ljudi ...

Fejs in *fejsbuk/Fejsbuk* torej niso imena razširjenega omrežja, temveč pogovorni sinonimi, rabljeni največkrat v nestandardnih oblikah sporazumevanja. Gre za drugačno posebnost kot v primerih *bolonja* ali *šengen/schengen*, ko so izrazi izgubili imensko funkcijo in pridobili nove pomene: 'študijska prenova' in 'evropsko mejno območje'.

IMENA PISAV

Vrste pisav so v slovenščini pisane z malo začetnico (*cirilica*, *bohoričica*, *dajničica*, *metelčica*, *minuskula*, *gajica* ...), a tuja imena pisav, ki jih uporabljamo v sodobnih računalniških urejevalnikih besedil, so stvarna lastna imena, zaščitene znamke. Zapisujemo jih tako, kot so zapisane v izvirniku – z veliko začetnico, in to v vseh sestavinah, če je ime večbesedno: *Times New Roman*, *Arial*, *Lucida Sans Unicode* ...

V besedilih navadno srečujemo ta imena v značilnih lastnoimenskih skladijskih položajih, to je kot imenovalne prilastke, zato imenski značaj tu ni vprašljiv:

Besedilo v telesu je izpisano v pisavi Arial.

Vsi naslovi in podnaslovi so napisani v pisavi Times New Roman velikosti 12.

ZAŠČITA TRADICIONALNIH JEDI, VIN ...

V zadnjem desetletju so z evropsko in nacionalno pravno zaščito poimenovanja različnih kmetijskih pridelkov in živil, ki so v osnovi občna poimenovanja, začela prehajati tudi med lastna imena. Z zaščitenimi imeni se želijo proizvajalci pravno zavarovati pred tem, da bi imena tradicionalnih jedi, npr. *belokranjska pogača*, *bovški sir*, *idrijski žlikrofi* ipd., na svoje izdelke pisali tudi tisti, ki ne upoštevajo predpisanega načina proizvodnje oziroma izdelave in recepture oziroma ki nimajo certifikata. S tem ukrepom se torej izvaja zaščita slovenskih izdelkov na slovenskem trgu in trgu EU.

Imena vin

Poimenovanja vin so v slovenskih slovarjih in pravopisih tradicionalno pisana z malo začetnico: *barbera*, *frankinja*, *jeruzalemčan*, *malvazija*, *terran* idr. Pri imenih vin, ki predstavljajo v zadnjem času pomembno tržno blago in ga vinogradniki želijo zaščititi, pa se, kadar jih uporabljamo kot imena tržnih izdelkov, zato pojavljajo zapisi z veliko začetnico, ob njih pa dodatki k imenom, npr. *Cviček PTP* (*PTP* = priznано tradicionalno poimenovanje). Ta oznaka zagotavlja tudi geografsko zaščito, sortni izbor, enološke postopke, kakovost idr.

Kadar govorimo o znamki ali imenu vina in je v besedilu izpostavljeno, da je mišljeno ime ali znamka (npr. v položajih imenovalnega prilastka), je velika začetnica upravičena:

Toda prav jeseni je še posebno lep, saj ga krasijo tople barve pordečelih listov ruja in trte, ki samo na Krasu rodi refošk z imenom Teran.

Na slovenskem trgu imamo po njegovih besedah nekaj odličnih blagovnih znamk, kot so Cviček, Teran, Srebrna radgonska penina, Jeruzalemčan, Haložan, ki so odlično uveljavljene.

Sicer je uporaba velike začetnice in pripadajoče kratice vezana na tiste formalne besedilne položaje oziroma žanre, kjer je to nujno potrebno zaradi izkazovanja zaščite in registriranosti imena, ima pa tudi vsebinski pomen:

spremljanje nekaterih parametrov kakovosti in geografskega porekla vina Cviček PTP

Štajersko-prekmursko bučno olje

Opisno poimenovanje olja, sestavljeno iz dveh priredno povezanih izkrajevnih pridevnikov na *-ski*, pišemo najpogosteje z malimi začetnicami (*štajersko-prekmursko bučno olje*). Pridevnika sta povezana z vezajem, kar utemeljujemo z razlago, da gre za olje, proizvedeno s stiskanjem praženih bučnih semen, pridelanih na območju Štajerske in Prekmurja.

Ker pa je to poimenovanje večdenotativno, je lahko uporabljeno tudi kot zaščiteno ime, zato ga pišemo tudi z veliko začetnico (*Štajersko-prekmursko bučno olje*), toda le v tistih kontekstih, v katerih se dejansko govori o zaščiteni kmetijskih pridelkih in živilih ali živilih in jedeh z zaščiteno geografsko označbo in zaščiteno imenom.²⁰ Razlikovanje med obema vrstama denotata dobro ponazarja naslednje besedilo:

Predzadnji petek v aprilu so se v mozirski restavraciji Gaj na svojem rednem občnem zboru sestali izdelovalci želodcev, povezani v Združenje izdelovalcev zgornjesavinjskega želodca. Društvo se je v preteklem letu posvetilo pridobitvi zaščite geografske označbe Zgornjesavinjski želodec.

IMENA PIJAČ

Imena industrijsko izdelanih pijač so navadno patentirana in izdelana po licencah, zato imajo tudi zaščitena imena oziroma znamke, ki jih pišemo z veliko začetnico. Najbolj očitno, da gre za znamko, je, kadar je ta izraz rabljen kot občnoimensko jedro pred imenom, ki nastopa kot nesklonljivi imenovalni prilastek:

20 Več o tem na spletišču: Slovenski zaščiteni kmetijski pridelki in živila – (https://www.gov.si/assets/ministrstva/MKGP/DOKUMENTI/HRANA/HEME-KAKOVOSTI/PUBLIKACIJA/Zasciteni_brosura_SLO_SPLET.pdf).

Hitra rast proizvodnje je posledica podpisa pogodbe s korporacijo Coca Cola, ki je v svojo zbirko pijač dodala še znamko Schweppes.

Kadar nastopa kot sklonljivi samostalni in še vedno ohranja lastnoimenske funkcije zaradi večdenotativnosti (ime podjetja, znamka, ime izdelka = stvarna lastna imena), ga pišemo z veliko začetnico:

*Posledica negativnih dogajanj je tržna uveljavitev gaziranih brezalkoholnih pijač, npr. **Coca-Cole** in **Schweppesa**, ki so začele izpodrivati **Cockto** – do takrat edino takšno pijačo pri nas.*

V tem položaju nekatera imena začnemo sčasoma zapisovati tudi z malo začetnico in jih (če gre za imena, kjer razmerje glas – črka ni prekrivno) pisno prilagodimo slovenščini, pri tem označujemo izdelek sam, torej pijačo oziroma posamezne »primerke« določene serije izdelkov:

*Pili smo **vodko s schweppsom/švepsom**.*

V nekaterih kontekstih opažamo, da lahko prvotna imena postanejo tudi označevalci vrste pijače:

*Pije mešanico alkohola z različnimi **kolami** in podobnimi gaziranimi pijačami.*

IMENA ZDRAVIL

Podobno kot imena avtomobilov so tudi imena zdravil pravopisna zadrega že od sredine 20. stoletja; tudi SP 2001 prinaša neustrezno pravopisno pravilo (člen 109): »Imena zdravil in drugih farmacevtskih izdelkov pišemo z malo začetnico.« To pravilo ne ustreza jezikovni resničnosti. Zdravila so industrijski izdelki z zaščitenimi imeni, znamkami, ki jih pišemo z veliko začetnico. Z malo začetnico je upravičeno pisati le zdravilne učinkovine v zdravilih, npr. *paracetamol, acetilsalicilna kislina, naproksen ...*

Nekatera zdravila zaradi dlje časa trajajoče rabe sicer dobijo tudi generične, vrstne pomene, npr. *aspirin* v pomenu 'protibolečinsko sredstvo' ter *persen* (tudi *apavrin, deprim*) kot 'sredstvo za pomiritev':

*Ali bo kdaj obstajal **aspirin** zoper manipulacijo?*

*Ko pa ji odkrito pove, da je paničarka in grebatorka, mu užaljeno zaloputne vrata, za dalj časa povesi nos in se znova zateče k svojim **deprimom** in **persenom**.*

PLASTELINI, RAVNILA IN DRUGE ŠOLSKE POTREBŠČINE

Sodeč po spletnih straneh slovenskih trgovcev, nastopajo imena *Noma*, *Das*, *Fimo* ipd. kot razlikovalna imena izdelkov, šolskih potrebščin (zlasti ravnil, šablon, modelirnih mas ipd.). Na embalažah oziroma izdelkih so imena zapisana tudi s samimi velikimi črkami:

ravnilo Noma/NOMA

Das/DAS (modelirna) masa oziroma modelirna masa / masa za oblikovanje Das/DAS

Zapisovalne težave ali vsaj dvomi nastopijo, ko se začne prvotno ime znamke uporabljati v generičnem, tj. splošnem smislu. Tega pri ravnilih sicer ni zaslediti, pri modelirnih masah pa smo opazili, da se prvotno lastno ime *Das/DAS (masa)* pogosto začne uporabljati kot poimenovanje za vse podobne mase za oblikovanje, kar se kaže v zapisu z malo začetnico. Da se ta proces v slovenščini dejansko odvija, kažejo primeri iz korpusa Gigafida, kjer je zveza *das masa* že rabljena v pomenu 'vrsta materiala':

Z različnimi materiali (das masa, žica, steklene jagode) bomo oblikovali nakit in okrasne predmete.

Drugi korak, ki danes pogosto ni več izpeljan, je pisanje nesklonljive prvine skupaj z jedrom (tj. *dasmasa*), saj je vsaj del priročnikov (npr. SP 2001) tovrstne poimenovalne enote dojemal kot zloženke in jih torej pisal stično. Nekaj takih zapisov je tudi v sodobnih besedilih (čeprav so veliko redkejši od zapisov narazen):

Dobrodelna izobraževalna in ustvarjalna delavnica – predstavitev afriške kulture Jorubov in izdelovanje obeskov in okraskov iz dasmase in fimomase.

Podobno kot z *Das/DAS (modelirno) maso* se je začelo dogajati tudi s *Fimo/FIMO (modelirno) maso* – ker je prva le v barvi naravne gline ali bela, druga pa je znana po pisani paleti barv, sta si očitno razdelili pomena tudi pri prehajanju med navadno oziroma občnoimensko besedje. Z malo začetnico ju torej pišemo, ko označujeta vrsto materiala.

IMENA IN POIMENOVANJA IGER

Poimenovanja iger pišemo z malo začetnico, tako določajo tudi pravila veljavnega SP 2001 v členu 152 in navajajo *igre: dama; ali je kaj trden*

most (prim. še *igrati se kavboje in indijance*). Ob pravilu se sicer poraja vprašanje, zakaj bi pisali lastna imena v imenih iger z malo začetnico: zakaj pisati Indijance (*igrati se kavboje in Indijance*) z malo začetnico in kako npr. zapisati igre *črni Peter*, *Abraham ima sedem sinov* ... Tu bi bilo treba pravilo dopolniti in določiti, da se lastna imena v poimenovanjih iger zapisujejo z veliko začetnico, podobno kot velja za lastna imena v frazemih, torej po zgledu *kaditi kot Turek* pišemo tudi *igrati se kavboje in Indijance*, *igrati črnega Petra*, *Poznaš Abraham ima sedem sinov?* ipd.

Z malo začetnico pišemo tudi poimenovanja posebnih igralnih načinov: *pagat ultimo*, *berač*, *valat* ... Enako velja za posebne karte: *pagat*, *mond*, *škis*.

Od navedenih in drugih vrstnih poimenovanj družabnih (*tarok*, *šah*, *ristanc*, *slepe miši*, *zemljo krast*) in športnih iger (*hokej*, *nogomet*) moramo ločiti zaščitena imena izdelkov oziroma blagovnih znamk (npr. *družabna igra Activity*, *Moja Slovenija*; *kocke znamke Lego*, *Duplo*), ki jih moramo v posebnih okoliščinah, ko govorimo o znamkah, pisati v skladu z Zakonom o industrijski lastnini, npr. sestavek iz Wikipedije:

LEGO® (tudi The *LEGO Group*, uradni zapis *LEGO*) je dansko podjetje s sedežem v Billundu na Danskem, ki je postalo znano predvsem po izdelavi priljubljenih kock LEGO. Kocke LEGO so izdelane po principu sestavljanke, pri kateri lahko sestavljamo pisane kocke, zobnike, figurice in druge delčke. Na ta način lahko ustvarimo modele skoraj vseh možnih oblik. Beseda *Legó* je izpeljana iz danskega *leg godt*, kar pomeni *dobra igra*. Izraz *lego* pa v latinščini pomeni »sestavljati«. Istoimensko podjetje jih je leta 1958 patentiralo.

Kadar pišemo v zvrsteh, v katerih ni pomembno, ali govorimo dejansko o kockah znamke *Legó* ali tem podobnih kockah, ki so v slovenščini dobile tudi že generični pomen (*kocke znamke Legó* ali njim podobne kocke), je pogosto uporabljena mala začetnica. Vsekakor je mala/velika začetnica pogosto odvisna od zvrsti in vrste besedila.

IMENA TRGOVIN IN ZNAMKE

Imena *Tom Tailor*, *Harvey Norman*, *Mark Jacobs*, *Ralph Lauren*, *Hugo Boss* so znamke in hkrati imena podjetij, pogosto tudi imena prodajaln, ki se imenujejo kot znamke. Kot znamke naj bi jih najpogosteje uporabljali v

zvezi z občnoimenskim jedrom. Imen v skladijskem položaju desnega imenovalnega prilastka ne sklanjamo:

Predstavili so pomladno-poletno kolekcijo znamke Tom Taylor.

trgovina Harvey Norman

Pri znanih znamkah se občnoimenski del (trgovina, znamka ...) pogosto izpušča in imenski del postane stavčni člen, ki ga moramo tudi pregibati. Odločitev, ali ga pregibamo v obeh sestavinah ali le v eni, je odvisna od tega, ali sta sestavini ujemalni (kar moško ime in priimek sta) in ali občutimo eno (navadno prvo) od sestavin kot pridevniško (več o tem v SP 2001, členu 843 in dalje). Če gre za moško ime in priimek, torej pregibamo obe sestavini:

V Harveyju Normanu je zaposlen 11 let kot krizni menedžer.

zrezek v Joeju Penasu

V Hugu Bossu in Escadi so se prodajalci resnično posvetili navideznim kupcem.

Jourdan Dunn in Cara Delavigne pozirata v Burberryju, China Chow v Jeanu Paulu Gaultierju ter vséčna Poppy Delevigne v Chanelu.

Pri tem ni pomembno, ali ime metonimično zaznamuje izdelek te znamke, podjetje ali konkretno prodajalno.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Pisanje blagovne znamke in izdelka, Pisanje svojilnih pridevnikov iz blagovnih znamk, Sklanjanje moških imen oziroma imen trgovin in znamk, Imena izdelkov in znamke: »Excel« ali »excel« oziroma »Word« ali »word«?, Pisanje imen/poimenovanj iger, Pisanje imen izdelkov in znamk ter vprašanje velike začetnice in živosti, O pisanju zaščitene kmetijskih izdelkov: »štajersko-prekmursko bučno olje« ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

IMENA IN POIMENOVANJA BESEDIL, DOKUMENTOV, PUBLIKACIJ

Pri vseh v nadaljevanju predstavljenih skupinah besedil velja enaka pravopisna logika. Kadar govorimo o imenu posameznega besedila, je izpolnjen pogoj za obstoj lastnega imena: da to poimenuje en sam denotat. Kadar gre za oznako vrste besedila, pa govorimo o občnem poimenovanju, s katerim poimenujemo bodisi celo množico besedil iste vrste bodisi opisno poimenujemo besedilo, ki ima sicer natančno določeno lastno ime. Razlika je mogoče ponazoriti na naslednjem primeru:

- ime, le eno besedilo: *Prometna študija priključevanja obrtne cone na regionalno cesto R1-214*;
- neuradno, opisno poimenovanje tega istega besedila: prometna študija o priključku obrtne cone na regionalno cesto;
- vrsta besedila, na voljo jih je več: prometna študija.

PRAVNI AKTI IN PODOBNI DOKUMENTI

Vse zakone, pravilnike, direktive, uredbe, smernice ... pišemo kot stvarna lastna imena listin/aktov z veliko začetnico, če jih navajamo v polni in uradni obliki. Kadar prihaja do različnih opisnih poimenovanj posameznih pravnih aktov, potem ne moremo več govoriti o lastnem imenu, temveč o opisu, zato ga pišemo z malo začetnico. Dobra ponazoritev tega pravila je npr. razmerje med opisnim poimenovanjem in uradnim imenom iste listine:

protikadilski zakon

Zakon o omejevanju uporabe tobačnih izdelkov

Pravopisno ustrezno pisanje je torej tesno povezano s predmetnostjo, ki jo v besedilu opisujemo. Neodvisno od besedilnih okoliščin je upravičeno ime dokumenta pisati z veliko začetnico, kadar je za sporočilo pomembno navesti natančno ime – že zaradi sklicevanja in nedvoumnosti nanosnika. Zapisi z malo začetnico so smiselni, če želimo poudariti, da gre za vrsto dokumenta in če se ne sklicujemo na konkretne dokumente, pravne akte in podobno.

Imena pravnih aktov in podobnih dokumentov lahko priložnostno oziroma besedilno tudi okrajšamo, kadar to zahtevata gospodarnost izražanja ali lažja berljivost. V takem primeru se velika začetnica ohranja in se prenaša na prvo (ali edino) prvino, s katero se po krajšanju začenja pomenovalna enota. Okrajšano ime v besedilu uvedemo z »v nadaljevanju« ali »dalje«:

Pogodba o odstopu terjatev (v nadaljevanju: Pogodba)

Vendar pa je tako krajšanje pričakovano zlasti v primerih, ko bi raba male začetnice zaradi omembe več podobnih denotativ v besedilu lahko povzročila težje razumevanje. Kadar je v besedilu omenjana npr. le ena pogodba, svetujemo uporabo male začetnice tudi pri okrajšanju imena konkretnega dokumenta.

MEDNARODNI SPORAZUMI IN MIROVNE TER DRUGE POGODBE

Imena pogodb in mednarodnih sporazumov pišemo v slovenščini precej neustaljeno, saj sta si glede odločitve o mali oziroma veliki začetnici nasprotujoča tudi najobširnejša jezikovna priročnika z normativnim značajem: slovar knjižnega jezika in pravopis. V obdobju med nastankom koncepta SSKJ-ja in izidom prvega zvezka tega slovarja (1970) ter izidom novih pravopisnih pravil (1990, kasneje SP 2001) je število lastnih imen v jeziku zelo naraslo. Med stvarna lastna imena se je začelo prištevati vsa besedila, listine, pogodbe, za katere velja, da imajo zgodovinski pomen, da predstavljajo uradni dokument in niso vrstnega značaja. Tako je v SSKJ-ju še mogoče najti zapise kot:

rapálski -a -o [...] *rapalska pogodba* 12. novembra 1920 sklenjena pogodba v Rapallu o določitvi mej med Italijo in Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev

senžermênski -a -o [...] *senžermenska pogodba* 10. septembra 1919 sklenjena mirovna pogodba med zavezniki in Avstrijo

trianónski -a -o [...] *trianonska pogodba* mirovna pogodba med članicami velike antante in Ogrsko, sklenjena 4. julija 1920 v Trianonu

pogódba -e [...] *avstrijska državna pogodba* 1955. leta sklenjena pogodba o neodvisnosti in nevtralnosti Avstrije, katere 7. člen določa pravice slovenske manjšine v Avstriji

Vse naštete listine so z izidom pravopisnih pravil 1990 (SP 2001) pisane drugače zaradi spremenjene kodifikacije; obravnavamo jih kot lastna imena, kar odseva tudi pravopisni slovar:

Rapálska pogodba -e -e stvar. i. [...] sporazum med Italijo in kraljevino SHS
Trianónska pogodba -e -e stvar. i. [...] mirovna pogodba

Izjema je *Avstrijska državna pogodba*, ki je tudi v pravopisu ostala pisana z malo začetnico v okviru slovarskega sestavka *pogodba*. Nikoli pravzaprav ni bilo pojasnjeno, kakšna je razlika npr. med *avstrijsko državno pogodbo* in *Trianonsko pogodbo* oziroma zakaj se zapis razlikuje. Prva leta po sprejemu pogodbe se zapisi z veliko začetnico sploh niso pojavljali, temveč se je sporazum zapisoval podobno kot npr. *avstrijska ustava*, danes pa je v rabi razmerje 2 proti 1 – v prid zapisu z malo začetnico.

Odločitev za zapis z malo začetnico smo skušali utemeljevati z dejstvom, da je ta stalna besedna zveza le neuradno vrstno poimenovanje, ki se je izoblikovalo skozi čas, verjetno zaradi dolgosti in zapletenosti uradnega imena *Sporazum o ponovni vzpostavitvi samostojne in demokratične Avstrije* (v nemščini: *Staatsvertrag betreffend die Wiederherstellung eines unabhängigen und demokratischen Österreich*; kratko *Österreichischer Staatsvertrag*). Vendar pa je danes *Avstrijska državna pogodba* uporabljena kot lastno ime, kar se v sodobni pisni praksi vse bolj uresničuje – tudi zaradi kratice ADP. To pomeni, da se je kratko ime začelo uporabljati kot skrajšano ime, podobno kot *Združeni narodni* namesto *Organizacija združenih narodov*.

SLOVNIČNO ŠTEVILO IN VELIKA ZAČETNICA POGODB

Osimski sporazumi, Haaške konvencije, Ženevske konvencije

Velika začetnica pri pisanju lastnih imen pogodb in sporazumov ni odvisna od množinske ali edninske oblike lastnega imena, čeprav je res, da so množinske lastnoimenske oblike redke. Z veliko začetnico že od samega začetka pišemo npr. ime *Osimski sporazumi*, saj tako označujemo tri dokumente, ki so zajeti z imenom in podpisani v Osimu: (1) pogodba med Italijo in Jugoslavijo; (2) gospodarski sporazum; (3) protokol o prosti coni. Tako je tudi v SP 2001. Omenimo le, da je tak način pojmovanja za *Osim-*

ske sporazume lasten le Slovincem. Večina evropskih narodov poimenuje te sporazume edninsko (*Osimski sporazum*).

Podobno je z imenom *Brižinski spomeniki*, le da se v tem primeru vsi spomeniki, ki jih to ime pomensko zajema (*Prvi/I. brižinski spomenik*, *Drugi/II. brižinski spomenik*, *Tretji/III. brižinski spomenik*), imenujejo podobno kot skupno ime – *Brižinski spomeniki*.

Pri izbiri začetnice imena je treba upoštevati, ali je zveza v množini (*h/Haaške konvencije*) lastno ime po zgledu *Osimskih sporazumov* ali pa je zgolj neuradno skupno poimenovanje sicer drugače poimenovanih konvencij, ki jih opišemo kot konvencije, podpisane v Haagu. Enako velja za *ž/Ženevske konvencije*, ki opisujejo štiri konvencije.

Ker uradni podatki o obeh skupinah konvencij pričajo, da gre za več konvencij, ki jih z zgodovinske distance poimenujemo s skupnim imenom, ki ima lastnoimenske značilnosti, jih pišemo z veliko začetnico. To pomeni, da pri imenu *Haaške konvencije* ne gre za katere koli konvencije, podpisane v Haagu, temveč je to skupno ime za konvenciji iz let 1899 in 1907. Obstaja sicer možnost, da so bile v Haagu podpisane tudi kake druge konvencije, ki bi jih poljudno in neuradno lahko poimenovali *haaške konvencije*.

O lastnoimenskem statusu in posledično veliki začetnici ne odloča vedno število, temveč zlasti predmetnost, ki jo poimenujemo. S tega vidika ime *Haaške konvencije* označuje mednarodne dogovore iz let 1899 in 1907, *Ženevske konvencije* pa štiri sporazume iz leta 1949. Pri *Osimskih sporazumih* ohranjamo kodifikacijo SP 2001 in slovensko pisno tradicijo, saj označujejo tri dokumente.

URADNE EVIDENCE

Kako pravilno zapisati začetnice uradnih evidenc, kot so *zemljiški kataster*, *kataster stavb*, *register nepremičnin* ipd.? Tovrstna poimenovanja so opisna in navadno zaznamujejo vrsto neke evidence ali nabora, včasih pa tudi njegovo funkcijo. Kadar so ti opisi »povzdignjeni« v ime, saj zaznamujejo točno določeno entiteto, jih je upravičeno zapisovati z veliko začetnico. Slednje povzroča največ zadreg pri pisanju, saj pogosto težko uganemo, ali je pogosto uporabljeno opisno poimenovanje, ki je v rabi najbolj

razširjeno, tudi uradno ime. Pri tovrstnih odločitvah je slovensko pravopisje tradicionalno (dokumentirano pa vsaj od konca druge svetovne vojne dalje) zelo zadržano, tudi zaradi vcepljenega predsodka pred poplavo velikih začetnic, ki naj bi slovenščino približevale angleškim ali nemškim pisnim navadam. Zato se pogosteje odločamo za zapise z malo začetnico. To potrjujejo tudi zapisi na spletnih straneh geodetske uprave, saj tam katastre pišejo z malo začetnico. Podobno je mogoče sklepati iz jezikovne rabe po besedilnih korpusih – z malo začetnico se navadno pišejo katastri, imenovani po (1) vrsti ali (2) času nastanka:

zemljiški kataster, ribiški kataster
terezijanski kataster, franciscejski kataster

Imena registrov in evidenc pa so lastna imena in jih pišemo z veliko začetnico, če zaznamujejo točno določeno zbirko podatkov:

Centralni register govedi, Centralni register drobnice,
Register čebelnjakov, Evidenca imetnikov rejnih živali

Ker pa je tako ime lahko opisno in večdenotativno, saj z enakim opisnim izrazom zaznamujemo tudi vrsto registra, se pojavljajo zadrege. Razliko med vrstnim in lastnim dobro ponazarjata naslednja zgloda tudi z množinsko oziroma edninsko rabo:

Odločba določa pogoje za priznanje in nadzor rejskih združenj, rejskih organizacij in zasebnih podjetij, ki vzpostavijo ali vodijo registre za hibridne plemenske prašiče.

Dostop do centralnih registrov živali omogoča aplikacija VOLOS, ki združuje naslednje podatkovne zbirke: Centralni register govedi, Centralni register prašičev, Centralni register drobnice.

OBRAZCI, PUBLIKACIJE

Certifikati

Certifikati so v osnovi listine z lastnimi imeni, ki jih pod vnaprej določenimi pogoji podeljujejo posamezne ustanove in so lahko tudi del širše blagovne znamke. Tak je npr. certifikat *Invalidom prijazno*, ki obstaja v treh različicah: kot osnovni, srebrni in zlati certifikat. Podobni so še certifikati:

Družini prijazno podjetje
Športnikom prijazno izobraževanje
Menedžerkam prijazno podjetje
Okolju prijazna planinska koča
Družinam prijazna planinska koča

Kljub temu pa je mogoče zaslediti veliko zapisov z malo začetnico, ki so lahko posledica prehoda imena certifikata med vrstna poimenovanja. Taki prehodi so zlasti v publicistiki pogosti:

Ministrstvo za kulturo RS > ministrstvo za kulturo > kulturno ministrstvo

Poleg prehoda med občna poimenovanja pa lahko zveza dobi še drugačne oblikoslovne in skladenjske lastnosti. Za samostalniškim jedrom *certifikat* je stalna imenska zveza vedno navedena v nespremenljivi obliki, npr. *certifikat Družini prijazno podjetje*; v publicističnih besedilih pa je lahko tudi preoblikovana, npr.:

Vse več podjetij v Sloveniji se trudi, da bi si pridobili certifikat družini prijaznega podjetja.

Slovenska planinska društva upravljajo 164 planinskih koč, med katerimi se jih 47 lahko pohvali s certifikatom okolju ali družinam prijazna planinska koča, nekatere celo z obema.

Molitveni obrazci

Pri molitvah ter liturgičnih in veroučnih obrazcih poimenujemo tip besedila, kot recimo v primerih *ustava* ali *katekizem*: z veliko začetnico pišemo le naslov tega besedila, sicer pa se spreminja ali krši *ustava*, ne *Ustava*, in kdo zna na pamet katekizem, medtem ko se knjižne objave katekizemskih besedil pišejo z veliko začetnico (npr. *Trubarjev Katekizem* iz leta 1550).

Molitvenih in podobnih obrazcev s poimenovanjem, ki je kdaj precej poljuden in obrušen približek dejanskega besedila, je prav malo:

- *očenaš* = *očenaš*, tudi *očenašek*, se začne z *Oče naš, ki si v nebesih ...*;
- *zdravamarija* = *avemarija* = *češčenamarija* z začetkom *Zdrava Marija, milosti polna ...*

Druga poimenovanja so:

apostolska vera
Gospod, usmili se
himna ali hvalnica
hvalospev
kesanje
libera
litanije
prefacija
rožni venec
sveti angel
vera ...

Lastnoimenskosti se poimenovanja teh besedil izmikajo tudi zato, ker se nekatera pogosto uporabljajo v množini, čeprav gre le za ponovitve istega besedila (torej *zmoliti pet očenašev* ‘petkrat zmoliti očenaš’). Tako – z malo začetnico – se pišejo poimenovanja molitev tudi pri starejših slovenskih piscih. Zagotovo pa se z veliko začetnico piše naslov ustrezne molitve ali njej podobne in zato tako imenovane glasbene izvedbe, npr. *Očenaš* (pri Iztoku Mlakarju) ali *Zdravamarija*.²¹

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Mala ali velika začetnica pri priložnostno skrajšanih imenih, Imena pogodb in mednarodnih sporazumov: avstrijska državna pogodba, Pisanje imen konvencij, listin, dogovorov ipd., Registri in evidence: lastna imena ali občna poimenovanja?, Velika začetnica pri certifikatih, Imena molitev, Pravilen zapis »europass« ali »Europass« ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

21 Spletna stran (<http://sl.wikipedia.org/wiki/Molitvev>).

VELIKA ZAČETNICA V IZRAZIH POSEBNEGA SPOŠTOVANJA

VELIKE ZAČETNICE OSEBNIH IN SVOJILNIH ZAIMKOV

Ogovorni osebni in svojilni zaimki (*ti, vi, tvoj, vaš, tebe, vas*) za ogovorjeno osebo se pišejo z malo začetnico, če pa želimo izrecno poudariti posebno razmerje oziroma spoštovanje, ki ga čutimo do ogovorjenega, SP 2001 (sledječ uveljavljeni pisni praksi) dopušča tudi zapis z veliko začetnico. Ta tip velike začetnice imenujemo **socialna velika začetnica**.

SP 2001 nagovarjanje oziroma naslavljanje ogovornih osebnih in svojilnih zaimkov z veliko začetnico umešča v okvir izrazov posebnega razmerja ali spoštovanja in jih predvideva (ne pa predpisuje) zlasti v pismih in protokolarnih govorih (členi 110–114), pri čemer pa poudarja (člen 156), da jih po osebni izbiri lahko pišemo tudi z malo začetnico.

Če se odločimo, da bomo v nagovoru pri zapisu ogovornih osebnih in svojilnih zaimkov uporabili veliko začetnico, s čimer poudarjamo vikanje (ki je izraženo neodvisno od začetnice z zaimkom) in še dodatno poudarimo spoštljiv odnos do ogovorjene osebe, je prav, da smo dosledni, torej da uporabljamo veliko začetnico skozi celotno besedilo. Vsekakor pa je takšen način pisanja stvar osebne sloga in odločitve. Velike začetnice navadno ne uporabljamo pri govorih, naslavljanjih skupine ljudi, kolektiva ali kake druge posebne skupine.

PISANJE ZAČETNICE PRI NAZIVIH IN PROTOKOLARNIH OGOVORIH

Velika začetnica pri protokolarnih ogovorih ali vikanju je omejena na osebno naslavljanje (*Vaša Ekszellenca*) oziroma naslavljanje v odsotnosti (*Njegova Ekszellenca*), in sicer:

- *predsednik* (ime države) – za predsednika;
- *Njegova/Njena Ekszellenca* (ime in priimek) predsednik/predsednica parlamenta – za predsednika/predsednico parlamenta;
- *Njegova/Njena Ekszellenca* (ime in priimek) predsednik/predsednica vlade – za predsednika/predsednico vlade;
- *Njegova Svetost papež* (ime) – za papeža;
- *Njegova Eminenca kardinal* (ime) – za kardinala;
- *Njegova/Njena Ekszellenca* (ime in priimek) veleposlanik/veleposlanica – za veleposlanika/veleposlanico.

Ker so protokolarni ogovori omejeni na ožjo skupino uporabnikov, pravopis tovrstne izjeme le omenja – v skladu z napotki slovenskega in mednarodnega protokola. Po naših podatkih se velika začetnica pogosteje uporablja, kadar visoke diplomatske predstavnike ali državnike naslavljamo v odsotnosti, ne uporabljamo pa je, če gre za predsednike vlade, države, parlamenta.

MALA ALI VELIKA ZAČETNICA PRI NAZIVIH IN NADOMESTNIH IMENIH

O mali in veliki začetnici pri nazivih so pravopisna pravila nedvoumna: nazive pred imeni pišemo z malo začetnico (*doktor/doktorica, profesor/profesorica* ...). Zastranitev od tega osnovnega pravila je bila narejena s prvim povojnim pravopisom SP 1950, v katerem je bilo predvideno pisanje t. i. **ideološke velike začetnice** kot znamenja spoštovanja, če ime izpustimo in gre za očitno imensko nadomestilo:

V znamenje spoštovanja se pišejo z veliko začetnico [...] občna imena, kadar se nanašajo na določenega dostojanstvenika ali ustanovo, pa ime izpustimo ali ga okrajšamo: *množice so navdušeno pozdravljale Maršala* (namesto: *maršala Tita*). (SP 1950, člen 24)

Od SP 2001 dalje v tem kontekstu govorimo o t. i. nadomestnih imenih, to je o imenskih nadomestilih, ki jih srečujemo na vseh področjih, najbolj opazno pa še vedno na religijskih in tistih, pri katerih nismo emocionalno nevtralni:

prerok Mohamed – Prerok
devica Marija – Devica
vsemogočni Bog – Vsemogočni

duče – Duce in firer – Führer

Vprašanje velike začetnice si zastavljamo tudi ob ideološko »obremenjenih« nazivih, npr. ob nazivih obeh voditeljev in protagonistov fašizma in nacizma: *duče* in *firer*. Medtem ko je bil naziv *duce/duče* prvotno uporabljen kot občnoimensko poimenovanje v pomenu 'voditelj', uporabljal ga je npr. Gabriele d'Annunzio, pa je z Mussolinijevim nastopom v vlogi fašističnega vodje naziv pripadel le njemu. Po vzorcu religijskih imen bi tako tudi *duče Mussolini* pisali kot *Duče*. Kot nadomestno lastno ime ga uporabljajo tudi v drugih jezikih.

Naziv *Führer/Firer/firer* v nemškem prostoru ni imel tovrstne tradicije kot pri Italijanih *duče*, saj so ga uporabljali redki. Hitlerja naj bi za prevzem tega naziva navdihnili gibanje Georga von Schonererja, dunajskega antisemitista. Vendar za poimenovanje Hitlerja ni bila uporabljena zveza *führer/firer Hitler*, temveč je naziv že takoj nastopal v imenski vlogi – *Führer*. Šele danes je mogoče zaslediti zveze z občnoimenskim jedrom, v katerih je zapis *firer* z malo jezikoslovno povsem upravičen:

Nemški firer Adolf Hitler je že marca leta 1939 zahteval od Poljske vrnitev Gdanska.

Zakaj se v pravopisih do sedaj ni upoštevalo, da bi oba naziva morali pisati z veliko začetnico, saj enoumno zaznamujeta konkretni osebi, je povezano najbrž z ideološkimi in emocionalnimi razlogi pisanja začetnice. Oba naziva sta nedvoumno predstavljala obe vodji osovraženih sistemov – nacizma in fašizma.²² Ob trku argumentov, da je z veliko začetnico mogoče

22 V Nemčiji se izrazu *Führer* izogibajo še danes, tudi zaradi prepovedi, razen če nastopa kot drugi del zloženke. Podobno v Italiji *Duce*.

izraziti tudi spoštovanje in da veliko začetnico uporabljamo pri nadomestnih lastnih imenih, je v povojnem ozračju najbrž pretehtala odločitev, da zaradi negativnih emocionalnih argumentov in družbene stigmatiziranosti izrazov tovrstna imena zapisujemo le z malo začetnico. Toliko bolj, ker se je veliko začetnico uvajalo za ideološko favorizirana poimenovanja (*Prvi maj* in *Kočevski zbori, Maršal*). A neskladje je bilo očitno, kar odseva tudi redakcija v SSKJ-ju:

- *duče* in *duce*: 'naslov za voditelja italijanske fašistične stranke Benita Mussolinija';
- *firer* tudi *führer*: 'naslov za voditelja nemške nacistične stranke Adolfa Hitlerja'.

Še za pripravljajoči se novi pravopis v sedemdesetih letih je oblast zahtevala izločitev nekaterih ponazoritvenih zgledov, npr. *duče, firer, gavlajter*. Najbrž so tudi zato pravopisna pravila iz leta 2001 nedvoumna: *firer* in *duče* v tem priročniku zapisujemo le z malo začetnico.

Sodobno pravopisno oziroma normativistično jezikoslovje pa bi se moralo otresti emocionalnih in ideoloških vodil pri pisanju začetnice, temveč upoštevati zgolj jezikoslovna dejstva in presojo, katera beseda se vede kot ime in katera ne. V tem pravopisnem smislu razlike med *Prerokom*, *Ducejem*, *Führerjem* ali *Razsvetljenim* ni.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Raba začetnice pri vikanju, Ali je »Vi« starinsko? ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

IZLASTNOIMENSKI PRIDEVNIKI V STALNIH BESEDNIH ZVEZAH

Pravopisna določila SP 2001 pri reševanju zapisa izlastnoimenskih pridevnikov na *-ov/-ev* ali *-in*, ki nastopajo v stalnih besednih zvezah s samostalnikom, niso enotna: kodifikacija v pravilih se razlikuje od slovarskih prikazov, neenotna je tudi praksa.

V pravilih SP 2001 (členi 115, 158, 159) je določeno, da pišemo pridevnike na *-ov/-ev* oziroma *-in* iz besed, pisanih z veliko začetnico, z veliko začetnico. Toda če ti pridevniki nastopajo v stalnih besednih zvezah s samostalnikom in izražajo vrstnost, jih pišemo z malo začetnico. Navadno gre za poimenovanja *rastlin*, *bolezni*, *delov telesa* in *tehničnih izumov*: *kristusov trn*, *parkinsonova bolezen*, *adamovo jabolko*, *papinov lonec*. Za nekatere kategorije takih zvez, ki označujejo *duhovno last* ali ki nastopajo v *prenesenem pomenu*, pravopis dopušča tudi zapis z veliko začetnico: *pitagorov/Pitagorov izrek*, *damoklejev/Damoklejev meč* ...

V slovarju SP 2001 je ne glede na rešitev v pravilih pri vseh pomen-skih kategorijah uvedena enakovredna dvojnica: zapis bodisi z malo bodisi z veliko začetnico. Izjeme so poimenovanja *kristusov trn* [rastlina], *vidov ples* [bolezen], *kolomonov žegen* [čarovniška knjiga], *marijini laski* [rastlina] ipd. Uporabniki torej lahko sami presodijo o zapisu izbranega pridevnika. Razlika med *Pitagorovim izrekom*, *Ohmovim zakonom* in *parkinsonovo boleznijo* pa izvira iz zgoraj opisanih pravopisnih določil

(duhovna last – vrsta bolezni). Celotna ubeseditiv v pravilih dopušča tudi zapis *pitagorov izrek* (vrsta matematičnega izreka).

Vprašanje neenotne kodifikacije je Pravopisna komisija pri SAZU in ZRC SAZU ob prenovi pravopisnih pravil začela reševati s pregledom uresničitev v rabi. Ta več kot deset let po izidu pravopisa potrjuje uresničevanje določila iz pravopisnih pravil pri imenih rastlin, živali, delov telesa: *kristusov trn*, *marijini laski*; *noetova barčica* [školjka]; *evstahijeva cev* [del telesa], ki jih pišemo večinoma z malo začetnico.

Po drugi strani pa se uveljavlja le velika začetnica pri tehničnih izumih in izdelkih, ki jih uporabniki očitno težko ločijo od t. i. duhovne lastnine (*papinov lonec* proti *Eratostenovo sito*). V teh primerih se uporabniki nagibajo k zapisu z veliko začetnico. Tudi terminologi zatrjujejo, da je v strokovnih besedilih pri zapisovanju izlastnoimenskih pridevnikov v stalnih besednih zvezah največkrat uporabljena velika začetnica, še zlasti če gre za zveze, razširjene le v strokovnih besedilih, npr. *Nasonova žleza* (v čebelarstvu) ali *Fraunhoferjeve črte* (v geologiji). Strokovnjaki se pri tem pogosto sklicujejo na člen 115 v SP 2001, v katerem je zapisano, da se izlastnoimenske sestavino terminov, pri katerih se ohranja povezava z izumiteljem/odkriteljem, pišejo z veliko začetnico.

Pravilo, ki bi ga morala uveljaviti Pravopisna komisija pri novi ureditvi tega področja, se mora torej nasloniti na zapisovalne načine, ki so se uveljavili v rabi:

- Z **veliko začetnico** naj se pišejo izumi, iznajdbe, častna poimenovanja (*Geiger-Müllerjev števec*, *Higgsov bozon*, *Hipokratova prisega*, *Moorov zakon*, *Arhimedova vijačnica*, *Mozartove kroglice*), nagrade (*Borštnikov prstan*, *Preglovo priznanje*); prazniki (*Prešernov dan*, *Marijino vnebovzetje*); ustanove in organizacije (*Aljažev dom*); zemljepisne danosti (*Barentsov preliv*, *Betalov spodmol*).
- Z **veliko ali tudi z malo začetnico** zapisujemo pridevnike v zvezah, ki označujejo dele telesa, bolezni ter rastlinske in živalske vrste (*Adamovo/adamovo jabolko*; *Pagetova/pagetova bolezen*, *Turnerjev/turnerjev sindrom*; *Sprengerjev/sprengerjev beluš*, *Scopolijev/scopolijev kozliček*). Enako velja za stalne besedne zveze, ki se uporabljajo v prenesenem pomenu, pri čemer tako ločujemo med *Ahilovo peto* kot delom telesa antičnega junaka Ahila in *Ahilovo/ahilovo peto* v pomenu 'ranljivost'.

- Samo z **malo začetnico** pišemo tiste pridevnike v stalnih zvezah, pri katerih se je v splošni rabi že povsem izgubil stik z lastnoimensko podstavo (*noetova barčica* |žival|; *vidov ples* |bolezen|; *venerin griček* |del telesa| in je tudi zapis povsem pisno podomačen (*knajpova kava*, *alchajmerjeva bolezen*).

Kadar se zveza izlastnoimenskega pridevnika in samostalnika poenobesedi, zaradi izgube povezave s podstavnim lastnim imenom pa tudi pisno podomači (Geigerjev števec – *gajger*), je upravičena le mala začetnica. Enako velja, če se pisno podomači pridevnik (*gajgerjev števec*, *dizlov motor*):

Geigerjev števec – *gajgerjev števec* – *gajger*

Dieslov motor – *dizlov motor* – *dizel*

Dopplerjev pojav – *doplerjev pojav* – *dopler*

Cooperjev test – *kuperjev test* – *kuper*

Raba poenobesedenih in pisno podomačenih poimenovanj je pogosto žargonska oziroma povezana z rabo v ožjih strokovnih krogih, zato pogosto zgolj neformalna.

Martinova gos in Silvestrov večer

SP 2001 pri zapisu izlastnoimenskega pridevnika v stalni zvezi zaradi dvojne narave izraza (ta je lahko enkrat svojilni, drugič vrstni pridevnik) uzakonja pisno dvojnico: *Martinova gos* ali *martinova gos* in *Silvestrov večer* ali *silvestrov večer*.

Iskanje pomenske motivacije je sicer zelo zanimivo, a je kot merilo pri tovrstnih pridevnikih dvoživkah nezanesljivo, saj si govorci mnogokrat predstavljamo (v odvisnosti od sobesedila) drugačno pomensko ozadje. Pomenska motivacija pri *martinovi/Martinovi gosi* morda izhaja tudi iz legende, ki pravi, da je sveti Martin zavetnik pernatih domačih živali, zlasti gosi, ki so izdale njegovo skrivališče, ko so ga ljudje hoteli izvoliti za škofa. Sveti Martin se je želel izogniti izkazani časti in se je skril v hlev med – gosi. Prav zaradi te legende imajo na Češkem, Poljskem in Pruskem navado, da na ta dan in v ta spomin koljejo gosi, to je »Martinove gosi«. Torej bi se ob zvezi *Martinova gos* upravičeno lahko odločili za zapis z veliko začetnico.

Namen pravopisnih pravil je, da so čim bolj zapomnljiva in kot dogovorna sledijo prevladujoči praksi, hkrati pa se posamezne skupine razvrščajo

tako, da so notranje čim bolj enotne. S tega vidika je *Martinova gos vrsta jedi*, ki jo pripravljamo na martinovo. Poimenovanja jedi v slovenščini pišemo z malo začetnico, razen če je prva sestavina lastno ime ali svojilni pridevnik iz lastnega imena, npr. *Sacherjeva torta*, *Melbina breskev*.

Podobno je treba interpretirati tudi poimenovanja **praznikov in posebnih dnevo**v v letu, ki jih po pravilih pišemo z malo začetnico, razen če je prva sestavina svojilni pridevnik, npr. *Prešernov dan*.

Čeprav pridevnika *Silvestrov* in *Martinov* v zvezah s samostalniki *večer*, *noč* oziroma *sobota*, *nedelja* ne izražata le svojilnega pomena (*večer Silvestrovega dne*), temveč tudi vrstnega, kar upravičuje zapis *silvestrov večer*, *martinova nedelja*, se zaradi enovitosti skupine praznikov in izjem priporoča zapis *Silvestrov večer* in *Martinova nedelja* poleg *silvestrski večer*, *silvestrska noč*, pri katerih pa je v pridevniku na *-ski* mala začetnica.

Nekaj drugega so pretvorbe iz take zveze v samostalnik, ko se odločamo za zapis z malo začetnico, če ti izražajo pomen »praznik«, npr. *silvestrovo* (tako še *florjanovo*, *ivanovo* 'kres', *jožefovo*, *jurjevo*, *lucijino*, *martinovo*, *rokovo*, *štefanovo*, *valentinovo*).

Gospodov dan

Če besedo *gospod* napišemo z veliko začetnico, spremeni pomen: medtem ko samostalnik *gospod* pomeni tudi spoštljiv naziv za odraslega moškega, je z veliko zapisani *Gospod* nadomestno ime za krščanskega *Boga* in nima več povezave s pomenom občne besede, razen v motiviranosti pomenskega prenosa. V katoliških verskih besedilih so nadomestna imena pogosta, npr. *Stvarnik* 'Bog Oče', *Odrešenik* 'Bog Sin, Jezus Kristus', *Devica* 'Marija' ... Enako velja za besedila drugih ver, npr. *Prerok* 'Mohamed'.

Svojilni pridevnik iz lastnega imena pišemo z veliko začetnico. Zgoraj opisano razlikovanje je sicer nekoliko slabše razvidno iz SSKJ-ja, v katerem se z veliko piše zgolj zapostavljeni pridevnik:

gospódov -a -o [...] *nanašajoč se na gospoda*: čisti gospodovo obleko / na mizi je ležal gospodov brevir / vnes. gospodov dan *nedelja*; star. v letu *Gospodovem* 1664 leta 1664
terminološko gnezdo: rel. angel gospodov *zvonjenje zjutraj, opoldne in zvečer ali molitev za to priliko*; razglašnje *Gospodovo praznik v spomin na tri kralje, ki so počastili in obdarovali novorojenega Kristusa, 6. januarja*

... precej bolj očitno pa je razlikovanje med *gospodov* in *Gospodov* razvidno iz pravopisnega slovarja v SP 2001:

gospódov -a -o [...] gospodov klobuk; pokr. gospodova pridiga *duhovnikova*
Gospódov -a -o [...] ver.: Gospodov dan |nedelja|; Gospodova molitev *očenaš*;
razglašenje *Gospodovo* |praznik|

Svojilni pridevnik *Gospodov* se nanaša na konkretno osebo, pridevnik *božji/Božji* pa lahko razumemo v dveh pomenih: npr. v zvezi *Božja Mati* razumemo pridevnik v pomenu 'Mati Boga'; v zvezi *božja volja, božja milost* pa tudi v vrstnem pomenu.

IZRAŽANJE DUHOVNE LASTNINE, ČE JE IZUMITELJICA ŽENSKA

V slovenščini iz priimka ženske osebe ni mogoče tvoriti svojilnega pridevnika. Jezikovni sistem to omogoča le pri priimkih, ki se končajo na *-a* (*Kobilčina slika*), a je bila ta možnost vedno označena kot slogovno slaba. Danes je taka stroga negativna označenost že preteklost, saj večina govorcev slovenščine tvorbo svojilnih pridevnikov iz priimkov ob ženskih imenih že zaznava kot nevtralnno. V besedilih opazamo tudi nove tvorbe:

Montessorijin vrtec (vrtec Marie Montessori)

Lagardina lista (lista Christine Lagarde)

*von der Leynina komisija (komisija Ursule von der Leyen)*²³

Pogosto se priimki, pri katerih se svojilni pridevnik na *-in* že uveljavlja kljub temu, da spremljajo osebo ženskega spola, končajo na samoglasnik, npr. *i* ali *e*, a ne vedno.

Največje zadrege na tem področju povzročata uporabnikom nezmožnost tvorbe svojilnega pridevnika, če gre za ustaljen način izražanja t. i. duhovne lastnine (pri patentih, izumih), zato priporočamo v teh primerih opisna poimenovanja z uporabljenim ženskim osebnim imenom ob priimku: *lestvica po Virginii Apgar, pedagogika Marie Montessori*.

V strokovnih besedilih se pojavljajo tudi priredne zveze, npr. *mera, ki sta jo patentirala John H. Cochran in Monika Piazzesi*, ali *enačba, ki je*

23 V Smernicah slovenskega oddelka Generalnega direktorata za prevajanje Evropske komisije, ur. Mojca Šaupel, 2019.

poimenovana po Leonorju Michaelisu in Maud Menten. Priredni zapis tipa Breznik-Ramovšev pravopis tu ni mogoč, če želimo biti do obeh nosilcev korektni, zato se odločamo za naslednje možnosti:

mera po J. H. Cochranu in M. Piazzesi

mera po Johnu H. Cochranu in Moniki Piazzesi

enačba po L. Michelisu in M. Menten

enačba po Leonorju Michaelisu in Maud Menten

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Enačba, poimenovana po znanstvenici in znanstveniku, SSKJ2: »m/Martinova gos« in »s/Silvestrov večer«, Zapis pridevnikov na -ov/-ev oziroma -in iz imen v stalnih besednih zvezah, Kako pisati izlastnoimenske pridevnike v stalnih besednih zvezah in nastale enobesedne izpeljanke: »Dopplerjev pojav« nasproti »dopler« ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

MALA ZAČETNICA

POIMENOVANJA IN IMENA PRIPADNIKOV RAZLIČNIH SKUPIN

Pripadnike različnih skupin in združenj po SP 2001 (člen 136) večinoma zapisujemo z malo začetnico (npr. *hipster*, *socialist*), tudi če so izpeljani iz lastnih imen ali kratic (npr. *freudovec*, *nobelovec*, *desusovec*). Pravopisno pravilo lahko dopolnimo z več zgledi iz jezikovne prakse, npr. *maistrovec* 'pripadnik Maistrovih vojaških enot', *rugljevec* 'pripadnik Rugljeve psihoterapevtske skupine', *kudovec* 'član KUD-a', *pilovec* 'bralec revije PIL', *applovec* 'uporabnik Applovih naprav' ipd.

Izjema pri zapisovanju z malo začetnico so tista poimenovanja, pri katerih bodisi edninska bodisi množinska poimenovanja pripadnikov (športnih, glasbenih, navijaških, vrtčevskih ipd.) skupin niso tvorjena, temveč so prekrivna (enakozvočna) s stvarnim lastnim imenom: Čuk |pripadnik| – Čuki |glasbena skupina|; pri teh se zdi smiselno ohraniti pravilo, ki se je v praksi že uveljavilo:

vodja skupine Čuki – Najbolj znani Čuk si je skozi pevsko kariero pridobil simpatije Slovenk in Slovencev.

pevec Modrijanov Blaž Švab – Na sliki z Modrijanom Blažem Švabom.

Potrditev za to odločitev je tudi že nekdaj uveljavljeno pisno razlikovanje pri pripadnikih skupine *The Beatles* oziroma poslovenjeno *Beatli*, pri kateri je v SSKJ-ju uslovarjen tudi zapis z malo začetnico v generičnem pomenu:

beatles in beatle -a [...] mlad fant z dolgimi lasmi, ki se vpadljivo oblači in vede

Veliko začetnico pa tudi pri Beatlih uporabljamo kot pri Modrijanih, Čukih, Avsenikih ...:

*Nekdanji **Beatle** Paul McCartney se je zavihtel na vrh lestvice najbogatejših glasbenikov.*

*Starši so leta 1972 rojenega Juda Lawa poimenovali po pesmi **Beatlov**.*

Podobno pravilo bi bilo treba uveljaviti tudi za pripadnike športnih (*Ris/Risi* za slovensko hokejsko reprezentanco), vrtčevskih (*Ježek/Ježki*), navijaških (*Viola/Viole*) in drugih podobnih skupin. Pripadnik Športnega društva Sokol je *Sokol*, pripadniki navijaške skupine Viole so *Viole*, član glasbene skupine Modrijani pa je *Modrijan*.

POIMENOVANJA DOMIŠLJIJSKIH BITIJ

Problematika zapisovanja poimenovanj pripadnikov različnih skupin in združenj je aktualna tudi pri poimenovanju različnih vrst domišljjskih bitij. Avtorji si sicer lahko – in pogosto tudi si – izmislijo celo ljudstvo ali populacijo domišljjskih bitij, ki mu oziroma ji dajo lastno ime. Taki so npr. *Vogoni* v zbirki *Štoparski vodnik po galaksiji* ali *Vulkanci* v filmu *Zvezdne steze*. Bitja *kosovirji* avtorice Svetlane Makarovič so tako posebna vrsta bitij, ki imajo svojo deželo (*Kosovirijo*) in svoja osebna imena (*kosovir Glal*, *kosovirka Glili*).

Večinoma pa gre pri domišljjskih bitjih, ki nastopajo v stripih, knjigah, risankah in filmih, za vrsto bitij, zato se prevajalci teh del večinoma odločajo za rabo male začetnice: *hobit/hobiti*, *orkl/orki*, *smrkec/smrkci*, *telebajsek/telebajski*, *ninja želva/ninja želve*, *winxica/winxice* ipd.

Kako pregibamo taka izmišljena imena? V delih so lahko poimenovanja uporabljena samo v edninski ali množinski obliki – v takem primeru lahko s pomočjo analogije sklepamo o oblikah za manjkajoča števila. Tako je na primer *bžraumps* B. A. Novaka samostalniško moškega spola, enako velja za *štramfelja* S. Makarovič; tako še: *čofli* (mn. m. sp.) (A. Rozman), *grdavšči* (mn. m. sp.) (G. Kos), *vošibki* (mn. m. sp.) (A. Rozman), *žlopi* (mn. m. sp.) (F. Lainšček), *mba* (ž. sp.) (S. Makarovič), *zzzbudilka* (ž. sp.) (B. A. Novak).

arašidki in minimojčki

Na prvi pogled se domišljajski junaki *Arašidki/arašidki* iz filma o Snoopyju in Charlieju Brownu (prvotno so bili angl. *Peanuts* sicer v slovenščino prevajani kot *Drobižki/drobižki*) uvrščajo v skupino poimenovanj, ki so prekrivna s stvarnim lastnim imenom, vendar je podobnost zgolj navidezna. Zapis z veliko začetnico je namreč v naslovu stripa, kar pa je stvarno lastno ime, ki ima z imenom/poimenovanjem bitja le posredno povezavo. Vsebinsko bolj smiselna je mala začetnica, zaradi vpliva enakoglasnih stvarnih imen (naslovi literarnih, filmskih in drugih del) pa je v gradivu veliko primerov pisanja z veliko začetnico, zato nas lahko navada zapelje v tak zapis.

Zapis *Snoopy in Charlie Brown: Film o Arašidkih*, kakor je uradni prevod filma, v katerem nastopajo stripovska bitja, bralca navaja na misel, da gre za populacijo bitij s tem lastnim imenom. Podobno je bil oblikovan naslov filma *Artur in Minimojčki*, kjer bi zlahka mislili, da gre res za lastnoimensko danost, a navedek iz ene od filmskih ocen pokaže, da gre dejansko za vrsto bitij, ki jih pišemo z malo začetnico:

Desetletni Artur se odloči slediti poti svojega dedka, vstopiti v deželo minimojčkov in raziskati deželo Sedem kraljestev. Toda da bi mu to uspelo, se mora tudi sam Artur pomanjšati in postati minimojček.

Ustrezen je torej le zapis z malo začetnico: junaki v omenjenih filmih so *arašidki* in *minimojčki*.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Kako napisati ime prireditve »Ledinec ledincu«?, Imena skupin otrok v vrtcu, Poimenovanja pripadnikov: če je ime pripadnika enako imenu skupine, Kdo je »vodopivec« in kdo »Vodopivec«?, Uporaba velike/male začetnice pri poimenovanju risanih junakov: »smrkci« in »telebajski« ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

POIMENOVANJA BOLEZNI

Poimenovanja bolezni zapisujemo večinoma z malo začetnico, saj gre za občne besede, ki zaznamujejo vrsto pojavov. Lahko so eno- ali večbese-dna: (*španska/ptičja/praiščja*) gripa, rak (*na dojkah/prostati/požiralniku*), čir na želodcu, (*kontaktni/zimski/atopijski*) dermatitis itd. S pravopisnega vidika zahtevnejša so tista poimenovanja bolezni, ki so:

- (1) stalne besedne zveze z izlastnoimenskim pridevnikom na *-ov/-ev*:
 - mala ali velika začetnica: *Downov/downov sindrom*, *Crohnova/crohnova bolezen*;
 - mala začetnica (prvotni pomen svojine se je že izgubil): *vidov ples*;
- (2) večdelna z občnoimenskim jedrom in razlikovalno sestavino (*virus zika*, *virus lassa*, *virus Zahodnega Nila* itd.);
- (3) enakozvočnice z lastnimi imeni (*parkinson*, *bazedov*, *alzheimer/alchajmer*; *zika*, *ebola*).

STALNE BESEDNE ZVEZE Z IZLASTNOIMENSKIM PRIDEVNIKOM NA *-OV/-EV*

Pridevnike iz lastnih imen navadno zapisujemo z veliko začetnico. Pravopisna pravila iz leta 1990 v členu 158 navajajo, da pridevniki na *-ov/-ev* ali *-in* ne zaznamujejo zmeraj svojine, temveč tudi vrsto, zato jih je priporočljivo pisati z malo začetnico, kadar pomenijo vrstnost. Takšna so med drugim tudi poimenovanja bolezni; pravila navajajo *vidov ples* in *parkinsonovo bolezen*. Vse več evidentiranih bolezni, sindromov, virusov ter njihova različna obravnava v okviru stroke pa nas nagibajo k odločitvi, da je treba ločiti med dvema tipoma in razlikovanje izkazati tudi z zapisom začetnice:

- zapis z malo ali veliko začetnico tam, kjer je še mogoče prepoznati svojino (*Aspergerjev/aspergerjev sindrom*, *Epstein-Barrov/epstein-barrov virus*) in
- zapis z malo začetnico, kjer se je prvotni pomen svojine že izgubil (*vidov ples*).

Slovenska medicinska stroka se je odločila drugače: v *Slovenskem medicinskem slovarju* (2012–2019) so vsa imena bolezni, ki vsebujejo izlastnoimenske svojilne pridevnike, pisana zgolj z veliko začetnico. Odločitev za zapis zgolj z veliko začetnico je bržkone povezana z nekim drugim pravopisnim pravilom, ki pravi, da svojilne pridevnike iz lastnih imen v zvezah pišemo z veliko, kadar zaznamujejo duhovno last (člen 115), npr. *Pitagorov izrek*, *Ludolfovo število*. Ker so bolezni tipa *Parkinsonova bolezen* poimenoovane po posameznikih, ki so jih prvi opisali, v medicinski stroki pa so najverjetneje znani tudi zaradi drugih z boleznijo povezanih odkritij, je identifikacija z osebo pomembna, zapis lastnega imena pa (razumljivo) v skladu z izvirnikom. Sicer je podobno kot pri izumih tudi pri odkriteljih boleznih mogoče govoriti o neke vrste duhovni lasti.

VEČDELNA POIMENOVANJA Z OBČNOIMENSKIM JEDROM IN RAZLIKOVALNO SESTAVINO

ebola, zika

Imena *virusov lassa, zika, ebola* in drugih so povzeta po zemljepisnih imenih:

Ebola 'reka v Zairu'

Lassa 'mesto v Nigeriji'

Zika 'gozd v Ugandi'

navadno po imenih krajev, kjer so jih prvič odkrili. Ti novi virusi so pogosto poimenovani dvodelno: občnoimenskemu jedru (*virus*) je dodana razlikovalna sestavina (*zika, lassa, ebola*), ki jo zaradi pomenskega prenosa (zemljepisno ime postane občno ime) pišemo z malo začetnico. Zveza je skladenjsko pojmovana kot neujemalna, zato sestavin *zika, ebola, lassa* ne sklanjamo, kadar nastopajo ob jedru *virus, mrzlica, bolezen*:

Na Danskem so zabeležili enega od prvih primerov okužbe z virusom zika v Evropi.

Virus zika se v zadnjem letu intenzivno širi v Južni in Srednji Ameriki.

Tudi pri zvezi *virus zika* lahko ob pogosti rabi pričakujemo sčasoma izpust besednozveznega jedra, saj ne bo več potrebno. V zavesti govork in govorcev slovenščine bo izraz *zika* izražal tudi pomen 'virus'. Tak premik

v rabi smo lahko opazovali pri *eboli*, kjer izraz danes zaznamuje tudi bolezen, ki je posledica okužbe z *ebolo*. Če nastopa beseda *zika* kot jedro, jo seveda sklanjamo:

Brazilijska vojska v boj proti komarjem z 200.000 vojaki, okužbe z ziko v Sloveniji ni.

O smrtih zaradi okužbe z ziko ni poročil.

O ziki poročajo tudi z Otoka.

virus Zahodnega Nila

Zveze *virus zika* 'virus, imenovan zika' ne moremo primerjati z zvezo *virus Zahodnega Nila* 'virus, ki se prvič pojavil ob Zahodnem Nilu', saj je desni prilastek v drugem primeru roditeljski in je z jedrom tesno povezan. V zvezi *virus Zahodnega Nila* občnoimenskega jedra ne moremo izpustiti, saj roditeljski desni prilastek nikoli ne nastopa samostojno, hkrati pa ohranja vse lastnosti zemljepisnega imena, zato to jedro pišemo kot zemljepisno ime.

ENAKOZVOČNICE Z LASTNIMI IMENI

Pravopisna pravila iz leta 1990 v členu 131 navajajo, da pišemo občne besede iz osebnih imen ali priimkov z malo začetnico, kadar zaznamujejo vrsto pojavov. V to skupino spadajo bolezni, katerih poimenovanja so enakozvočna z osebnimi lastnimi imeni posameznikov, ki so jih prvi opisali. Ob poenobesedenju zvez kot *Basedowova bolezen* v *basedov* ali *basedovka* (po Karlu Basedowu), *parkinson* (po Jamesu Parkinsonu), *alzheimer/alchajmer* (po Aloisu Alzheimerju) se spremeni tudi zapis priimka in besedo podomačimo v skladu z izgovarjavo. Taka poimenovanja veljajo za nestrokovna, redko rabljena v formalnih govornih položajih ali v strokovnem jeziku.

Njihovo oblikoslovno vedenje pa je zaradi enakozvočnosti z lastnimi imeni podobno slednjim; tako kot imena se tudi občne besede, ki označujejo bolezni, pregibajo po živostni paradigmi:

zdravila za alzheimerja/alchajmerja

Moja teta ima parkinsona že odkar pomnim, pa je sicer zdrava kot riba.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Virus zika: zapis in sklanjanje, Pisanje bolezni z veliko ali malo začetnico ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

POIMENOVANJA NAGRAD

Poimenovanja nagrad so mejno pravopisno področje, saj pogosto naletimo na vprašanje, zakaj nagrade niso imena, ki bi jih lahko pisali z veliko začetnico, saj označujejo točno določeno predmetnost.

V slovenščini sicer obstaja veliko besed, ki bi lahko izpolnjevale pogoje za lastno ime. Če odmislimo, da so te besede navadno neštevne, kar je posledica dejstva, da označujejo le eno, natančno določeno predmetnost/pojavnost, ponuja tudi primerjava z drugimi jeziki zanimivo podobo: v nekaterih jezikih prav poimenovanja nagrad uvrščajo med lastna, enako poimenovanja zgodovinskih dogodkov, v drugih poimenovanja dnevov v tednu in mesecev, v tretjih so z veliko začetnico pisana tudi poimenovanja jezikov ...

O lastnoimenskem ali občnem značaju teh in podobnih besed navadno odloča pravopisna tradicija, izročilo preteklih pravopisov, ki smo jim zavezani tudi zaradi medgeneracijskega sožitja ustvarjalcev v standardni slovenščini. Na Slovenskem smo zaradi bližine nemščine kot jezika politično dominantne sile in želje po izraznem razlikovanju od tega jezika že stoletje in dlje bolj naklonjeni pisanju z malo začetnico. Slednje se je dodobra uveljavilo v času po izidu SP 1962 in iz pravil tega priročnika izhajajočega SSKJ-ja. Od tedaj se norma v smeri velike začetnice pri teh besedah dvoživkah (tj. besedah, ki so lahko lastna imena ali občne besede) ni spreminjala. Izjema so znamke oziroma zaščiteni imena, pri katerih so že v devetdesetih letih 20. stoletja dosegli zapise z veliko začetnico lastniki imen zaradi pravnih razlogov.

Res je eno od podskupin nagrad mogoče umestiti tudi med imena, vendar pa je skupina nagrad že tradicionalno v pravopisih obravnavana kot enotna, zato bi razbitje skupine na osnovi skladijske delitve prinesla več nevšečnosti, predvsem pa bi od uporabnikov zahtevala npr. da ločijo med *zlato palmo*, *vinsko kraljico* in *srebrnim redom za zasluge*.

Četudi razlikujemo več podskupin, torej poimenovanja, ki imajo opisni značaj in vrstni pomen, ter poimenovanja z imensko funkcijo, pa vse – nagrade, priznanja, častne naslove ipd. – pišemo z malo začetnico. Zapis z veliko začetnico zagovarjamo le v primerih, ko se ime nagrade začne s svojilnim pridevnikom iz lastnega imena: *Pushcartova nagrada*, *Prešernova nagrada*, *Borštnikov prstan*, *Bloudkova plaketa*, *Nobelova nagrada*.

Glede na rabo začetnice in zgradbo skladijskih enot ločimo več skupin nagrad:

(1) Eno- ali večbesedna poimenovanja, ki so skladijsko samostojne enote, pišemo z malo začetnico:

zlato pero, *zlata palma*

kresnik, *grammy*, *emmy*, *oskar*, *vilenica*

vinska kraljica, *kralj cvička*

Pogosto, toda neobvezno nastopajo skupaj z jedrom besedne zveze, ki označuje vrsto/tip nagrade: *nagrada* (*vilenica*), *priznanje* (*zlati cepin*), *naziv* (*kralj cvička*). Pri zapisu tega tipa nagrad smo najpogosteje v dvomih tedaj, kadar prihaja do konverzije, npr. *Vilenica*, *Piranesi*, *Avsenik* ... so lastna imena, ki označujejo tudi nagrade. Čeprav bi bilo za slovenščino lažje, če bi jih zapisali kot *Avsenikova nagrada*, *Piranesijeva nagrada*, *vileniška nagrada*, pa se v sedanji obliki tudi zaradi skladijske neodvisnosti od jedra samostalniške zveze (*podeliti avsenika*, *prejeti piranesija*, *dobitnik vilenice*) pišejo le z malo začetnico. Pogosto ta imena postanejo tudi števna in krovna poimenovanja za tip nagrade.

(2) Z malo začetnico pišemo večbesedna poimenovanja, ki nastopajo skladijsko kot samostalniške besedne zveze, ki se od prvo opisanega tipa razlikujejo po tem, da jedrne prvine besednih zvez niso zgolj neobvezne, priložnostne, temveč sestavni del opisnega poimenovanja:

*medalja za hrabrost, srebrni red za zasluge, veliki kristalni globus
prva nagrada občinstva, zlata olimpijska medalja, nagrada žirije*

Če je v imenu nagrade ter častnih in drugih nazivov lastno ime, ki tudi skladijsko nakazuje odvisnost od jedra besedne zveze, ga pišemo z veliko začetnico:

*zlati znak ZRC SAZU, nagrada Nelsona Algreña, plaketa mesta
Ljubljane, red generala Maistra, miss Slovenije, nagrada Sklada
Staneta Severja*

ambasador Republike Slovenije v znanosti

zlati mikrofonski Mirka Strehovca

velika nagrada Madžarske

Navadno se lastno ime v poimenovanju nagrade pojavi takrat, ko je samostalniška podstava večbesedna, npr. *nagrada Prešernovega sklada*, in ne moremo tvoriti slovenščini bližje zveze pridevnika in samostalnika: *Prešernova nagrada*.

(3) V zvezi svojilnega pridevnika oziroma pridevnikov in občnega oziroma vrstnega poimenovanja pišemo z veliko začetnico le svojilni pridevnik (*Nobelova nagrada; študentska Prešernova nagrada*). Kadar smo pri tovrstnih poimenovanjih nagrad v dvomih, moramo glede podstave pridevnika poizvedeti. Tako npr. nagrada Prirodoslovnega društva Slovenije ni poimenovana po človeški ribici (iz lat. *Proteus anguinus* > *proteus*), saj bi se v tem primeru imenovala *proteusova nagrada*, temveč po reviji *Proteus*, ki jo društvo izdaja (*Proteusova nagrada*).

Nekaj več zadreg je pri prevedenih poimenovanjih nagrad. Najlažje je, če se odločamo za prevod oziroma ime z zgradbo pridevnik in samostalnik:

angl. *Pulitzer Prize* > *Pulitzerjeva nagrada*

fra. *Prix Goncourt* > *Goncourtova/Goncourteva nagrada*

angl. *Man Booker Prize* > *Bookerjeva nagrada*

Ob večbesednih podstavnih zvezah z lastnim imenom pa se odločamo za ohranitev imena v vlogi desnega prilastka:

it. *Gran Premio d'Italia* > *velika nagrada Italije*

it. *Città di Salò* > *nagrada mesta Salò*

A tudi dvobesedna poimenovanja se z dlje časa trajajočo rabo pogosto ponobesedijo, npr. prejel je *bookerja/bukerja, goncourta/gonkurja, nagradili so ga s pulitzerjem/pulicerjem* ..., in izlastnoimenski samostalniki prevzame tudi pomen 'nagrada', četudi v poziciji desnega prilastka (*nagrada piranesi, nagrada vilenica*).

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Kako pišemo imena organizacij oziroma stvarna lastna imena v imenih nagrad?, Kako pisati imena priznanj, nagrad, prireditelj?, Kako pišemo prevedena imena nagrad?, Pisanje nagrad: »nagrada piranesi« ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

POIMENOVANJA PRAZNIKOV, POSEBNIH DNEVOV, TEDNOV ... IN ZGODOVINSKIH DOGODKOV

Krovno pravopisno pravilo, ki ureja zapis praznikov, pravi, da poimenovanja praznikov ali posebnih datumov pišemo z malo začetnico (SP 2001, člen 150):

prvi maj, dan slovenske državnosti, dan mrtvih, vsi sveti, božič, velika noč, binkošti, novo leto, svečnica, jurjevo, kres, šmaren, silvestrovo, jožefovo, pust, advent

Izjema so poimenovanja, »izpeljana iz priimkov« (*Prešernov dan*) ali osebnih imen (*Gospodovo razglasenje, Marijino vnebovzetje*).

na Miklavža in svete tri kralje

O praznikih, ki so v podstavi osebna (tudi verska) lastna imena (npr. *Sveti trije kralji, Sveta družina, Miklavž*), in to v osnovni, ne pridevniški obliki, pravopisna pravila ne govorijo. Izvirna skladdenjska podstava takih imen je:

praznik Svetih treh kraljev
praznik Svete družine
god svetega Miklavža

Zadnji bi se po analogiji z drugimi tovrstnimi posebnimi dnevi lahko imenoval *miklavževo* (po zgledu *jožefovo*, *gregorjevo*, *silvestrovo* ...). Če pride do metonimije, torej pomenskega prenosa, je pomembna podstava, na primer: *darilo je dobil za Miklavža* (< za Miklavžev god, ob Miklavževem godu). Metonimični prenosi torej ne vplivajo na zapis začetnice.

Nekateri prazniki imajo več poimenovanj, npr. 6. januarja praznujemo *Gospodovo razglašenje*, praznik pa se imenuje tudi *sveti trije kralji*, *mali božič* ali *tretji božič*. Druga različica je nastala po prenosu s poimenovanja osebe, oseb, v poimenovanje dneva:

obiskali so jih Sveti trije kralji
na svete tri kralje so koledovali < *na dan Svetih treh kraljev, ob prazniku Svetih treh kraljev*

Z izpustom občnoimenskega jedra (*dan*, *praznik*) lastno ime izgubi značilno skladenjsko pozicijo, hkrati pa pride do pomenskega prenosa, saj pomen 'dan', 'praznik' prevzame novo jedro (prej prilastek): *sveti trije kralji* torej ni več ime osebe, temveč ime praznika. Te pa v slovenščini (razen zgoraj navedenih izjem) pišemo z malo začetnico. To vprašanje v slovenskem pravopisu še ni bilo sistemsko rešeno.

božič

Poimenovanje *božič* je mogoče spremljati kot zanimivo pravopisno in sociolingvistično vprašanje že od izida prvega pravopisa (SP 1899) dalje in ob tem z gotovostjo lahko zatrdimo, da pisanje praznikov v knjižni slovenščini nikoli ni bilo povsem enotno. Zmotno pa je prepričanje, da je bilo pisanje verskih praznikov z malo začetnico po drugi svetovni vojni vsiljeno od revolucionarne oblasti in ni bilo jezikoslovno utemeljeno.

Že v začetku prejšnjega stoletja sta oba vodilna jezikoslovca praznike pisala različno: Škrabec (sicer redovnik frančiškan) z malo (*božič*, *o božiču*, *veliki petek*, *velika noč*, *svečnica*), prvi pravopisec Levec pa z veliko začetnico (*Božič*, *sv. Trije kralji*, *Svečnica*, *Velika noč*, *Jurjevo*, *Telovo*, *Duhovo*; SP 1899: člen 575).

V Breznikovem SP 1920, ki je bil pripravljen za dijake škofijske gimnazije, je bilo že odločeno, da se prazniki *božič, sveti večer, sveti dan, novo leto, velika sobota* ... pišejo z malo začetnico, izjemoma je dovoljena tudi velika pri *novo/Novo leto, velika/Velika noč, vsi/Vsi sveti*, če bi bila v kakem besedilu mala začetnica dvoumna, npr. da bi se v istem besedilu pojavila zveza *vsí sveti* kot *bili so vsi sveti in ponižni* ... proti *za vse svete smo obiskali grobove*. Tako rabo zelo težko najdemo. Breznik je ta način vpeljal tudi pri pridevnikih na *-ski* (*gorski cerkovnik* 'cerkovnik v nekem gorovju, na gori' proti *Gorski cerkovnik* 'cerkovnik v kraju Gora'), a se ta način razdvajanja ni uveljavil.

Dvojnico (a le za zgoraj naštete tri praznike) je nato po Brezniku povzel še pravopis iz leta 1950. V SP 1962 so nepotrebno pisno razlikovanje za pomensko različne pojme (*novo leto – Novo leto*) odpravili. Težko bi trdili, da ima ta odločitev kake globlje ideološke korenine, saj se je pravopis iz leta 1962 v strahu pred naraščanjem anglosaškega vpliva pri pisanju velike oziroma male začetnice v veliko primerih nagnil v smer pisanja z malo začetnico povsem načelno (o tem vprašanju obstaja celo razprava, najdena v arhivih ob osnutku pravopisnih pravil o rabi začetnice iz leta 1945). Res pa je, da je ta pravopis odpravil nekatere kategorije, ki so bile odraz zanikanja družbene razslojenosti, npr. kategorijo spoštljivosti, rabe velike začetnice pri vikanju ipd., kar je bilo verjetno posledica ideologije brezrazredne egalitistične družbe.

Zadnji pravopis je dejansko spremembo naredil le pri pisanju praznikov, ki se rabijo kot samostalniki, nastali iz izimenskih pridevnikov na *-ov*, saj je tudi zanje uveljavil zapis z malo začetnico: torej namesto *Gregorjevo* raje *gregorjevo*, in tako še: *jožefovo, jurjevo, martinovo, silvestrovo, štefanovo, duhovo* in *telovo*. Ti so bili praviloma pisani z veliko začetnico vse do izida SSKJ-ja (1970), ki sicer ohranja temeljno Breznikovo pravilo o pisanju praznikov z malo začetnico iz leta 1920. Z veliko začetnico so pisani danes le še tisti svojilni pridevniki v stalnih besednih zvezah, ki so izpeljani iz imen, npr. *Prešernov dan, Marjino vnebovzetje, Martinova sobota, Silvestrov večer*.

Tudi ob prenovi pravopisnih pravil za veliko in malo začetnico, ki javnosti sicer še niso predstavljena, je zato smiselno ohraniti tradicionalno pravilo in pisati z malo začetnico poimenovanja mesecev (*avgust, rožnik*),

praznikov (*dan državnosti, praznik dela; božič, sveti trije kralji, velika noč, ramadan/ramazan, ramadanski/ramazanski bajram*) ali posebnih datumov (*novo leto, martinovo, silvestrovo*).

Kljub skoraj sto let starim pravopisnim določilom je raba danes še kar neenotna. Mnogi pišeči v znamenje spoštovanja do verskih praznikov pišejo praznike z veliko začetnico npr. *Božič, Velika noč ...*, kar je omejeno na zasebne sporočevalne prakse in česar nihče ne preganja. Če bi spreminjali pravopisno določilo na osnovi tovrstnih meril, bi se bili zaradi izrazito heterogene družbe uporabnikov sodobne slovenščine prisiljeni soočiti še z večjo neenotnostjo, kot jo pričakujemo, saj je merilo spoštljivosti povsem subjektivno.

POSEBNI DNEVI, TEDNI ...

Tako kot prazniki se z malo začetnico pišejo tudi posebni datumi:

dan Zemlje, dan Evrope, dan Rdečega križa, rektorjev dan, dan mladih, dan zdravja

enako velja za daljša časovna obdobja:

velikonočni prazniki, krompirjeve počitnice

Ko pa govorimo o novodobnih »praznikih«, ki so pravzaprav globalni projekti, iniciative, kampanje ..., smo zato nekoliko v zadregi. Ne gre več le za opise časovno zamejenih dogodkov, temveč za dejavnosti, ki jih usmerjajo različne organizacije prek medijev, imajo posebna imena, vsakokrat drugačna, in pogosto tudi logotipe. Zato jih mediji pogosteje pišejo z veliko začetnico. Vendar se poimenovanja, kot je npr. *evropski teden mobilnosti* ali *evropski teden športa*, jezikovno ne razlikujejo od *evropskega dneva jezikov*, ta pa ne od *dneva državnosti*.

POIMENOVANJA ZGODOVINSKIH DOGODKOV

Prav tako z malo začetnico pišemo poimenovanja revolucij, vojn, vstaj in drugih zgodovinskih dogodkov, kakor določajo pravopisna pravila v SP 2001 (člen 149):

narodnoosvobodilni boj, marčna revolucija, francoska revolucija, oktobrska revolucija, ilindenska vstaja, tridesetletna vojna, burska vojna, druga svetovna vojna, ljubljanski kongres, vižmarski tabor, dražgoška bitka, kočevski zbor (zborovanje).

Pravilo bi lahko dopolnili s podrobnejšim seznamom vseh podobnih poimenovanj, tj. zborovanj, koncilov, uporov, kriz ipd., saj se zlasti v sodobnih prevodnih besedilih pojavlja vse več neustrezno prevedenih zapisov z veliko začetnico, ki sledijo zapisu v drugih jezikih (npr. *vatikanski koncil* je angl. *Vatican Council*). Napake se pojavljajo zlasti v naslednjih položajih:

- pri poimenovanjih, ki imajo tudi z veliko začetnico pisane vzporednice, npr. *praška pomlad* |zgodovinski dogodek| in *Praška pomlad* |prireditvev, glasbeni festival|;
- pri poimenovanjih, ki sledijo zapisom v bolj razširjenih jezikih, npr. *druga svetovna vojna* (angl. *Second World War, WWII*);
- pri izpeljankah iz lastnih imen (*vatikanski koncil*, *praška pomlad*).

V preteklosti so se pojavljale tudi težnje po ideološki veliki začetnici pri pisanju zgodovinskih dogodkov. Tako je bilo v *Osnutku pravopisnih pravil o rabi velike in male začetnice* iz leta 1945 predlagano, da se namesto velika *oktobrska revolucija* uporablja kar skrajšano ime *Oktober*.

Od zgodovinskih dogodkov se razlikujejo tisti posebni dogodki, ki so se začeli in končali z dogovorom in podpisom dokumentov z istim imenom. Pri rabi začetnice je treba torej biti poučen o tem, ali govorimo o dogajanju ali o dokumentih, ki jih pišemo z veliko začetnico:

Država ali nacionalna država kot nosilka suverenosti je relativno nova tvorba, ki naj bi simbolično nastala leta 1648 s podpisom Vestfalskega miru (angl. Peace of Westphalia).

V SSKJ-ju pa je *vestfalski mir* pojasnjen kot »mir, sklenjen leta 1648 ob koncu tridesetletne vojne«, ni pa pojasnjeno, ali gre za listino ali dogodek. Posledica dvoumnosti so v rabi prevladujoči zapisi kot:

Po vestfalskem miru je bila Nemčija razbita na več kot 300 državic.

RABA VRSTILNEGA ŠTEVNIKA OB POIMENOVANJIH ZGODOVINSKIH DOGODKOV

Nekateri zgodovinski dogodki so organizirani ciklično ali pa se je njihova zaporednost izkazala šele skozi daljše časovne obdobje oziroma z današnje perspektive. Tako ob izbruhu prve svetovne vojne te ni nihče poimenoval svetovna niti prva. S pravopisnega vidika pa je zapis začetnice neodvisen

od vrstilnega števnik pred dogodkom, npr. *prva in druga balkanska vojna, prva industrijska revolucija, prvi in drugi vatikanski koncil, lateranski koncili* (od prvega do petega) ...

Od zgodovinskih dogodkov je treba ločiti imena prireditev, torej lastna imena, pri katerih je vrstilni števnik v vlogi spremenljivega dopolnila, ki je tudi brez vrstilnega števnik že samo po sebi lastno ime, zato ga pišemo z veliko začetnico:

50. *Pivo in cvetje (ali petdeseto Pivo in cvetje)*

30. *Flosarski bal*

23. *Zlata harmonika Ljubečne*

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Imena praznikov: sveti trije kralji, Pisanje praznikov v slovenščini in pomenskorazlikovalna vloga začetnice, Kako pisati »evropski teden športa«?, Kako pišemo poimenovanja koncilov?, Vrstilni števnik ob imenih prireditev ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

KRAJŠAVE

KRATICE

OKRAJŠAVE

KRAJŠAVE V BESEDILIH
ELEKTRONSKIH MEDIJEV

SIMBOLI

FORMULE

KRATICE

NASTANEK KRATIC

Kratice navadno nastanejo iz večbesednih imen ali poimenovanj tako, da besede v zvezi poljubno okrnimo do začetnih črk ali zlogov. Slovnične besede lahko tudi opuščamo ali pa jih zapišemo z malimi črkami:

enotna matična številka občana > EMŠO

Zakon o agrarni skupnosti > ZAgrS

Ministrstvo za kulturo > MK

Jezik in slovstvo > JiS

Nekatere kratice so splošno znane (npr. OZN, UKC), nekatere so vezane na posamezna (strokovna) področja. Kratice lahko tvorimo tudi zaradi gospodarnejšega izražanja v določenem, zlasti daljšem besedilu. V takem primeru uvodoma (z izpostavkom – *v nadaljevanju, dalje ...*) predstavimo, da bomo v svojem delu pogosto ponavljajočo se zvezo ali besedo spremenili v kratico, npr. *zborni jezik* v ZJ ali *varstvo pri delu* v VpD. Tako krajšanje, ki ni omejeno le na kratice, temveč ga pogosto srečujemo v obliki okrajšav, npr. v leksikonskih in enciklopedijskih knjižnih izdajah, imenujemo priložnostno.

SKLANJANJE IN SPOL KRATIC

Kratice v slovenščini še pred nekaj desetletji niso bile pregibni izrazi. V prvih povojnih pravopisih je bilo sklanjanje kratic odsvetovano. V zadnjem

pravopisu (SP 2001) pa je bilo pod vplivom splošno prevladujoče rabe in dejstva, da kratice pogosto pretvorimo v besede (*EMŠO* > *emšo*; *UNESCO* > *Unesco*) odločeno, da se prej nesklonljive enote zdaj tudi sklanjajo.

Podatki o izraznih, pregibnih in tvorbenih značilnostih kratic so v aktualnih pravopisnih pravilih razdrobljeni, zato je tudi težko priti do celovitih informacij o njihovem (pisnem) sklanjanju. Načeloma so kratice **moškega spola** (razen kratic na nenaglašeni *-a* in redkih drugih) ter se sklanjajo po prvi moški sklanjatvi. Pri kraticah, ki se govorno končujejo na soglasnik, končnice dodajamo za stičnim vezajem: *NUK NUK-a NUK-u* ... Kadar se kratica govorno konča na naglašeni samoglasnik, pred končnico dodamo še podaljšavo z *j*: *DDV DDV-ja DDV-ju* ... Pri kraticah moškega spola, ki se končujejo na končni nenaglašeni samoglasnik, pa zadnjo črko v kratici razumemo kot sklonilo in jo le zamenjujemo z ustreznimi končnicami: *ARSO ARSA ARSU* ... Kratice iz te zadnje skupine pogosto prehajajo med navadno besedje (*Arso*; gl. spodaj).

Tudi pri kraticah, ki se končujejo na nenaglašeni *a* in so **ženskega spola**, zadnjo črko zgolj zamenjujemo s končnico: *EFTA EFTE EFTI* ... ali *MRSA MRSE MRSI* ... in jih pogosteje pišemo kot navadne besede (*Efta*, *mrsa*).

Možnost pregibanja po tretji, torej **niči sklanjatvi** kratic je izrecno navedena pri ženskih sklanjativah v SP 2001 v členu 812, in sicer le za tiste kratice, ki »ohranijo spol podstavne zveze in se ne končujejo na nenaglašeni *a*«; kot zgled je navedena *SAZU*. Ob tem je opozorjeno na pogostejše sklanjanje takih kratic po prvi moški sklanjatvi.

Posredno je mogoče sklepati tudi na možnost sklanjanja kratic moškega spola (torej velike večine vseh kratic) po tretji, tj. niči moški sklanjatvi, in sicer iz sklica v poglavju o krajšavah. Tam sta namreč (v členu 1023) poleg zgoraj navedenega člena kot relevantna navedena še členu 760 in 804. Oba se tičeta tretje (ničte) moške sklanjatve, in čeprav v besedilu med zgledi ni kratic (še najbliže je zgled *visoki c*, *visokega c*, ki se nanaša na drug tip krajšave), lahko posredno sklepamo, da pravopisna določila veljajo tudi zanje.

Slovarski del pravopisa kaže, da so slovaropisci to upoštevali. Slovar tako pri redkih kraticah, ki se lahko sklanjajo ali po prvi moški ali po tretji ženski sklanjatvi, daje informacijo o tem v dveh ločenih geslih (*SAZU*), pri

kraticah moškega spola (ne glede na spol jedrnega podstavnega samostalnika: *FDV* < *Fakulteta za družbene vede* – ženski; *DDV* < *davek na dodano vrednost* – moški; *SNG* < *Slovensko narodno gledališče* – srednji) pa poleg sklanjanja po prvi največkrat ponuja še neprednostno možnost sklanjanja po tretji moški sklanjatvi. Enako ravna tudi pri prevzetih kraticah (*BBC*):

SAZÚ¹ SAZÚ-ja tudi SAZÚ -- m [...] Slovenska akademija znanosti in umetnosti

SAZÚ² -- ž [...] Slovenska akademija znanosti in umetnosti

FDV FDV-ja tudi FDV -- [fədòvð] m [...] Fakulteta za družbene vede

SNG SNG-ja tudi SNG -- [esengé-êja] m [...] Slovensko narodno gledališče

BBC BBC-ja tudi BBC -- [bibisí] m [...] |britanska radiotelevizijska družba|

Po drugi strani ugotavljamo, da se pregibanje kratic v vseh položajih rabe ne obnese in da ravnamo različno oziroma nedosledno v povsem identičnih položajih: tudi ko je kratica uporabljena v povedi kot samostojni stavčni člen ali ko je skladenjsko jedro kratice ženskega ali moškega spola:

V NUK-u so začeli preizkušati postopke normativne kontrole imen.

Leta 1960 je imel kubanski predsednik Fidel Castro na sedežu OZN-ja v New Yorku štiri ure in in 29 minut dolg govor, ki velja za najdaljšega v zgodovini te organizacije.

Opozarjajo, da ne stavkajo proti bolnikom, ampak proti vladi in deloma proti UKC.

generalni sekretar OZN

Omejen gradivski pregled, kakršnega imamo na voljo, razodeva, da smo pisci bolj naklonjeni sklanjanju, če kratica nastopa v besedni zvezi s pridevnikom (*V kletih Plečnikovega NUK-a ...*) ali če gre za kratico v predložni zvezi (*iz NUK-a*), če kratica nastopa kot desni prilastek (*ravnatelj NUK*), pa sklanjamo redkeje – še tedaj namesto kratične oblike, če je to mogoče, sklanjano kratico raje zapišemo kot besedo (*ravnatelj Nuka*).

Pri tem moramo ločiti med položaji, ko kratica v besedni zvezi ob jedru nastopa kot desni prilastek v imenovalni vlogi in je vedno v imenovalniku (*organizacija IRA, član organizacije IRA*), in položaji, ko je rodilniški sklon kratice v svojilni funkciji (*član IRE*). Taka rešitev je predstavljena tudi v slovarski zbirki novega pravopisa.

PREHAJANJE KRATIC MED NAVADNO BESEDJE IN RABA V POVEDI

Vse pogosteje se kratice, ki jih ne izgovarjamo črkovalno (torej vsako črko posebej in posledično s polglasniki ali samoglasniki), zaradi praktičnosti pišejo tudi kot običajne besede: tako lastnoimenske (*APJES* > *Ajpes*, *UNICEF* > *Unicef*) kot občnoimenske (*AIDS* > *aids*, *EMŠO* > *emšo*). To se zlasti pokaže pri pregibanju, saj pri nečrkovalnih kraticah, ki se končujejo na samoglasnik, skladno s pravopisnimi pravili zadnjo črko kratice razumemo kot sklonilo in jo zamenjujemo z ustrežno končnico: *NATO NATA NATU*. Piscem se zdi tak poseg v kratico navadno prehud, zato jo raje zapišejo kot navadno besedo: *Nato Nata Natu*.

Pri kraticah, ki jih vedno beremo le črkovalno, ali pri redko rabljenih kraticah pa tega pojava ni zaslediti, zato se pojavljajo pisane v izvorni obliki, npr. *DUTB*, *MK*, *TNP*, *UM* ipd.

AMZS

Kratico *AMZS* pregibamo

- (1) po prvi. moški sklanjatvi (pregibna moškega spola): *direktor ljubljanskega AMZS-ja*;
- (2) po tretji moški sklanjatvi (nepregibna oziroma pregibna brez končnic): *direktor ljubljanskega AMZS*;
- (3) po tretji ženski sklanjatvi (nepregibna oziroma pregibna brez končnic): *direktor ljubljanske AMZS*.

Pogosto pa se pri teh kraticah pojavlja tudi vprašanje, kateri predlog je ustreznejše uporabiti: *na* ali *v*.

Tudi v knjižni jezik se je iz pogovornega razširila raba predloga *na* (*delam na AMZS*, *delam na ministrstvu za finance*, *delam na občini* ...), česar ne preganjamo, res pa je, da naši slovarji take rabe predloga *na* še niso evidentirali. Podobno kot pri banki, šoli, inštitutu, fakulteti, tudi pri avto-moto zvezi lahko uporabljamo oba predloga: *delam na/v banki*, *na/v šoli*, *na/v AMZS*.

NLB

Kratico *NLB* v besedilih uporabljamo na različne načine:

- (1) po prvi moški sklanjatvi (pregibna moškega spola): *dokapitalizacija NLB-ja*;
- (2) po tretji moški sklanjatvi (nepregibna oziroma pregibna brez končnic): *podjetje je v lasti državnega NLB*;
- (3) po tretji ženski sklanjatvi (nepregibna oziroma pregibna brez končnic): *direktor sanirane NLB*.

Tako normativno napotilo, torej enakovredno obravnavo sklonljive moškospolske oblike in nesklonljive ženskospolske oblike ter manj priporočljivo rabo nesklonljive moške oblike, nam ponuja SP 2001, ki v slovarskem delu na ta način obravnava kratico *SAZU*.

Pravopis torej nobene od oblik ne pojmuje kot nepravilne. Če poskušamo pojasniti, zakaj dopušča več možnosti, pri tem izhajamo iz pestrih možnosti govorne realizacije kratic v besedilih, saj jih lahko (1) obravnavamo kot samostojne leksikalne enote ter jih zato v celoti prilagodimo skladijskim okoliščinam in pregibamo, beremo jih črkovalno (*dokapitalizacija NLB* = dokapitalizacija nɔləbɔja), (2) beremo tako, da jih sproti »razvežemo«, beremo torej celotno podstavno besedno zvezo (*direktor sanirane NLB* = direktor sanirane Nove Ljubljanske banke). Redkeje kratice beremo izrazito črkovalno in jih ne pregibamo.

VDC

Kratice *VDC* (< varstveno-delovni center) beremo črkovalno, torej vsako črko posebej. Izgovor nam narekuje tudi, kako kratico sklanjamo:

- s polglasniki za ustreznim glasom: *VDC* [və̀dɔ̀cə̀], rod. *VDC-ja* [və̀dɔ̀cə̀ja]
- z ustreznim glasom in samoglasnikom *e*: *VDC* [vé̀dɛ́cé́], rod. *VDC-ja* [vé̀dɛ́cé́ja]

Pri *VDC* je pravilno sklanjanje z *j* ne glede na izgovor. Pogosto se pisci za sklanjanje ne odločimo, še zlasti, če kratice nastopa v večbesedni zvezi (*VDC Šentjur*, *VDC Ježek*), ni pa to pogoj. Obe rabi potrjuje tudi korpusno gradivo:

*Predstavljeni bodo izdelki iz vseh treh enot VDC-ja.
Predstavljeni bodo izdelki iz vseh treh enot VDC Kranj.
direktorica VDC-ja Kranj*

ZPIZ

Kratice *ZPIZ* (< Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje) lahko preberemo kot navadno besedo (z pred p-jem se priliči v s, tako da jo bremo kot [spiz]), zato jo pogosto tudi zapisujemo kot navadno lastno ime: *Zpiz*. To pa pomeni, da ko jo sklanjamo, končnico le dodajamo – kot pri katerem koli drugem lastnem imenu: *Zpiz Zpiza Zpizu ...* Če jo sklanjamo kot kratico, končnico dodajamo za vezajem: *ZPIZ ZPIZ-a ZPIZ-u ...*

ARSO, CIPO

SP 2001 (v členih 120–122) za vse kratice, ki niso že po obliki ženskega spola, čeprav je njihovo podstavno jedro ženskega spola (agencija, družba, organizacija), kot prednostno navaja sklanjanje po prvi moški sklanjatvi, torej tako, da zadnji samoglasnik kratice spreminjamo kot sklonilo: *ARSO ARSA ARSU ...* itd. Vendar pa je mogoče – in v rabi vsaj pri kraticah *ARSO* (< Agencija Republike Slovenije za okolje) in *CIPO* (< Center za infrastrukturo prenosnega omrežja) izrazito prevladujoče – tudi sklanjanje po ničtem pregibnem vzorcu, torej *ARSO ARSO ARSO ...* in *CIPO CIPO CIPO ...*:

*Sledila bo predstavitev vodje službe za hidrologijo na ARSO.
investicijsko gradbeno vzdrževalna dela na daljnovodih CIPO
Ljubljana*

Sklanjatev z ničtimi končnicami se sicer ne uresničuje pri vseh kraticah, ki se končajo na *-o*, saj podobne kratice na nenaglašeni *-o* (*NATO NATA NATU ...*) sklanjamo le po prvi moški sklanjatvi, kratice ne naglašeni *-o* pa podaljšujejo osnovo z *j*, kar zapisujemo z vezajem in malo črko (*PLO PLO-ja PLO-ju ...*; *WHO WHO-ja WHO-ju ...*).

Nesklonljivost je pogostejša je pri črkovalnih kraticah, tj. tistih, ki jih izgovarjamo črko za črko (*EU, MNZ – iz EU, pri MNZ*). Ker sta kratici *ARSO* in *CIPO* nečrkovalni (ju izgovarjamo kot navadni besedi: [árso], [cípo]), imata tudi možnost hitrega prehoda med navadno lastnoimensko

besedje. A to opažamo le pri precej bolj uveljavljeni ARSO. V tem primeru jo sklanjamo le po paradigmi prve moške sklanjatve (*Arso Arsa Arsu ...*), npr. *Na Arsu so predstavili vremenske podatke za lansko leto.*

NUK

V slovarskem delu SP 2001 je kratica *NUK* uvrščena v prvo moško sklanjatve, kar nakazuje paradigma: *NUK NUK-a NUK-u ...*

Problematično pri teh kraticah, ki imajo za jedro skladenjske podstave samostalnik ženskega spola, hkrati pa se ne končajo na samoglasnik *-a* (npr. *ZDA, NASA, INA*), je prav spreminjanje spola, ko postanejo kratice, poleg tega pa je v pravopisu neenotno določeno, kako kratice sklanjati. Za kratico *NUK* lahko ugotovimo, da se vede enako kot kratica *SAZU*. Sklanjamo jo torej lahko po treh sklanjatvah:

- (1) po prvi. moški sklanjatvi (pregibna moškega spola): *gradnja novega NUK-a*;
- (2) po tretji moški sklanjatvi (nepregibna oziroma pregibna brez končnic): *Prva faza gradnje novega NUK do leta 2011 ne bo končana*;
- (3) po tretji ženski sklanjatvi (nepregibna oziroma pregibna brez končnic): *Razpis za gradnjo nove NUK je bil napovedan že leta 1988.*

Z normativnega vidika pravopisna napotila kažejo na to, da sta enakovredni prva moška in tretja ženska sklanjatve, neprednostna pa je tretja moška sklanjatve.

Pri ugotavljanju spola pri kraticah, ki jih pregibamo po tretjih sklanjatvah, si pomagamo s skladenjsko rabo (kot osebek vpliva na povedek: *SAZU je predlagala*; kot jedro vpliva na pridevniški prilastek: *naša/naš SAZU*).

OBLA, MRSA

Kratica *OBLA* v slovenščini še ni znana. Gre za kratico iz angleške zveze *onset of blood lactate accumulation* oziroma po slovensko: *kopičenje laktata v krvi*. Kratico sklanjamo tako kot druge podobne kratice ženskega spola (npr. *NASA, INA, MRSA ...*), kjer je zadnja črka kratice tudi oblikoslovno obrazilo, zato se spreminja: *OBLA OBLE OBLI ...*

Neredko take kratice dobijo status imena, saj jih zapisujemo tudi kot navadne besede, npr. *Nasa Nase Nasi ...* Pri kratiki *OBLA* takega zapisa, ki

bi bil z malimi črkami, npr. *obla oble* ... (enako kot *emšo emša* ...), nismo zasledili in ga verjetno tudi zaradi pisne prekrivnosti s samostalnikom *obla* (npr. *zemeljska obla*) ne bomo.

Precej dlje je v rabi kratica *MRSA* (< meticilin rezistentni *Staphylococcus aureus*), ki se je dolgo zapisovala le z velikimi črkami in je nismo sklanjali:

Okužbe z MRSA zdravimo s posebnimi učinkovitimi antibiotiki, ki jih imamo na razpolago omejeno število.

Vse pogosteje pa zasledimo tudi zapis z malimi črkami in pregibnost, torej boljšo skladiščno integracijo v besedilo:

Tudi slovenski podatki o MRSI zbuja skrb. Vsi smo seznanjeni s številom mrtvih v prometnih nesrečah, o tem, da zaradi MRSE umre skoraj dvakrat toliko ljudi, pa vsi molčijo.

Za preprečevanje okužb z mrso je bilo tako po njegovem prepričanju narejenega veliko.

SE

Kako ravnati s kraticami, ki imajo več razvezovalnih možnosti, ki se vedejo različno? In kako je z novimi kraticami, nas pogosto sprašujejo. Po izkušnjah sodeč je nova kratica navadno nesklonljiva. Npr. nova kratica *SE* se najpogosteje ne pregiba:

Določenih SE ni bilo mogoče drugače opredeliti.

Šele z dlje časa trajajočo rabo se lahko razvije tudi sklonljivost:

Določenih SE-jev ni bilo mogoče drugače opredeliti.

V kateri razvojni fazi je kratica, bi torej najbolje vedeli povedati strokovnjaki, ki jo dnevno uporabljajo oziroma so dnevno v stiku z gradivom, v katerem se besedna zveza (in kratica) pojavlja(ta).

Iz gradiva, ki ga imamo na voljo, je kratica *SE* najpogosteje rabljena kot oznaka za Svet Evrope in v tem primeru se lahko sklanja. *SE* kot 'stratigrafska enota' je verjetno kratica, ki je znana le v ozkem strokovnem okolju. Ne pozna je niti *Geološki slovar*, ki sicer navaja iztočnico *stratigrafska enota*, kratice pa ne. V takih primerih svetujemo ob kratiki tudi dodatno pojasnilo ali razvezavo.

ASCII, SMS

Kratice, ki jih ne beremo črkovalno (v nasprotju s črkovalnimi kraticami *KPK*, *DUTB* ali *OZN*), ampak kot navadne besede, v slovenščini pogosto tudi pisno prehajajo med navadno besedje. Če poimenujejo konkretne danosti (so torej lastna imena), se zapisujejo in pisno pregibajo v skladu s pravopisnimi načeli za lastnoimensko besedje, tj. z veliko začetnico in brez morebitnega vezaja za končajem:

SAZU SAZU-ja > *Sazu Sazuja*

UNESCO UNESCA > *Unesco Unesca*

Kadar pa take kratice poimenujejo občnoimenske danosti (tega je manj), se pišejo v skladu s pravopisnimi načeli za občnoimensko besedje, tj. z malo začetnico in prav tako brez morebitnega vezaja pred končajem:

AIDS AIDS-a > *aids aidsa*

EMŠO EMŠA > *emšo emša*

Ker kratico *ASCII* (podomačeno) izgovarjamo [áski], torej nečrkovalno, izpolnjuje pogoj za prehod med navadno besedje in jo lahko zapisujemo tudi kot *ascii*. To ima – kot že nakazano – posledice tudi za pisno pregibanje: če *ASCII* pisno sklanjamo z dodajanjem končaja za vezajem (*ASCII-ja*), pri kratičnem poimenovanju vezaj odpade: *asciija*. Zaradi dvojnega samoglasnika na koncu osnove dobimo za slovenščino nenavadno zaporedje črk, zaradi česar je v rabi pogost vezaj tudi pri zapisu kratice kot navadne besede: *S svojimi zadnjimi deli raziskuje izrazne možnosti ascii-ja*.

Vendar pa za tako rabo obstaja še ena možna razlaga. Nekatere novejšje prevzete kratice v slovenščino namreč prihajajo pisane tako z velikimi črkami kot (variantno) z malimi. Taka je npr. kratica *SMS* oziroma *sms*, kjer pri drugem zapisu ne moremo govoriti o prehodu med občno besedje, saj je kratica črkovalna in je ne beremo kot navadno besedo. Premik k zapisu z malimi črkami se torej ni zgodil v slovenščini, temveč smo dvojnični zapis že prevzeli skupaj s tujejezično prvino. Ker kratico *sms*, tudi ko je zapisana z malo, pisno sklanjamo z dodajanjem končaja za vezajem (tj. *sms-a*), to očitno vpliva tudi na pisno pregibanje kratic, kakršna je *ascii*.

Wi-Fi

V slovenščini imamo le nekaj primerov prevzetih kratic tipa *Wi-Fi*. Gre za razvezavo zveze *Wireless* + drugi element po zgledu *Hi-Fi*. Izgovorimo jo že podomačeno, torej ne [váj-fáj], temveč [ví-fi]. Podobnih kratic je v slovenščini malo, npr. že starejša *A-O* (< *Avstro-Ogrska*) ali kot ime podjetja *VO-KA* (< *Vodovod-kanalizacija*), *TE-TOL* (< *Termoelektrarna Toplarna Ljubljana*) ipd. Največ v priredno zvezo povezanih krajšav smo prevzeli iz angleščine, torej gre večinoma za citatne tvorbe:

- *Bi-Pi* (< *Baden Powell*; vzdevek Roberta Badna Powlla);
- *Ro-Ro* (< angl. *Roll on Roll off*; naziv za ladje in promet);
- *Hi-Fi* (< angl. *High Fidelity*; oznaka za zelo kakovosten posnetek).

Pišemo jo najpogosteje z veliko in malo črko v obeh delih *Wi-Fi*, redkeje tudi *wi-fi* ali *WI-FI*. V neformalnem, neuradnem sporazumevanju pa je vse pogostejša raba zapisov brez vezaja (*WiFi*) ali z malo začetnico (*wifi*), kar je rezultat procesa prehajanja med navadne samostalnike. Temu ustrezno je tudi sklanjanje, saj namesto vezaja v *dostop do Wi-Fi-ja*, vedno pogosteje srečujemo tudi zapise *dostop do WiFi-ja*. Morda ne bo odveč priporočilo, da se uporablja slovenščini bližja sopomenska ustreznica *brezžično omrežje*.

ZAPISOVANJE KRATIC V NASLOVIH

Med posebnosti, ki jih prinaša raba kratic v posebnih besedilnih položajih, se uvršča tudi raba kratic v naslovih, ki so pisani z velikimi črkami. Pogosto vprašanje je, kako v takem primeru zapisovati končnice, ki so za razliko od kratic pisane z malimi črkami (npr. *NLB-ja*).

Kadar gre za kratico, ki jo lahko beremo nečrkovalno (torej črko za črko) in jo torej lahko tudi zapisujemo kot navadno besedo (npr. *ZPIZ* *ZPIZ-a* > *Zpiz Zpiza*), ni težav:

DR. TOMAŽ ZALETEL, PREDSEDNIK ZPIZA (< *Dr. Tomaž Zaletel, predsednik Zpiza*)

Če bi šlo za kratico, ki jo lahko beremo le črkovalno (tj. črko za črko) in ji pri pregibanju končnice dodajamo za vezajem, zapisane z malimi črkami,

pa bi težavo rešil že vezaj v naslovu. Tudi začetnice imen se namreč pri uporabi samih velikih črk zabrišejo, torej ni nič narobe, če je zaradi enotne podobe zabrisano tudi razlikovanje med zapisom kratice in končnice, npr. (izmišljen primer):

*Novinarka RTV-ja je dobra poznavalka Kitajske > NOVINARKA
RTV-JA JE DOBRA POZNAVALKA KITAJSKE*

Pri črkovalnih kraticah pa se lahko zapisovalni dilemi tudi izognemo; vse kratice lahko namreč sklanjamo po ničti sklanjatvi (torej brez dodajanja končnic):

NOVINARKA RTV JE DOBRA POZNAVALKA KITAJSKE

ZVEZE KRATIC

Kako zapišemo zvezo kratic, ki nastane, ko okrajšamo dve zaporedni poimenovalni enoti? Kadar gre za podredno (torej brez vmesnega ločila) povezani imeni, ni dileme: tudi med kraticama ni ločil. Npr. *Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti* s kraticama zapišemo kot *ZRC SAZU*.

Poglejmo še primer z vmesnim ločilom: *Rdeči križ Slovenije, Območno združenje Gornja Radgona*. Čeprav v razvezani zvezi med jedrom in pojasnjevalnim dostavkom zapišemo vejico, pa pri zvezah kratic solednega odnosa ne zaznamujemo z ločilom. Zapisali bi torej *RKS OZ Gornja Radgona*. Podobno tudi: *OZG OE Zdravstveni dom Tržič* (< Osnovno zdravstvo Gorenjske, organizacijska enota Zdravstveni dom Tržič), *ZRSŠ OE Maribor* (< Zavod Republike Slovenije za šolstvo, organizacijska enota Maribor).

KRATICE V BESEDNIH ZVEZAH

Kratice so v slovenski slovnici obravnavane kot samostalniške besede, po naši tradicionalni skladenjski teoriji pa levo od samostalniškega jedra ne more biti nobena druga kot pridevniška beseda. Kratična sestavina levo od samostalniškega jedra v aktualnem pravopisu zato ni tretirana kot prilastek, temveč skupaj z drugim delom zloženke tvori eno besedo, ki je besedotvorno podredna zloženka: *USB-ključek*, *CRP-test*. Vendar pa v rabi

opazamo veliko težav pri uveljavljanju tega razumevanja, zato je tudi veliko več zapisov narazen kot z vezajem.

Veljavni slovenski pravopis (SP 2001) je pri zapisu zloženek s črkovno ali kratično prvo sestavino dopustil dve možnosti: *TV-program* (skupaj) in *program TV* (normativno priporočljivejši besedni red), čeprav je *Načrt pravil za novi slovenski pravopis* (1981) variantno dopuščal tudi zapis brez vezaja.

V zadnjih desetletjih število kratic in zato tudi tovrstnih zvez (po SP 2001 zloženek) narašča. Tudi sodobna jezikoslovna teorija ugotavlja, da vse nesklonljive izvorno samostalniške besedne enote pred samostalniškim jedrom niso le samostalniki, temveč lahko nastopajo v pridevniški funkciji in jih zato skupaj z jedrom zveze ni treba pojmovati kot enobesedne enote. Pri pisanju brez vezaja uporabniki najpogosteje sledijo tipu zloženek *tarok karte, mentol bombon, bešamel omaka ...*, ki jih vse pogosteje ali celo brezizjemno pišemo kar narazen. Vzporedno s tem se vse pogosteje brez vezaja pišejo tudi kratične enote v besedni zvezi (*USB ključek*).

Pri **prenovi pravopisnih pravil**, ki poteka v Pravopisni komisiji pri SAZU in ZRC SAZU,²⁴ je pri kraticah (in tudi simbolih; gl. spodaj) predlagana opustitev tovrstnega vezaja, saj ti tudi levo od odnosnice opravljajo prilastkovno vlogo. Pogosto se pojavljajo kot prilastki k besednim zvezam, ne le enobesednim samostalnikom; v takih primerih je pisanje vmesnega vezaja še toliko bolj vprašljivo. Npr. kratica *LRN* v naslednjem zgledu modificira celotno besedno zvezo, ki ji sledi – shematsko bi to lahko zapisali kot [*LRN*] [*turbulentni model*], vezaj za kratico pa bi pomenil, da gre za zloženko s pridevniško sestavino *turbulentni*, kar seveda ni res (*[*LRN-turbulentni*] [*model*]). Kratice torej obravnavamo kot pridevnike, za katerimi prav tako ne pišemo vezaja (*televizijski sprejemnik ...*).

Utemeljitev take rešitve ni le v zgoraj navedenih spoznanjih, temveč tudi v ugotovitvi, da imajo nekatere kratice tudi ali samo pridevniški pomen in vlogo (*Ti žarki so UV* 'ultravijolični', *UV žarki*). Pri nekaterih kratičnih enotah torej pisanje z vezajem tudi ob upoštevanju tradicionalne oziroma Toporišičeve slovnice ne bi bilo vedno obvezno (*AV oprema* 'audiovizualna oprema').

24 Predlog novega pravopisnega poglavja o zapisu kratic, namenjen javni razpravi, je objavljen na spletišču Fran (www.fran.si), komentar pa na spletišču komisije pri SAZU in ZRC SAZU (<http://pravopisna-komisija.sazu.si>).

SVOJILNI PRIDEVNICI IZ KRATIC

Svojlne pridevnike tvorimo iz kratic tako, da dodajamo ustrezno obrazilo, kot velja za navadne besede.

Pri kraticah, ki se končajo na soglasnik, ga dodajamo za vezajem (*NUK-ov*, *ADSL-ov*); če se končajo na naglašeni samoglasnik, pred obrazilom podstavo podaljšamo še z *j* (*UNG-jev*).

Pri nečrkovalnih kraticah, ki se končajo na nenaglašeni samoglasnik, zadnji samoglasnik kratice spremenimo v obrazilo (SP 2001, člen 122): *UNESCO*, *UNESCOV*. Še pogosteje pa taka kratica preide med stvarna lastna imena: *UNESCO* > *Unesco*, *Unescov*, saj pisce tako poseganje v izvorno podobo kratice pogosto moti. Med navadno besedje seveda lahko preidejo tudi nečrkovalne kratice iz prejšnjega odstavka; ko postanejo stvarna imena, med podstavo in obrazilom seveda vezaja ne pišemo več: *NUK* > *Nuk*, *Nukov*; *SIJ* > *Sij*, *Sijev*.

CIIN ali CIJIN

Kratica *CIA* in tudi stvarno ime *Cia*, nastalo iz kratice, se besedotvorno vede enako kot podobno zapisano žensko ime, npr. *Pia*. Glede preigibanja imen ženskega spola, ki se končajo na dva zaporedna samoglasnika, so pravopisna pravila SP 2001 skopa: v členu 963 pri tvorbi svojlnih pridevnikov izvemo, da je pri tvorbi svojlnega pridevnika podaljševanje osnove pri tistih besedah, ki se končajo na *e*, *a*, *o*, *u*, neobvezno, torej *Tea* > *Tein/Tejin*, če pa se končajo na *i* ali *y*, pa je podaljšava obvezna: *Livia* – *Livijin*; *Kitti* – *Kittijin*; *Jenny* – *Jennyjin*. To pravopisno pravilo potrjujejo tudi vzporedni primeri v slovarju, v katerem sicer najdemo par *Pia* – *Pijin*, ob kratici *CIA* pa svojlni pridevnik *CIJIN* ni naveden. Kaj pa raba?

Ob reševanju tega problema smo ugotovili, da je vrivanje črke *j* v kratico uporabnikom očitno tuje, saj ne najdemo zapisov *CIJIN*, le redko pa *CIIN*. Očitno je preoblikovanje kratice odvisno tudi od stopnje prevzetosti in uveljavljenosti prevzete kratice. O tem pri kratiki *CIA* priča že prehod med navadno pisane besede (*CIA* > *Cia*), zato podomačena oblika pridevnika, tj. *Cijin*, ni nenavadna, je pa vseeno precej redkeje rabljena kot oblika brez *j*, tj. *Ciin* (v Gigafidi je razmerje med *Cijin* in *Ciin* 236 proti

98.) To opažanje ni nenavadno ob dejstvu, da se je tudi v anketi,²⁵ ki jo je poleti 2019 izvedla Pravopisna komisija pri SAZU in ZRC SAZU, izkazalo, da je večina uporabnikov naklonjena temu, da pri ženskih imenih, katerih podstava se končuje na samoglasnika *i* in *y*, tvorimo svojilni pridevnik tudi brez podaljšane osnove, torej *Lia* – *Liin/Lijin*.

Preoblikovanje kratic zaradi tvorbe svojilnega pridevnika je torej manj zaželeno in uporabniki se temu radi izognejo.

TIC-ov, MMC-jev in UKC-jev

Tvorba svojilnega pridevnika pri kraticah, ki se končujejo na soglasnik *c*, je odvisna od tega, ali so kratice črkovalne ali nečrkovalne. Črkovalne kratice izgovorimo s končnim samoglasnikom oziroma polglasnikom: npr. *MMC* beremo [məmàcè], zato se svojilni pridevnik tvori s podaljšano osnovo *MMC-jev* [məmàcèjèv-], enako velja za *UKC UKC-jev* [úkácèjèv-].

Nekoliko drugače pa je pri kratici *TIC*, ki jo beremo nečrkovalno, to je kot navadno besedo – [tíc]. V tem primeru pravopisna in slovnična pravila zaradi preglasa predvidevajo tudi premeno končnega *c* s č-jem. Po zgledu *stric* – *stričev* in *Mojca* – *Mojčin* tudi *Rac* – *Račev*, *Aco* – *Ačev* in pri karticah *TIC* – *Tič-ev*? Ne. Pri naštetih enozložnih imenih tipa *Rac*, otroških poimenovanjih tipa *muca*, moških imenih, ki se končajo na govorniki *c j č ž š in dž + o* (*Aco*, *Braco*), in tudi kraticah sodobna slovenščina zavrača ne le preglas obrazila, temveč tudi premeno *c* – *č*, zato se uveljavljajo oblike: *Racov*, *mucin*, *Acov* in *Bracov*. Tako izjemo je predvidevala že Toporišičeva slovnica (2004: 186):

Priponsko obrazilo *-ov* se dodaja podstavam moškega in srednjega spola, *-ev* pa le, če se podstava končuje na *j, č, ž, š, dž*; če se končuje na *c*, se ta navadno premenjuje s *č* in tudi dobiva *-ev*, če pa se ne premeni (navadno pri prevzetih besedah), pa *-ev* ni obvezen, zato *stric* – *stričev* proti *Horac* – *Horačev* in *Horacev/Horacov*.

25 Na spletišču Pravopisna komisije pri SAZU in ZRC SAZU (<http://pravopisna-komisija.sazu.si/Ankete.aspx>).

Pravopisna pravila iz SP 2001 izjeme žal ne dopuščajo, a se v rabi potrjuje ustreznost slovnicega določila. Kot je bilo vidno že pri *CII*, se podaljšava osnove z *j* zaradi posega v osnovno podobo kratice ne obnese. Enako tudi pri kratiki *TIC* ne prihaja do sicer sistemsko pričakovane premene *TIČ-ev*, a slovnica tudi to odstopanje dopušča, zato je ustrezna oblika pridevnika *TIC-ov*. Kratico seveda lahko zapišemo tudi kot stvarno lastno ime *Tic* in tudi v tej obliki pridevnik zapišemo *Ticov*.

SESTAVLJENKE

Glede vezaja med predponami, pisanimi z malimi črkami (*ne...*, *anti...*) in z veliko pisanega nadaljevanja, je zapis z vezajem že uveljavljen v medicinski stroki, npr. geslo iz *Slovenskega medicinskega slovarja* (2012–2019):

ne-Hodgkinov -a -o [...] nanašajoč se na maligno bolezen limfatičnega sistema, ki ni Hodgkinov (T.) limfom prim. Hodgkin (T.), Hodgkinov

Vendar pa gre za nekritični prevod iz angleščine, kjer je vezaj med predpono in imenom običajen: *non-Hodgkin's lymphoma*.

Slovenski medicinski slovar (2012–2019) vsebuje tudi okoli 15 iztočnic, ki imajo v prvem delu prevzeto predpono *anti*, sledi pa ji ali simbol ali kratica (in še kakšen del tvorjenke), npr. *anti-A*, *anti-LKM*, *anti-SLA/LP*. Predpone v tvorjenkah sicer pišemo nestično s podstavo (ne glede na to, ali so prevzete ali domače), vendar je v takih primerih tudi uporaba vezaja lahko smiselna, saj kaže na to, da gre za eno samo besedo (podobno kot pri zapisu izpeljank s številčno prvo sestavino, npr. *15-leten* = *petnajstleten*).

Omenimo pa, da v nekaterih sodobnih imenih in kraticah pišemo tudi stično malo črko in ime/kratico – brez vezaja (*eDavki*, *eVsebine*; *eSSKJ*), kar bi lahko postala praksa tudi v primeru sestavljenk iz kratic: *IAKS populacija* in *neIAKS populacija*; *antiLKM*.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Sklanjanje in spol kratic (1), Sklanjanje in spol kratic (2), Spol in oblikoslovno pregibanje kratic, O kraticah: AMZS, Kako se pišejo kratice, ki se končajo na soglasnik, besedilo pa je pisano s samimi velikimi črkami, Sklanjanje kratice VDC, Sklanjanje kratice ARSO, Ali kratico SE sklanjamo?, Kako pisati: »Wi-Fi«, »wi-fi« ali »wifi«?, Ločilo pri kratiki RKS, OZ, Zloženske s kratično ali črkovno prvo sestavino, Svojlina oblika kratice »TIC« je »TIC-ov« ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

OKRAJŠAVE

Okrajšava je okrajšano zapisana beseda ali besedna zveza, pri kateri se okrajšanost zaznamuje s piko. Kateri del besede je okrajšan, je odvisno od jezikovne navade, torej družbeno sprejete norme, najpogosteje gre za prvi zlog ali prvo črko besede (*prof.* < profesor/profesorica), prvih delov podstavnih besed zloženke (*lit.zgod.* < literarnozgodovinski) ali besedne zveze (*d. d.* < delniška družba), lahko pa je v okrajšavi le prva in zadnja črka okrajšane besede (*dr.* < doktor).

Pri zgradbeno primerljivih okrajšavah opažamo tudi neenotnost (*t. i.* < tako imenovani; *tj.* < to je; *itd.* < in tako dalje), ki izvira iz dejstva, da vse okrajšave niso prišle v slovenščino v istem obdobju; nekatere so se pojavile prej, druge kasneje, posamezne so se prilagodile že obstoječim in podobno. Hkrati pa je namen okrajšav pridobiti prostor, zato bi poenotenje podobnih zvez, npr. *t. i.* (< tako imenovani) ter *tj.* (< to je) ne dosegli namena krajšanja.

Nekatere okrajšave imajo dvojnice, še zlasti to velja za okrajšave v strokovnem jeziku, npr. *angleški*, *angleško* lahko okrajšamo kot *agl.* (v etimologiji) ali *ang.* in *angl.* Po drugi strani pa druge lahko različno razvezujemo: okrajšava *del.* je lahko razvezana za pridevnike (*delovni*, *delavski*) in samostalnike (*delavec*, *deležnik*, *deležje*), pri čemer ni nevarnosti, da bi jih mešali, saj jih navadno uporabimo v besedni zvezi. Tudi okrajšava *skl.* bi bila lahko uporabljena tako za **sklon** kot za **sklanjatev**, saj se uporablja večinoma s pridevnikom ali števnikom: *ž. skl.* (< ženska *sklanjatev*); *1. skl.* (< prva *sklanjatev*).

Največ težav pri krajšanju imamo pri okrajšavah besednih zvez in tvorjenk, ki jih delimo na več skupin – glede na to, kako jih zapisujemo:

- (1) okrajšave z **vmesno stično piko** (podstavna, neokrajšana beseda je podredna zloženka, torej zveza dveh neenakovrednih polnompomenskih sestavin), npr. *rim.kat.* (< rimokatoliški), *gen.maj.* (< generalmajor);
- (2) okrajšave z **vmesnim vezajem** (podstavna, neokrajšana beseda je priredna zloženka, torej zveza dveh enakovrednih sestavin), npr. *č.-b.* (< črno-beli), *angl.-slov.* (< angleško-slovenski), *c.-kr.* (< cesarsko-kraljevi);
- (3) okrajšave z **vmesnimi nestičnimi pikami** (v podstavi je besedna zveza), npr. *v. d.* (< vršilec dolžnosti); *um. zgod.* (< umetnostna zgodovina);
- (4) **nesistemske okrajšave** (okrajšave, ki si jih je treba zapomniti, saj so se skozi čas obrusile, vmesne pike pa so bile opuščene), npr. *itd.* (< i. t. d. < in tako dalje), *tj.* (< t. j. < to je); *npr.* (< n. pr. < na primer).

Pri branju oziroma v govoru se okrajšave berejo razvezano. Le redke okrajšave beremo črkovalno, npr. *b. p.* (< brez posebnosti) ali *itd.* (< in tako dalje). Črkovalno branje nekaterih okrajšav, ki vmesne pike opuščajo, in okrajšav besednih zvez (*d. d.* < delniška družba; *d. o. o.* < družba z omejeno odgovornostjo; *v. d.* < vršilec dolžnosti; *s. p.* < samostojni podjetnik), imajo več slovničnih lastnosti, ki jih povezujejo bolj s kraticami kot z okrajšavami, saj jih pogosto sklanjamo in tudi številsko pregibamo, npr.:

Iščemo študentko ali osebo s s. p.-jem za daljše obdobje, za delo v telefonskem studiu.

Tako d. o. o.-ja ali s. p.-ja ne morejo ustanoviti osebe, ki jim je bila v zadnjih 3 letih vsaj 2-krat izrečena globa.

Ena je zelo premišljena in jo uporabljajo v večini posestva, d. d.-ji in d. o. o.-ji, ki v glavnem vedo, kaj iščejo in tudi, koliko sme stati.

Za Slovenijo, za katero je značilno, da ima večina d. o. o.-jev, kot tudi precej d. d.-jev, zelo nizek osnovni kapital, je lahko ta podatek alarmanten.

OKRAJŠAVE V IMENIH GOSPODARSKIH DRUŽB

Čeprav po SP 2001 za skoraj vsako piko delamo presledek in uresničujemo pravilo o levostičnosti okrajšavne pike, pa je to pravilo v nasprotju z *Zakonom o gospodarskih družbah* (ZGD-1), ki določa, da mora biti v imenu, s katerim gospodarska družba ali samostojni podjetnik posluje, oznaka, ki nakazuje dejavnost družbe ali podjetnika. Te oznake so po 27. in 72. členu ZGD-1 opredeljene kot okrajšave, in sicer pisane brez presledkov za okrajšanimi besedami:

družba z neomejeno odgovornostjo – d.n.o.

komanditna družba – k.d.

družba z omejeno odgovornostjo – d.o.o.

delniška družba – d.d.

komanditna delniška družba – k.d.d.

firma podjetnika pa mora vsebovati skrajšano oznako, da gre za samostojnega podjetnika – s.p.

Gre za primer neskladja med pravno in jezikoslovno normo. Pravzaprav gre za vprašanje dogovorne urejenosti tega dela jezika in slabše jezikovne poučenosti pravnikov, ki so sestavljali zakon in predpis. Slaba plat tega neskladja je tudi zahteva že omenjenega zakona (ZGD-1), da mora družba pri svojem poslovanju uporabljati firmo v obliki, v kakršni je vpisana v *Poslovni register Slovenije*. Zaradi razlik med registrom in pravopisom so se tisti, ki so se ravnali po pravopisnem določilu in okrajšavo v uradnih obrazcih zapisali nestično, znašli tudi na seznamu davčnih dolžnikov.

Pri prenovi pravopisnih pravil je Pravopisna komisija v poglavju »Krajšave« (do 15. januarja 2020 v javni razpravi kot *Pravopis* 8.o (2019)) zato predlagala ohranitev sistemskega pravila, ki pravi:

Pri besednih zvezah načeloma okrajšamo vsako prvino, krajšavni piki pa sledi presledek: *t. i.* (< tako imenovani/imenovana/imenovano), *d. o. o.* (< družba z omejeno odgovornostjo), *izr. prof.* (< izredni profesor / izredna profesorica), *op. avt.* (< opomba avtorja/avtorice), *dr. dent. med.* (< doktor/doktorica dentalne medicine).

V posebnih skladenjskih oziroma besedilnih položajih se je v rabi vmesna krajšavna pika postopoma opustila: *itd.* (< in tako dalje), *itn.* (< in tako naprej), *ipd.* (< in podobno), *npr.* (< na primer), *tj.* (to je), *mdr.* (< med drugim), *idr.* (< in drugo, in drugi).

Ugotovljeno je bilo tudi, da so okrajšave kot *d. o. o.*, *s. p.* in *d. d.* lahko tudi poenobesedene (*espe*) in jih kot take pregibamo s podaljšavo osnove, kar jih približuje kraticam. Komisija se ni odločila za opustitev vmesnih pik (*do.*) niti za uvedbo kratice (*DOO*), temveč se je odločila, da sprejme kompromisni dodatek k osnovnemu pravilu:

Okrajšave kot stalne dodatke ob imenih gospodarskih subjektov, ki jih pišemo za imenom z vejico, zapisujemo tudi stično, če je tak pravno zavezujoči zapis v registru podjetij, npr. *Družba Petka, d.o.o., deluje na področju založniške dejavnosti.*

PREVZEMANJE OKRAJŠAV

V slovenščini načeloma vse občne besede prilagodimo govornemu slovenščini (če jih seveda ne prevedemo). Kar velja za par *pizza – pica*, velja tudi za okrajšane besede in okrajšave, če niso uporabljene kot citatne in v jeziku živijo pogosteje kot okrajšave, redkeje kot neokrajšane besede in zveze:

- okrajšave s piko spredaj, ki označujejo vrsto datoteke (*.doc*, *.pdf*);
- okrajšave tujih besednih zvez *O. K.* (< angl. *okay* 'dobro, prav'), *P. S.* (< lat. *post scriptum* 'pripis');
- okrajšave, pogoste v strokovnih besedilih, pri navajanju referenc (*ibid.* < lat. *ibidem* 'prav tam').

Okrajšave, ki kot neokrajšane besede ne živijo v slovenščini, se redko zgodi, da bi jih uporabljali kot nepodomačene. Tako so v rabi ne najdemo več zapisov *dipl. ing. arch.*, temveč po zgledu izhodiščne besedne zveze *diplomirani inženir arhitekture*, *diplomirana inženirka arhitekture* uporabljamo okrajšavo *dipl. inž. arh.* Tako tudi od *max.* usmerjamo k *maks.*, kar se v rabi že uresničuje:

Vzpenjati se začnemo z intenzivnostjo do 80 odstotkov maks. srčnega utripa.

Najšibkejši bencinar z 1,6 litra ima 102 konja (maks. hitrost 181km/h).

Sicer naj bi angleško besedo *maximum* prevajali kot pridevnik *maksimalen*, še bolje pa kot *najvišji/največji mogoč/možen*, a v posebnih položajih, v katerih je pričakovana kratkost/okrajšanost, uporabljamo bolj nedvoumno možnost. Raba okrajšave *najv.* je zelo redka, najpogosteje priložnostna:

ZMOGLJIVOSTI: najv. hitrost: 188 km/h, posp. od 0 do 100 km/h

OKRAJŠAVE BREZ PIK

Pri okrajšavah šolskih ocen je že desetletja uveljavljen zapis brez pike, ki so ga prevzeli različni priročniki za učitelje, Zavod za šolstvo, nahaja se v merilih za vredotenje ... Tudi statistični podatki iz maturitetnih poročil navajajo naslednje okrajšave, ki se skladajo z zapisi v šolskih spričevalih in drugod z upoštevanjem pet- oziroma desetstopenjske lestvice; prva se uporablja v osnovni in srednji šoli, druga na univerzitetni ravni:

nzd – nezadostno (1) ali (5)

zd – zadostno (2) ali (6)

db – dobro (3) ali (7)

pdb – prav dobro (4) ali (8, 9)

odl – odlično (5) ali (10)

Gre za okrajšave, ki so posebne v tem, da jih uporabljamo **brez okrajšavne pike**, za razlikovanje pa jemljemo pri vseh (razen pri odlično) prva dva ali tri soglasnike. Okrajšave pišemo z malimi črkami.

Okrajšani zapis brez pike ni nastal zaradi priporočila jezikovnih priročnikov ali pravopisa. Način zapisovanja brez pike se je ohranil verjetno zaradi pisne navade in kolektivnega občutka pravilnosti takega zapisa, in to ne glede na dejstvo, da v dosedanjih pravopisih ne najdemo nobenega napotka te vrste.

Okrajšave brez pike niso pogoste, niso pa taka redkost, saj jih je mogoče opaziti v različnih strokah in so različnega izvora:

ca (< circa)

mio (< milijon)

mrd (< milijarda)

DVE PIKI NA KONCU POVEDI: SKLADENJSKA IN OKRAJŠAVNA

Kadar se poved zaključi s piko, poved pa hkrati zaključuje okrajšane beseda (torej je tu pika v tehnični/neskladenjski rabi), pišemo le eno, svetuje pravopis (SP 2001 v členu 260),:

Vključena je bila tudi družba Profit, d.o.o. Kljub vsemu pa nismo dosegli soglasja.

Vendar pa pravilo izpusta potencialno podvojenega ločila velja le za piko; če moramo napisati vejico, te ne smemo izpustiti (*Družba Profit, d. o. o., s katero že dolgo ...*). Enako velja za katero koli drugo ločilo.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Pisanje okrajšave d. o. o. ...: Je pravopisno pravilo še aktualno?, Kako pisati okrajšavo »d. o. o.« ali zakaj uzakonjati napake? – odziv na oddajo Jezikanja, Okrajšava »max.« v slovenščini, Krajšanje šolskih ocen, Dve piki na koncu povedi: skladenjska in okrajšavna ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

KRAJŠAVE V BESEDILIH ELEKTRONSKIH MEDIJEV

KRATKOPISNE KRAJŠAVE IN NORMIRANOST

V besedilih elektronskih medijev, zlasti v sklopu neformalne komunikacije, se pogosto pojavljajo nove tvorjenke, ki še niso kodificirane. V to skupino sodijo tudi t. i. **kratkopisne krajšave**, kot jih poimenuje novejša besedotvorna teorija (Logar 2004). Gre za krajšave, ki so pogoste prevzete iz angleščine, npr. *LOL* (iz angl. *laughing out loud*), *FTW* (iz angl. *for the win*), *YOLO* (iz angl. *you only live once*), *FYEO* (iz angl. *for your eyes only*), ali pa so – običajno po vzoru iz angleščine – nastale v slovenščini, npr. *RTM* (*rada te imam*), *OMB* (*o moj bog*) ipd. Nobena od teh pa v novejših jezikovnih priročnikih za slovenščino še ni zabeležena. V elektronskih besedilih se pogosto uporabljajo, saj je pri tvorcih besedila na eni strani izražena potreba po gospodarnosti, na drugi strani pa so te krajšave pogosto rabljene z namenom stilističnega učinkovanja. Zlasti pri mlajših uporabnikih se pogosto pridruži še želja po kriptiranju. V večini primerov te krajšave ostajajo v okviru elektronskih besedil in v manj formalnih kontekstih, nekoliko specifičen je primer *Lp* (*Lep pozdrav*), pogosto zapisano tudi *LP* ali *lp*.

Lp in vejica

V pravopisnih pravilih (SP 2001: člen 240) vejica za pozdravom na koncu pisma ali dopisa, ki mu sledi še ime pošiljatelja, ni predvidena:

Lepo te pozdravlja
France

V rabi pa je vejica za končnim pozdravom in pred imenom pošiljatelja zelo razširjena, kar je na eni strani lahko vpliv angleščine, na drugi strani pa je verjetno tudi posledica želje, da zaznamujemo premolk, ki nastane, ko tako besedilo preberemo. Vejico v tem položaju priporoča tudi *Medinstitucionalni slogovni priročnik Evropske unije*,²⁶ nekateri jezikoslovci se odločajo za piko.

Glede na to, da so v rabi v relevantnem deležu izpričani tudi zapisi brez vejice, torej tako kot predvideva trenutna pravopisna norma, je torej zapis brez vejice najustreznejši način zapisa. Prenovljena pravopisna pravila pa bodo morala upoštevati tudi tovrstne nove pojave in specifičnost besedil, v katerih se ti zapisi pojavljajo.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Pozdrav v dopisu, Vejica za končnim pozdravom? ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

26 Dostopno na <http://publications.europa.eu/code/sl/sl-8000100.htm> (30. 7. 2018).

SIMBOLI

SIMBOLI ZA MERSKE ENOTE

Merske enote označujemo s simboli, ki so mednarodno dogovorjena znamenja, pri katerih velja, da je mala ali velika začetnica (*a* 'ar' proti *A* 'amper') lahko pomenskorazločevalna. Zato so tudi kombinacije črk, kot je *mA* 'miliamper', nespremenljive.

Med številko in ustreznim simbolom za mero oziroma enoto (*W*, *Hz*, *cm* ipd.), ki je krajšava besede, pišemo razmik, saj gre za dve besedi:

tisoč vatov

1000 vatov

1000 W

Kadar se pojavljajo merske enote v posebnih položajih, npr. v časopisnih naslovih, zapisanih z velikimi črkami, moramo zaradi enumnosti vztrajati pri ustaljenem zapisu. Tudi tukaj pa se težavi lahko izognemo z izpisom merske enote, ki jo simbol ponazarja (izmišljen primer):

Usodnih je bilo zadnjih 250 m → *USODNIH JE BILO ZADNJIH
250 METROV/m*

Prakso izpisovanja merske enote namesto uporabe simbola imajo npr. pri *Dnevniku*.

liter

Specifično za enoto *liter* pa velja, da jo je mogoče zapisovati z veliko ali malo črko (*L* ali *l*), če sledimo mednarodnemu sistemu enot.²⁷ Kot velja za vse dvojnice, je pomembno, da se odločitev dosledno upošteva v celotnem besedilu.

stopinja Celzija

Merska enota so »stopinje Celzija«, torej zapišemo krožec (za stopinjo) in simbol za *Celzij* (°C) skupaj oziroma stično. Tako, kot se med številko in simbolom za enoto nasploh piše presledek (3 kg, 5 m, 500 W), velja tudi v tem primeru in pri navajanju vseh stopinj, torej tudi stopinj Kelvina in Fahrenheita:

Temperatura zraka je 28 °C.

Tališče ledu je pri 32 °F.

Površinske temperature na Marsu se gibljejo od 100 do 700 °K.

SIMBOLI V ZVEZAH

Tradicionalno so bile – enako kot zveze kratic in samostalnikov – tudi zveze simbolov in samostalnikov opredeljene kot podredne zloženke in zato pisane z vmesnim stičnim vezajem; takšno je tudi določilo glede pisanja v aktualnem pravopisu.

SP 2001 sledi skladijski teoriji, da levo od samostalniškega jedra ne more biti nobena druga kot pridevniška beseda, in zato določa, da je lahko kratica ali simbol v položaju pred samostalnikom le prvi del podredne zloženke; znak podrednosti je stični vezaj med obema deloma. Vendar pa doživlja pisna slovenščina v zadnjih desetletjih – zlasti ob vedno večji količini tovrstnih primerov – globlje premike v skladnji. Vedno pogosteje jih uporabniki namreč pišejo narazen, saj njihove prve dele dojemajo kot nesklonljive prilastke, npr. *Na spojina*. Tako dvojno razumevanje je v SP

27 Mednarodni sistem merskih enot (<https://www.bipm.org/en/publications/si-brochure/section5-1.html>).

2001 vplivalo na pravopisni predpis že pri t. i. zloženkah z imenovalniško medpono, saj je priročnik normiral tako zapis skupaj kot narazen (*temperabarve* tudi *tempera barve*).

Nekatere kratice so dejansko pridevniške že po nastanku (npr. *UV žarki* 'ultravijolični'), zato pri njih zahteva po pisanju vmesnega vezaja nikoli ni bila skladijsko utemeljena. Podobno je pri zvezah simbolov in samostalnikov:

Cu kristal je bakrov kristal

Pravopisna komisija je zato v predlogu prenovljenega poglavja o krajšavah tako pri kraticah kot pri simbolih predlagala, da v besednih zvezah nastopajo kot nesklonljive samostojne enote (Pravopis 8.o, 2019).

Edini primer, v katerem bi uporabili stični vezaj (vendar med dvema simboloma), je npr. *Cu-Zn zlitina*, saj gre za priredno pridevniško zloženko *bakrovo-cinkova*, ki jo tudi po pretvorbi v simbolni zapis smiselno zapišemo kot zloženko.

SIMBOLI V TVORJENKAH

Pisna znamenja za označevanje merskih enot se pogosto nahajajo v položajih, ko skupaj s spredaj stoječo številko tvorijo pridevniško obliko. Slogovno priporočljivo je take zveze izpisovati z besedo, npr. *50-odstotni*, *110-kilovoltni* ...

V posebnih položajih pa je zaradi omejenosti s prostorom (preglednice) ali enotnosti z drugimi, z enoto ali simbolom zapisanimi zapisi mogoče pisati tudi številko in simbol. V teh primerih zapišemo mednju vezaj:

110-kV energetski transformator

Tega pravila sicer ni v nobenem od dosedanjih pravopisnih priročnikov, vendar pa je pisna praksa pokazala, da je zapis z vezajem, ki ga je že pred leti predlagala npr. Marta Kocjan Barle v priročniku *Abeceda pravopisa*, uveljavljali pa so ga zlasti lektorji v tehničnih besedilih (npr. v reviji *Življenje in tehnika*), za bralca manj dvoumen kot stični zapis (*100kV*), saj z zapisanim vezajem izrecno opozorimo na pridevniški značaj zapisanega:

Na brazilski strani je razdelilna transformatorska postaja, ki prejema prek štirih 500-kV daljnovodov vso proizvedeno energijo frekvence 60 Hz.

Predlog tovrstnega zapisa je predstavljen tudi v *ePravopisu* (geslo *kV*). Normativno sprejeta bo ta rešitev tedaj, ko bo potrjena v pripravljajočih se pravopisnih pravilih.

SIMBOLI ZA ZNAMKE

Izpostavni znamenji za znamke [®] in zaščitene znamke [™] sta navadno dvignjeni, nadpisani ter levostični z imenom spredaj: *Bluetooth[®]*.

Zapis linearno v vrstici je v rabi, kadar nam urejevalnik besedila (spletni ali na kaki drugi napravi) ne omogoča nadpisanega besedila, zato ju »v sili« zapišemo v oklepaju in z velikimi črkami (R), (TM). Vendar zapis v vrstici znamenj ne »povzdiguje« na raven besede, zato pri pregibanju imena ostaja znamenje nespremenjeno, a vedno levostično:

predvajanje glasbe prek Bluetootha[®]

V uporabniških priročnikih, recimo računalniških, so na začetku v kolo fonu ali na kakem izpostavljenem mestu, po novem tudi že kar na posebej oblikovani spletni strani, navedeni (zaščitene) znamke in logotipi, uporabljeni v besedilu, tako da potem oznaka ni več potrebna. Ob tem pa se pri zaščiteni besedi ali zvezi v slovenščini pojavi težava, ker se lahko sklanja ali spada v drugo besedno vrsto. Taka, kot je v angleščini ali drugih jezikih, v katerih je registrirana, se v slovenskih besedilih pojavi le v imenovalniku ali tožilniku. Enkratna navedba dejansko zaščitene blagovne znamke velja tudi za vse druge, lahko tudi bližnje pojavitve v istem besedilu. O opuščanju ustreznega znaka se lahko prepričamo v Microsoftovi pomoči za programe Windows, Office ali Word, v kateri bi bilo vsakokratno navajanje takega grafičnega znaka pretiravanje, saj je težavno za pisanje in za branje, kakega dodatnega pomena pa ne prinaša (razen za pravnike).

SIMBOLI ZA DENARNE ENOTE

V slovenščini žal nimamo priročnika, podobnega čikaškemu *Slogovnemu priročniku*, pravopisni priročniki pa doslej niso posegali na področje stilistike rabe nečrkovnih znamenj, temveč so razreševali kvečjemu stičnost s števkami, npr. pisno znamenje za denarno enoto pišemo s presledkom (nestično) in za številko. »Valuta se lahko izpisuje besedno, s tričrkovno valutno oznako ali s simbolom,« piše glede evra na pristojnem mestu.²⁸

Denarne enote lahko torej pišemo izpisano (pisno razvezano): *1 evro, 2 evra, 7 evrov, 7,50 evra* ali *2 (ameriška, avstralska ...) dolarja, 7 dolarjev* itd. Tako tudi izgovarjamo (govorno razvezujemo) kratico ali simbol.

Tričrkovna valutna oznaka se v slovenščini piše za zneskom: *15.000 EUR* ali *15.000 USD* oziroma *15.000 AUD*. Oznako izgovarjamo, kot je zapisano v prejšnji točki. Zapisi teh oznak s samimi malimi črkami (*eur, sit*) so v knjižnem jeziku neustrezna izbira.

Prav tako se v slovenščini za zneskom piše znak za valuto, torej € namesto *evro* ali \$ namesto *dolar*: *1 €, 7,5 €, 7,5 \$, 7,5 AU\$* ipd. Izgovarjamo ga, kot je zapisano v točki 1.

evro

Medinstitucionalni slogovni priročnik,²⁹ ki opisuje zapisovalne načine, kakršni so priporočeni za prevajalce evropske zakonodaje, pravnih, uradnovalnih in drugih besedil, navaja naslednje:

Znak za euro (€) se uporablja samo na grafičnih elementih. Vendar pa je njegova uporaba dovoljena tudi v **poljudnih delih in promocijskih publikacijah** (npr. v prodajnih katalogih) ter sporočilih za javnost.

Našteto pomeni dovolj široko uporabo, da se – tudi v želji po kratkosti izražanja – zapisovanje znaka namesto besede širi tudi v različne druge vrste besedil.

²⁸ Gl. Splošno o evru (<http://www.evro.si/pogosta-vprasanja/splosno/#o8>).

²⁹ Spletna stran medinstitucionalnega priročnika (<https://publications.europa.eu/code/sl/sl-000100.htm>).

Ali bi bilo treba raba znaka € omejiti? Ne, treba je le uzavestiti pisce besedil, da bodo prilagajali svoje jezikovne izbire (*evro* ali EUR ali €) ustrezno naslovniku in besedilnim normam. To je sicer povezano s predpostavko, da so pisci besedilno pismeni in poučeni. Morda bi dodali še, da je v besedilu znamenje uporabljeno vedno ob številki, nikoli samostojno namesto ubesedene denarne enote.

Za del slovenskih uradnih besedil je zapovedana raba oblike *euro*, torej z *u*-jem, kar pa je precej nepremišljeno (tujcu, ki si ogleduje slovensko pisano dokumentacijo, slovenska valuta ne bo z *u*-jem nič bolj prepoznavna, kot je lahko *v* v zapisu *evro*). V običajnih slovenskih besedilih pišemo *evro* s črko *v*.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Stičnost pri simbolih, Zapis simbola za liter, Zapisovanje stopinj, Kemijska besedila in pisanje zloženk, Kako povezati vezaj in simbol v pridevniškem izrazu (100-kV transformator)?, Sklanjanje imen s simboloma ° in ™, Referenčno pravilo glede uporabe denarnih enot ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

FORMULE

Kemijske formule, sestavljene iz simbolov za kemijske elemente in pogosto tudi številke, so načeloma omejene na strokovna besedila. Vsaj nekaj pa je tudi takih, ki so splošneje znane in se – namesto poimenovanj spojin – pojavljajo tudi v drugih žanrih. Poleg CO_2 za ogljikov dioksid sta taki vsaj še H_2O za vodo in NaCl za natrijev klorid (oziroma kuhinjsko sol).

Kadar naletimo nanje v nestrokovnih besedilih, jih pogosto preberemo kar črkovalno. V takem primeru izbira predložne različice *z* oziroma *s* v zapisu seveda sledi izgovoru prve črke v formuli: zapisali bi *s* CO_2 , *s* H_2O in *z* NaCl . Tak zapis ne preprečuje branja *z ogljikovim dioksidom*, *z vodo* in *z natrijevim kloridom* / *s kuhinjsko soljo*; podobno kot zapis *ob 19.00*, torej *ob devetnajst nič nič*, ne preprečuje branja *ob devetnajstih*, *ob devetnajsti uri* ali celo *ob sedmih zvečer*. Če se želimo morebitnim dilemam izogniti, pa bo najbolje, da namesto *Pogasimo ga s CO_2* zapišemo kar *Pogasimo ga z ogljikovim dioksidom*.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Kateri predlog uporabiti pred formulo CO_2 : *s* ali *z*? ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

PREVZETE BESEDE IN BESEDNE ZVEZE

PREVZEMANJE OBČNIH BESED
PREVZEMANJE LASTNIH IMEN
PREČRKOVANJE

PREVZEMANJE OBČNIH BESED

V sodobni slovenščini ne uporabljamo tujejezičnih izrazov zgolj zaradi poimenovalnih praznin (*garni hotel*, *wellness/velnes/velneški turizem*), pač pa tudi zaradi pritegovanja pozornosti. Manj razširjene jezike tisti, ki jih obvladajo, pogosto uporabljajo tudi citatno (danes predvsem latinščino) – kot znamenje lastnega prestiža in izkazovanja načitanosti v tujem jeziku ipd.

Pri prevzemanju občnih besed sledimo pravilu, da se vsa nelastnoimenska leksika sčasoma podomači v skladu z izgovorom. Najbolj zaželeno oblika podomačevanja pa je prevajanje oziroma tvorjenje slovenskega izraza (npr. *splet* za *web*, *grenivka* za *grapefruit*), vendar pri večini prevzetih besed do tega ne pride. Veliko pogosteje kot do prevajanja ali tvorjenja novega slovenskega izrazja prihaja do pisnega podomačevanja glede na izgovor. Pri nekaterih besedah se to sicer ne zgodi – največkrat pri tistih, ki jih zaradi naglasnih, glasovnih ali zapisovalnih posebnosti izvornega jezika težje pisno podomačujemo (npr. *underground*, *faux pas*, *mainstream*), večina občnih poimenovanj pa tako pisno prilagoditev prej ali slej doživi (npr. *mafin* za *muffin*, *viski* za *whiskey*).

Včasih so omejitve postavljamo tudi sami govorci slovenščine. Tako se pri izrazih *judo*, *goji*, *jacuzzi*, *jumbo* kaže, da izgovor začetnega *j* ni nedvoumen, saj pri besedah, v katerih pisni *j* nadomestimo z govornim *dž*, uporabniki tega neradi zapišejo, tj. besede pisno ne podomačijo. Tako opazamo, da samostalnika *judo* in *goji* izgovarjamo na oba načina: [júdo] in [džúdo] ter [góji] in [gódži], pogosto ju tudi zapišemo tako.

Največ zadreg jezikovnim uporabnikom povzročata dve vprašanji: (1) katero od podomačenih različic izbrati v slovenščini?; in (2) kako sploh posloveniti tuj izraz?

KATERO OD RAZLIČIC IZBRATI V SLOVENŠČINI

gvava – gvajava

Najbolj razširjeni viri (Wikipedija, različne enciklopedije drevesnih vrst ...), ki govorijo o rastlinskih vrstah, nam povejo, da v slovenščini za rastlinsko vrsto *Psidium guajava* iz družine mirtovk, ki naj bi jo opisal že Carl Linné, pogosto uporabljamo dve imeni – *gvajava* (*guajava*) in *gvava* (*guava*).

Razlaga profesorja genetike, žlahtnjenja rastlin in botanike kultiviranih rastlin, dr. Antona Ivančiča s Fakultete za kmetijstvo in biosistemske vede Univerze v Mariboru, ki navadno uporablja izraz *gvajava*, pravi:

Rod *Psidium* obsega več užitnih in tudi neužitnih vrst. Poimenovanja v deželah, kjer omenjeni rod ni avtohton, običajno sestojijo iz dveh besed: ena od njih je *gvajava* ali *gvava* (naziv za rod), druga pa se nanaša na vrsto oziroma species (npr. *Psidium guneense* se v fr. imenuje *gouyave acide* ali pa *gouyave du Brésil*, v angl. *Brasilian guava*, *Guinea guava*, *wild guava*; nem. *Stachelbeerguave*). V večini svetovnih jezikov (razen ruščini) uporabljajo le eno od verzij (*gvajava* ali *gvava*).

Strokovnjak opozarja, da v slovenščini za sadež, ki ga prodajajo v supermarketih, včasih uporabimo ob samostalniku tudi pridevnika: *bela gvajava* ali *rdeča gvajava* (glede na barvo mesnatega dela). Sistematika *gvajav* (*gvav*) ni preprosta. Včasih dodajajo dvodelnemu latinskemu jeziku še *pommifera* ali *pyrifera* (odvisno od tega, ali ima plod jabolčno ali hruškasto obliko). Čehi *gvajavi* morda zato rečejo *kvajáva hrušková*.

Katero besedo torej uporabiti? Pomembno je vedeti, da poimenovanja *gvava* in *gvajava* označujeta isto rastlino. Poimenovanje *gvajava* izhaja iz latinščine (latinsko *Psidium guajava*) in je bilo tudi najprej razširjeno, zato je tudi pogosteje rabljeno. Poslovenjena različica *gvava* (iz angleške *guava*) se je verjetno pojavila kasneje, po komercialnih poteh, zato je tako pogost tudi slovenščini neprilagojeni zapis *guava*.

imbus – inbus

Beseda *imbus* je nastala z apelativizacijo ali poobčnoimenjenjem, kar pomeni, da se lastno ime spremeni in postane občna beseda. Izraz *INBUS* je nastal kot kratica iz besedne zveze *Innensechskantschraube Bauer und Schaurte* in označuje znamko orodja. Sčasoma se je, kot velja pri mnogih starejših znamkah, izdelek tako razširil, da je postalo lastno ime (*INBUS*, *Inbus*) vrstni pojem, ki pomeni vrsto ključev. Tako ime začnemo pisati z malo začetnico in ga v zapisu prilagodimo načinu izgovora:

Nylon > najlon

Goretex > goretexs

Lycra > lajkra

Schoellershammer > šeleshamer

Pri *INBUS-u* je prišlo do premene v *imbus* (kakor ime v resnici izgovorimo in kakor pričajo premene pri drugih prevzetih besedah: *simfonija*, *bombon* ...); zanimivo je, da se ta glasovna premena ni zgodila le v slovenščini, temveč tudi v nemščini. Zapis *imbus* je povsem ustrezen, kadar govorimo o vrsti orodja. Kadar pa želimo izrecno poudariti, da gre za blagovno znamko podjetja Nedschroef, potem uporabljamo ime *Inbus*. Omenimo še, da je zveza *imbus ključi* prevzeta neposredno iz germanskih jezikov, zato stava izimenski samostalnik v vlogi pridevnika (prilastek) in samostalnik (jedro) slovenščini zato ni blizu. Slovenisti si prizadevamo, da bi na mestu prvega samostalnika, ki je v vlogi pridevnika (*imbus*) dejansko bil pridevnik (*imbusni*), kar se v rabi že uveljavlja:

Od orodja potrebujemo imbusni ključ, pinceto in dva ključa za matice ustreznih velikosti.

kazoo – kazu

Iskanje podomačenega zapisa poimenovanja za manj znano glasbilo, ki spada med membranofone, pokaže, da se uporabljata oba zapisa (*kazoo* in *kazu*). Na spletu je precej razširjen citatni zapis *kazoo* (uporabljajo ga zlasti trgovine z glasbili). Kljub temu priporočamo rabo podomačenega zapisa *kazu*, ki ga je mogoče zaslediti že od sedemdesetih let dalje, tudi v dostopnem gradivu; navaja ga npr. že časopisni vir iz leta 1984, pa tudi na spletišču Radia Študent in v Mladina, in to ne le v lektoriranih besedilih:

S kazujem, preprosto spremljavo na kitari, prijetnim grlenim petjem in jodlom jih je stresal kot za šalo – od Down By The Riverside do You Are My Sunshine.

kosa – xhosa

Jezik *kosa* [kósa] je bantujski jezik, ki ga govorijo v Južni Afriki in nekaterih drugih afriških državah. Gre za tonemski jezik, za katerega so značilni različni klikajoči glasovi. Enega od njih v angleškem zapisu imena jezika zaznamuje črka *x* (*xhosa*). Ker slovenščina klikajočih glasov nima, moramo zapis glede na izgovor prilagoditi tako, da uporabimo najbližji slovenski glas in ustrezno črko – to je *k*. Fonetično odomačen zapis je torej *kosa*.

mem – meme

Mem ali citatno dvojnico *meme* za angleško *meme* poznamo danes predvsem v pomenu 'sporočilo, ideja, zlasti v obliki slike z napisom, posnetka, ki se tako prenaša v elektronski komunikaciji'. To poimenovanje pa je nastalo iz angleškega *meme* v teoriji Richarda Dawkinsa, ki pravi, da se *memi* prenašajo med ljudmi na podoben način kot geni.

Oba pomena sta trenutno uslovarjena v *Sprotnem slovarju slovenskega jezika* (2014–) na portalu Fran, zapis pa je dvojnični, torej *mem* in citatni *meme*.

menedžer – manager

Angleško besedo *manager* so najprej skušali prevesti, vendar se zanjo ni uveljavil noben od predlaganih izrazov (ravnatelj, direktor), pri *managementu* pa se je le v nekaterih večbesednih zvezah uveljavil izraz upravljanje (npr. *upravljanje organizacij, upravljanje znanja*).

Podomačena oblika zapisa se ni uveljavila, saj kljub prednostnemu zapisu *menedžer* in *menedžment* v pravopisnem in nekaterih drugih slovarjih (npr. v *Bibliotekarskem terminološkem slovarju*) vsaj del stroke vztraja pri nepodomačenih oblikah. Dosledno ju uporabljajo npr. na obeh slovenskih ekonomskih fakultetah (Ekonomski fakulteti v Ljubljani in Poslovno-ekonomski fakulteti v Mariboru), medtem ko strokovnjaki na Fakulteti za upravo v rabi omahujejo (del študijskih predmetov vsebuje podomačeno, del pa nepodomačeno obliko), na Fakulteti za družbene

vede pa je v rabi le podomačena oblika *menedžment* (ob prej omenjenem prevodu upravljanje).

Zakaj se v delu stroke ohranja izvorni zapis, je težko reči. Morda se je v obdobju iskanja ustreznih slovenskih izrazov izvorne izraze namenoma ohranjalo v nepodomačeni obliki; ko je postalo jasno, da bomo (večinoma) ostali pri prevzetih besedah, pa je bil v delu stroke izvorni zapis že preveč ustaljen, da bi ga bili strokovnjaki pripravljene podomačiti. Ker sta pisni dvojnici enakovredni, je pri izbiri bistvena dosledna raba istega zapisa.

piranha – piranja

Nepodomačeno portugalsko besedo *piranha*, ki označuje krvoločne mesojede ribe, izgovorimo kot [piránja], kar nas napoti tudi k ustreznemu zapisu te besede: *piranja*.

V slovarjih knjižnega jezika te oblike še ni mogoče zaslediti: druga izdaja SSKJ-ja (2014) in pravopisni slovar SP 2001 poznata *pirajo* in *piranho*. V gradivskih virih je najpogostejši citatni zapis *piranha*, ki izhaja iz portugalsčine, kjer *nh* podomačujemo kot *nj*, torej *piranja*. Najmanj pogosta je *piraja*.

Kljub temu da podomačenega zapisa *piranja* v normativnih slovarjih še ni zaslediti, se bo glede na razširjenost rabe ta v prihodnjih letih uvrstil v referenčne in normativne slovarje sodobnega slovenskega knjižnega jezika.

swinger – svinger

Do izida *Slovarja novejšega besedja slovenskega jezika* (SNB, 2012) so slovarji slovenskega jezika (SSKJ in pravopisni slovar iz leta 2001) izraz *swing* povezovali le s plesom. Že SSKJ je poznal citatni zapis *swing* (z razlago: »jazz od leta 1930 do 1945, za katerega je značilna ritmično-melodična napetost zaradi razlike med osnovnim in spreminjajočim se ritmom izvajanja«), v pravopisu pa so uporabnika usmerili k poslovenjenemu zapisu *sving*.

SNB je z izrazom *svingati* (in *swingati*) segel na področje spolnih praks. Vse navedene izraze je sprejel v domači in tuji obliki, četudi gre za hibridne tvorbe, saj imajo že slovenska priponska obrazila. SNB pri tem ne

vzpostavlja normativnega razmerja med obstoječim *swingom* v SSKJ-ju in pravopisnim podomačenim *svingom*. V drugi, dopolnjeni izdaji SSKJ-ja, tj. SSKJ2, je ohranjena dvojna možnost zapisa pri opisovanju spolne prakse, vendar pa je priporočilo sestavljavcev slovarja naslednje:

- izraze, povezane z glasbo in plesom, je bolje pisati v citatni obliki (*swing*);
- izraze, povezane s spolnimi navadami, pa v podomačeni obliki (*svinger*, *svinganje*, *svingerski* ...).

Izraz *swinger/swingerka* je torej mogoče uporabljati za plesalca oziroma plesalko. Če nas možnost napačnega razumevanja pomena moti, se lahko odločimo tudi za slovenskemu besedotvornemu sistemu bližjo različico (*swingar*, *swingarka*), ki se tudi pojavlja, verjetno prav zaradi želje po očitnejšem razlikovanju s *svingerji*. Lahko pa se izrazimo tudi opisno:

Trenutno je ena najinovativnejših in izrazno zanimivih plesalk swinga v Sloveniji.

KAKO SPLOH SLOVENITI IZRAZ

döner kebab

Z zvezo *döner kebab* poimenujemo turški kebab, narejen iz mesa, ki se vrtil in peče na navpičnem ražnju. Medtem ko je *kebab* arabsko poimenovanje za različne jedi iz pečenega mesta oziroma meso z žara, je *döner* turška beseda, angleško govoreči jo črkujejo na različne načine (*doner*, *donar*, *donair*, *donner*).

Sledeč preglednicam za izgovor tujih črk in črk z diakritiki v SP 2001, je turški preglašeni *ö* izgovorjen kot *e*: *Inönü* [inení]. Če upoštevamo, da občna poimenovanja v slovenskem jeziku domačimo tako, da jih zapišemo najbližje slovenskemu izgovoru, kakor je nakazano v že uslovarjenih in kodificiranih besedah, npr. *skijöring* > [skjéring-] > *skijering*, *volapük* > [pík] > *volapik*, *föhner* > [fir] > *firer*, bi potemtakem tudi *döner kebab* morali zapisati kot *dener kebab*.

Vendar pa je zaradi razširjenosti zapisa brez znamenja za preglašnost (*doner kebab*) danes v ušesih govorcev bolj *doner*, ne glede na to,

ali zapišemo *ö* ali le *o*. Na Slovenskem se je precej bolj razširila raba le zadnjega dela imena, zato se z vprašanjem zapisovanja zveze skorajda nismo srečali:

V Nemčiji je kebab poleg klobas ena najbolj priljubljenih jedi. Samo v Hamburgu je približno 300 prodajaln kebaba.

naslovi iz zadnjega obdobja so zaradi odločanja parlamenta EU, ali ulično prodajo *kebaba* prepovedati, zvezo zapisovali nepodomačeno, tj. kot v izvorniku – *döner kebab*.

fake news – lažne novice

Slovenski izraz za *fake news* je *lažne novice*. Kakor z veliko večino besed, ki jih prevzamemo iz drugih jezikov, je tudi s to tako, da smo *fake news* sprejeli hitreje kot uveljavili domači izraz *lažne novice*. A tudi to se je zgodilo: *lažne novice* danes že povsem ekvivalentno zamenjujejo citatno zapisano tujko.

V knjižnem jeziku, tako pisanem kot govorjenem, svetujemo uporabo slovenskih izrazov, zlasti ker pri paru *fake news* in *lažne novice* ni nobenih pomenskih zastranitev, zaradi katerih bi prihajalo do pomenske neprekrivnosti.

V pogovornem jeziku v zasebni rabi je odločitev prepuščena govorcu, ki je družbeno odgovoren za svojo jezikovno izbiro, saj se njegove jezikovne rabe »oprimejo«^o sogovorniki. Jezikovnokulturno korektno je, da se v pogovoru z udeleženci, ki ne poznajo slovenskega termina, dotaknemo tudi tega in utemeljimo svojo jezikovno izbiro.

fleš – dražilo

Izposojenka *fleš* (angl. *flash*) uporabljamo navadno za oglaševalske elemente na spletnih straneh. Tovrstne prvine se pojavljajo tudi v tiskanih medijih, a zanje nimamo enakega izraza. V teh primerih gre namreč za pribesedilne elemente, če uporabimo izraz Toma Korošca, tj. slike, risbe, barve, grafične prvine, like z besedilom ali brez njega. S pojavom digitalnih medijev so možnosti pribesedilnih elementov pri oglaševanju pravzaprav neomejene.

Iz gradiva je razvidno, da se v nekaterih okoljih za tovrstne elemente pojavlja tudi angleški izraz *teaser*, ki zapolnjuje tudi druge poimenovalne vrzeli v slovenščini za več tipov oglasov:

- oglas v obliki videa ali slike, ki za vzbujanje pozornosti ne razkrije sporočila v celoti; v Islovarju je izraz preveden kot *dražilnik*, poznajo ga tudi kot *dražilo*, v akademskih vodah (Z. Jančič, FDV) pa tudi kot *dražilec*;
- oglas kot del filma, predvajan z namenom vzbujanja pozornosti, imenujejo ga *napovednik* ali tudi *promo*;
- vpadljivi grafični elementi na spletišču, ki zbujajo pozornost zaradi barve, vsebine ... V hrvaščini je tovrstno sredstvo poimenovano *mamac* 'vaba'.

krav maga

Izraz *krav maga* sestavljata hebrejski besedi, ki dobesečno pomenita 'kontaktni boj' (*krav* 'boj', *maga* 'dotik'). Začetnik te borilne veščine je bil slovaški Jud Imi Lichtenfeld, ki je v času vzpona nacizma v Bratislavi v tridesetih letih 20. stoletja razvil tehniko boja »od blizu« za samoobrambo.

Prva sestavina je načeloma nesklonljiva in izkazuje tesno povezanost z jedrno besedo, katere spol pa se v različnih besedilih razlikuje: v besedilnem korpusu Gigafida in na Wikipediji npr. najdemo zapise, ki pričajo o ženskem ali moškem spolu:

Tako je nastala krav maga, preživetveni mehanizem, ki ima samo eno pravilo: uporabljaj vse!

V začetku so ga uporabljali izključno vojska, specialne enote in tajne službe

V krav magu tekmovanja ne obstajajo, saj bi za to potrebovali pravila in omejitve.

Na spletnih straneh društev, ki se ukvarjajo s to borilno veščino, najdemo več zapisov, ki govorijo o tem, da se je izraz pri nas uveljavil v ženskem spolu:

S krav mago pa sem združil prijetno s koristnim

Sam razumem, da je krav maga sestavljena iz najboljših prvin boksa, karateja, juda, kick boksa.

Treninge krav mage obiskujem že tretje leto.

Od tod se je prenesla tudi v medije:

Krav mago trenirajo in prakticirajo ne samo pripadniki izraelskih obrambnih (tudi specialnih) sil, temveč tudi druge specialne enote vojske in policije ter obveščevalnih služb po celem svetu.

Dvobesedni izraz je torej najpogosteje ženskega spola, sklanjamo pa le drugo sestavino, in sicer po prvi ženski sklanjatvi: *krav maga, krav mage, krav magi* ... Kot vse borilne/samoobrambne veščine (*judo, karate*), pišemo tudi izraz *krav maga* z malo začetnico.

top – vrhunski

V jeziku turističnih besedil je veliko internacionalnih besed, saj so ta besedila namenjena tudi ljudem, ki ne govorijo slovenščine. Opažamo pa, da se v slovenska besedila vrivajo izrazi, ki prekrijejo porajajoče se slovenske ustreznice. Pogovorni izraz *top* smo sicer slovarsko že evidentirali, npr. v SSKJ-ju (kot publicizem: *top lestvica*) in SNB-ju (*top model* v pomenu 'vrhunski', *top lista* kot 'seznam razvrstitve glede na priljubljenost ali uspešnost'), kar pa ne pomeni, da je tako »angleženje« v primerih, ko se govorcu kar ponuja bolj ustrezna slovenska različica, npr. *vrhunski, najboljši, prvovrsten, izjemen* ..., upravičeno. Nasprotno, pogosto je popolnoma nepotrebno.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Guava ali gvajava, Kako je prav: »imbus« ali »inbus«?, Kako podomačimo besedo »kazoo«?, Kako se slovensko prevede angleško besedo »meme«?, Zapis zveze »döner kebab«, O sklanjanju in spolu izraza »krav maga«, Lažne novice ali fake news? ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

PREZEMANJE LASTNIH IMEN

Glede prilagajanja lastnih imen slovenskemu jeziku so imeli slovenski pravopisi 20. stoletja različna stališča. Dolgo je bilo prevzemanje imen podrejeno merilu strokovne podkovanosti jezikovnega uporabnika – za manj izobražene se je predvidevalo bolj podomačene različice imen, za bolj izobražene pa se je dopuščalo tudi rabo posebnosti, ki so zahtevale poseben izgovor (npr. preglášeni glasovi, imena z diakritičnimi znamenji ...), kar je vplivalo na specifično pregibanje in tvorbo novih oblik. Še zlasti se je krepilo občutenje, da imena v slovenščini niso nepregibna, zato je treba predvideti slovenščini bližje končnice in obrazila.

V zadnjem pravopisu (SP 2001) se je merilo izobraženosti uporabnika umaknilo strukturnim načelom, in sicer je prevzemanje (na osnovi preučitve gradiva in prakse, ki se je ustalila v obdobju 20. stoletja) zdaj podrejeno naslednjim vodilom:

- (1) Vse besede prevzemamo govorno, saj slovenski govorec namesto tujih glasov poišče svojemu jeziku najbližje glasovne ustreznike.
- (2) Občne besede skušamo v največji meri podomačiti tudi pisno.
- (3) Lastna imena prilagajamo slovenščini v manjši meri. Pri osebnih imenih je tuje ime pogosto nadomeščeno s slovenskim. Pri zemljepisnih imenih je velikega pomena predvsem pogostnost rabe imena in pa eno- ali večbesednost ter občnoimenskost sestavin, ki jih prevajamo. Pri stvarnih imenih je prilagajanje slovenščini najpogosteje povezano s prevajanjem občnoimenskih sestavin in z ustaljeno prakso v jeziku.

PREVZEMANJE TUJIH OSEBNIH IMEN

IMENA ZGODOVINSKIH OSEBNOSTI

Po SP 2001 (člena 172 in 175) imena (priimke) zgodovinskih oseb podomačujemo, torej zapisujemo v skladu z izgovorom v slovenščini:

Pisno podobo prevzetih osebnih lastnih imen načeloma ohranjamo.
Podomačujemo pa: [...] 3. redka druga imena znanih zgodovinskih oseb:
Petrarka, Kolumb, Galilej, Luter, Kalvin, Gutsman ...

V pravopisnih pravilih je navedenih več tujih osebnih imen, za katera je jezikovna raba, kakršna je bila prek gradiva na voljo sestavljalcem pravil v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja, izkazovala podomačen zapis. Med njimi so tudi taka, ki so se v podomačeni obliki povsem ustalila, npr. *Krištof Kolumb, Cvingli*, in taka, ki jih danes pišemo variantno, a čedalje pogosteje v izvirni obliki, npr. *Luter* (ob *Martin Luther King*), *Petrarka, Kalvin, Valvasor, Gandhi, Calvin*, še zlasti, če so rabljena skupaj z osebnim imenom (*Jean Calvin, Galileo Galilei*). V strokovnih besedilih se je raba izvirnih imen uveljavila tudi zaradi različnih biografskih podatkov, npr. pri *Luthru* podatkov o otrocih (npr. *Paul Luther*, sin, nemški zdravnik), ki so nujni zlasti v enciklopedičnih delih. Za ime *Luther* ni nepomembno tudi dejstvo, da se iz rabe čedalje bolj umika tudi občnoimenska družina *luteran, luteranski*, ki jo nadomeščajo oblike *protestant* in *protestantizem* ali *evangeličan* in *evangeličanski*.

Ob preverjanju upravičenosti pravila ugotovimo, da so bila imena zgodovinskih osebnosti v preteklosti pogosteje slovenjena kot danes in da očitno vsaka generacija oblikuje nekoliko drugačno skupino imen, ki jih dojema kot »bližja« in zato podomačena. V skladu s tem bi moralo biti pravilo nekoliko preubesedeno, in sicer bi bilo treba povedati, da so bila imena zgodovinskih osebnosti v preteklosti pogosteje slovenjena, danes pa obstajajo podomačene različice predvsem kot dvojnice ob izvirnih: *Valvasor (Valvazor), Luther (Luter), Calvin (Kalvin), Petrarca (Petrarka), Galilei (Galilej), Gandhi (Gandi)*.

IMENA VLADARJEV

Pravopisna pravila SP 2001 (člen 177) določajo, da se imena vladarjev in papežev podomačujejo (*Elizabeta, Franc Jožef, Viktorija, Janez XXIII., Pij*).

To določilo je zelo ohlapno, saj so se že dolgo podomačevala tudi druga imena članov vladarskih družin, česar pravopisno pravilo niti ne omenja. Vendar pa je takega ravnanja v zadnjem času čedalje manj: nizozemska kraljica je bila *Beatrix*, zdajšnji nizozemski kralj je *Willem-Alexander*, nekdanji španski kralj je *Juan Carlos*. Ovira pri podomačevanju je nenavadnost tujega imena, ki bi ga bilo težko podomačiti, ali prevelika domačnost in vsakdanjost podomačenega imena (prejšnji španski kralj bi s podomačenim imenom moral biti *Janez* ali *Ivan Karel*). Na podomačevanje imen vpliva tudi bližina konkretne vladarske hiše: imena članov habsburške družine so bila podomačena že ob rojstvu, ime kakega brazilskega cesarja pa sploh ne (npr. *Pedro II.*).

V sodobni slovenščini je precej neposlovenjenih imen tujih monarhov, saj se ti v javnem življenju pojavljajo že pred dejanjem kronanja – taki primeri so na primer španski prestolonaslednik *Felipe*, poznamo angleškega prestolonaslednika *Charlesa* in naslednjega *Williama*, njegovega brata *Harryja* in sina *Georgea*. Doslej je veljalo, da imamo poslovenjeno ime princa ali princeze in drugih visokih predstavnikov vladarskega rodu od njihovega rojstva. Zgled za to so npr. habsburški principi in princeze, ki jih vse domačimo, čeprav niso sedli na prestol. Res pa je, da so Habsburžani zaradi bližine Slovencem izjemen primer.

Pri pregledu vladarskih imen lahko ugotovimo, da gre za tri tipe imen vladarjev in njihovih sorodnikov:

- imena, ki nimajo slovenske vzporednice, zato ohranjajo izvirno obliko, še zlasti če v slovenščini nimamo domačega vzporednega imena prevzetemu (*Beatrix*),
- imena, ki kljub slovenski vzporednici ohranjajo izvirno obliko (*Juan Carlos*),
- imena v nizu podomačenih zgodovinskih imen (*Elizabeta II.*).

Pri slednjih naj bi njihovi nosilci v slovenščini po kronanju spremenili svoje ime oziroma prevzeli zgodovinsko ime, ki ga ločevalno označuje vrstilni števnik, zapisan navadno z rimsko številko ali z besedo kot priimek: *Jožef II.* ali *Jožef Drugi*.

Felipe – Filip

Tako je npr. španski prestolonaslednik *Felipe Juan Pablo Alfonso de Todos los Santos* to ime uporabljal vse do kronanja 19. junija 2014, ko je prevzel zgodovinsko vladarsko ime, ki se v španščini še vedno glasi *Felipe VI de España*, po pravilu SP 2001 pa naj bi se v slovenščini preimenoval v kralja *Filipa VI. (Šestega) Španskega*.

S podomačitvijo imena *Felipe* v *Filip* torej ni bila prekinjena tradicija Filipov (*Filip I. (Prvi) Kastiljski* ali *Filip Lepi* je bil rojen leta 1478), kar je sicer dober argument, toda s spremembo imena se oteži identifikacija osebe, ki je bila še včeraj prestolonaslednik *Felipe*, danes pa je kralj *Filip VI. (Šesti) Španski*.

Zanimiv je tudi sprejem imena *Felipe* ali *Filip* za novega španskega kralja v drugih jezikih: v angleščini *Philip VI* ali *Felipe VI*, v nemščini *Felipe VI*. (redkeje nem. *Philipp VI.*), v francoščini *Felipe VI* (fr. *Philipppe VI*). V zahodnoevropskih državah se torej domače zgodovinsko ime umika izvirnemu španskemu, v slovanskih jezikih pa se uveljavlja stara norma z imenom *Filip*.

IMENA SVETNIKOV IN SVETNIC

Po pravilih SP 2001 (člen 176) svetniška imena podomačujemo, sodobna praksa pa kaže, da tudi imen svetnikov danes ne podomačujemo v celoti. Poznamo torej več tipov podomačitev:

- (1) Za »starejše« svetnike velja, da njihovo izvorno ime zamenjamo s slovenščini bližjim (npr. *Štefan, Janez, Karel; Elizabeta, Klara, Terezija*), pri tem prevajamo identifikacijske dodatke po krajih ali lastnostih svetnikov (*Katarina Švedska, Janez Samotar*). V teh primerih je treba poiskati slovensko različico prevzetega imena.
- (2) Imena svetnikov (in blaženih) iz moderne dobe so pogosto nepodomačena, z izvornim imenom in priimkom, npr. *blaženi John Henry Newman, sveti Maksimilijan Kolbe*.

mati Terezija

Ime *Tereza* je po navedbah Janeza Kebra, avtorja *Leksikona imen*, grškega izvora (*Theresia*). V sodobnem času je v večini evropskih jezikov razširjena oblika *Tereza* (angl. *Teresa*, fr. *Thérèse*, nem. *Therese/Theresia*, srb. in hrv. *Tereza/Terezija*), tudi z varianto *Terezija*.

Slovenščini bližja je oblika *Terezija*, poznamo jo v različnih kategorijah osebnih imen, ki jih tradicionalno slovenimo, npr. imena zgodovinskih osebnosti (cesarica *Marija Terezija*, pri Hrvatih npr. *Marija Tereza*) in svetniška imena (svetnica *Terezija Avilska*, redovnica *Terezija Benedikta od Križa*). V slednjo kategorijo podomačenih imen se uvršča tudi ime *mati Terezija*.

V slovenščini je razlika med *Tereza* in *Terezija* slabo uzaveščena, podomačeno varianto pogosteje uporabljamo v verskih besedilih, v publicistiki pa zaradi velikega števila prevedenih besedil prevladuje oblika *Tereza*.

Florijan – Florjan

Kadar govorimo o osebnih imenih naših sodobnikov, znancev, domačih ..., smo pri zapisu imen v skladu z zakonskimi določili in z namenom identifikacije dolžni spoštovati njihovo željo in imen ne preoblikujemo, zato je v rabi več različic enega imena, npr. *Marijan – Marjan, Florijan – Florjan, Manica – Manca; Lea – Leja, Pia – Pija* ... Pri prvem sklopu govorimo o dvojnici nereducirano – reducirano, pri drugem pa o paru tuje – domače.

Pri imenih svetnikov zagotovo uradna različica najpogosteje sledi knjižnemu zapisu: *sveti Jurij, sveti Florijan*. Pri nadaljnji uporabi teh imen (npr. pri poimenovanju prireditev, sejmov, društev, ko je uradno ime navadno odvisno od vpisa v register, imenik ali podobno matično knjigo, na osnovi katerega se širi nadaljnja raba) pa opazamo tako poknjižene kot reducirane zapise, ki so odvisni tudi od lokalne skupnosti, njenega narečja in zato naglaševanja imena, npr.: *Florján – Florjánov sejem; Flórijan – Flórijanov sejem*.

IMENA PLEMEN IN PRIPADNIKOV PLEMEN

Pravila SP 2001 (v členu 1118) pravijo, da pišemo »po domače« imena plemen in imena ljudstev (*Indijanci, Eskimi* ipd.) ter poimenovanja pojmov in predmetov iz kulture in civilizacije predkolumbovskih ljudstev. Enako velja za imena predklasičnega kulturnega izročila, npr. egipčanska, babilonska, številna hebrejska imena plemen, ljudstev in njihovih pripadnikov. Za ponazorilo so v pravopisu navedeni *Sjuksi, Kjovi, Apači*. V skladu

s tem pravilom pišemo tako tudi imena drugih indijanskih plemen: Čerokiji, Očipvejci, Kečujci, Zapoteki, Mohikanci ipd.

Pri tem moramo ločiti med edninsko in množinsko obliko imena plemena: medtem ko je prva besedotvorno manj prilagojena slovenščini (Kečua < Quechuas; Očipva < Ojibwe, Chippewa; in še Kjova, Sjuj), ima množinska izraženo priponsko obrazilo, ki je enako množinski obliki pripadnika (Kečujec, mn. Kečujci, Očipvejec, mn. Očipvejci; Kjova, mn. Kjovi; Sjuj, mn. Sjuji).

Podobno je pri imenu Rohingya. Po podatkih enciklopedije *Jeziki sveta*³⁰ ima ime *Rohingya* tudi drugo različico *Rohinja*. Ime *Rohingya* glede na izgovor [rohínga] lahko podomačimo v skladu z izgovorom v *Rohinga*, torej ljudstvo *Rohinga*, ki je slabo prilagojeno slovenščini. Pri tovrstnih imenih se pogosto izoblikuje slovensko množinsko obrazilo: po zgledu *Očipva* < Ojibwe ima lahko ime tudi množinsko izraženo obrazilo (*Rohingi*) in iz njega izpeljujemo tudi imena posameznih pripadnikov in pridevniške oblike, ki naj bi se glasili *Rohingec*, *Rohingjka* in *rohinski*. Opažamo pa, da se je – zagotovo pod vplivom agencijskih novic iz angleščine – kljub prekrivnosti oblik v nekaj letih raba prevesila v prid krajši obliki. Ljudstvo se torej imenuje *Rohinga*, pripadnik je *Rohing*, množinsko so *Rohingi*, rod. *Rohingov*, pripadnica pa naj bi bila *Rohinginja* (v slovenskih besedilih oblike sicer ne zasledimo).

KAKO PISATI MADŽARSKA IMENA V SLOVENSKIH BESEDILIH

V slovenščini in v slovenskih besedilih (pa tudi v mnogih drugih jezikih in besedilih v teh jezikih) je v osebnem imenu (SP 2003, člen 41: »rojstvo (krstno) in družinsko ime«) pravilno zaporedje **ime + priimek** (npr. *Ivan Cankar*, *Béla Bartók*, *Avgust Pavel*, *Mária Pozsonec*). Madžarsko zaporedje priimek + ime v slovenskem besedilu prilagodimo slovenskemu sistemu.

V madžarščini in v madžarskih besedilih je za madžarska osebna imena ustaljeno zaporedje **priimek + ime** (npr. *Bartók Béla*, *Pável Ágoston*, *Pozsonec Mária*), za nemadžarska »evropska« (in torej tudi za slovenska) pa ime + priimek (na način *Ivan Cankar*). (»Evropsko« osebno ime

30 Spletna stran Jeziki sveta <<http://www.ethnologue.com/language/rhg>>.

pomeni strukturo ime + priimek ali priimek + ime, kakršna prevladuje v Evropi in iz nje izvira, brez azijskih in drugih osebnih imen.)

Slovenska in madžarska osebna imena se torej obravnavajo po pravih slovenščine ali madžarščine kot vsakokratnega sobesedilnega jezika:

- v slovenskih besedilih za vsa »evropska« osebna imena (in torej tudi za madžarska) velja zaporedje ime + priimek (*Ivan Cankar, Sándor Petőfi*);
- v madžarskih besedilih velja za madžarska osebna imena zaporedje priimek + ime (*Petőfi Sándor*), za nemadžarska »evropska« osebna imena pa ime + priimek (*Ivan Cankar*); na naslovni strani antologije slovenske književnosti, ki je izšla z madžarskim naslovom leta 2007 v Budimpešti, piše npr.: *Bajzek Mária – Lukács István – Mladen Pavičić: Szlovén irodalmi antológia*.

Pri srečevanju slovenskega in madžarskega jezika na dvojezičnem slovensko-madžarskem območju so madžarska osebna imena zapisana na način priimek + ime, nemadžarska pa na način ime + priimek, vedno brez vmesne vejice. Morda bo kdo ugovarjal, da se potem kdaj ne ve, kaj od dvojega je ime in kaj priimek. Toda tudi v povsem slovenskih kombinacijah o tem nismo vedno prepričani (npr. *Anton Janko, Janko Rudolf, Avgust Stanko, Jakob Aljaž*).

Še zanimivost: v slovenskih besedilih na seznamih, urejenih po abecedi priimkov, med »evropsko« obravnavanima priimkom in imenom pišemo vejico:

Cankar, Ivan
Kodály, Zoltán
Kohl, Helmut
Weöres, Sándor

V madžarskih besedilih vejico pišejo le ob nemadžarskih osebnih imenih:

Cankar, Ivan
Kodály Zoltán
Kohl, Helmut
Weöres Sándor

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

»Luthrovo« ali »Lutrovo« leto?, Ime španskega kralja Felipeja, Mati Terezija ali mati Tereza?, Kako v slovenščini pisati imena indijanskih plemen? ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

PODOMAČEVANJE TUJIH ZEMLJEPISNIH IMEN

Pri podomačevanju zemljepisnih imen načeloma upoštevamo pravilo, ki je predstavljeno v SP 2001 v poglavju Prevzete besede in besedne zveze (členi 185, 189, 190). Tu izvemo, da pišemo podomačeno imena držav, tudi zveznih držav in pokrajin, ter imena »nekaterih bolj znanih krajev« (*Ženeva, Varšava, Edinburg*), ki se jim pridružujejo tudi imena tistih krajev, ki se pri nas izgovarjajo tako, kot se pišejo (*London*). Če je zemljepisno ime večbesedno in ima občnoimenske prvine, te prevajamo.

IMENA NASELBIN, KRAJEV

Naselbinska zemljepisna imena puščamo zapisana v izvirni obliki. Slovenimo (tj. zapis prilagodimo slovenskemu izgovoru) manjšo skupino imen, in sicer redka imena tujih mest, npr. *Firence, Pariz, Bruselj, Ženeva, Lozana, Lizbona, Praga, Plzen, Varšava, Krakov, Lodž, Jeruzalem, Čenstohova, Peking, Čikago, Edinburg* ..., ki so dobila poslovenjeno obliko zaradi družbene dinamike, tesnejših stikov ali kulturnih in zgodovinskih povezav. Nekatera imena se pojavljajo tako v poslovenjeni kot tudi nepodomačeni obliki, npr. *Filadelfija* ob *Philadelphia* in *Čikago* ob *Chicago*, na kar vplivajo največ družbeni dejavniki. Npr. ime *Čikago* se je uveljavilo v prvi polovici 20. stoletja zaradi velike izseljenske slovenske jezikovne skupnosti v tem mestu; danes zaradi nove evropske ureditve vse bližji *Luksemburg* že slovenimo, čeprav je uradno ime mesta še vedno *Luxembourg*. Podobno je

pri imenih bližnjih mest (*Karlovec, Pulj*), saj se nekatera do sedaj slovenska imena mest umikajo izvirniku (*Sisek*).

Proces podomačevanja lahko opazujemo tudi pri nekaterih drugih, družbeno bolj izpostavljenih krajih, in to zaradi pogosto uporabljenega pridevnika, ki danes označuje katerega od sprejetih sporazumov, deklaracij, reform ali česa podobnega. Med najbolj pogostimi takimi poimenovanji, ki jih najdemo v gradivu, so npr. *asiška stolnica, čikaška ekonomska šola, države šengenskega območja, bolonjska reforma ...* Opažamo tudi, da se ob pogosti uporabi lastno ime podomači ali pa pride do pomenskega prenosa:

- *Schengen* 'kraj' proti *šengen* 'območje s prostim prehajanjem meje';
- *Bologna* ali *Bolonja* 'kraj' proti *bolonja* 'šolska reforma'.

O slovenjenju ne govorimo, če imamo za neki kraj, naselbino že uveljavljeno slovensko ime. Glede rabe teh imen veljajo različna načela:

- (1) Imena iz starejšega obdobja (*Dunaj, Carigrad, Benetke, Pulj, Reka*) so navadno nastala že v daljni preteklosti in so povezana z mesti, pomembnimi za slovensko zgodovino in kulturo. V mednarodnem komuniciranju jih ne uporabljamo, temveč so v rabi mednarodna imena: *Banjaluca* (*Banja Luka*), *Benetke* (*Venezia*), *Brod na Kolpi* (*Brod na Kupi*), *Carigrad* (*Istanbul*), *Dunaj* (*Wien*), *Firence* (*Firenze*) itd.
- (2) Na dvojezičnih območjih (*Celovec, Trst, Beljak*) so v rabi izvorno slovenska in ne poslovenjena imena. Uporabljamo jih enakovredno z ustreznimi tujimi imeni: *Beljak* (*Villach*), *Borovlje* (*Ferlach*), *Celovec* (*Klagenfurt*), *Čedad* (*Cividale del Friuli*), *Dobrla vas* (*Eberndorf*), *Gaberje* (*Gyertyános*), *Gorica* (*Gorizia*) itd.
- (3) Starejša slovenska imena, katerih nastanek je bodisi odraz ljudske rabe in preoblikovanja bodisi so umetne tvorbe, nastale zaradi družbenopolitičnih teženj in okoliščin, so stilno zaznamovana: *Breže* (*Freising*), *Draždani* (*Dresden*), *Inomost* (*Innsbruck*), *Jakin* (*Ancona*), *Kelmorajn* (*Köln*) itd. Teh imen uradno ne uporabljamo.

Vsa ostala imena smo prevzeli v izvirni obliki (*New York, Oslo, Washington, München, Basel*) in jih tako tudi uporabljamo.

Biograd na Moru in Filip i Jakov

Pri obeh imenih z območja severne Dalmacije, ki sta priljubljena letovišči tudi Slovencev, bi bilo mogoče sistemsko vztrajati pri hrvaški obliki (*Sveti Filip i Jakov, Biograd na Moru*), saj ne gre za kraj, ki bi bil s Slovenijo tesneje povezan. O tem priča tudi relativno majhna pogostnost v besedilnih korpusih, saj primerjava z že podomačenima *Lozano* in *Frankfurtom na Majni* (obe imeni sta v pravilih SP 2001 v členu 205 navedeni kot podomačeni) kaže, da se pojavljata redko in neenotno. Že zaradi bližine s hrvaščino je mogoče najti precej zapisov s prevedenim identifikacijskim dodatkom (*Biograd na morju*) in enako število prevedenih in neprevedenih različic imena (hrv. *Sv. Filip i Jakov* in slo. *Sv. Filip in Jakov*). Če bi se odločili za slednje, tj. slovensko ime mesta, je pravilno *Sveta Filip in Jakov*, saj gre za dva svetnika.

Istanbul – Carigrad

Po pravopisnih pravilih iz leta 1990, ki sledijo tradiciji povojnih pravopisov (1962 in 1950), velja, da uporabljamo v slovenščini domače ime *Carigrad* (člen 191), *Istanbul* pa le v mednarodnem poštnem prometu (člen 192), torej podobno kot *Wien* za Dunaj in *Roma* za Rim.

Pravopisni slovar v SP 2001 pa je za nevtralno različico izbral mednarodno poimenovanje *Istanbul*, saj uporabnika usmerja nanj tako pri zapisu *Carigrad* kot tudi pri zapisih zgodovinskih naselbin *Bizanc* in *Konstantinopol*. Razlogi za ta premik v kodifikaciji žal niso znani, prav tako ga ni mogoče utemeljiti npr. s stanjem v jezikovni rabi, saj naši gradivski viri pričajo, da je v slovenščini vedno prevladovala raba slovenskega imena *Carigrad* (tudi po izidu SP 2001). K imenu *Carigrad* usmerja s svojimi priporočili tudi vladna Komisija za standardizacijo zemljepisnih imen (KSZI).

Ime *Carigrad* je staro slovansko ime, ki ga je poznala večina slovanskih jezikov, v slovenščini pa se je ohranilo najdlje in ga standardizacijski priročniki (že omenjena pravila SP 2001 in *Seznam tujih zemljepisnih imen v slovenskem jeziku*) priporočajo pred uradnim mednarodnim poimenovanjem. V zadnjem času zlasti mlajši govorci slovenščine in tisti, ki so bolj povezani z mednarodnim prostorom, obliko *Carigrad* opuščajo in jo opisujejo kot starinsko, ime *Istanbul* občutijo manj tuje kot *Paris*,

Wien ali *Venezia*, kar temu mednarodnemu poimenovanju utira pot. V nekaterih okoljih je tuje ime bolj razširjeno tudi zato, ker se pojavlja v stalnih zvezah in imenih: tako lahko zasledimo zvezo *istanbulski bienale*, ne pa tudi *carigrajski bienale* (po drugi strani pa npr. korpus Gigafida kaže enako število zapisov *carigrajska deklaracija* in *istanbulska deklaracija*). Na pogostnost imena zagotovo vplivajo tudi lektorske službe časopisnih hiš, ki se odločajo za eno ali drugo različico (npr. v Delu imena *Carigrad* skorajda ne najdemo).

Očitno je, da je slovensko ime *Carigrad* v rabi živo in da ga večina govorcev slovenščine še vedno sprejema kot nevtralnno, torej se ne nanaša zgolj na zgodovinsko naselje. Res pa je, da ga v nekaterih okoljih že dosledno zamenjujejo s turškim oziroma mednarodnim *Istanbul*. Sodeč po izkušnjah iz preteklosti, mednarodna imena največkrat prevladajo (*Solnograd – Salzburg*, *Inomost – Innsbruck*) in izrinejo domača.

Konstanz ali Konstanca

Slovenski mediji zapisujejo ime današnjega nemškega mesta *Konstanz* na dva načina: izvorno, kot *Konstanz*, in prilagojeno, podomačeno, kot *Konstanca*. Ob teh dveh različicah je treba upoštevati še ime romunskega mesta *Constanța*, ki ga nekateri priročniki domačijo prav tako na način *Konstanca*.

V slovarskem delu SP 2001 je opredeljeno ime *Konstanca* kot »nemško mesto«, kar naj bi pomenilo, da velja podomačena oblika za vse primere nemškega mesta. V pravilih istega pravopisa pa je navedena oblika *Konstanca* v preglednici za romunščino, in sicer kot podomačena oblika romunskega imena *Constanța*. (V slovarskem delu je zapisana samo ta oblika imena romunskega mesta, ki naj bi bila v slovenščini torej edina izbira.)

Nemško mesto se danes imenuje *Konstanz* (izgovorjeno [kónstanc]). To je samostalnik moškega spola z mestnikom v *Konstanzu* in orodnikom s *Konstanzem*. Pridevnik je *konstanški*, prebivalec *Konstančan* in prebivalka *Konstančanka*.

Danes ime tega mesta v zvezi s srednjim vekom, predvsem ob koncilu, ki je bil tam pred ravno šestimi stoletji, v slovenščini pišemo in izgovarjamo podomačeno kot *Konstánca*. Pridevnik iz njega je *konstánški*,

torej tudi *konstanški koncil*, kot piše npr. *Splošni religijski leksikon* (2007). In še: *Šestnajsti ekumenski koncil v Konstanci (Konstanzu)* ob Bodenskem jezeru (1414–1418).

Skratka: oblika *Konstanca* (izgovorjeno [konstánca]) je v zvezi s srednjeveškim, predvsem koncilskim dogajanjem, *Konstanz* pa pozneje in še danes kot glavna identifikacijska oblika. Pridevnik in obliki za prebivalca oziroma prebivalko se iz obeh različic – *Konstanz* in *Konstanca* – neona-glašeno pišejo enako (*konstanški, Konstančan, Konstančanka*): izhodiščno obliko vzpostavimo po slišnem naglasu ali iz sobesedila, ker je bila morda že zapisana, oziroma iz poznavanja okoliščin.

Tudi *tridentinski koncil*, ki je potekal sredi 16. stoletja, se navezuje na latinsko ime *Trident(um)* – danes se temu italijanskemu kraju pravi *Trento*. – Posebna raba zgodovinskih krajevnih imen je pogosta tudi sicer: *emonska vrata* povezujemo z rimskim naseljem *Emona*; njegovi prebivalci so *Emonci*, prebivalke *Emonke*.

Današnje ime nemškega mesta je torej *Konstanz*, podomačena oblika *Konstanca* pa ostaja v zvezi s *konstanškim koncilom*. Vsesplošna podomačena oblika ni potrebna, saj je to rabo (z izjemo obkoncilске, ki je trdna) doletela usoda podomačenih imen *Inomost, Monakovo* ipd., namesto katerih se uporabljajo izvirna *Innsbruck, München* ipd.

Peking – Bejžing

V slovenščini glavno mesto Kitajske imenujemo *Peking* (v prevodu: *Severna prestolnica*), kot je v navadi že več kot sto let. Uporabil ga je že Cigale (1869–1877), prav tako je brez izjeme zapisan v prav vseh slovenskih atlasih sveta, leksikonih in priročnikih. Še vedno ga uporabljajo tudi Nemci, Madžari, Hrvati ..., Italijani na primer še vedno uporabljajo svoj eksonim *Pechino*, Rusi *Pekin*.

Slovinci smo ime *Peking* »posvojili« in ohranili, čeprav se zavedamo, da je ostanek preteklega kolonialnega razdelitve sveta in da se je ime tudi v kitajščini večkrat spremenilo: leta 1928 so *Peking* preimenovali v *Beiping* (v prevodu: *Severni mir*). Med drugo kitajsko-japonsko vojno so *Beiping* ponovno preimenovali v *Peking*. Po koncu druge svetovne vojne je *Peking* ponovno postal *Beiping*. V petdesetih letih so Kitajci s sprejetjem prečrkovalnega sistema pinjin določili, da se ime njihovega glavnega mesta zapiše *Beijing*.

Z uvedbo mednarodnega imena je povezanih več vprašanj. V slovenščini se sicer ne ravnamo po pinjinu, uradni kitajski prečrkovalni metodi, temveč gremo korak dlje, saj imena iz nelatiničnih pisav podomačimo v skladu z njihovo glasovno uresničitvijo v slovenščini (več v preglednici 1128 v SP 2001). Sledeč temu načelu bi morali zapisati *Bejdžing* ali *Bejžing*, kot zapisujemo *Šanghaj*, *Sečuan* ... Zdi se, da tu nastopi največji problem, saj je ob pisni komunikaciji precej lažje slediti mednarodnemu zapisu, kot pa (npr. nestrokovnjaku) uganiti, kako ime izgovorimo, da bi ga ustrezno tudi zapisali. Tudi zato na Slovenskem obstajajo neenotne rešitve, in to celo v pravopisu: v pravopisnih pravilih so priporočeni zapisi *Deng Šjaoping*, *Nandžing*, *Tajvan*, *Vuhan*, pravopisni slovar pa sledi rabi in normira zapise *Deng Xiaoping*, *Nanking*, *Tajvan*, *Wuhan*, ki so le deloma usklajeni s pravopisnimi pravili. Peščica kitajskih imen v aktualnem pravopisu tudi ne zadostuje sočasnim globalizacijskim potrebam, ki dnevno prinašajo nova imena, ki jih jezikovni uporabniki pogosto ne znajo izgovoriti, zato imajo z zapisom težave. To je tudi razlog, da se vse več imen pojavlja v mednarodni oziroma angleški obliki:

Kitajsko mesto Sichuan je prizadel hud potres v katerem je izgubilo življenje okoli 20.000 ljudi.

V slovenščini imamo zaradi opisanih neenotnosti precej dvojnih oblik: medtem ko so redka imena pisana fonetično (*Šanghaj*), med novejšimi pa prevladujejo mednarodno zapisana imena (*Chengdu*, *Rizhao*).

Ob pripravljajočih se novih pravopisnih pravilih smo razmišljali tudi o tej problematiki in – upoštevajoč prevladujočo prakso in mnenje geografov – predlagali Pravopisni komisiji pri SAZU in ZRC SAZU spremembo pravila, ki v jezikovno rabo posega z odobritvijo mednarodnih načinov zapisa, pri tem pa se ustaljena podomačena imena ohranijo zapisana tudi v skladu z izgovorom. Na rabo imena *Peking* to ne bo vplivalo v večji meri, saj odločitev ni odvisna od tega, ali ime zapisati tako, kot ga izgovorimo, temveč od tega, katero različico imena bomo sprejeli v slovenščini kot slovensko in ustaljeno.

IMENA POKRAJIN

Imena pokrajin domačimo v skladu s pravopisnim pravilom v členu 185 (SP 2001), ki pravi, da imena držav vedno pišemo podomačeno, imena pokrajin (*Turingija, Lacij, Provansa, Kampanja, Kastilja, Atika, Tesalija*) pa pogosto. Zdi se, da se pogosteje rabljena imena evropskih pokrajin precej dosledno pojavljajo v podomačeni obliki, npr. *Galicija, Šampanja*; med njimi so tudi take, za katere SP 2001 ni predvidel slovenjenja (npr. namesto *Camargue* se že uporablja *Kamarga*). V enaki meri se uveljavljajo mednarodna imena za manj rabljena imena, npr. dosledno *Yorkshire* namesto *Jorkšir*, kakor predvideva SP 2001. Če se neko ime ustali v nepodomačeni obliki (npr. *Costa Brava*), že zaradi identifikacijskih razlogov ne moremo kodificirati prevedenega imena *Divja obala* (kot se je zgodilo v paru *Cote d'Azur – Azurna obala*).

Pregled jezikovne rabe torej kaže, da na podomačenost imena bolj vpliva družbena dinamika kot samo pravilo. Na slabo uzaveščenost slovenskih imen ob tujih vpliva tudi nepreglednost, saj bi bilo treba zlasti za območja v bližini slovenske državne meje oziroma za območja, na katerih živijo Slovenci, bolje uzavestiti pare izvorno – podomačeno, npr. *Benečija, Beneška Slovenija* (podomačeno za *Veneto*). Tako namreč pomagamo tudi pri ohranjanju siceršnje vidnosti oz. t. i. vidne prisotnosti slovenske skupnosti na tem prostoru. Še posebej tam, kjer je prisotnost slovenske manjšine tudi uradno priznana.

Dvojne možnosti bi bilo treba zapisati tudi v slovarske sezname, saj le zapis obeh različic sodobnim iskalnim orodjem omogoča, da najdejo slovenske ustreznice ob tujih imenih.

Campagna – Campania

Podomačeno ime *Kampanja* je podomačitev kratke oblike italijanskega imena *Campagna romana*, ki označuje ravninsko pokrajino v okolici Rima. *Campagna* je tudi naselje (teh imen pisno ne podomačimo) v pokrajini *Campania*. Ime te pokrajine pa domačimo v skladu s pravopisnim napotkom SP 2001 iz člena 1088, ki pravi, da italijanski samoglasnik *i* pred končnico izgovorimo kot *ij*, torej podomačeno zapišemo ime z *ij*, npr. *Lombardia – Lombardija*. Torej po tem načelu tudi *Campania* podomačimo kot *Kampanija*.

Emilija - Romanja

Nestični vezaj povezuje sestavini imena *Emilija - Romanja*, ki sta dve enakovredni in kasneje združeni deželni enoti. Obe sta bili zgodovinsko samostojni in predstavljata dve geografski območji: *Emilija* je notranji, zahodni del dežele, *Romanja* pa obmorski, vzhodni del.

Prvotno se je dežela imenovala le *Emilija* (it. *Emilie*), po letu 1948 pa so Emiliji pridružili še *Bolonjo*, *Ferraro* in vso *Romanjo* (it. *Romagna*). Zapis *Emilija - Romanja* je torej ustrezen, nestični vezaj po SP 2001 ustreza dejstvu, da samostojni in raznorodni sestavini pregibamo (enako *Furlanija - Julijska krajina*, ital. *Friuli-Venezia Giulia*; *Trentinsko - Zgornje Poadižje*, ital. *Trentino-Alto Adige*), npr. *Rojen je bil v Emiliji - Romanji*.

Prebivalci so bodisi *Emiljci* bodisi *Romanjci* (italijanščini bližja varianta je *Romanjolci*), sicer pa *prebivalci Emilije - Romanje*. Enako velja za pridevnik na *-ski*: *emiljski* ali *romanjski*.

IMENA DRŽAV

Imena držav v slovenščini podomačujemo. Pri tem upoštevamo pravila o podomačevanju iz SP 2001 v členu 185. Vsak pravopis sicer uzakonja imena držav, ki so aktualna v času njegovega nastajanja oziroma izida, a dosedanja praksa kaže, da je dinamika spreminjanja imen hitrejša od izhajanja novih pravopisov. Zato glede imen držav slovenisti in pravopisci upoštevamo konsenz, ki ga je dosegla podkomisija, sestavljena iz jezikoslovcev in geografov v okviru Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije (dalje KSZI). Načeloma tudi časovni odmik ne kaže na to, da bi bilo treba ta dogovor spremeniti (kot je npr. pri imenu *Papua Nova Gvineja*, ki so ga sprejeli v KSZI v različici *Papuanska Nova Gvineja*), izjeme pa so seveda imena držav, ki se porajajo na novo in oblikujejo nove imenske oblike.

Precej razlik med aktualnim pravopisom SP 2001 in seznamom KSZI je nastalo zaradi političnih sprememb. Npr. v SP 2001 ni imen novonastalih držav, tj. tistih, ki jih pred letom 2001 še ni bilo na zemljevidih:

- *Črna gora* (od 2006),
- *Južni Sudan* (od 2011),
- *Kosovo* (2008),
- *Palestina* (1988),

- *Srbija* (2006),
- *Vzhodni Kongo* (nekdanj *Zair*),
- *Vzhodni Timor* (2002),
- *Zahodni Kongo* (nekdanj *Kongo*).

Nekatera imena pa se razlikujejo tudi zaradi jezikovnih razlogov. Podomačevanje je namreč proces, ki poteka stalno, saj se tudi na področju imen držav dogajajo spremembe. Tako tudi ob izidu SP 2001 nekatera imena niso bila uslovarjena v podomačeni obliki:

São Tomé e Príncipe

SP 2001: *São Tomé in Príncipe*

KSZI: *Sveti Tomaž in Princ*

Tako tudi:

Liechtenstein in *Lihtenštajn*

Mauritius in *Mavricij*

Sveti Vincenc in Grenadini in *Sveti Vincencij in Grenadine*

Spremembe so mogoče tudi, če gre za terminološke dogovorne odločitve (*Marshallovo otočje* > *Marshallovi otoki*; *Zelenortska otočje* > *Zelenortski otoki*), želje držav samih po spremembi (*Kirgizija* > *Kirgizistan*; *Svazi* > *Esvatini*) ali imena, pri katerih je mogočih več podomačenih različic (*Savdska* ali *Saudova Arabija*).

Esvatini

V letu 2017 se je svazijski kralj Sobhuza II. odločil, da bo ob 50. obletnici neodvisnosti izpod britanske vladavine spremenil uradno ime države *Swaziland*, in sicer v *Kraljevina eSwatini*. Najverjetneje je razlog za preimenovanje želja po imenu brez angleške pripone (*-land*). Ob pojavu za evropske jezike nenavadnega imena se je začelo ugibati, kako ga podomačiti v skladu s slovenskim pravopisom. Domačenje zapisa na osnovi izgovora bi pomenilo zamenjavo dvojnega *w z v* (*eSvatini*), dogovor pa bi bil potreben pri začetnem malem *e*.

Kot se je izkazalo v letu 2018, se evropske države najraje odločajo za ohranitev imena, kot so ga poznale do sedaj, med uradnimi imeni pa sprejemajo različne možnosti: od *eSwatini* do *Esuatini* in *Eswatini*. Mali *e* v imenu *eSvatini* je slovnični morfem, s katerim v jeziku svazi (ki ga mnogi

prištevajo med zulujska narečja) izražajo krajevni pomen. Spremenljiv slovnični morfem pa ni le začetni *e*, temveč tudi pripona *-ini*. Ker obe obrazili dodajo imenu *iSwati*, je ime države *eSwatini*.

Do sedaj smo pri podomačevanju jezikovnih prvin iz teh jezikov z malo zapisane oblikoslovne elemente preprosto izpuščali, npr. *isiZulu* > *zulu* (jezik) oziroma podomačeno *zulujščina*, vendar pa je res, da pri jezikih, ljudstvih ipd. ne gre za uradna imena suverenih držav, pri katerih je enotnost imena kot identifikacijskega elementa neke države pomembnejša. A ne vedno. Ime *Lesoto* je bilo že standardizirano v obliki s spredaj zapisanim morfemom, prebivalci pa so *Lesotci*, četudi v sotsčini prebivalca označuje morfem *ma* pred osnovo *sotho*, prebivalce (v množini) pa morfem *ba* pred osnovo.

Pri odločitvi o slovenskem imenu države *Esvatini/eSvatini* je imela KSZI torej več možnosti. Najpreprostejša možnost bi bila ohraniti ime *Svazi*, najbolj razširjena pa sprejeti tehnično rešitev, torej ime z zapisanim *e*, saj je tako storila večina jezikovnih skupnosti, in pisati *Esvatini* ali kar citatno *eSvatini*. (Mali *e* v tem primeru ni rabljen v pomenu 'elektronski' kot npr. pri portalu *eDavki* ali pri *e-pošti*.)

KSZI se je odločila za preimenovanje države *Svazi* in novo uradno ime – *Esvatini* [esvatíni]. S tem se je vključila med države, ki so se demokratično odločile za upoštevanje želje svazijskega monarha. Prebivalci države so torej poimenovani *Evatinci* (*Esvatinec*, *Esvatinka*), pridevnik pa je *esvatinski*. Jezik prebivalcev ostaja *svazijščina*.

Liechtenstein

Nekaj časa se je v slovenistični stroki poudarjalo pravopisno načelo, da se ime države sloveni (*Lihtenštajn*), ime mesta pa ne (torej *Liechtenstein*). Po tem načelu bi se ime *Lihtenštajn* kot ime države lahko slovenilo, čeprav moramo priznati, da je trenutno slovenska fonetična različica *Lihtenštajn* manj domača med jezikovnimi uporabniki kot tradicionalna *Liechtenstein* in da bi ime te države težko primerjali z imeni, kot je npr. *Nemčija* (nem. *Deutschland*). Raba podomačene različice je po mnenju KSZI vsaj upravičena, če ne zapovedana. Kot navaja glavni avtor zbirke slovenskih eksonimov Drago Kladnik (2013), je oblika *Lihtenštajn* uporabljena že v *Velikem družinskem atlasu sveta* (1992, 1996) in *Velikem atlasu sveta* (2005), torej njena raba ne bi bila popolna novost v našem jezikovnem okolju.

Mavricij

V obdobju priprav SP 2001 nekatere podomačitve zemljepisnih imen še niso bile dovolj uveljavljene v rabi. Pri imenu *Mavricij* je pravopis upošteval tedaj veljavni standard za zapisovanje imen držav, po katerem je bil predlagan zapis *Mauritius*.

Po odločitvi KSZI je bila po izidu SP 2001 ustanovljena skupina, imenovana Podkomisija KSZI za imena držav, ki je ugotovila, da je otočje poimenovano po nizozemskem princu, ki se je imenoval *Maurits von Oranje* (slov. *Mavricij Nassavski Oranski*), zato je preimenovanje v *Mavricij* povsem utemeljeno.

Saudova ali Savdska Arabija

Pravopis iz leta 1962 je kodificiral ime *Saudova Arabija*, pri katerem je svojilna pridevniška oblika sistemsko potrjena z dejstvom, da je izhodiščna beseda *Saud* oziroma *Ibn Saud* ime ustanovitelja države. SP 2001 pa je na osnovi prevladujoče rabe dal prednost obliki *Savdska Arabija*. Ta oblika imena (kot tudi pridevnik na *-ski* ter prebivalski imeni za moški in ženski spol) tudi danes prevladuje v medijskih in drugih besedilih.

Sodeč po pogostnosti, bi tudi danes pravopisci dali prednost uveljavljeni obliki *Savdska Arabija*, ki je sicer – ne glede na izvor pridevnika – normirana tudi v drugih evropskih slovanskih jezikih (hr. *Saudijska Arabija*, češ. *Saúdská Arábie*, pol. *Arabia Saudyjska*, rus. *Саудовская Аравия*), izkazuje pa tudi živo pridevniško obliko (*savdkoarabski*).

IMENA ULIC IN DELOV MESTA

V SP 2001 v členu 199 najdemo napotilo, da »večbesedna zemljepisna imena večinoma v celoti prevajamo, če so sestavljena iz prvotno občnih sestavin, sicer pa le tiste njihove dele, ki so občni«. Med taka imena uvrščamo tudi imena »cest, ulic, trgov, parkov«:

Kaluška cesta (Kalužskaja doroga), *42. ulica* (42nd Street), *Ulica Huga Wolfa* (Hugo Wolf-Straße), *Bulvar sv. Mihaela* (Boulevard Saint Michel), *Montmartrska ulica* (rue Montmartre), *Peta avenija* (Fifth Avenue).

V pravopisu so navedena imena iz bolj znanih jezikov. Kaj pa manj znani jeziki, npr. skandinavski? Skandinavski jeziki so bili v predglobalizacijskem obdobju v slovenščini manj prisotni, danes pa se vse bolj priljub-

ljeni skandinavski kriminalni romani pojavljajo v različnih prevodih in oblikah. Prevajalci se najpogosteje odločijo za ohranjanje imen v izvirni, nepodomačeni oziroma neprevedeni obliki (*Predramile so ga sirene mimovozečega rešilca na Drammensveinu.*). V tem primeru se zloženci s sestavinama *..vein* in *..vägen* sklanjata kot samostalnika moškega spola, *..vägen* pogosto z neobstojnim polglasnikom:

Znova se je ozrl naokrog, nato pa se odpravil proti Missunnävägnu.

Vse pogosteje pa se pojavlja tudi ime ulice v besedni zvezi, ki je nepopolno podomačena, npr. v zvezah z *gate* in zloženkah z *..gata*:

Odšel je iz stanovanjca na Sofies gati.

S pravopisnega in prevajalskega vidika bi bilo treba tudi taka imena posloveniti, npr. *Sofijina ulica*, saj je sicer prevod nepopoln. V leposlovju in turističnih katalogih se imena zato pogosto pojavljajo v zvezi z občnoimenskim jedrom, ki bralca seznani, da gre za pot, ulico ..., ime pa ostane v nepregibni obliki:

Pot bomo nadaljevali po slikoviti panoramski cesti Aurlandsveien do Hagafossa in naprej proti Golu.

*Popeljali se bomo po prestižnem obalnem **bulevarju** Strandvägen do predela ambasad ter zelenega predela Djurgården, zapolnjenega s številnimi muzeji ter zabavišnimi parki.*

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Ali slovenimo ime krajev »Biograd na Moru« in »Filip i Jakov«?, Dve imeni enega mesta: Carigrad in Istanbul (2), Podomačevanje imen italijanskih pokrajin: »Campagna« in »Campania«, »Saudova« ali »Savdska« Arabija? ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

PREVZEMANJE SLOVNIČNIH KATEGORIJ PRI ZEMLJEPISNIH IMENIH

Imena iz drugih jezikov se pri rabi v slovenščini prilagodijo slovenskemu glasovnemu in oblikoslovnemu sistemu. Prevzemanje slovničnih lastnosti tujih lastnih imen je povezano z iskanjem najbližjega domačega ustreznika izrazni obliki tega imena. Čeprav v pravopisnih priročnikih ni izrecno določeno, kako ravnati pri izbiri sklanjatve in spola prevzetega imena, pa lahko zasledimo slovarske rešitve, ki pričajo o dveh načinih prilagoditev.

Prva skupina so tista tuja imena, pri katerih poiščemo v svojem jeziku podobne besede in pregibanje uravnamo po analogiji, pogosto prevlada že uveljavljena možnost (*Atene, Helsinki*). Imena pogosto spremenijo naglasno mesto, čeprav naj bi pri prevzetih imenih to ostalo tako, kot je v izvirnem jeziku, redkeje (a vendar dovolj pogosto) spremenijo spol in število:

- Mesto argentinskih Slovencev (*Bariloče*) je v španskem izvirniku moškega spola (kot *Bariloche*), pri nas pa množinski samostalniški ženskega spola.
- Poljsko mesto *Zakopane* je srednjega spola in ga sklanjamo pridevniško *Zakopane – v Zakopanem*, po pravopisu pa je to množinski samostalniški ženskega spola: *Zakopane – v Zakopanah*.
- *Tenerife* pravopis kodificira kot edninski (*na Tenerifu*), kar ustreza dejstvu (en otok), v večinski rabi pa je *na Tenerifih*.

Pri drugi skupini tujih imen, navadno so to imena iz (južno)slovanskih jezikov, ki so nam domača ali so nam bila domača zaradi skupne preteklosti, pa upoštevamo slovnične kategorije, ki veljajo v izvirnem jeziku. Gre za imena mest iz bivše Jugoslavije, kjer so mnjenja jezikoslovcev deljena. Res je, da so bili pravopisci v SP 2001 (slovar) bolj naklonjeni ohranitvi izvorne slovnične kategorije spola in števila in so normirali sklanjatev srbskega mesta *Užice* po srbskem pravopisu, torej *Užice – Užica – v Užicu* (tudi zaradi pridevnika *Titovo Užice*), vendar danes pogovorno živi tudi v srbskem, hrvaškem jeziku oblika *v Užicah*. Podobnih primerov v pravopisu ni.

Brela

Ime naselja *Brela* z Makarske riviere je v hrvaškem jeziku množinsko (*Saznajte više o Brelima*), hrvaško sklanjanje bi se glasilo *Brela Brela Brelima Brela Brela* (tj. zvalnik) u *Brelima Brelima*, nekaj težav pa je pri izbiri spola, saj hrvaški jezikovni portal (Hrvatski jezični portal³¹) navaja srednji spol množine, Anić-Silićev *Hrvatski pravopis* (2001) pa ženski spol (*Brèla* ž naselje u Makarskom primorju).

Ime v slovenščini redko sklanjamo množinsko (*Brela Brel Brelom Brela v Brelih z Breli*), a v rabi prevladuje edninska sklanjatev samostalnika ženskega spola (*Brela Brele Breli Brelo v Breli z Brelo*). Prevladujoče podomačeno sklanjanje je izpričano v besedilnem korpusu Gigafida, kjer je zveza imena *Brela* s predlogom *v* izkazana v 17 primerih: 15-krat gre za rabo edninske (*v Breli*) in 2-krat množinske oblike (*v Brelih*, *v Brelah*). Primer ni osamljen:

- Podobno ravnamo z imenom *Pučišća* (Brač), kjer je namesto *v Pučićih* (po vzoru hrvaškega *u Pučićima*) v rabi prevladala paradigma *Pučišće – v Pučiću*.
- Enako velja za črnogorsko mesto *Pljevlja*, ki ga sklanjamo kot v izvirniku (*v Pljevljih*) ali po analogiji s slovenskimi samostalniki ženskega spola, tj. podomačeno (*v Pljevlji*).
- Večinoma gre za edninske samostalnike, ki jih zaradi značilnega končaja, torej oblikoslovnega obrazila v imenovalniku ednine, po analogiji pretvorimo v množinske. Ali pa množinska imena, npr. *Kaštela* pri Splitu, ki zaradi podobnosti z edninskimi (*Kaštel* v Istri) prevzamejo navadnejše sklanjanje.

Za slovenska imena velja, da se pri izbiri spola in števila ter posledično sklanjatve ravnamo po lokalnih navadah, vendar pa se o tem, ali uveljavljamo podobno načelo tudi za imena iz hrvaškega, srbskega oziroma katerega drugega južnoslovenskega jezika, nobeno kodifikacijsko telo še ni izreklo.

31 Spletna stran (<http://hjp.znanje.hr>).

Chichén Itzá

Zemljepisna imena, ki se končujejo na *-a* oziroma *-á*, navadno prevzema-mo kot samostalnike ženskega spola: tako imena, kot so *Bogota Bogote*, *Panama Paname*, *Parana Parane* (iz SP 2001), kot tudi druga imena, ki jih v pravopisu ni, a raba izkazuje prav tak način pregibanja:

- *Amapá* (zvezna država v Braziliji): *Graditelji cest so Vajape ponovno odkrili v nedostopnih gozdovih Amape.*
- *Boyacá* (departma v Kolumbiji): *Boj za neodvisnost se je vnovič raz-plamtel, dokler ni bil 7. avgusta 1819 končno dobljen z bitko pri Boyaci.*
- *Cuiabá* (mesto v Braziliji): *Velikanski naravni park leži južno od Cui-abe, prestolnice zvezne države Mato Grosso.*
- *Paranaguá* (mesto v Braziliji): *... truplo brazilskega duhovnika, ki je hotel iz domače Paranague v zvezni državi Parana pristati v 500 kilo-metrov oddaljenem Douradosu ...*

Ime *Chichén Itzá* se pojavlja v slovenskem knjižnem jeziku v dveh para-digmah:

- (1) kot samostalnik ženskega spola, tj. v skladu s pravopisnim načelom in sistemsko ureditvijo teh imen (med drugim npr. v prevedenem romanu *Foucaultovo nihalo*; Umberto Eco, 2006);
- (2) kot samostalnik moškega spola (npr. v publikaciji National Geo-graphic Slovenija).

Čeprav je prevladujoča prva paradigma, nobene od možnosti ne moremo opredeliti kot slovnično nepravilne ali neustrezne. Ob tem dejstvu jezi-kovnemu uporabniku, ki je že osvojil katero koli od obeh možnosti, brez tehtnega argumenta ne moremo »prepovedati« rabe ene od njiju. Obsta-ja tudi tretja, prav tako povsem legitimna sklanjatvena možnost, in sicer sklanjanje po ženski sklanjatvi s končniškim naglasom, ki je ustrezen pisni različici (pisni obvezni naglas *Chichén Itzá*, rod. *Chichén Itzé*).

Če torej želimo v skladu s težnjo knjižnega jezika po jezikovni eno-tnosti favorizirati eno od naštetih in sprejemljivih možnosti, moramo upoštevati vsa standardizacijska načela, tj. načelo izročila, načelo jezi-kovne rabe, načelo sistema in načelo jezikovne gospodarnosti. V tem pri-meru imamo več argumentov za sklanjanje po ženski sklanjatvi: izročilo

prevzemanja španskih imen na *-a/-á* govori za žensko paradigmo (*Bogota Bogote*), jezikovna raba tega imena in podobnih zgoraj naštetih končniško naglašanih imen v različnih vrstah slovenskih virov je bolj naklonjena ženski sklanjatvi (*Chichén Itzá* – v *Chichén Itzí*), ki je sistemsko povsem ustrezna, in ne nazadnje: tako svetuje tudi člen 1092 v SP 2001.

Kiribati

Pri *Kiribatih* dvojnica, ki jo navajajo avtorji zbirke slovenskih eksonimov (Kladnik idr. 2013), ni povezana le z ugibanjem o dejanskem številu poimenovanih otokov, temveč tudi z izbiro občnoimenskega jedra, ki ime spremlja. Od tega je odvisna edninska oziroma množinska oblika:

republika Kiribati ...

država Kiribati je ...

otočje Kiribati je ...

otoki Kiribati so ...

Podatek o izvoru imena najdemo tudi na Wikipediji, kjer je pojasnjeno, da je ime *Kiribati* mikronezijska transliteracija besede *Gilberts*, angleškega imena za glavno skupino otokov, imenovano tudi *Gilbertovi otoki*. Z vidika opisa te zemljepisne danosti gre za množinsko ime, ki se v slovenščini sklada tudi s slovnično podobnimi imeni za otočja in skupine otokov, npr. *Sporadi, Kikladi, Azori, Sejšeli* ipd.

Tenerife

Zemljepisno ime *Tenerife* (špan.) označuje največjega od Kanarskih otokov, slovnično je v slovarju SP 2001 kodificirano kot samostalnik moškega spola, ki ga sklanjamo *Tenerifa Tenerifu Tenerife na Tenerifu s Tenerifa*.

V rabi zaradi nenavadnosti imena zasledimo tudi neknjižne pregibne variante, in sicer:

- (1) Najbolj razširjena je oblika, ki se vede kot množinski samostalnik moškega spola (po analogiji s *Sejšeli, Azori, Bahami, Bermudi, Maldivi*), in sicer v obliki *Tenerifi Tenerifov ... na Tenerifih ...* Po besedilnem korpusu je raba v mestniku *na Tenerifih* celo pogostejša kot standardizirana – *na Tenerifu*.

- (2) Kot samostalnik ženskega spola, in sicer v obliki *Tenerifa Tenerife ... na Tenerifi*, pri čemer se sledi rabi, kakršno so poznali v slovenskem jeziku vse do sredine 20. stoletja. O tem pričajo zapisi v atlasih. Obliko *Tenerifa* poznajo tudi Poljaki, Italijani ...:

Posebno na Tenerifi in Gran Canarii so se razvila orjaška letovišča z mondenimi hoteli in apartmajskimi naselji, ki se še širijo.

- (3) Kot množinski samostalnik ženskega spola: *Tenerife Tenerif* ž mn.:

Od 2. do 5. maja bo na Tenerifah na Kanarskih otokih evropsko prvenstvo

Kljub drugim razširjenim oblikam je standardizirana, tj. edninska različica *Tenerife*, roditelj *Tenerifa* najbolj utemeljena, saj z imenom označujemo le en sam otok in ne otočja. Oblika v ženskem spolu je očitno nastala po podomačitvi: tako kot *Marguerite* > *Margerita* tudi *Tenerife* > *Tenerifa*. Ni pa nujno, da se bo standardizirana različica v nadaljnjem jezikovnem razvoju obdržala.

Terske doline

Kot ugotavlja že Gams (1994) v članku »Pojem in obseg doline v slovenski regionalni geografiji« v *Geografskem vestniku*, pri večini imen z enoto *dolina*, npr. *Ziljska, Kanalska, Zgornjesavska, Vipavska, Dravska, Mežiška, Zgornjesoška dolina*, ime pomeni porečje reke in ne dolino v geomorfološkem smislu besede. Do razhajanj prihaja med t. i. geomorfološkim pomenom (torej poimenovanjem zgolj območja, kjer reka teče) in regionalnogeografskim poimenovanjem (porečje reke, tj. vključno z njenimi pritoki in spremljajočimi dolinami) v slovenskem jeziku, za katero ni nujno, da natančno opisuje dejansko geomorfološko stanje. Verjetno lahko temu pojavu sledimo tudi pri imenu *Terske doline* oziroma *Terska dolina*, kjer lahko po pregledu rabe sklenemo, da se v zadnjem času čedalje bolj uveljavlja množinski zapis *Terske doline*, ki ga uporabniki zagovarjajo z dejstvom, da gre za območje, na katerem je več manjših dolin. Gotovo je pri tem močan tudi vpliv romanskih jezikov, saj je tako v italijanščini (*Valli del Torre*) kot v furlanščini (*Valadis de Tor*) uveljavljen množinski zapis. Raba poimenovanja *Terska dolina* (v geomorfološkem smislu) je vezana zlasti na območje v okolici Tera in Barda, kjer teče reka Ter (v italijanščini *Alta Val Torre*).

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Spol in pregibanje majevskega mesta »Chichén Itzá«, Sklanjanje (tujega) krajevnega imena »Brela«, Skladenjska raba imena »Kiribati«, Kako sklanjamo ime »Tenerife«?, V ednini ali množini: »Terska dolina« ali »Terske doline«? ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

PODOMAČEVANJE STVARNIH IMEN

Stvarna lastna imena načeloma prevajamo (*Organizacija združenih narodov* – angl. *United Nations Organization*) ali vsaj deloma domačimo (*Figarova svatba* – fran. *Le mariage de Figaro*), redko puščamo posamezne sestavine ali celo cela imena v izvorni obliki. Ta izjema ni nastala zaradi odločitve jezikoslovcev, ampak se je taka praksa spontano izoblikovala pri nekaterih imenih. V pravopisnih pravilih SP 2001 (člen 213) je zapisano, da so se nekateri izjemni primeri v jeziku obdržali verjetno zaradi stilnega učinka:

Downing Street, Giro d'Italia, Tour de France, Bolšoj teatr, Grand Opéra, Hôtel des Invalides. (*Bolšoj teatr* se v slovenščini pogosteje pojavlja kot delno podomačeno ime: *Bolšoj teater*.)

Sterijevo pozorje

Sterijino pozorje je srbska zveza. Pridevnik se nanaša na srbskega komediografa z imenom Jovan Sterija Popović, po katerem je imenovan gledališki festival, ki ga prireajo v Novem Sadu. V srščini pridevnike iz moških imen na *-a* tvorijo z *-in*, kar naš pravopis odsvetuje: torej ne *Krležin*, ampak *Krležev*, ne *Sterijin*, ampak *Sterijev*, ne *Savin*, ampak *Savov* (iz moškega imena Sava), torej ne *Savina knjiga* (cirilski starocerkvenoslavski rokopis), ampak *Savova knjiga*, in tudi *Zolin roman* je v slovenščini *Zola-*

jev roman. V slovenščini ime *Sterijino pozorje* uporabljamo v obliki *Sterijevo pozorje* (ki pomeni 'Sterijevo gledališče', česar v slovenščini začuda ne zasledimo), nagrado, ki jo na tem prizorišču podeljujejo, pa imenujemo *Sterijeva nagrada*.

IMENA UNIVERZ

O slovenjenju imen univerz in drugih izobraževalnih ustanov, ki vključujejo tudi lastna imena oseb ali krajev, v veljavnem pravopisu (SP 2001) ni natančnejših določil. V členu 212 najdemo le splošno navodilo, da »stvarna lastna imena po potrebi prevajamo«. Sledimo torej členom, ki določajo slovenska poimenovanja ustanov (člena 97 in 98).

Pri slovenjenju tujih imen je treba upoštevati še nekatere druge parametre. Prvi je razmerje med uradnim in neuradnim poimenovanjem, ki velja tudi za slovenska imena. Če je bilo torej ime *Univerza Edvarda Kardelja* v preteklosti uradno ime, potem ni enakovredno zamenljivo s poimenovanjem *Kardeljeva univerza* (taka raba je poljudna). To težavo dobro ponazori uporaba pravopisnega zgleda *Čikaška univerza (University of Chicago)* (člen 212), ki se v korpusnih besedilih pogosto pojavlja z malo začetnico in torej označuje vrsto (člen 104 in 145), medtem ko se za uradno poimenovanje pogosteje uporablja besedna zveza *Univerza v Chicagu*. Pri prevajanju imen je bistvenega pomena tudi drugi parameter: identifikacija imena. Podomačeni zapis imena *Čikago* in tvorba pridevniške oblike (*čikaški*) kažeta, da ta zapis za identifikacijo imena ni enostaven. Zato se tuja imena univerz, ki vključujejo imena krajev, pogosteje zapisujejo z desnim prilastkom: *Univerza v Oxfordu* (redkeje *Oxfordska univerza*), *Univerza na Dunaju*, *Univerza v Trstu* in *Univerza v Zagrebu*. Imena ustrezajo slovenskim zgledom *Univerza v Ljubljani*, *Univerza na Primorskem* in *Univerza v Mariboru*.

Pri imenih univerz, ki vključujejo lastna imena oseb (na primer angl. *Yale University*), lahko zasledimo dva vzorca:

- (1) Prvi je tvorjenje z levim prilastkom: *Humboldtova univerza*, *Dukova univerza*, *Karlova univerza v Pragi*. V preteklosti je prevladoval prav ta način. Da je pri rabi levega prilastka treba biti posebej previden pri ločevanju vrstnega in svojilnega pridevnika, potrjuje slovenjenje angleškega imena *Stanford University* kot *Stanfordska univerza*. Prav gotovo

je ta oblika manj ustrezna, če vemo, da je uradno ime univerze *Leland Stanford Junior University* (poimenovanje po osebi in ne po kraju).

- (2) Druga možnost, s katero v slovenščini tvorimo večbesedna poimenovanja, je uporaba desnega neujemalnega prilastka (SP 2001: člen 854) po tipu *Hotel Turist*. Pravopis določa, da tako poimenovanje izvajamo iz zveze »hotel z imenom Turist«, kar pomeni, da imamo sledeč temu in drugim slovenskim zgledom (npr. *Mestni muzej Ljubljana*, *Radio Murski val*, *Splošna bolnišnica Celje*) možnost za angleško *Stanford University* uporabiti slovensko ustreznico *Univerza Stanford*. *Univerza Stanford* je torej izvedena iz zveze »univerza z imenom Stanford« in *Univerza Yale* iz zveze »univerza z imenom Yale«. (Argument, da je Yale osebno ime valižanskega trgovca in filantropa, očitno ni bil dovolj uzaveščen, da bi se odrekli univerzalnemu imenu: *Univerza Yale*.)

Zaradi otežene identifikacije pri rabi svojilnih in vrstnih pridevnikov iz lastnih imen se pri slovenjenju imen tujih ustanov, ki vključujejo enobesedna lastna imena oseb, čedalje bolj uveljavlja tvorba z desnim neujemalnim prilastkom: *Univerza Yale*, *Univerza Macquarie*, *Univerza Rutgers* ... Tak način uporabe imena kot desnega prilastka vnaša manj zadreg pri identifikaciji imena.

Osebna imena v imenih univerz

V imenu univerze se lahko skrivata imeni dveh oseb ali več, npr. v imenu romunske in nemške univerze. Romunska je poimenovana po dveh transilvanskih matematikih, očetu in sinu Farkasu in Jánosu Bolyaiu, ter po biologu Victorju Babešu. Ker so za ime univerze izbrali le oba priimka, se je mogoče pri oblikovanju slovenskega imena zgledovati po podobnih poimenovanjih v slovenščini, npr. *Alberti-Žnideršičev panj*, *Breznik-Ramovšev pravopis* ipd. – tako tudi *Babeš-Bolyaieva univerza*. Nemška univerza pa nosi ime dveh plemičev, in sicer vojvode *Ludvika* (nem. *Ludwig*) in cesarja *Maksimilijana* (nem. *Maximilian*), zato jo lahko poimenujemo *Ludvik-Maksimilijanova univerza*, saj imena zgodovinskih plemiških rodov in cesarjev slovenimo. Še bolje pa bi bilo, da sledimo že uveljavljenemu načinu, ki ga poznamo z bližnje graške univerze (*Univerza Karla in*

Franca), v imenu katere sta dve vladarski (osebni) imeni – *Karel* in *Franco* (po oblastnikih iz zelo različnih stoletij). Torej po tem zgledu tudi *Univerza Ludvika in Maksimilijana*.

PREVZEMANJE IMEN ŠPORTNIH IN GLASBENIH TER DRUGIH SKUPIN

Pravopisna pravila v slovenščini ne vključujejo pravil za slovnično prevzemanje imen glasbenih, športnih in drugih podobnih skupin, npr. navijaških, čeprav se v rabi že od časov skupine *Beatles* pojavljajo vprašanja, ali naj imena pripadnikov vključujejo tiste morfeme, ki nakazujejo na tujejezično, tj. angleško zaznamovanje množine (*Beatlesi*), ali ne (*Beatli*). Raba je v zadnjih desetletjih pokazala, da končnega *s* pri imenih, prevzetih iz angleščine, ne odstranjujemo, zato so v knjižni rabi in v normativnih slovarjih kodificirani *bitelsi* (SP 2001), *Windowsi*, *čipsi* in podobno.

Pri prevzetih imenih angleških skupin s področja športa, glasbe ... so pripadniki v množini najpogosteje zapisani z obema morfemoma – govorimo o ohranjanju slovničnega števila iz izvirnega jezika:

tekma Lakersov

Zapustil je Knickse.

Predstavniki Arsenala so Dunking Devilse opazili lani.

Ustaljena in prevladujoča praksa, ki pa je ne usmerja nobeno slovnično ali pravopisno pravilo, je torej prevzeti ime skupine v izvirni obliki in ga obravnavati kot samostalni v množini, ne v ednini (razen v redkih primerih, ko govorimo o enem pripadniku). Tako rabo je mogoče zaslediti v zvrstno različnih besedilih, publicistiki, strokovnih člankih ipd. Gre torej za drugačno navado kot pri nekaterih zemljepisnih imenih, pri katerih prihaja do večje oblikoslovne prilagoditve slovenščini (fin. *Helsinki* (ed.) – sln. *Helsinki* (mn.)).

Pri izražanju svojine upoštevamo množino in ravnamo po vzorcu: kot *pesem Belih vran* in *vodja Green Dragonsov* tako tudi *dres Dallas Mavericksov*, *skoki Dunking Devilsov* in *trener Phoenix Sunsov*. Pogosto zasledimo tudi elipso prvega dela imena (*trener, dres Mavericksov*) ali uporabo polnega imena *dres ekipe Dallas Mavericks*.

Zlasti v publicističnih besedilih se vse pogosteje pojavljajo slovenski prevodi košarkarskih mošttev. Ta raba deluje nekoliko žargonsko, saj jo za zdaj poznajo in uporabljajo v ožjih krogih. Vsekakor je dobrodošla popes-tritev manj uradnih športnih komentarjev in poročanja:

Vročica – Miami Heat: Vendar pa njihov uspeh ni bil samoumeven, gostje so namreč še na glavni odmor odnesli udobnih 13 točk naskoka (66:53), a je Vročica v tretjem delu stvari postavila na svoje mesto.

Pelikani – New Orleans Pelicans: V zmagovalni vrsti se je v začetno peterko vrnil tudi slovenski as Goran Dragić, ki je prejšnjo zmago nad Pelikani iz New Orleansa spremljal s klopi, domnevno preventivno zaradi bolečin v kolenu.

Sršeni – New Orleans Hornets: ... končnica pa je bila ponovno po taktih Sršenov, ki so se tako razveselili zmage.

Spodbuda za prevajanje prihaja iz igralskih vrst, saj z imenom kluba pogosto povezujejo tudi način igranja: »Ne gre le za ime, predstavlja način življenja.«

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Podomačitev tujih stvarnih lastnih imen: »Sterijevo pozorje«, Podomačitev tujih stvarnih lastnih imen: »Sterijevo pozorje« – drugič, Prevzemanje imen športnih in glasbenih ter drugih skupin: »Dallas Mavericks«, »Dunking Devils« ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

POSEBNE ČRKE LATINIČNIH PISAV

Prevzemanje iz jezikov z latiničnimi pisavami je v slovenščini precej manj zapleteno kot druga področja, saj sta možnosti dve: ali ime podomačimo v skladu s slovensko glasovno uresničitvijo ali pa ga pustimo nespremenjeno. Zgodi se, da se tudi ta razsežnost prevzemanja zaplete, saj se v nekaterih imenih, ki jih prevzemamo tako, kot so zapisana v izvorniku, ohranjajo

tuje črke oziroma črke z diakritičnimi znamenji. Zanje so starejši pravopisi (pa tudi aktualni SP 2001) pogosto predlagali tipografske zamenjave, torej domačenje, pri katerem se je nenavadno znamenje izpuščalo. V sodobnem času neverjetnih možnosti pisanja v različnih pisavah je tako opuščanje znamenj nepotrebno, poleg tega lahko pripomore k identifikacijski zmedi.

Fenerbahçe ali Fenerbahçe

Turška imena bi morali, ker se pišejo v latinici, uporabljati v slovenščini v turški obliki, vendar zelo pogosto prihaja le do tako imenovanih zamenjav pri domačenju. Morda tudi zato, ker je v pravopisnih pravilih turška pisava precej slabo predstavljena. Današnja možnost, ko je v tisku in na spletu mogoče brati turške oblike imen, na radiu in televiziji pa poslušati njihov izgovor, je pač treba bolje izkoristiti, pri pisanju pa se – tako kot pri na primer nemških, francoskih in madžarskih posebnih črkah – potrudimo in jih tako zapišemo, čeprav jih velikokrat lahko kar prekopiramo. Torej *Fenerbahçe*, kar se po turško izgovarja [fenêrbahçe], bi v slovenščini pisali *Fenerbahçe* in ne *Fenerbahçe*, kot se je uveljavilo v slovenskih medijih.

København

Pri imenu glavnega mesta Danske, ki se v slovenščini v zadnjih desetletjih pisno ustaljuje v izvorni, danski obliki *København*, je v slovenskem jeziku prišlo do kar nekaj stranpoti, ki jih je za utemeljitev te oblike dobro poznati.

Oblika *Kopenhagen* se uporablja recimo v nemščini ter v hrvaščini in srbsčini, in predvsem zaradi vpliva teh jezikov jo občasno srečamo v slovenski publicistiki. Zapisana je tudi v zadnjem slovenskem pravopisnem slovarju, vendar kot manj primerna različica, od katere nas slovar napoti k ustrežnejši. Pri izdelavi pravopisnega slovarja je v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja pri tem sodelovala še zmeda. V pravopisnih pravilih SP 2001 (v preglednici za dansko pisavo, člen 1102) so pri tipografskih zamenjavah imena *København* (dejansko črke *ø* v njem) ponujene možnosti *Kæbenhavn*, *Koebenhavn*, *Köbenhavn* in *Kobenhavn*. Pišoči na tem mestu v SP 2001 niso opozorjeni, da lahko izberejo katero od teh v sili, pa še to ne v ponujenem zaporedju, saj iskanje črke (ligature) *æ* ni nič lažje kot danske in norveške črke *ø*. Pravopisno določilo »[z]a *København* se uporablja tudi oblika *Kopenhagen*« je v nasprotju z napotkom v slovarskem

delu, kjer je *Kopenhagen* (brez morebitne oznake, ki naj bi jo imel glede na zapis v členu 23 SP 2001) opremljen z nevtralnno oziroma navadnejšo in zato nadrejeno obliko. Ta je bila v pravopisnem slovarju leta 2001 – ne glede na zelo jasen zapis v pravopisnih pravilih – *Köbenhavn*, leta 2003 pa je bila popravljena v že tedaj najustreznejšo *København*, ki se izgovori [kébønháʊn]. Pridevnik zapišemo *københavnski*, prebivalsko ime za moškega je *Københavnčan* in za žensko *Københavničanka*. Zapis v mednarodni fonetični abecedi je [ˈkeːbøn̩xɑːʊn]).

Constanța

Ime romunskega mesta, ki se (prav tako kot zgodovinska oblika nemškega mesta *Konstanca*) izgovarja [konstánca], se napiše *Constanța*, roditeljsko ednine je *Constanțe*, mestnik v *Constanți*, pridevniška oblika je *constanški* [konstánški], prebivalec *Constančan* [konstánčan] in prebivalka *Constančanka* [konstánčanka]. Istovrstne tvorjenke iz srednjeveškega imena nemškega mesta *Konstanca* in romunskega mesta *Constanța* se izgovarjajo enako. Pri imenu *Constanța* ni potrebe po rabi slovenske podomačene oblike *Konstanca*, ki se je v preteklosti vzdrževala predvsem zaradi razumljive pisne prilagoditve v srbsčini (Hrvati pišejo *Constanța*) in ne morda zaradi izjemno intenzivnih stikov Slovencev s tem črnomořkim mestom. Za podomačitev romunskega imena v slovenščini ne more govoriti niti težavno zapisovanje romunske črke ț (*t* z vejico spodaj). Ta ima v unikodnem standardu kodo 021B, v skrajni sili ali naglici pa lahko namesto nje zapišemo preprosto goli *t*.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Slovanska imena v anglosaškem okolju, katero različico imena uporabiti: »København«, »Köbenhavn« ali »Kopenhagen«?, Tuje črke in podomačevanje: »Søren Kierkegaard« in »København«, Podomačevanje imen mest: »Konstanz«, »Konstanca« ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

PREČRKOVANJE

SPLOŠNO

Tako pri lastnih imenih kot pri občnih poimenovanjih, ki jih prečrkujemo iz nelatiničnih pisav, upoštevamo že nekaj desetletij staro pravopisno pravilo, da imena zapišemo v skladu s glasovno uresničitvijo. V slovenščini imamo z nelatiničnimi pisavami težave, saj se mnogi uporabniki in tudi pisni mediji raje odločajo za upoštevanje mednarodnih prečrkovalnih variant, kot da bi posegli po slovenski obliki, ki sledi fonetični uresnitvi. Slednje je morda povezano z dejstvom, da je marsikomu lažje povzeti zapis po angleščini kot ugotoviti, kakšen je slovenščini približan izgovor. V tem smo pravzaprav dvolični: če govorimo o pogosto rabljenem imenu bivšega grškega premierja (ali danes že *premejeja*) *Ciprasa*, smo do zapisa *Tsipras* zadržani, po drugi strani dinamično družbeno dogajanje postavlja pred nas vedno nova imena in tudi slovenski mediji pogosto uporabljajo različice, ki so prilagojene angleščini (npr. *Euclid Tsakalotos* namesto *Evklid Cakalotos*). Nekoliko drugače se vedemo, ko se odločamo o zapisu zemljepisnih imen, kjer celo pisci slovenskih enciklopedij ne dosežejo konsenza o zapisu in so končne odločitve prepuščene uredniškim politikam oziroma posameznim urednikom.

Že znane težave so se začele stopnjevati s spremenjeno družbeno situacijo v 21. stoletju; z množičnim objavljanjem v medijih in javnem življenju se je število javno objavljenih besedil povečalo za desetkrat, hkrati pa je internet pripomogel k zbližanju zelo oddaljenih krajev in jezikov. V knjižnem jeziku piše večje število ljudi kot pred desetletji in tudi jezik teh,

neprofesionalnih piscev vpliva na knjižnojezikovno raznolikost. Pravopisci opažamo, da je v rabi čedalje več imen, ki jih ne najdemo v slovarju ali pravih slovenskega pravopisa, kateri od slovenskih enciklopedij, atlasov, temveč je ime zapisano v skladu s smernicami, ki jih prinaša enciklopedija »na klik« – Wikipedija.

Na katera vprašanja mora odgovoriti slovensko pravopisje, še preden bo v procesu prenove pravopisnih pravil dokončano in v javno razpravo dano poglavje o prevzemanju?

- (1) Kako ravnati pri jezikih, iz katerih smo imena prevzeli v času, ko danes veljavni prečrkovalni sistemi še niso bili v uporabi? Vprašanje je aktualno za kitajska imena, ki se pišejo v skladu s pinjinom, kar je bilo v nasprotju s sodobnim slovenskim pravopisom, hkrati pa sam pravopis ohranja zapise v maniri predpinjinskega prečrkovalnega načina: *jujutsu* in *Mao Cetung* proti *džudžucu* in *Mao Zedong*.
- (2) Kako pri imenih iz jezikov, ki jih prečrkujemo na različne načine, doseči konsenz glede izreke v slovenščini, da bo ta enotna, saj je ne bo več določal zapis besede? Pri tem odgovoru je v ospredju pravilo, po katerem vse tuje glasove zamenjujemo z najbližjimi slovenskimi knjižnimi. Prevzemanje dvoglasniških ali nevokaliziranih polglasnikov v izglasju namreč lahko prinaša systemske težave pri oblikovnem pregibanju in besedotvorju.
- (3) Ali ločevati med arabskimi, hebrejskimi ... in azijskimi nelatiničnimi pisavami? Zlasti kitajska, korejska in japonska pisava imajo mednarodno uveljavljene prečrkovalne sisteme. Bolj ko je jezikovna skupina raznolika in razvejana glede na narečne posebnosti, težje je poenotiti navade in načine prepisovanja v latinico (npr. arabski jezik).
- (4) Kako ravnati pri razlikah med osebnimi in zemljepisnimi imeni, prevzetimi iz zlogovnih jezikov? Tudi pri jezikih, ki danes ne uporabljajo nelatinične pisave, npr. vietnamščina, se podomačuje način zapisa glede na zloge (tip *Hošiminh* proti *Ho Ši Minh*).

Trenutno se zdi, da ne bo lahko premostiti razkoraka med tistimi uporabniki, ki želijo uveljaviti mednarodni način (sinologi, japonisti idr., vse pogosteje pa tudi novinarji, publicisti, skratka dnevni mediji, ki črpajo novice iz mednarodnih virov), in tistimi, ki vztrajajo pri fonetičnem pre-

črkovanju kot načelni odločitvi piscev v slovenščini. Tako domačenje je v pomoč tudi vsem, ki se ukvarjajo s tujimi imeni pri t. i. govornih medijih, radiu in televiziji, saj je treba tudi po tuje zapisana imena ustrezno izgovoriti. Drugi dejavnik, ki ga je treba upoštevati, je slaba seznanjenost s fonetičnimi ustrezniki novih in manj znanih imen, tj. imen, ki jih v slovenščini priročniki še niso registrirali, zato vsako novo ime, ki ga prepíšemo iz tuje pisave v slovenščino, povzroča številne težave.

Pravopisna komisija pri SAZU in ZRC SAZU je interno³² že sprejela predlog, da se pri ideogramih upošteva mednarodne prečrkovalne sisteme, vendar bo dokončna odločitev sprejeta šele, ko bodo pravila javno predstavljena in po javni razpravi tudi usklajena v komisiji sami. Pri tem bi bilo treba več pozornosti nameniti izgovoru teh imen v slovenščini, hkrati pa uzavestiti, da bodo v določenih besedilih nekatera imena še vedno zapisana po starem, druga po novem načinu. Zato bi bilo treba pri snovanju enciklopedičnih in leksikonskih priročnikov ter tudi slovenskih jezikovnih priročnikov tujih imen predvideti tako mednarodne kot podomačene zapise, zlasti pa zapis izgovora teh imen. Da bi bilo to mogoče, je treba temeljito prenoviti tudi pravopisne preglednice za posamezne jezike.

PREČRKOVANJE OBČNIH BESED

Če še razumemo pomisleke pri lastnih imenih, kjer se k upoštevanju uradno oziroma mednarodno prečrkovanih imen vse bolj nagibamo tudi slovenisti, saj se ob množici na različne načine prečrkovanih lastnih imen v slovenščini že izgublja možnost za identifikacijo nosilca in se zdi pogosto lažje ubrati pot, ki jo države same priporočajo za rabo v latinici, pa bo pri občnih poimenovanjih edina pot še naprej k zapisom, ki so usklajeni s fonetično oziroma glasovno podobo besed. Občnoimenske besede namreč dobivamo iz različnih logov in virov ter jih v procesu podomačenja nekatere prej, druge kasneje prilagodimo našemu glasovnemu siste-

32 Ker so v monografiji predstavljeni odgovori iz Jezikovne svetovalnice, prilagojeni aktualni situaciji, se normativno referirajo na pravila SP 2001 in na nasvete, ki naj jih govorec v situaciji »med dvema normativnima priročnikoma« – SP 2001 in napovedujočimi se novostmi – upošteva.

mu, kar velja tudi za novejšo leksiko (*šitaka, suši, čopsuj, taj či, jin-jang ...*). Le redke izjeme so se dalj časa ohranile zapisane v izvorni pisavi (*mutsu > mucu; shiatsu > šiacu*), pogosto zato, ker fonetična uresničitev v slovenščini ni nedvoumna.

Slovenski normativni slovarji (slovar knjižnega jezika in pravopisni slovar) pri odločanju o ustrezni podobi občnega besedja sledijo načelom, konsenzualno sprejetim v okviru slovenističnega jezikoslovja, ki jih posebljajo pravopisna pravila, upoštevajo pa tudi aktualne premike, ki jih odraža čedalje bolj raznolika knjižnojezikovna raba.

jujutsu – džudžucu

Za poimenovanje japonske borilne veščine obstajata tudi po uradni transliteraciji iz japonščine dva zapisa: *ju-jitsu* in *ju-jutsu*; oba se pojavljata tudi brez vezaja (*jujitsu* in *jujutsu*). Prvi (*ju-jitsu*) je starinski in izvira iz obdobja pred japonsko reformo l. 1946. Prisoten je zlasti v mednarodnih športnih organizacijah. Drugi (*jujutsu*) je rezultat sodobne transliteracije iz japonščine. V različnih okoljih, tudi mednarodnih, pa obstaja tudi zapis *jiu-jitsu* kot pisna varianta, ne ustreza pa uradnim prečrkovalnim vzorcem.

Jezikoslovci japonisti zagovarjajo rabo citatnega zapisa, ki ustreza sodobni japonščini in se glasi *jūjutsu*. Četudi gre za dve pismenki, je beseda le ena. Odsvetujejo izgovor *jūjitsu* [džúdzícu], ker v japonščini obstaja druga beseda, ki se tako izgovori in pomeni nekaj drugega.

Pregled drugih virov kaže, da je v rabi najbolj razširjen zapis *ju-jitsu* (ali *džiudžicu*). Spletna enciklopedija Wikipedija navaja zapis *ju jutsu*, Knaurov *Veliki splošni leksikon* pa *džiu-džicu* (kar pojasnjuje z evropsko prakso), imena slovenskih športnih klubov sledijo citatnim zapisom: *ju-jitsu*.

Upoštevajoč spremembo v japonskem načinu zapisa in mnenje strokovnjaka, smo se odločili, da je strokovno mogoče utemeljiti le zapis *jujutsu*, ki ustreza sodobnemu japonskemu načinu prečrkovanja. Podačena različica je *džudžucu*. Vendar pa je zaradi splošne razširjenosti izraza *ju-jitsu* oziroma *džiudžicu*, predvsem pa različice *džiudžic* – zlasti v imenih klubov, dopustna tudi raba te, starejše variante zapisa.

šoa

Izraz *šoa*, razširjen zlasti v judovski skupnosti v pomenu 'holokavst', je v rabi in medijih prisoten v dveh pisnih oblikah: pisno bolj in manj podomačeni – *šoa* in *šoa*.

Občnoimenski samostalnik je v procesu podomačevanja že fonetično prilagojen slovenščini, zato ga pišemo *šoa* in sklanjamo kot samostalnik ženskega spola; podobno je poslovenjen oziroma podomačen samostalnik *aleluja* (< *hallelujah*). Tako piše tudi Judovska skupnost Slovenije, kar je pri odločanju o zapisu relevantno zlasti zaradi živosti izraza v tej skupnosti.

V korpusnih besedilih resda srečamo precej neposlovenjenih zapisov (*šoa*), pogosto v moškem spolu, a se zaradi nenatančne lematizacije (mešanje oblik s *šo*, *ŠOU* ...) število podomačenih ali nepodomačenih oblik izenači. Sklicevanje na korpusno rabo je pri odločanju o prednostnem zapisu v knjižni slovenščini drugotnega pomena, saj je korpus le eden od dejavnikov pri odločanju (ob izročilu, vzporednih primerih, tujih jezikih ipd.). Poleg tega je treba preveriti rabo v raznovrstnih besedilih, da bi lahko na osnovi tega merila objektivno presojali o splošni praksi, še zlasti pa se pri presoji primernih oblik opiramo na prevladujočo rabo v tistih skupnostih in okoljih, v katerih je beseda pogosto uporabljena.

POIMENOVANJA KITAJSKIH, JAPONSKIH IN DRUGIH ČAJEV

Občnoimensko besedje naj bi v slovenščino prenašali tako, da ga (če je le mogoče) prevedemo ali tvorimo novo besedo. Pri čajih bi se lahko zgledovali po prevodih v angleščini: če se čaj v angleščini imenuje *china gunpowder*, je najbolje tudi v slovenščini uporabljati prevedeno ime, npr. *kitajski smodnik*. (V nekaterih virih oziroma na nekaterih spletnih straneh se v narekovajih to ime že prevaja in se uporablja izraz (*kitajski smodnik*.)

Če občnih poimenovanj ne prevedemo, jih domačimo tako, da jih zapišemo v skladu s fonetično uresničitvijo v slovenščini. Pri občnoimenskih poimenovanjih iz nelatiničnih pisav oziroma kitajščine, japonščine je najbolje, da sledimo pinjinskemu prečrkovanju ali prečrkovanju kunrei, iz

katerega razberemo slovensko izreko in tudi zapis.³³ Poimenovanja kitajskih čajev slovenimo takole:

- *mu dan* je v pinjinu *bai mudan* [báj múdán], slovensko po SP 2001 *paj mutan*, v predlogu novih pravil *baj mudan* (prevod: *bela potonika*);
- *mao feng* je v pinjinu *maofeng* [máo fèng-], slovensko *maofeng*;
- *long jing* je v pinjinu *longjing* [lúng dǐng-], slovensko *lungdžin* (prevod: *zmajev vodnjak*).

Za japonske čaje predlagamo naslednje podomačitve:

- *sencha* slovenimo kot *senča*;
- *gyokuro* slovenimo kot *gjokuro*;
- *bancha* slovenimo kot *banča*;
- *matcha* slovenimo kot *matča*, čeprav se je uveljavila poenostavljena oblika *mača*.

V pravopisnih pravilih so imena prečrkovana v skladu s fonetičnimi uresničitvami, torej po slovenskih pravilih. Vendar bi bilo bolje pri občnih besedah uresničevati zapis v skladu z izgovorom, pri tem pa slediti mednarodnim smernicam: tu črko *d* beremo kot *d* in črko *b* kot *b*, ne več kot *t* in *p*.

Kadar poimenovanje čaja uporabljamo v besedni zvezi s pridevnikom, tj. *zeleni čaj*, *šipkov čaj*, *ruski čaj*, *cejlonski čaj*, je pridevniška oblika podomačena. Večina vrst čajev tujega izvora se pri nas zapisuje v nepridevniški obliki in po tradicionalni skladijski teoriji v poziciji desnega prilastka (*čaj mate*, *čaj vulung* (< *oolong*), *čaj senča*).

Sodobno jezikoslovje nima več predsodkov pri dopuščanju pozicije samostalnika, ki pomeni vrsto čaja, v vlogi levega prilastka, tako da tudi zveze kot *mate čaj*, *vulung čaj* niso več »preganjane« kot normativno manj sprejemljive, če druge možnosti ni (npr. pridevnik + samostalnik) ali če ta ni živa v rabi (samostalnik + samostalnik).

33 Za pomoč pri prečrkovanju se zahvaljujemo članicama Pravopisne komisije pri SAZU in ZRC SAZU Marti Kocjan Barle in dr. Mateji Petrovčič ter dr. Luki Culibergu s Filozofske fakultete UL.

PREČRKOVANJE LASTNIH IMEN

Slovenski pravopisi druge polovice 20. stoletja za imena iz nelatiničnih pisav predvidevajo prečrkovanje v skladu z glasovno uresničitvijo, kakršna je v navadi v slovenščini. Tako so naredili korak dlje kot uradni prečrkovalni sistemi držav, v katerih so tovrstne pisave uveljavljene. Npr. kitajski sistem prečrkovanja, ki so ga priredili zlasti za angleško govoreče in ki se imenuje pinjin, predvideva zapis *Shanghai*, slovensko ime pa se glasi *Šanghaj*. Podobno velja za korejsko, arabsko in druge pisave, pri čemer nekatere od njih nimajo uradnih prečrkovalnih sistemov, druge pa jih imajo po več.

Več držav pa se je organiziralo in za svoje uradne jezike sprejelo mednarodne načine, ki jih upošteva tudi komisija za latinizacijo zemljepisnih imen pri UNGEGN.³⁴ Povečanje števila imen iz tujih jezikov, v katerih je pisnih možnosti več, je povzročilo, da se lahko ob prečrkovanju izenačijo sicer različno zapisana imena. Po drugi strani pa se je Republika Slovenija ob vstopu v OZN zavezala, da bo spoštovala resolucije OZN, med katerimi so tudi določila, povezana z eksonimi (tj. s slovenskimi imeni za tuje kraje), ki naj bi jih bilo po priporočilih OZN čim manj. To bi pomenilo, da bi uporabljali v podomačeni obliki le imena, ki so že uveljavljena (*Šanghaj*), ne pa tudi tistih, ki še niso. Tudi današnje pravo Evropske unije je naklonjeno spoštovanju pravnih in jezikovnih norm posameznih držav, zato je način prepisa imen v pristojnosti držav, pri čemer pa morajo upoštevati pravico posameznika, da se ga ne zamejnjuje z drugimi osebami.

Lastna imena naj bi zapisovali v obliki, ki jo priporočajo države same. Po enotnih načelih kot zemljepisna imena bi bilo treba obravnavati tudi osebna in stvarna. Za govorno uresničevanje zlasti v radijskem in televizijskem mediju pa je treba podati tudi načela glede izgovora imena. O tem naj bi se jezikovni uporabniki poučili v pravopisnih pravilih: SP 2001 ta načela predstavlja v preglednicah pri posameznih jezikih, ki bodo v novih pravopisnih pravilih razširjene ne le s prilagoditvenimi tabelami, ki

34 Skupina strokovnjakov za zemljepisna imena pri Združenih narodih, več na <http://www.eki.ee/wgrs/>.

bodo usmerjene zdaj v izreko, temveč tudi z opisi posebnosti, ki se pojavijo ob integraciji imen iz teh jezikov v slovenski glasoslovni, oblikoslovni in besedotvorni sistem.

S prilagoditvijo sistema zapisa imen iz nelatiničnih pisav (razširjenih je več kot 30 različnih pisnih sistemov) mednarodnim prečrkovalnim smernicam se vsem zadregam ne bomo izognili, ostale bodo predvsem tam, kjer država nima uradnih prečrkovalnih sistemov ali pa jih ima več oziroma so neusklajeni. Uveljavljanje na novo zapisanih imen v slovenskem besedilu bo prineslo s seboj tudi slogovno manj zaželene posledice: v istem besedilu bodo tako že uveljavljena podomačena imena, ob njih pa nova imena, zapisana v skladu z mednarodnim standardom. S tako dvojnostjo se sicer v naših besedilih srečujemo že sedaj.³⁵

Dokler pravopisna pravila ne bodo prenovljena in sprejeta v strokovni javnosti, pri jezikovnem svetovanju ne moremo predstavljati nedokončnih rešitev, lahko pa predstavimo smernice in posamezne težave, s katerimi se srečujemo.

POSEBNOSTI PRI PREČRKOVANJU V POSAMEZNIH JEZIKIH

Grška³⁶ imena, v izvirniku zapisana z grško pisavo, se v slovenščino prenašajo v skladu s fonetično uresničitvijo, zato bi npr. grško ime *Glykerios Leontiou* podomačili v *Glikerij Leontiu*. Ker je ime novogrško, novogrščina pa se piše z nelatiničnimi črkami, ta imena ostajajo v slovenščini z (novo)grškimi končnicami tudi v rodilniku in naprej. Torej *Glikerios Leontiu*, rod. *Glikeriosa Leontiuja*, enako *Prokopis Pavlopulos*, rod. *Prokopisa Pavlopulosa*, pridevnik pa se glasi: *Glikeriosov* ali *Leontiujev*. Pozorni smo tudi na črke, ki jih Grki v svoji abecedi sploh nimajo (npr. ime športnega kluba *Olimpiakos* (ali *Olimpijakos*) zapisujemo brez črk *y* ali *c*, torej brez vpliva drugih jezikov, predvsem angleščine.

35 V nadaljevanju so predstavljeni konkretni odgovori na vprašanja o imenih iz posameznih jezikov z nelatinično pisavo, kakor jih predvidevajo veljavna pravila SP 2001.

36 Predstavljamo zgolj tista imena in jezike, s katerimi smo se srečevali kot svetovalci v Jezikovni svetovalnici.

Hebrejska imena pogosto prečrkujemo iz angleške latinične oblike (npr. *Dan Schechtman* > *Dan Šehtman*, hebrejsko: דן שחטמן), čeprav pravopisna pravila narekujejo, naj se pri prečrkovanju iz hebrejščine Slovenci opiramo na izvornik. Pravopisna pravila bo treba na tem področju dopolniti s konkretnimi napotki glede izraelskih imen angleškega, ruskega in nemškega porekla.

Arabska pisava bo pri prenovi pravopisnih pravil deležna posebne pozornosti, tudi zaradi dejstva, da arabska imena večinoma prevzemamo iz angleščine, saj je arabskih pisnih različic sicer več. Zanimiv primer je npr. podomačitev imena politika *Mohameda Mursija* (v tej obliki se je ime v slovenščini ustalilo), pri čemer pravopisna pravila SP 2001 usmerjajo v dvojnični zapis – z *u* ali *o*. Pozicija prvega zloga je namreč pri imenu in priimku enaka, kar se potrjuje npr. v ruščini (*Мурси, Мухаммед*), češčini (*Muhammad Mursí*), francoščini (*Mohamed Morsi*), po drugi strani pa je očitna arbitrarnost razvidna iz oblik npr. v hrvaščini in srbščini na Wikipediji (*Mohamed Mursi*; *Muhamed Morsi*). V slovenščini bi bilo tako pričakovati, da bi glede na že uveljavljeno ime *Mohamed* dali prednost podomačitvi z *o*-jem, a se je uveljavila oblika *Mursi*.

Podobno težavo smo opazili pri iraškem mestu *Arbil* [arbíl]– v tej pisni obliki se je ime v slovenskih besedilih pojavilo že v devetdesetih letih 20. stoletja, sicer pa prinašajo to različico tudi slovenska Wikipedija, *Slovenski veliki leksikon* Mladinske knjige (2003) in monografija o slovenskih eksonimih (Kladnik idr. 2013). Kljub temu so slovenski mediji povzeli zapis *Erbil* in ga uveljavili nad prvotno prevzetim imenom.

Drugo arabsko ime, ki je živelo v slovenščini v različnih variantah, predvsem zaradi mnogih posredniških jezikov in zaradi različnih okolij, v katerih je novinar, savdski disident deloval, je ime *Džamal Hašokdži* (že v angleščini imajo več različnih prečrkovanj in izgovorov). Priimek *Hašokdži* je arabizirana različica turške besede, ki pomeni 'žličar'. Različice priimka, ki so se pojavile v slovenščini ob najustreznejši (*Hašokdži*), so manj primerne iz naslednjih razlogov:

- začetni *k* v oblikah *Kašokdži* in *Kašogdži* je posledica narobe prepisane in branega angleškega *kh*, ki v angleškem prečrkovanju zastopa

h iz arabščine in cirilice in *ga* ne moremo povezovati s turško osnovo ali s turško obliko priimka;

- *g* pred *dži* v oblikah *Hašogdži* in *Kašogdži* je posledica premenjevanja turško-arabskega nezvenečega *k*, *z*, *g* pred zvnečim *dž*; tako je recimo v srbski oziroma hrvaški besedi *buregdžija*, pa tudi v angleški obliki priimka *Khashoggi*; v slovenščini se pisni niz *kdž* izgovarja z *g*-jem, piše pa se *k*;
- poenostavitev *g*-ja v slovenski različici *Hašogi* je izpeljana iz angleške oblike *Khashoggi*, v kateri nekateri izgovarjajo [g], drugi pa [gdž].

Pri **burmanskih** imenih se zaradi dveh standardov v tem jeziku (višjega, rabljenega v formalnih okoliščinah in na radiu ter nižjega, rabljenega na televiziji in pri običajni komunikaciji), pojavljajo dvojna poimenovanja. Že samo ime države je dvojnica: *Mjanmar* izhaja iz višjega standarda, *Burma* pa iz nižjega, sicer pa obe imeni izhajata iz jezika najštevilčnejše etnične skupine v državi. Izhajajoč iz pravila SP 2001, je ime države zapisano podomačeno, imena mest pa zapisujemo v mednarodni obliki – npr. *Yangon*, *Mandalay*. Razlogi za to odločitev pravopiscev niso bili nikoli pojasnjeni, saj je za imena iz nelatiničnih pisav veljalo pravilo o prečrkovanju in diakritični poenostavitvi. V slovenskih besedilih se odločamo za mednarodni različici *Yangon* (pred kratkim še *Rangun*, podomačeno iz angl. oblike *Rangoon*) in *Mandalay*, čeprav bi slovenski glasovni uresničitvi bolj ustrezala zapisa *Jangon* in *Mandalaj* (slednjo uporabljajo npr. Čehi in Poljaki).

Pri **kitajskih** imenih je med pravopisnimi pravili in slovarskim delom SP 2001, še bolj pa rabo, nekaj ulovljivih neuskklajenosti. S pomočjo pinjina, kitajskega uradnega in mednarodno razširjenega sistema za zapisovanje kitajskih besed v latinici, so kitajska imena zapisana razmeroma enotno. Slovenska pravopisna pravila sicer učijo, da se po pinjinskem načinu prečrkovana imena v slovenščini zapisujejo še fonetično, torej kot jih izgovarjamo v našem jeziku. Konkretno to pomeni, da bi se v slovenščini (po SP 2001, člen 1128) pinjinski zapis imena *Mao Zedong* spremenil v zapis *Mao Dzedong*, saj se *z* izgovori kot *dz* in tako tudi zapiše. A ni tako. Sestavljavci pravopisnega slovarja so pri imenu *Mao Cetung* očitno upoštevali tradicionalno pisno prakso, ki sledi Wade-Gilesovim pravilom; slednja so bila

prisotna v slovenščini pred pinjinskim prepisom (od l. 1979 dalje). *Mao Cetung* se pojavlja v slovenščini že v časopisu iz leta 1948, *Mao Zedong* pa, razumljivo, od osemdesetih let dalje, a vse pogosteje. Različica *Mao Dzedong* se v rabi ni uveljavila.

Prilagoditve imen iz zlogovnih jezikov prinašajo težave tudi zaradi že tradicionalnega pravopisnega ločevanja med zapisom imena osebe, saj želimo ohraniti dvobesedno zgradbo in posledično identifikacijo imena in priimka, ter zapisom zemljepisnega imena, ki je poenobesedeno.

Tako npr. ločimo med imenom in priimkom vietnamskega³⁷ voditelja (*Ho Ši Minh*) ter po njem imenovanim mestom *Hošiminh* (< *Ho Ši Minh*). Tako tudi *Vietnam* (< *Viet Nam*) in *Hongkong* (< *Hong Kong*). V slovenščini posamezna zemljepisna imena še niso enotno podomačena v skladu s sprejetimi načeli, npr. *Phnom Pehn* (v rabi sicer kot *Pnom Pen*) bi bilo treba tako kot npr. *Pjongjang* podomačiti v *Pnompén*.

Tudi težave pri imenih iz nepalskih in tibetanskih jezikov so pove-zane z različnimi možnostmi prečrkovanja. Nepalski zapis imena *Lotse* prečrkovano zapišemo *L'hōtsē* in izgovorimo [lócí]; tibetanski zapis pa v Wyliejevem prečrkovanju *lho rtse*; kitajski zapis po pinjinu prečrkujemo v *Luòzǐ Fēng*. V večini jezikov uporabljajo zapis *Lothse*, ki naj bi ga v slovenščini izgovorili [lóce], kljub temu pa ime zapišemo *Lotse* in ne *Loce*.

Ravno obratno je pri imenu *Tenzina Gjaca*, tibetanskega dalajlame, saj se ime v angleščini glasi *Tenzin Gyatso*. Kljub pravilu, da ime v slovenščini zapišemo tako, kot ga izgovorimo (*Tenzin Gjaco*), se pod vplivom tujih medijev v slovenščini najpogosteje uporablja kar angleško zapisano ime *Tenzin Gyatso*.

DVOJNA IDENTITETA OSEB IN OBLIKA IMENA V SLOVENŠČINI

Slovenski zapis imena umetnika, ki se je uveljavil v anglosaškem svetu, je pravopisna težava. Nobelovec za literaturo *Kazuo Ishiguro* je npr. Britanec japonskega rodu, kar pri odločitvi, ali njegovo ime pišemo v skladu s slovenskim pravopisnim določilom fonetično (*Išiguro*) ali kar po angleško (*Ishiguro*), povzroča težave in nas navaja k razmišljanju, da je treba

37 Sprva kitajska vietnamska literatura je po 17. stoletju dobila vietnamski slog in latinično pisavo. Danes je vietnamščina pisana v latinici.

za ustrezen zapis imena po veljavnem pravopisu poznati osebo ter njeno življenjsko pot in kraj bivanja.

Vendar pa sta britanskost avtorja, ki jo (čeprav je bil rojen na Japonskem in se je s petimi leti začel šolati v Veliki Britaniji) poudarja tudi sam, in dejstvo, da smo se z njegovimi deli seznanili prek prevodov iz angleščine (in torej že z latinično zapisanim imenom), le del odgovora. *Ishiguro* namreč ni prvi Nobelov nagrajenec za književnost z japonskim imenom, ki ga na platnicah slovenskih knjig ne najdemo zapisanega s slovenskim fonetičnim prečrkovanjem, temveč skladno s t. i. Hepburnovim prečrkovanjem, ki za zapis japonskih besed uporablja angleška fonetična pravila. Ta transkripcija poleg nekaterih drugih glasovnih posebnosti japonščine upošteva tudi dolge samoglasnike, ki jih zapisuje s črtico – in ravno po teh črkah ugotovimo, da je nobelovec *Kenzaburō Ōe* npr. na naslovnici romana *Potrgajte poganjke, postrelite otroke* zapisan v tem mednarodno najbolj razširjenem načinu prečrkovanja japonščine in ne v slovenskem zapisu.

Slovenski fonetični zapis v medijih in tudi leposlovju sicer (še) prevladuje, vendar je precej prevodnih besedil, ki upoštevajo Hepburnovo prečrkovanje, a z nekaj omejitvami. Branka Klenovšek, prevajalka knjige *Hvalnica norosti*, ki jo je napisal *Jun'ichirō Tanizaki* [džuničiro tanizáki], tako v opombi pojasnjuje, da poslovenjeni zapis uporablja pri besedah, kot so *Kjoto*, *Tokio*, *gejša* in *suši*, ki so v tej obliki že preveč uveljavljene, sicer pa – kot je mogoče razbrati iz zapisa imena avtorja – standardizirani Hepburnov sistem.

PREČRKOVANJE IZ CIRILICE TER DVOJNA IDENTITETA SLOVANOV V ANGLOSAŠKEM SVETU

Cirilica je kot slovanska pisava, ki jo uporabljajo zgolj za zapis slovanskih jezikov (uradno za ruski, ukrajinski, srbski, bolgarski, makedonski in beloruski jezik), prilagojena glasovnemu sistemu jezikovne skupine. Tako naj bi se slovansko ime, zapisano v cirilici, vedno izgovorilo v različici, ki je blizu izvirniku, hkrati pa je zapisano v slovanskih jezikih z necirilčno pisavo različno. Ime skladatelja *Dmitrija Šostakoviča* se zato razlikuje tudi v slovanskih jezikih: v ruščini cirilično *Дми́трий Дми́триевич Шостако́вич*, v poljščini *Szostakowicz*, v češčini, hrvaščini in slovenščini *Šostakovič* ... Podobno velja za ime revolucionarja in politika *Feliksa Edmundoviča Dzeržinskega*, ki se v poljščini zapisuje *Dzierżyński*, v sr-

bohrvaščini pa so ga pogosto pisali kar *Derđinski*, od tod napačna oblika *Djerđjinski* v slovenščini.³⁸

Pri prečrkovanju ciriličnih imen torej vsak slovanski jezik upošteva svojo transkripcijsko prakso, ki je osnovana na glasovnih ustreznih cirilskim črkam. Pri tem si lahko pomagamo s preglednicami v pravopisnih pravilih. Nekaterе države (npr. Srbija in Črna gora) imajo poleg cirilice uzakonjeno in uradno v rabi tudi latinico, zato si pri iskanju ustreznih oblik lahko pomagamo z latiničnimi zapisi. Pravopisna pravila iz SP 2001 sicer določajo, da je prečrkovanje iz nelatiničnih pisav obvezno.

Vse pogosteje pa se dogaja, da želi v slovanskem svetu rojeni umetnik, športnik, znanstvenik ali kaka druga vidna osebnost svoje ime prilagoditi abecedi svoje nove države. Razlogi so različni:

- (1) Države vztrajajo pri upoštevanju poangleženih zapisov, npr. Ukrajinci in Bolgari, ne le zaradi želje po večji prepoznavnosti v anglosaškem svetu, temveč tudi zaradi želje po oddaljitvi od Rusije. Tako so sami vzpostavili sistem za lastno mednarodno komunikacijo, ki je prilagojen anglosaškemu jezikovnemu okolju. Na primer ime *Cvetko* po bolgarsko zapišemo *Цветко*, prečrkovano po bolgarskih prečrkovalnih navodilih pa *Tsvetko*.
- (2) Posamezniki, ki so odšli na delo v tujino ali se pojavljajo profesionalno tudi v inozemstvu, pri vzpostavljanju svoje javno prepoznavne podobe želijo poangleženo ime, npr. *Ljudmyla Danylenko* in ne *Ljudmila Danilenko*.
- (3) Ljudje z ruskimi, ukrajinskimi, bolgarskimi ... priimki, ki so rojeni v drugih državah, imajo uradna imena že prečrkovana – povsem neupravičeno bi bilo ime *Tom Kovach* zapisati kot *Kovač*, če se je oseba rodila s priimkom *Kovach*.

Pri odločitvi, kako zapisati ime osebe, katere ime in priimek sta uradno in v izvorniku zapisana v nelatinični pisavi, moramo poznati opisane okoliščine in dejstva. V slovenščini smo zato pri imenih iz slovanskega sveta in izbiri mednarodnih transkripcij nekoliko zadržani. Da bi ruska, ukrajinska, bol-

38 Odgovor Silva Torkarja (2013) v Jezikovni svetovalnici (<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/358/zapis-priimka-ruskega-politika-dzeržinskega>).

garska ... imena pisali po angleški maniri, npr. *Nadya Bychkova* namesto *Nadja Bičkova*, se verjetno upravičeno upira jezikovnemu čutu slovensko pišočin. Vendar je dobro počutje nosilca osebnega imena in priimka nepriemerljivo večja vrednota, ki priča o osebni in družbeni svobodi. Vsekakor je sprejemljivejša večja pisanost, kot da bi uradom, ki skrbijo za matične zadeve, pustili šariti po zapisu naših imen in priimkov, saj bi se to hitro spremenilo v samovoljo (katere posledice še dolga leta po padcu fašizma čutijo npr. Slovenci v Italiji, kjer so jim osebna imena in priimke uradno poitalijančili).

Svetujemo razmišljanje, ki ga ponazarjamo z imenom ruske teniške igralkke, ki se v ruščini napiše *Мария Юрьевна Шарапова* (prečrkovano *Marija Jurčevna Šarapova*), v angleščini latinično *Maria Yuryevna Sharapova*, v nemščini *Marija Jurjewna Scharapowa*, v slovenščini *Marija Jurjevna Šarapova*. Ločimo torej med imenom *Šarapova* (v Belorusiji rojena teniška igralkka, ki od svojega sedmega leta živi v ZDA), ki jo pišejo v vsaki državi v skladu z njihovim pravopisom, in v Parizu rojeno *Natasho Borovskyy*, hčerko ruskih staršev. Ime slednje ni prečrkovano iz cirilice, temveč je od začetka v latinici in je zato v vseh jezikih z latinično pisavo zapisano nespremenjeno.

Podobno je z imeni teniških igralcev *Miloša Raonića* in *Andree Petković*, ki sta rojena v Črni gori oziroma srbskem delu Bosne in Hercegovine, v Tuzli, ter sta danes državljana Kanade in Nemčije. Kanadčani *Raonića* zapisujejo *Milos Raonic*, Nemci pa Petkovićevo *Andrea Petkovic*. V slovenščini priimka zapisujemo v skladu z uradno podobo, kakršno imata danes – ne glede na poreklo njunega imena. Pogled v Wikipedijo pove, da se Kanadčan piše *Milos Raonic*, kar angleško govoreči izgovarjajo nekako tako, kot bi mi njegovo črnogorsko ime: [míloš ráonič]. Pri *Andrei Petković* pa je celo na nemški Wikipediji priimek napisan na ta način. Leta 2001 je dobila nemško državljanstvo, rojena pa je bila 13 let prej v Tuzli v BiH. Sploh ni nujno, da v zahodnih državah vse dodatne oznake na črkah opustijo. Prakse so zelo različne in dobro je gledati od primera do primera.

A ni vedno preprosto. V letu 2019 so slovenski dijaki v maturitetnem eseju opisovali delo v Rusiji rojenega francoskega avtorja *Andreja Makina*, čigar ime bi pritrnilo načinu, za katerega smo se odločili pri *Šarapovi*. Rusko *Андрей Сергеевич Макин* je prečrkovano v latinico kot *Andrei Makin*, v slovenščini pa *Andrej Makin*. Ker pa gre za pisatelja, ki piše že desetletja v francoščini in se s svojimi francoskimi deli predstavlja tudi

v drugih jezikih, se je v vseh jezikih začela pojavljati francoska različica imena, torej *Andrei Makine*. V Sloveniji ga poznamo pod tem imenom. Morda je k temu prispevala avtorjeva želja, saj je v Franciji zaprosil za politični azil, ga dobil ter se jezikovno in študijsko predal francoščini. Ime je razmeroma dosledno zapisano z diakritičnimi znamenji, ki francosko govorečemu pomagajo pri ustreznem izgovoru. V spletnih zapisih se diakritično znamenje pogosto izpušča.

Žal se ob prvih objavah v slovenščini niso odločili za različico slovenskega prečrkovanja ruskega imena *Andrej Sergejevič Makin*, zato je treba biti tolerantni do obeh možnosti:

- v **podomačeni** obliki iz ruske cirilice: *Andrej Makin*, rod. ed. *Andreja Makina*, svoj. prid. *Makinov*;
- v **francoskem** zapisu: *Andrei Makine* [andrêj makín], rod. ed. *Andreia Makina*, svoj. prid. *Makinov*.

Do priimkov in osebnih imen drugih, tudi če se pišejo nenavadno, moramo biti kot posamezniki in kot družba strpni, tako kot moramo biti tudi nosilci nenavadno zapisanega priimka ali osebnega imena ob zadregi drugim pripravljeni kdaj kaj pojasniti in jih ob morebitnem čudenju poučiti. To pri nas ni nič nenavadnega, saj so se predvsem priimki v slovenskem jezikovnem prostoru oblikovali in preoblikovali pod vplivom različnih jezikov, črkopisov, političnih razmer, pisnih navad, stopnje pismenosti tvorcev priimkov, pa tudi uradnikov na matičnih uradih.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Kako pisati ime športa »jujutsu«?, Pisanje besede »šoah/šoa«, Džamal Hašokdži, Glavno mesto v Mjanmarju, Naslednje zimske olimpijske igre bodo v »Pyeongchangu« ali »Pjongčangu«?, Kitajska imena in prečrkovalne težave, Slovenjenje azijskih lastnih imen: »Lhotse« – »Lotse«, »Tenzin Gyatso«, Kako zapisati ime nobelovca Ishigura, Britanca japonskega rodu? ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

TVORJENJE BESED

PREBIVALSKA IMENA IN IMENA
PRIPADNIKOV

ŽENSKA POIMENOVANJA

MOŠKA POIMENOVANJA

POIMENOVANJA ŽIVALSKIH VRST, SAMCEV
IN SAMIC

ZLOŽENKE

SESTAVLJENKE

PREBIVALSKA IMENA IN IMENA PRIPADNIKOV

V slovenščini dogovorno med prebivalska (starejše poimenovanje je stanovniška) imena uvrščamo različna imena: tista, ki so vezana na zemljepisna imena kot podstavo, in druga, ki so imena pripadnikov plemen, ljudstev, manjšin. Prebivalska imena tvorimo iz vseh tipov zemljepisnih imen, imen plemen, manjšin itd. Najpogostejša moška priponska obrazila so *-ec* (*Slovenec, Avstrijec, Japonec*), *-ejec* (*Očipvejec*), *-anec* (*Mohikanec, Amerikanec*), *-inec* (*Bizantinec*), *-(j)an* (*Iračan, Maročan, Italijan*), *-čan* (*Kanadčan*), *-ež* (*Anglež*) in *-oz* (*Francoz*). Ženska prebivalska imena in imena pripadnic skupin tvorimo iz imen držav, krajev, plemen, manjšin itd. ali pa iz že tvorjenih moških imen s priponskimi obrazili *-ka* (npr. *Španka, Kitajka, Avarka*), *-inja* (npr. *Čehinja, Francozinja, Rusinja, Aztekinja*) in *-ica* (npr. *Hrvatica*).

PREBIVALCI IN PREBIVALKE DRŽAV – DVOJNICE

Pri prebivalskih imenih in imenih pripadnikov se izkazuje dve vrsti besedotvorne dvojničnosti:

- dvojnici imata isto obrazilo in drugačno osnovo;
- dvojnici imata različni obrazili, lahko se razlikuje tudi osnova.

Na nastanek dvojničnosti zelo vpliva prevzemanje imen iz tujih jezikov, hkrati pa lahko dvojničnost povzročajo tudi nove tvorjenke po analogiji z drugimi prebivalskimi imeni. Pri izbiri ustrezne različice moramo vedeti, ali gre za enakovredne ali neenakovredne dvojnice.

DVOJNICE: PREBIVALCI DRŽAV IN PRIPADNIKI NARODOV

Primer, ko imata dvojnici isto priponsko obrazilo, razlikujeta pa se v osnovi, je npr. *Gruzijec* in *Gruzinec* ter *Gruzijka* in *Gruzinka*. Ime države *Gruzija* in prebivalsko ime *Gruzinec* smo v 19. stoletju prevzeli iz ruščine, *Gruzijec* (in *Gruzijka*) pa je nastal kasneje kot neposredna tvorjenka iz imena države.³⁹ Obe različici pojmujejo kot normativno enakovredni, vseeno pa pogosteje uporabljamo pridevnik *gruzinski*, kadar opisujemo predmetnost, ki se nanaša na narod, njegove navade in tradicijo (*gruzinske amfore*), pridevnik, izveden iz imena države, pa je splošnejši (*gruzijski predsednik*). Podobno razlikovanje se je nanašalo na pridevnika *egiptovski* (< Egipt) in *egipčanski* (< Egipčani) in ga je kot tako evidentiral tudi SSKJ. Opažamo pa, da se to razlikovanje danes ukinja in da se pomenske razsežnosti takih dvojnic vse bolj prekrivajo.

Nekatere dvojnice so povezane s spremembo (uradnega) imena države, hkrati je lahko v rabi več imen za isto državo, določena prebivalska imena pa lahko, podobno kot pri *Gruziji* in *Gruzincih* oziroma *Gruzijcih*, pomenjujejo tako prebivalce države kot etnične skupine. Pri ubesedovanju in izbiri dvojnice je treba upoštevati pomenski kontekst: predstavnik naroda je *Kirgizijec* (besedotvorno nepodomačeno tudi *Kirgiz*), oba izraza označujeta tudi prebivalca države, ki se je nekdaj imenovala *Kirgizija*, kasneje pa bila preimenovana v *Kirgizistan*. Za prebivalca te države pa poleg že omenjenih starejših imen uporabljamo tudi *Kirgizistanec*. Po podobnem načelu imenujemo tudi prebivalce *Turkmenistana* (nekdaj *Turkmenije*): *Turkmenec*, *Turkmenka*, *Turkmen* ter *Turkmenistanec* in *Turkmenistanka*. Pri ubesedovanju in izbiri dvojnice je treba upoštevati pomenski kontekst, ob tem pa poznati tudi uradno ime države in v določenih besedilih (npr. pravnih) raje izbrati iz njega tvorjeno prebivalsko ime.

39 S. Torkar, Pisma bralcev, Delo (18. 10. 2004) – v odgovoru So prebivalci Gruzije »Gruzinci« ali »Gruzijci«? (<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/167/so-prebivalci-gruzije-gruzinci-ali-gruzijci>).

DVOJNICE: PREBIVALCI DRŽAV

Gradivo besedilnih korpusov izkazuje, da se prebivalska imena pogosto razlikujejo v podstavi in da te razlike še niso zabeležene v normativno veljavnih priročnikih. Podrobnejši pregled pokaže na visoko zastopanost v pravopisu SP 2001 še neevidentiranih imen, po drugi strani pa tudi neuskajenost pri tvorbah iz podstave in tvorbah iz imena države. Tako se npr. v rabi povečuje število prebivalskih imen, ki jih SP 2001 še ne pozna in ki so tvorjena iz imen držav:

Sirija

SP 2001 – *Sirec, Sirka*

Gigafida 2.0⁴⁰ – *Sirec* (407), *Sirijec* (249), *Sirijka* (13), *Sirka* (90)

Somalija

SP 2001 – *Somalec, Somalka*

Gigafida 2.0 – *Somalec* (170), *Somalijec* (58), *Somalijka* (12), *Somalka* (/)

Po drugi strani pa se pojavlja dvojnica tudi pri tistih imenih, ki so bila prvotno tvorjena iz imena države:

Etiopija

SP 2001 – *Etiopijec, Etiopijka*

Gigafida 2.0 – *Etiopijec* (834), *Etiopijka* (479), *Etiopec* (157), *Etiopka* (11)

Nekatere dvojnice so prisotne že tradicionalno in jih je zadnji pravopis neupravičeno ukinil (*Litovec* in *Litvanec*), druge izvirajo iz dveh imen države (*Moldavija* – *Moldova*):

Litva

SP 2001 – *Litovec, Litovka*

Gigafida 2.0 – *Litovec* (2129), *Litvanec* (420), *Litovka* (165), *Litvanka* (80)

Moldavija

SP 2001 – *Moldavijec* in *Moldavec*; *Moldavijka*

Gigafida 2.0 – *Moldavec* (688), *Moldavijka* (92), *Moldavijec* (78), *Moldavka* (/)

40 Razvrščeno po pogostnosti v besedilnem korpusu Gigafida 2.0.

Romka – Rominja

Medtem ko pripadnika moškega spola romske skupnosti imenujemo *Rom*, se je za ženske oblikovalo več imenskih različic: *Romka* in *Rominja* – celo *Romkinja*. Slednja se je (podobno kot *Srbkinja*) najverjetneje ustalila pod vplivom hrvaškega oziroma srbskega jezika. SP 2001 navaja le *Romko* in *Rominjo*. Pripadnice romske skupnosti se identificirajo z vsemi tremi imeni,⁴¹ v slovenščini pa se zlasti v strokovnih besedilih vse bolj uveljavlja *Rominja*.

NEENAKOVREDNE DVOJNICE

Različna pripomska obrazila za prebivalska imena so značilna za dvojnice tipa *Mehičan* in *Mehikanec* ter *Mehičanka* in *Mehikanka*, *Američan* in *Amerikanec* ter *Američanka* in *Amerikanka*. Pri tem imajo različice z obrazilom *-anec* manj pojavitev in delujejo starinsko, zato je ustrežnejša izbira različic z obrazilom *-(j)an*.

Izolan, Polzelan, Blejec

Prebivalsko ime ima lahko tudi dve dvojnici, pri čemer je vsaj ena pogosto manj ustaljena ali celo zaznamovana. Priročnik, v katerem se glede prebivalskih imen lahko poučimo, je SP 2001, ki pa je gradivsko oprt na leksikon *Slovenska krajevna imena* (dalje SKI; 1985), ki so ga pripravili F. Jakopin, T. Korošec, J. Rigler, R. Savnik in S. Suhadolnik na osnovi terenskih raziskav in starega krajevnega leksikona. Ob pripravi SP 2001 terenskih raziskav ni bilo, saj so pravopisci SKI upoštevali kot verodostojen vir tovrstnih podatkov. Tako SP 2001 prebivalce Izole imenuje *Izolčani* in poknjiženo *Izoljani* (pri ženskih prebivalkah je uslovarjena le prva od obeh dvojnic – *Izolčanka*), sami pa si pravijo *Izolani* (in *Izolanke*). Sodobno normativno načelo pri prebivalskih imenih upošteva lokalno tradicijo predvsem zaradi občutka identitete in težnje po uveljavitvi pristnih imen, četudi pri tem ni uveljavljena sistemsko poknjižena oblika. Podobno kot *Izolani* se poknjiženi obliki upirajo tudi prebivalci Polzele, ki so proti pravopisni rešitvi *Polzeljan* (SP 2001) svojemu lokalnemu glasilu dali ime

41 Intervju s Samanto Baranja (<https://www.zurnal24.si/slovenija/bila-sem-razlicna-med-razlicnimi-118326>).

Polzelan – v skladu z razširjeno obliko med domačini. Podobno se je za prebivalce Bleda uveljavilo tradicionalno ime *Blejci* in *Blejke*, novonastali *Blejčani* in *Blejčanke* pa so v lokalnem okolju nekaj časa veljali kot imena za priseljene prebivalce Bleda.

V knjižnem jeziku se danes lahko dosledno uresničuje večinska jezikovna praksa, in to brez zadreg zaradi težko razumljivih in razložljivih razlik med jezikovno resničnostjo in priročniškimi zapovedmi.

Treba bi bilo torej zasnovati posodobljen priročnik z oblikami slovenskih krajevnih imen – že zdaj izkazane problematične oblike bo treba zapisati v skladu z jezikovnim stanjem na terenu in v knjižnem jeziku. Knjižni jezik lahko danes obvladujemo na osnovi sodobnega gradivskega stanja, s širokim pogledom na vse razpoložljive primere in z jezikoslovnimi postopki, ki veljajo za sodobni knjižni jezik nasploh, seveda ob upoštevanju izkazanih glasovnih sprememb, ki so se uveljavile, in s poznavanjem nekdanjih, lahko tudi domnevnih.

Kosovec – Kosovčan

Ob prebivalskih imenih, ki niso izpeljana iz slovenskega zemljepisnega imena, se srečujemo z več zadregami. Prebivalci Kosova so v SP 2001 *Kosovci* in *Kosovke*, v rabi pa se pojavljajo še neustaljeni *Kosovčani* in *Kosovčanke* ter neustrezni (iz albanščine prevzeti) *Kosovarji* in (redko) *Kosovarke*. V teh primerih je najustrezneje izbrati različico, ki jo navaja SP 2001.

Srbkinja – Srbijanka

Pri poimenovanju prebivalke Srbije je dilema drugačna, saj standardizacijski priročniki izkazujejo različne rešitve. SP 2001 navaja različici *Srbkinja* (ob moškem *Srb*) za prebivalko *Srbije* in *Srbijanka* (ob moškem *Srbijanec*) za pripadnico Srbov iz »ožjega dela Srbije«. Prva varianta je nastala pod vplivom bližnjega slovanskega jezika, ime pa je bilo sicer zabeleženo že v 19. stoletju (tudi kot varianta *Serbkinja*):

Ljubil je neko Srbkinjo in jo imel za ženo. Porodila mu je sina in hčer in Ferhadbeg je bil vesel, kateri ljubimec bi pa tudi ne bil, kedar ga nadari žena s sinkom in hčerjo? (Jurij Vranič, *Mahmud*, 1870)

Druga varianta ob pomenskem razlikovanju, ki ga opisuje slovar, med govorcami slovenščine in tudi govorcami srbščine ni uveljavljena; nekateri Srbi

izraz *Srbijanec* namreč interpretirajo kot slabšalen ali žaljiv. V novejšem gradivu pa opazamo tudi različico *Srbinja*:

Duane jo na videz pozna. Ve, da je po rodu Bosanka ali Srbinja; že večkrat jo je slišal, kako se je spodaj pred stopniščem pogovarjala s prijateljico, suho svetlolasko, ki je stanovala v njenem bloku, v jeziku, ki ga ni kaj prida razumel. (A. E. Skubic, *Grenki med*, 1999)

Bosnec – Bosanec

SP 2001 ob zemljepisnem imenu Bosna navaja prebivalca v dveh besedotvornih različicah: *Bosenc* in *Bosanec*. Prebivalka Bosne je le *Bosenka*, saj načelo navajanja ženskih oblik v pravopisnem slovarju določa, da se ženska različica izpeljuje le iz prve navedene oblike moškega imena.

Dvojnica *Bosenc* je novost, ki sledi sistemskemu podomačevanju. Do izida SP 2001 je ni navedel še noben slovar ali priročnik za slovenščino. Tudi SSKJ in njegova druga izdaja se (npr. v razlagi gesla *bosanski*) sklicujeta le na ime *Bosanec*. Ime *Bosenc* se v slovenščini več kot 15 let po izidu pravopisa ni ustalilo, kar kaže tudi gradivo: v korpusu Gigafida ime *Bosenc* nima pojavitev (nekoliko bolj gradivsko razširjen je pridevnik *bosenski* (258), čeprav je v primerjavi z *bosanski* (5885) še vedno zelo redek).

Že takoj po razpadu Jugoslavije je v Bosni začelo delovati gibanje za vrnitev zgodovinskega poimenovanja (*Deklaracija o vrnitvi imena Bošnjak*, 1993), ki zahteva, da se pripadniki danes bivšega jugoslovanskega naroda – *Muslimani* – imenujejo *Bošnjaki*, ime *Bosanci* pa označuje vse (torej *bošnjaške*, *hrvaške* in *srbske* prebivalce BiH). Uradno stališče slovenistične stroke bo torej prinesel naslednji pravopis, za prebivalce Bosne pa svetujemo uporabo imena *Bosanec*, ki pomensko označuje bošnjaške, hrvaške in srbske prebivalce BiH.

PREBIVALSKA IMENA IZ DVOJNIH IMEN

Večbesedna krajevna imena so večinoma pridevniško-samostalniška: *Novo mesto*, *Slovenj Gradec*, *Škofja Loka*, imena prebivalcev teh krajev pa so z vidika tvorbe besed najpogosteje tvorjena kot podredne zloženke, npr. *Novomeščan* in *Novomeščanka*.

Če pa je ime dvojno, npr. *Log - Dragomer*, torej je nastalo iz dveh enakovrednih sestavin, ki ju v imenu tudi sklanjamo (tako še *Šmarje - Sap*

Šmarja - Sapa; Gozd - Martuljek Gozda - Martuljka), je zadrega s prebivalskim imenom večja. Pomensko tako ime označuje prebivalce dveh samostojnih naselbin, ki že imata prebivalce – *Ložane* in *Dragomerčane*. To dejstvo pri zapisu prebivaljskih imen upošteva tudi leksikon *Slovenska krajevna imena* (1985). Precej bolj revolucionarno pa je k problematiki imen prebivalcev pristopil SP 2001, ki je uveljavil veliko zloženih imen prebivalcev.

Pri prebivalcih krajev, katerih ime je strukturno »dvojno« (tako je tudi terminološko poimenovanje), je pravopis uvedel dve praksi:

- (1) ne glede na dvojnost je ohranil ime enega dela sestavine, npr. *Pri Cerkvici - Struge* (prebivalec: *Cerkvenčan* in *Cerkvenec*),
- (2) uvedel je zloženko, npr. *Šmarje - Sap* (prebivalec *Šmarjesapčan*, neuradno *Šmarčan* in *Sapljan*) in *Gozd - Martuljek* (prebivalec: *Gozdmartuljčan*).

Slednja se v rabi niso uveljavila in jih ljudje dojemajo kot papirnata. Vse pogosteje zasledimo poimenovanja, ki se nanašajo na del teh »dvojnih« naselij, npr. čeprav je Martuljek potok, je v rabi izraz *Martuljčan* (celo v lokalnem časopisju):

V Kranjski Gori so Martuljčani preganjali zimo, čeprav bi domačini raje imeli procesijo za sneg.

Tako Ložani kot tudi Dragomerčani imajo radi nogomet ...

Menda se pa malo že pozna in kot pravijo Šmarčani, je manj odplak.

Pri natančnem pisanju in govorjenju pa tako moramo uporabiti dodatek k imenu, npr. *prebivalci Šmartna ob Dreti*, ne *Šmarčani*, kar je samo in golo nedvoumno le v ustreznem sobesedilu. Prebivalsko ime *Ložan* se brez jasnega sobesedila lahko nanaša na *Loko*, *Loke*, *Loge*, *Lože* itd. Tako opisno izražanje je pogosto:

Nakopičilo se jih je toliko, da so 7. marca letos krajevni Šmarja - Sapa spisali peticijo, zbrali 431 podpisov in jo predali KS Šmarje - Sap z željo in zahtevo, da jih zastopajo na Občini Grosuplje in pri državnih institucijah.

Če torej govorimo o prebivalcih uradne enote, ki je po svoji zgradbi dvojno ime, in takih je v Republiki Sloveniji več (občine so *Dobrova - Polhov*

Gradec, Gorenja vas - Poljane, Hoče - Slivnica, Hrpelje - Kozina, Miren - Kostanjevica, Mokronog - Trebelno, Rače - Fram, Renče - Vogrsko in Šempeter - Vrtojba; nekaj časa je bila občina *Dobrova - Polhov Gradec - Horjul*, ki pa je potem razpadla na dve sedanji), je smiselno uporabiti opisni način *prebivalci naselja Šmarje - Sapa* ali *prebivalci Šmarja - Sapa*, in če je iz so-besedila razvidno, da gre za občino, tudi *prebivalci Loga - Dragomerja*. Pri natančnem pisanju in govorjenju pa je priporočljivo uporabiti zvezo *prebivalci občine Log - Dragomer*.

Poimenovanja *Logdragomerčani* in *Šmarjesapčani* je mogoče pojmovati kot neuspeli poskus SP 2001, ki je ta poimenovanja tvoril po vzoru sicer sistemskih tvorb *Novogoričan*, čeprav zanje ni bilo potrditve v rabi. Sicer pa je zlasti v lokalni rabi uveljavljeno, da so prebivalci Loga *Ložani* in Dragomerja *Dragomerčani*, kar je treba v ustreznem kontekstu tudi upoštevati.

REDKEJŠI PRIMERI: PRIPADNICE ETNIČNIH SKUPIN, NARODOV IN PLEMEN

Tvorba ženskih oblik imen za prebivalke in pripadnice povzroča precej težav, zlasti problematična pa je pri manj pogostih imenih, kakršna so npr. imena pripadnikov in pripadnic etničnih skupin, narodov in plemen. V takih primerih je lahko uporabnikom pri tvorbi ženskih oblik v pomoč pravilo tvorbe, ki pravi, da ženske oblike navadno izpeljujemo z enim od priponskih obrazil iz moške oblike:

- *-ka*: *Aleman* – *Alemanka*,
- *-ica*: *Hrvat* – *Hrvatica*,
- *-inja*: *Aztek* – *Aztekinja*.

Ženska oblika imena za pripadnico Lakov je tako *Lakinja*: moško ime *Lak* se konča na *-k*, zato uporabimo obrazilo *-inja*, ki je v takih primerih naj-pogostejše (po zgledu *Baskinja*, *Bošnjakinja*, *Inkinja*). Podobna je lahko dilema pri pripadnici Obrov – po navedbah Simona Lenarčiča v kritiki SP 2001 naj bi se imenovala *Obrinja*,⁴² starejše gradivo (npr. Josip Jurčič) pa kaže obliko *Obrka*. Način tvorbe *Ober* – *Obrka* bi ustrezal tudi po analogiji

⁴² Simon Lenarčič, Popravopis, 2004, 111–112.

z *Maver* – *Mavrka*. Kljub temu je etnonim *Obrinja* sodobnemu govorcu blizu, zato bi pripadnico Obrov lahko poimenovali na oba načina.

Ime keltskega ljudstva *Tavriski* je slovenjena različica latinskega imena *Taurisci*. Tavriski so od 3. stoletja naprej živeli v osrednji Sloveniji. Tako kot pri *Frankih*, *Tadžikih* ... tudi posamezne predstavnike *Tavriskov* imenujemo žensko *Tavriskinja* in moškega *Tavrisk* (ki pa je precej papirnat). Tako rabo potrjujejo tudi strokovnjaki za arheologijo in opozarjajo tudi na pridevniško obliko *tavriskijski*.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Slovenski pravopis in prebivalska imena: »Bosanci« ali »Bosenci« ali ..., Kako se imenuje pripadnica Romov?, Zakaj na Obali ne marajo pravopisa?, Zakaj pravimo »Srbkinja« in ne »Srbinja«? ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

ŽENSKA POIMENOVANJA

KAKO TVORIMO ŽENSKO OBLIKE

Ženska poimenovanja oziroma feminative v večini primerov tvorimo z dvema besedotvornima tipoma:

- (1) obrazilo za ženski spol se doda moškemu poimenovanju (npr. *učitelj* – *učiteljica*, *bibliotekar* – *bibliotekarka*),
- (2) obrazilo za moško poimenovanje se zamenja z obrazilom za žensko poimenovanje (npr. *učenec* – *učenka*, *knjigovodja* – *knjigovodkinja*) (prim. SP 2001, člen 994).

Najpogostejše pripone, s katerimi iz samostalnikov moškega spola tvorimo feminative oziroma poimenovanja oseb ženskega spola ali samic, so po Toporišičevi *Slovenski slovnici* (2004: 183) naslednje:

- *-ica*: *davkarica*, *prijateljica*, *gospodarica*,
- *-inja*: *gospodinja*, *kustosinja*, *biologinja*,
- *-ka*: *brucka*, *domačinka*, *medvedka*,
- *-ulja*: *volkulja*,
- *-ov-ka*: *pekovka*, *gadovka*.

Slovaropisci pri svojem delu z besedilnim gradivom pogosto opažamo, da so v jeziku ženska poimenovanja redkeje zastopana kot moška, in sicer vsaj iz dveh razlogov. Prvi izhaja iz generičnosti moškega spola v mnogih jezikih, tudi slovenščini (Toporišič 2004: 266), zato zlasti za označevanje oziroma poimenovanje spolsko mešanega kolektiva uporabljamo moški spol:

Zaradi dima, ki se je ujel na hodnike bloka, so morali vsi prebivalci zapustiti stanovanja.

Drugi razlog pa se nanaša na zunajjezikovna dejstva in je posledica dejstva, da so v nekaterih poklicih prevladovali oziroma ponekod še vedno prevladujejo moški (redkeje opažamo tudi obrnjeno razmerje, npr. *klekljarica – klekljar, gospodinja – gospodinjec, dietetičarka – dietetičar*). Načeloma velja, da lahko katero koli moško poimenovanje dobi svoj ženski par oziroma redkeje obratno, vendar pa gre raba včasih svojo pot.

ŽENSKÉ OBLIKE NAZIVOV

Kadar se ženska poimenovanja pojavljajo ob osebnem imenu in/ali priimku, se pogosto zgodi, da so nazivi v moškem spolu in da so v imenovalniški obliki. V pravilih SP 2001 v členu 862 je opozorjeno, da je taka raba neknjižna, tudi gradivo priča o živosti takih zgradb zlasti v pogovornem jeziku:

- namesto *doktor Marja Borštnik* → knjižno *doktorica Marja Borštnik*;
- namesto *Pogovarjala sem se z doktor Majo Potočnik*. → knjižno *Pogovarjala sem se z doktorico Majo Potočnik*.

Raba generičnega moškega spola kot nevtralnega za oba spola je bila zlasti pri strokovnih nazivih v preteklosti razmeroma pogosta, če ne celo pravilo. Danes se vse bolj uveljavlja in je povsem nevtralnó, da za naslavljanje oseb ženskega spola uporabljamo ženske oblike nazivov, torej:

gospa profesorica Novak
gospa magistrica Novak
gospa doktorica Novak

vršilec/vršilka dolžnosti direktorja/direktorice

Nekoliko specifičen primer je spol naziva v primeru *vršilca* oziroma *vršilke dejavnosti*. Spremno besedilo oziroma metodološka pojasnila k *Standardni klasifikaciji poklicev Statističnega urada RS*⁴³ navajajo, da so »zaradi uresničevanja načela o enakovredni uporabi oblik za moški in ženski spol

43 Standardna klasifikacija poklicev je dostopna na spletni strani Statističnega urada RS (<https://www.stat.si/skp/>).

v slovenskem jeziku [...] v SKP-o8 tako kot v prej veljavni SKP-V2 vsa imena skupin poklicev (deskriptorji), ki so del strukture SKP-o8, navedena v obliki za moški in v obliki za ženski spol«. Če vršilka dolžnosti opravlja funkcijo direktorja ali direktorice, in ker je samo delovno mesto očitno odprto zato, ker direktorja oziroma direktorice ni, potem v skladu z navodili standardne klasifikacije poklicev pustimo obe možnosti, tj. *vršilka dolžnosti direktorja/direktorice*, če je to ženska, in *vršilec dolžnosti direktorja/direktorice*, če je to moški.

vodja in vodja

Samostalniki moškega spol na *-a*, zlasti tisti, ki označujejo družbeni položaj ali poklicno dejavnost, npr. *vojvoda, vodja, pismoñoša, sluga*, so danes redkeje rabljeni ali pa so v rabi za označevanje zgodovinskih vlog. Izjema je samostalnik *vodja*, ki se uporablja kot samostalnik tako moškega kot ženskega spola. Tako rabo so zabeležili tudi novejši slovarji, npr. druga izdaja SSKJ-ja (2014) in nastajajoči pravopisni slovar – *ePravopis*; samostalnik *vodja* je obravnavan kot samostalnik ženskega in moškega spola tudi v zvezah v *Gledališkem terminološkem slovarju* (2013), npr. *glasbena vodja – glasbeni vodja*.

Weiss (2014) sicer opozarja, da je »v današnjem svetu, ki vendarle teži k enakopravnosti ter hkrati k izražanju individualnosti in k pozitivnemu razlikovanju, [...] v jeziku pri mnogih uporabnikih še posebej izrazita spolska občutljivost, zaradi česar se večja tudi potreba po tvorjenju in uporabljanju feminativov«, ter zato odklanja rešitev, po kateri je *vodja* tako samostalnik ženskega kot moškega spola. Prav tako zavrača predlagano rešitev feminativa *vodjinja* (Dular 2014) z argumentacijo, da je prvi *j* slabo slišan in zato posledično v pisni podobi komajda registriran. Poleg tega Weiss meni, da bi zaradi tega predloga morali poenotiti in sprejeti tudi *delovodjinjo, knjigovodjinjo* itd. Sam predlaga rešitev *vodkinja*, ki pa se za zdaj v rabi še ni uzavestila.

Nekolikoliko drugače se vede samostalnik *vodja*, če je del zloženke oziroma poimenovanja v tvorjenkah imen poklicev s sestavino *voditi*; tu se poleg sicer uveljavljenih ženskih oblik uporabljajo tudi samostalniki moškega spola na *-a*. Navajamo nabor registriranih oblik iz besedilnih korpusov in s spleta:

četovodkinja, četovodinja, četovodja: Istočasno je četovodja sprejela nove člane v četi.

knjigovodkinja, knjigovodinja, knjigovodja: Albina Dobravec, blagovna knjigovodja iz Maribora

pevovodkinja, pevovodinja, pevovodja: Morda pa si bo Slavčkova pevovodja Mateja Novak omislila klop za rezervne pevce.

poslovodkinja, poslovodinja, poslovodja: Nova poslovodja Francesca se je ločila.

računovodkinja, računovodkinja, računovodja: Marija Novak, preizkušena računovodja iz podjetja NN, svetuje ...

zborovodkinja, zborovodja: Dirigira mlada zborovodja Manca Bohinc.

Pri primerih *delovodkinja, obratovodkinja, stegovodkinja, strojevodkinja, taborovodkinja* v rabi nismo zasledili moških poimenovanj v ženski vlogi. Kot kaže, se *vodja* v vlogi samostalnika ženskega spola v zloženkah pojavlja precej redkeje kot v samostojni rabi (*vodja*).

ŽENSKA POIMENOVANJA V RAZLIČNIH SLOVARJIH

Jezikovni uporabniki so pogosto v zadregi, saj v različnih jezikovnih priročnikih najdejo različne oblike ženskih poimenovanj. Pri prebiranju teh priročnikov moramo vedeti, kako in v katerem času so nastajali ter kakšne so bile usmeritve pri navajanju ženskih poimenovanj v teh slovarjih.

Čeprav sta SSKJ (1970–1991) in SP 2001 nastala iz iste gradivske osnove, je SSKJ uslovarjanje ženskih oblik bolj oprl na gradivo, medtem ko so v pravopisnem slovarju ob moških sprejeli tudi sistemsko mogoče, a v rabi (še) nepotrjene ženske oblike. Šele druga izdaja SSKJ-ja (2014) je v dopolnitvah skušala uravnovežiti pomanjkanje feminativov. V slovar so bile dodane bolj rabljene ženske oblike, ki jih je v času nastajanja slovarja potrjevalo korpusno gradivo, pri ženskih oblikah, ki so bile v SSKJ-ju uslovarjene in so imele zgolj tipsko razlago »ženska oblika od«, pa so v SSKJ2 uporabljene polne pomenske razlage, ki niso vedno parne moškimi.

geografka, geografinja in zemljepiska

V SSKJ2 najdemo tako *geografko* kot tudi *geografinjo*, ki je v prejšnji izdaji ni bilo. V rabi je pogostejše poimenovanje *geografinja*. Tudi SP 2001 naveda obe obliki, vendar v obeh primerih usmerja k *zemljepiski*, ki pa je v rabi zelo redko izpričana. Tudi v Standardni klasifikaciji poklicev Statističnega urada RS se uporabljata poimenovanji *geograf*, *geografinja*.

mesarka – mesarica

Pri ženski obliki samostalnika *mesar* sta se uveljavili dve ženski obliki: *mesarica* in *mesarka*, pri čemer je prva izpeljanka tudi izraz za mesarsko orodje, zaradi česar se je verjetno za žensko poimenovanje bolj uveljavila druga. Obstoj enakopisnice ali enakoglasnice je namreč lahko – ni pa nujno – razlog, da se takšen feminativ ne uveljavi. Izraz *mesarka* je danes sprejet tudi v Standardni klasifikaciji poklicev Statističnega urada RS.

ŠE NEUSLOVARJENA ALI NA NOVO USLOVARJENA POIMENOVANJA, NOVI POMENI

Primeri, ko v slovarjih ne najdemo ustreznega izraza za žensko poimenovanje, so danes že redki. Do takšne zagate pride, če v slovarjih na portalu Fran iščemo žensko obliko samostalnika *pedofil*. Edina ženska oblika samostalnika *pedofil*, ki jo najdemo v gradivu, je *pedofilka*. Tvorba s priponskim obrazilom *-ka* je besedotvorno in normativno nevtralna, kar je razvidno iz podobnih izpeljank, npr. v SP 2001: *anglofil – anglofilka*, *bibliofil – bibliofilka*, *frankofil – frankofilka*, *germanofil – germanofilka*, *italofil – italoofilka*, *rusofil – rusofilka*, *slavjanofil – slavjanofilka*, *slovanofil – slovanofilka*, *srbofil – srbofilka*. Ali v korpusu Gigafida: *modofilka*, *pedofilka*, *filmofilka*, *nekrofilka*.

Prav tako v slovarjih ne bomo našli ženske oblike za poklic *živilskega tehnika*. Ker pa se ženska oblika za samostalnik *tehnik* pojavlja v drugih zvezah – že v SSKJ-ju npr. lahko najdemo *ekonomsko* in *tekstilno tehnicno* – lahko upravičeno domnevamo, da je ženska oblika za *živilskega tehnika* – *živilska tehnicna*.

kadrovica – kadrovnica

SSKJ za poimenovanje 'uslužbenca, ki skrbi za pridobivanje, razvrščanje delavcev, uslužbencev', ponuja izraz *kadrovik*, SP 2001 pa vključuje tudi izraz *kadrovnik*, vendar kot prednostno izbiro navaja *kadrovika*, Standardna klasifikacija poklicev SURS pa ne navaja nobenega. Ženske oblike posebej ne navaja noben od priročnikov, v rabi (kot kaže pregled korpusov ter različnih spletnih strani in oglasov) živita obe poimenovanji, *kadrovica* in *kadrovnica*, slednje pa je pogostejše. Z besedotvornega vidika sta ustrezni obe obliki, zato priporočamo predvsem doslednost pri rabi v istem besedilu, torej *kadrovik – kadrovica* oziroma *kadrovnik – kadrovnica*.

praktičarka

V drugi izdaji SSKJ-ja (2014) je bilo, kot smo že omenili, načrtno uslovarjeno večje število pogostejše rabljenih feminativov, tako tudi npr. *praktik – praktičarka*. Samostalniki, ki označujejo vršilca dejanja in se končujejo na *-kt-* + *-ik*, imajo besedotvorno možnost za oblikovanje ženskega para z obrazilom *-čarka*. Sistemsko mogoča bi bila tudi tvorjenka *praktikinja*, ki je raba (še) ne potrjuje, se pa izkazuje v obliki *kiropraktikinja*. Oblike na *-čarka* potrjuje tudi besedilni korpus Gigafida oziroma iskalnik Google, npr. *taktik – taktičarka*. Enako velja za samostalniške pare, ki jih novejši slovarji še ne vključujejo, npr. *dislektik – dislektičarka*.

(glavna) tajnica

Za nekatere feminative se zdi, da imajo v rabi negativno konotacijo in zaradi tega lahko pride do oklevanja pri rabi v drugih pomenih, ki so lahko pri moškem poimenovanju sicer običajni. Tak primer je *tajnica*. SSKJ za izraza *tajnica* in *tajnik* izkazuje pomensko prekrivnost le v prvem navedenem pomenu (1) 'oseba, ki opravlja administrativne, organizacijske, tehnične posle' (npr. *tajnica direktorja, tajnica režije*), medtem ko je drugi pomen (2) 'visok funkcionar kake organizacije, telesa' (*glavni tajnik, državni tajnik*), rezerviran le za izraz *tajnik*.

Pri sistematizaciji delovnih mest se mnoge *tajnike* in *tajnice* morda tudi zaradi preseganja nakazane razlike preimenuje v *poslovne sekretarje* in *sekretarke*. A pregled sodobnega gradiva kaže, da je razlaga v SSKJ-ju zastarela, saj raba že več kot desetletje nakazuje premike. Tako tudi pri izrazu *tajnica* lahko opazimo SSKJ-jevski drugi pomen izraza *tajnik*, npr.:

Senat univerze je včeraj za novo glavno tajnico univerze soglasno izvolil Majo Kalan, diplomirano pravnico, ki prihaja iz kabineta predsednika vlade Janeza Drnovška.

Občinska tajnica ga. Kovačič je dopolnila župana.

Dejstvo, da se na delovna mesta, ki so bila nekdaj zgolj v domeni predstavnikov moškega spola, danes imenuje tudi ženske, bi moralo za seboj potegniti tudi njihovemu spolu ustrezna poimenovanja. Tako je tudi nemška kanclerka Angela Merkel v nemščini imenovana *kanclerka* (*Bundeskanzlerin*) in ne *kancler*, Hilary Clinton smo imenovali *državna sekretarka*. Takšne dileme pogosto nastanejo zaradi občutka in navajenosti – oboje pa

je odvisno od družbenega ozračja in posameznikov, uporabnikov jezika, ki te občutke in navade lahko aktivno spremenimo.

OD PRILOŽNOSTNE RABE DO NORME

Potreba po novem izrazu v jeziku spodbudi, da se pojavljajo vedno nove tvorbe, od uporabnikov pa je odvisno, ali se bo novi samostalnik ustalil v rabi. Že pred leti smo za moško obliko *pešec* dobili feminativ *peška*, ki je v rabi veliko bolj pogost kot *pešakinja*, pri čemer se je pokazalo, da se lahko v rabi uveljavijo na prvi pogled še tako nenavadni feminativi, če jih le dovolj pogosto uporabljamo. Ženska oblika samostalnika *pisec* še ni standardizirana, se je pa v rabi začela pojavljati *piska*, npr. *Pisec ali piska teh besed ima očitno zgodovinski spomin zlate ribice*.

kupka

Pri iskanju besedotvornih parov moški vršilec – ženska vršilka je treba slediti besedotvornemu vzorcu, pri katerem izhajamo iz iste podstave, v skladu s spolom pa spreminjamo obrazilo: *kupec* – *kupka*. Odsvetujemo pa povezovanje besed, ki niso izpeljane iz iste podstave, npr. *kupec* – *nakupovalka*, *pisec* – *pisateljica*.

Komentarji tipa »*nakupovalka* gre bolj v uho kot *kupka*, ker vsebinsko bolj ustreza ženskemu početju« niso primerni, ker utrjujejo preživele stereotipe. Od potrebe po poimenovanju kupcev ženskega spola pri govorečih in pišočih ter od sprejemljivosti te besede pri poslušajočih ter pri govorečih in pišočih je bilo, je in bo še naprej odvisno, koliko se bo raba besede *kupka* razširila. Prav široko se ta beseda ne uporablja, zaradi česar se tudi ni uvrstila v nobenega od do sedaj objavljenih slovarjev, zagotovo pa se bo to zgodilo v prihodnjih letih.

mislica

Podoben primer je beseda *mislec*, ki dolgo časa v rabi ni imela potrjene besedotvorne izpeljanke ženskega spola. Edina kandidatka za feminativ se je zdela beseda *mislica*, ki je bila sicer uveljavljena v pomenu 'bistroumna misel, modrost'. Leta 2013 je v Jezikovno svetovalnico prispelo vprašanje o tem feminativu, in ker v takrat dostopnih virih pomena za žensko obliko nismo našli, smo predstavili zasilno rešitev z uporabo

moške oblike (*Sem bila mislec, modri filozof, / vse dni bogata, kakor oni grof, / ki nosil »špico« je za zlati »knof«* (Samsa)). Novejši viri (zglede so iz korpusov slWaC in KAS) pa kažejo, da so izraz *mislica* nekateri jezikovni uporabniki že sprejeli:

Hannah Arendt je mislica, od katere ne moremo niti deducirati nobenih zaključkov niti si pomagati s preprostimi analogijami.

V tokratni Dlaki z jezika o dvojezični zbirki zapisov drzne mislice in aktivistke Elene Pečarič.

modrica – modrinja

V rabi (še) nismo zasledili ženske oblike besede *modrec*, a – kot velja za druge pozno uveljavljene ženske oblike – najbrž tudi *modrec* ne bo večno ostal brez para. Besedotvorne možnosti, ki jih slovenščina ponuja, so deloma že pomensko zasedene, a tudi te so zaradi redke rabe manj znane. Nekoliko težje izgovorljiv sklop nezvočnika in zvočnika (*d + r*) je najverjetneje razlog, da se bo uveljavila tvorjenka z obrazilom, ki ga uvaja samoglasnik *i* (*-ica, -inja: modrica in modrinja*). Manj verjetna je tvorba z obrazilom *-ka* (*modrka* se v nam dostopnih slovenskih besedilih še ni pojavila). Različice, tvorjene z drugimi obrazili (npr. *-ulja*), so pogosto slogovno zaznamovane (*modrulja*), pa tudi pomensko zasedene (*modrulja* 'morski pes v Jadranu'). Slednje sicer ne bi smelo biti ovira, saj je mnogo slovenskih feminativov večpomenskih. Sicer sta *módrica* kot feminativ in *modrica* v trenutnem pomenu prekrivni le na pisni, ne pa tudi na izgovorni ravni.

Kot zanimivost omenimo še starinski samostalnik *modrija*. Obrazilo *-ija* je sicer značilno za tvorjenje samostalnikov, ki pomenijo lastnosti. Starinska beseda *modrija* označuje neživo, pomeni *modrost*, po *Slovarju slovenskih sinonimov* (2016) je tudi sopomenka za domisljico, misel, modrovanje; v sodobni rabi je ne zasledimo. V 19. stoletju je živela kot pojmovni samostalnik:

Modrijan Kartesi, s kojim se začenja vsa novejša in dendenješnja svetna modrija, je svojo sistemo začel s prav prostim in lahko umevnim stavkom: »Cogito, ergo sum«, to je, »ker mislim, tedaj sem.« (*Kmetijske in rokodelske novice*, 1868)

Največ možnosti imata torej *módríca* in *módrinja*. Beseda *modríca* pomeni tudi modro liso na koži ali označuje muzo; v grški mitologiji so modrice ali muze Zevsove hčere, boginje petja, glasbe in znanosti. Besede *módrinja* v slovenščini še nimamo. Ko bo potreba po ubeseditvi dovolj velika, se bo začela uporabljati ena ali druga; sistemski in torej primerni za rabo sta obe.

OPISNA POIMENOVANJA

Včasih samostalniki moškega spola nimajo ženskega para in takrat uporabimo opisno poimenovanje, npr. *plemenitež* – *plemenita ženska*. Nasploh samostalniki, ki označujejo nosilce neke lastnosti in se končujejo z obrazilom *-ež*, v knjižni rabi niso pogosti. Npr. pravopisni slovar ob *duhovitežu* navaja *duhovitnico*, ki je v rabi sploh ne zasledimo.

Podoben primer je še *agova žena*, tj. žena turškega oblastnika, imenovanega *ága*, kar je hkrati tudi najbolj običajno in priporočljivo poimenovanje. *Agovo ženo* lahko poimenujemo tudi z manj povedno enobesedno *ágovico*; podatek je iz srbsko- ali hrvaško-slovenskega slovarja Janka Jurančiča in je najbrž enkratna pojavitev te oblike. Ustreza srbski obliki *áginica*, ki je še najbolj znana zaradi balade *Hasanaginica*, vendar pa je redka celo v jezikih, ki so nastali iz nekdanje srbohrvaščine.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Ženski spol in samostalnik »vodja«, Pisec ženskega spola je ... piska?, Ime poklica v ženskem spolu – TAJNIK VI. v vzgoji in izobraževanju, Mesarka ali mesarica?, Rom(k)inja in računovod(k)inja, Ženska oblika besede »plemenitež«, Ženska oblika besede »mislec« je »mislica«, Ženska oblika samostalnika »geograf«, Ženska oblika besede »kupec« je »kupka« ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

MOŠKA POIMENOVANJA

Jezikovni uporabniki se, kot smo lahko videli v prejšnjem poglavju, pogosto znajdejo pred težavo, kako iz moškega tvoriti žensko poimenovanje. Včasih pa težava nastopi že pri iskanju ustreznega izraza za poimenovanje moškega.

KO BESEDE NI V SLOVARJU

birmovalec

Primer besede, ki v slovarjih še ni zabeležena, je poimenovanje za osebo, ki deli zakrament birme. Podeljevalcu zakramenta se lahko reče *birmovalec*, ne glede na to, ali je škof, njegov pooblaščenec ali (v skrajni sili) duhovnik, prejemniku pa *birmanec*. *Katekizem Katoliške cerkve* iz leta 1993 mu pravi *delivec birme* (ne morda *delivec sv. birme*). Beseda *birmovalec* je dokumentirana v Wikipedijinem prispevku *Sveta birma*, že prej pa v *Zakoniku cerkvenega prava* iz leta 1983. Besede res še ni v naših slovarjih, se pa v rabi uveljavlja.

mentoriranec

V besedilnih korpusih najdemo tudi poimenovanje za osebo, ki jo vodi, usmerja mentor, in sicer *mentoriranec*. To poimenovanje se je tako kot še nekateri izrazi iz te besedne družine (*mentoriranka*, *mentorirati* in *mentoriranje*) pred kratkim uvrstilo v rastoči *Sprotni slovar slovenskega jezika* (Krvina, 2014–), ki je, kot je zapisano v uvodu slovarja, »zasnovan kot uporabniku prijazen slovar informativne narave, ki zbira živo, v slovarjih še neregistrirano novejšo besedje«.

skiroist

Za osebo, ki vozi skiro, se je v slovenščini uveljavila beseda *skiroist*. Priponsko obrazilo *-ist* uporabljamo v samostalniških izpeljankah moškega spola, ki pomenijo vršilca dejanja, npr. *avtomobilist, flavtist, kanuist, judoist* ... (podstava vseh je samostalniška). Iz moške oblike lahko izpeljemo tudi žensko, tj. *skiroistka*. V vseh naštetih primerih je obrazilo naglašeno. Primer rabe:

Ne želimo več biti drugorazredni državljani, so z včerajšnjo protestno akcijo opozorili številni pešci, kolesarji, rolarji, skiroisti, otroci in hendikepirani ter člani društva nekadilcev, ko so za nekaj časa zasedli Slovensko cesto od Kongresnega trga do Bavarskega dvora.

Vzporedno z električnimi skiroji ali e-skiroji se pojavljajo tudi *e-skiroisti*, torej vozniki električnih oz. e-skirojev. Vendar pa je ta raba redka, morda celo zavajajoča, saj bi si lahko predstavljali razvezavo v »električni skiroist«. Zato tudi voznike e-skirojev imenujemo le *skiroisti* in voznice *skiroistke*.

BESEDOTVORNE, POMENOTVORNE IN POMENSKE ZAGATE

blogger – blogar

Pri nekaterih vprašanih s področja besedotvorja smo tudi jezikoslovci v zadregi, saj se moramo odločati med upoštevanjem slovenskega slovnice-nega sistema ali načela prevladujoče rabe. Tak primer je zagotovo *blogger* oziroma *blogar*. Prvi kriterij je prevladal pri odločitvi za vključitev besede v *Slovar novejšega besedja* (2012). Da je slovenščini bližje tvorjenka *blogar*, utemeljuje v Jezikovni svetovalnici (2013) tudi Marko Snoj:

Slovenščina ima za tvorbo vršilca dejanja (prek nem. iz lat. prevzeto) pripono *-ar* (*jedkar*), ne pa tudi *-er*, vsaj nenaglašene ne. Besede (večinoma vršilci dejanja) na naglašeni *-êr* so (deloma prek nem.) prevzete iz francoščine (*aranžer, dezarter*) (italianizmi tipa *gondoljer* se glasijo na *-jer*), na nenaglašeni *-er* z obstojnim *e* pa iz angleščine (*bokser, kompjuter*). Večina primerov na naglašeni *-êr* ima pri nas ob sebi glagol na *-irati*. Beseda *blogger* je torej motivirana v angleščini in v slovenščino prevzeta le z najnujnejšimi podomačitvami v izgovoru, zapisu in pregibanju; beseda *blogar* pa je slovenska tvorjenka iz glagola *blogati* ali samostalnika *blog*. Sistemsko upravičena rešitev je torej *blogar*. V SNB-ju so se za *bloggerja* odločili na osnovi prevladujoče rabe.

Načela SP 2001 govorijo seveda v prid podomačenim oblikam (*blogar*). Ker pa je beseda *bloger* močno prevladujoča v rabi, tega ob odločanju ne smemo prezreti. Najnovejši informativno-normativni slovar eSSKJ je uslovaril obe besedi, torej *bloger* in *blogar*, kot dvojnici.

doktorand – doktorant, magistrand – magistrant

Težave pri tvorjenju ali razumevanju besedila lahko nastanejo tudi, če sta si dve besedi zelo podobni, pomen pa je različen. Tako npr. med paroma izrazov *magistrand* in *magistrant* ter *doktorand* in *doktorant* obstaja pomembna pomenska razlika. Tvorjenki na *-and* označujeta posameznika, ki se pripravlja na magisterij/doktorat, tvorjenki na *-ant* pa posameznika, ki je magistrski oziroma doktorski študij že zaključil. Tako razliko v pomenu kažejo geselski sestavki v slovarskih priročnikih, v rabi pa razlikovanje ni dosledno izpeljano, kar bo razvidno tudi iz slovarskih sestavkov novega splošnorazlagalnega slovarja.

sitarist, bajsist in drugi glasbeniki

Včasih se težave pojavijo, ko želimo iz glagola ali drugega samostalnika tvoriti moško poimenovanje. Tak primer so poimenovanja glasbenikov, ki igrajo na manj znane glasbene inštrumente. Pri iskanju izrazov si lahko pomagamo z obstoječimi besedilnimi korpusi, pogosto pa je treba pregledati tudi muzikološko ali etnomuzikološko literaturo. Tako so poimenovanja glasbenikov in glasbenic za sitar (indijsko brenkalo): *sitarist* – *sitaristka*; bajs (slovensko ljudsko brenkalo): *bajsist* – *bajsistka*;⁴⁴ tamburico (slovensko ljudsko brenkalo): *tamburaš* – *tamburašica*; ukulele (havajsko ljudsko brenkalo): *ukulelist* – *ukulelistka*; bendžo (ameriško folk in jazz brenkalo): *bendžoist* – *bendžoistka*. Za igralce na liro nimamo potrditev v gradivu, po analogiji s podobnimi poimenovanji pa se zdi najbolj verjetno, da je igralec na liro *lirist*, ženska pa *liristka*.

žirant kot član žirije

Tudi pri ženskih in moških poimenovanjih se lahko tvorijo novi pomeni. Tako sta bili besedi *žirant*, *žirantka* dolgo časa poznani le v finančni

44 D. Marušič, Viulin in bajs – dve glasbili severne Istre. *Annales* 2/92.

terminologiji. Če si na portalu Fran ogledamo iztočnico *žirant*, jo lahko najdemo v tem pomenu v prvi izdaji SSKJ-ju in SP 2001. Šele v zadnjem času se je uveljavil tudi pomen 'član žirije'. Besedi *žirant* in *žirantka* v pomenu 'član oziroma članica žirije' navaja SSKJ2. Čeprav se v rabi pojavlja tudi varianta *žirijec* (ne pa tudi *žirijka*, prim. rabo v besedilnem korpusu Gigafida), je izraz *žirant* precej bolj razširjen in zato tudi uveljavljen.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Ali se pravilno piše »blogger« ali »blogar«?, Kako se imenuje tisti, ki ima mentorja?, Imena glasbenikov instrumentalistov glede na igrani instrument, Delivec birme je ...? ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

POIMENOVANJA ŽIVALSKIH VRST, SAMCEV IN SAMIC

Živalske vrste imajo poleg latinskih taksonomskih imen tudi slovenska uradna poimenovanja, ki jih standardizirajo strokovnjaki zoologi. Tako je za vrsto *Sciurus vulgaris* standardizirano poimenovanje veverica, za *Delichon urbica* mestna lastovka, za *Hirundo rustica* pa kmečka lastovka. Poimenovanja samca in samice se lahko prekrivajo s poimenovanjem vrste, ni pa vedno tako, npr. samec vrste konj je *žrebec*, samica pa je *kobila*. Poimenovanje vrste je lahko moškega (*morski pes, pav, komar* itd.) ali (redkeje) ženskega spola (*veverica, lastovka* itd.). Preoblikovanje poimenovanja v nasprotni spol je lahko kar zahtevno, zato se mu včasih tudi izognemo z opisnim poimenovanjem, npr. *samica morskega psa, samec antilope / antilopji samec*. Nekatera poimenovanja nimajo skupne podstave, temveč so nastala neodvisno, npr. *krava – bik, kokoš – petelin, prašič – svinja* itd.

Načeloma uporabljamo izraze, ki sledijo dejanskemu biološkemu spolu živali, ko je to potrebno bodisi v strokovnem kontekstu:

Medved je kljub mogočnosti plaha žival, ki se človeku umakne, kadar je to le možno, zato mu le redko pride pred oči. Izjeme so medvedke z mladiči.

bodisi v nestrokovnih, predvsem leposlovnih besedilih, kjer je žival personificirana:

Najstarejši mišak na kmetiji je sklical sestanek v pomarančnem nasadu za hišo, kamor so lahko prišle poljske in hišne miši, ne da bi jim bilo treba hoditi daleč od doma.

Pogosto ustvarimo obliko za nasprotni spol prav v besedilih, kjer je žival poosebljena, s čimer je mogoče utemeljiti pogosto manjšalno obliko, ki se potem uveljavi za vse položaje rabe in je značilna zlasti za tvorbo poimenovanj moškega spola.

ISKANJE SPOLSKIH PAROV

Poimenovanja vrste so v prevladujoči meri moškega spola, poimenovanja za ženski spol pa iz njih večinoma tvorimo z uporabo ženskih obrazil, zlasti *-ica* in *-ka*, pa tudi *-(i)nja*. Samica *bivola* je tako *bivolica*, samica *raka* je *rakovka*, samica *leva* je *levinja*, samica *risa* pa *risa* ali *risinja*.

Primeri, kjer je poimenovanje vrste ženskega spola, sta npr. *veverica* in *lastovka*; iz njiju sta izpeljani poimenovanja za moški spol *veveriček* in *lastovček*. Moška oblika *veveriček* je izpodrinila različico *veverček*, ki jo sicer le sporadično izpričuje starejše gradivo. Gradivo nakazuje, da je tudi ta izraz razširilo otroško leposlovje, npr. pravljica *Veveriček posebne sorte* avtorice Svetlane Makarovič, verjetno pa na rabo vse bolj vpliva tudi filmski svet (film *Alvin in veverički*). Poimenovanje samca lastovice je *lastovček* ali nekoliko redkeje rabljena različica *lastoviček*, ki ga poznamo iz Wildove zgodbe *Srečni kraljevič*.

V slovarjih na portalu Fran (npr. v pravopisnem) je ob moški/ženski obliki navedena tudi oblika za nasprotni spol, če je bila v obdobju priprave slovarja evidentirana v rabi. Spolske pare je mogoče najti tako, da na Franu pri naprednem iskanju v polje razlaga vpišemo besedo »samica« ali »samec« in izberemo zelene slovarje. Pri iskanju si lahko pomagamo tudi s korpusom Gigafida, in sicer z iskanjem po seznamih s pomočjo zvezdice. Tako npr. poizvedba »komar*« poleg samostalnika *komar* pokaže tudi druge besede s tem korenem, med drugim tudi obliko za ženski spol *komarka*:

Deset več jih običajno povrže zajklja, 15 jih povrže mišja samica, 300 jajčec je oplojenih pri komarki, hišna muha izleže tisoč jajčec, sedem milijonov jajčec pa spusti v morje samica polenovke.

ZAKAJ JE VOL SAMSKI?

V naravi je parnost pogosta in se večinoma odraža v jeziku, marsikdaj pa se tudi ne, recimo pri maticah, trojih in čebelah, pri kastratih ali pri volih. Priročniki pravijo nekako takole: mož od *krave* je *bik*, vendar praviloma ne živita skupaj, njuni otroci so *telički*, *vol* pa je stric brez svojih otrok, ker jih ne more imeti, saj so ga govedorejci namenili za meso, ne za razplod, kot so bika.

V takih primerih je za razumevanje tudi samo domnevnih jezikovnih primanjkljajev priporočljivo razumeti svet. Včasih se nova poimenovanja šele vzpostavljajo in v življenje jim pomagamo s tem, da jih razumemo in uporabljamo, ko nam pomagajo pri natančnejšem izražanju.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Poimenovanja živalskih vrst, samcev in samic, Kako poimenujemo samice/samce nekaterih živali?, Kako se imenuje samica vola? ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

ZLOŽENKE

PRIDEVNIŠKE ZLOŽENKE

Pridevniške zloženske tvorimo ali iz zveze dveh priredno povezanih pridevnikov (kreditni in monetarni > *kreditno-monetarni*) ali iz podredne zveze pridevnika in samostalnika (javne finance > *javnofinančni*). Prvim pravimo priredne in jih pišemo z vmesnim stičnim vezajem, druge so podredne in jih pišemo skupaj.

PRIREDNE ZLOŽENKE

Kadar dva pridevnika nastopata v priredni zvezi in se je zanjo uveljavil enobesedni zapis z vezajem, ki nadomešča veznik *in*, tvorjenko imenujemo priredna zloženska.⁴⁵

finančno-računovodski sektor < finančni in računovodski sektor
Breznik-Ramovšev pravopis < Breznikov in Ramovšev pravopis

Vrstni red sestavin priredne zloženske (lahko jih je več) lahko poljubno zamenjamo (izjema so poimenovanja slovarjev, kjer zaporedje enot označuje, kateri je izhodiščni jezik slovarja: *slovensko-nemški slovar*).

Enako kot pri občnih besedah velja pri lastnih imenih: če pridevnika iz lastnih imen nastopata v prirednem razmerju, sta povezana z vezajem. Pri sklanjanju se premenjuje le druga sestavina zloženske, kar velja za občne besede in lastna imen:

45 Več o zapisu prirednih, podrednih in vezalnih zloženk v poglavju »Vezaj«.

*Krško-Brežiško polje, na Krško-Brežiškem polju
vzgojno-varstveni zavod, v vzgojno-varstvenem zavodu*

PODREDNE ZLOŽENKE

Kadar pridevniška zloženska nastane s pretvorbo iz zveze samostalniškega jedra in njegovega levega ujemalnega prilastka, jo imenujemo podredna zloženska; take zloženske pišemo skupaj. Zloženska *socialnovarstven* ima na primer v podstavi besedno zvezo *socialno varstvo*, zato se izpeljani pridevnik zapiše skupaj – *socialnovarstveni zavod* je tako zavod, ki se ukvarja s *socialnim varstvom*:

socialnovarstveni < *socialno varstvo*

PRIREDNA ALI PODREDNA ZLOŽENKA

Obstajajo tudi – sicer redki – primeri, ko sta mogoči dve pridevniški tvorbi in s tem dva zapisa, seveda z različnima pomenoma. Npr. *politično-ekonomski* pomeni ‘politični in ekonomski’, *političnoekonomski* pa je nastal iz zveze ‘politična ekonomija’ in se nanjo tudi nanaša. Podobno tudi *družbeno gospodarstvo* > *družbenogospodarski*, vendar *družbeni in gospodarski* > *družbeno-gospodarski*.

depozitnozavarovalna agencija

Iz sicer podrednih zvez samostalniškega jedra in desnega prilastka, kakršna je *zavarovanje depozitov*, pridevniških zloženk ne moremo tvoriti. Poimenovanje ustanove, ki se ukvarja z zavarovanjem depozitov, v gradivu vedno vsebuje celotno zvezo, npr.: *razpis srbske agencije za zavarovanje depozitov*, *ameriški zvezni urad za zavarovanje depozitov*.

Kadar je možna in v gradivu izpričana vzporedna in enakopomenska zveza iz pridevnika in samostalnika, je nato iz te seveda mogoče tvoriti pridevniško zloženko. Tako kot obstajata zvezi *raziskovanje trga/trgov* in *tržno raziskovanje* ter iz te izpeljani pridevnik *tržnoraziskovalen*, obstaja tudi možna pretvorba iz *zavarovanje depozitov* v *depozitno zavarovanje*, iz katerega je nato mogoče tvoriti pridevnik *depozitnozavarovalen*.

V gradivu korpusa Gigafida je en sam zgled za *depozitno zavarovanje*, za pridevnik pa zgleđa v korpusu sploh ni, tudi sicer je na spletu očitno

izjemno redek ali pa napisan (neustrezno) narazen. Pri poimenovanju agencije se je zato bolje držati ustaljene zveze [...] za *depozitno zavarovanje*, lahko pa o njeni dejavnosti govorimo kot o *depozitnozavarovalni*.

dinarskokraški svet

Ker je v skladenjski podstavi zloženke zveza *dinarski kras* (prilastek + jedro), mora tudi nastala pridevniška zloženka odražati, da je med besedama neenakovreden (= podredni) odnos, zato jo pišemo skupaj, torej brez vezaja: *dinarskokraški*.

jezikovnotehnološki

Glede na to, da se izhodiščna besedna zveza, ki je podstava pridevniku, glasi *jezikovne tehnologije*, je pridevnik, izpeljan iz te zveze, *jezikovnotehnološki*.

- Če bi uporabili vezaj, potem bi govorili o nečem, kar se nanaša na jezik in na tehnologije, torej na dve ločeni danosti (npr. *znanstveni in tehnološki* → *znanstveno-tehnološki park*).
- Če bi pisali *jezikovnotehnološki*, potem bi s tem opisali, na kakšen način je neka stvar tehnološka, npr. tako kot *revolucionarno tehnološki*.

Ker je zveza *jezikovne tehnologije* nedvoumna, je pravilni izpeljani pridevnik lahko zgolj *jezikovnotehnološki*.

narodnozabavna glasba

Čeprav je v SP 2001 zloženka kodificirana kot priredna, torej zapisana z vezajem (*narodno-zabavna glasba*), je pomensko ustrezen zapis brez vezaja – *narodnozabavna glasba*. Gre namreč za posebno zvrst glasbe, ki sicer črpa določene ideje iz ljudske glasbe oziroma je značilno ljudsko (etnično) obarvana, vendar ni preprosta mešanica oziroma združitev narodnega in zabavnega. To bi namreč pomenil zapis z vezajem: *narodno-zabavni* = ‘narodni in zabavni’. Zapis skupaj pa je mogoče interpretirati kot ‘nanašajoč se na narodno zabavo’, kar sicer prav tako ni veren odraz tega, kar beseda danes pomeni, je pa zagotovo bliže izhodiščnemu pomenu.

pravnoinformacijski sistem in pravno-informacijski center

V primeru *sistema*, ki združuje in javnosti omogoča vpogled v pravne dokumente, je podredna zloženska edina smiselna. Tak sistem ponuja *pravne informacije*, iz te podredne zveze pa tvorimo pridevnik *pravnoinformacijski*. Tako zloženko bi uporabili npr. tudi v zvezi *pravnoinformacijska pisarna*, saj tudi taka služba zagotavlja pravno svetovanje (oziroma informacije).

Vendar pa se zdi, da gre tudi pri tej zloženci za podobno dvojno možnost kot pri paru *socialnoekonomski* in *socialno-ekonomski* (oziroma *družbenogospodarski* in *družbeno-gospodarski*). V gradivu najdemo namreč tudi ime *Pravno-informacijski center nevladnih organizacij*, pri katerem je iz opisa dejavnosti razvidno, da ponujajo tako različne (ne le pravne) informacije kot tudi pravno svetovanje. V takem primeru pa je edina smiselna tvorba priredne zloženske, tj. *pravno-informacijski*.

socialno-ekonomski in socialnoekonomski

Zloženska lahko ima dva pomena, od tega je odvisen tudi zapis. Kadar nastane iz podredne zveze oziroma se nanaša na podredno zvezo *socialna ekonomija* (pogosto tudi *družbena ekonomija*), jo pišemo skupaj in govorimo o podredni pridevniški zloženci: *socialnoekonomski* (oziroma *družbenoekonomski*).

Kadar je v podstavi zloženske priredna zveza *socialni in ekonomski* (tudi *družbeni in gospodarski*), pa nastane priredna pridevniška zloženska, ki jo pišemo z vmesnim vezajem (ta »nadomesti« veznik in iz podstave): *socialno-ekonomski* (oziroma *družbeno-gospodarski*). Ker je zaporedje prvin pri prirednih zloženkah relativno prosto, je mogoče v gradivu najti tudi zloženko *ekonomsko-socialni*. Pogosteje (vsaj v splošnih besedilih) se zloženska uporablja v drugem pomenu.

socialnopodjetniški

Slovnično upravičeni zapis pridevnika, nastalega iz besedne zveze *socialno podjetje*, je *socialnopodjetniški*. Zgled ustrezne rabe je npr.:

Bill Drayton je oče socialnega podjetništva, pobudnik in ustanovitelj Ashoka Foundatuion, ki je doslej podprla razvoj 1800 socialnopodjetniških projektov po vsem svetu.

V rabi zasledimo veliko neustreznih zapisov, tudi npr. z vezajem, pogosto v spletnih in nelektoriranih besedilih, vendar ne glede na pogostnost nepravilni zapis ne more prevesiti tehtnice v prid rabi.

turističnoinformacijski center

V podstavi pridevnika, ki nastopa najpogosteje v zvezi s samostalnikom *center*, je podredno razmerje *turistična informacija* oziroma *informacija za turiste*. Pisanje z vezajem tu ni upravičeno. V skupaj zapisani obliki zloženko uvaja med nove slovenske besede tudi *Slovar novejšega besedja slovenskega jezika* (2012).

turistično-rekreacijski center

Zloženka v zvezi *turistično-rekreacijski center* je priredna, torej jo pišemo z vezajem, saj gre za center, v katerem se izvaja turistična IN rekreacijska dejavnost. Turistične rekreacije zaenkrat še ne poznamo, zato bi bil zapis skupaj neprimeren. Tudi zapis narazen ni pravilen niti smiseln, saj bi v tem primeru prva sestavina morala biti prislov (po katerem bi se vprašali: kako/na kakšen način rekreativen?), kot je npr. prislov prva sestavina zveze *tržno usmerjen*.

vinskoturistična cesta

V podstavi je zveza *vinski turizem*, zato je cesta *vinskoturistična*. Zloženka je podredna, njeno uveljavljenost nakazuje tudi TURS – *Turistični terminološki slovar*.

zavarovalnopolosredniška in zavarovalnozastopniška družba

V podstavi podredne zloženke je zveza *zavarovalno zastopništvo* (podobno tudi *zavarovalno posredništvo*), zato je družba *zavarovalnopolosredniška* ali *zavarovalnozastopniška*. Obe zloženki sta podredni, ponavljajočo se sestavino pa, kadar ju navajamo v besedni zvezi, lahko tudi opuščamo oziroma opust nakažemo z vezajem:

... pripravlja predloge odločitev o prenehanju dovoljenja zavarovalnozastopniških oziroma -posredniških družb ...

živilskopredelovalen in živilsko-prehranski

Pridevniško podredno zloženko *živilskopredelovalen* pišemo skupaj, saj nastane kot zloženska iz podredne besedne zveze, v kateri je jedrna sestavina samostalnik *predelava*, druga sestavina *živilski* oziroma *živila* pa mu je podrejena kot prilastek (*predelava živil*, *živilska predelava*). Tako tudi pravopisni slovar: *živilskopredelovalen*, enako še: *mesnopredelovalen*, *lesnopredelovalen*.

Nasprotno gre pri pridevniku *živilsko-prehranski* za priredno zloženko, ki jo pišemo z vezajem (v pomenu 'živilski in prehranski'). Vezaj uporabimo med dvema enakovrednima sestavinama.

VEZALNE ZLOŽENKE

Priredne zloženske, ki imajo okrnjeno prvo sestavino (npr. *arteriovenski*), imenujemo vezalne zloženske (Weiss 2003). To so zloženske, ki imajo v podstavi priredno zvezo (dve ali več enakovrednih sestavin), v zapisu pa raba niha od zapisov z vezajem (*avstro-ogrski*) do zapisov brez njega (*laktovegetarijanci*). V SSKJ-ju so take tvorjenke zapisane brez vezaja, v SP 2001 pa z vezajem. Vendar pa je aktualno pravopisno pravilo (SP 2001: člen 503, 523) pomanjkljivo, saj uporabnika ne seznanja z dejstvom, da je vezaj le eden od pokazateljev prirednosti, v primerih prirednih zloženk pa je pisanje z vezajem upravičeno le pri tistih, kjer je prva sestavina neokrnjena (*arterijsko-venski*).

Posebno skupino tvorijo zloženske, kjer je prekriven zapis vezalne in podredne zloženske, saj ima zloženska s priredno podstavo prvo sestavino okrnjeno, za zloženko s podredno sestavino pa je zapis brez vezaja sistemsko pričakovan. Npr. *afroazijski* lahko pomeni 'afriški in azijski' (*afroazijske države*) ali 'azijski z afriškimi prvinami' (*ljudje afroazijskega rodu*).

V nastajajočem pravopisu (oziroma *Pravopisu 8.0*) je za te zloženske predvidena sprememba kodifikacije, ki je že vidna iz slovarskih sestavkov

v *ePravopisu*.⁴⁶ Primeri zapisov vezalnih zloženek v *ePravopisu*, ki so spremenjeni glede na SP 2001:

ugro-finski → *ugrofinški*

lakto-vegetarijanski → *laktovegetarijanski*

kupo-prodaja → *kupoprodaja*

kupo-prodajen → *kupoprodajen, kupoprodajni*

arterio-venski → *arteriovenski*

balto-slovanski → *baltoslovanski*

Če za našete primere ne moremo govoriti o ustaljenosti, ki bi zavirala pravopisne reforme, pa bo treba na dokončno odločitev Pravopisne komisije pri SAZU in ZRC SAZU počakati pri dveh vezalnih zloženkah, ki sta se v rabi že precej ustalili.

Avstro-Ogrska, avstro-ogrski

Avstro-Ogrska je posebno zgodovinsko ime, kjer je prišlo do nekaterih odstopanj od zgoraj opisanih zakonitosti. Gre za samostalniško zloženko *Avstrija in Ogrska* > *Avstrija-Ogrska*, v kateri je prva sestavina okrnjena. Ime *Avstro-Ogrska* kljub zgoraj opisanemu dogovoru ohranja vezaj. Tako tudi pridevnik iz tega imena: *avstro-ogrška monarhija*. Imena smo se skozi 20. stoletje navadili v taki meri, da bi bil poseg v ustaljeni zapis oziroma normiranje **Avstroogrška* (stvarno ime) in **avstroogrška monarhija* med uporabniki verjetno sprejet s težavo (čeprav še leta 1970 izdani SSKJ normira zapis *avstroogrski*, po njem ga prevzema tudi druga izdaja SSKJ iz leta 2014).

Anglo-Američan(i)

Zloženka *Anglo-Američan(i)* predstavlja dvojno izjemo, saj vezaj ohranjamo tradicionalno zaradi priredne podstave kljub okrajšani prvi sestavini, v besedilih pa te zloženke uporabljamo, ko govorimo o zavezniški vojski Angležev in Američanov med drugo svetovno vojno. Po drugi strani pa

⁴⁶ Podrobneje je sprememba opisana v zbirki »Pravopisne kategorije« s podnaslovom »Problemski sklopi ePravopisa« (<https://fran.si/spt-kategorije>). Gre za nabor pravopisnih kategorij, ki omogoča uporabnikom vpogled v proces prenove pravopisnih pravil. V zbirki so slovarske redakcije, ki so pomensko in problemsko zaokrožene v sklopih, komentirane in pojasnjene tudi z vidika odstopanj do predhodnega pravopisa SP 2001.

zapis brez vezaja ustreza tudi podrednemu pomenu, npr. *Angloameričan* ‘Američan angleškega rodu’ in *angloameriški* – ‘ki se nanaša na Američane angleškega rodu’ oz. ‘ameriški z angleškimi prviniami’. V teh primerih je zapis vezalne in podredne zloženke prekriven, saj ima zloženka s priredno podstavo prvo sestavino okrnjeno, za zloženko s podredno sestavino pa je zapis brez vezaja sistemsko pričakovan (*afroazijski*, *angloameriški*).

KAKO PODOMAČITI VEZALNO ZLOŽENKO?

Zlasti v medicini prevzamejo iz angleščine veliko prirednih zloženok, ki imajo prvo sestavino okrajšano, kot je npr. v angleščini *euroatlantic*, prevzeto v slovenščini *evroatlantski* in neokrajšano *evropsko-atlantski* ‘evropski in atlantski’. Če želimo izraz zapisati slovenščini bližje, obstajata tako dve različni pisni možnosti za isti pomen:

arteriovenski ali *arterijsko-venski* < arterijski in venski

cerebrospinalen ali *cerebralno-spinalen* < cerebralni in spinalni

kardiovaskularen ali *kardialno-vaskularen* < kardialni in vaskularni

Čeprav gre za terminološko izrazje, zlasti zaradi prehajanja terminov v splošno rabo jezikoslovci skrbijo tudi za jezikovnokulturno usmerjanje in opozarjanje na možnost slovenskih ustreznic, pri katerih pa krajšanje prve sestavine pogosto ni aktualno. Tako se npr. *cerebrospinalen* podomačeno uporablja kot *možgansko-hrbtenjačen*, *kardiovaskularen* pa kot *srčno-žilni*.

ZLOŽENKE ZA OZNAČEVANJE BARV

Pri barvah imamo pri tvorjenju zloženok načeloma dve možnosti:

- (1) Kadar želimo izraziti kombinacijo dveh ali več barv, tvorimo priredno zloženko, ki jo prepoznamo po vmesnem stičnem vezaju. Npr. lonček bele barve z zelenimi pikami je *belo-zelen*; pulover z rdečimi, oranžnimi in rumenimi črtami je *rdeče-oranžno-rumen* ipd.
- (2) Kadar želimo izraziti barvni odtenek, tvorimo podredno zloženko, ki je zapisana skupaj. Npr. zeleno kolo z odtenkom rumene (tj. rumenkasto zeleno) je *rumenozeleno*; oranžni lasje z odtenkom rdeče (tj. rdečkasto oranžni) so *rdečeoranžni* ipd.

Pri tej drugi skupini pa obstaja zunajjezikovna omejitev: podrednih zloženek ne moremo tvoriti iz izrazov za barve, ki z mešanjem dajo neko tretjo barvo. Npr. izraz **rumenomoder* ne obstaja, saj ne obstaja rumenkasto modra barva: z dodajanjem rumene barve k modri bi dejansko dobili že – zeleno.

Kadar se pridevniška zloženska posamostali, samostalniki označujejo navadno pripadnike športne ekipe, zato se pojavlja v množini:

Le štiri minute kasneje so belo-modri izenačili.

črno-bela fotografija

Z mešanjem črne in bele barve (kar bi nakazoval zapis **črnobel*; gl. razlago zgoraj) bi dobili sivo barvo. Edini možni zapis je torej *črno-bel*, tj. kombinacija črne in bele barve.

V korpusu Gigafida je zapisov skupaj kljub jasni pravopisni logiki relativno veliko (okoli 2000 v primerjavi s 16.000 zapisi s stičnim vezajem). Zakaj je tako, je težko ugibati; morda tudi zato, ker pri *črno-belih fotografijah, televizorjih* ipd. ne gre za kombinacijo zgolj črne in bele, temveč tudi vseh odtenkov med tema skrajnostma. V primerih, ko gre za izražanje kontrasta (*črno-bela karakterizacija*) oziroma dejanske kombinacije zgolj dveh barv (*črno-bela krava*), pa je napačnih zapisov manj.

ZLOŽENKE S ŠTEVILSKO PRVINO V PRVEM DELU

Pravila, po katerem bi se ravnali, ko se odločamo med tvorjenkami, ki imajo v prvem delu številsko sestavino (*dve-* in *dvo-*, *tri-* in *tro-*, *štiri-* ali *četvero-*), ni, saj je raba enega ali drugega načina odvisna od zgodovine vsake posamezne besede ter njene razširjenosti in ustaljenosti. Preverba gradiva, pa tudi uslovarjenih zloženek ne prikazuje enotnih razredov, ki bi nastali, če bi ločevali med pomenskimi podstavami zloženek tako, da bi razlikovali med glavnimi in ločilnimi števnikami, kadar govorimo o enakih (*dveurni tečaj*) oziroma neenakih štetih enotah (*dvojezični govorec*). Podobno neenotne rezultate dobimo, če izhajamo iz pregibanja števnik po spolu, npr. *dvočlanska posadka* (< posadka z dvema članoma) proti *dveurno predavanje* (< predavanje, ki traja dve uri). S tega vidika je najbolje upoštevati slovarje, če je priporočena oblika v nasprotju z našo jezikovno navado, pa preveriti tudi stanje v korpusih slovenščine.

Ob pregledu sodobnega gradiva se je namreč izkazalo, da so pri tvorjenju zloženek produktivnejši *dvo-*, *tri-* in *štiri-*, zloženske z *dve-*, *tro-* in *čtetvero-* pa imajo večinoma dvojnice. Zdi se, da je izbira vsaj deloma povezana tudi s časom nastanka zloženske (npr. *čtetverovprega*; člen *čtetvero-* v novih zloženkah se umika členu *štiri-*), odsotnost dvojnic pa z ustaljeno-stjo strokovnega izrazja (*tričtetrtinski*, *čtetverozvok*).

dve- in dvo-

Pregled slovarskih priročnikov kaže, da močno prevladujejo zloženske, ki imajo v prvem delu *dvo-*, SSKJ in SP 2001 npr. navajata le štiri zloženske s prvo sestavino *dve-* (*dveleten*, *dvetretjinski*, *dveuren* in *dveletka*), tudi te pa imajo dvojnice z *dvo-* (razen *dvouren*, ki ga v slovarjih ni).

Glede pogostnosti gradivo v korpusu Gigafida kaže na širšo uveljavljenost oblike *dveleten* (proti *dvoleten*) in *dvetretjinski* (proti *dvetretjin-ski*). Obe pridevniški varianti zloženske s števnikom z *-uren* v drugem delu sta pogosti (prevladuje *dveuren*), zato bi ga bilo treba uvrstiti v priročnike.

tri- in tro-

Usmerjanje od tvorb s *tro-* k zloženkam s *tri-* v slovarjih knjižnega jezika na portalu *Fran* ni dosledno. Pravopisni slovar SP 2001 večinoma (nekaj je izjem: *trodelen*, *trojezičen*) usmerja od zloženek s *tro-* k tvorbam s *tri-*:

trofazen → *trifazen*

trobarven → *tribarven*

troštevilčen → *trištevilčen*

tromesečen → *trimesečen*

tromesten → *trimesten*

Vendar pa je med zloženkami iste skupine precej neskladij. Tako npr. v SSKJ-ju in pravopisnem slovarju najdemo zloženske, ki imajo v drugem delu sestavino *-izmenski*, v različnih variantah: *enoizmenski*, *dvoizmenski*, *triizmenski*, v rabi pa zasledimo tudi različici *troizmenski* in *dveizmenski*. Zato je normativno odklanjanje zapisov tipa *troizmenski* neutemeljeno in zahteva ponovno preučitev.

Zloženk s *tri-* je v obeh slovarjih več, nekatere so (za razliko od zloženek z *dve-*) v korpusnem gradivu tudi brez izkazanih dvojnic s *tro-*, npr. *trcilindrski*, *tričtetrtinski*, *triuren*.

četvero- in štiri-

V rabi so zloženke, ki imajo v prvem delu števniško obliko *štiri-*, precej bolj pogoste od tistih s števnikom *četvero-*, ne glede na to, da se samostojno rabljena števnikova pomensko razlikujeta: *četvero* (štiri različne enote) in *štiri* (štiri enote). Pomensko razlikovanje torej ni razlog za različnost zloženek, kar z razlagami dokazuje tudi SSKJ, npr. pri *štirikotnik* in *četverokotnik* ponuja identično razlago: 'lik, ki ima štiri kote'. Temu ustreza tudi prevladujoča raba v korpusnem gradivu:

četverokotnik z enakimi stranicami in enakimi koti

Kateri izmed narisanih štirikotnikov so pravokotniki?

Kakšno je torej danes razmerje moči v četverokotniku, ki ga sestavljajo ministrstvo za zdravstvo, zavarovalnica, zdravniško društvo in zbornica, če tokrat posebej ne omenjamo sindikalne organizacije Fides?

Ljubezenski štirikotnik, ki preigrava grobost in krutost sodobnega sveta, bo zrežiral Vinko Möderndorfer.

Precejšnje število dvojnic v rabi vendarle postavlja uporabnika pred dilemo, katero obliko izbrati. Pravopisni slovar se med obema variantama opredeljuje za zloženke s prvim delom *štiri-*:

četveroglasje → *štiriglasje*

četveroogeln → *štirioglat*

četveroročen → *štiriročen*

četverovprežen → *štirivprežen*

četverovrsten → *štirivrsten*

Tudi v rabi je pogostejša oblika s *štiri-*, a je pomembno upoštevati tudi značilne ali terminološke zveze, v katerih se je beseda ustalila, npr.:

- *štiriglav* in *četveroglav* (199 : 75), npr. v zvezi *štiriglava stegenska mišica*;
- *štirikotnik* in *četverokotnik* (288 : 193), npr. v zvezi *stranica štirikotnika*;
- *štirinožec* in *četveronožec* (1703 : 64), npr. v zvezi *lastnik štirinožca*;
- *četverobj* in *štiriboj* (632 : 2), npr. v zvezi *športni četverobj*;
- *četverovprega* in *štirivprega* (91 : 69), npr. v zvezi *dirka četverovpreg*;
- *četveromeja* in *štirimeja* (11 : 2), npr. v zvezi *srečanje na četveromeji*.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Pridevnik »avstro-ogrski« ali »avstroogrski«, Besedna zveza »črnobela fotografija«, »Socialno tržno gospodarstvo«: besedna zveza ali zloženka?, Zapis zveze »turistično-rekreacijski center« ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

SAMOSTALNIŠKE ZLOŽENKE

PRIREDNE SAMOSTALNIŠKE ZLOŽENKE

Aktualni pravopis tovrstnih zloženk razen eliptičnega primera *Breznik-Ramovš* (za *Breznik-Ramovšev pravopis*, SP 2001: člen 413) ne navaja niti ne obravnava.

SP 2001 v členih 367 in 865 navaja, da zveze tipa *človek žaba* (torej zveze samostalnika in desnega prilastka) pišemo brez vezaja, saj se pregibajo v obeh sestavinah. Taka je npr. tudi zveza *medicinska sestra babica*, kjer gre za posebno vrsto medicinske sestre, ki je specializirana za pomoč pri porodu. Beseda *babica* je desni prilastek samostalniškega jedra, kar pomeni, da ga natančneje določa. Pri sklanjanju te besedne zveze se vedno sklanjata oba dela (*Poklicali so medicinsko sestro babico*). Podobno sta tvorjeni tudi poimenovanji *gozdar sekač* in *informatik programer*.

Vendar pa se v sodobnem gradivu pri poimenovanjih poklicev pogosto pojavljajo zapisi, ki jih ne moremo povezovati s podrednostjo, saj označujejo prepletanje dveh poklicev v eni osebi. Zaradi prirednosti (tj. enakovrednosti sestavin) v podstavi tvorjenke je pisanje vezaja pri takih poimenovanjih upravičeno (*krovec-klepar*, *lektor-redaktor*, *vrtnar-cvetličar*, *slikopleskar-črkoslikar*, *bolničar-negovalc*, *ginekolog-porodničar*), enako tudi zamenjava vrstnega reda enot (npr. *cvetličar-vrtnar*). Posebnost teh tvorjenk je, da se pregibajo v obeh sestavinah, česar slovenska

besedotvorna teorija še ni evidentirala, raba pa njihovo pregibanje očitno in številčno izkazuje:

Mnogi se želijo izšolati za poklic vrtnarja-cvetličarja.

delovno področje bolničarja-negovalca

Pri odgovorih v Jezikovni svetovalnici smo večkrat naleteli na problematiko večbesednosti, ko s stičnimi ločili ne povezujemo zgolj enakovrstnih sestavin. V primeru stičnega pomišljaja (2013–2014), ki ne povezuje istovrstnih sestavin, smo predlagali nestični pomišljaj (npr. 25. februar 2019 – 1. marec 2019). Vendar pa pri zloženih poimenovanjih poklicev, tudi kadar je ena od sestavi večbesedna, ne priporočamo spremembe stičnosti vezaja, pri čemer se sklicujemo ravno na neuspešnost njegove uvedbe pri *Rimski-Korsakov* in v roditeljski *Rimskega - Korsakova*, saj uporabniki ločila ne povezujejo z nesklonljivostjo besed ob njem. V teh zvezah se torej piše stični vezaj, besede ob njem pa lahko sklanjamo, npr. *oblikovalec kovin-orodjar*, rod. *oblikovalca kovin-orodjarja* ipd.

ZLOŽENKE, KI SO POSTALE BESEDNE ZVEZE

Po slovenski skladenjski teoriji, predstavljeni v *Slovenski slovnici* (Toporišič 2000), levo od samostalniškega jedra ne more biti nobena druga beseda kot pridevniška, sklonljiva ali nesklonljiva:

velika hiša; zeleno jabolko, merni prislov

lila bluza; mini krilo; instant polenta

Vsaka druga beseda je lahko (podobno kot v nemščini) le del zloženke, zato naj bi tovrstne zveze pisali le skupaj – kot tvorjenke oziroma zloženke: *ananasliker, bermudahlače, temperabarvice*. Že sestavljavci SSKJ-ja so ugotovili, da je pisna slovenščina ob vedno večjem številu tovrstnih primerov doživela globlje premike v skladnji, saj uporabniki tega tipa zvez ne pišejo skupaj, zato so jih tudi v slovarju pisali narazen, prve nejeдрne enote teh zvez pa označili z oznako »nesklonljivi prilastek« (SSKJ 1970):

ánanas -a [...] *tropska rastlina z dolgimi listi ali njen veliki, sočni, aromatični sad*; veliki nasadi ananasa; nikoli prej ni jedla ananasa; neskl. pril.: ananas liker

Kljub temu se je v SP 2001 ohranilo slovnično prepričanje, da je treba številne nove zgradbe tega tipa obravnavati in pisati kot tvorjenke. Tako je pravopis pri zapisu zloženek z imenovalniško medpono normiral tri pisne možnosti: (a) v obrnjenem vrstnem redu jih lahko pišemo kot besedne zveze z desnim samostalniškim prilastkom (*barve tempera*), kot besedne zveze jih pišemo (b) skupaj ali (c) narazen (*temperabarve* tudi *tempera barve*). Zapis narazen je pri t. i. »zloženkah z imenovalniško medpono« neprednosten (SP 2001):

áanas.. tudi áanas prvi del podr. zlož. [...] áanaslikêr tudi áanas likêr

Pri zloženkah s črkovno ali kratično prvo sestavino pa je SP 2001 dopustil le dve možnosti: *C-vitamin* (skupaj) in *vitamin C* (normativno ustrežnejši besedni red, pri katerem se levi prilastek pretvori v desnega, samostalniškega).

Zveze samostalnika in levega prilastka uporabniki danes pišejo narazen, saj njihove prve dele dojemajo kot nesklonljive prilastke oziroma leksikalne enote, ki nastopajo »v pridevniški rabi«. V tako ubesedeno pojasnilo se je namreč ob drugi izdaji SSKJ-ja (2014) spremenil slovnični kvalifikator iz prve izdaje SSKJ-ja (1970). Leve prilastkovne besedne enote v opisanih zvezah je tako določil glede na njihovo skladenjsko vedenje in ne glede na njihovo besednovrstno vlogo. Že prej je tako pojasnilo in zapis narazen predvidel *Slovar novejšega besedja* (2012):

kápri -- [...] v prid. rabi [...] ki se nanaša na tri četrt navadne dolžine hlačnic: *kapri dolžina; kapri pižama; Nosil je rdečo majico in bele kapri hlače*

V zadnjih desetletjih število tovrstnih zvez narašča. Tudi sodobna jezikoslovna teorija ugotavlja, da vse nesklonljive izvorno samostalniške besedne enote pred samostalniškim jedrom niso le samostalniki, temveč lahko nastopajo v pridevniški funkciji in jih zato skupaj z jedrom zveze ni treba pojmovati kot eno besedno enoto. Slogovno pa v normativnem smislu uporabnike še vedno usmerjamo k pridevniškim oblikam, če je to seveda mogoče:

mentol bombon → *mentolov bombon*
tenis igrišče → *teniško igrišče*
vaterpolo turnir → *vaterpolski turnir*
bešamel omaka → *bešamelova omaka*

Nekaterih zvez ni mogoče preoblikovati oziroma se nastali pridevnik ni uveljavil:

bermuda hlače (*bermudaste hlače)
golf igrišče (*golfsko igrišče)
tarok karte (*taročne karte)

Če je na prvem mestu zveze lastno ime, svetujemo zapis v obliki desnega imenovalnega prilastka ali pregibnega pridevnika. Če je ime več- ali dvo-besedno, svojino izražamo roditeljsko:

Pampers plenice → *plenice Pampers*
Petrol Klub kartica → *Petrolova klubska kartica ali klubska kartica Petrol*
Denis Avdič šov → *šov Denisa Avdića ali Avdičev šov*

Pri prenovi pravopisnih pravil, ki poteka v Pravopisni komisiji pri SAZU in ZRC SAZU, je – sledeč prevladujoči rabi in zapisu narazen – predlagana opustitev zapisa skupaj tudi med črkovnimi in kratičnimi sestavinami (Lengar Verovnik 2019), kar pomeni opustitev vezaja (o tem več v poglavju o kraticah v besednih zvezah, kjer je utemeljena tudi pridevniška narava nekaterih kratic, npr. TV – ‘televizijski’ ali UV – ‘ultravijolični’):

USB-ključek → *USB ključek*
TV-sprejemnik → *TV sprejemnik*

Utemeljitev za smiselnost spremembe je tudi v raznolikih zvezah, ki se dnevno porajajo v slovenščini, zaradi katerih je zapis skupaj onemogočen. Če se pojavi nesklonljivi prilastek v pridevniški vlogi v priredni besedni zvezi z »navadnim«
pridevnikom, zveze ne moremo pisati skupaj (*evro in šengensko območje*), enako velja za kratice v teh pozicijah (*evro in EU območje*; *EU in bilateralni projekti*). Podobno velja v samostalniških zvezah z več levimi pridevniškimi prilastki (*kasko avtomobilsko zavarovanje*, *video varnostni nadzori*; *CRP hitri test*).

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Dvojna imena poklicev, Kritika imena »Ljubljana Festival«, Zloženske s kratično ali črkovno prvo sestavino ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

SESTAVLJENKE

Sestavljenke so besede, ki so tvorjene iz dveh polnopomenskih besed v podstavi, ob tvorbi je prva nadomeščena s predponskim obrazilom, druga pa tvori jedro tvorjenke, npr.:

prvotni ljudje → *praljudje*

višji standard → *nadstandard*

nižji oficir → *podoficir*

postjugoslovanski – pojugoslovanski

Predpona *post-* je prevzeta iz latinščine in označuje pomen 'po'. V SSKJ-ju se pojavlja npr. v naslednjih sestavljenkah:

pòstklásičen -čna -o [...] *nanašajoč se na čas po klasiki*: ta latinski izraz je postklasičnega izvora

pòstkomunízem -zma [...] *čas, razmere po padcu komunizma*

Pravopisni slovar SP 2001 pri sestavljenkah s predpono *post-* preusmerja k slovenščini bližji različici, v kateri je predpona *post-* nadomeščena s *po-*:

postoperativen → *pooperacijski*

postdiplomski → *podiplomski*

Tudi pridevnik *postjugoslovanski* je iz angleščine prevzeta sestavljenka, ki jo tam pišejo z vezajem (*post-Yugoslavian*), v slovenščini pa brez njega. V besedni zvezi *postjugoslovanska književnost* pridevnik označuje vrsto književnosti, ki je nastala v obdobju po razpadu Jugoslavije, najverjetneje na področju republik nekdanje Jugoslavije, danes samostojnih držav.

Izraz je sicer uporabljen 114-krat v Gigafidi 2.0, tudi v zvezi *postjugoslovanski film*, med drugim tudi v zvezi s samostalnikom *literatura*:

Berem tudi romane avtorjev iz postjugoslovanskih literatur, cenim denimo romane Dragana Velikića iz Srbije in Ksenije Popović iz Črne gore, pripovedi Radmile Karlaš iz Bosne in Hercegovine in poezijo Arbena Idrizija s Kosova. Upam, da ta moja izjava ne bo prizadela nobenega avtorja ali avtorice v slovenski književnosti in kulturi.

Z izrazom ni nič »narobe«, ni negativen, če ga ne uporabljamo v nepriemernem kontekstu. Je pa odraz najbrž slabše seznanjenosti z dejanskimi političnimi razmerami na področju nekdanje Jugoslavije. Slovenščini bližje je sicer uporabiti pridevnik *pojugoslovanski*, ki se tudi pojavlja:

Večine pojugoslovanskih težav ni mogoče odpraviti brez pozitivnega razvoja Srbije.

Podobno je z izrazom *postsovjetski* oziroma slovenščini bližjo različico *posovjetski*:

Zgodba razkriva podobo postsovjetske družbe. → Zgodba razkriva podobo posovjetske družbe.

predtest in potest

Gre za strokovna izraza, ki sta v splošnih besedilih redko rabljena: v korpusu splošne slovenščine Gigafida 2.0 so le štirje zgledi za izraz *predtest* in en zgled za izraz *potest*. Drugačna pa je slika v korpusu akademske slovenščine KAS; zgledi tam kažejo na precejšnjo uveljavljenost obeh izrazov v strokovnih besedilih:

Naloga 2 v potestu je narejena po istem principu kot tretja naloga v predtestu.

Sestavljenke lahko, enako kot zloženke, v besedilu tudi pisno krajšamo, ko jih povezujemo z vezniki ali predlogi, in sicer s pomočjo t. i. opustnega vezaja:

V empiričnem delu magistrskega dela smo v obeh razredih, kjer smo izvajali praktični del naloge, izpeljali pred- in potest.

Napačen pa je zapis **pred-test* oziroma **po-test*, saj sledi angleškemu izvirniku (v angleščini so sestavljenke pisane z vmesnim vezajem med predpono in podstavo).

predzvita struktura

Gre najbrž za strukturo, ki se jo zvije predhodno oziroma vnaprej, tj. pred nekim drugim postopkom. V tem primeru je pridevnik *predzvit* izpeljan-ka iz glagola *predzviti*, ki je tudi sam tvorjen iz podstavne zveze 'predhodno zviti'. V slovarjih slovenskega jezika, npr. v SSKJ-ju in SP 2001, najdemo še druge primere za sestavljenke, v katerih ima predpona *pred-* pomen 'poprej': taki so npr. samostalnika *predpriprava* in *predizobrazba*, glagola *predgreti* in *prednaročiti* ter pridevnik *predpripravljen*.

superjunak – super junak

Po pravilih SP 2001 pri tovrstnih tvorjenkah razlikujemo med zloženkami, ki jih lahko pišemo skupaj ali narazen (*super bencin* in *superbencin*), in med sestavljenkami, ki jih pišemo le skupaj (*superstruktura*). Razlikovanje med obema tvorjenkama izvira iz besedotvorne podstave: pri zloženkah imamo že v podstavi izraz *super*, ki ga uporabljamo v pomenu 'višji, visok, zelo', pri sestavljenkah pa izposojeno predponsko obrazilo *super-* nadomešča obrazili *nad-*, *čez-*.

Lik *superjunaka* ima (po Wikipediji) nadnaravne moči, ki jih uporablja za pomoč ljudem v boju proti zlu, je torej »nadjunak« (tudi ta beseda je sestavljenka). Lahko pa bi (pogovorno) kdaj uporabili tudi zvezo *super junak*, npr. *Pisateljica je ustvarila prav super junaka*, kjer pa ima *super* drugačen, pridevniški pomen – v smislu 'dober, izvrsten' ipd. – in s samostalnikom *junak* ne tvori stalne poimenovalne enote.

superživilo – super živilo

Beseda *superživilo*, ki je oznaka za živila, ki imajo ugodne prehranske lastnosti zaradi energije ali hranil, še ni leksikografsko obravnavana, besedotvorno pa je po določilih SP 2001 sestavljenka, zato jo pišemo skupaj: *superživilo*. V rabi se je uveljavila zlasti v marketinškem jeziku, v procesu determinologizacije pa je – kot nekateri podobni izrazi (*supernova*, *superprevoden*) – postala del splošnega pogovornega jezika.

V pogovorni rabi se seveda tudi v tem primeru uporablja zveza *super živilo* v pomenu 'zelo dobro, odlično živilo'.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Pisanje sestavljenk: »predtest« in »potest«, Kateri zapis je pravilen: »superživila« ali »super živila«?, Pomen pridevnika »postjugoslovanski« ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

JEZIKOVNE IZBIRE NA RAZLIČNIH JEZIKOVNIH RAVNINAH

PISNE DVOJNICE

JEZIKOVNE IZBIRE IN
NORMATIVNOST

IZBIRA USTREZNE BESEDE ALI
BESEDNE ZVEZE

IZBIRA PREDLOGA V
USTALJENIH BESEDNIH
ZVEZAH

PISNE DVOJNICE

Pisne dvojnice so različnih tipov: najbolj očitne so dvojnice, pri katerih lahko izbiramo med zapisom z malo ali veliko začetnico (npr. izlastno-imenski pridevniki v stalnih besednih zvezah s samostalnikom *Ahilova/ahilova peta*), a so najpogosteje povezane z različnim dojemanjem pomena takó zapisane besede (npr. vrstni – svojilni pomen pridevnika); precej pisnih dvojníc je v resnici besedotvornih in se nanaša na razlike v jezikoslovni interpretaciji načel za zapis skupaj ali narazen (npr. *kadar koli – kaddarkoli; videoposnetek – video posnetek*); za veliko skupino pisnih dvojníc pa bi lahko rekli, da so sopomenke, saj se razlikujejo največkrat zgolj v slovenski izreki oddaljenemu oziroma bližjemu zapisu, torej zaradi različne stopnje prevzetosti (*stadion – štadion; bonbon – bombon*). Nekatere se sčasoma tudi pomensko specializirajo (*inštrument* ‘glasbilo’ – *instrument* ‘pravno sredstvo’, ‘natančna naprava’).

Zdi se, vsaj tako je razbrati iz vprašanj v Jezikovni svetovalnici, da jezikovni uporabniki od vseh dvojníc najtežje sprejemajo prav pisne dvojnice in pričakujejo glede njihovega zapisa čim bolj nedvoumno kodifikacijsko napotilo.

Mnogo prevzetih besed je internacionalizmov, kar pomeni, da se pojavljajo v več jezikih in da je njihova podoba v slovenščini odvisna tudi od tega, prek katerega jezika smo jo neposredno prevzeli. Tu imajo močan vpliv jeziki v stiku (nekdanj nemščina, manj francoščina, v obdobju obeh Jugoslavij srbsko-hrvaški idiom in danes angleščina), kar je mogoče spremljati tudi z generacijskega vidika.

Pri podomačitvah v skladu z govorno uresničitvijo (*cocktail* > *koktajl* > *koktajl/koktejl*) sledimo normativno čim bolj ustreznemu in hkrati najbolj ustaljenemu zapisu ter upoštevamo razširjenost v rabi, etimološko upravičenost in težnjo po sistemski utemeljenosti.

bombon – bonbon

Samostalnik *bonbon* kljub prisotnosti v slovenščini v priročnikih ni bil kodificiran v podobi, ki bi sledila fonetični podomačitvi (tako kot npr. *sinfonija* > *simfonija*), saj je bila uzaveščena francoska etimologija.⁴⁷ SP 2001 je prvi priročnik, ki je sistemsko uveljavil načelo podomačitve za celotno besedno družino in namesto zapisov *bonbon*, *bonboniera* in *bonbonček* uvedel zapis v skladu z izreko: *bombon*, *bombonjera*, *bombonček* (slednjega je kot pisno dvojnico navajal že SSKJ). Čeprav v rabi ta oblika ni najpogostejša, se pojavlja vse pogosteje, in če prevzemanje obravnavamo kot proces, v katerem se zapis tudi prevzetih besed približuje izreki, je odločitev za zapis *bombon* priporočljiva.

brajica – braljica

Pisavo za slepe so po francoskem izumitelju Loiusu Brailu poimenovali *Braillova* oziroma *Brailleva pisava*. Ker v francoščini, slovenščini, nemščini priimek izgovorimo [bráj], lahko svojilni pridevnik zapišemo z obema svojilnima obraziloma (*-ov* – če upoštevamo zapis, in *-ev*, če upoštevamo izgovor), čeprav tako ali drugače zapisan pridevnik izgovorimo le [brájev-]. O tem tudi pravopisno pravilo v členu 960 (SP 2001). Ker ima sicer svojilni pridevnik lahko vrstni pomen, npr. 'vrsta pisave', ga po pravopisnem pravilu v členu 185 lahko pišemo tudi z malo začetnico, tj. *braillova/brailleva pisava*.

Popolna podomačitev in zapis z malo začetnico pogosto prekineta razvidnost pomenske povezave z izhodiščnim lastnim imenom, zato tako kot pri primeru *knajpova kava* (*Kneipp* > *Kneippova kava*) tudi v tem primeru pogosto zasledimo zapis *brajeva pisava*, ki z univerbizacijo

47 Francoska beseda *bon* pomeni 'dober'. Beseda *bonbon* je torej nastala s podvojitvijo osnovne besede, zato se tudi v francoščini ne piše po splošnem pravilu (pred *m*, *p* in *b* je zapisan *m*), temveč sledi etimologiji. Vir: Wikipedija (<https://fr.wikipedia.org/wiki/Bonbon>).

(poenobesedenjem) dobi obliko *brajica*. Res je, da predvsem v neuradni oziroma pogovorni rabi zasledimo tudi zapis *brajlova pisava* in izhajajočo poenobesedeno različico *brajlica*.

Zapis z *l* – *brajlica*, ki je bil dolgo v normativnih priročnikih kodificiran kot najprimernejši, je najbrž rezultat nefrancoskega branja primka *Braille* oziroma slovenskega branja po črki, ki ga zasledimo tudi v angleškem jeziku [brêjl]. V slovenščini se tuja imena izgovarjajo v skladu z zakonitostmi jezika, iz katerega ime prihaja, tuje glasove pa nadomeščamo s slovenskimi knjižnimi, s čimer pri imenu *Braille* nimamo težav. Pisava, ki nastane iz imena *Braille*, je torej v slovenščini *brajica*.

cepetavček – cepetalček

Besedo *cepetavček*, ki pomeni igračo v obliki lutke s premikajočimi se nogami in rokami, so naši predniki ustvarili iz pridevnika *cepetav* in manjšalnega obrazila *-ček*. Pridevnikov na *-av* danes ne tvorimo več, so pa (več je o tem napisal Anton Bajec v *Besedotvorju slovenskega jezika*, 1952) iz glagolov: *blebetav*, *cagavav*, *godrnjav*, *jezikav*, *klepetav*, *kričav*, *laskav*, *odrezav*, *šepavav*, *zaletav*, *zijav* ..., pa tudi iz samostalnikov: *dlakavav*, *domišljav*, *godrnjav*, *hrapavav*, *kilav*, *kuštrav*, *mršavav*, *muhav*, *pegav*, *slinav*, *solzav*, *škrbavav*, *žilav* ... Iz teh pridevnikov na *-av* lahko tvorimo poimenovanja za moške ali ženske s takimi (lahko bi rekli podstavnimi) lastnostmi, pa tudi za predmetnost, ki se nanaša na podstavni pomen:

- *slinavec* je 'mlad, nedorasel fant',
- *slinavka* 'žleza, ki izloča slino',
- *pegavka* je 'pegasta ženska' in tudi vrsta morskega polža,

... poleg teh pa tudi *godrnjavavec* in *godrnjavka*, *šepavavec* in *šepavka*, *cepetavček* ...

dezodorant – dezodorans – deodorant

Beseda *dezodorant* ima kar nekaj pisnih različic, povezanih z varianto predpone *de-*, tj. *dez-*, pa tudi s končajema besede, ki sta tako *-ans* kot *-ant*. Predpono *dez-* uporabljamo kot varianto predpone *de-*, če se korenska beseda začne s samoglasnikom: SP 2001 našteva *dezinficirati*, *dezodorirati*, *dezavuirirati*; *deziluzija*. Korenska beseda je namreč *odorant* (angl.) in pomeni 'snov z močnim vonjem'. Pod vplivom tujih jezikov, zlasti anglešči-

ne, nemščine in italijanščine, so različico brez *z* (*deodorant*) prevzeli tudi nekateri slovanski jeziki, npr. češčina in hrvaščina, medtem ko poljščina, srbsščina in slovenščina ohranjajo prvotni zapis – *dezodorant*.

Po navedbi v Toporišičevi *Slovenski slovnici* (2000: 161 id.) obrazilo *-ans* lahko označuje le vršilnika dejanja (predmet ali stvar, ki neko dejanje opravlja ali je zanj namenjeno: *konservans, dezodorans, stimulans*), obrazilo *-ant* pa bodisi vršilca dejanja (*diplomant, emigrant, komandant, demonstrant, sekundant, zabušant*) bodisi vršilnika (*dešifrant, oksidant*).

Kljub temu pa SP 2001 po zgledu SSKJ-ja usmerja od *dezodoransa* k *dezodorantu*. Pisne različice *deodorans*, katere raba pod vplivom tujih jezikov vse bolj narašča, ta dva slovarja še ne navajata. Slovnično (besedotvorno) utemeljen bi bil torej zapis *dezodorans* (vršilnik), glede na normativne določitve slovarjev pa *dezodorant*.

dezaktivirati – deaktivirati

Kot je bilo pojasnjeno že pri pisnih dvojnicah *deodorant* in *dezodorant*, je bila predpona *dez-* uporabljena kot varianta predpone *de-*, če se korenska beseda začne s samoglasnikom (*dezinficirati, dezodorirati, dezavuirati; deziluzija*; SP 2001).

Pred glagolom *aktivirati* je upravičeno uporabiti predponsko varianto *dez-*, na kar opozarja tudi redakcija glagola *deaktivirati* v SP 2001, saj je zapis *deaktivirati* odsvetovan (zapis s puščico), uporabnik pa je usmerjen h glagolu *dezaktivirati*. Glagol *dezaktivirati* je (brez pisne dvojnice *deaktivirati*) uslovarjen v prvi in drugi izdaji SSKJ-ja (1970, 2014), v drugi izdaji sta obe pisni različici uslovarjeni kot enakovredni. Pregled gradiva kaže, da gre za pravi pisni dvojnici, saj drugi pomen, ki se izkazuje pri *deaktivirati* (po *Slovarju novejšega besedja*, 2012), ni izpričan. Normativno nevtralizacijo, ki je nakazana s SSKJ-jem, izkazuje tudi besedilni korpus Gigafida 2.0, saj oblike s predpono *dez-* številčno zaostajajo.

Izhajajoč iz tradicije slovenskega besedotvorja in pravopisja, sta torej nekdanj normativno neenakovredni tvorjenki postali enakovredni, tj. obe primerni za rabo v knjižnem jeziku.

izgovarjava – izgovorjava

Zapis *izgovarjava* namesto *izgovorjava* je besedotvorno utemeljen, saj naj bi izhajal iz iterativnega glagola, kot piše Anton Bajec v svojem *Besedotvorju slovenskega jezika* (1950):

Govoriti nima iterativa, pač pa zloženke *iz-*, *pre-*, *po-*, *nagovarjati*, zatoorej *izgovarjava*, ne pa **govorjava*.

SP 2001 rabo samostalnika *izgovorjava* odsvetuje, SSKJ v obeh izdajah z razlagalnim sinonimom usmerja k besedotvorno upravičeni, danes bi težko rekli tudi ustrežnejši – *izgovarjavi*, saj v rabi po pogostnosti močno prevladuje prav odsvetovana varianta: npr. v korpusu Gigafida zapis *izgovarjava* uporabi le 15 % piščočih.

konkistador – konkvistador

Za sklop *qu* velja, da smo v slovenščini pod vplivom latinskega branja tako zapisane besede iz španščine, portugalščine zapisovali in brali kot *kv*. Z globalno približanim svetom in jeziki v njem je prišlo do tega, da besede prevzemamo neposredno iz španščine, portugalščine ..., število posameznikov z znanjem teh jezikov narašča, zato je prav, da se ozremo po navadah sodobnih govorcev slovenščine:

Svoboda Evropejcev je svoboda konkistadorjev, je svoboda do uničevanja. Sem spada recimo svoboda do lova.

V ruščini so zapis *konkvistador* (s *kv*) že opredelili kot zastarel in arhaičen, a dopuščajo dvojnico v knjižni normi. Taka praksa bi bila – glede na uveljavljanje oblike *konkistador*, ne *konkvistador* – najverjetneje najbolj primerna tudi za slovenski knjižni jezik.

kvinoja – kinoja

O sklopu *qu* – *kv* smo pisali pri samostalniku *konkistador/konkvistador*. Samostalnik *kvinoja* ima v več evropskih jezikih pisne dvojnici *kinoja* ali *kvinoja*, pri nas se zapis *kvinoja* uveljavlja, na kar kaže *Sprotni slovar* Domna Krvine, a se pojavlja tudi v ustrežnejši obliki *kinoja*. Glede na to, da je beseda razmeroma nova, se zdi smiselno opozoriti na primernejši zapis že zdaj:

Ali veste, kaj je kinoja? Ta rastlina, ki je bila eno izmed osnovnih živil Inkov, vsebuje veliko beljakovin, vitaminov, mineralnih snovi in nenasičenih maščobnih kislin.

marsejeza – marseljeza

Podobno kot pri paru *brajlica* in *brajica* se sodobno poznavanje francoske izreke prenaša v zapis tudi drugih besed. Tako bi se ime francoske himnične pesmi, ki izvira iz *Marseilla* [marsêj], moralo glasiti *marsejeza*, in ne *marseljeza*, kot je zapisano v naših slovarjih druge polovice 20. stoletja, npr. SSKJ-ju, pa tudi v izdaji iz leta 2014:

marseljéza -e [...] *francoska revolucionarna pesem in državna himna*: peti marseljezo; orkester je zaigral marseljezo / zapornik je vso noč žvižgal marseljezo; pren. ta pesem bo postala naša marseljeza

V rabi že najdemo izreki ustrezne zapise, npr. v Gigafidi v razmerju 1 proti 3 za *marseljezo*, a je tudi število nekodificiranih pravih zapisov visoko. Priporočamo torej zapis *marsejeza*:

Prebudniško pesem »Naprej zastava Slave« so večkrat imenovali tudi slovenska marsejeza, postala pa je simbol narodnega boja vseh Slovencev in narodna himna.

okoljski – okolijski

V pravopisnem slovarju SP 2001 so predvideli pisno možnost *okolijski*, torej tisto, ki sledi vzorcu *ladja – ladij – ladijski*. V dvojinskem in množinskem roditelju samostalnikov, ki se končujejo na soglasnik + *j* + samoglasnik (*vodja, ladja, okolje*), se v sklop dveh soglasnikov praviloma vrine neobstojni samoglasnik *i* (npr. *vodja – vodij, ladja – ladij, okolje – okolij*; o tem več v SP 2001, člen 738). Tak *i* namreč šele omogoči izgovor teh oblik: *vodij, ladij, orodij, soglasij, dvoumij*. Oblik **ladj, *ladijski* ipd. ne moremo izgovoriti in so zapisane nepravilne.

Zaradi sistemskega pravila so tudi v sklopa *lj* in *nj* nekdanji vrivali neobstojni *i*, kot utemeljuje SP 2001 v členu 738, »samo v primerih, ko se zavedamo izpeljave iz samostalniške podlage na *l* ali *n*, in sicer s priponskim obrazilom *-je*«, npr. *ostenje* (čisto jasno iz *stena*), *okolje* (iz *okol-*) in *vesolje* (iz ?). Ker se nam ta, besedotvorna utemeljitev *i*-ja danes ne zdi več odločilna, saj je lahko nejasna in vprašljiva, jo je nadomestila utemeljitev o izgovorljivosti soglasniškega sklopa: če lahko brez težav izgovorimo oblike in izpeljanke *okolj* in *okoljski*, *vesolj* in *vesoljski*, *ostenj* ipd., *i*-ja v

njih ni treba pisati. Dvojnico *okolj* in *okolij* navaja druga izdaja SSKJ-ja (2014). Prav tako je sistemskemu pravilu prilagojena oblika *vesolij*.

Obliki *okolj* in *okoljski* priporočamo, ker sta izgovorljivi. Pri *ladja*, *večglasje*, *močvirje*, *tromostovje*, *dvopičje* ipd. je, kot rečeno, drugače: brez *i*-ja v rodilniku dvojine/množine in v morebitni pridevniški izpeljanki ne gre.

Opisano odstopanje ni osamljeno. Pri tvorbi pridevnika lahko pride tudi do drugačnega preoblikovanja: iz samostalnika *podeželje* (rod. dv./mn. *podeželj* in *podeželij*) izpeljani pridevnik *podeželski* je izgubil tako vrtnjeni *i* kot tudi drugi zvočnik *j*.

poganjalček – poganjavček

Beseda *poganjalček*, ki je zabeležena v tretji izdaji SSKJ-ja (eSSKJ) s pomenom 'otroško kolo brez pedalov, ki se ga poganja z odrivanjem od tal', najdemo pa jo tudi v *Razvezanem jeziku, prostem slovarju žive slovenščine*,⁴⁸ se piše na ta način, z *l*-jem, in je manjšalna oblika istopomenske besede *poganjalec*. Zadnje je izpeljanka iz glagola *poganjati*, katerega podstavi je dodano obrazilo *-álec*, pa naj se to nanaša na človeka, ki je spodbujevalec razvoja, ali na napravo. Iz samostalnika *poganjálec* z manjšalnim obrazilom *-ek* dobimo besedo *poganjálček*. Do teh dveh novih besed smo prišli v zadnjih letih s pojavom novega predmeta.

Potočka zijalka – Potočka zijavka

Ime jame v skalni steni nad Solčavo bi se moralo pisati in izgovarjati *Potočka zijavka*, tako kot druge jame (*zijavke*) v Zgornji Savinjski dolini ali po SSKJ-ju tudi 'ženska, ki se (rada) kje zadržuje in si radovedno kaj ogleduje'.

Pridevnik *zijav* pomeni 'tak, ki je razmeroma široko odprt': *zijava usta* ali *zijavo brezno*. Pravopisni slovar ima ob neustreznem zapisu *Potočka zijalka* implicitno določeno še, da se *zijalka* izgovarja samo z *l*, kar pa je v nasprotju z jezikovno resničnostjo. Za nameček pa pravopisni slovar SP 2001 navaja ustrezno zapisane oblike *zijav*, *zijavec* in *zijavka*. Zapis *zijalka* v imenu najdišča *Potočka zijavka* se je v tisku uveljavil že pred

⁴⁸ Razvezani jezik, prosti slovar žive slovenščine. Spletna stran: <<http://razvezanijezik.org/?page=Naslovnica>>.

drugo svetovno vojno zaradi vplivnega raziskovalca Srečka Brodarja, ki je zapis žal hiperkorigiral. Nič čudnega, saj so bili samostalniki na *-avec/-ivec* ipd. še nekaj desetletij prej v Pleteršnikovem slovarju (1894–1895) prevladujoče pisani na ta način (npr. tudi *bravec* in *častivec* za današnji *bralec* in *častilec*).

prekaren – prekeren

Pridevnik *prekaren* (najpogosteje v zvezi *prekarni delavec*, pogovorno *prekarec*; *prekarno delo*; *prekarna zaposlitev* v pomenu ‘zaposlitev za določen čas, v različnih oblikah, najpogosteje brez pravic do dopusta, prispevkov za zavarovanje in podobno’), ki izhaja iz latinske *precarius* (prvotno ‘izprošen, priberačen, začasen, odvisen od volje drugega’; kasneje ‘nestalen, negotov, prehoden’), so pravniki v pomenu ‘prepustitev nečesa drugemu do preklica’ uporabljali že dolgo, preden je pred leti tudi na Slovenskem prešla v poljudno rabo. Po rimskem pravu je lastnik namreč lahko prepustil lastnino v rabo nekomu drugemu do preklica. Tako pravno razmerje se je imenovalo *prekarij*, prejemnik pa je bil *precario accipien*, *prekarist*.

Pisno različico *prekeren* v 20. stoletju zasledimo v različnih virih in tudi z različno normativno vrednostjo:

- Breznik v SP 1920 besedo *prekeren* zaradi francoskega izvora označuje s križcem, torej prepoveduje, ter priporoča sopomenki *omahljiv*, *negotov*: † *prekeren* (fr. *précaire*).
- Prvi povojni pravopis (SP 1950) besedo *prekeren* s križcem označuje kot nedovoljeno za knjižni jezik (+ *prekeren*) in usmerja k pridevnikom *negotov*, *sporen*, *tvegan*, *kočljiv*; tudi v zvezah *prekerno vprašanje*, *prekeren položaj*).
- V Verbinčevem *Slovarju tujk* (1968) se pridevnik *prekêren* pojavi kot normativno nevtralen (saj slovar že v svoji zasnovi ne označuje normativno odsvetovanih besed), in sicer takole: *izprošen*, *na prošnjo ali do preklica dovoljen*; *odvisen od tuje volje ali okoliščin*; *začasen*; *negotov*; *tvegan*; *kočljiv* (Verbinc pa v slovar vključuje tudi samostalnik *prekârij*). Tudi *Veliki slovar tujk* iz leta 2002 sledi Verbinčevi rešitvi.

Razlog za zapis *prekeren* je verjetno dejstvo, da smo besedo tedaj prevzeli pod vplivom izreke v germanskih oziroma romanskih jezikih (npr. nem-

ški pridevnik *prekär*), kar je zaznamovalo zapis v slovenščini. Razlog za zapis z *a* (npr. pri samostalniku *prekariat* 'nov, socialno heterogen družbeni razred') pa je analogija z vzporednim *proletariat*. Lahko bi rekli, da je bila različica z *e* prevzeta glede na izgovorno prakso (vsakdanji jezik: *prekeren*), različica z *a* pa glede na pisno prakso (strokovni jezik: *prekarij*, *prekarist*). Prišlo je do pojava pisnih dvojnic (*prekaren/prekeren*), ki velja danes tudi za izpeljanke iz pridevnika: *prekarnost/prekernost* (sam.), *prekarno/prekerno* (prisl., npr. *prekarno zaposlen delavec*), v manjši meri pri *prekarizacija* (sam.). Različici *prekaren* bi bilo smiselno dati prednost zaradi enotnosti rabe v terminologiji in splošni rabi ter zaradi poenotenja v okviru besedne družine. Tako rešitev so uveljavili tudi v drugi izdaji SSKJ-ja (2014).

promil – promile

Slovenski izraz *odtisoček* (zapisan s simbolom ‰) je v slovenščini bolj znan kot *promile*. Beseda je prevzeta iz latinščine (lat. *per mille*) in razširjena v mnogih jezikih. V primerjavi s sopomenskim parom *procent* proti *odstotek* je slovenska ustreznica *odtisoček* precej manj razširjena in uveljavljena. V javnosti, pa tudi v knjižni rabi pa se vse pogosteje uporablja beseda *promile* v podomačeni obliki *promil*. Čeprav se obliki razlikujeta zgolj v imenovalniku in enako glasečem se tožilniku ednine, že pregled nekaterih pregledanih besedil (npr. učbenikov, agencijskih obvestil) kaže na uveljavljanje zapisa brez končnega *e*:

Na območju ene policijske postaje so izvajali tudi akcijo Promil.

Enota za alkohol v povezavi z vožnjo je promil.

Spremembe imenovalniškega zapisa so povezane s poenostavljanjem, ki pa ga ne zaznavamo le v slovenščini, temveč tudi v angleščini (npr. *Oxford English Dictionary: permil*). Pregledano gradivo kaže na uveljavljanje pisne dvojnice, ki je naši (normativni) slovarji še niso evidentirali, v prihodnje pa jo zagotovo bodo.

O PISNEM ZAPIRANJU ZEVA

Pri veliko prevzetih besedah se srečujemo z zevom (ali hiatom), pojavom, ko med dvema samoglasnikoma, zlasti v sosledju samoglasnik *i* + drug samoglasnik, čutimo vrzel in jo izgovorno zapolnimo s soglasnikom *j*. Po-

jav v slovenščini opažamo najpogosteje pri prevzetih besedah, kot so npr. *diamant*, *higiena*, *olimpijada*, *pacient*, *revija*, *revijalen* ... Odprto pa ostaja vprašanje, kako te besede zapisati – v skladu z govorno uresničitvijo (npr. *olimpiada*) ali brez vmesnega soglasnika *j* (npr. *diamant*). Jezikoslovci si vse od 19. stoletja namreč niso bili enotni glede tega, ali se bo zev zapiral dosledno (Levstik, Škrabec, Štrekelj, Glonar, Toporišič) ali pa bo zaprt le v posameznih starejših besedah, ki jih že občutimo kot domače (npr. *milijon*, *milijarda*, *misijon*, *špijon* ...), ter v nekaterih obrazilih, npr. *-ija* (Miklošič, Cigale, Pleteršnik, Levec, Breznik). Slednje je tudi razlog za razlike v okviru besednih družin, npr. *materija* – *materialen*; *olimpijada* – *olimpionik*.

Zakovitost, ki jo je mogoče danes, po več kot sto letih, izpeljati iz vsega na papir prelitega védenja, je, da s pogosto rabo besede postanejo slovensko piščočemu bližje in se tudi v zapisu hitreje prilagodijo slovenskemu izgovornemu načinu. Tako je bilo tudi pri besedi *olimpijada*, ki jo še v prvi izdaji SSKJ-ja najdemo zapisano kot *olimpiada*, v drugi izdaji pa so sestavljavci uporabnike usmerili k podomačenemu zapisu *olimpijada*; podobno tudi *gimnazijada*, *univerzijada*.

Sčasoma pisno podomačimo večino prevzetih besed, pri tistih z zevom se ravnamo po prevladujoči rabi: ko zaznamo, da se raba nagiba k zapisu z *j*, se sprememba odrazi v priročnikih. V skupini besed, ki so zapisane z *j* šele v zadnjih desetletjih, so poleg *olimpijade* tudi *revijalen*, *manijak*, *azijat* in *amonijak*, če se seveda sklicujemo na kodifikacijo v zadnjem pravopisnem priročniku. Vse pogosteje so fonetično zapisane tudi besede *afrodizijak*, *familijaren* ipd.

amonijak – amonjak

Pri terminološkem izrazju se v kodifikacijskem postopku navadno opremo na odločitve, ki so jih sprejeli v stroki. Toda beseda *amonijak* ni omejena le na ozko strokovno okolje, temveč je bila, kakor pričajo naši gradivski viri, v rabi razširjena in zato podomačeno zapisana že v Pleteršnikovem *Slovensko-nemškem slovarju* (1894/95), prav tako v prid zapisu *amonijak* govorijo različna gradiva že iz druge polovice 19. stoletja (*Kmetijske in rokodelske novice*, *Slovenski gospodar*, *Učiteljski tovariš*). Za *amonijak* torej ni mogoče trditi, da je šele s procesom determinologizacije v zadnjem obdobju postal del vsakdanjega občevalnega jezika in se pisno podomačil. Res pa je, da so zapis

amoniak normirali priročniki druge polovice 20. stoletja (SP 1950, SP 1962, SSKJ), kar je ob močnem vplivu mednarodnega izrazja zagotovo vplivalo na utrditev tujega zapisa *amoniak* v slovenskem kemijskem jeziku.

Leta 2001 je pravopis ponovno normiral podomačeni zapis *amonijak*, posledica tega je, da gradivo po letu 2004 (npr. dnevno časopisje, spletni dnevnik ...) izpričuje naraščanje zapisov, ki ustrezajo glasovni podobi te besede. Celo v posameznih didaktično strokovnih besedilih (npr. v učbenikih za kemijo) zadnjega obdobja najdemo opozorila, da je odslej v rabi podomačeni zapis *amonijak*. Za ponovno uveljavljanje nepodomačenega zapisa tako nimamo nobene jezikoslovne utemeljitve, ne z vidika terminologije ne z vidika pravopisja, celo nasprotno: v procesu podomačevanja bi to pomenilo, da smo naredili korak nazaj.

SOGLASNIŠKE SKUPINE ŠP – SP IN ŠT – ST

V slovenski pravopisni tradiciji je razmerje med soglasniškimi skupinami *šp – sp* (*inspekcija – inšpekcija*) in *št – st* (*instalacija – inštalacija*) že od nekdanj predmet razprav. Vprašanje ni bilo niti načelno niti praktično rešeno v nobenem od dosedanjih pravopisnih priročnikov. Tako je že leta 1935 Anton Breznik odločitev sestavljavcev pravopisnih pravil zagovarjal z dejstvom, da bi bila uklonitev fonetičnemu pisanju prevelik poseg v dotdanjo pisno normo. Zapisal je, da si s Franom Ramovšem »nista upala« pisati *š* v obsegu, kot bi ga zahtevala dejanska govorna praksa, temveč sta sprejela le nekaj zgledov, da bi nakazala smernice za pisni jezik. Zavedala pa sta se, da se med ljudmi govori večinoma *š*.

V prvih dveh povojnih pravopisih so bile začrtane smernice, ki nam težave povzročajo še danes. Ta dva pravopisa sta namreč ohranjala *sp* in *st* v zapisu in izgovoru pri »tujkah« (*inspiracija, specifičen*), *št* in *šp* pa sta pisala v »udomačenih sposojenkah« (*študent, inštitut*). Rezultat te neposrečene in za uporabnika težko ugotovljive delitve je bila na eni strani pomenska diferenciacija (*institut – inštitut*), ki je razvidna iz današnjega pravopisa (SP 2001), po drugi strani pa usmeritev k nepodomačenemu zapisu (*institucija, institucionalizirati*).

Ali je kodifikacija, ki jo ustvarja SP 2001, v resnici približana dejanski jezikovni praksi, preverjamo tudi s pregledom pisne prakse v besedilnih korpusih.

Medtem ko raba potrjuje pravopisni dogovor pri pomenski razdelitvi pisnih različic *institut* 'skup pravnih določil' in *inštitut* 'ustanova' ter potrjuje tudi zapisu *institucionalizirati* (in ne *inštitucionalizirati*), pa je pri samostalniku *institucija* mogoče opaziti naraščanje števila zapisov *inštitucija* s povsem identično kolokabilnostjo (*finančna, državna, pristojna, evropska institucija/inštitucija*), torej družljivostjo v stalnih besednih zvezah, kar bi morale jezikoslovce v prihodnje spodbuditi h kodificiranju dvojnice, torej: *institucija* tudi *inštitucija*.

Manj dosledno je bilo v SP 2001 rešeno vprašanje zapisa besede *inštrument* – *instrument* in besedne družine. V skladu s prevladujočo govorno prakso je priročnik kodificiral nepodomačeni zapis *instrument* v pomenu 'natančna priprava pri strokovnem in znanstvenem delu' ali 'pravno sredstvo' (vzporedno tudi *instrumentalizirati* 'doseči, da nekdo postane orodje, sredstvo za doseg cilja') in podomačeni zapis *inštrument* v pomenu 'glasbilo', kar bi bilo smiselno upoštevati. Žal tega načela ni dosledno uveljavil za celo besedno družino, čeprav se v rabi pojavljajo tudi *inštrumentalen, inštrumentalist* (ob sicer prevladujočih *instrumentalen* in *instrumentalist*).

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Kdaj je »bonbon« postal »bombon«?, Od domačega k tujemu oziroma od »amonijaka« k »amoniaku«?, Pisava za slepe je »brajlica« ali »brajica«?, Kaj je prav »prekaren« ali »prekeren«?, Izgovarjava matematičnega znaka % – promile ali promil? ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

JEZIKOVNE IZBIRE IN NORMATIVNOST

O NORMATIVNOSTI

V slovarjih so normativno manj priporočljive besede in zveze označene različno – v skladu s konceptom posameznega slovarja. S konceptom ni mišljena le smiselna razporeditev prvin slovarskega sestavka, temveč tudi odnos do knjižnojezikovne norme.

Odnos do knjižnojezikovne norme je v preteklosti pogosto označeval purizem (čistunstvo), a ta ideologija ni več del sodobnega usmerjanja jezika, še zlasti, ker nam pogled v bližnjo preteklost pokaže, da je ta ideologija preveč odvisna od družbenega ali celo političnega ozračja in od nasprotovanja jezikovnim vplivom tistih narodov, ki so se izkazovali kot neposredno dominantni. Ko je bila to nemščina, so bile zaradi negativnega odnosa do nje prepovedane in preganjane, npr. sestavljenke tipa *predprostor* (še v SP 1962), ki so danes povsem nevtralne sestavine jezika. Zaradi pretiranega vpliva francoščine v meščanskem okolju je Anton Breznik pred drugo svetovno vojno nasprotoval francoščini in izposojenkam iz nje; kasneje, v obdobju jugoslovanskega in srbskega unitarizma, se je opozarjalo na srbizme ipd. Čeprav celovite raziskave glede zastarelosti normativizmov, torej normativnih prepovedi, v slovenščini nimamo, se postopoma odmikamo od teh trendov, na kar kažejo tudi novejši oziroma prenovljeni slovarji. Pri pripravi druge izdaje SSKJ-ja so se uredniki tako (s črtanjem normativnih oznak) odrekli nekaterim podobno utemeljenim prepovedim:

SSKJ (1970)

dostojen [...] neprav., z rodilnikom *vreden*: tak sin je dostojen svojega očeta; človeka dostojno življenje

SSKJ (2014)

dostojen [...] z rodilnikom *vreden*: tak sin je dostojen svojega očeta; človeka dostojno življenje

Oznaka »nepravilno« je uporabljena ob besedah in zvezah, ki »nasprotujejo« normi knjižnega jezika (SSKJ2, Uvod, člen 154).

Jezikoslovci, ki so se ukvarjali z jezikom in jezikovnimi variantami kot odrazom živosti sistema, so purizem tudi v njegovih precej trdoživih obdobjih vztrajno zavračali, saj ne izkazuje zrelega in odgovornega odnosa do jezika. V preteklosti je bila raba posameznih besed obremenjena s slogovnimi omejitvami, ki niso bile slovnično, temveč puristično motivirane, pogosto pa vezane na zapovedi, ki se niso oblikovale iz jezikovne rabe, temveč so bile pogosto plod dogovora lektorjev v časopisnih hišah in so bile podrejene politiki enotnega jezika v okviru posameznih medijev. Od tam so postopoma prehajale v splošne priročnike. Danes se tako pogosto srečujemo z zelo neuravnoteženim izrecnim prepovedovanjem posameznih besed (npr. *razkorak* v pomenu 'razhajanje'), dopuščamo pa manj primerne novejšje jezikovne prvine, ki podobne obravnave v preteklosti niso bile deležne.

Tradicionalno se normativnost slovarja povezuje s številom uslovarjenih izrazov, ki se sicer pojavljajo v knjižnem jeziku, a jih stroka zaradi jezikovnokulturnih razlogov ne priporoča, zato so v slovarju označeni z normativnoeksplicitnimi sredstvi. Med njimi so v starejših slovarjih in pravopisnem slovarju uporabljena grafična znamenja kot pika, krožec, puščica, v slovarjih z opisno normativnostjo pa se pojavljajo oznake (kvalifikatorji) kot »nepravilno«, »pogovorno«.

SSKJ (1970)

stavkujóč -a -e [...] neprav. *stavkajoč*: stavkujoči delavci; sam.: zahteve stavkujočih

SP 2001

bórba -e [...] → *boj*

živéti -ím [...] °živeti ženo in otroke *preživljati*

akadémikinja -e [...] •akadémkinja

Med bolj prikrita normativna sredstva uvrščamo ležeči tisk. V obeh aktualnih slovarjih – pravopisnem in SSKJ-ju – je ležeči tisk definiran nekoliko različno: v pravilih SP 2001 je med razlagami normativnih oznak v pravopisnem slovarju pojasnjeno, da ležeči tisk označuje vse, kar je v knjižnem jeziku nevtralnno, oziroma da je v ležečem tisku zapisana navadnejša dvojnica.

samokrés -a [...] neobč. *pištola, revolver*

V SSKJ-ju ležeči tisk označuje sopomenko. Če je zapisana za razlago in ločena s podpičjem, jo obravnavamo kot nadrejeno, sopomenke, zapisane za vejico, pa obravnavamo kot enakovredne:

adoptirati -am [...] *vzeti tujega otroka za svojega; posvojiti*: želel je tega otroka adoptirati; pren. domačini priseljencev niso adoptirali

samovnják -a [...] geogr. *večja, osamljena skala, ki jo je ledenik prinesel od drugod; balvan*

sêmpler -ja [...] glasb. žarg. *elektronska naprava za snemanje vzorcev zvoka, glasbe, vzorčevalnik*: nota, skladba je bila zaigrana na sempler; zvoki iz semplerja / digitalni sempler

aficírati -am [...] knjiž. *škodljivo vplivati na kaj, prizadeti*: njihovo kulturo so aficirali tuji vplivi

delati na in pri projektu

Razlikovanje med zvezama *delati pri* in *delati na* je povezano s samostalnikom, ki sledi predlogu. Raba predloga *na* je nevtralna, če samostalnik označuje nekaj prostorskega (*delati na področju turizma, delati na kmetiji, terenu, polju, radiu ...*, *na banki, občini*). Kadar uporabljamo zvezo glagola *delati* in predloga *na* v pomenu 'z delom omogočati nastajanje nečesa' (*delati na slovarju, projektu*), pa nam normativni priročniki rabo predloga *na* odsvetujejo.

Kako pa je v drugih priročnikih? Že SSKJ (pa tudi SSKJ2, 2014) zgradbo *delati na slovarju* označuje kot publicistično, torej slogovno manj primerno, in usmerja k *sestavljati ga*. SP 2001 npr. namesto zgradbe *delati na tem, da ...* usmerja k zvezam tipa *prizadevati si za ...*, namesto *delati na slovarju pa delati pri slovarju* ali *sestavljati slovar*.

Tudi starejši lektorski priročniki (npr. Sršenov *Jezik naš vsakdanji*, 1998) so do te zveze odklonilni in namesto nje priporočajo: *delati pri projektu ...*, *pripravljati projekt*, *prizadevati si za projekt ...*, *imeti v delu projekt* ipd. *Vezljivostni slovar* A. Žele (2008), ki nima normativnega značaja, zgradbi *delajo s pravopisom* in *delati na pravopisu* izenačuje.

dočim

Beseda *dočim* je hrvaškega izvora in je v slovarju hrvaškega jezika opredeljena kot arhaična; danes jo nadomešča veznik *dok*. Besedo poznajo tudi vsi slovenski slovarji 20. stoletja: Pleteršnik jo opredeljuje kot hrvaško ali srbsko in umešča na območje Bele krajine. Vse do druge svetovne vojne ni bila normativno odsvetovana. V pravopisnih slovarjih, ki so izšli po letu 1945, pa je bila bolj poudarjena slovenska samobitnost, zato je večje število besed hrvaškega/srbskega izvora opremljenih s prepovedovalnim normativnim znamenjem. Tudi veznik *dočim* je odtlej prepovedan, nadomeščajo ga različna vezniška sredstva: v vlogi časovnega veznika zveza *medtem ko*, v protivnem pomenu pa vezniki *a*, *ali*, *pa*.

izgledati

Glagol *izgledati* so v preteklosti preganjali zaradi germanskega izvora, saj je kalk (dobesedni prevod) iz nemškega *aussehen*. V obdobjih nacionalno okrepljene skrbi za jezikovno kulturo so bile tako označene vse prepoznane izposojenke. Žal naši normativni priročniki take prepovedi največkrat kar ohranjajo, ne da bi se ukvarjali z morebitnimi spremenjenimi položaji rabe ali okoliščinami oziroma poiskali kake druge utemeljene razloge kot to, da je izraz germanizem. Zanimivo je, da je SSKJ izraz *izgledati* ovrednotil blažje, tj. kot pogovorni izraz (*nisem tako star, kakor izgledam*), kasneje nastali pravopisni slovar pa strožje – kot neknjižno pogovorni leksem (*izgleda bolan* → *videti je*).

izpostaviti – poudariti

Na nepravilnosti pri uporabi dovršnega glagola *izpostaviti* so opozarjali že različni slovarji, npr. SSKJ, SP 2001; tudi Janez Sršen v lektorskem priročniku *Jezik naš vsakdanji* (1998). Gre za uporabo glagola takrat, ko bi bilo bolj jasno povedano s *poudariti*, *narediti opazno* (SSKJ), *pohvaliti*, *opozoriti*,

posebej omeniti (Sršen 1998). Kljub tem opozorilom se v strokovni literaturi srečujemo z rabami glagola *izpostaviti* v pomenih 'predstaviti' in 'poudariti':

'predstaviti'

V nadaljevanju bomo izpostavili nekaj tipov sprememb in zgledov, ki nas spodbujajo k razmisleku o tem, da je pred vsako naslednjo izdajo normativnega slovarja treba ponovno preučiti različne tipe jezikovnih sprememb in inovacij in pri kodifikaciji upoštevati tudi sodobno jezikovno normo, kot jo prikazuje aktualno jezikovno gradivo.

Na podlagi ugotovitev smo izpostavili probleme predstavitve veznikov kot in kakor v obstoječi slovarski rešitvi in predlagali nekatera splošna načela predstavitve vezniških besed ...

'poudariti'

V prispevku bomo uporabljali izraz pravorečje v tem, ožjem pomenu; kadar bomo želeli zoženi vidik posebej izpostaviti, pa bomo uporabljali izraz (zborna) izreka.

Ta raba je tako razširjena, da pomenske interpretacije glagola *izpostaviti* v predstavljenih dveh pomenih ne moremo (več) označiti za slogovni ali normativni spodrsljaj, kar je bilo na osnovi sopomenske kategorizacije besedja v SSKJ-ju mogoče sklepati tudi zaradi oznake »publicistično«:

izpostáviti -im [...] dov. [...] 4. publ. *napraviti opazno, poudariti*: režiser je izpostavil predvsem intimno dramo osebne moralne odgovornosti

Nekaj drugega pa je, če govorimo o nedovršni različici glagola (*izpostavlja-ti*), ki ga leksikografi in normativisti niso evidentirali v pomenih 'poudarjati', 'predstavljati', 'delati nekaj opazno', zato tudi nikoli ni bil stilno-normativno označen: *izpostavlja-ti telo soncu, zraku; izpostavlja-ti se (smrtni) nevarnosti; javno izpostavlja-ti svoje neznanje* ipd. V slovarski predstavitvi v SSKJ-ju, ki velja za referenčni slovar, bi bilo smiselno med zgledi, ki se nanašajo le na konkretna, stvarna dejstva (*izpostavlja-ti telo soncu*), navesti tudi primer, ki bi uporabniku predstavil tudi v abstraktni svet preneseno rabo: *izpostavlja-ti nekaj vplivom nečesa ...*

ozaveščati – osveščati

Glagola *ozavestiti* (in *ozaveščati*) ter *osvetiti* (in *osveščati*) sta pomensko prekrivna v pomenu ' narediti, povzročiti, da kdo kritično presoja, spo-

znava svoja in tuja dejanja, mnenja ali čuti odgovornost zanje' in 'narediti, povzročiti, da kdo kaj spozna, se česa zave'. V zvezi *ozaveščanje javnosti* s pomenskega vidika bi lahko uporabili katerega koli od glagolov: *ozavestiti* ali *osvestiti javnost*.

Normativni priročnik SP 2001 (tako kot njegov predhodnik SP 1962, ne pa tudi SP 1950) glagol *osvestiti* odsvetuje in priporoča glagola *ozavestiti* in *ozaveščati*, verjetno zaradi podstavne starinske besede *svest*. Drugega razloga za ta normativizem ne najdemo. Izvorno praslovanski koren *svest* sicer prepoznamo še danes v zastareli samostalniški rabi v zvezi *ni si bil v svesti* (v pomenu 'ni se zavedal'), v pridevniški rabi *Jaz sem si bil čisto svest, da ...* V Prešernovih sonetih *Poezije* (1902) tudi v pomenu 'se zaveda':

*Hrast, ki vihar na tla ga zimski trešne,
ko toplo sonce pomladanako séje,
spet ozelénil semtertje bo veje,
naenkrat ne zgubi moči poprěšne:*

*al vender zanjga ní pomóči rešne;
ko spet znebi se gojzd snega odeje,
mladik le malo, al nič več ne šteje,
leži tam rop trohljivosti požrešne:*

*tak siromak ti v bran, sovražna sreča!
stoji, ki ga iz visokosti jasne
na tla telébi tvoja moč gromeča;*

*ak hitre ne, je smrti **svest** počasne,
bolj dan na dan brli življenja sveča,
dokler ji reje zmanjka, in ugasne.*

potrebno je ali treba je + nedoločnik

Napotek, da v knjižnem jeziku zvezo *potrebno je + nedoločnik* popravljamo v zvezo *treba je + nedoločnik*, je bil zapisan v izdajah *Slovenskega pravopisa* od leta 1950 naprej. V SSKJ-ju (v geslu *potreben*) je zveza sicer zapisana in ponazorjena, ni pa označena kot manj primerna. (Kot táko jo sicer obravnavajo še jezikovni koticiki in priročniki ob koncu 20. stoletja.) Obliki *potrebno* in *treba* sta v SP 2001 označeni kot povedkovnika v samostojnem geslu, v SSKJ-ju pa kot prislova v povedni rabi (oblika *potrebno* v pridevniškem geslu). Kot izvemo iz gesla *treba* v SSKJ-ju, ne gre le za nju-

no zvezo z nedoločnikom, ampak tudi za primere, kot je *če bo potrebno, ga bodo operirali*, v katerem naj bi po navodilih priročnikov uporabili obliko *treba*. V SP 2001 je nezapisani pridevnik *potrebno* skrit v geslu *potreben*: tako je po priročniku edino mogoče reči in pisati *delo je potrebno*, hkrati pa je odločno svetovano *treba je delati* (namesto *potrebno je delati*); oblika *potrebno* je lahko seveda tudi posamostaljeni pridevnik: *ukreniti vse potrebno*. Obliki *potrebno* se pripisuje, da je hrvaška in da v rabi spodkopava bolj domačo obliko *treba*.

Splošno navodilo torej pravi: obliko *treba* moramo uporabiti, če lahko stoji namesto oblike *potrebno*. Ustrezní napotek je v SP 2001 zapisan tako ostro in brez ostanka, da mnoge zmede, kajti ali je nujno popraviti tudi zapise kot:

Zdi se potrebno poudariti, da ...

Seveda ne, ker tu nedoločnik le tehnično stoji ob *potrebno* – veliko tesnejša je zveza oblike *potrebno* in glagola *zdeti se*, ki pa se je napotek ne tiče.

In kakšno je stanje v slovenskem jezikoslovju, ki predpisuje zamenjevanje ene oblike z drugo? V *Slovenski slovnici* (2004: 214) Jožeta Toporišiča beremo na primer »stvari poimenuje s krepkejšim izrazom, kot bi bilo potrebno«. Ni po pravopisu, vendar je čisto razumljivo, in ni napaka, ampak le slabša izbira med dvema stilnima možnostma. Mnogi uporabniki slovenščine se držijo v pravopisu zapsanega napotka, saj so tako rabo ponotranjili. Vendar pa bo treba razmisliti o nadaljnjem predpisovanju očitno težko vzdržnega.

prek v pomenu 'izražanje sredstva'

Tradicionalna stilistika je rabo predloga *prek* (*preko*) v pomenu 'izražanje sredstva, posrednika' zavračala, uporabnike pa so navadno napotili k predlogu *po*:

javnost je obvestil prek radia → *javnost je obvestil po radiu*

Tako prakso nadaljuje tudi SSKJ, v katerem je odsvetovana raba označena z oznako »neustaljeno« (*neustalj.*), kot nadrejena sopomenka pa je predlagan predlog *po*:

pismo so poslali prek kurirja → *pismo so poslali po kurirju*
prek radia vplivati na javno mnenje → *po radiu vplivati na javno mnenje*

SP 2001 to omejitev stopnjuje in rabo predloga *prek* v tem pomenu označuje kot prepovedano, svetuje pa nadomestilo s predlogom *po*. Sodobna raba izkazuje veliko pogostnost zvez *sporazumevati se prek spleta, prek interneta, prek elektronske pošte ...*, kar kaže, da jezikovni uporabniki rabe predloga *prek* v pomenu 'izražanje sredstva, posrednika' zlasti sodobnih elektronskih naprav (npr. *Obiskovalce prireditve je prek satelita nagovoril tudi Unicefov ambasador sir Roger Moore*) ne pojmujejo kot slabe oziroma neustrezne, temveč jo občutijo kot sprejemljivo možnost.

starš – starši

Zaradi spremenjene družbene stvarnosti in načina življenja ter posledično drugačnih oziroma novih poimenovalnih potreb se je nekdanje množinski samostalnik *starši* uveljavil kot števeni samostalnik:

- v ednini: *identifikacija, stiki s staršem; privolitev biološkega starša;*
- v dvojini: *biološka starša.*

Edinske in dvojinske oblike se danes pojavljajo ne le v neformalnih govornih položajih, nestrokovnih besedilih ipd., temveč v knjižnem jeziku in različnih funkcijskih zvrsteh (od leposlovja, publicističnih besedil, znanstvenih besedil ... do zapisov v zakonih, npr. v Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, Zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, Zakonu o socialnem varstvu, Zakonu o izvršbi in zavarovanju).

Sicer je že SSKJ nakazal na obstoj edninske oblike, čeprav je bila označena z oznako »stil.«, kar pomeni »stilno obarvanost«, pri čemer se je izognil natančnejši opredelitvi plasti, v kateri je izraz rabljen, oziroma stila, za katerega je značilna raba edninske oblike *starš*. Pri tem je bil bolj konservativen slovar SP 2001 z opredelitvijo edninske oblike kot »neknjižno pogovorne«, torej neprimerne za knjižno rabo, v kateri jo je treba nadomestiti z zvezo: *eden od staršev*.

Druga izdaja SSKJ-ja (2014) kot nevtralnno v knjižnem jeziku beleži tudi rabo edninske oblike ob množinski iztočnici, kar dodatno utemeljuje s ponazarjalnim gradivom in s tem omehča strogost pravopisa. Samostalnik *starš* je danes v knjižnem jeziku sprejemljiv in v veliko ubeseditvah tudi nepogrešljiv.

stárši -ev [...] ed. *eden od njih*: starš, pri katerem otrok živi, izvršuje roditeljsko pravico; biti starš ni enostavno, biti dober starš še manj *oče, mati*

tekom

Predlog *tekom* je nepravi predlog. Slovarji povedo, da se veže z rodilnikom in ima sopomenko *med*, da ga v knjižnem jeziku bodisi odsvetujemo (in namesto njega priporočamo predlog *med*) ali pa ga uvrščamo med sredstva, značilna za publicistiko in pisarniško ali uradniško rabo.

Stari pravopis iz leta 1962 je *tekom* še označeval z normativnim znamenjem ničlo oziroma krožcem, kar pomeni, da za knjižno rabo ni bil dovoljen:

°*tekom* predl.: *tekom* leta *med letom*, *tekom* treh dni *v treh dneh*, *tekom* časa *s časom*, *tekom* dogodkov *z dogodki*

Vendar pa so že novejši slovarji to normativno prepoved omilili in predlog *tekom* funkcijsko okvalificirali kot **pisarniško** jezikovno sredstvo, kar v terminološkem sistemu SSKJ-ja pomeni, da gre za besedo, pomen ali zvezo, »značilno za pisarniško, poslovno, včasih togo izražanje« (*beležiti, glasom*) (člen 134 v *Uvodu*). V drugi izdaji SSKJ-ja (2014) je naštetim primerom dodan tudi pridevnik *merodajen*. Tudi pravopisni slovar (SP 2001) ohranja funkcijsko oznako, a namesto SSKJ-jevske »pisarniško« uporabi oznako »uradnovalno«, iz opisa v pravilih pa je razvidno, da pravopis izpušča vrednotenje, kakšen naj bi ta jezik bil, v členu 1061: »jezikovna prvina, značilna za besedila uradov, ustanov, podjetij in na splošno za poslovanje«. Pravopisni slovar usmerja k več sopomenskim nadomestilom za predlog *tekom*:

nesreča tekom vožnje → *nesreča med vožnjo*

tekom časa se bo to uredilo → *sčasoma se bo to uredilo*

odgovoriti tekom enega meseca → *odgovoriti v enem mesecu*

Nepravi predlog *tekom* je danes rabljen redko, kar je zagotovo posledica lektorskih prepovedi, povzročenih tudi s purističnimi vzgibi (zaradi hrv. *tijekom, tokom*).

Redka raba predloga *tekom* se tako nanaša na označevanje daljšega časovnega obdobja (*tekom celega dne, tekom leta, tekom študija*) in v uradnovalnem jeziku najpogosteje v zvezi *tekom postopka*, ki naj bi ga pomenško ustrezno nadomeščala zveza: *v obdobju trajanja postopka*. Očitno se pogosto namesto predloga *tekom* ponuja predlog *skozi* (*tekom leta je*

pridno študiral > skozi leto je pridno študiral), ki pa tudi ni normativno nevtralen, saj so ga lektorji pomensko omejevali in dopuščali zgolj v prostorskem in ne tudi časovnem pomenu, v slednjem pa so ga nadomeščali s *čez* (*čez leto je pridno študiral*). Poved *Vse to je spoznal tekem življenja* bi slogovno ustrežneje zapisali takole: *Vse to je spoznal v obdobju svojega življenja*, *Vse to je spoznal v svojem življenju* ...

temu ni tako

Za rabo kazalnega zaimka *ta* v dajalniku (*temu*) v slovenščini v besedni zvezi *temu ni tako* nimamo skladske niti pomenske utemeljitve. Poved *Velikokrat v življenju temu ni tako* bi se v slovenščini ustrežneje glasila: *Velikokrat v življenju ni tako*. Ustrežnejšo zvezo je treba prilagoditi pomenu sobesedila, tudi z izpuščenim zaimkom:

Glede na napisano imam občutek, da temu ni tako. → *Glede na napisano imam občutek, da (to) ni tako; Glede na napisano imam občutek, da to ni res.*

Pri besedni zvezi *temu ni tako* gre za slogovno manj ustrezno formulacijo, ki je kalkirana iz nemščine, zato se ji v rabi skušamo izogniti.

upravljati s skladom – upravljati sklad

Dolgo je veljalo, da se glagol *upravljati* veže izključno s predmetom v tožilniku (torej *upravljati kaj*), hkrati pa je bila vezava s predmetom v orodniku odsvetovana (*upravljati s čim* se je štelo za hudo napako), kar je uvedel SP 1962. V tem pravopisu je bila skladska zgradba tipa *upravljati s čim* označena s krožcem oziroma ničlo, kar je v jeziku tega slovarja pomenilo, da gre za »večjo besedno in slogovno spako in najhujši nebodigatreba«. Deloma je ta pravopis preganjal tudi vezavo s tožilnikom, zlasti v zvezi *upravljati avto*, ki je bila označena s puščico, kar je pomenilo, da gre za besedo ali besedno zvezo, ki je »nepotrebna ali nelepa ali v nasprotju z duhom slovenskega jezika«.

Takšno razmerje do glagola je v grobem prevzel tudi SP 2001. Možnost vezave z orodnikom je omenjena le v primeru *upravljati z orožjem*, a je tudi tam odsvetovana. Številni lektorji odsotnost navajanja vezave z orodnikom in odsvetovano besedno zvezo razumejo tako, kot da se takšna vezava v jeziku ne pojavlja oziroma jo je treba popravljati. V SP 2001 pa pravzaprav ne piše, da je vezava z orodnikom nesprejemljiva – je »le« odsvetovana.

V drugi izdaji SSKJ-ja (2014) so se glede normativnega vrednotenja teh zgledov nekoliko omehčali – slovar namreč ne govori več o nepravilnosti vezave z orodnikom, le usmerja k vezavi s tožilnikom. Že hiter pregled gradiva v korpusu Gigafida pokaže, da je vezava glagola *upravljati* z orodnikom zelo živa tudi v knjižnem jeziku, kar kaže na to, da je uporabniki ne dojemajo več kot zaznamovano oziroma manj primerno za knjižni jezik.

v času – s strani

Predložna zveza *s strani*, ki jo že SSKJ (1970) kategorizira kot zgradbo, značilno za »pisarniško, poslovno, včasih togo izražanje«, je značilna za nominalne in posledično pasivne/trpniške jezikovne zgradbe. Če npr. ne želimo izreči, kdo je vršilec nekega dejanja, kot v povedi *Ustanova, njeni zaposleni in zastopniki so kršili ...*, se izrazimo manj neposredno: *kršitev s strani ustanove, njenih zaposlenih, zastopnikov*. V drugi polovici 20. stoletja ni bilo priročnika, ki zveze *s strani* ne bi odsvetoval za rabo v knjižnem jeziku. Veliko normativnih prepovedi se umakne v jezikovno nevtralnost, če zanje nimamo primernejšega nadomestila. Sklepati je mogoče, da se je zveza *s strani* kot normativno »oporečna« ohranila pravzaprav zato, ker imamo zanjo primernejša nadomestila, ki ne vplivajo na spremembo pomena, npr. v povedi *Tudi po informacijah s strani podjetja K2M turisti pogrešajo novo turistično karto* lahko zvezo *s strani* kar izpustimo, saj je povsem odveč: *Tudi po informacijah podjetja K2M turisti pogrešajo novo turistično karto*.

Če jo razumemo kot rezultat izpusta (*Tudi po informacijah, dobljenih s strani podjetja K2M, turisti pogrešajo novo turistično karto*), bi tudi v tem primeru namesto zveze *s strani* lahko uporabili predlog *od*: *Tudi po informacijah, dobljenih od podjetja K2M, turisti pogrešajo novo turistično karto*.

Po drugi strani v povedi *Štetje je bilo organizirano s strani IUCN* izpust ni mogoč, temveč moramo – če želimo zvezo *s strani* izpustiti – namesto samostalniškega izbrati glagolsko izražanje: *Štetje je organizirala IUCN*, kar pa v določenih kontekstih spremeni pomen.

Strokovnjaki za pravni jezik podobno opažajo, da v pravnem jeziku tudi zveza *s strani* dobiva nezaznamovan pomen, saj je v posameznih kontekstih nezamenljiva ali zahteva zamenjava z drugim izraznim/skladenjskim sredstvom preveč ubesedovalnih sprememb.

Podobno je v priročniku *Jezik naš vsakdanji* Janeza Sršena (1998) odsvetovana zveza *v času*: namesto *v času dopusta* naj bi uporabili *med dopustom*, namesto *v poletnem času* pa *poleti*. Ker lahko ta zveza nastopa v različnih sobesedilih, je pogosto ne moremo nadomestiti s čim boljšim: *Začetek finančne zgodbe sega v čas županovanja Jožefa K. ...* ali *V času dopustov vlomilci ne počivajo ...*, saj že množinska oblika (*čas dopustov*) prinese povsem druge pomenske konotacije.

Besednih zvez, kot sta *v času* in *s strani*, zaradi navedbe v jezikovno-svetovalnih priročnikih ne smemo zavračati kar nasploh. Če je zamenjava s čim drugim pomensko ustrezna, jih smiselno upoštevamo, da razgibamo besedilo, torej da hoteno povemo ali zapišemo še kako drugače.

v kolikor – v slučaju

Zvezo *v kolikor* so kot neustaljeno označili že sestavljavci prve izdaje SSKJ-ja. (Z oznako »neustaljeno« so v SSKJ-ju zaznamovali vse tiste besede, zveze in strukture, ki so se kljub prepovedim še vedno in pogosto uporabljajo v knjižnem jeziku.) To nas obvešča tudi o dejstvu, da so jezikoslovci že pred nastankom SSKJ-ja zvezo *v kolikor* odsvetovali, prepovedovali ..., a je kljub temu pogosto rabljena tudi v javnih govornih položajih. Podobno stališče do zveze ima pravopisni slovar SP 2001, ki namesto pogojne zveze *v kolikor* priporoča rabo veznika *če*:

V kolikor mi ne verjamete, vprašajte še koga. → *Če mi ne verjamete, vprašajte še koga.*

Očitno daje ta zveza javnim govorcem in govorkam več možnosti za razmišljanje pri prostem govoru ali vsaj občutek izbrušene knjižnosti, sicer je ne bi uporabljali v tolikšnem obsegu.

SP 2001

kolikor [...] °V kolikor mi ne verjamete, vprašajte še koga *če*

SSKJ

kolikor [...] publ., v pogojnih odvisnih stavkih *če*: vlak prevozi progo v dveh urah, kolikor nima zamude / neustalj. v kolikor ne poravnate računa pravočasno, vam zaračunamo zamudne obresti

Zveza v *slučaju* je v SSKJ-ju označena z oznako »publicistično«. Ta oznaka (v terminologiji SSKJ-ja kvalifikator) je bila prvotno povsem enakovredna oznakam »knjižno«, »pesniško«, »pisarniško«, šele pozneje je pridobila negativno konotacijo, ki je bila tudi rezultat purističnega duha časa. (Prvotno ni šlo za oznako manj primerne zgradbe, ampak zgolj za oznako vrste besedil, za katera je značilna.) Pozneje so bile mnoge zgradbe, ki se pojavljajo v tej funkcijski zvrsti, označene kot manj primerne za bolj kultiviran knjižni jezik. Namesto besede *slučaj* pravopis priporoča rabo slovenske sopomenke *naključje*. V zvezah s predlogom *v* pa pravopis in SSKJ navajata kar nekaj stilno ustrežnejših sopomenskih zgradb:

za vsak slučaj → **primer**

nekaj slučajev okužbe → **primerov**

v nasprotnem slučaju → **sicer, drugače**

v slučaju slabega vremena → **če bo slabo vreme, ob slabem vremenu**

To v nobenem slučaju ne drži → **nikakor**

Kot je mogoče videti iz primerjave sestavkov v SSKJ-ju in SP 2001, pravopisna normativnost sledi analizi gradiva v SSKJ-ju. Da bi lahko danes z gotovostjo trdili, da so vse naštetе zveze nadomestljive s predlaganimi ustrezniciami, bi potrebovali podobno analizo gradiva, kot je bila narejena v obdobju izdelave SSKJ-ja. Sodobno jezikovno gradivo namreč izkazuje nepredvidljive in nenapovedljive premike:

- zveze kot *nekaj slučajev, igra slučajev, v nobenem slučaju* v knjižnem jeziku niso več pogoste in so jih nadomestile slovenske ustreznice: *igra slučajev* → *igra naključij*; *nekaj slučajev okužbe* → *nekaj primerov okužbe*;
- predložno zvezo *v slučaju*, ki je hrvatizem (*u slučaju*), v knjižnojezikovni rabi večinoma nadomeščamo s slovenskim veznikom *če*, če se odločamo za glagolsko izražanje, ali s predlogom *ob*, če se odločamo za ohranitev samostalniškega izražanja: *v slučaju slabega vremena (ob slabem vremenu, če bo vreme slabo)*;
- zvezo *v slučaju* je treba ločiti od tistih, v katerih nastopa tudi pridevnik, tj. *v vsakem slučaju, v nobenem slučaju ...*, ko *slučaj* nadomeščamo s samostalnikom *primer*.

verjeli ali ne

Glagolsko frazo *verjeli ali ne* so v drugi polovici prejšnjega stoletja preganjali z utemeljitvijo, da gre za »suženjski prevod iz srhohrvaščine«. Tako namreč beremo v priročniku *Jezik naš vsakdanji* (1998) Janeza Sršena. Danes take jezikovne zgradbe presojava z vidika slovnične in pravopisne pravilnosti, pogostnosti v rabi in funkcionalnega merila: jezikovna enota je normativno sprejemljiva, če opravlja vlogo, ki je ne more enakovredno opravljati slovenščini bližja sopomenska enota.

Pri frazi *verjeli ali ne* sicer v rabi obstajajo slovenščini bližje variante: *če verjamete ali ne*, *verjemite ali ne* (vendar pa ta ne ustreza le hrvaški različici, temveč tudi angleški: *believe it or not*). Stilistični priročnik, ki bi ga potrebovali, danes deloma nadomeščajo skrbno raziskani slogovni napotki v SSKJ-ju, v katerem se fraza *verjeli ali ne* ne pojavi, čeprav je res, da je precej pogostejša v rabi kot sopomenska nadomestila, ki jih navaja SSKJ pri geslih *verjeti in ne*:

če verjameš ali ne, morja še nisem videl

verjemite ali ne, odkrili so zaklad

ekspr. *verjemi ali ne, tako je bilo*

Če bi torej imeli sodoben stilistični priročnik, bi v njem lahko prebrali, da gre pri *verjeli ali ne* za slogovno slabšo možnost.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Pravopisna prepoved veznika »dočim«, Zakaj je glagol »izgledati« v pravopisnem slovarju označen kot neknjižno pogovorni?, Normativno vrednotenje glagolov: »ozaveščati« in »osveščati«, Pravopisna obravnava zveze »potrebno« + nedoločnik, Raba predloga »prek« v pomenu 'izražanje sredstva' ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

IZBIRA USTREZNE BESEDE ALI BESEDNE ZVEZE

Pri izbiri ustrezne besede ali besedne zveze se pri jezikovnih uporabnikih pojavljajo različni dvomi. Večje težave predstavljajo (delni) sinonimi in njihovo morebitno normativno razmerje (npr. *center* ali *središče*, *beluš* ali *špargelj*, *bombon* ali *sladkorček*), uporabniki pogosto iščejo slovenske ustreznike za tuje besede, najpogosteje iz angleščine (npr. *chef*, *kuhar* ali *kuharski mojster*; *hashtag*, *hešteg* ali *ključnik*; *zasvojljiv* ali *zasvajajoč*), sprašujejo pa se tudi o ustreznosti lekture (npr. *povsem* ali *popolnoma*). Pogosto kolebajo med rabo pridevnikov, ki so besedotvorno gledano iz iste besedne družine, vendar so nastali iz različnih samostalnikov (npr. *simbolen* ali *simboličen*, *pohoden* ali *pohodniški*), ali pa so nastali iz različnih pomenov istega samostalnika (npr. *etičen* ali *etiški*).

Dvom se poraja tudi pri iskanju protipomenk (npr. *hujšanje*, *proaktiven*, *spletni*), pri žargonskih poimenovanjih (npr. *operativa*) in pri poimenovanjih v splošni rabi, ki se razlikujejo od ustaljene terminološke rabe (npr. *kalorije*).

Zgodi se, da uporabniki poznajo pojavnost, niso pa prepričani, kateri izraz bi zanje uporabili (npr. *ženska*, *ki doji lastnega otroka*; *kaj naredimo*, *ko pritisnemo na gumb kemičnega svinčnika*; *oglašanje ptic ujed*). Posebej obravnavamo še izbire ustrežnejših besednih zvez (npr. *živa glasba* ali *glasba v živo*, *mobilna številka* ali *mobilna telefonska številka*, *teleprompter operaterka*).

SOPOMENKE IN NORMATIVNOST

beluš – špargelj

V SSKJ-ju in pravopisnem slovarju iz leta 2001 sta *špargelj* in *beluš* opredeljena kot sopomenki, pri tem *špargelj* kot pogovorni oziroma v pravopisu kot knjižnopogovorni izraz, najbrž zaradi nemškega izvora, *beluš* pa kot nevtralni izraz, ki ga je mogoče uporabljati brez normativnih omejitev. Pri pripravi novega slovarja slovenskega knjižnega jezika (eSSKJ), ki je objavljen na portalu Fran, sta izraza pomensko izenačena, saj tako *špargelj* kot *beluš* označujejo z opisom: »gojena ali divje rastoča rastlina z zelenimi ali belimi pokončnimi poganjki z luskastim vrhom«.

Sodobni gradivski viri oba izraza bodisi pomensko enačijo (ju uporabljajo kot sopomenki), npr. *Wikipedija* in *Nutris.org*, bodisi med njima vzpostavljajo pomenske razlike, povezane z razliko med obeljenimi beluši in vsemi drugimi oziroma zelenimi šparglji. Ne glede na to pa pomenska specializacija, ki jo gojijo v nekaterih krogih, torej *beluš* kot pobeljeni špargelj in *špargelj* kot nadpomenka oziroma izraz za divje in zelene šparglje, nakazuje, da izraza označujeta pomensko različno predmetnost, zato ju normativno ne moremo več hierarhizirati.

blog – spletnik

Beseda *blog* je nastala v angleščini, in sicer kot besedna igra, ki se je tako v angleščini kot tudi v drugih jezikih med uporabniki hitro uveljavila. Leta 1997 se je prvič pojavil izraz *Weblog* (v prevodu *spletni dnevnik* ali poenobesedeno *spletnik*), dve leti kasneje pa je Peter Merholz zapisal *we blog* 'mi blogamo', s čimer je uporabil novo besedo *blog*, ki je po glagolu v rabi kmalu postala tudi samostalnik.

Izvirno naj bi *blog* res služil pisanju dnevnika, vendar pa je v spletnem okolju pridobil širši pomen in rabo, zato sta Tanja Oblak in Gregor Petrič s Fakultete za družbene vede v Ljubljani že leta 2005, ko sta izdala monografijo *Splet kot medij in mediji na spletu*, zapisala, da »je izraz spletni dnevnik precej neprimeren za oznako te dejavnosti«.

Z ugotovitvijo stroke se strinjajo tudi uporabniki, kajti ima *blog*, če si ogledamo zadetke v besedilnem korpusu Gigafida, največ pojavitev (20.366), precej manj pa *spletni dnevnik* (1474) in *spletnik* (95).

Če govorimo o splošni rabi, z izrazoma *spletni dnevnik* in *spletnik* ni nič narobe, stroka in jezikovni uporabniki pa bi izbrali izraz *blog*.

bombon – sladkorček

Domača sopomenka prevzeti besedi *bombon* (ki jo po SSKJ2 pišemo tudi v izvirni obliki: *bonbon*) je res sladkorček, a je manj razširjena in – če sodimo na hitro po njeni kolokabilnosti (npr. s pridevnikom) – pomensko ni prekrivna z *bombonom*:

- ***bombon***: čokoladni, mentolov, penast, gumijast, želejev/žele, sladek;
- ***sladkorček***: barvast, pravi, praznični, halucinogeni.

V obeh izdajah SSKJ-ja je v geslu *sladkorček* za razlago in za podpičjem pripisana sopomenka *bonbon*, kar pomeni, da je v tem pomenu primernejša od iztočnice *sladkorček*. Tudi pravopisni slovar od *sladkorčka*, ki ga opredeljuje kot neobčevalnega, usmerja k *bombonu* (tu je v skladu s pravili podomačevanja v slovenskem knjižnem jeziku zapisana varianta *bombon*). Oznako »neobčevalno« pravopisci razlagajo takole: »prvina knjižnega jezika, ki je ne uporabljamo v navadnem sporočanju, ampak živi bolj iz izročila knjižnega jezika« (člen 1060 v SP 2001). Pravopisni opredelitvi sledijo tudi avtorji *Sinonimnega slovarja slovenskega jezika* (SSSJ 2016) z oznako »knjižnoizročilno«.

Pregled sodobnejšega gradiva kaže, da samostalnik *sladkorček* danes uporabljamo le redko kot sopomenko *bombonu*, temveč pogosteje v prenesenem pomenu kot 'nekaj, kar je dodatna ali izboljšana storitev, nekaj, kar predstavlja nadstandard, višjo mero nečesa glede na povprečje ali siceršnja navado, priboljšek':

Tudi kar zadeva videz in ergonomijo, so pri Applu naredili precejšen korak naprej, tako da brskalnik ponuja nekaj sladkorčkov, ki jih drugi brskalniki nimajo.

Križna jama je pravi sladkorček za priložnostne in strastnejše jamarje, ki želijo spoznati četrti jamski sistem na svetu po pestrosti jamskih organizmov.

Na videz pomensko prekrivni sopomenki *bombon* in *sladkorček* sta se torej v življenju jezika v zadnjih desetletjih oddaljili, zato sta v besedilih le redko prekrivni.

center – središče

Slovenski jezikovni priročniki in slovarji (SSKJ, pravopisni slovar) zaradi angleškega izvora besede *center* priporočajo v pomenu 'kraj, ki je enako oddaljen od obrobij' rabo samostalnika *središče*, medtem ko je v pomenu 'kraj, prostor, kjer je osredotočena določena dejavnost' mogoče enakovredno uporabljati *center* in *središče*. Razlika je razvidna iz SSKJ-ja, saj se sopomenke, zapisane za razlago in ločene s podpičjem, obravnavajo kot nadrejene, prednostne sopomenke, zapisane za vejico, pa kot enakovredne. V drugi izdaji SSKJ-ja (2014) je opisana razlika še poudarjena, saj so za podpičjem zapisane nadrejene sopomenke obarvane in delujejo kot povezava na nadrejeno *središče* oziroma *sredina* (gl. *center*).

Kljub temu v rabi danes prevladuje samostalnik *center*, k čemur zagotovo pripomore veliko imen in opisnih poimenovanj tipa *varstveno-delovni center*, *Klinični center*, *šolski center*, *center odličnosti* ... (v SSKJ-ju drugi pomen), ki se pojavljajo v besedni zvezi s prilastkom. Z dolgotrajno rabo se med danes sopomenkama lahko začne sčasoma vzpostavljati tudi pomensko razlikovanje. Vzpostavljena in uveljavljena poimenovanja in imena je zelo težko spreminjati. Ob novih poimenovanjih in imenih ustanov in podjetij pa se preredko spomnimo na lektorja in svetovalca, temveč nas pri izbiri vodijo drugi vzgibi (mednarodna prepoznavnost, zgledovanje po drugih jezikih ...).

chef, kuhar ali kuharski mojster

Najprimernejša slovenska ustreznica izraza *chef* je *kuharski mojster*, tudi za *chefinjo* se je že uveljavila *kuharska mojstrica*:

Ana Roš je postala najboljša kuharska mojstrica na svetu.

V najboljši restavraciji na svetu v Modeni kuha 56-letni kuharski mojster Massimo Bottura.

V medijih se kot prevod za izraz *chef* pojavlja tudi izraz *kuhar* ali *kuharica* (prevod za naziv »The World's Best Female Chef«):

Ana Roš ni samo najboljša slovenska kuharica, ampak najboljši slovenski kuhar.

Uporabljeni primer sicer odpira tudi problematiko generičnosti moškega spola, vendar na tem mestu omenimo le, da se očitno z izrazom *chef* ozna-

čuje tudi kuharje in kuharice, ki niso nujno *kuharski mojstri* ali *kuharske mojstrice*.

Opažamo, da se za citatna poimenovanja odločamo preprosto zaradi navajenosti, pa tudi zaradi občutka večje prestižnosti ob tujem izrazu. Pregled besedil pa kaže, da je *chef* uporabljen tudi zaradi stilnega učinka kot sopomensko nadomestilo v besedilu:

Argeta exclusive so paštete, ki pridejo na trgovske police ob koncu leta v omejenih serijah in z osebnim pečatom priznanih regijskih chefov. Zadnje ekskluzivno pašteto, osmo po vrsti, je lani »zakuhal« kuharski mojster Janez Bratovž.

Omenimo še, da so televizijsko oddajo po znamki »Masterchef« začeli prevajati kot »Kuharski mojster«. Morda bo vpliv televizijskega medija prispeval k večji uveljavitvi slovenske različice tudi v stroki.

izven – zunaj

Beseda *izven* je bila v slovenščini puristično preganjana kot hrvatizem; o tem je v preteklosti pogosto pisal Janez Gradišnik (*Slovenščina za Slovence* 1967). Pod vplivom tega preganjanja se je pogosto kar prezrlo, da *zunaj* nastopa v rabi v dveh besednovrstnih vlogah: kot nepravilni predlog, ki se veže z roditeljskim, in kot prislov; *izven* pa kot predlog. V predložni vlogi izražata oba več različnih pomenov, ki so jih v SSKJ-ju opisali takole:

- za izražanje položaja, ki ni v mejah določenega **predmeta ali prostora** (*zunaj/izven šole*);
- za izražanje položaja, ki ni v mejah določenega **časa** (*zunaj/izven pouka*);
- za izražanje položaja, ki ni v mejah določenega **pojma** (*zunaj/izven zakona*).

Le v prvem (prostorskem) pomenu naj bi *izven* nadomeščali z *zunaj*, in sicer zaradi purističnih načel. Kot kaže sodobna jezikovna raba, se je tudi v prostorskem pomenu predlog *izven* ohranil, četudi je bil označen kot publicistično sredstvo, in to v različnih tvorjenkah, še zlasti v terminološki rabi: *izvenkrmni motor*, *izvenjezikovni vzroki* ... Taka delitev vlog, ko eno jezikovno sredstvo izraža zlasti konkretne pomene (*zunaj* v smislu dejanskega prostora), drugo pa abstraktnejše pomene (*izven* v neprostorskem

smislu), je v jeziku pogosto in je povezano s t. i. intelektualizacijo jezika ali ponatančenjem izražanja. V tem procesu prav prevzete prvine, ki so lahko deležne tudi puristične presoje in preganjanja, prevzemajo abstraktnejše in terminološke pomene – npr. *fizični* proti *telesni*; *vzdušje* proti *ozračje*; *otvoritev* proti *odprtje* ipd. Problemi, ki jih opažamo v zvezi s tema dvema predlogoma oziroma predlogom in prislovom, so najpogosteje povezani z nekritičnim lektoriranjem.

ključnik – hešteg (hashtag) – lojtra

Izraz *ključnik* kot slovenska ustreznica za *hashtag* oziroma poslovenjeno *hešteg* se je med uporabniki slovenskega jezika razmeroma hitro razširil v različnih besedilih, ne samo na spletu (prim. korpus Janes, kjer ima *ključnik* 50 pojavitev), *ključnik* se je uveljavil tudi v različnih medijih in strokah. Prav zato je bil leta 2017 najprej uslovarjen v *Sprotnem slovarju slovenskega jezika*, leta 2018 pa je bil kodificiran tudi v pravopisnem slovarju – *ePravopisu* na portalu Fran. V nekaterih okoljih uporabljajo tudi izraz *lojtra*, ki pa se čedalje bolj umika *ključniku*.

možen – mogoč

SP 2001 je precejšen del slovarskega gradiva in s tem tudi mnoge normativne napotke povzel po SSKJ-ju, kar je bilo po izidu priročnika deležno kritik strokovne in druge javnosti. Vpogled v sodobno gradivo, denimo v besedila korpusa Gigafida, kaže, da gre pri pridevnikih *mogoč* in *možen* za jezikovni sredstvi, ki sta pogosto sopomenski in ju pisci v tem smislu tudi uporabljajo, da se na primer izogonejo ponavljanju:

Če gre za pokojnino, je možno izplačilo varstvenega dodatka, mogoča je enkratna denarna pomoč ...

Izraza sta razvila tudi nekatere pomenske specifikke, zaradi katerih bi odprava enega od njiju povzročila manjšo natančnost izražanja:

Za nobeno od možnih rešitev v sodišču ni mogoče dobiti večine.

Pomensko razmerje med pridevnikoma (njuno pomensko prekrivnost, različnost, dopolnjevanje ipd.) bodo gotovo pokazale gradivske raziskave ob nastajajočih sodobnih slovarjih. Pri tovrstnih normativizmih, ki se reproducirajo iz priročnika v priročnik, je zanimivo pogledati njihovo genezo.

- Levec je v prvem slovenskem pravopisu (SP 1899) obe obliki navajal pri glagolu *moči*, ne da bi kateri od njiju dajal prednost.
- Pri Brezniku in Ramovšu (SP 1935) sta *možen* in *mogoč* enakovredna sinonima, med njima je v geslih enačaj (*mogoč* = *možen*, *možen* = *mogoč*).
- Šele od prvega povojnega pravopisa (SP 1950) dalje je pri *možen* kot ustrežnejši sinonim vedno naveden *mogoč*. Pri pravopisih iz let 1950 in 1962 je tudi pri samostalniku *možnost* kot ustrežnejši sinonim dodan samostalnik *mogočnost*, vendar se ta normativizem ni uveljavil in ga SSKJ in SP 2001 ne vključujeta več.

Kaj je motiviralo to normativno usmerjanje od *možen* k *mogoč*, je težko v celoti rekonstruirati. Eno redkih interpretacij ponuja Janez Gradišnik v jezikovnem brusu *Za lepo domačo besedo* (1985):

Pleteršnik nam izpričuje, da je prvotna slovenska beseda *mogoč*, medtem ko smo *možen* dobili 'po drugih slovanskih jezikih'. Mislim, da bi morali danes dajati prednost domači besedi *mogoč*, ki je bila v ljudski rabi dolgo edina, v našem tisku pa danes skoraj prevladuje *možen*.

Povedna pa sta tudi naslednja navedka s foruma študentov ljubljanske slovenistike Vprašajte slovenista:

»**Možno** je srbohrvatizem (*može* – *ne može*), **mogoče** je slovenska ustreznica«

»Oj, res še nisi nikoli prebrala v hrvaškem tisku ali pa na hrvaški televiziji, da je 'ovo ipak MOGUĆE promijeniti' ali pa, recimo, da 'to nije MOGUĆE vidjeti'? Ne bodi bolj papeška od papeža. Obe besedi (**mogoče** in **možno**) imata slovanski izvor in za nobeno od njiju ni možno reči, da je bolj slovenska od druge.«

plan – načrt

Odločanje med besedama *plan* in *načrt* je ena pogostih in marsikdaj težko rešljivih dilem. Z nobenim od izrazov ni nič narobe, le da so samostalnik *načrt* in njegove izpeljanke po občutku uporabnika slovenskega jezika zaznani kot bolj domači in kot taki prednostni (tako glede na stanje v obstoječih kodifikacijskih priročnikih kot tudi na siceršnjo rabo v korpusu Gigafida in zvrstno bolj uravnoteženem korpusu Kres), pri *planu* in njegovih izpeljankah pa je še vedno občutna prvina tujosti.

Praviloma knjižni jezik po tradiciji kot eden izmed narodno reprezentativnih, združevalnih in opisovalnih elementov temelji na zagovarjanju načelnih prednostnih izbir »domače« pred »tujco« ustreznico. To nakazujejo tudi priporočila SSKJ-ja, SSKJ2 in SP 2001 (v mislih imamo razumevanje *načrta* oziroma *plana* v pomenu 'kar vnaprej določa način, kraj, čas, da bi se kako dejanje uspešno izvedlo' oziroma 'kar vnaprej določa, koliko dela mora biti v določenem času opravljenega'), kjer je v vseh treh priročnikih – na tak ali drugačen način – kot prednostna izbira svetovana oziroma priporočena raba izrazov *načrt*, *načrtovati* in *načrtovanje*.

V strokovnih besedilih se prevzeto poimenovanje s pogostnostjo rabe (včasih tudi zaradi nepoznavanja že obstoječe oziroma »domače« ustreznice) zelo hitro in trdno zasidra ter kot termin pogosto razvije oziroma nadgradi morebitni že obstoječi pomen. Tako je npr. v *Geografskem terminološkem slovarju* 2013 kot prednostni strokovni izraz navedeno *planiranje*, npr. *krajsko*, *prostorsko*, *regionalno planiranje*, *planiranje razvoja podeželja*. V drugih ta trenutek na slovarskem spletišču *Fran* dostopnih terminoloških priročnikih (npr. v *Terminološkem slovarju avtomatike*, *Farmacevtskem terminološkem slovarju*, *Gledališkem terminološkem slovarju* in *Geološkem terminološkem slovarju*) izbire govorijo v prid *načrtu*, *načrtovanju* in glagolu *načrtovati*.

Kaj svetovati? Če gre v nekem primeru za popolno sopomenskost, bi se najbrž odločili v skladu s tradicijo in dali prednost *načrtu* in *načrtovanju*, če pa imata *plan* oziroma *planiranje* še kak dodaten in v stroki že povsem ustaljen pomen, bi vztrajali pri rabi izrazov *plan*, *planiranje*, *planirati*.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Kaj je bolje: »šparglji« ali »beluši«?, Kaj je bolje: »blog« ali »spletnik«?, Ali je beseda »bombon« (oziroma »bonbon«) nadomestljiva s »sladkorček«?, Sopomenke: center proti središču, Chef, šef, kuharski mojster ...? ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

SOPOMENKE (KI TO KDAJ TUDI NISO)

ampak – temveč

Veznika *ampak* in *temveč* sta sopomenska, kadar ju uporabljamo v pomenih (1) za uvajanje nove trditve namesto prej zanikane:

Niso večerjali doma, temveč v Javorovi vili.

Niso večerjali doma, ampak v Javorovi vili.

ali (2) v zvezi *ne samo, ne le – ampak tudi* za širjenje, stopnjevanje prej povedanega:

Ni jih varoval samo pred dežjem, vetrom in soncem, temveč tudi pred kosi odkrušenega kamenja.

Zato ni pomembno le izgubiti odvečne kilograme, ampak tudi ohraniti doseženo težo.

Veznik *ampak* uporabljamo tudi za izražanje nasprotja s prej povedanim:

Fant ni slab, ampak dela na občini.

V tem primeru *ampak* ni zamenljiv s *temveč*. Zgled, s katerim ponazarjamo ta pomen veznika *ampak*, je dober za primerjavo obeh veznikov: medtem ko ima *temveč* več referenčnosti in se navezuje na predhodno besedilo, je veznik *ampak* pomensko bolj oslabljen oziroma manj specializiran. Zamenjamo ga lahko s *toda*, *a*, tudi s protivnim *pa* v spremenjenem besednem redu:

Lista po knjigi, ampak uči se ne

Lista po knjigi, toda uči se ne

Lista po knjigi, a uči se ne

Lista po knjigi, uči pa se ne

dalj – dlje

Prislova *dlje* in *dalj* sta v grobem pomensko prekrivna. Lahko izražata prostor, količino prostora, tj. 'večjo razdaljo' v pomenu 'bolj daleč', ali čas, količino časa, tj. 'daljše trajanje', tj. *dalj časa, dlje časa*.

Pregled korpusov izkazuje pogostejšo rabo zveze *dalj časa*, sicer pa z izjemo zveze *ohraniti se bolj dolgo* namesto *ohraniti se dlje časa* priročniki

(SSKJ in SP 2001) ne dajejo posebnih priporočil glede prednostne rabe in se lahko samostojno odločamo glede izbire leksema.

narekovaji – navednice

Narekovaj ima v SSKJ-ju terminološko oznako »lingvistično« oziroma »jezikoslovno«, torej je označen kot strokovni izraz s področja jezikoslovja.

narekováj -a [...] jezikosl. ločilo, ki označuje premi govor, citate, naslove ali daje besedam poseben pomen: napisati dvopičje in narekovaj; postaviti stavek med narekovaje; dati besede v narekovaj / dvojni, enojni narekovaj

Beseda *navednica* je tako v prvi kot v drugi, prenovljeni izdaji SSKJ-ja označena s stilnozvrstnim kvalifikatorjem »knjižno«, ki ga tolmačimo kot oznako za ozko knjižne jezikovne prvine. Gre za izraz, ki se glede na opredelitve v uvodih uporablja zlasti v umetnostnih in znanstvenih besedilih, tj. v leposlovnem in znanstvenem jeziku, v pogovornem jeziku pa zveni nekoliko nenavadno.

navédnica -e [...] nav. mn., knjiž. *narekovaj*: postaviti besedo, stavek med navednice

Izraz *narekovaj*, morda nekoč značilen za rabo znotraj stroke, se je v procesu determinologizacije prek žargona in pogovornega jezika (tudi z obveznim izobraževanjem) gotovo že uveljavil in postal del širše splošne in povsem nezaznamovane rabe, v ozko knjižni rabi živeča *navednica* pa v izrazito splošnih, vsakdanjih govornih položajih morda še deluje nekoliko privzdignjeno, zaznamovano, a je povsem ustrezen sinonimni izraz. Zapisano izkazuje tudi pogostnost v rabi, ki je razvidna iz korpusa Gigafida (*navednica*: 458 – *narekovaj*: 2310):

Pri jazzu gre za takšen jazz, ki je, če lahko rečem v narekovajih, drugačen.

Prva je, recimo, ta, kaj narediti z – da rečem v navednicah – »prostim časom« ...

nobeden – nihče

Kot pravi Toporišič v *Slovenski slovnici* (2014: 312–313), nikalni samostalniški zaimek *nihče* zaznamuje 'kako osebo' in se sklanja tako kot oziralni zaimek: *nihče nikogar nikomur nikogar nikomer nikomer*, npr.

Nihče mu ne more nič očitati.

Nikomur ni mar zame.

Ne obsojam nikogar.

Namesto njega se uporabljajo posamostaljeni pridevniški nikalni zaimki *nobeden nobena nobeno*, ki razlikujejo spol (moški, ženski ali srednji) in število (ednina, dvojina ali množina) nanosnika:

Vse to se je torej dalo videti in razumeti, le oglasil se ni nobeden.

Nobenemu ni prišlo na misel, da bi otrešel blato s čevljev.

Nobene ni prepoznal.

Jaz nisem navijač nobenih, sem navijač nogometa.

Z nobenimi nismo zadovoljni.

Če torej želimo poudariti zgolj osebo (ne glede na število oziroma spol), uporabimo samostalniški zaimek *nihče* (primernejši je za sporočanje nekkih univerzalnih, vsesplošno veljavnih resnic), kadar pa je poudarek na spolu oziroma številu, izbiramo med *nobeden nobena nobeno*.

V splošnem sta zaimka *nihče* in *nobeden* zamenljiva (*Nihče se ne zmeni zame – Nobeden se ne zmeni zame*), če le ni v ospredju želja po razlikovanju spola, npr. *Nobena* (ženska, prijateljica, sosedka) *se ne zmeni zame*. V preneseni rabi se namesto *nihče* oziroma *nič* za poudarjanje uporabljajo zveze kot npr. *noben človek, živa duša, tudi noben hudič*, npr.

Vem, da noben človek ni popoln.

Nikjer ni bilo žive duše.

Noben hudič mi ne bo vzel stanovanja.

povsem – popolnoma

Besedi *popolnoma* in *povsem* sta sopomenki, vendar je druga v SSKJ-ju označena z oznako oziroma kvalifikatorjem »knjižno«, ki ga beremo kot »ozko knjižno«, v uvodu v slovar pa je njegov pomen opredeljen takole:

Beseda, pomen ali zveza, ki se rabi zlasti v leposlovnem ali znanstvenem jeziku (*brižen, celovit, dasi, filmoljub, raznočasje*).

Beseda *povsem* se seveda ne uporablja le v leposlovnem in znanstvenem pisanju, zagotovo pa ne gre za jezikovno sredstvo, ki bi ga (nezaznamovano) uporabljali pri vsakdanjem sporočanju – za razliko od sopomenke *popolnoma*.

Gradivo korpusa Gigafida kaže, da je *povsem* pogostejši od *popolnoma* (kar je za pisna besedila, zajeta v korpusu, pričakovano). Zanimivo pa je, da oba tvorita tri najpogostejše zveze z istimi pridevniki: *popolnoma/povsem drugačen, jasen, nov*.

Da gre res za razlikovanje v okoliščinah rabe, kaže tudi podatek, da je beseda *popolnoma* enkrat pogostejša od besede *povsem* v korpusu GOS, v katerem so zbrani zapisi prvotno govornjenih besedil. Da bi prislov *povsem* avtomatizirano nadomeščali s *popolnoma*, torej ni upravičen lektorski poseg.

reči – povedati

Pomenska podobnost in razlike med glagoloma *reči* in *povedati* so bile že pred leti predmet razprav Jezikovnega razsodišča, o njih je razmišljal Janko Moder v *Jezikovnih koticah* v *Nedeljskem dnevniku*, pozneje pa se je s temo ukvarjal Janez Gradišnik, in sicer tako v knjižici *Ali še znamo slovensko?* (1981) kot tudi v razpravi *Povedati, praviti, reči* v *Jeziku in slovstvu* (1985/87: 25–27). Za podrobnejši vpogled velja navedeno gradivo vzeti v roke, v nadaljevanju pa je predvsem odgovor na rabo teh dveh glagolov v zapisnikih, tj. pri neposrednem navajanju (tudi povzemanju) izrečenih besed oziroma povzemanju izrečenih misli.

Prebiranje razprav in razpoložljivega gradiva ter pomenska členitev aktualnih slovarskih priročnikov ne govori niti v prid niti proti tezi o večji oziroma manjši resničnosti izrečenega oziroma povedanega glede na izbiro glagola, vsekakor pa glagol *povedati* – vsaj posredno – vključuje mnenje, interpretacijo tvorca novega besedila. Ključen je poudarek, torej kaj želi pisec, govorec, tj. tvorec novega besedila, izpostaviti. Glagol *reči* poudarja, izpostavlja predvsem izrečeno, se nanaša na neposredno izrečene besede (tj. kar je govorec dejansko izrekel in zdaj tvorec novega besedila citira ali povzema), glagol *povedati* pa na vsebino, na slišano

ubesedeno misel (na povzemanje vsebine tega, kar je govorec izrazil z besedami, kar pa zelo hitro vključuje naslovnikovo interpretacijo, tj. interpretacijo tvorca novega sporočila). Glagol *reči* se tako bolj veže na neposredno navajanje izrečenega, glagol *povedati* pa na posredno povzemanje misli, vsebine slišane.

saj – ker

O razlikovanju med veznikoma *saj* in *ker* se najizčrpnije lahko poučimo v pomenskorazlagalnih slovarjih, npr. SSKJ. Po SSKJ-ju veznik *saj* povezuje enakovredne povedi in ga navadno uporabimo »za utemeljevanje, pojasnjevanje prej povedanega«, tudi za »izražanje nasprotja s prej povedanim«:

Poznaš jo, saj je hodila s teboj v šolo.

Isti vir o vezniku *ker* navaja, da se pojavlja v podredju, tj. v vzročnem odvisnem stavku, in ga uporabljamo »za izražanje dejstva, da je vsebina odvisnega stavka vzrok dogajanju v nadrednem«: *Ker resnice ni smel povedati, je rajši molčal.* Načeloma odvisni stavki lahko stojijo pred glavnim stavkom ali za njim:

Ker zdaj svetu vladajo moške sile, oblast ni uravnotežena z brez-pogojno ljubeznijo.

Živite dejavno, ker ste dojemljivi za vzgibe okolice.

V povedi *Nekaj učencev si gledališke predstave ni ogledalo, saj/ker so v šolo prišli prepozno* je mogoče uporabiti tako veznik *ker* kot tudi *saj*, saj pomensko ustrezata: prvi uvaja vzrok, drugi pa utemeljitev za to, da si učenci predstave niso ogledali. Izbira je odvisna od upovedovalca.

samo – le

Členka *samo* in *le* sta v SSKJ-ju navedena v mnogih prekrivnih vlogah in pomenih; med drugim tudi v pomenu, v katerem nastopata v naslednji povedi: *Uporabi samo belo moko za testo* 'izraža omejenost na navedeno'.

V korpusu Gigafida, omejenem na pisna besedila, je razmerje med rabo členkov *samo* in *le* 1 proti 2 (vendar je treba takoj pripomniti, da nismo opravili analize, ki bi izločila neprekrivne rabe, npr. členek *le* pri izražanju spodbude: *le pridi*). Razmerje v zvrstno uravnoteženem pisnem korpusu Kres ni tako skrajno, a je členek *le* še vedno opazno pogostejši.

Poleg tega je zanimiv vpogled v razporeditev rabe po zvrsteh: *samo* je najpogosteje rabljen v leposlovju, *le* pa v revijah in časopisih. Ker je v leposlovju delež dialoga in s tem vnašanja govora v pisna besedila precejšen, smo preverili še gradivo korpusa govorjenih besedil GOS. Pokazalo se je, da je členek *samo* tam rabljen kar petkrat pogosteje od členska *le*. Zvrstno se *samo* skoraj enako pogosto pojavlja v nejavnem zasebnem in javnem informativno-izobraževalnem diskurzu, medtem ko je členek *le* opazno pogostejši v javnih tipih diskurzov.

Na podlagi zgoraj zapisanega lahko torej sklepamo, da je *samo* bolj vezan na govor kot *le*, vendar to ne pomeni, da je zato tudi kaj bolj pogovoren ali neknjižen. Po drugi strani pa izrazita vezanost členska *le* na pisna besedila in javne diskurze pri piscih nemara vzbuja občutenje tega členska kot bolj knjižnega in zato stilno primernejšega za pisanje. Za natančnejšo oceno bi morali opraviti stilno analizo žanrsko raznolikih besedil in diskurzov, v raziskovanje pa pritegniti še členek *zgolj*, ki ga lahko prav tako uporabljamo kot sopomenko obravnavanima členkoma.

tirnica – tračnica

Besedi *tirnica* in *tračnica* sta glede na razlago v prvem in drugem pomenu SSKJ-ja popolna sinonima. *Tirnica* je opredeljena kot nadrejeni sinonim *tračnici*, tako sta predstavljeni tudi v *Sinonimnem slovarju slovenskega jezika* (2016). Da se njuno sinonimno razmerje v teh pomenih ohranja tudi v novejšem gradivu, kaže primerjalna besedna skica v korpusu Gigafida. Največje ujemanje v številu pojavitev kolokacij se kaže pri naslednjih zvezah:

- *železniške tirnice* (49 pojavitev) in *železniške tračnice* (56 pojavitev);
- *tramvajske tirnice* (14 pojavitev) in *tramvajske tračnice* (13 pojavitev);
- *polagati tirnice* (11 pojavitev) in *polagati tračnice* (7 pojavitev).

V zadnjem primeru ima *tirnica* oziroma *tračnica* prvi pomen 'posebno oblikovan podolgovat jeklen nosilec, ki se uporablja za izdelavo zlasti železniških tirov' in podpomen 'taki nosilci, položeni drug za drugim navadno v dveh vzporednih črtah, da po njih tečejo kolesa vozil'. Tudi drugi pomen 'posebno oblikovan nosilec, po katerem kaj drsi, se premika' zasledimo pri obeh besedah, npr. v zgledih:

Dokler stopnice potujejo naravnost navzgor ali navzdol, tečejo vsi štirje valji vzporedno na štirih tirnicah; le na začetku in na koncu, kjer se stopnice »poravnajo«, tirnici obeh manjših valjev spremenita lego.

Drugi kader: kamera na tračnici sledi skakalcu.

Tirnica ima sicer še dva druga pomena in tvori stalne besedne zveze (npr. izstreliti satelit na tirnico, ustaljene tirnice), ki jih pri tračnici ne zasledimo, in je zato v besedilnem korpusu Gigafida tudi pogostejša od tračnice.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Razlika med »ampak« in »temveč«, Kako je prav: »dalj« ali »dlje«?, Kdaj uporabiti »saj« in kdaj »ker«, Kakšno je razmerje med izrazoma »narekovaji« in »navednice«?, Nobeden in nihče ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

POMENSKE RAZLIKE IN ODTENKI

do kod in do kam

Predložni zvezi *do kod* in *do kam* sta obe del slovenskega knjižnega jezika. Zvezi nista sinonimni, njun pomen je odvisen od pomena prislova. Prislov *kod* »izraža vprašanje po prostoru, po katerem se dogaja premikanje«, prislov *kam* pa »izraža vprašanje po kraju, proti kateremu je dejanje usmerjeno ali ga doseže«. Zveza *do kod* poudarja prostor premikanja (*Do kod hočeš priti?*), zveza *do kam* pa kraj, kjer se nekaj zgodi (*Pokazal je, do kam naj odkosijo.*). SP 2001 ima v nasprotju s SSKJ-jem omenjeno samo zvezo *do kod*:

Do kod nameravaš iti?

Tu vidiš, do kod je segala voda.

Sodobna raba, preverjena po korpusih Gigafida in Janes, izkazuje, da sta obe zvezi pogosti in zamenljivi, pojavljata se tudi v podobnem besednem okolju:

Do kod sežejo vaše ambicije?

V družini ima glavno besedo in nesporno avtoriteto, tako da otroci vedno vedo, do kod smejo.

Lepo je, da imate v glavi sliko, do kod želite priti.

Nas je zanimalo, do kam seže njihova izvirnost.

Sam se odločiš, do kam sežeš in do kam smeš.

Dal bom vse od sebe, pa bomo videli, do kam bom prišel.

Pogostnost rabe ene in druge zveze odraža dejstvo, da je korpus Gigafida sestavljen pretežno iz lektoriranih besedil. V Gigafidi se tako zveza *do kod* pojavi 2267-krat, zveza *do kam* pa 835-krat. Korpus Janes (zlasti njegova podkorpusa besedil z družbenih omrežij in tвитov) kaže drugačno sliko – zveza *do kam* (692 pojavitev) je pogostejša od zveze *do kod* (387 pojavitev), kar nakazuje na pogostejšo rabo prve v neformalnih okoliščinah sporocanja. Iz Gigafide je razvidno še, da pogostnost rabe zveze *do kam* z leti narašča. Zanimivo je, da oba korpusa izkazujeta tudi pogosto rabo zveze *do kje* (Gigafida: 439 pojavitev; Janes: 295 pojavitev).

Čeprav korpusi nakazujejo, da sta zvezi *do kod* in *do kam* (ter tudi *do kje*) postali sinonimni in zamenljivi, je za rabo v knjižnem jeziku zveza *do kod* sprejemljivejša od zveze *do kam* (in *do kje*), ki jo govorci očitno občutijo kot primerno za pogovorne, manj formalne govorne položaje.

isti – enak

Pri paru *isti* in *enak* se srečujemo z (za današnje pojmovanje) precej umetno normativno razdelitvijo rabe, ki je odvisna od pomena: če želimo poudariti, da gre za isto konkretno mesto, čas, obdobje, zlog, pot, uporabimo pridevniški zaimek *isti* (vrstni: kateri?), v vseh drugih položajih, ko želimo opozoriti, da se dve osebi, snovi, predmeta, stanji ne razlikujeta, uporabimo v knjižnem jeziku pridevniški zaimek *enak* (lastnostni: kateri?), v pogovornem pa *isti*. To zapleteno določilo lažje razumemo, če si ogledamo slovarski redakciji v SSKJ-ju:

ísti -a -o [...]

1. *na katerega se misli, iz katerega se izhaja*: še isti dan je izpolnil obljubo; stanujeta v istem hotelu; isti jezik govoreči ljudje; [...] // ekspr., v zvezi z **en** *poudarja nespremenjenost, ponavljanje*: vsako leto hodi v en in isti kraj na počitnice [...]

2. **pog.** *ki se po lastnostih, značilnostih ujema, ne razlikuje*

a) *med seboj*; *enak* : dvojčka sta čisto ista

b) *pri dveh ali več osebah, stvareh*: imajo iste cilje, interese; vsi so v istem položaju; besedi z istim pomenom; imata obleko iste barve; sta iste starosti; vsi so istega mnenja

c) *od določenega, primerjanega*: delo je opravil v istem času kot drugi; iste čevlje ima kakor ti; ima isto bolezen kot oče; zemljo je prodal za isto ceno, kot jo je kupil

// *ki ne dopušča prednosti, izjem*: zakon je za vse isti; vsi bodo imeli iste pravice in dolžnosti [...]

enák -a -o [...]

1. *ki se po lastnostih, značilnostih ujema, ne razlikuje*

a) *med seboj*: razdeliti na enake dele; enaki količini, vsoti; hiše so si zelo podobne, niso pa enake; dvojčki so čisto enaki; ploščinsko popolnoma enaki trikotniki; po velikosti sta skoraj enaka

b) *pri dveh ali več osebah, stvareh*: progo sta prevozila v enakem času; združujejo jih enaki interesi; obleki sta enake barve, velikosti; snovi imata vrsto enakih lastnosti; živijo v enakih razmerah

c) *od določenega, primerjanega*: ima enake čevlje kot ti; njegovi ukazi so vzbudili nezadovoljstvo, enak odpor je povzročila tudi njegova samovoljnost *prav tak*; upam, da boš imel enak uspeh tudi doma; porabil je enako vsoto kot ti / do vsega čuti enako veselje [...]

Takšno je bilo stanje ob leksikografski analizi gradiva, tj. v obdobju nastajanja SSKJ-ja (sedemdeseta in osemdeseta leta). Ker pa v tem primeru govorimo o vzporednem življenju dveh sopomenk in ker vpliva pogovornega jezika na knjižnega ne bi smeli zanikati, kakor ga niso niti jezikoslovci generacij pred nami, bi bilo treba leksikalno analizo opraviti na sodobnem gradivu.

Veliko je novih zvez, v katerih se uresničujeta pridevnika in jih slovarji še niso evidentirali, npr. *isto obdobje, ob istem času, iti v isto smer, živeti pod isto streho, isto noč je ..., biti na isti valovni dolžini*. Precej je tudi takih, ki bi jih bilo treba leksikografsko podrobneje obravnavati; tako že v prenovljeni izdaji SSKJ-ja, tj. SSKJ2 (2014), lahko beremo razlago *o družini s starši istega spola*.

Pri nadaljnji raziskavi bi bilo tako treba prenoviti normativna napotila tudi tako, da bi se odločili, ali so zveze kot npr. *z istim razlogom* res nesprejemljive, pri tem pa uporabnikom ponazoriti položaje, ko je mogoče uporabiti eno ali drugo različico in s tem vplivati na razumevanje besedila:

Pri mejni kontroli je pokazal poljski potni list in vozniško dovoljenje na isto ime, a je policist v zadnjem žepu hlač našel njegov pravi potni list.

Nekje na sredi med temi in vrsto drugih, manjših in večjih vasi na gričih sredi vinogradov in polj ter hkrati na začetku poti reke, ki se imenuje Vipava, stoji mestece z enakim imenom.

V slovnici nepodkovanemu uporabniku slovenščine je težko razumeti, zakaj v zgledih, v katerih se zaimka *isti* in *enak* najdeta pred kakim abstraktnim samostalnikom, navadno treba izbrati različico *enak*. Raba npr. izkazuje veliko dvojnic pri zgledih kot ... *iz istega/enakega razloga*. Vendar pa se podobno dogaja tudi jezikoslovcem. V Toporišičevi *Slovenski slovnici* (2004: 411) najdemo zapise:

Zaimenski prislovi vrste *kje?* itn. [...] se rabijo po istih pravilih kot zaimenska vrsta *kdo?*.

V SSKJ-ju je zapisan zgled *sin ima enako bolezen kot oče*, a tudi v knjižni rabi v teh položajih zaimek *enak* že nadomešča različica *z isti*:

Glasi se: če je v državi za isto bolezen na voljo več kot eno enako učinkovito zdravilo, potem zdravstveno zavarovanje v celoti krije le stroške najcenejšega.

Podobni položaji rabe bi morali prepričati tudi najbolj strastne zagovornike ohranitve normativnih določil, starih več desetletij, da je ob prenovi normativnih priročnikov treba vanje podvomiti in poiskati sveže zglede, mejne primere pa pojasniti.

kongres, konferenca, simpozij ...

Gre za vrsto poimenovanj za strokovna srečanja, o katerih so raziskovalci že razpravljali. Tako npr. Janez Kanič v objavi na blogu Bibliotekarska terminologija⁴⁹ med drugim ugotavlja, da je jasne ločnice med posameznimi

49 Na spletni strani (<http://terminologija.blogspot.com/2011/09/simpozij-kongres-posvetovanje.html>).

vrstami strokovnih srečanj težko potegniti, da je natančno razlikovanje med njimi pogosto stvar okolja in stroke, v kateri se uporablja, in da se mu »[b]olj kot poimenovanje (cesarjeva nova oblačila) [...] zdi pomembna vsebina, organizacija in predvsem aktivno in prizadevno sodelovanje nas, strokovnjakov na tem področju«.

Glede na razlage v SSKJ-ju in v kontekstu strokovnih srečanj bi lahko za omenjene izraze izpostavili značilnosti, ki pri posameznem strokovnem srečanju izstopajo (ležeče):

- **kongres**: po pristojnosti najpomembnejše, največje ali tudi najvišje srečanje strokovnjakov določenega področja, zlasti v državnem ali mednarodnem merilu;
- **konferenca**: srečanje strokovnjakov o določeni pomembni temi;
- **simpozij**: srečanje strokovnjakov z razpravo o določeni temi;
- **kolokvij**: posvetovanje strokovnjakov z razpravo o določeni temi, navadno v manjšem obsegu;
- **delavnica**: spoznavanje strokovnega področja z aktivno dejavnostjo udeležencev;
- **sestane**: srečanje strokovnjakov, navadno večje, na katerem se o čem razpravlja, dogovarja, sklepa;
- **panel**: srečanje predhodno izbrane skupine strokovnjakov.

V splošnem bi lahko rekli, da poimenovanje izberemo glede na:

- pomembnost teme: *kongres, konferenca, simpozij*;
- obseg srečanja: večji so *kongres, konferenca, simpozij*, med manjšimi pa so *kolokvij, delavnica, sestanek, panel, okrogla miza*;
- aktivno oziroma manj aktivno udeležbo: aktivna zlasti pri *delavnici* in *sestanku*;
- vabljenost udeležencev oziroma prijava na srečanje: povabljeni so pri *panelu, okrogli mizi, sestanku, delavnici*;
- cilj sklenitve sklepa: *sestane*;
- tradicionalno poimenovanje (če to obstaja): zlasti *kongres* in *simpozij*.

Vendar pa sodobna praksa kaže na naslednja odstopanja od zgoraj navedene pomenske opredelitve:

- **konferenca** ali **simpozij**: Konferenca je navadno zastavljena tematsko širše kot simpozij.
- **simpozij** ali **kongres**: V slovenskem prostoru oziroma v slovenistični stroki obveljajo poimenovanja, ki so bila ustrezna ob prvih sklicih, kasneje pa so se organizacijsko spremenila. Tako npr. *simpozij* Obdobja ohranja naziv simpozij, četudi se značaj vse bolj spreminja: gre za skorajda *kongresno* srečanje različno usmerjenih slovenistov in slavistov mednarodnega dometa. K temu pripomore tudi odprta možnost prijavljanja, spremljevalni dogodki, množičnost. Po drugi strani nekateri *kongresi* stanovskih združenj niso v nobenem pogledu »najvišje srečanje«, saj se odvijajo v ožjem krogu povabljenih razpravljavcev na eno samo temo.
- **kolokvij**: Na Institutu »Jožef Stefan« in na Kemijskem inštitutu (Preglov kolokvij) organizirajo kolokvije kot redna predavanja, katerih namen je, »da sodelavci IJS predstavljajo nove raziskovalne dosežke tako kolegom z Instituta in sorodnih ustanov kot tudi širši javnosti ter s tem prispevati k znanstveni in tehnični kulturi v državi«. Takole pravijo:

Na kolokvijih občasno najde prostor tudi kako zgodovinsko obarvano predavanje, ki nam pomaga bolje razumeti razvoj danega znanstvenega področja ali problema. Kolokvijem praviloma sledi živahna razprava, obenem pa so ti dogodki priložnost za spoznavanje kolegov iz Slovenije in tujine. Kolokviji nemalokrat dopolnjujejo znanje, ki ga posredujemo na univerzah, tako da se med publiko često znajdejo tudi študenti.

Opredelitev strokovnih srečanj je torej najpogosteje odvisna od obsega in načina organiziranja prvih srečanj, če gre za ciklična srečanja, kasneje pa se lahko njihov značaj tudi spremeni. Pri organiziranju novih srečanj pa bodo zgornje pomenske opredelitve zagotovo v pomoč.

memorandum in sporazum

Med izrazoma *memorandum* in *sporazum* je pomenska razlika glede abstraktnosti, ki nam jo je pomagal pojasniti strokovnjak politolog Boštjan Udovič s Fakultete za družbene vede. Udovič poudarja, da obstaja med obema pravnima aktoma pomenska razlika. Medtem ko je *memorandum*

o sodelovanju običajno načelen akt o kakršnem koli sodelovanju in tako državi oziroma države, ki je akter oziroma so akterji, napotuje k morebitnemu udejanjanju tega, kar je v njem navedeno, pa velja za *sporazum* to, da je bolj zavezujoče narave:

S *sporazumom* se države zavežejo k določeni zadevi, *memorandum* o sodelovanju okvir za morebitne konkretne sporazume o delovanju na določenih področjih. Zatorej lahko trdimo, da je *memorandum* kot oblika akta dokument, ki postavlja okvire za delovanje (in je kot tak bolj ali manj abstrakten, saj se ne dotika konkretnih dejanj), na drugi strani pa *sporazum* konkretno določa določene dejavnosti, ki morajo biti izvedene, da se bo kot akt uresničeval v praksi (to pomeni, da kot sam akt napotuje h konkretnim ciljem in zahtevam).

V novejših izdajah referenčnih slovarjev bo treba zato te izraze in razlage tudi spremeniti, da bodo prilagojeni terminološkemu pomenu, ki ga poznamo danes.

stališče in mnenje

Pravopisna obravnava samostalnika *stališče* gradivsko izhaja iz SSKJ-ja; v njem je kot nevtralna opredeljena raba v pomenu 'kar določa kriterij', kot publicistični pa so označeni primeri, ko samostalnik *stališče* nastopa v pomenu 'kar izraža odnos do česa' in ga je mogoče nadomestiti s sopomenkama *mnenje* in *pogled*.

Normativno ovrednotenje v SSKJ-ju deloma izhaja iz *Slovenskega pravopisa* 1962, kjer je kot stilno manj primerna navedena zlasti raba v zvezi z glagoloma:

vztrajati na stališču ... → soditi, meniti

zastopati stališče ... → zastopati mnenje

Sestavljavci SSKJ-ja so se odločili za skladenjskopomensko delitev: v pomenu 'kriterij' le v zvezi s predlogom (v orodniku):

gledati na kaj z ekonomskega stališča

dogovorili so se, s kakšnega stališča bodo stvar obravnavali

presojuditi kaj s stališča morale

z njegovega stališča je to razumljivo

V vseh ostalih skladenjskih položajih je *stališče* mogoče in je po SSKJ-ju tudi priporočljivo nadomeščati s samostalnikoma *mnenje* ali *pogled*:

stališča si nasprotujejo → ***mnenja*** si nasprotujejo

o teh vprašanjih imajo različna stališča → *o teh vprašanjih imajo različna* ***mnenja***

povedati, zagovarjati svoje stališče → *povedati, zagovarjati svoje* ***mnenje***

pojasniti svoje stališče do česa → *pojasniti svoj* ***pogled*** na nekaj

Navedeni primer je dober prikaz razvoja slovarskega normiranja na leksikalni ravni. Jasno namreč prikazuje, da je slovar SP 2001 nastajal na osnovi gradiva SSKJ, zato je normativne napotke v pravopisu treba interpretirati s pomočjo SSKJ-ja. Pravopisni slovar SP 2001 prikazuje samostalnik *stališče* enako kot SSKJ, vendar je težko razbrati, kakšna je normativna motivacija, ki izhaja iz skladenjskopomenskih dejstev, kakršnih pravopisni slovar izrecno ne razkriva:

stališče -a [...] presojeti s stališča morale; publ. pojasniti svoje stališče do česa *mnenje, pojmovanje*

Morda tudi zato (kljub napotilu SSKJ-ja in SP 2001) samostalnik *stališče* pogosto uporabljamo tudi v pomenu 'mnenje', uveljavila pa se je tudi kolo-kabilnost, ki kaže na odklone od SSKJ-jevske razdelitve pomenov:

- ***mnenje***: *strokovno, pravno, pozitivno, negativno, izvedensko*;
- ***stališče***: *uradno, politično, načelno, skupno*.

V skladu z normativnim napotilom bi lahko uporabili:

- namesto *uradno stališče* (1574) zvezo *uradno mnenje* (302) in
- namesto *politično stališče* (1415) zvezo *politično mnenje* (201).

Vendar pa pogostnost rabe (v oklepajih) že nakazuje na pomenske premike, ki razlikujejo med *uradnim stališčem* in *uradnim mnenjem*, saj prvi zvezi pripisujemo večjo stopnjo »uradnosti«, torej lastnosti, ki jo določamo s pridevnikom. Zato je občutek, da avtomatska zamenjava samostalnika *stališče* z *mnenje* bode v oči, utemeljen in ga je dobro upoštevati. Ne nazadnje se prevedki za *mnenje* in *stališče* razlikujejo tudi v drugih jezikih, npr. v nemščini.

Z rabo besed v posameznih skladenjskih položajih se postopno spreminjajo tudi njihove pomenske lastnosti, zato je treba priročnike posodobljati celovito, normativno informacijo pa oblikovati v skladu z aktualno leksikalno analizo.

DRUŽBENO OBČUTLJIVA POIMENOVANJA

Z razvojem družbe se spreminja tudi jezik. Če se je nekoč vse, kar je odstopalo od povprečja in predstave o nevtralnosti, poimenovalo bolj neposredno, neprizanesljivo, pogosto tudi v skladu s stereotipnimi prepričanji in predsodki, ki so izvirali tudi iz najbolj opazne zunanje lastnosti posameznika, je sodobna jezikovna praksa – vsaj v javnih besedilih – nagnjena bolj evfemističnemu izražanju. To izražanje sledi želji, da bi se poimenovana oseba ali predmetnost, s katero posredno nagovarjamo tudi posameznike, ne bi čutili prizadete ali zapostavljene.

Kar nekaj danes označenih izrazov in opisov smo že spremenili, npr. zavodu za gluhe danes ne rečemo več *gluhonemnica*, domu ostarelih ali onemoglih tudi ne *hiralnica*, mrliška vežica se je umaknila *poslovilni vežici*. Posodobljena izdaja SSKJ-ja (iz leta 2014) tako prinaša korenite spremembe, ki jih dobro ponazarja redakcija samostalnika *defektologija*:

SSKJ (1970)

defektologija -e [...] veda o vzgoji in izobraževanju defektnih ljudi: študirati defektologijo; strokovnjak za defektologijo

SSKJ2 (2014)

defektologija -e [...] veda o vzgoji in izobraževanju ljudi s posebnimi potrebami: študirati defektologijo; strokovnjak za defektologijo

božjast – epilepsija

Pri boleznih opazamo, da iz rabe izginjajo t. i. ljudska poimenovanja, nastala navadno z opisom vidnih simptomov in posledic (telesne spremembe): bolezen povečane ščitnice so imenovali *golšavost*, *epilepsija* pa je bila imenovana *padavica* ali *božjast* (zaradi prepričanja o nadnaravnem razlogu za napad), *diabetes* kot motnjo presnavljanja ogljikovih hidratov se je poimenovalo *cukrovka*, kožne posledice alergije so bile poimenova-

ne *koprivnica*, možganska kap pa je dobila ime *mrtvoud*. Še bolj kot poimenovanja bolezni so neprizanesljivi izrazi za bolnike, ki jih je ena od bolezni prizadela: *golšavec* ali *golšar*, *božjastnik* ali *božjastnež*, *cukrovec*, *mrtvoudnik* ..., zato ni nenavadno, da jih v nevtralni rabi v knjižnem jeziku sploh ni mogoče zaslediti.

Za *božjast* se je danes v rabi razširil izraz *epilepsija*, ki je znan iz strokovnega medicinskega jezika (proces prehoda izraza iz stroke v splošni jezik se imenuje determinologizacija). Izraz *božjast* kot neprimeren in nestrokovno odsvetujejo v *Medicinskem terminološkem slovarju* (2012–2019):

božjást -i ž → epilepsija

Tudi v drugi izdaji SSKJ-ja (2014) je opozorjeno na rabo izraza *epilepsija* v strokovnih besedilih (oznaka »medicina«), res pa je, da v tej izdaji SSKJ-ja beseda ni označena kot starinska ali manj primerna:

SSKJ (1970)

božjást -i [...] živčna bolezen s krči in nezavestjo: imeti božjast; napad božjasti / božjast ga lomi, meče, vije; božjast ga je vrgla imel je napad božjasti

SSKJ₂ (2014)

božjást -i [...] živčna bolezen s krči in nezavestjo, *med. epilepsija*: imeti božjast; napad božjasti / božjast ga lomi, meče, vije; božjast ga je vrgla imel je napad božjasti

Tudi razlaga »živčna bolezen s krči in nezavestjo« je zastarela. Kot je razvidno iz že omejenega *Medicinskega terminološkega slovarja*, gre za nevrolško motnjo, ki je lahko posledica različnih bolezni. V pravopisnem slovarju (SP 2001) se tujki želijo izogniti in usmerjajo k vsebinsko manj ustreznim, a »domači«:

SP 2001

epilepsíja -e [...] božjast

Stanje v slovarjih torej ni povsem usklajeno. Kot je razvidno iz povedane- ga, je proces preimenovanja naporen, še zlasti, če zanj ni ozkih jezikovnih, tj. slovnično ali pomensko utemeljenih razlogov.

Sodobna leksikografija se trudi upoštevati načela jezikovne strpnosti in slediti priporočilom stroke. Tako se tudi izraz *božjast* umika strokovno ustreznemu in bolj razširjenemu *epilepsija*, kar je razvidno iz pogostnosti rabe v najnovejšem besedilnem korpusu Gigafida 2.0: *božjast* (239) – *epilepsija* (2950). Tako stanje naj bi odsevali tudi sodobni slovarji.

črnc – temnopolti

Beseda *črnc* je vzporedna besedi *belec*, obe označujeta po SSKJ človeka, ki je črne/bele rase oziroma barve polti. Obe besedi veljata za nevtralni in v SSKJ-ju nista označeni kot slabšalni niti samostojno niti v kontekstu:

črnc -nca [...] *človek črne rase*: ameriški črnci; boj za enakopravnost črncev
bélec -lca [...] *človek bele rase*: boj za enakopravnost črncev in belcev

Slabšalni se je za pripadnika črne rase v slovenščini v obdobju priprave SSKJ-ja uveljavilo več izrazov, ki slabšalnost izražajo besedotvorno, npr. *črnják* ali *črnúh*, ali leksikalno, npr. *zamórec*.

Izraz *zamorec* je v SSKJ-ju res označen z oznako »navadno slabšalno«, a je danes njegova raba lahko povsem nevtralna, zlasti v frazemih, v katerih je sicer poudarjena, a ne slabšalna (*dela kot zamorec*). V zadnjem času se namesto *črnc* pogosteje uporablja izraz *temnopolti*, namesto *belec* pa *belopolti*. To zagotovo priča o tem, da se marsikateremu govorncu, verjetno tudi pod vplivom drugih, rasno bolj raznolikih kultur, zdi izraz *temnopolti* bolj nevtralen in morda bolj »politično korekten«. Imenovati človeka po barvi kože je problematično, zato v ZDA uporabljajo izraz *Afroameričan*, kar pa pomensko izključuje pripadnike črne rase, ki niso Američani. To dokazuje, da je poimenovanje, ki kaže na barvo kože, zelo občutljivo v rasno bolj mešanih okoljih. A v slovenščini *črnc* ni vedno zamenljiv z izrazom *temnopolti*; tako je npr.:

- v zvezah *bantujski črnici, sudanski črnici; afriški črnici*;
- pri navajanju rasne pripadnosti, npr.: *belci 53 %, mulati 38,5 %, črnici 6,2 %, ostali 0,9 % (staroselci, Japonci in drugi) ... (Rasna sestava Brazilije).*

Če bi namesto izraza *črnc* uporabili izraz *temnopolti*, bi izgubili pomen-sko natančnost, saj med ljudi s temnejšo poltjo prištevamo tudi npr. In-dijce, Pakistance ipd. Nekateri viri pričajo o tem, da je izraz *temnopolti* uporabljen tudi za belce s temnejšo poltjo:

V južnih delih Indije živijo Dravidi, prvotni bolj temnopolti pre-bivalci Indije.

Taka raba je redkejša, a vendar se je treba zavedati možnosti nesporazuma:

To, kar so v zahodnem svetu kreme proti celulitu, so v deželah s temnopoltim prebivalstvom kreme za beljenje kože – kozmetično orožje v diktatu lepote. Kreme za depigmentacijo kože se uporabljajo od Afrike do Indije ... Kozmetična industrija izkorišča mnenje, da je svetla koža lepša kot temna.

Kot zanimivost omenimo še, da stara slovenska beseda *zamorec*, ki je v SSKJ-ju opredeljena kot slabšalna, sodobnim uporabnikom, zlasti mlajše generacije, pomeni sicer starinsko, a čustveno nevtralno besedo, pojavlja pa se tudi v terminologiji, npr. pri poimenovanjih rastlin in živali:

Celo ministranti, obuti v superge, so se zibali v ritmu zamorske muzike. Naenkrat se pojavi njen oče zamorski kralj, ki ga je Pika željno pričakovala.

*Rastlina z imenom zamorska kumina, latinsko *Nigella sativa*, nima s kumino ali kobulnicami prav nič skupnega.*

*Kot zgled za razumevanje Ažbetovih slikarskih principov je v šolskem ateljeju visela slika *Zamorka*, na katero je bil avtor posebej ponosen.*

Izraz *temnopolti* je rabljen vse pogosteje in nadomešča izraz *črnc*, saj se v sodobni družbi pod vplivom rasno in narodnostno mešanih družb izogibamo poimenovanjem, ki kažejo na zunanje razlikovalne lastnosti posameznika. Nimamo pa podatkov o tem, kako izraze *črnc*, *temnopolti*, *zamorec*, ki jih kljub sopomenskosti ne moremo poljubno zamenjati, do-jemajo pripadniki te skupnosti pri nas. Poudariti pa je treba, da so vsebina

povedanega in ton ter ubesedene okoliščine lahko žaljivi ob še tako politično korektnem izrazu.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Zvezi »do kam« in »do kod«, Kdaj »isti« popraviti v »enak«?, Kako se pomensko razlikujejo kongres, konferenca, simpozij ...?, Pomensko razlikovanje: memorandum in sporazum ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

IZBIRA USTREZNE PRIDEVNIŠKE OBLIKE

VRSTNI PRIDEVNIK ALI DOLOČNA OBLIKA

LASTNOSTNEGA PRIDEVNIKA

Vrstnost pri moškem spolu izražamo s pridevniškim obrazilom *-ni*, s katerim tvorimo vrstne pridevnike. Po njih se za razliko od lastnostnih pridevnikov (z obrazilom *-en*, vprašalnica **kakšen?**) sprašujemo z vprašalnico **kateri?**. Torej *jagoden* (kakšen? *obleka jagodne barve*) proti *jagodni* (**kateri?** *jagodni sladoled*).

Med obema tipoma pridevnikov pa lahko pride do prekrivanja oblik, in sicer kadar lastnostni pridevnik moškega spola uporabimo v njegovih določnih oblikah, ki se prav tako konča z obrazilom *-ni*.

Kako torej razlikovati med vrstnim pridevnikom in določno obliko lastnostnega pridevnika?

(1) **Vrstni pridevniki** se tipično pojavljajo v stalnih besednih zvezah, npr. *pralni stroj*, *gozdni sadež*, *matični register*, *strokovni članek*. Stalne besedne zveze so v jeziku vir novih poimenovanj in njihova »stalnost« ni enako močna, saj se nekatere v rabi šele uzaveščajo, lahko bi rekli, da so še v procesu nastajanja. Zdi se, da je ena takih, kjer raba še precej omahuje, npr. *zveza svobodni pretok* (*kapitala*, *blaga*, *idej* ipd.):

Svobodni/Svoboden pretok idej je za obstoj in razvoj demokratične družbe tudi v tem pogledu bistvenega pomena ...

(2) **Lastnostni pridevniki** moškega spola dobijo določno obliko le v konkretnem besedilu, in sicer zaradi različnih razlogov:

- kadar z njimi poimenujemo v besedilu že prej omenjeno lastnost (*Poslanci so sprejeli nov zakon. [...] Novi zakon med drugim določa, da [...].*);
- kadar z njimi poimenujemo (v nekem trenutku) splošno znano lastnost (*neprecenljivi Amazonski gozd*);
- kadar stojijo za svojilnim pridevnikom ali zaimkom (*Joštov/njegov pridni brat*);
- kadar sledijo kazalnemu zaimku (*tisti nesramni voznik*);
- kadar sledijo zaimku *ves* (*ves širni svet*) – v primerjavi z zaimkom *vsak*, ki po slovenski slovnici za seboj zahteva nedoločno obliko (*vsak nov dan*).

Vendar tudi ta pravila niso brezizjemna. Čeprav so pridevniki, ki stojijo za svojilnimi zaimki, navadno v določni obliki, pri pridevniku *slab* to ne drži. V spodnji povedi namreč ne bi izbrali določne, ampak kljub zgornjemu pravilu nedoločno obliko:

Bi morali ignorirati njegov slab odnos?

Gre za lastnostni pridevnik, ki skorajda nikoli ne izraža vrstnega pomena (izjema je npr. zveza *slaba banka*, vendar gre tu za žensko obliko pridevnika, kjer se razlika med vrstnim in lastnostnim pridevnikom obrazilno ne kaže). Očitno to vpliva tudi na njegovo rabo v besedilno sicer tipičnem položaju za tvorbo določne oblike.

(3) **Vrstni pridevniki** se za razliko od lastnostnih ne stopnjujejo. Kadar se pred pridevnikom pojavijo prislovi, ki ga stopnjujejo, to torej kaže na lastnostnost, npr. *relativno/zelo/nadvse ... neodvisen položaj svetovalne službe; njen povsem novi avto*.

Danes je moj srečen ali srečni dan

V korpusnem gradivu se pojavljajo tako zveze *moj* (*tvoj, njen, naš* ipd.) *srečen* kot tudi *srečni dan*. Zdi se, da se določna oblika pojavlja zlasti v

zvezah, ki že mejijo na vrstnost – ko je *srečni dan* dojet kot čisto posebna kategorija dneva:

Danes je zopet moj srečni dan.

Da gre v takih primerih res že bolj za vrstni kot za določni lastnostni pridevnik, kaže dejstvo, da se zveza *srečni dan* pojavlja tudi v skladijskih položajih, ko pred njo ni svojilnega ali kazalnega zaimka, ki bi terjal določno obliko (ali gre nemara za besedilno določnost – torej rabo določne oblike ob neprvi omembi neke lastnosti – pa je zaradi besedilne omejenosti vpogleda v korpusne primere nemogoče ugotoviti):

Ponedeljek je srečni dan, ko se vikend konča in se spet lahko potopimo v vsakdanje opravke.

Pri odločanju o tem, ali bomo s pridevnikom označili lastnost dneva (*srečen dan*) ali pa bomo s celotno zvezo označili tip dneva (*srečni dan*), si žal ne moremo pomagati niti s statistiko iz korpusa Gigafida. Tam je namreč zvez tipa *danes je moj/tvoj ipd. srečen/srečni dan* enako število.

Magičen ali Magični Koper

Kadar o mestih, državah ipd. govorimo z vidika časovne, umetnostno-zgodovinske ali katere druge perspektive, pred ime postavimo vrstni pridevnik, ki izraža to perspektivo, npr. *baročna Ljubljana, antični Rim, viktorijanska Anglija*. Pri organiziranju raznih prireditev in njihovem poimenovanju se ravnamo po danem vzorcu. Tudi v tem primeru bi ime sklopa prireditev v Kopru tvorili na enak način; ustrezna je izbira vrstnega pridevnika: *Magični Koper*.

Na podoben način tvorijo imena svojih (tematskih) potovanj turistične agencije, npr. *Predbožični Dunaj, Adventni Zagreb, Pomladni Pariz*. Izbira vrstnega pridevnika je pri tem poljubna (tj. ne le časovna): *Čarobne Benetke, Kraljevski Krakov, Čutna Francija*.

svečan – svečani sprejem

V SSKJ-ju so bili lastnostni in vrstni pridevniki (oziroma nedoločne in določne oblike) prikazani v istem geslu, in ta je bila *svečan*. SP 2001 je uporabnikom glede tega prijaznejši, saj navaja vrstne pridevnike oziroma

določne oblike ločeno, kot podiztočnice. Kako je obravnavan pridevnik *svečan*. Po SP 2001 je namesto nedoločne oblike pridevnika *svečan*, po kateri se vprašamo s *kakšen?*, slogovno ustrežnejše uporabljati pridevnik *slovesen*. Če uporabimo pridevnik v obliki *svečan* v zvezi *svečani sprejem*, opazimo tesno pomensko navezavo med pridevnikom in samostalnikom oziroma pomensko razliko glede na povedkovno rabo:

- opis sprejema: *Sprejem pri predsedniku je bil zelo svečan.*
Kakšen? (*zelo*) *svečan sprejem; topel sprejem*
- vrsta sprejema: *Predsednikov letošnji svečani sprejem je bil zelo skromen.*
Kateri? *svečani sprejem, novoletni sprejem*

Poznamo torej obe obliki pridevnika *svečan*, raba ena ali druge različice je odvisna od konteksta.

svet – sveti

Pridevnik *svet* je lastnostni pridevnik, katerega pomensko razlago si lahko preberemo v SSKJ-ju. Pridevnik v njegovi nedoločni obliki (*svet*) stopnjujemo na različne načine:

Pepelnica je bila včasih zelo svet dan, oznanjala je začetek resnega postnega časa.

Znano je namreč, da je bolj svet tisti svetnik, ki kdaj pa kdaj greši.

Tempeljska vzpetina v Jeruzalemu najsvetejši islamski kraj, nekateri celo pravijo, da svetejši kot Kaaba v Meki.

Značilno je, da ga lahko uporabljamo v značilnem predikativnem (povednem) položaju:

Ta človek je svet.

Tipična je torej naslednja skladenjska raba:

Kakšen človek je bil Jurij? Bil je zelo svet človek.

Vrstni pridevnik (*sveti*) ustreza odgovoru na vprašanje *kateri?*:

Kateri svetnik je v oltarju? V oltarju je sveti Jurij.

Najpogosteje se pridevnik *sveti* pojavlja v stalnih besednih zvezah. Če sodimo po korpusu Gigafida, se v sodobni slovenščini najpogosteje pojavlja ob lastnem imenu *Jurij* (pa tudi *Štefan*, *Miklavž*, *Jernej*, *Peter*) in ob občnih besedah (*duh*, *oče*, *gral*, *maša*, *sedež*, *večer*, *trojica*, *gora*, *dežela*, *križ* in *trava*).

Omenimo še, da so s tega vidika aktualni normativni slovarji nekoliko nejasni, saj pridevnika *svet* v stalni besedni zvezi *sveto rešnje telo* ne uvrščajo med določne oblike oziroma vrstne pridevnike (npr. v SP 2001). Hkrati pa ga v presežniški obliki *najsvetejši* ne obravnavajo samostojno, čeprav se pomensko osamosvojen v nekaterih zvezah pojavlja v teoloških in bogoslužnih besedilih (*sveto rešnje telo*) – tudi v posamostaljeni obliki (*najsvetejše*).

tehnični ali tehničen dolg

Računalniški termin *tehnični dolg* pomeni napake in pomanjkljivosti v računalniških kodah. Termin je prevod angleškega izraza *technical debt*. Pravilna je določna oblika pridevnika, saj gre za vrstni pridevnik, ki označuje posebno vrsto nečesa. V slovenščini imajo pridevniki v terminoloških besednih zvezah vedno določno obliko. Tudi geslo *tehničen* v SSKJ2 (nedoločna oblika pridevnika v iztočnici nas ne sme zavesti) razkriva, da se ta pridevnik večinoma uporablja kot vrstni.

Poleg tega, da se po vrstnih pridevniki vprašamo z vprašalnico *kateri?*, si lahko pri odločitvi pomagamo tudi s tem, da poskusimo pridevnik stopnjevati. Pri vrstnih pridevniki to ni mogoče, saj *tehnični dolg* ne more biti »bolj ali manj tehničen«.

užiten – užitni

Vrstni pridevnik *užitni* se pojavlja v stalnih besednih zvezah posameznih vrst, na primer gob: *užitni smrček*, *užitni goban*, *užitni mavrah*.

Čeprav slovnica in pravopis uči, da je v zvezah s samostalniki *hrana*, *sadež*, *riba* rabljen pridevnik *užiten*, pa nas primerjava *užitne gobe* – *strupene gobe* npr. spominja na primerjavo med *stalnimi* in *mlečnimi zobmi*. Po zdravorazumski logiki se zdi, da lastnosti, kot so strupenost, užitnost ne moremo stopnjevati (če so ribe užitne, ne morejo biti hkrati neužitne ali manj užitne), vendar pa jezikovna raba kaže, da je v jeziku drugače:

*Amor je ena najlepših in najbolj užitnih rib, vendar jih pri nas ni.
Mi smo razvajeni in iščemo najbolj užitne ribe. Ponavadi kupujemo tiste, ki nam jih ponuja trg.*

Bolj logično je merjenje užitenosti na druge načine, npr. v SP 2001: *Ta riba ni več užitna; Kosilo je še kar užitno* – v pomenu ‘dobro’. SP 2001 kot opozicijo navaja zglede: *užiten sadež – užitni smrček* [goba], vzporedno so tudi ribe *užitne*, morski pes je *užiten*, mavrah pa je *užitni*.

velik črtast zvezek ali veliki črtasti/črtani zvezek

Ustrezna besedna zveza je *veliki črtasti zvezek* (izgovorjeno [véliki ...]). S pridevnikom *črtani* sicer ni nič narobe, a se pogosteje uporablja v pomenu ‘prečrtani’, saj glagola *črtati* v pomenu ‘delati črte’ danes skorajda ne uporabljamo.

Zakaj oblika *črtasti*? S pridevnikoma *črtast* ali *karirast* opisujemo notranje liste v zvezku, čeprav gre prvotno za *zvezek s črtami* in *zvezek s karom*. Ker ne gre za lastnost, temveč vrsto zvezka, je upravičeno uporabiti vrstni pridevnik (in ne lastnostnega), torej *črtasti/črtani zvezek* in *karirasti zvezek*.

Tu si lahko pomagamo z védenjem, da lastnost lahko stopnjujemo. Tega v primeru črtastega zvezka ne moremo narediti: vrsta zvezka je *črtasti zvezek*, ni *bolj črtast* ali *manj črtast*, samo *črtast*.

Zakaj oblika *veliki*? Pridevnik *velik* lahko izraža (1) lastnost ali (2) vrsto. Prvi pomen je navadno podvržen naši presoji, ali je ta velikost bolj ali manj močno izražena (*velik fant*, *zelo velik fant*). Drugi pomen ločuje predmet ene vrste od predmeta druge vrste (*veliki zvezek – mali zvezek*).

Razlika med obema pomenoma ni izražena le v imenovalniku ednine in določni obliki, temveč jo zaznamujemo tudi z izgovorom: široki naglašeni *e* (*vêlik fant*, *vêlik projekt*) proti ozkemu naglašnemu *e* (*véliki voz*, *Vélika Britanija*, *vélika začetnica*).

Pri nasprotni lastnosti pa je razlika med pomenoma izražena z različnima besednima oblikama: lastnost z obliko *majhen* in vrsta z obliko *mali* – *mali zvezek*, *mali karo*, *mala začetnica*.

VRSTNI ALI SVOJILNI PRIDEVNIK

Vrstni pridevnik iz samostalnikov ženskega spola lahko tvorimo z različnimi obrazili: prvotno le z obrazilom *-ov/-ev* (*breskov kompot*, *jagodov sladoled*, *ajdova moka*), medtem ko je obrazilo *-in* izražalo svojilnost ali

pripadnost (*jagodin cvet*). Pomen vrstnosti izražata danes torej obe pridevniški obliki: rečemo lahko npr. tako *jagodni* kot *jagodov sladoled*.

Če bi imeli v jeziku le dve možnosti izražanja, bi se razlikovanje verjetno lažje ohranilo, tako pa je jezikovna pestrost povzročila, da ločnice med slovničnimi in pomenskimi kategorijami niso povsem jasne.

skutin ali skutni zavitek

Če izbiramo med (prvotno) svojilnim in vrstnim pridevnikom, prednost v zvezi s samostalnikom zavitek velja drugemu, torej *skutni zavitek*, *skutno pecivo* ipd. Predlog lahko podkrepimo s stanjem v SSKJ-ju in SP 2001 (slednja v tovrstnih zvezah od svojilnega pridevnika *skutin* preusmerjata k vrstnemu pridevniku *skutni*).

Podobno v korpusu Gigafida kljub siceršnji dokaj visoki pojavnosti prevladujejo zveze *skutni nadev*, *skutni štruklji*, *skutna torta*, *skutni namaz*, *skutni zavitek*, *skutni cmok*, *skutna pita*, *skutni kolač*, *skutna krema*, *skutne palačinke* ipd. Pri čemer pa SSKJ (in SP 2001) priporočata namesto zvez *skutni zavitek* in *skutni štruklji* rabo zvez *sirov zavitek*, *sirovi štruklji*, kar potrjuje tudi stanje v korpusu Gigafida:

- *skutin zavitek* – 28 pojavitev
skutni zavitek – 44 pojavitev
sirov zavitek – 102 pojavitvi
- *skutini štruklji* – 60 pojavitev
skutni štruklji – 146 pojavitev
sirovi štruklji – 432 pojavitev

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Določnost in nedoločnost ter vrstni in kakovostni pomen pridevnikov v pravnih besedilih, Velik črtast zvezek ali veliki črtasti/črtani zvezek?, Določna/nedoločna oblika pridevnika »srečen«, Določna in nedoločna oblika pridevnika »svečan«, Tehnični ali tehničen dolg? ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

SNOVNI PRIDEVNIKI

Vprašanja uporabnikov v Jezikovni svetovalnici razkrivajo, da jim precej težav povzroča tvorba snovnih pridevnikov iz samostalnikov ženskega spola, saj jih bega raba moškega obrazila *-ov/-ev*. Pravila SP 2001 v členih 956 in 962 namreč pravijo, da iz samostalnikov ženskega spola tvorimo vrstni pridevnik s pomočjo obrazil *-ji, -ski, -ov*, redkeje iz obrazila *-in*. Tako poznamo *lipov čaj, malinov sok, slivovo marmelado, ajdov kruh, figov sladoled* – pridevniki pri tem izražajo vrstnost, ne svojino. Tako še pri primerih *brusnični sok* in *skutni zavitek*, kjer vrstnost izražamo z določno obliko vrstnega pridevnika na *-ni*, ne s svojilni pridevnikom. Gre za pomenskorazlikovalno distribucijo obrazil (svojilno: *-in*; vrstno: *-ov/-ev/-ni*), ki se zaradi gospodarnosti v jezikovnih procesih izgublja, kar je zlasti razvidno pri tvorbi snovnih pridevnikov iz poimenovanj za novejše rastlinske vrste. Kljub temu je v gradivu še mogoče opaziti delno razlikovanje med svojilnostjo in vrstnostjo.

TVORBA SNOVNIH PRIDEVNIKOV IZ POIMENOVANJ ZA NOVEJŠE RASTLINSKE VRSTE

Iz nekaterih (zlasti novejših) samostalnikov ženskega spola tvorimo snovni pridevnik z obrazilom *-in*, saj se tvorba s priporočenimi obrazili *-ov/-ev* ni uveljavila. Uporabniki so v dilemi predvsem tam, kjer si še ne morejo pomagati s slovarji, v pomoč pa jim zaradi redkosti določenih novejših poimenovanj ni niti gradivo. Pri takih poimenovanjih je težko predvidevati, katera oblika pridevnika se bo ustalila v pomenu vrstnosti: *čija* (*čijino/čijevo seme*), *marula* (*marulino/marulovo olje*), *moringa* (*moringino/moringovo maslo*), *šoreja* (*šorejino/šorejevo olje*).

Pomagamo si lahko s podobnimi že uveljavljenimi pridevniki, npr. tistimi, pri katerih se pomenska razlikovalnost obrazil še ohranja, npr. pri *kameliji*: *kamelijevo olje/seme*, toda *kamelijin cvet*. Pri drugih pa je pridevnik v rabi že tvorjen, vrstnost pa je navadno izražena s svojilnim priponskim obrazilom *-in*, npr. *kvinoja* (*kvinojina moka, kvinojin kruh*), *lubénica* (*lubeničin sok*), *pasijonka* (*pasijonkin cvet/sok/sirup*), *grenivka* (*grenivkin sok*).

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Figova ali figina marmelada?, Pridevniki, izpeljani iz plodov oziroma sadja, »Bivolčje« ali »bivolje« mleko?, Je olje »čijino« ali »čijevo«, »kvinojino« ali »kvinojevo« ...?

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

BESEDOTVORNO SORODNI PRIDEVNICI

analitičen in analitski – sintetičen in sintetski

SSKJ uporabniku ponudi tri različne pridevnike, tvorjene iz samostalnika *analiza* (v pomenu 'nanašajoč se na analizo'): *analitičen*, *analitski*, *analizen*. Prav tako lahko v SSKJ-ju najdemo tri pridevnike, tvorjene iz samostalnika *sin-teza*, in sicer dva s pomenom 'nanašajoč se na sintezo' (*sintetičen*, *sin-tezen*), tretji (*sintetski*) pa je naveden kot sopomenka pridevnika *sintetičen*. Vse oblike pridevnikov so legitimne in v rabi, ponekod se tudi izmenjujejo, ne pa vedno. Pogled v terminološko gnezdo posameznega gesla razkrije, da nekatere stroke dajejo prednost določenim oblikam pridevnika, ki se nato s samostalniškim jedrom povezujejo v terminološke stalne besedne zveze. Zaradi ustaljenosti terminologije to pomeni, da neka stalna besedna zveza obstaja le z določeno pridevniško obliko (redko tudi z dvema), npr. *analitična drama*, ne pa **analitska drama*; *analitična/analizna teh-nica*, ne **analitska tehtnica*. Takšno stanje potrjuje tudi terminološka zbirka Termania, iz katere je mogoče razbrati, da daje npr. mikrobiologija prednost pridevniški obliki *analitičen* (pred *analitski*), medicina pa pridevniški obliki *analizen* (pred *analitski*).

Slovenski jezik besedotvorno deluje tako, da omogoča več načinov tvorbe pridevnika iz samostalnika oziroma tvorbo (potencialno) enakovrednih pridevnikov iz različnih samostalnikov. Obrazilo *-ski* se tako veže

na samostalniško besedotvorno podstavo z besedotvornim pomenom človeka kot vršilca dejanja:

analitik → *analitski*

sintetik → *sintetski*

Obrazilo *-en/-ni* se nasprotno veže na besedotvorno podstavo samostalnikov brez kategorialne lastnosti človeško (zlasti v pomenu 'kemično, umetno dobljen, narejen') (Vidovič Muha 2011):

analiza → *analizen*

sinteza → *sintezen*

analitika → *analitičen*

sintetika → *sintetičen*

Pridevniki so načeloma (zunaj strokovnega izrazja in v okviru istega pomena) popolnoma zamenljivi, pazljivi moramo biti le v primerih, ko z drugimi besedami tvorijo terminološke stalne besedne zveze.

avtentičen – avtenticiran – overovljen

Pridevnik *avtentičen* slovarji knjižnega jezika poznajo v dveh pomenih.

- 'ki izvira od avtorja' (sopomenki: *pristen, izviren*): *avtentičen podpis*;
- 'ki se ujema z izvirnikom' (sopomenke: *natančen, točen, verodostojen*): *avtentičen prepis*.

Pridevnik *avtenticiran* je deležnik, ki nastane iz glagola *avtenticirati*. Na portalu Fran ga še ne najdemo, je pa bil zabeležen v *Spletnem seznamu besed slovenskega jezika*,⁵⁰ in sicer besedna družina v celoti takole:

avtenticiran prid. vir: I; Primer: *Ko to deluje, lahko getty odstranite, RAZEN če želite, da je povezava avtenticirana z uporabo uporabniškega imena in gesla kot zaklicne povezave.*

avtenticiranje s, vir: I; Primer: *Na začetku pri prehodu iz DOS/WIndows sistemov je to prijavljanje in avtenticiranje za veliko uporabnikov moteče.*

50 Na spletnem naslovu (http://bos.zrc-sazu.si/cgi_new/neva.exe?name=ssbsj&expression=ni&hs=38486). Vir gradiva je označen kot I (= internet), ob vsaki besedi je naveden zglede rabe.

avtenticirati nedov., vir: I; Primer: *S prijavo se namreč uporabnik avtenticira preko osebne gesla.*

avtenticirati nedov., vir: I; Primer: *Pripoved bibličnega pisca je zato po svoji temeljni literarni določenosti pričevanje, ki ga ne avtenticira nič zunaj njega samega, nobeno zunanje dejstvo.*

avtifikacija ž, vir: I; Primer: *Vse, kar potrebujete za pridobitev poštnega predala, je osebni računalnik z varnim dostopom do interneta, nekoliko novejši brkljalnik in digitalno potrdilo, ki služi za avtifikacijo ob vstopu v poštni predal in elektronsko podpisovanje dokumentov.*

avtifikacijski prid., vir: I; Primer: *Avtifikacijski center preverja identifikacijo naročnika zapisano na SIM modulu in skrbi za varen prenos podatkov preko radijske povezave med bazno postajo in naročnikovim mobilnikom.*

avtifikator m, vir: I; Primer: *V širšem pomenu je avtifikator katerikoli mehanizem, ki zagotavlja pristnost sporočila. Največkrat je to podpis.*

Kot je razvidno iz seznama, je bil izraz *avtenticiran* (podobno kot celotna družina) v slovenščino sprejet prek računalniške terminologije, saj v informatiki poznajo *avtentikacijo*, *avtentikacijske strežnike* ipd., ki so – laično povedano – namenjeni varovanju omrežij in podatkov. Pomenska razlaga glagola *avtenticirati* bi lahko bila ‘ugotoviti pristnost’, zato je tudi pomen izpeljanega deležnika *avtenticiran* povezan z že zaključenim glagolskim dejanjem: ‘tak, ki je prestal preizkus avtentičnosti oziroma pristnosti’ ali ‘tak, ki ima digitalno potrdilo’. Vsekakor je raba še danes terminološka.

V nekem smislu bi lahko *avtenticiran* povezali tudi s sopomenko *overovljen*, vendar je *overovitev* pomensko že obremenjena z izbranim uradnim postopkom potrjevanja, pri avtentikaciji pa je postopek ugotavljanja pristnosti lahko povsem neodvisen in samodejen, saj ni povezan npr. z dejanjem notarja, uradnika, temveč gre za posledico izvajanja nekega računalniškega programa. Če pa upoštevamo civilizacijski napredek, ki ga prinaša svet digitalnih tehnologij na tem področju, bi *overovitev* lahko pomensko razširili tudi na potrditev z digitalnimi potrdili, podpisi ipd., zato se zdi sopomenka *overovljen* povsem sprejemljiva.

biotehniški – biotehničen

SSKJ pove, da se pridevnik *biotehniški* nanaša na *biotehniko*, ‘vedo o uporabi tehnike pri gojenju organizmov’, pridevnik *biotehnični* pa v slovarju

ni zabeležen. Podobno je tudi stanje v slovarju SP 2001. Če pogledamo pogostnost pojavitev, vidimo, da daleč prevladujejo zveze s pridevnikom *biotehniški*; kot stalne in najbolj uveljavljene zveze se tako pojavljajo *biotehniška fakulteta*, *biotehniška šola* in *biotehniški center*, verjetno tudi zaradi siceršnjih lastnoimenskih zvez.

Res je, da pogosto slišimo o *biotehnični fakulteti*, *šoli* oziroma *biotehničnem centru*, *podjetju*, vendar zaenkrat (tako na podlagi opisov v priročnikih kot tudi številu zadetkov v korpusih, ki prinašajo informacijo o rabi) še vedno lahko rečemo, da gre bolj za pogovorno, neformalno rabo. Tudi sicer iz razpoložljivega gradiva težko sklepamo, da bi šlo med pridevnikoma za kakršno koli vsebinsko razliko, saj načeloma oba pridevnika tvorita podobne zveze.

Primerjava pridevnikov *tehniški* in *tehnični* kaže na prekrivnost v pomenu 'nanašajoč se na tehniko'. Po pregledu zgledov rabe slovarjih in korpusih lahko sklenemo, da se pridevnik *tehniški* veže predvsem na samostalnike, ki poimenujejo oziroma določajo vrsto (izobraževalne) ustanove ali vrsto izobraževanja na teh ustanovah, sicer pa prevladuje pridevnik *tehnični*:

- *tehniška šola, fakulteta, založba, gimnazija; tehniški muzej, tehniško izobraževanje; tehniški poklici;*
- *tehnični izdelki, tehnična pomoč, tehnična fizika ipd.*

energijski – energetski

V sodobni jezikovni rabi se za pomen 'nanašajoč se na energijo in energetiko' prednostno uporablja pridevnik *energetski*, a tudi z rabo pridevnika *energijski* nič narobe. Kadar gre zgolj za nanašanje na energijo, prenovljeni SSKJ (2014) priporoča pridevnik *energijski* (npr. *energijski zakon, energijski vir* – v drugem kontekstu lahko tudi *energetski vir, energijska izguba*), kadar pa za nanašanje na energijo in energetiko ali za nanašanje na energetizem, pa *energetski*.

Tudi zgledi in raba kažejo več zadetkov pri zvezah *energijska vrednost, energijska pijača, energijski napitek*, govorimo o *energijskem razredu* in *energijskem polju*, v obeh primerih je mogoče govoriti o učinkovitosti, torej *energetska* ali *energijska učinkovitost* (razlika je v pomenu oziroma poudarku, kar je razvidno iz različnih sobesedil), sicer pa predvsem o *energetskih virih, energetski politiki, energetskih objektih in sistemih*.

etiški – etičen

Pridevnik *etični* je v rabi mnogo pogostejši in se uporablja v pomenu 'ki je v zvezi z etiko', ko imamo v mislih etiko v pomenu moralnih načel, načel o dobrem in zlem. Tipične kolokacije so npr.:

- *etični kodeks,*
- *etični pomisleki, problemi, zadržki,*
- *etična drža, odločitev, presoja, vzgoja,*
- *etične norme, vrednote,*
- *etično delovanje, obnašanje, prepričanje, ravnanje, stališče, vedenje ipd.*

Pridevnik *etiški* se običajno nanaša na etiko kot filozofsko disciplino in je zato pogost v filozofskih besedilih. Nekaj zgledov iz korpusa Gigafida:

*Redko, zares redko naletimo na prikaz **etiških** teorij, ki bi delovale tako stvarno, da dobi bralec vtis, da brez njih sploh ne bi več mogel misliti svojega bivanja.*

*Pomembnost njegove misli [...] ne zadeva samo polja umetnostne teorije in (novo)medijske estetike, ampak sega tudi na **etiška**, ontološka, antropološka, komunikološka in politološka področja.*

*Tretja novost zelo lepo oblikovane zbirke Claritas (Peter Ogrin) je Principia Ethica enega utemeljiteljev analitične filozofije in avtorja najpomembnejše anglosaške **etiške** knjige 20. stoletja, britanskega filozofa Georgea E. Moora.*

Pridevniki podobnega tipa so npr. še *estetski* in *estetški* ter *logičen* in *logiški*.

kemičen – kemijski

Dvojnica *kemičen – kemijski* se pomensko razlikuje: *kemijski* se nanaša na kemijo, *kemičen* na spremembe snovi. Vendar tudi že SSKJ in slovar SP 2001 opozarjata na pogosto neustrezno rabo, npr. *kemični inštitut* namesto *kemijski inštitut, laboratorij*. Pomensko razmerje med obema pridevnikoma ni spremenjeno, vendar pa dejstvo, da spremljamo večji gradivski vzorec, kot so ga jezikoslovci pred nami, kaže tudi na več odstopanj od rabe, ki jo priporočata SSKJ in SP 2001.

Primerjalni pregled pokaže, da se pri zvezah s samostalniki *industrija, reakcija, analiza* in *sestava* pogosto namesto *kemičen* (v SSKJ-ju) pojavlja *kemijski*, in to ne vedno neupravičeno (npr. *kemijska industrija* nastopa

tudi v imenu nekdanje tovarne *Kemijska industrija Kamnik*). Opazna je tudi sprememba, ko namesto zveze *kemični element* tudi v šolskih učbenikih pogosteje opažamo zvezo *kemijski element/prvina*.

Ob posodobitvi jezikovnih priročnikov bo treba posebno pozornost nameniti prav takim spremembam, ki sporočajo premike v dojemanju pomena posameznih pridevnikov, npr. *kemična analiza* proti *kemijska analiza*.

kompetenten – kompetenčen

Pridevnika *kompetenten* in *kompetenčen* se – sodeč po razlagi v SSKJ-ju – nanašata na *kompetenco*, vendar se v rabi razlikujeta. Gradivo korpusa Gigafida kaže, da se pridevnik *kompetenten* nanaša na osebe, pridevnik *kompetenčen*, ki se v določni obliki uresničuje kot *kompetenčni*, pa se povezuje z neživimi samostalniki oziroma pojmi, npr.:

- *kompetenten*: *človek, sogovornik, oseba, strokovnjak, kader*;
- *kompetenčen*: *center, spor, profil, model, pristop*.

Razlika med njima je tudi v tem, da je prvi lastnostni (po njem se vprašamo s *kakšen?*), drugi pa očitno nastopa v stalnih (tudi strokovnih, npr. pravnih) zvezah in je torej vrstni (po njem se vprašamo s *kateri?*).

Pod vplivom angleščine je prišlo do pomenskih sprememb tudi pri samostalniku *kompetenca*, iz katerega sta izpeljana oba pridevnika. V SSKJ-ju je *kompetenca* opredeljena kot »obseg, mera odločanja, določena navadno z zakonom«, pripisani pa sta še (za SSKJ nadrejeni) sopomenki *pristojnost* in *pooblastilo*. V terminološki rabi (npr. v *Terminološkem slovarju vzgoje in izobraževanja*, 2008–2009) pa je mogoče najti tudi novejšee opredelitve, npr. kompetenca je »dinamična kombinacija znanja, razumevanja, veščin in zmožnosti«. Podatkovna zbirka *Termis* (2013) ponuja naslednjo razlago: kompetenca označuje »povezane vrste znanja, sposobnosti, veščin in stališč, ki pretežno vplivajo na delo posameznika, ki so povezane z njegovim delovanjem v delovnem okolju in ki jih lahko merimo glede na sprejete standarde ter izboljšamo z usposabljanjem in razvojem«, kar ponazarja s primerom:

Tako uspeh posameznikov kot regij in držav temelji na pridobivanju novih kompetenc, ki omogočajo reševanje vedno novih problemov.

lésen in lesni – lesén in leseni

Pomen obeh pridevnikov najdemo v SSKJ-ju: *lésen* uporabljamo v pomenu 'nanašajoč se na les', medtem ko je *lesén* 'tisti, ki je narejen iz lesa'. Pridevnik *lésen* je rabljen večinoma prilastkovno in zaradi svoje tesne pomenske odvisnosti od samostalnika izraža vrstni pomen (*lesni izdelek*, *lesni odpadek*, *lesni tehnik* – kateri?), pridevnik *lesén* pa je rabljen bodisi kot kakovostni pridevnik (*Ta izdelek je lesen* – kakšen?) bodisi kot vrstni pridevnik (*leseni izdelek* – kateri?).

Zveza *leseni izdelek* je pomensko ožja in označuje izdelek iz lesa (npr. *lesena igrača*), *lesni izdelek* pa je pomensko širši izraz, ki izhaja iz pomena pridevnika 'nanašajoč se na les'. Navadno gre za izdelek *lesne industrije*, ki je narejen iz odpadkov, žaganja, zlepljenega žaganja ipd.

podzemni – podzemeljski

Sodeč po pomenskih razlagah v slovarjih, se oba pridevnika, *podzemeljski* in *podzemni*, nanašata na podzemlje. Zveza med *podzemlje* in *podzemeljski* je na prvi pogled bolj razvidna in logična kot zveza med *podzemlje* in *podzemni*.

V SSKJ-ju je *podzémlje* (tudi *podzêmlje*) pojasnjeno kot samostalnik srednjega spola s tremi pomeni:

- 'zemlja pod zemeljsko površino';
- ekspr. 'organizirana nezakonita, kazniva dejavnost';
- v grški mitologiji 'kraj pod zemljo, kjer prebivajo mrtvi'.

Pridevnik *podzemeljski* se nanaša na *podzemlje* v prvem in tretjem pomenu, medtem ko se *podzemni* nanaša na vse pomene samostalnika *podzemlje*.

Vendar pa nam sodobno gradivo kaže nekoliko drugačne stanje, kot bi intuitivno sklepali. Že po pogostnosti vidimo, da se je pridevnik *podzemni* zelo razširil glede na obdobje nastajanja SSKJ-ja, saj se pojavlja pogosteje in v različnih kontekstih (v zvezah s samostalniki *garaža*, *parkirišče*, *voda*, *zbi-ralnica*, *labirint*, *dvorana*, *žužkojed* ...), ki jih v SSKJ-ju še niso evidentirali.

Druga sprememba pa je ta, da se danes *podzemni* ne nanaša zgolj na *podzemlje*, temveč tudi na nekaj poljubnega oziroma nedoločnega, na nekaj, kar je pod zemeljsko površino, saj opisujemo s pridevnikom *podze-mni* zgolj nekaj, kar ni nad zemeljskim površjem, temveč pod njim, npr. v botaniki:

čebúlasti gomólj -ega -a [...] organ. podzemni ali prizemni gomolj, pokrit z luskolisti, ki nastane z odebelitvijo kratkega dela stebela iz enega ali več internodijev, npr. pri žafranu (*Crocus*), gladioli (*Gladiolus*), taru (*Colocasia esculenta*)

nadzénni stébelni gomólj -ega -ega -a [...] organ. stebelni gomolj, ki se razvije iz več zaporednih nadzemnih internodijev, npr. pri kolerabici (*Brassica oleracea* var. *gongylodes*)

Tudi v geografskem terminološkem slovarju se izrecno odločajo za izraze *podzemni led*, *podzemni kras* (namesto *podzemeljski led*, *podzemeljski kras*):

podzémeljski léd → podzemni led

podzémni léd [...] 1. led v kraških jamah in brezni S: podzemeljski led 2. hid-geogr. led v zamrznjenih tleh celinskega subpolarnega in polarnega pasu, ki jih ne prekriva površinska poledenitev S: podzemeljski led PRIM.: permafrost

Sicer je primerjalna kolokacijska razporeditev med obema pridevnikoma precej enakovredna v zvezah s samostalniki: *hodnik*, *rov*, *bunker*, *rezervoar*, *skrivališče*, *zaklonišče*. Pridevnik *podzemni* pogosteje nastopa v zvezah s samostalniki, ki se navezujejo na infrastrukturo ali zgradbe ter rastlinske dele; pridevnik *podzemeljski* pa pogosteje v zvezah s samostalniki *favna*, *habitat*, *Ljubljana*, *živalstvo*:

- **podzemni**: garaža, parkirišče, železnica, predori; etaža; pridelek, kole-raba, voda, steblo;
- **podzemeljski**: favna, habitat, Ljubljana, živalstvo.

Uporabljamo torej oba pridevnika, ki se pomensko nekoliko oddaljujeta, pridevnik *podzemni* je bolj razširjen in pomensko širši, k njegovi rabi pa se nagibajo tudi v terminologiji.

pohodniški – pohodni

Čeprav sta pridevnika *pohodniški* in *pohodni* večinoma pomensko prekrivna in se nanašata na vse, kar je povezano s pohodniki in pohodi (*pohodniška/pohodna palica*, *pohodniški/pohodni čevlji* ...), je pridevnik *pohoden* pomensko širši, saj se nanaša tudi na vse, po čemer lahko hodimo: *Pot iz pohodnih kamnov čez vzorno negovano trato vabi k modrim vhodnim vratom*.

Povedano odraža tudi primerjava slovarskih sestavkov v SSKJ-ju, v katerem se pridevnik *pohodniški* nanaša na pohodnike ali pohodništvo, pridevnik *pohoden* pa je v SSKJ-ju opisan kot: (1) 'tak, ki se nanaša na pohod' in (2) 'tak, ki je narejen tako, da se po njem lahko hodi'.

Za opis poti lahko uporabimo oba pridevnika, saj je lahko pot namenjena pohodnikom (*pohodniška pot*) ali je primerna za pohod (*pohodna pot*). To potrjuje tudi jezikovna raba, v kateri se obe zvezi pojavljata enakovredno pogosto:

pohodna pot

V zadnjem času Steklasova pohodna pot privablja pohodnike, da se ustavljajo ob lepotah kraja: kozolcih toplarjih, cerkvah ter zidanicah z vinogradi.

Celotna Baragova pohodna pot je zamišljena krožno, torej bi morali nadaljevati še preko Luže, Griča, Belšinje vasi, Benečije in v Trebnje.

pohodniška pot

Turistično društvo Rakek danes vabi na Kunaverjevo pohodniško pot z Rakeka v Rakov Škocjan.

V nedeljo, 6. junija, bo potekala otvoritev pohodniških poti na Loškem, s pohodom po Čebelarski pohodniški poti mimo sv. Urbana.

pomladni - spomladanski - pomladanski

Kot je razvidno iz redakcije v SSKJ-ju, med pridevniki *pomladni*, *pomladanski* in *spomladanski* ni pomenskih razlik, saj so njihove pomenske razlage enake: *nanašajoč se na pomlad* ali pa *značilen za pomlad*. Kljub temu pa je v slovarskih sestavkih nakazana besednozvezna različnost, npr.:

- **spomladanski:** *hladna spomladanska noč, začelo se je spomladansko deževje, spomladanski plašč, spomladanska solata;*
- **pomladni:** *pomladni meseci, pomladna dela, pomladni časi;*
- **pomladanski:** *prvi pomladanski dan, pomladanski meseci, pomladansko cvetje, pomladanska dela, pomladanski čas.*

Pomensko prekrivnost potrjuje tudi *Sinonimni slovar slovenskega jezika* (2016), ki ob sopomenkah *pomladen* in *spomladanski* navaja pisno varianto *pomladanski*.

Če v gradivskem korpusu Gigafida preverimo, kako v jeziku danes uporabljamo vse tri pridevnike, ugotovimo veliko prekrivnost, ki jo potrjuje npr. nabor najpogosteje rabljenih besednih zvez:

- s pridevniki *pomladni*, *spomladanski* in *pomladanski* so opisani samostalniki *cvetje*, *čas*, *dan*, *enakonočje*, *mesec*, *sonce*;
- s pridevnikoma *pomladni* in *spomladanski* so opisani samostalniki *kolekcija*, *concert*, *pokal*, *utrujenost*, *vreme*;
- s pridevnikoma *pomladanski* in *spomladanski* so opisani samostalniki *akcija*, *čiščenje*, *del*, *delo*.

Med različnimi besednozveznimi uresničitvami najbolj izstopata zvezi s prenesenim pomenom: *pomladna stranka* in *pomladni trojček*, ki ju v SSKJ-ju še ni. (V drugi izdaji SSKJ-ja je navedena zveza *pomladna stranka* le pri geslu *stranka*.)

simbolen – simboličen

Pomenske razlike in prekrivnosti med pridevnikoma *simbolen* in *simboličen* (in prislovov *simbolno* in *simbolično*) so najboljše razvidne iz slovarskih sestavkov v SSKJ-ju. Slovar prikazuje, da sta pridevnika sopomenska v prvem pomenu, ko se nanašata na pomen 'simbol':

simbolen/simboličen pomen

simbolno/simbolično izražanje

simbolno/simbolično dejanje

Pridevnik *simboličen* pa je pomensko bolj razvejan in ga v ekspresivnem pomenu uporabljamo tudi za označevanje dejanj, lastnosti stvari, ki nimajo večje vrednosti, temveč so pomembne zgolj zaradi označevanja podpore, spoštovanja ali moralnih zahtev:

prodati kaj za simbolično ceno

to so bile le simbolične kazni

dobili so simbolična darila

V gradivu korpusa Gigafida najdemo več zvez tega tipa (*simbolična nagrada*, *simbolična vsota*, *simbolična najemnina*, *vstopnina*, *simbolični prispevek*). Pridevnika torej zahtevata pozorno rabo, saj njuna zamenjava lahko spremeni pomen povedanega.

- Če je darilo simbolično, je zgolj pozornost, ki nima velike denarne vrednosti. Če pa je darilo simbolno, mora nositi neko dodatno vrednost oziroma pomen: *Župan je gostom v znak partnerskega sodelovanja med mestoma podaril simbolno darilo – ključ.*
- *Simbolna slika* je slika z nekim simbolom (npr. *Rozeta je simbolna slika sonca*), *simbolična slika*, *fotografija* pa je lahko zgolj ponazoritev nečesa podobnega: *Zaradi simboličnih slik v letaku bi se lahko (razočarane?) stranke obrnile na Urad za zaščito potrošnikov zaradi zavajanja potrošnikov.*

številčni – številski (podatki)

Kateri pridevnik uporabiti v zvezi s samostalnikom *podatki*? Sodeč po SSKJ-ju, se pridevnik *številčen* nanaša na številke ali števila, pridevnik *številski* pa samo na števila. Poleg tega v SSKJ-ju v tretjem pomenu množinska oblika *številke* (npr. v zvezi *številke kažejo na padec proizvodnje*) označuje pomen 'številčni podatki'. Če so v besedilu podatki izraženi s številkami, je torej bolj priporočljiva zveza *številčni podatki*.⁵¹ Preštevanje v korpusih nam lahko kdaj koristi in v konkretnem primeru kaže, da je pomenski obseg pridevnika *številčen* širši od pridevnika *številski*, kar se v SSKJ-ju vidi tudi iz precej večjega obsega gesel *številčen* in *številka* v primerjavi z gesloma *število* in *številski*.

trojski – trojanski

Pridevnik *trojanski* in prebivalsko ime *Trojanec* (Cigale je leta 1860 imel v nemško-slovenskem slovarju *Trojan* in za žensko seveda *Trojanka*, vse je iz krajevnega imena *Troja*) sta tvorjena po nemških predlogah *trojanisch* in *Trojaner*. Tvorbo pridevnika na *-ski* – *trojanski* – navajata tudi pravopisa 1950 in 1962, prav tako SP 2001 v besedotvornem gnezdu gesla *Troja*. Tako tvorbo v stalni besedni zvezi *trojanski konj* navajajo tudi SSKJ, SSKJ2 in *Sprotni slovar* (v pomenu 'škodljiv računalniški program'). Noben od teh priročnikov ne navaja pridevnika *trojski*, ki ga zasledimo samo v *Slovarju slovenskih eksonimov* (Kladnik idr. 2013) – to pravzaprav pomeni, da je taka tvorba pridevnika sicer mogoča, ni pa ustaljena, zlasti ne v stalnih besednih zvezah. Za stalne bese-

51 V angleško-slovenskem slovarju je angleško *figure* razloženo s 'številka', medtem ko je 'število' *number*: *three-figure number* je 'trištevlično število'.

dne zveze je namreč značilno, da imajo relativno nespremenljivo obliko in se večinoma pojavljajo le z eno od besedotvorno možnih variant, v tem primeru torej izključno s pridevnikom *trojanski*, ne pa tudi *trojski*.

Pridevnike na *-ski* iz zemljepisnih imen na *-ja* lahko tvorimo tudi le s pripenjanjem obrazila *-ski* (ne pa *-(a)nski*) na podstavo: *Ahaja – ahajski*, *Akvileja – akvilejski*, *Antiohija – antiohijski* itd. Sodobni trendi tudi kažejo, da lahko tvorba z obrazilom *-(a)nski* deluje zastarelo: *Amerika – amerikan-ski*, *Mehika – mehikanski*. Vendar pa so stalne besedne zveze na take težnje zaradi svoje ustaljenosti bolj odporne kot nekatere druge jezikovne enote.

zdraviliški – zdravstveni (turizem)

Med obema zvezama je pomenska razlika: zvezo *zdravstveni turizem* (*zdravstvo > zdravstveni*) poznamo kot novejšo obliko turistične ponudbe, ko bolniki potujejo v drug kraj, državo, kjer opravijo neko storitev ugodnejše, kot bi jo v svojem matičnem okolju:

Daljnovzhodne države Malezija, Tajska in Singapur zelo napadalno razvijajo novo obliko turizma, lahko bi ji rekli zdravstveni turizem. Vse tri ponujajo tujcem poceni zdravstvene storitve v svojih bolnišnicah. Tistim, ki se za to zanimajo, so na voljo najboljše zdravstvene storitve po najnižjih cenah na svetu.

Z zvezo *zdraviliški turizem* (*zdravilišče > zdraviliški*) označujemo vrsto turizma, ki se razvija v krajih z naravno vodno infrastrukturo (ali v krajih, kjer je urejeno zdravilišče):

Z obnovo in dograditvijo termalnega bazena v Topolšici se je v regiji spet razmahnil zdraviliški turizem.

Propadla stavba z vse bolj krhkimi zunanji zidovi, strgano streho in notranjostjo, ki jo držijo pokonci le še podporniki, ne spominja kaj dosti na svojo slavno preteklost, ko je pobudnik blejskega zdraviliškega turizma Švicar Arnold Rikli v njej pred kakšnim stoletjem sprejemal premožne evropske paciente z menedžerskimi boleznimi.

zvočen – zvokoven

Slovarski priročniki nastajajo na osnovi dejanske rabe, ki jo skušajo kar najbolj korektno opisati in predstaviti jezikovnemu uporabniku ter mu pomagati pri jezikovnih izbirah. Pridevnika *zvočen* in *zvokoven* sta v po-

menu 'nanašajoč se na zvok' rezultat dveh povsem legitimnih besedotvornih možnosti, pri čemer se je ena, tj. pridevnik *zvočen*, uveljavila bolj kot druga. Pridevnik *zvočen* je razvil tudi svoj drugi pomen: 'tak, ki lepo, dobro zveni'. Nekatere zveze, npr. elektr. *zvočni ojačevalnik*, gled. *zvočni efekt*, muz. *zvočni tlak* ipd. oziroma elektr. *zvokovna sled*, imajo tudi točno določen pomen znotraj posamezne stroke.

Oba priročnika, SSKJ in SP 2001, tako pri ponazarjalnem gradivu gesel *zvočen* in *zvokoven* kot tudi pri geslu *signal* navajata le zvezo *zvočni signal*, podobno stanje pa potrjuje tudi pregled korpusnega gradiva, ki daje prednost *zvočnemu signalu*.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Kakšna je razlika med »avtentičen« in »avtenticiran«?, Razlika med pridevnikoma »biotehniški« in »biotehničen«, Pomensko razlikovanje med »energjski« in »energetski«, Kakšna je razlika med »etiški« in »etičen«?, Ločevanje pridevnikov »kemičen« in »kemijski« ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

BESEDOTVORNO SORODNI SAMOSTALNIKI

odpor – upor

V *Sinonimnem slovarju slovenskega jezika* (2016) sta pri samostalniki *odpor* in *upor* natančneje kot v splošnem SSKJ evidentirani dve pomenski dimenziji:

odpor [...] 1. *močan občutek neugodja, nenaklonjenosti*: Njihovo početje mi vzbuja odpor [...] 2. *dejavnost, s katero se kdo upira, brani, nasprotuje*: streti, zlomiti sovražnikov odpor

upor [...] 1. *izrazitev, izražanje volje ne ubogati koga*: dijakov upor profesorju; sop.: *upiranje* [...] 2. *dejanje, s katerim se s silo, z orožjem izraža volja do odstranitve oblasti*: zatreti upor; sop.: *vstaja*

Iz obeh samostalnikov tvorimo pridevnika *odporniški* in *uporniški*, ki sta – kot kaže korpusno gradivo – kolokabilna s samostalniki, ki so najpogosteje prekrivni (*gibanje, organizacija, skupina, vojska, sila*), vendar v tem primeru še nista sopomenska, čeprav jo v rabi tudi mešamo. Natančen pregled gradiva ob zvezah *uporniška* in *odporniška organizacija* kaže, da se *uporniška organizacija* večkrat pojavlja v zvezi z organizacijami, ki se upirajo vladajočim skupinam, pogosto v avtokratskih ali totalitarnih režimih, *odporniška organizacija* pa je pogostejša v kontekstu druge svetovne vojne in boja proti nacifašizmu:

uporniška organizacija

Napadi na mesta so pokazali, da je uporniška organizacija še močna, niso pa vplivali na vladno stališče, da se z njo ne bo pogajala.

Angolska uporniška organizacija ni razpadla, temveč se je preuredila in se odločila za drugačno taktiko.

odporniška organizacija

Septembra 1927 so pogumni primorski rodoljubi na Nanosu ustanovili tajno odporniško organizacijo TIGR za boj proti fašističnemu zatiranju.

Prva odporniška organizacija, skoncentrirana okoli Osvobodilne fronte, je na začetku imela značilnosti koalicije

Ostre ločnice pa v rabi ni:

Ugandska vlada ima že dobrih dvajset let težave z uporniško organizacijo, imenovano Vojska božjega odpora.

Nadaljnji pregled besednodružinskih razmerij na ravni izpeljanih pridevnikov kaže, da sta samostalnika *odpor* in *odporništvo* sopomenska z zvezo *odporniško gibanje* in nekoliko manj splošna, zato je razumljivo, da je angleški samostalni *resistance* (še zlasti v zvezi z drugo svetovno vojno) najpogosteje preveden kot *odpor*, *gibanje* pa imenovano *odporniško*.

odprodaja – razprodaja

Po SSKJ-ju je *razprodaja* glagolnik glagolov *razprodati* oziroma *razprodajati*, pri čemer *razproda(ja)ti* pomeni 'proda(ja)ti po delih' ali 'proda(ja)ti celotno zalogo'. *Odprodaja* je glagolnik glagolov *odprodati* oziroma *odprodajati* in pomeni 'proda(ja)ti kot del, dele celote'. Glagol-

nika torej nista povsem prekrivni sopomenki niti v prvem pomenu *razprodaje*. Ključna pomenska razlika izhaja iz različnih pomenov predpon *raz-* oziroma *od-*. Pri *razprodaji* gre tako za 'prodajo/prodajanje po delih' na več strani, in sicer v smislu ločitve, delitve na več delov, npr. *odločil se je za razprodajo zemljišča*, oziroma za 'prodajo/prodajanje celotne zaloge' v smislu dosege zaželenega namena, cilja oziroma prenehanja obstajanja nekega stanja, npr. *odločili so se za razprodajo*, tj. za prodajo izdelkov po znižanih cenah, da bi prodali spomladansko kolekcijo. Pri *odprodaji* gre za 'prodajo dela, delov celote', tudi v smislu odstranitve, ločitve od česa, od celote, npr. *preostala jim je le še odprodaja premoženja*, torej dela za delom. Obe predponi lahko izražata tudi dovršnost, tj. neke vrste dokončnost.

V oglaševanju je tako na mestu raba *razprodaja* (predvsem v drugem pomenu) kot *odprodaja*, vendar z zavedanjem pomenskih razlik in odtenkov. Pri oglaševanju (dokončne) prodaje celotne zaloge obutev, oblačil, tekstilnih izdelkov ipd. (običajno po znižani ceni in v določenem časovnem obdobju) govorimo npr. o *posezonski, sezonski, zimski* ali *poletni razprodaji obutvi, oblačil, tekstila*, pri oglaševanju prodaje zadnjih artiklov npr. neke linije izdelkov (kar ni nujno vezano na znižane cene in že vnaprej določeno časovno obdobje, pač pa navadno na (od)prodajo vseh izdelkov), pa o *odprodaji*. Prav zato se *odprodaja* navadno pojavlja skupaj s predlogom *do*, in sicer v zvezi *do odprodaje*, npr. *cene veljajo do odprodaje zalog*. Pogosto se pri oglaševanju *odprodaja* uporablja tudi na področju poslovanja z nepremičninami, in sicer v zvezah, kot so *delna, postopna odprodaja deležev, premoženja, nepremičnin* ipd.

V besedni zvezi z *zalogami* se tako v sodobni rabi glede na stanje v korpusih pojavljata tako *razprodaja* kot *odprodaja*, čeprav je očitno več zvez z *razprodajo*: za *razprodajo zalog* je tako v Gigafidi 563 zadetkov (v bolj uravnoteženem korpusu Kres 53), za zvezo *odprodaja zalog* pa v Gigafidi 227 (v Kresu pa 30 zadetkov). A razlike so v pomenu, pomenskih odtenkih in različnih poudarkih, npr. *cene veljajo do razprodaje zalog* 'dokler zaloge ne bodo razprodane – gre zgolj za znižanje cen, ki je vezano na določeno časovno obdobje' proti *cene veljajo do odprodaje zalog* 'dokler ne bodo odprodani zadnji oziroma vsi izdelki neke linije (pogosto zaradi zaprtja trgovine ali selitve na drugo lokacijo)'

oznaka – označba

Samostalnik oznaka ima več pomenov, nekaj jih nakazuje že SSKJ, sodobno stanje z razmerji med leksemi pa najbolje zaokroža *Sinonimni slovar slovenskega jezika* (2016), ki takole ne le opredeljuje *oznako*, temveč tudi nakazuje, v katerih pomenih (1., 2.) je slednja sopomenska s samostalnikom *označba*:

- 'kar omogoči, da se kaj opazi, prepozna': *slabo vidne oznake na cesti* (sop.: *označba*)
- 'navedene karakteristične lastnosti, značilnosti': *Uvod prinaša izčrpno oznako avtorja* (sop.: *karakteristika, označba*)
- v jezikoslovju = 'beseda, ki opredeljuje leksikalno enoto glede na nevtralnost in slovnično kategorijo': *socialnozvrstna oznaka* (sop.: *kvalifikator, označevalnik*)
- v računalništvu = 'niz znakov, ki označuje spletne vsebine in se uporablja predvsem za iskanje in prikaz teh vsebin': *spletni strani dodati oznake* (sop.: *naslovna značka, tag*)

V sodobnem jeziku se oba izraza pogosto zamenjujeta, kar je za sopomenke značilno, nekoliko manj navadno v stalnih besednih zvezah, ki jih pomensko uvrščamo v prvi pomen. A vendarle se zdi, da je večja pogostnost rabe besede *oznaka* pri označevanju dokumentov in avtomobilov:

Na dokumentu je oznaka strogo zaupno.

Tat je siv avtomobil z registrsko oznako LJ V6-69E odpeljal neznanu kam.

Oznako ekološki ima lahko le tisti pridelek oziroma živilo, ki je pridelano v skladu s pravilnikom o ekološki pridelavi.

Pri določanju geografskega porekla in zaščite pa pogosteje uporabljamo izraz *označba*:

Uredba o geografski označbi lipicanec je dosegla namen.

Pravilnik o pogojih za uporabo označbe »tradicionalni ugled« za belokranjsko pogačo

področje – območje

V drugi, dopolnjeni in deloma prenovljeni izdaji splošnega slovarja slovenskega jezika, zaporedje pomenov pri samostalnikih *območje* in *področje*

je ni več tako, kot je bilo v prvi izdaji SSKJ-ja. Za *območje* je zdaj kot prvi (tj. najpogostejši ali osnovni) pomen navedeno 'ozemlje z določenimi značilnostmi', za *področje* pa 'celota pojavov, stvari, na katero se nanaša, je usmerjeno človekovo delovanje, ustvarjalnost' (v SSKJ-ju je bil ta pomen šele na tretjem mestu).

Sprememba v slovarskem prikazu temelji na dejanski rabi. Gradivo korpusa Gigafida npr. kaže, da se samostalnik *območje* najbolj tipično pojavlja v zvezah, ki imajo teritorialni pomen, samostalnik *področje* pa v zvezah, ki označujejo neko dejavnost ali pojavnost:

- *območje*: *evrsko območje, zavarovano območje, obmejno območje, ciklonsko območje, poplavno območje*;
- *področje*: *delovno področje, čustveno področje, gospodarsko področje, občutljivo področje, kulturno področje*.

Še vedno se v rabi pojavljajo tudi zveze, ki kažejo na pomensko prekrivnost obeh izrazov, a je pogostnost močno v prid zgornji, po SSKJ2 aktualni delitvi pomenov. Za vse zglede iz tega slovarja, kjer gre za teritorialni pomen (npr. *gozdnato območje/področje, potresno območje/področje, dvojezično območje/področje* ipd.), korpusno gradivo kaže, da je raba močno v prid samostalniku *območje*. Pri pomenu dejavnosti ali pojavnosti je enako, razmerje med zgledi iz SSKJ-ja (npr. *področje/območje znanosti, raziskovalno področje/območje, duhovno področje/območje* ipd.) je izrazito v prid samostalniku *področje*.

sedanjost – zdajšnjost

Slovenski normativni priročniki, ki temeljijo na gradivu iz obdobja po drugi svetovni vojni, dajejo prednost prislovu *zdaj* namesto *sedaj*. Sodobnejše analize gradiva pa ugotavljajo pomensko prekrivnost in normativno enakovrednost. Na osnovi sodobnega vredotenja izhodiščne besede pa ne moremo sklepati o nadaljnjih tvorjenkah besedne družine.

O večji živosti besede *sedanjost* proti *zdajšnjost* se lahko prepričamo v korpusu Gigafida, ki daje glede pogostnosti rabe referenčne vrednosti, npr. 158 za *zdajšnjost* proti 15.298 za *sedanjost*.

To kaže, da je med uporabniki slovenščine *sedanjost* precej bolj razširjena. To ne pomeni, da bi se morali besede *zdajšnjost* zaradi redke rabe

izogibati, vedeti pa je treba, da je ob uporabi manj znane besede v določenih kontekstih besedilo lahko posameznim uporabnikom manj razumljivo. Obstajajo pa tudi besedilna okolja oziroma skladijske zgradbe, kjer je bolje uporabiti besedo *zdajšnjost*, npr. če želimo parafrazirati stalno besedno zvezo *tu in zdaj*, npr.:

Ta je zapustil simbolistično-metafizične evokacije (slišne tudi še v Novih oknih) in se še bolj naravnal v vibracije tukajšnjosti in zdajšnjosti (slišane že v drugi zbirki Ritem v rokah, 2002).

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Pomenska razlika med izrazoma »odpor« in »upor«, Pomen besed »odprodaja« in »razprodaja«, Razlike in prekrivnosti med izrazoma »oznaka« in »označba« ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

BESEDOTVORNO SORODNI GLAGOLI

osvojiti in usvojiti

Glagol *osvojiti* uporabljamo v pomenih (1) 'z bojem spraviti tuje ozemlje pod svojo oblast'; (2) 'priti v težko dostopen kraj, zlasti prvi'; (3) 'pridobiti si naklonjenost, ljubezen koga'.

Ostali pomeni, ki jih zajamemo s sopomenkami *dobiti*, *doseči*, *naučiti se*, *priučiti se*, *sprejeti*, so v SSKJ-ju označeni kot publicistični. Oznaka »publicistično« je v SSKJ-ju pogosto interpretirana kot normativna oznaka, saj so na ta način kvalificirane skladijske zgradbe, ki so bile z jezikovnokulturnega vidika tolmačene kot manj sprejemljive in slogovno »oporečne«. Pri glagolu *usvojiti* je pomen 'naučiti se, priučiti se' označen kot nevtralen v razmerju do knjižnojezikovne norme. S slogovnega vidika je za opisovanje pomena 'naučiti se, priučiti se' primernejši glagol *usvojiti*.

preučevati in proučevati

Priponsko obrazilo *pro-* so preganjali jezikoslovci že v 19. stoletju. Kot navaja slovenski jezikoslovec Anton Bajec, sta predpono *pro-* uvajala Ma-jar in Janežič z Levstikovim odobravanjem, Valjavec pa jo je odpravljajal (*prezoren* kot hiperkorektura). Menjavanje obeh predpon je spodbudilo nastanek pravopisnih in pomenskih dvojnic. Glagol *proučiti* naj bi tako pomenil:

- 's sistematičnim opazovanjem, razčlenjevanjem ugotavljati, spoznavati bistvo česa': *proučevati delovanje mišic*,
- 'seznanjati se s čim z namenom, da se pove svoje stališče': *proučevati zahteve*.

V drugem pomenu tako SSKJ kot pravopis priporočata sopomenki *obravnavati* ali *reševati*. Glagol *preučiti* pa je v prvem pomenu rabljen v pomenu 'usposabljanje človeka za drugo delo', v drugem pomenu pa je manj navadna sopomenska možnost glagola *proučiti*. Jezikoslovec Tomo Korošec (1972) je razmerje med glagoloma *preučevati* in *proučevati* dobro ponazoril z zgledom:

Ko je invalid okreval, so psihologi in terapevti proučili njegove delovne sposobnosti, da bi ga lahko preučili.

Tako razumevanje odsevata tako pravopisni slovar SP 2001 kot SSKJ. Sodobno gradivo kaže visoko pogostnost obeh glagolov, pri čemer kaže, da sta se glagola pomensko izenačila, prvi pomen pri glagolu *preučiti* 'usposabljanje človeka za drugo delo' pa je izredno redek, saj ga nadomeščamo z glagolom *prekvalificirati*.

vzbujati in zbujati

Glagola nista povsem enakovredna, saj je po SSKJ-ju pomen 'povzročati, da kaj nastane' primarni pomen glagola *vzbujati*, pri glagolu *zbujati* pa nas slovar ob zgledih z *vedenjem* je *zbujal spoštovanje; njen obraz zbujaja zaupanje* napoti k sopomenki *vzbujati*, sicer pa je pomen tega glagola 'povzročati prehod iz spečega stanja v budno'. Normi, kakršno prikazuje SSKJ, je torej bližja izbira glagola *vzbujati*:

Že na prvi pogled je vzbujala/zbujala spoštovanje in občudovanje.

Pogled v aktualno gradivo kaže na nekoliko drugačno pomensko razdelitev. Glagola *vzbujati* in *zbujati* se v večji meri kot pred desetletji, ko je SSKJ nastajal, izkazujeta kot pisni dvojnici. Oba se namreč pojavljata enakovredno v zvezah:

- *zbujati* ali *vzbujati pozornost* (1518 proti 1222);
- *vzbujati* ali *zbujati občutek* (846 proti 437);
- *vzbujati* ali *zbujati strah* (628 proti 521);
- *zbujati* ali *vzbujati vtis* (540 proti 549).

Tako še s samostalniki *dvom*, *upanje*, *skrb*, *zaupanje* ... Glede na prikaz v SSKJ-ju je iz aktualne rabe razvidno tudi novo dejstvo, da glagol *zbujati* v pomenu 'povzročati prehod iz spečega stanja v budno' uporabljamo precej redkeje kot v pomenu 'povzročati, da kaj nastane'.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Razlikovanje med glagoloma »osvojiti« in »usvojiti«, Razmerje med glagoloma »preučevati« in »proučevati«, Razlika med glagoloma »vzbuditi« in »zbuditi« ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

ISKANJE PROTIPOMENK

hujšanje – rejenje

Glagolnik *hujšanje* je nastal iz glagola *hujšati*. Protipomenka tega glagola je povratni glagol *rediti se*, iz katerega lahko tvorimo glagolnik *rejenje*, vendar pa se ta redkeje uporablja in v tem pomenu še ni zabeležen v splošnih slovarjih slovenskega jezika. V korpusu Gigafida ima npr. le 89 pojavitev. Za ta proces običajno uporabljamo kar glagol, saj je mogoče, da pri tvorjenju glagolnika govorce moti prosti morfem povratnega glagola *se*. Podobno tudi Toporišič v *Slovenski slovnici* (2004: 580):

Včasih se h glagolniku, ki bi ga lahko napravili, sili morfem *se*: *lotevati se* – *lotevanje se težkih nalog* (SSKJ: *posledice napačnega lotevanja problemov*); prim. še *držati se predpisov* – *držanje (se?) predpisov*.

V nadaljevanju navajamo zgled glagolnika *rejenje* iz korpusa Gigafida. Glagolnika s prostim morfemom *se* nismo zasledili v nobenem od zgledov:

V knjigi, ki zaenkrat še nima naslova, bo opisala svoje izkušnje s hujšanjem in rejenjem, bralcem pa ponudila nasvete, kako obdržati normalno telesno težo.

Glagolnik *rejenje* se sicer včasih uporablja tudi za nepovratni glagol *rediti*, čeprav je običajnejši glagolnik *reja*:

Ona ima pojma o glasbi toliko kot jaz o rejenju golobov.

Protipomenka besede *hujšanje* je torej *rejenje*, pogosto pa se kot nasprotje *hujšanju* uporablja tudi izraz *pridobivanje (telesne) teže*, ki je sicer protipomenka *izgubljanju (telesne) teže*.

proaktiven – reaktiven

Pri parih *aktiven – proaktiven* in *pasiven/neaktiven – reaktiven* ne gre za sopomenke, temveč so pomeni teh besed prekrivni le deloma. V SSKJ2 najdemo razlaga za obe besedi – *aktiven* in *proaktiven*:

aktiven² -vna -o [...] 1. ki kaj dela; dejaven, delujoč [...] // delaven, prizadeven [...]

proaktiven -vna -o [...] ki deluje, ravna spodbudno in odgovorno glede na razpoložljive možnosti: proaktiven pristop; proaktivna metoda; proaktivno delovanje

Razlaga nove besede *proaktiven* resda ni najbolj povedna. Če nekoga opišemo s pridevnikom *proaktiven*, je ta bolj napreden kot »le« aktivne (delujoče, dejavne) osebe, saj predvideva nadaljnje delovanje, daje predloge in je korak pred drugimi; s pridevnikom *proaktiven* opišemo nekoga, ki ne čaka, da se stvari kar zgodijo, temveč je aktiven v smislu pričakovanja morebitnih težav, zahtev ali sprememb. Morda zmoti prevzeta predpona te sestavljenke: *pro-*, ki jo poznamo tudi pri nekaterih novejših pridevnikih v zvezah kot *probitični jogurt*, *provladni časopis* ... Kljub prevzetosti predpone te v prevzetih sestavljenkah ne moremo vedno prevesti, kot se je to zgodilo v paru *inaktivten – neaktiven* (ali *nedejaven*), saj je beseda *proaktiven* očitno zapolnila

poimenovalno vrzel in se hitro ustalila. Poleg tega je beseda očitno prevzeta kot tvorjenka in je v tem primeru prevajanje obrazil še toliko manj aktualno.

Pri pridevniku *reaktiven* je situacija podobna – reaktivna oseba je trenutno res pasivna/neaktivna, a njena glavna značilnost je, da je odzivna (na neko drugo dejanje). Gre torej za protipomenko *proaktivnosti* – če proaktivna oseba deluje v smislu pričakovanja nekih dogodkov, se reaktivna oseba nanje le odziva. Pridevnik *reaktiven* je v sodobni slovenščini najpogosteje rabljen v pomenu 'ki nastane kot posledica nekega drugega dejanja' (*reaktivna sprememba tkiva; reaktivna hipoglikemija*) in ga nadomeščamo tudi s sopomenko *odziven* ali pa se nanaša na delovanje v nasprotni smeri (*reaktivno letalo, motor ...*). Če je *aktivnost* protipomenka *pasivnosti/neaktivnosti*, potem je *proaktivnosti* protipomenka *reaktivnosti*.

spletni – nespletni

Pri pridevnikih je tvorjenost protipomenskega para s predpono *ne-* povsem običajna. Ta predpona med drugim poimenuje tudi »nasprotje tega, kar je pomen osnovne besede« (SSKJ), kar ustreza tudi paru pridevnikov *spletni – nespletni*. V korpusu Gigafida se sicer beseda *nespletni* pojavi le 21-krat, vendar pa korpus izkazuje tudi rabo podobnih zanikanih pridevnikov *neinternetni* in *nevirtualni*. Vsi trije se pojavljajo v besednih zvezah, ki so pomensko pogosto vezane na področja nakupovanja, medijev in raznih storitev (ki se torej ne nahajajo ali odvijajo na spletu oziroma internetu). Zasedimo primere, kot npr. *nespletni kupec, neinternetno podjetje, nevirtualno trgovanje*, pa tudi splošnejša poimenovanja: *nevirtualni svet, neinternetna identiteta, nespletni pojav*. Z vidika poimenovanja realnosti, ki se ne odvija na spletu, je torej pridevnik *nespletni* ustrezen.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Protipomenka besede »hujšanje«, Razlaga pridevnika »proaktiven«, Nasprotje od »spleten« je ...?

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

SPLOŠNI IZRAZI, KI SE RAZLIKUJEJO OD TERMINOV

kalorije

Beseda *kalorija* je dvignila veliko prahu potem, ko so uvedli *kilodžule* (*kilojoule*) in jo kot mersko enoto začeli preganjati. Mnoga slovenska medijska uredništva so dobila opozorilo Urada za meroslovje, da je *kalorija* v besedilih, ki govorijo o energijskem vnosu hrane, o hujšanju in podobnem, nezaželena, čeprav v teh kontekstih uporaba besede *kalorija* pogosto ni povezana z merjenjem oziroma uradnimi merskimi enotami.

V strokovnih besedilih, na deklaracijah, v učbenikih ipd. je seveda smiselno uporabljati aktualne merske enote, še zlasti, če so zapisane enote ob številkah. Enako velja, da je ob objavi kuharskih receptov ob novih merskih enotah dobrodošlo navajati tudi stare, ki jih imamo v zavesti meroslovno povprečno izobraženi bralci. Sicer pa je preganjanje oblik, ki niso več zgolj v funkciji »merjenja«, nesmiselno, še zlasti, kadar motivirajo nove pomene in so v vlogi besedotvornih podstav za izraze, ki jih ne moremo nadomestiti:

- *kalorimeter, kalorijska bomba* v pomenu 'hrana z visoko energijsko vrednostjo';
- *pojesti preveč kalorij* v pomenu 'pojesti preveč hrane z visoko energijsko vrednostjo'.

Nekoliko zaskrbljujoče je, da se pri merskih enotah tudi zakonsko govori o javni rabi nasploh, kar se zdi slabša rešitev, saj je pojem javne rabe včasih težko razmejiti od zasebnih praks. Enako smo lahko zaskrbljeni zaradi neustreznega tolmačenja rabe besedne družine *kalorija, kaloričen* ipd., ki temelji na nerazumevanju delovanja jezika, pomenskih prenosov ipd. Potvarjanje jezikovne rabe v teh primerih, torej avtomatsko zamenjevanje *kalorij* s *kilodžuli* v vseh kontekstih, se zdi nepotrebno siromašenje jezika.

operativa

Beseda *operativa* ima v SSKJ-ju naslednji pomen pomen, označen z oznako »publicistično«: 'dejavnost, zlasti gospodarska, ki se ukvarja s praktičnimi, neposrednimi deli' oziroma podpomen 'oddelek, ki se ukvarja s tako dejavnostjo', pomen 'operacijske dejavnosti v bolnišnicah' pa sploh ni registriran. Najdemo ga lahko šele pri pridevniku *operativen*, kjer je pri

prvem pomenu pod točko a navedeno tudi nanašanje na operacijo v pomenu 'zdravniškega dejanja z namenom odstraniti oboleli, poškodovani organ, tujek ali vzpostaviti normalno delovanje poškodovanega organa', ponazorjeno z izsečki *operativna odstranitev obolelega tkiva*, *operativno zdravljenje* ter z zvezo *operativni trakt v bolnišnici* kot s posebnim pomen-skim odtenkom.

Podobno tudi v SP 2001 najdemo le zvezo *operativni oddelek bolnišnice*, pri čemer pravopisci uporabnika usmerjajo k rabi zveze *operacijski oddelek bolnišnice*.

Uporaba izraza *operacijski seveda* omogoča manj dvoumnosti, saj bi ob zapisu *operativni oddelek* lahko pomislili tudi, da gre za oddelek, kjer izvajajo dejavnost operative, torej praktično izvajajo neki postopek.

Res pa je, da je v okolju bolnišnice tako izražanje žargonsko in vsi tam zaposleni z izrazom *operativa* označujejo operacijsko dejavnost, možnosti zamenjave ali nesporazuma, ki jo opažamo neprofesionalni obiskovalci bolnišnic, pa se sploh ne zavedajo oziroma je v tej zvezi nepomembna.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Presnete kalorije in telesna masa, Kaj pomeni izraz »operativa« in kako ga uporabljamo? ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

ISKANJE IZRAZA ZA ZNANO POJAVNOST

Ženska, ki doji lastnega otroka

Posebna izraza za *doječo žensko* oziroma *doječo mater* (slednja je precej pogostejša) v slovenščini nimamo. Morda zaradi samoumevnosti, da je ženska lahko mati in hkrati tudi doji; vsekakor je za nastanek nove besede potrebna tudi poimenovalna praznina, ki je prej očitno ni bilo zaznati. V SSKJ-ju se pojavlja zgolj izraz za žensko, ki doji tujega otroka, tj. *dojilja*

v pomenu 'ženska, ki doji tujega otroka.' Tudi drugi, narečni ali starinski izrazi se nanašajo na izkazani pomen:

dojilka [...] zastar. *dojlja*: bila mu je dojilka

dójka [...] knjiž. *dojlja*: namesto matere ga je dojila dojka

dójnica² [...] zastar. *dojlja*: najeli so zdravo dojnico

Na družbenih omrežjih je za doječo mater mogoče zaslediti izraz *doječka*. Gre za izraz, razširjen v ozki skupini, zato ga v knjižnem jeziku (še) ne zasledimo.

Kaj naredimo, ko pritisnemo na gumb kemičnega svinčnika?

Kemični svinčnik, katerega mina s pisalno konico je skrita v držalu, s pritiskom na gumb *naperimo*, s čimer iz držala izskoči barvna konica, s katero potem lahko pišemo. (Preprosto naperimo, brez *v koga* ali *na koga* ali *proti komu*.)

Kje še uporabljamo glagol *naperiti*? Naperi se tudi lahko orožje, npr. pištola, ki je potem naperjena, torej pripravljena na strel. Sladkorni bolniki, ki se zdravijo z inzulinom, naperijo peresnik tako, da z njegovim vrtečim se delom določijo število enot inzulina, ki si jih bodo vbrizgali. (Tudi v teh dveh primerih se glagol *naperiti* uporablja sicer prehodno, vendar brez dodatnega predloga in s tem brez izražene grožnje komu. Pomensko drugačna raba istega glagola, le da z dodatno vezljivostjo, pa je opisana v SSKJ-ju: *naperiti/uperiti v/na koga* ali *proti komu puško/pištolo* ipd. pomeni 'obrniti orožje proti komu z namenom zagroziti, zapretiti'.)

Kemični svinčnik morda (morda zato, ker to vendarle niso ustaljeni glagoli za opisano dejanje) *sprostimo* ali *aktiviramo*. – Potem ko že mislimo, da smo premagali težavo, smo že pri novi: kateri glagol pa uporabimo za parno dejanje, ki sledi novemu pritisku na gumb kemičnega svinčnika, namreč ko konica vskoči nazaj v držalo?

Tovrstnih sicer zelo pogostih opravil nam očitno ni treba ubesedovati kdo ve koliko in o njih tudi ne slišimo kaj dosti, sicer bi nam bil najustreznejši glagol pri kemičnem svinčniku bolje v zavesti. Najbrž v praksi tudi ob morebitni še večji terminološki opremljenosti ne bo nič drugače. Toda

tudi če se kaki izrazi rabijo le za šalo, to po eni strani priča o gibkosti jezika in po drugi dokazuje jezikovno iskateljstvo in radovednost govorečih in pišočih: jezik izpolnjuje svojo zlahtno vlogo.

Oglašanje ptic ujed

Težko bomo našli besedo, ki poimenuje glas, s katerim se oglašajo različne ptice ujede, saj moramo že v osnovi pri pticah ločevati vsaj med petjem in klici, poleg tega pa poznamo res veliko vrst ptic ujed, ki se oglašajo na zelo različne načine in ob različnih priložnostih, kot se lahko poučimo v priročnikih o pticah. V priročniku Johna Goodersa, ki ga je prevedel in priredil Janez Gregori, z naslovom *Ptiči Slovenije in Evrope* npr. beremo, da se planinski orel lahko oglašja z bevskajočim *kaa*, v glavnem pa se ne oglašja, medtem ko je mali orel hrupen in se oglašja z žvižganjem in gaganjem. Kanja se oglašja z mijavkajočim *pi-u*, kratkonogi skobec z visokim *kivik*, za beloglavega jastreba pa je značilno godrnjanje in sikanje.

V SSKJ-ju pri iztočnicah *ujeda*, *orel* in *sokol* najdemo nekaj zgledov, ki ponazarjajo oglašanje teh ptic (*kričati*, *vreščati kot ujeda*; *vrešči kot orel*; *sokol cvili*, *piska*), v listkovni kartoteki zasledimo tudi zgled *revskati kakor orel*, posamezne zglede najdemo še v besedilnem korpusu Gigafida:

Na vrhu sedla je glasno zažvižgal, trikrat dolgo in enkrat kratko, kot se oglašja orel na poti v svoje gnezdo, a nihče mu ni odgovoril.

Že ujede na njegov pogin preže po hrastju, že grozo širijo volkovi po globelih; žvižgaje orli kličejo zverino na kosti, lisice na rdeče ščite bevskajo.

Natančno čez eno leto, ko je šah v spremstvu svojih podanikov spet stopil proti prestolu, je priletel isti orel, zakričal in udaril s kljunom po tleh, izpustil iz njega več pečk ter odletel.

Demon naj bi bil velik okoli enega metra, oglašal pa naj bi se z glasom, ki je nekakšna mešanica orlovega krika in sikanja kače.

Oglašanje orlov in drugih ptic ujed bi torej težko opisali z eno besedo, poleg tega je gradiva na temo oglašanja teh ptic v nestrokovnih besedilih zelo malo. Na podlagi pregledanega gradiva se zdi, da je splošna predstava o oglašanju orlov, da ti zlasti *kričijo*, *žvižgajo*, *vreščijo* in *bevskajo*.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Ženska, ki doji lastnega otroka, Ali kemični svinčnik prižgemo, vklopimo, vključimo ...?, Kako se oglašajo orli in druge ptice ujede? ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

BESEDNE ZVEZE

del katerega ali katerega del

Med zvezama *katerega del* in *del katerega* ni pomenske razlike:

Zaradi prenasičenosti trga dela, del katerega ste tudi sami ...

Zaradi prenasičenosti trga dela, katerega del ste tudi sami ...

Konkretno je zveza *katerega del* (v Gigafidi 1040 zadetkov) veliko redkejša od zveze *del katerega* (122 zadetkov). Zaimek, ki izraža pripadnost ali lastnino, lahko nastopa tudi v rodilniku množine ali dvojine, torej kot *katerih*. O rabi priča SSKJ v geslu *kateri* (2) s ponazarjalnimi primeri:

odbor, katerega naloge so znane

ljudstvo, v katerega imenu nastopate

predpisi, na podlagi katerih se določa dohodnina

Zadnje je po SSKJ-ju označeno kot publicistično. V prvem predloženem primeru bi lahko bili sestavini tudi obrnjeni (*ljudstvo, v imenu katerega nastopate*), drugi pa kaže ustaljeno zvezo na podlagi *katerih* ipd. (preurejena zveza *predpisi, na katerih podlagi se določa dohodnina* bi bila komajda sprejemljiva).

Še nekaj primerov iz *Slovenske slovnice* Jožeta Toporišiča (2000), vedno v zaporedju *katerega* + predmet:

obrazilo, katerega pripona ...
predmet, pred katerega imenom stoji
kostanj, katerega senca ...
tisti, katerih letni dohodek ...
tip, katerega značilnost je predmet
drevo, katerega dele imamo pred očmi
trikotnik, katerega oglišča tvorijo ...
film, katerega govorica ...

Toda v isti knjigi tudi:

Tisti del besede, na podlagi katerega besede spravljamo v isto besedno družino, imenujemo koren.

Čigar kot vzporedna zveza h kateri kaže jasnejše razmerje:

- čigar del (v Gigafidi 20 zadetkov, npr.: *Katerega spola je bil človek, čigar del skeleta so našli, in koliko je bil star, ko je umrl, še ugotavljajo [...]*) in
- del čigar (brez zadetkov); SSKJ v geslu čigar: *kmet, čigar hiša je zgorela; sosed, na čigar pomoč se zanaša (hiša čigar in na pomoč čigar je nemogoče).*

Zelo poveden je zadnji del tega gesla, saj je zaimek *katerega* sopomenski in celo ustreznejši: »neustalj. *izraža pripadnost stvarnemu ali pojmovnemu imenu moškega ali srednjega spola; katerega: kostanj, čigar senca ga je prikrivala; stvarstvo, čigar središče je luč*«.

Zaporedje *katerega del* ipd. je najboljša izbira, s tem da obrnjeno – *del katerega* – ni nemogoče in ga razumemo; *čigar del* ipd. je sploh edina možnost; zveze *na podlagi katerega* ipd. ali *na račun katerega* ipd. pa so očitno ustaljene.

drzna odgovornost

Prevod angleške besedne zveze *responsibility daring*, ki se v slovenščini sicer pojavlja zelo redko, se glasi *drzna odgovornost*. Pomenila naj bi vplivanje vodij na sodelavce na način, ki jih opolnomoči in spodbudi k sprejemanju drznih odločitev oz. prevzemanju tveganj pri odločanju. Četudi so njihova dejanja drzna in tvegana, je ključno, da tako vodje kot sodelavci prevzamejo odgovornost za posledice teh tveganih odločitev.

Vsekakor tudi nas prevod te zveze »zmoti«, ker težko razberemo, kaj naj bi pomenila. Lažje namreč opišemo drznost kot odgovorno (drznost z veliko mero odgovornosti), kot pa odgovornost, ki naj bi bila drzna. Zato se zdi *odgovorna drznost* ustrežnejši prevod zveze. Sicer je *odgovornost* res bolj pridevniško kolokabilna beseda, pogosteje jo opisujemo kot *odškodninsko, omejeno, družbeno, objektivno ...*, vendar je tudi *odgovorna drznost* (v pomenu 'biti drzen na odgovoren način oz. drznost z veliko mero odgovornosti) s tega vidika povsem ustrežna.

Za mnenje smo povprašali tudi prevajalce, ki se pri vsakodnevnem delu pogosto srečujejo s termini s tega področja. Menijo, da bi bilo v primeru, ko izraza ni mogoče jasno in nedvoumno prevesti z besedno zvezo, popolnoma ustrezno uporabiti opisni prevod, torej *pripravljenost sprejemati tveganja in odgovornost zanje*.

pretežna večina

Besedna zveza *pretežna večina* ni terminološka, je pa pogosto rabljena v splošnih besedilih in zaradi tautološkosti lahko povzroči nejasnosti pri razumevanju. *Večina* je 'večji del kake skupnosti, celote', pridevnik *pretežen* pa SSKJ razlaga kot besedo, ki nastopa najpogosteje z izrazom količine 'ki obsega, predstavlja večji del česa', kjer je zabeležen tudi zgled *mnenje pretežne večine*.

Pomen *večine* je torej v osnovi zelo širok (od 51 % do 99 %), zato je pogosto nujna podrobnejša določitev, kot v primerih stalnih besednih zvez *absolutna večina, relativna večina, običajna večina, dvotretjinska večina* ipd. Na eni se ponuja interpretacija, da gre pri pretežni večini za 'večji del večine' (kjer razumemo, da *pretežna večina* predstavlja višji delež kot *večina*):

Pretežna večina keramičnih fragmentov je poznoantičnih, nekateri pa so srednjeveški oziroma kasnejši.

Na drugi strani pa lahko interpretiramo, da pridevnik *pretežen* zrelativizira večino (kjer razumemo, da *pretežna večina* predstavlja nižji delež kot *večina*):

Zdi se mi, da je slovensko lutkarstvo v zadnjih 15 letih v pretežni večini zbežalo od lutkarstva in preredke so predstave, ki se k lutkam vračajo.

Prav tako je mogoče, da gre pri *pretežni večini* samo za nekakšno (lahko odvečno) nizanje besed s podobnim pomenskim odtenkom, ki je mor-da namenjeno poudarjanju. Zgolj zaradi tega besedna zveza ni slogovno manj ustrezna. Pri interpretaciji besedne zveze *pretežna večina* torej lahko pride do zelo različnega razumevanja besedne zveze, če v sobesedilu ni naveden delež, kar torej predstavlja največjo težavo pri rabi tega izraza.

mobilna številka – mobilna telefonska številka

Pridevnik *mobilen* ima glede na SSKJ dva pomena, in sicer (1) 'gibljiv, pre-mičen' in (2) 'prenosen, prestavljiv'. Za (telefonsko) številko težko rečemo, da je kar koli od zgoraj omenjenega, kar kaže na to, da se uveljavlja tudi pomen 'ki je v zvezi z mobilnim telefonom'. Ker gre za (telefonsko) številko mobilnega telefona, bi lahko pričakovali podredno zloženi pridevnik *mo-bilnotelefonski* in besedno zvezo *mobilnotelefonska številka* ali celo *mobil-notelefonska telefonska številka*, vendar pa se nič od tega v rabi ni uveljavilo.

Zaradi gospodarnosti v jeziku se včasih zgodi, da je pridevnik na eni strani tvorjen z izpeljavo iz samostalnika:

- *atomski* 'ki je v zvezi z atomom' (*atomska energija*),
- *datljev* 'ki je iz datljev ali vsebuje datlje' (*datljeva tortica*) ali
- *balzamični* 'ki je v zvezi z balzomom' (*balzamični vonj* ali *balzamični robčki*).

Na drugi strani pa se lahko enaka oblika pridevnika nanaša na stalno be-sedno zvezo, ki že vsebuje tako tvorjen pridevnik:

- *atomski* 'ki je v zvezi z atomsko energijo' (*atomski reaktor, atomska bomba*),
- *datljev* 'ki je v zvezi z datljevimi palmami' (*datljev nasad*) ali
- *balzamični* 'ki vsebuje balzamični kis' (*balzamični preliv*).

V primeru *mobilne številke* ali *mobilne telefonske številke* sta ustrezna oba izraza, verjetno zaradi gospodarnosti v jeziku pa je v rabi pogostejši izraz *mobilna številka*, ki je nastal z izpustom.

teleprompter operaterka

Beseda *teleprompter* je v slovenskih besedilih precej razširjena, njen po-men lahko ponazorimo z naslednjim citatom (Mladina 2008):

Tako imenovani teleprompter je elegantna različica »troltobna«, sicer bolj znanega televizijcem, na katerem se vrtilo besedilo, ki ga govornik bere. Sodobni teleprompterji so komaj opazni, saj so podobni steklu na stojalu, besedilo pa je vidno samo z govorne strani.

Poizvedovanje na spletu nas privede tudi do poskusa tvorbe slovenskega izraza, in sicer *prikazovalnik besedil*. Očitno pa se je poimenovanje pojavilo nekoliko pozno, ko je bil izraz *teleprompter* že dodobra ustaljen (v žargonu televiziji uporabljajo izraz *trotelboba*). Poleg tega gre za dvobesedno, torej daljše poimenovanje, ki ima – sodeč po zgledih v korpusu Gigafida – tudi druge pomene, npr. 'vrsta programske opreme'. V to skupino sodijo urejevalniki in prikazovalniki besedila, prosojnic, slik, zvoka in videa, spletni brskalniki, programi za delo z elektronsko pošto, klepetalniki, programi za tiskanje podatkov ter programi za urejanje in izdelavo zgoščenk.

Kako pa poimenovati delavca, ki skrbi za teleprompter? Uveljavljeno poimenovanje je *teleprompter operater* oziroma *teleprompter operaterka*. Poimenovanje bi bilo mogoče preoblikovati tako, da bi bilo kljub prevzeti besedi bližje slovenski (tradicionalni) skladnji: *operaterka teleprompterja*.

živa glasba – glasba v živo

Besedna zveza *živa glasba* je v rabi povsem razširjena in uveljavljena, in sicer v zelo različnih tipih besedil. Tvori tudi svoje zveze in tako npr. lahko beremo o živi, kavarniški, elektronski, plesni, klavirski glasbi ali gremo npr. na zabavo, ples, večer ali v lokal z *živo glasbo*. Zveza *živa glasba*, katere pomen ni razviden iz posameznih sestavin, je 'glasba, izvajana pred poslušalstvom', ne predvajana iz glasbenih naprav. Gre za prevod angleške zveze *live music*. V naših slovarjih zveze še ni, njena razširjenost pa priča o razumljivosti in hkrati o nenadomestljivosti, kar velja tudi za podobno nenavadno zvezo *hladna vojna*.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Mobilna številka ali mobilna telefonska številka?, Raba izraza »operaterka teleprompterja«, Živa glasba ali glasba v živo? ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

JEZIKOVNE IZBIRE IN PONATANČENJE JEZIKA

bivoličje ali bivolje mleko

Zdi se, da se pri živalih, ki živijo v našem okolju, pogosteje razvije oblika za oba spola: *krava – bik, osel – oslica, konj – kobila* ..., enako velja za različne vrste mleka. Če odprete spletno enciklopedijo Wikipedijo, lahko v slovenskem prevodu sestavka *mleko* zasledite naslednji zapis, v katerem so izrazi zapisani verjetno bolj po občutku kot na osnovi seznanjenosti z dejanskimi poimenovanji v stroki:

Poleg kravjega v manjši uporabljamo mleko več drugih vrst živine, med njimi bivolje, kozje, ovčje, kamelje, oslovsko, konjsko, jelenje in jakovo.

Že naši starejši viri pričajo o tem, da smo pred več kot stotimi leti pisali o *košutjem mleku*⁵² in ne o *jelenjem mleku*. Tudi v SSKJ-ju najdemo na primer *osličje* in *psičje mleko*. Enako potrjuje besedilni korpus Gigafida, v katerem najdemo poleg *oslovega mleka* tudi *osličje mleko* in poleg *pasjega* tudi *psičje mleko*. A sami izrazi predstavljajo manjši problem kot uveljavljenost pridevnikov, ki so izpeljani iz samostalnikov moškega spola, v teh znanih in pogosto rabljenih besednih zvezah. Jezikovni razvoj vključuje tudi ponatančenje, zato se zdi smiselno uzavestiti sintagme kot *osličje mleko*, *bivoličje mleko/bivoličja mocarela*, *kobilje mleko* ipd., ki jih srečujemo tudi v strokovnih besedilih, npr.:

*Kadar govorimo o drugih vrstah mleka, jih moramo posebej poimeno-
novati, kot na primer: kozje mleko, ovčje mleko, bivoličje mleko,
kobilje mleko idr.*

povečati ali ojačati zvok

Ko govorimo o nastavitvah zvoka, imamo navadno v mislih glasnost zvoka, četudi v pogovornem jeziku besedo glasnost pogosto izpuščamo, saj se nam zdi samoumevno, da samega zvoka ne moremo regulirati. Podobno je z vključitvijo ali izključitvijo zvoka, saj izključimo in vključimo samo napravo, ki zvok oddaja. Toliko z vidika logike.

52 Npr. v prevodu romana Jacka Londona *Krištof Dimač*, Mladika 1925.

V jeziku pa ni vse logično. Še zlasti če neko zvezo uporabljamo dolgo, se v naravni težnji po poenostavljanju zgodi, da se tisti člen zveze, ki jedro besedne zveze zgolj določa, izpusti (*zmanjšaj glasnost zvoka* > *zmanjšaj zvok*). Ta značilnost pogovornega jezika se hitro širi, najdemo jo tudi že v knjižnih besedilih, a navadno ne v besedilih terminološkega značaja. Težnji po ponatančenju in po poenostavljanju v jeziku sta si v nasprotju. Glagoli, ki jih uporabljamo ob samostalniku *zvok*, so v knjižnem jeziku navadno:

zna izvabiti zvok iz ...

zaslišal je zvok iz ...

zvok se je razlegal po ...

oddajati zvok ...

Manj natančne zveze (npr. *zmanjšaj zvok*, *daj zvok potiho*) so pogovorne. Če pa govorimo o nastavitvah glasnosti, se je mogoče izraziti tudi s predložno zvezo (na glas: *radio daj na glas*, *povečaj zvok*).

Tudi zveze z glagolom *dati* v velelniku niso napačne (*daj*, *ojačaj zvok*). Lahko torej nastavimo glasnost zvoka, jo zmanjšamo, povečamo; napravo, ki oddaja zvok, ugasnemo, prižgemo (*glasnost naprave nastavimo na 10*).

veliki ali visoki stroški in poraba

Če odgovor na vprašanje, ali so prihodki/odhodki/stroški *veliki* ali *visoki*, poiščemo v naših enojezičnih slovarjih, potem lahko rečemo, da SSKJ govori o *velikih*, *večjih*, *visokih*, *zmanjšanih*, *majhnih prihodkih*, *stroških*, *odhodkih*, kasneje nastali in z zgledi skromnejši pravopisni slovar (SP 2001) pa s pridevniki ni tako bogat; edini zgled govori o *visokih stroških*.

Pogled v gradivo besedilnih korpusov nas prepriča, da težko govorimo o logični razvrščenosti gradiva oziroma da bi težko trdili, da so se pridevniki *velik*, *majhen* uporabljali ob samostalnikih *strošek*, *prihodek* itd. v starejših obdobjih, pridevniki *visok* oziroma *nizek* pa ob istih samostalnikih v zadnjem času.

Podobno je pri samostalniku *poraba*. Ali je *poraba* goriva pri avtu *nizka* ali *majhna*? V svetovalnici smo nameravali odgovoriti, da je glagol *porabiti* rabljen v zvezi s prislovom *malo* (*porabim zelo malo goriva*), če pa je izražanje neglagolsko, torej s samostalnikom, se zdi, da je pogosteje rabljen pridevnik *nizek* (*nizka poraba*). Pregled slovarskih opisov kaže, da to

predpostavljane ni v skladu z dejansko rabo. V SSKJ-ju zasledimo pri iztočnici poraba zgled: *velika poraba kruha* (torej ne *visoka poraba*). V korpusu Gigafida je besedna zveza *majhna poraba* rabljena kar štirikrat pogosteje kot zveza *nizka poraba*. Verjetno je pogostnost v tej besedni zvezi povezana tudi s siceršnjo visoko pogostnostjo pridevnika *nizek/nišji* proti *majhen/manjši* (4 : 1). Z normativnega vidika nismo pri izbiri pridevnika prav nič omejeni, poraba je majhna ali nizka, logično razmišljanje o značilnih kolokacijah pa je lahko izrazito individualno, zato se je bolje zanesti na empirično podkrepljene raziskave oziroma na gradivo.

visoka ali velika frekvenca

Slovarska predstavitev samostalnika *frekvenca* nas seznanja z različnimi konteksti rabe, ki pravijo, da se v fiziki uporablja zveza *nizka, visoka frekvenca*, pri tem so mišljeni vrtljaji v časovni enoti. V ohlapnejši rabi zunaj strokovnih besedil pa je *frekvenca* tudi *majhna* ali *velika*. V SSKJ-ju je taka raba označena za publicistično (*številke pričajo o vedno večji frekvenci prostorov*), navedeni sopomenki *uporaba* in *izkoriščenost* sta zato prednostni.

Sodobni besedilni korpusi kažejo, da se tudi v strokovnih in poljudnoznanstvenih besedilih *frekvenca* pojavlja skupaj s pridevnikoma *majhen* in *velik*, kar priča o desetminologizaciji in njenem vplivu na rahljanje norme tudi v strokovnih besedilih:

Pojav, ko svetloba z dovolj majhno valovno dolžino ali dovolj veliko frekvenco izbije prevodniške elektrone iz kovine.

Svetloba mora imeti višjo frekvenco kot E_0/h , da povzroči fotoefekt.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

»Bivolčije« ali »bivolje« mleko?, Ali je poraba goriva pri avtomobilu nizka ali majhna?, Kako opisati nastavitve zvoka?, So stroški »veliki« ali »visoki«? ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

IZBIRA PREDLOGA V USTALJENIH BESEDNIH ZVEZAH

Mnogi slovenski glagoli (pa tudi pridevniki in izglagolski samostalniki) izkazujejo vezljivost z različnimi predlogi. Včasih je izbira med njimi (navadno sta sicer le dva) poljubna, v nekaterih primerih pa gre lahko za pomenske odtenke ali tudi večje razlike.

izhajati iz ali z izhodišča

Predložni zvezi *v izhodišču* in *na izhodišču* si konkurirata. Na prvi pogled se zdi, da je njuna distribucija odvisna od konteksta, predvsem pa od pomena, v katerem samostalnik *izhodišče* nastopa. Po SSKJ-ju je to bodisi (1) 'točka, mesto, iz katerega kaj izhaja, v katerem se kaj začne' bodisi (2) tisto, 'kar predstavlja osnovo, temelj česa'. A že slovarska ponazoritev prvega pomena (*vračati se na izhodišče*) to sklepanje zanika. Očitno je torej, da je izhodišče lahko točka (ali mesto), *v* kateri se kaj začne, *iz* katere izhajamo, *na* katero se vračamo – torej je raba predlogov *v* in *na* v tem pogledu odvisna od vsakokratne ubeseditve, sloga in s tega vidika tudi od konteksta.

iz ali s slike

V strokovnih besedilih in učbenikih se vsebina pogosto nanaša na ilustracije ali slike, ob tem pa se zastavlja tudi vprašanje: kateri predlog je treba uporabiti – *iz* ali *s* slike? Recimo, da slika prikazuje potek neke reakcije, torej je potek prikazan *na sliki*; to, da je reakcija potekla, pa je razvidno

s slike. V tem primeru razmerje *na – z/s* (tako kot *v – iz*) velja, čeprav je kdaj raba tudi drugačna, npr. *iti v gore* in *priiti z gora* ter *iti v hribe* in *priiti s hribov* (poleg redkejšega *iz hribov*).

V položajih, značilnih za tehnična in naravoslovna besedila, ko je beseda »slika« le tehnično pomagalo, dejansko pa pisec govori o grafikonu ali prikazu, pogosteje interpretiramo podatke *iz grafikona* ali *iz prikaza*. Zato je morda bolje táko sliko preimenovati v grafikon, prikaz ... ali pa vsaj besedilno prilagoditi poved, npr. *Kot je razvidno iz prikaza (slika 2), je ...*

na ali v grafu in grafikonu

Najpogosteje uporabljamo besedno zvezo: *z grafa je mogoče razbrati ...*, saj je *na grafu* nekaj zabeleženo ... Predlog *v* uporabljamo pogosteje, če gre za navodilo, npr.: *Rezultate prikažite v grafu, v obliki grafa* ipd. Problem pri rabi predlogov je lahko povezan tudi z nerazlikovanjem med *grafom* (krivulja) in *grafikonom* (grafično prikazana velikost, struktura ali potek kakega pojava). Če torej pojmujeemo *graf* kot krivuljo, je *na* tej krivulji mogoče nekaj označiti, *z* nje razbrati. *Grafikon* pa je grafični prikaz, neodvisen od koordinatnega sistema, zato je lahko nekaj tudi *v grafikonu* in razberemo podatke *iz grafikona* ...

na ali v območju

Gradivo, zbrano v korpusu Gigafida, kaže najpogostejšo rabo zveze *na območju*, ki ustreza prvemu slovarskemu pomenu iz SSKJ-ja 'ozemlje z določenimi značilnostmi'. Vendar pa ob približno 80.000 takih zvezah v korpusu najdemo tudi približno 8000 zgledov z zvezo *v območju*. Podrobnejši pregled zgledov kaže, da se v gradivu med drugim pojavljajo primeri, ki ustrezajo drugemu pomenu iz SSKJ-ja 'prostor, v katerem ima kaj svojo moč, vpliv':

Za prekoračitev hitrosti v naselju za več kot 50 km/h oziroma v območju omejene hitrosti za več kot 30 km/h je predvidena tudi stranska kazen 18 kazenskih točk.

Sem sodi tudi zelo pogosta stalna besedna zveza novejšega nastanka »v območju evra«:

Gospodarska rast v območju evra naj bi letos znašala okoli 1,4 odstotka.

Vendar tovrstni zgledi niso najpogostejši. Izrazito najštevilčnejša je v korpusu skupina zgledov, pri katerih »prostor« (če uporabimo izraz iz SSKJ-ja) zamejujeta dve vrednosti oziroma količini:

Motor najbolje deluje v območju med 2200 in 3000 vrtljaji.

Posebnost te ure je merjenje temperature v območju od -20 do 60 °C.

na ali v razstavišču

Raba prostorskih predlogov *v* in *na* je odvisna od samostalnika, ki predlogu sledi. Če govorimo o razstavišču na splošno, tudi v abstraktnem pomenu, je najpogosteje uporabljen predlog *na*, kar je razvidno tudi iz prikaza rabe besede razstavišče v SSKJ-ju:

razstavišče -a [...] *prostor ali stavba za razstavljanje*: [...] iti na razstavišče; na razstavišču so odprli razstavo cvetja, pohištva

Predlog *na* uporabljamo tudi v zvezi s konkretnimi znanimi razstavišči:

Na ljubljanskem Gospodarskem razstavišču so sinoči zaprli 20. slovenski avtomobilski salon ...

Danes se je na znanem londonskem razstavišču Earls Court začela druga največja turistična borza na svetu ...

Sodobna slovenska umetnost nadaljevala svojo pot še na druga nemška razstavišča.

Predlog *v* uporabljamo pogosteje, kadar je prostor, ki ga tako poimenujemo, razumljen primarno kot stavba, soba, del stavbe, dvorana:

Odkup zlatarninega zaklada, ki bo na ogled v razstaviščih Muzeja novejše zgodovine Celje.

Osnovna šola Komenda - Moste in Društvo exlibris Sloveniae Ljubljana sta v petek v Razstavišču Veronika v Kamniku odprla razstavo otroških ekslibrisov

Najin svet v razstavišču Ferda Mayerja

Razliko med obema predlogoma dobro ponazarja naslednji zgled, iz katerega je razvidna razlika med zvezama *na razstavišču* in *v dvorani razstavišča*:

V dvorani Gospodarskega razstavišča v Ljubljani smo lahko občudovali tako rekoč vse tiste, ki v slovenskem medijskem prostoru nekaj pomenijo.

na ali v spletu

V angleščini, ki precej vpliva na skladenjske zgradbe v slovenščini, uporabljajo predložno zvezo *on the Internet*. Od tu, pa tudi zaradi siceršnje vse večje razširjenosti predloga *na*, izvira pogostnost zveze *na spletu*, kar potrjuje tudi druga izdaja SSKJ-ja (*iskati, najti, objaviti informacije na spletu*). Predlog *v* uporabljamo, ko govorimo o trodimenzionalnosti, kar je mogoče tedaj, ko splet uporabljamo v pomenu 'omrežje': *povezati se v splet*. V rabi se potrjujeta obe zvezi, hkrati pa je nakazana njuna pomenska razlika:

- *na spletu*: najti, objaviti na spletu: *Več informacij o projektorjih lahko najdete na spletu, Pismo z opravičilom nameravajo tako objaviti na spletu;*
- *v spletu*: povezava, povezati se v splet: *Vgrajen sprejemnik Wi-Fi mu omogoča povezavo v splet.*

na ali v svetu

Razlika med zvezama *na* in *v svetu* izvira iz različnih pomenov samostalnika *svet*, kar je mogoče razbrati tudi iz SSKJ-ja – tako iz razlag kot tudi ponazarjalnih zgledov, prikaz pa potrjujejo pa tudi pogosti zgledi v gradivu. Kadar je mišljen planet Zemlja kot življenjski prostor ljudi, uporabljamo pogosteje predlog *na*:

prizadevati si za mir na svetu
prva socialistična država na svetu
glavna industrijska sila na svetu
prijokati, spraviti na svet

Kadar je *svet* mišljen v pomenu 'celota obdajajoče nas stvarnosti', pogosteje uporabljamo predlog *v*:

okno v svet
živeti v svetu
ponesti v svet

Ta »svet« je lahko tudi natančneje opredeljen kot nekaj abstraktnega, neprijemljivega: *svet sanj* (*popeljati v svet sanj*), *glasbe*, *znanosti*, *mode* ... V tem pomenu je pogosto rabljena tudi zveza s pridevnikom *vodilen* ali s predlogom *na*:

vodilni v svetu nečesa

vodilni na svetu pri razvoju/uresničevanju/pridobivanju/zdravljenju/proizvodnji nečesa

na ali v šoli – iz ali s šole

Ob samostalniku *šola* SSKJ dopušča različne skladenjske možnosti:

Otrok hodi v šolo, tudi vpišemo ga v šolo.

Otrok hodi v Osnovno šolo A ali na Osnovno šolo A, tudi vpišemo ga v Osnovno šolo A.

Učitelj uči v Osnovni šoli A ali na Osnovni šoli A.

Tudi SP 2001 v slovarju navaja obe možnosti: *hoditi*, *učiti na*, *v šoli* ter *vpisati v šolo*. Glede tega vprašanja je zanimivo razmišljanje P. Herrityja v slovnici *Slovene (a Comprehensive Grammar)* (2000), ki pravi, da izbiro med *hodim v srednjo šolo* in *hodim na Ledino* določajo majhne pomenske razlike, npr. *šola* v pomenu 'institucija'. To trditev, povezano z dokaj arbitrarnim mešanjem predlogov *na* in *v*, potrjujejo opažanja pri posameznih drugih samostalnikih:

- *ulica*: *stanuje v majhni ulici; grem na ulico;*
- *banka*: *v banki so odpravili nepravilnosti; delam na banki.*

Ne moremo torej govoriti o napakah, temveč zgolj o variantni rabi.

Kako pa je z glagolom *prešolati*? SSKJ sicer navaja, da pomeni 'premestiti koga iz ene šole na drugo', vendar je taka mešana raba predlogov iz parov *iz – v* in *z – na* nenavadna. Tudi raba je ne potrjuje, temveč kaže, da se glagol *prešolati* (*se*) prevladujoče veže s parom *iz – v*, ko gre za krajevno premestitev, s parom *z – na* pa, ko gre za premestitev z ene na drugo šolo:

Ob selitvi sem se pri devetih letih prešolala iz Iga vasi v Stari trg, kar je bilo grozno, saj so vsi moji sošolci ostali v Iga vasi.

Kar pomni, je bilo slikanje njena največja ljubezen, zato se je tudi prešolala s celjske gimnazije na oblikovalno šolo v Ljubljano.

Število otrok, ki so se z večinskih OŠ prešolali na OŠ dr. Mihajla Rostoharja Krško.

na Danskem – v Dansk

Zemljepisno lastno ime *Danska* je samostalnik ženskega spola in se pre-giba (sklanja) takole: *Danska Danske Dansk* *Dansko v Dansk* z *Dansko*. Ker pa je mestniška oblika (*v Dansk*) v slovenščini neobičajna, prav za ta sklon raje (pogosteje, navadneje) uporabljamo obliko iz sklanjatve sred-njega spola (*Dansko*, srednji spol), ki se glasi *na Danskem* in je zato kot priporočena v slovarjih zapisana ležeče.

Zakaj? V slovenščini lahko sklanjamo imena držav in pokrajin, ki se kon-čajo na *-ski/-ški* (npr. *Češka, Madžarska, Štajerska, Gorenjska, Bavarska ...*), tudi po četrti sklanjatvi srednjega spola. Zato so v slovarjih uslovarjene tudi starinske oblike držav: *Češko, Dansko, Gorenjsko, Madžarsko, Štajersko ...*

Od srednjespolske sklanjatve (*Dansko Danskega Danskemu Dansko na Danskem z Danskim*) je večinsko rabljena le mestniška: *na Danskem*. Oblike večinoma uporabljamo v ženskem spolu, samo v mestniku v srednjem. Le če pred imenom v mestniku stoji pridevnik, je tudi v mestniku navadnejši srednji spol: *v sosednji Madžarski* (ne torej *na sosednjem Madžarskem*).

Na videz obliki za *Danska* in *Dansko*, torej v ženskem in srednjem spolu, sovpadeta v tožilniku: *Dansko, na Dansk*. Če tej obliki dodamo pridevniško besedo, se z imenom ujema v spolu: *Obiskali bodo našo Gorenjsko ali naše Gorenjsko*. Najbrž ima tudi tu ženski spol tožilniške oblike *Dansko* prednost pred srednjim.

Danska (ž)

Slovenija se bo danes (ob 14. uri) pomerila z Dansk.

Skupina skavtov se je v nedeljo vrnila iz Danske / z Danske.

Dansko (s)

Na Danskem se je končalo svetovno hokejsko prvenstvo skupine B.

Normativno se s tem vprašanjem ukvarja le pravopisni slovar, ki vključuje tudi lastna imena. V njem so oblike, ki jih sestavljavci slovarja priporočajo za knjižno rabo, označene z ležečim tiskom. V *ePravopisu* pa so predstavljene bolj izrecno:

Predložna raba

KJE?	v Dansk <u>ustrezneje</u> : <i>na Danskem</i>
OD KOD?	iz Danske in z Danske
KAM?	v Dansk <u>ustrezneje</u> : <i>na Dansk</i>

občutljiv na ali za

Zveza *občutljiv na + predmet* navadno označuje, da se osebek zaradi neke lastnosti, ki jo izrazimo s predmetom, odzove, spremeni, skratka, odre-agira. V starejših slovenskih slovarjih, med njimi tudi v Pleteršnikovem *Slovensko-nemškem slovarju* (1894/95) in SSKJ-ju, te besedne zveze ne najdemo, saj se je deležnik *občutljiv* povezoval le s predlogom *za*. Pravopisni slovar SP 2001 tako izpostavlja zgolj zvezo *biti občutljiv za mraz*. Že SNB (2012) pa opozarja na zvezo *občutljiv na dotik* v pomenu 'ki omogoča upravljanje z dotikom' in navaja značilne zglede kot *zaslon, občutljiv na dotik*.

Pregled sodobnega gradiva v korpusu Gigafida nam kaže, da se v vlogi predmeta ob zvezi *občutljiv na* ne uporablja le samostalnik *dotik*, temveč tudi *mraz, svetloba, virus, plesen, vreme, suša, tresljaj, sonce ...* Torej tudi samostalniki, ki so bili nekdanj uporabljani le s predlogom *za*. Podroben pregled gradiva nam torej razkriva čedalje večjo pogostnost zveze s predlogom *na*, tudi če želimo izraziti občutljivost na fizične ali kemične dražljaje, zato je tudi ta zveza postala del knjižnega jezika.

odporen na ali proti

V starejših slovarjih najdemo ob deležniku *odporen* večinoma predlog *proti*:

biti odporen/imun/rezistenten proti mrazu, infekcijam, oslovskemu kašlju, okužbi

Že pri razlagi zveze *občutljiv na/za* smo opisali, da v jezikovno rabo prodira predlog *na*, ki prevzema vse pomenske tančine, ki jih izraža zveza *občutljiv + predlog*. Podobno je pri zvezi *odporen + predlog*, kjer se, kot kaže sodobna raba v korpusu Gigafida, deležnik veže z vsemi tremi predlogi – *proti*, *za* in *na*:

- *odporen za* (141 pojavitev);
- *odporen proti* (4239 pojavitev);
- *odporen na* (3310 pojavitev).

Medtem ko se predlog *za* umika, se zvezi *biti odporen/imun proti* pridružuje tudi zveza *biti odporen/imun na*, ki očitno prihaja iz pogovornega jezika in je pomensko bolj ohlapna. Glede na pomen deležnika *odporen* in njegovo skladiščno-pomensko samostojnost (*odporen otrok, bil je odpo-*

ren), je izbira predloga, ki uvaja pomensko dopolnilo (*proti mrazu, proti visoki temperaturi*), pomembna zaradi poudarjanja/stopnjevanja pomena. Medtem ko se v rabi čedalje pogosteje pojavlja zveza *odporen na*, ki je zaradi predloga *na* pomensko bolj ohlapna, pa je z zvezo *odporen proti* poudarjen pomen deležnika, ki ga pomen predloga *proti* 'izražanje odpora' še stopnjuje.

pri ali na temperaturi

Predložni zvezi *na temperaturi* in *pri temperaturi* sta na prvi pogled soperski:

Salame je treba sušiti v zračnih prostorih, in sicer na ali pri temperaturi od 5 do 10 stopinj Celzija.

Kuhanje živil (na ali pri temperaturi nad 47 °C) uniči encime.

Zveza s predlogom *pri* je precej bolj pogosta, vendar bi za natančno preučitev razhajanj in prekrivnosti potrebovali leksikografsko analizo. Že bežen pregled bližine obeh zvez kaže na precejšnjo prekrivnost, vendar pa spodaj navedena zgleda kažeta tudi na položaje, ko predlogov preprosto ne moremo zamenjati:

- *na temperaturi*: pečemo, segrevamo, žgemo, hranimo, prezimimo ...;
- *pri temperaturi*: pečemo, shranjujemo, sušimo, hranimo, delujemo.

Tudi umetno zasneževanje je mogoče izvajati le pri dovolj nizkih temperaturah in zebe nas pri nizkih temperaturah, kar priča o distribuciji, ki bi jo bilo treba podrobneje opisati tudi v sodobnih slovarjih.

pri ali na upravni enoti

V zvezah *pri upravni enoti* ali *na upravni enoti*, npr. *Stranka je pri/na upravni enoti vložila vlogo*, lahko uporabljamo oba predloga. Če uporabimo predlog *pri*, ki se je v zadnjem času v pomenih 'izražanje kraja' in 'izražanje pripadnosti' precej razširil tudi pod vplivom zapisovanja elektronskih naslovov (e-pošta: *gp.mvzt(at)gov.si* oziroma namesto angleškega *at* slovensko *pri*), je ta rabljen v pomenu 'za izražanje kraja, kjer se dogaja dejanje':

Stranka je pri upravni enoti vložila vlogo ...

Predlog *na*, je ta uporabljen v pomenu 'za izražanje dejavnosti, kot jo nakazuje določilo'; navadno ga uporabljamo v besednih zvezah, ki jih nakazuje določilo:

zaposlen na pošti; študira na univerzi; vlogo vložiti na upravni enoti ...

prijava na ali v

Preverjanje v Gigafidi kaže, da se pri tipičnih samostalnikih, povezanih z informacijsko-komunikacijsko (digitalno) dobo, za samostalnikom *prijava* sicer pojavlja tudi predlog *na*, a je v splošnem veliko redkejši od predloga *v* (v oklepajih so zapisane absolutne pojavitve v korpusu):

- *prijava v omrežje* (56 pojavitvev) proti *prijava na omrežje* (5 pojavitvev);
- *prijava v računalnik* (27 pojavitvev) proti *prijava na računalnik* (6 pojavitvev);
- *prijava v sistem* (224 pojavitvev) proti *prijava na sistem* (6 pojavitvev);
- *prijava v aplikacijo* (2 pojavitvi) proti *prijava na aplikacijo* (brez pojavitvev);
- *prijava v portal* (7 pojavitvev) proti *prijava na portal* (9 pojavitvev).

Kot vidimo, je pri besedi *portal* razmerje sicer res bolj ko ne enakovredno, a je primerov številčno zelo malo; če gledamo širšo sliko, se za pomen 'vpis, login' uveljavlja zveza *prijava v* (in *prijaviti se v*), saj govorimo o večdimenzionalnosti, ki jo predstavlja spletni medij.

prijaviti se na ali za

Povratni glagol *prijaviti se* se v pomenu 'sporočiti pripravljenost za sodelovanje' veže z različnimi predložnimi zvezami, ki jih najpogosteje uvaja predlog *na*, redkeje pa predloga *za* ali *k*, zato je mogoče reči tako *prijaviti se na srečanje* kot tudi *za srečanje*.

Tudi dvojnica ni nenavadna, saj pregled najpogostejših kolokacij kaže, da sta ob nekaterih samostalnikih predloga *na* in *za* zamenljiva, npr. *prijaviti se na/za tekmovanje, srečanje, mesto, akcijo, delo, izlet*.

Ni pa vedno tako, saj zlasti v pomenih, ki jih izražajo zveze: *prijaviti se za hujšanje pod medicinskim nadzorom, za sodelovanje v resničnostnem*

šovu, uporabljamo le predlog *za*, kar je predvsem v položajih, ko je prišlo do elipse, razumljivo:

prijaviti se na razpis za direktorja → *prijaviti se za direktorja*.

Izbira predloga ni povsem poljubna, temveč je odvisna od pomena oziroma s pomenom povezane skladenjske razčlenjenosti samostalniškega dela povedi.

Naši normativni slovarji 20. stoletja kažejo, da je glagol *prijaviti* v svoji povratni obliki (*prijaviti se*) prepoznan šele v pravopisnem slovarju (SP 2001), v SSKJ-ju pa ta raba še ni osamosvojena. V pravopisnem slovarju zaznamo le vezljivost glagola *prijaviti se* s predlogom *za*, ne pa tudi z danes precej bolj pogostim *na* (v SSKJ le *prijaviti koga na kaj*, ne pa tudi *prijaviti se/sebe na kaj*). Razmerje v rabi glede na korpus Gigafida je namreč v prid slednjemu: *prijaviti se na* (10.471), *prijaviti se za* (2.460), kar bo treba uveljaviti ob posodobitvi tega priročnika, ob tem pa navesti, da se v drugih pomenih ('vpisati se, logirati se') pojavlja tudi vezava s predlogom *v* ali *z* (*prijaviti se v sistem, računalnik; prijaviti se z geslom*).

priprave za ali na

Glagol *pripravljati se* in glagolnik *priprava se* vežeta z različnimi predlogi (*na, za, k/h*). Že SSKJ navaja dvojnice, npr. *pripravljati se na/za izpit*, ki se pojavljajo v rabi. Tudi z zvezo *hiter porod* se glagol in izpeljani glagolnik vežeta na dva načina, precej pogosteje s predlogom *na*, na kar nas navaja pregled rabe po besedilnem korpusu Gigafida.

Na osnovi slovarskega gradiva za SSKJ je nastal tudi pravopisni slovar (SP 2001), ki se bolj očitno izogiba zgledom s predlogom *na*, ki bi opozarjali na več možnosti vezave, saj že evidentirano dvojnico iz SSKJ-ja (*priprava na/za izpit*) opusti:

▪ **pripravljati**

koga/kaj **za** koga/kaj – *pripravljati letalo za let; pripravljati tekmovalce za tekmo; pripravljati večerjo*

pripravljati koga/kaj **na** kaj – *pripravljati sorodnike na slabo novico*

pripravljati komu/čemu kaj – *pripravljati družini večerjo*

poud. pripravljati koga/kaj **ob** kaj – *pripravljati politika ob dobro ime |jemati mu ugled|*

- **pripravljati se**
pripravljati se **k/h** čemu – *pripravljati se k pisanju*
brezos. *Pripravljalo se je k dežju*
pripravljati se **za** kaj – *pripravljati se za izpit*

Razlog za to je morda prepričanje, da se predlog *na* ob glagolu *pripravljati se*, pa tudi veliko drugih glagolih prehitro širi. Da bi bil v pravopisnem slovarju zgled *pripravljati se na* opuščen zaradi vzporednosti z nemščino (*vorbereiten sich auf*), je nepotrjeno, torej zgolj ugibanje.

tekmovati v čem ali iz česa

Gradivo ne potrjuje domneve, da bi uporabljali ob glagolu *tekmovati* predlog *v*, če sledi samostalnik, ki označuje neko športno dejavnost. Podobno ni zaslediti, da bi zvezi glagola in predloga (*tekmovati iz*) ne sledili samostalniki, ki pomenijo športno udejstvovanje. Značilni skladenjski položaji ob glagolu *tekmovati* in glagolniku *tekmovanje* so naslednji:

- **tekmovati za nekaj**
tekmovati za [priznanje/nagrado/naziv/naslov]
tekmovati za Cankarjevo priznanje, nagrado, naziv miss, naslov vinarja leta
- **tekmovati ali tekmovanje v nečem**
tekmovati v [znanju (nečesa)]
tekmovati ali tekmovanje v matematiki
tekmovati ali tekmovanje v atletiki
tekmovati ali tekmovanje v preskakovanju ovir
tekmovati ali tekmovanje v znanju nemškega jezika
- **sodelovati na tekmovanju iz nečesa**
sodelovati na [tekmovanju iz znanja]
sodelovati na tekmovanju iz matematike
- **sodelovati na tekmovanju iz nečesa za nekaj**
sodelovati na tekmovanju iz [znanja za priznanje, nagrado, naziv, naslov]
sodelovati na tekmovanju iz (znanja) slovenščine za Cankarjevo priznanje
sodelovati na tekmovanju iz kemije za Preglovo priznanje

v ali ob petkih

Predlog *ob* uporabljamo ob poimenovanih dnevov v tednu zlasti takrat, ko opisujemo nekaj, kar se dogaja ciklično, torej v rednih časovnih intervalih: *pica je na voljo ob petkih*, torej vsak petek. Predlog *v* se, nasprotno, uporablja zlasti takrat, ko je dogodek, ki ga opisujemo, enkratno: *pica s suho salamo bo na razpolago v petek*, torej samo na točno določen dan in ne vsak petek.

vreči/spraviti s ali iz tira

V SSKJ-ju je pri samostalniku *tir* v frazeološkem gnezdu navedena zveza s predlogom *iz*: *ta misel ga meče iz tira* 'ga vznemirja, razburja'. Pravopisni slovar v SP 2001 ima pri geslu *tir* le zgled *Življenje se vrača v normalni tir* z razlago »postaja mirno«, kar prav tako implicira, da ga je prej nekaj vrglo *iz tira*. Oba priročnika navajata tudi sorodni glagol *iztiriti*, ki je v drugem pomenu opredeljen kot 'povzročiti, da kdo ni več sposoben navadno, normalno reagirati, živeti'.

V primerjavi s temi slovarskimi priročniki Kebrov frazeološki slovar med frazemi s sestavino *tir* navaja frazem *spraviti oziroma spravljati koga s tira* (Keber 2011). Njegov izvor opredeljuje tako:

Frazem *spraviti koga s tira* temelji na prenesenem pomenu sestavine *tir*: ekspr., s predlogom 'ustaljen način življenja, delovanja'. Enak pomen ima tudi istokorenska sestavina *tirnica*, in sicer navadno v množini, npr. *življenje se vrača v stare tirnice*; *kaj teče po starih tirnicah*.

Dejstvo, da obstajajo tudi (frazeološke) zveze s predlogoma *po* in *na* (po- leg zgoraj navedenega *teči po starih tirnicah* še *postaviti koga na stranski tir* ipd.), ki imata par v predlogu *s* (npr. *promet je s tirov prešel na ceste*), je verjetno eden od razlogov za nastanek dvojnice. Drugi razlog pa bi lahko bil govorno »obrušenje« predloga *iz* v *s* – podoben proces, kot ga poznamo pri nastanku glagolskih parov tipa *izposoditi* > *sposoditi*.

Pregled gradiva korpusa Gigafida kaže, da je v pisni rabi pogostejša zveza (*metati, vreči, spraviti* ipd.) *iz tira*, za katero je dobrih 3300 zgledov, medtem ko je za zvezo (*metati, vreči, spraviti* ipd.) *s tira* dobrih 900 zgledov, vendar jih je tu zv primerjavi s prvo zvezo nekaj tudi dobesednih, npr. *odhod z vlakom ob 6.25 s tira 7*. Razporeditev po posameznih tipih besedil (časopisi, revije, internet, leposlovje itd.) je pri obeh zvezah enaka,

torej razen o večji pogostnosti prve ne moremo govoriti tudi o morebitni vezanosti ene ali druge na posamezne pisne diskurze. Možno pa je, da je zveza *s tira* zaradi že omenjenega prehoda *iz > s* pogostejša v govorni rabi, vendar je edini govorni korpus za slovenščino (GOS) premajhen za take preverbe (vsega skupaj so v njem le trije zadetki za obe zvezi).

zaposlen pri, na ali v

Pri izbiri predloga, s katerim izrazimo, ali je oseba *zaposlena pri, na ali v Obrtniško-podjetniški zbornici*, gradivo kaže, da se ob imenih različnih zbornic, npr. *Gospodarske zbornice, Obrtne zbornice, Kmetijsko-gozdarske zbornice*, pa tudi *Obrtno-podjetniške zbornice*, pojavljajo vsi trije predlogi. Natančnejši pregled kaže, da se *pri* uporablja zlasti, ko govorimo o sekcijah ali drugih sestavnih delih teh ustanov:

predsednik sekcije avtoremontih dejavnosti pri Obrtni zbornici

Predlog *na* je pogostejši, ko neka entiteta v besedilih nastopa kot ustanova oziroma akter, tipično ob glagolih *poudarjati, pojasnjevati, ugotavljati, opozarjati* ipd.:

Na območni zbornici ugotavljajo, da v regiji upada število samostojnih podjetnikov.

Tipična raba predloga *v* se povezuje s članstvom, npr.:

S članstvom v zbornici oziroma zbornicah je povezanih veliko odprtih vprašanj prihodnosti.

Pri zgradbi *biti zaposlen pri/na/v zbornici* natančnejše poizvedbe po gradivu korpusa Gigafida kažejo naslednje številčne podatke:

- *zaposlen v* (76 pojavitev);
- *zaposlen na* (42 pojavitev);
- *zaposlen pri* (4 pojavitve).

Najpogosteje se pojavlja zveza *zaposlen v ... zbornici*, nato *zaposlen na ... zbornici* in zelo redko tudi *zaposlen pri ... zbornici*. Ustrezne so torej vse rabe, niso pa vse enako pogoste.

VEČ ZAPOREDNIH PREDLOGOV

Vsaj starejša generacija govorcev slovenščine zagotovo pomni, da so nas v šoli dosledno opominjali, da je treba zgradbe z več zaporednimi predlogi preubesediti, tako da dobimo namesto pridevniške zgradbe prilastkov odvisnik ali deležniški polstavek:

Vozili smo se z z nalepkami okrašenim avtomobilom.

bolje

Vozili smo se z avtomobilom, ki je bil okrašen z nalepkami.

Vozili smo se z avtomobilom, okrašenim z nalepkami.

Še v Bunčevem *Pregledu slovnice slovenskega knjižnega jezika* (1940) najdemo razlago, da je zaporedje dveh predlogov posledica dobesednega prevajanja iz nemščine.

Germanizem je: **v od mene odposlanem blagu** (prav: *v blagu, ki sem ga odposlal*).

In res se tudi ta poved v nemščini glasi: *Wir sind mit dem mit den Aufkleber geschmückten Auto gefahren*. Ker gre za nominalno izražanje, značilno za strokovna in uradovalna besedila, je tudi v nemščini redka oz. stilno zaznamovana.

Tudi slovnica štirih avtorjev (Bajec idr. 1964: 237) se je še opredelila do rabe dveh predlogov zapored, in sicer je v njej dopuščena ta izrazna možnost pod pogojem, da prvi predlog izraža namero:

Dovoljena je raba dveh predlogov zapored, kadar je prvi *za z* nameranim pomenom, n. pr. *obleka za k delu, pokrov za na kad, kruh za na pet, ruta za na glavo, (za na kmete), hrastov išče za čez morje, stolček za pod noge, predpasnik za po vasi, rogožnik za pred vrata* itd. Vendar imamo tudi nekatere drugačne zveze: *A neki dan od Zilje do prek Soče prepeval bo slovenske zemlje sin. Do pred tremi dnevi je bil še doma. Z na videz lepim obrazom ... Pred na stežaj odprtimi vrati ...*

V današnji jezikovni praksi je raba dveh zaporednih predlogov redka, zato tudi napotil glede tega področja skorajda ne najdemo. Zaporedno nizanje predlogov pomaga h gospodarnosti izražanja in pri uporabi različnih predlogov tudi k boljši preglednosti. Pišoči in govoreči moramo presoditi, ali je nizanje predlogov v našem besedilu primerno:

Verige z na hitro pripravljeno hrano naj kupcem plačajo milijone.

Če to zapišemo drugače, tako, da si dva predloga ne bi sledila neposredno, se besedilo skladijsko razgiba (imamo občutek, kot da se je razvleklo) in postane slabše pregledno:

Verige s hrano, pripravljeno (= ki je pripravljena) na hitro, naj kupcem plačajo milijone.

Pri podvojenem istem predlogu imamo zadržke, ki izhajajo iz zavezanosti eleganci in dobremu slogu:

*Še vedno sem **proti proti** tujcem uperjenemu zakonu.*

Namesto tega bi imeli raje kaj takega kot:

*Še vedno sem **proti zakonu, uperjenemu** (= ki je uperjen) **proti tujcem.***

Toda celo v tem primeru prevelika bližina pojavitve istega predloga kliče po izboljšavi (preformuliranju) besedila. Sicer pa si lahko v slovenščini zapored sledijo na videz celo trije predlogi, vendar je v tem kontekstu *po* prislov:

*Nagrajeni so bili s **po nad** sto evri.*

To se da povedati tudi drugače, celo brez enega samega predloga:

Vsak je dobil vsaj (= več kot) sto evrov nagrade.

Zaporedno nizanje predlogov nam torej lahko pride prav, vendar s takim načinom ne pretiravajmo, z zaporednim nizanjem istih predlogov pa sploh ne.

PONAVLJANJE PREDLOGOV PRED ZAPOREDNIMI ODNOSNICAMI

Deska, okrašena z vrtnicami in s kuhalnico, je visela nad kuhinjsko mizo.

Govorila sem s Katjo, z Ano, Andrejem, s Filipom, Sabino, z Majo.

Pred dvema zaporednima odnosnicama predloga ne ponavljamo, zato je pravilnejši zapis *deska, okrašena z vrtnicami in kuhalnico*. Zato tudi rečemo in zapišemo *umivati z milom in vodo*. Ker je predlog s isti predlog kot z, čeprav se udejanja z drugim glasom in piše z drugo črko, bi bilo njegovo ponavljanje v tolikšni bližini slogovno slabo. Vsekakor je stavek neprimerljiv s primerom *Grem v Ljubljano in na Bled*, v katerem sta uporabljeni dva povsem različna predloga.

Enako velja za primer *Posvetujte se z zdravnikom ali farmacevtom*, ki ga zadnje čase vse pogosteje videvamo v slogovno slabši različici *Posvetujte se z zdravnikom ali s farmacevtom*. Ponovitev predloga je smiselna, če sta predložna samostalnika ločena recimo z dolgim vrinjenim stavkom ali če se poleg tega ogibamo možnemu dvoumju:

Posvetujte se z zdravnikom, ki bo rad pomagal vam in vašim bližnjim, ali s farmacevtom.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

(Ne)dopustnost zgradbe »delati na projektu«, Predložne zveze s samostalnikom »izhodišče«, Uporaba predlogov »na« in »v«, Razbrati z grafa in iz grafikona ..., Kako uporabljamo zvezo »občutljiv na«?, Kako je bolje: »prijaviti se v portal« ali »na portal«?, Kako je bolje: »spraviti/vreči s« ali »iz tira«? ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

SLOVARJI IN SLOVAROPISJE

O SLOVARJIH NA SPLOŠNO
RAZLAGA BESED V SLOVARJU

O SLOVARJIH NA SPLOŠNO

Slovarjev je več vrst; ločimo enojezične, dvojezične in večjezične slovarje, prvi pa so lahko splošni razlagalni, pravopisni, sinonimni, etimološki, terminološki, pravorečni in drugi. Slovarje lahko uporabljamo v knjižni ali elektronski obliki. Pred uporabo posameznega slovarja je vsekakor nujno, da se o njihovi strukturi in vsebini poučimo v uvodu – tako kot je npr. pri nakupu novega pripomočka bele tehnike koristno najprej prebrati priložena navodila –, saj so tu pojasnjena načela, kako brati slovar, predstavljena je zgradba slovarskih sestavkov, razvezane in pojasnjene so krajšave, ki so uporabljene v slovarju. Vseeno pa se pri jezikovnih uporabnikih pogosto pojavijo dvomi glede tega, kateri jezikovni priročnik uporabiti oziroma upoštevati, zlasti ko preverjajo pisne, oblikoslovne in izgovorne dvojnice, sinonime, ko iščejo ženske oblike ali manjšalnice in jih primerjajo v različnih slovarjih, saj informacije v različnih slovarjih niso identične, lahko si celo nasprotujejo.

RAZLIKE MED SPLOŠNIM RAZLAGALNIM IN PRAVOPISNIM SLOVARJEM

Tako SSKJ (prva izdaja) kot tudi SP 2001 sta nastala iz ista gradivske osnove, tj. 3,4-milijonskega na listke izpisanega gradiva, ki so ga jezikoslovci zbirali vse od prvih zamisli za SSKJ, torej uradno vse od leta 1945. Ob nastajanju SSKJ-ja je bilo listkovno gradivo analizirano v skladu s socialnimi jezikovnonormativnimi načeli, kakršna so prevladovala v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja. Gradivsko so tej zasnovi precej

zvesto sledili slovaropisci v pravopisnem slovarju SP 2001, ob katerem so bile opravljene nove gradivske raziskave le občasno, poleg tega pa je delo slovaropiscev usmerjala Pravopisna komisija pri SAZU, ki jo je vodil Jože Toporišič in ki je skrbela za bolj izraženo normativno vrednotenje. Normativno vrednotenje posameznih različic v SP 2001 je bilo v večji meri podvrženo sistemski logiki, ki izhaja iz slovnice, kot pa logiki, kakršno je narekovalo gradivo. In gradivo, ki so ga imeli slovaropisci pri pravopisnem slovarju v devetdesetih letih 20. stoletja na voljo, pogosto ni potrdilo rešitev, ki so jih uzakonili pod prisilo načel pravopisne komisije. Pogosto je pravopisni slovar uzakonjal sistemsko dopustne rešitve, med njimi pa ni vzpostavljajal vrednostnega razmerja. Druga izdaja SSKJ-ja (2014) je poskus posodobitve tistega gradiva, ki je bilo glede na družbene premike najbolj moteče in neusklajeno z realnostjo (izrazi, vezani na družbeno ureditev, komunizem, socializem, gospodarski sistem, odnos do žensk in istospolno usmerjenih). Ob tem so bile izvedene tudi spremembe v normativnem vrednotenju (odpravljene so bile oznake, ki so kazale na nepravilne zgradbe, in oznaka »neustaljeno«, ki je označevala vse strukture, ki so se uporabljale, čeprav v knjižnem jeziku niso bile zaželenne). S slovničnega vidika je druga izdaja SSKJ-ja približana slovničnim definicijam SP 2001. Uvedeni so členki, ki so bili v prvi izdaji opredeljeni kot prislovi, in povedkovniki, pri katerih se je upoštevalo predvsem kvalifikatorsko pojasnilo iz prve izdaje SSKJ-ja »v povedni rabi«. Medtem ko je pravopisni slovar besedno vrsto povedkovnik definiral distribucijsko – glede na povedno rabo oziroma položaj, je SSKJ med povedkovnike uvrstil vse tiste besede, ki so v prvi izdaji SSKJ-ja nastopale le v povedni funkciji. Večina ponazarjalnega gradiva je ostala nespremenjena, kar je vplivalo na delno neuravnoteženost besednih vrst.

Povsem novo zasnovo ima tretja izdaja SSKJ-ja, imenovana eSSKJ (prim. osnutek za novi slovar slovenskega knjižnega jezika⁵³), v katerem se leksikalne analize izvajajo po metodi besednih skic. Te slovaropisnem prinašajo najbolj statistično zanesljive kolokacije glede na vnaprej predvidene značilne skladienske vzorce, uslovarjanje pa je omejeno glede na

53 Spletna stran (http://www.fran.si/179/novi-slovar-slovenskega-knjižnega-jezika/datoteke/Koncept_NoviSSKJ.pdf).

pogostnost pojavljanja. Zapis, naglas in pregibanje potekajo ločeno od leksikalne analize gradiva in je zato sistemsko, podvrženo tudi usklajevanju z rešitvami Pravopisne komisije pri SAZU,⁵⁴ ki pripravlja pravopisna pravila, in pravopisnim slovarjem z naslovom *ePravopis*. Slednji se specializira na tista področja, ki jih predstavljajo pravopisna pravila, saj jih gradivsko razširja: prednostna je problematika lastnih imen, prevzetih besed in besedotvorja ter pisanja skupaj ali narazen.

Predstava, da sta pravopis s pravili in slovarjem ter splošni razlagalni slovar priročnika, ki isto gradivo predstavljata skozi različni prizmi, je torej preživeta in se s konceptom obeh rastočih slovarjev tudi oddaljuje od opisanega razmerja, ki je zraslo iz razmerja SSKJ – SP 2001. Za sodobnega uporabnika je namreč bistveno, da se informacije, ki jih prinaša splošni razlagalni slovar, ne razlikujejo od informacij, ki jih prinaša pravopisni slovar. Če obe deli nastajata hkrati, ni nobene potrebe po tem, da bi bil eden od slovarjev bolj normativen od drugega, saj v razmerju do idioma knjižnega jezika, ki ga imata oba slovarja za merilo, metodološko prese-gata bruse in puristično ali ostro normativnost slovarnikov druge polovice 20. stoletja, ki je bila ob izidu SP 2001 ostro grajana (Vidovič Muha 2003), hkrati pa sta informativna in referenčna glede norme knjižnega jezika.

KATERI SO BILI PRVI JEZIKOVNI PRIROČNIKI, KI SO BILI DIGITALIZIRANI IN KDAJ

Digitaliziranje jezikovnih priročnikov na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU se je začelo z odločitvijo, da bo SSKJ izšel tudi v digitalni različici. Knjižna izdaja tega slovarja je bila prenesena v e-obliko: na diskete (1997) in na CD-ROM (1998). Kasneje je bil SSKJ pripravljen za spletni prikaz, in sicer leta 2000 na spletišču Slovanske in besedilne zbirke Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU⁵⁵ in od leta 2011 na portalu Termania.⁵⁶ V letih 2013–2014 je bila pripravljena druga izdaja SSKJ-ja, imenovana SSKJ2. SSKJ2 je izšel v e-obliki, ki je v začetku dostopna vsem kupcem knjižne različice, in sicer prek samostojne spletne strani in prek slovarskega portala Fran, kjer je danes dostopna prosto.

54 Spletna stran <<http://pravopisna-komisija.sazu.si/>>.

55 Spletna stran <<http://bos.zrc-sazu.si/>>.

56 Spletna stran <<http://www.termania.net/>>.

Drugo veliko slovarsko delo, tj. SP 2001, je nastalo s pomočjo specialnega urejevalnika besedil Eva, prilagojenega za pripravo slovarske zbirke, avtorja Primoža Jakopina. Od izida knjižne različice sta minili dve leti do izida tehnično popravljene različice, v kateri so bili odpravljene tudi nekateri lapsusi. Tako popravljena zbirka je osnova za izdajo na CD-ROM-u (2003) in kasnejše spletne izdaje: na portalu Termania (2011), kasneje še na spletišču Slovenske in besedilne zbirke Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU ter na slovarskem portalu Fran.

V letu 2006 je bilo digitalizirano še eno veliko slovarsko delo: *Slovensko-nemški slovar* Maksa Pleteršnika (1894/95). Ob digitalizaciji je bilo poskrbljeno tudi za prepis nemškega besedila iz gotice v latinico. Izdaji na CD-ROMU-u so sledile še spletne: na portalu Slovenske in besedilne zbirke Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in v letu 2014 na portalu Fran.

KAKO NAREDIMO NOVO BESEDO IN KAKO PRIDE V SLOVAR

Naravna jezikovna raba je načeloma usmerjena v čim bolj nedvoumno sporazumevanje. Pri tem se vzpostavlja razmerje med individualno jezikovno rabo, občutkom (intuicijo), ki se od govorca do govora razlikuje (bodisi zaradi lastne jezikovne zmožnosti bodisi zaradi družbenih okoliščin pri usvajanju jezika), in kolektivnim občutkom (normo). To razmerje ni vedno prekrivno. Normo knjižnega jezika jezikoslovje kodificira (normira, predpisuje), kar se kaže v normativnih priročnikih knjižnega jezika (npr. v slovarjih, pravopisu, slovnici).

Posegi posameznika v jezikovne navade skupnosti imajo različne usode. Če se ozremo na drugo polovico 20. stoletja, vidimo, da so novo izrazje predlagali navadno zaradi (1) zapolnitve poimenovalnih praznin (civilizacijski oz. tehnološki razvoj) in zaradi (2) jezikovnokulturnih vzgibov oz. iskanja slovenščini bližjih ustreznih; (3) jezikovne ustvarjalnosti ...

Navadno gre za podvige prevajalcev, strokovnjakov terminologov in tudi jezikovnih puristov. Nekatere od predlaganih besed se v rabi uveljavijo, druge ne. Tako se nista prijeli Toporišičeva *mečina* (za angl. *software*) in *trdina* (za angl. *hardware*), ne Dularjeva *ajka* (za *afna*), Gradišnikova *zgoščenska* pa se je. Nekaj Toporišičevih predlogov, npr. *slačilka* 'striptizeta',

obsmrtnica 'nevrolog', *psoslovec* 'kinolog', *vaditelj* 'trener', *tvegavec* 'hazarder', *živoslovec* 'biolog', *mišičnjak* 'bodibilder', je bilo sprejetih tudi v SP 2001.

Uspešnost uveljavitve novega/domačega izraza je odvisna od tega, v kolikšni meri je beseda, ki jo želimo zamenjati, že uveljavljena; kdo novo besedo uveljavlja (kakšna je njegova družbena moč, vpliv ...); tudi od blagovlasnosti predlaganega izraza ipd. Za jezikoslovno oceno, zakaj se ljudje poprimejo neke leksikalne inovacije, bi potrebovali tako sociolingvistično kot psiholingvistično raziskavo.

Omenimo še opažanje, da se – tudi z umetnimi in lektorskimi posegi – lahko razmeroma uspešno iznebimo prevzete besede, vendar pa ne nadaljnjih tvorjenk iz nje, na primer: danes namesto *privaten*, *privatnik* večinoma uporabljamo *zaseben*, *zasebnik*, nimamo pa domačega izraza za *privatizacijo*; podobno se je namesto hr./srb. *bodočnost* v drugi polovici 20. stol. uspešno uveljavila *prihodnost*, vendar pa v pogostih besednih zvezah *bodoča mamica* in *bodoči mož* uporabljamo zgolj pridevnik *bodoči* ..., in to ne glede na pravopisno priporočilo, ki uporabnike usmerja k *noseči materi* in *prihodnjemu zetu*. Govorci sodobne slovenščine napotila v normativnem slovarju torej ne upoštevajo, ker je preveč oddaljeno od prevladujoče jezikovne prakse. To prakso je treba ob posodobitvi jezikovnih priročnikov skrbno preveriti.

Jezikoslovje sicer spodbuja iskanje primernih slovenskih izrazov za nove besede, vendar ne zaradi defenzivnega položaja, temveč zaradi zavedanja, da je razumevanje domačih tvorjenk v nekaterih okoljih lažje, in ker želimo spodbujati jezikovno ustvarjalnost govorcev slovenščine (npr. namesto *patchwork* raje uporabimo *krpanka*, tako še: *obvod* namesto *bypass/bajpas*).

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Naj upoštevam SP 2001 ali SSKJ2?, Osebni zaimек in SSKJ2, Digitalizacija priročnikov ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

RAZLAGA BESED V SLOVARJU

O RAZLAGAH IN DEFINICIJAH

Ista beseda je v različnih slovarjih lahko razložena različno. Splošni razlagalni slovar v razlagi neke pojavnosti predstavi njegove bistvene in razlikovalne elemente, kar pomeni, da so v razlagi navedene njene najbolj tipične lastnosti, hkrati pa se mora razlaga razlikovati od drugih, njej podobnih pojavnosti. Pri splošnih razlagalnih slovarjih torej govorimo o razlagah besed, pri terminoloških slovarjih pa je v rabi termin definicija. Definicija v terminoloških slovarjih je v primerjavi z razlago v splošnih razlagalnih slovarjih bolj podrobna, natančnejša, lahko vsebuje druge termine, pojem pa umešča v pojmovni sistem stroke (Žagar Karer 2011: 40).

Uporabniki včasih v splošnih slovarjev pričakujejo bolj podrobno oziroma natančnejšo razlago, v mnogih primerih je zato dobro, da si ogleamo tako razlago v splošnem slovarju, kot tudi definicijo iz katerega od terminoloških slovarjev. Veliko terminoloških slovarjev je dostopnih tudi na portalu Fran. V nadaljevanju navajamo dva primera takih dilem uporabnikov Jezikovne svetovalnice, in sicer, kako tolmačiti pojem *obrt* in kakšen je pomen besedne zveze *mentalni bolnik*.

mentalni bolnik

Besedne zveze *mentalni bolnik* ne SSKJ ne *Medicinski terminološki slovar* (2012–2019) ne opredeljujeta kot terminološke, torej stalne, temveč kot prosto (= pomensko prosojno) besedno zvezo. Pomensko vzporedna je zveza *duševni bolnik*. Ta označuje osebo z vedenjsko, zaznavno in miš-

ljenjsko motnjo, ki povzroča duševno stisko osebe oziroma bolnika. Prevedbo *mentalni* > *duševni* je mogoče utemeljiti z napotki v obeh zgoraj omejenih slovarjih, če ga ne uporabljamo v terminoloških zvezah tipa *mentalna higiena*.

Pridevnik *mentalni* se v rabi širi. V SSKJ-ju je sicer opredeljen kot izraz, rabljen »zlasti v leposlovnem ali znanstvenem jeziku« in z nevtralno sopomenko *duševni*, vendar pa pregled novejšega gradiva, npr. v korpusu Janes, »ki prinaša besedila nestandardne slovenščine, to je nelektorirana besedila z družbenih omrežij, tvitov, forumov, blogov ipd.,« kaže, da se pogostnost uporabe pridevnika *mentalen* tudi v praktičnosporazumevalnih zvrsteh opazno povečuje. Medtem ko sta v Gigafidi oba pridevnika (*duševen* – *mentalen*) v razmerju 85 proti 15 odstotkov, pa korpus Janes prikazuje razmerje 56 proti 44 odstotkov. Pridevnik *mentalen* je torej zastopan danes v vseh funkcijskih zvrsteh knjižnega jezika in razvija nove terminološke zveze, ki jih določa že kolokacijska trdnost (npr. v imenu *Center za mentalno zdravje*).

obrt

Pomenskorazlagalni SSKJ samostalnik *obrt* v prvem pomenu razlaga kot »gospodarsko dejavnost, ki opravlja storitve in v manjših količinah predeluje, proizvaja«. Nekoliko natančneje je *obrt* opredeljena v *Geografskem terminološkem slovarju* (2005), in sicer kot »gospodarska dejavnost, ki opravlja usluge ter z ročnim ali/in strojnim delom v manjših količinah predeluje surovine, polizdelke in proizvaja blago zlasti za osebno porabo«. Terminološki slovar torej natančneje določa storitve kot »usluge« in opredeljuje ročno ali/in strojno delo ter namen predelave in proizvodnje. Za opredelitev *obrta* v pravno-upravnem pogledu pa je najbolje, da se o definiciji obrti poučimo v t. i. obrtnem zakonu, več o obrti pa na vladni spletni strani, posvečeni prav izrazu *obrt*.

KATERA RAZLAGA JE NAJBOLJ USTREZNA

Uporabniki Jezikovne svetovalnice (se) pogosto sprašujejo, razlaga katerega pomena ali podpomena bi bila najbolj ustrezna za besedo v določenem kontekstu, in včasih se izkaže, da so uporabniki prepoznali nov pomen ali podpomen besede. Slovaropisci seveda teh pomenov oziroma

podpomenov ne morejo kar pripisati v že obstoječe slovarje, lahko pa z analizo preverijo njihovo pogostnost v gradivu in pomen oziroma podpomen uvrstijo v novejšo izdaje slovarjev. V nadaljevanju navajamo primera razlage besed *peta* in *poligon*.

peta

Besedna zveza *peta dlani* je v zadnjem času pogosto uporabljena v medicinskih oziroma bolničarskih priročnikih pri opisovanju masaže srca, npr.:

*Zato v zadnjem času laike učijo, naj takoj preidejo na masažo srca, saj ob tem vsaj delno prevetrujejo tudi pljuča. Pravo mesto za masažo je spodnja tretjina prsnice. Najdemo ga tako, da sledimo rebrnim lokom in nad delom, na katerem se loka stikata, odmerimo tri prste. Na to mesto pritiskamo s **peto dlani**, na katero smo položili tudi drugo dlan in prste prepletli ter dvignili, da ne bi polomili reber. (PGD Loka)*

Besedna zveza *peta dlani* označuje torej spodnjo stran dlani, ki ima v obeh lokih dovolj opore, da ustvarja večjo površino za pritisk. Podobno funkcijo res opisuje tretji pomen besede *peta* v SSKJ-ju, tako da bi zvezo lahko uvrstili med podpomene:

péta -e [...] 3. del kakega orodja, priprave, s katerim se ta na kaj naslanja, opira, pritrjuje

poligon

V SSKJ-ju je pri izrazu *poligon* v terminološkem gnezdu naveden tudi pomen:

poligón -a [...] ♦ šport. kraj, prostor za vadbo, na katerem je v zaporedju postavljeno različno telovadno orodje

Današnja raba izraza *poligon* se je glede na rabo v času nastajanja SSKJ-ja razširila, posledično je prišlo tudi do sprememb pri pomenu izraza, saj novejšo gradivo iz besedilnega korpusa Gigafida pokaže, da se *poligon* uporablja za zelo različne vrste športov (*tekaški, kolesarski, rolkarski poligon* ipd.), vendar izraz še vedno najpogosteje označuje pomen 'kraj, prostor

za vadbo (tekmovanje)'. V Gigafidi sicer zasledimo tudi nekaj primerov metonimičnega prenosa 'vadenje (tekmovanje) na takem kraju, prostoru':

*Pred številnimi starši in drugimi obiskovalci so se malčki, starejši od dveh let, pomerili v spretnostnem **poligonu**, po končanem tekmovanju so se poveselili še z risanjem na asfalt*

*Po tradiciji bomo pripravili tekmovanja v zabijanju, metih za tri točke in spretnostnem **poligonu**.*

Čeprav je ta podpomen v rabi razmeroma redek, z vidika razumevanja v omenjenem zgledu ne bi smel povzročati težav. Če bo tovrstna raba dovolj pogosta, jo bo moral zajeti tudi slovar.

VKLJUČEVANJE TERMINOLOGIJE V SSKJ

Avtorji SSKJ-ja, ki je v petih knjigah izhajal med leti 1970 in 1991, so veliko pozornost posvečali tudi vključevanju terminologije v slovar. Temeljna slovarska načela SSKJ-ja lahko preberemo v uvodu slovarja, kjer je pojasnjeno, da je v SSKJ-ju terminologija upoštevana toliko, kolikor ustreza »obsegu srednje šole«, hkrati pa so avtorji iskali potrditve v publicistični in poljudnoznanstveni rabi. Ker so se zavedali, da vse stroke niso vključene v enaki meri, so dodali pojasnilo, da »so v terminologiji najbolj zastopane tehnične vede, manj pa obrti in posamezne stroke, za katere ni bilo mogoče dobiti popolnejšega gradiva (montanistika, radio in televizija, bibliotekarstvo), ali stroke, ki so pri nas šele v razvoju (pomorstvo, kibernetika)«. Terminološko gradivo so zbirali z izpisovanjem poljudnoznanstvenih del, srednješolskih učbenikov in strokovnih slovarjev, pri redakcijah terminoloških sestavkov so se posvetovali tudi s terminološkimi svetovalci. Čeprav so veliko pozornost posvečali aktualnosti terminov, je za današnjo rabo marsikateri terminološki slovarski sestavek neaktualen, zastarel ali ali pomanjkljiv.

Od leta 2016 je na portalu Fran tudi tretja izdaja SSKJ-ja oziroma rastoči slovar eSSKJ, ki nastaja povsem na novo na podlagi analize sodobnega jezikovnega gradiva. Ker je pomembno, da je v slovarju ustrezno in strokovno korektno razloženo tudi besedišče, ki je v splošni jezik prišlo iz strokovnega jezika, pri nastajanju slovarja sodeluje več kot 60 terminoloških svetovalcev različnih strok.

ISKANJE TERMINOV NA PORTALIH TERMINOLOGIŠČE IN FRAN

Po prvi izdaji SSKJ-ja je nastalo precejšnje število terminoloških slovarjev, do katerih lahko v spletni obliki uporabniki dostopajo prek portala Terminologišče, kar je priporočljivo zlasti za uporabnike, ki so strokovnjaki s področja posameznih strok in iščejo termine določene stroke. Večina slovarjev vključuje tudi ustrezne terminov v tujih jezikih. Do teh slovarjev dostopamo tudi prek portala Fran, ki omogoča hkratno iskanje po trenutno 36 slovarjih (od teh je 14 terminoloških) in jezikovnem atlasu, nanj pa sta povezani tudi Jezikovna in Terminološka svetovalnica.

Uporabniki slovarjev se večkrat sprašujejo, zakaj nekaterih terminov ne najdejo v določenem slovarju. Tako npr. besede *zakoličba* ni v slovarjih, ki so na portalu Fran, najdemo pa jo s poizvedbo v korpusih (nekoliko nižje na levi strani spodaj), ki prinese podatek, da je beseda *zakoličba* pogosta v sodobni rabi v raznovrstnih besedilih in bo vključena v novejšje slovarje knjižnega jezika. Podoben primer je še tekstilni termin za ime tkanine *organza*, ki izvira verjetno iz francoskega izraza *organsin* oziroma italijanskega *organzino*, po nekaterih virih sodeč pa jo povezujejo tudi z imenom uzbekistanskega mesta *Organzi (Urganġ)*, ki je znano po trgovanju s svilo in blagom, in z znamko *Lorganza*. Uporabnike zanima, kako se taki novi termini izgovorijo, podomačijo in zapišejo, zato jih usmerjamo v Terminološko svetovalnico, v kateri se metodološko nagibajo k odločitvam, da v stroki ustaljenega izraza ne spreminjamo in da se vse normativne odločitve odvrtijo v skladu s konsenzom stroke.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Opredelitev obrtne dejavnosti, Razlaga besedne zveze »mentalni bolnik«, Naglaševanje besede »granola« in zveza »peta dlani«, Pomen besede »poligon«, Izrazi s področja geodezije v SSKJ ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

OBLIKOVANJE BESEDILA

STILISTIKA DOPISOV
ALINEJNO OBLIKOVANJE
BESEDILA
DELJENJE
NAVEDKI

STILISTIKA DOPISOV

GLAVA DOPISA

SP 2001 v poglavju, kjer določa rabo veliko začetnice pri prvi besedi v povedi (člen 29), med povedi brez končnega ločila uvršča tudi javne napise, naslove poštnih pošiljk ipd. V ta sklop pravopisnih pravil spada tudi pisanje glave v pisemskem sporočanju. Med jezikovnimi uporabniki prihaja do različnih interpretacij te točke v pravilu. Tako npr. v pisemskem sporočanju srečujemo dva načina zapisovanja velike začetnice:

- če pojmuje, da je glava dopisa in pisemskega naslova samostojna poved, pišemo z veliko začetnico le prvo sestavino in lastnoimenske sestavine,
- če pojmuje, da je vsaka enota glave dopisa samostojna poved, pišemo vsako enoto z veliko začetnico.

Prevladuje sicer prvo razumevanje pravila, skladno s tem glavo dopisa oblikujemo po spodnjem vzorcu:

*Micka Kovač
finančnica specialistka I
Republika Slovenija
Ministrstvo za finance
Finančna uprava RS
Carinski urad Ljubljana
Oddelek za finance
Cankarjeva ulica 200
1000 Ljubljana
T: 386 5 297 68 18
F: 386 5 297 68 13
micka.kovac@gov.si
www.fu.gov.si*

Z veliko začetnico zapisujemo tudi občnoimenske okrajšave, ko se pojavijo na začetku glave dopisa (pa tudi v začetnem položaju na vizitkah ter ko začenejo podpise, podnapise in podobno):

*Doc. dr. Janja Novak
Inštitut za pravopisje
Levčeva 8
5000 Nova Gorica*

KRAJ IN DATUM

Datum danes zapisujemo s poimenovanjem meseca bodisi v roditeljski ali imenovalniški obliki. Pravopisna pravila se do tega vprašanja sicer niso nikoli izrecno opredelila, vendar pa v dosedanjih pravopisnih priročnikih srečujemo le v roditeljski obliki zapisano ime meseca (*Trst, dne 11. oktobra 1983*). Oba načina zapisovanja najdemo v SP 2001 v sklopu pravil za pisanje vejice, torej v skladijski rabi, kjer je roditeljska sklonska oblika pričakovana.

V sodobni jezikovni rabi pa čedalje pogosteje srečujemo tudi zapise datuma s poimenovanjem meseca v imenovalniku, in to bodisi v povedi (*Volitve so napovedane za 8. januar*) bodisi v posebnih besedilnih položajih: na naslovnica poročil, v glavi dopisa ipd.

Kadar zapišemo kraj in datum v glavi dopisov, poročil ipd., pa lahko uporabimo več načinov zapisovanja tudi pri navedbi kraja:

*Ljubljana, 8. januar 2019
Ljubljana, 8. januarja 2019
V Ljubljani, 8. januarja 2019
Ljubljana, 8. 1. 2019
V Ljubljani, 8. 1. 2019*

NAGOVOR V PISMU

V formalnih pismih in e-pismih je najpogosteje uporabljen nagovor *spoštovani* oziroma nagovor s pridevnikom *spoštovani* (*spoštovana gospa, spoštovani bralci, spoštovani kolega ...*). Že sestavljavci SSKJ-ja so nagovor *spoštovani* prepoznali kot »vljudnostni nagovor« (prim. geslo *spoštovati*). Pisemski pozdrav *spoštovani* se danes pojavlja v najrazličnejših skladijskih

skih položajih in je tudi besednovrstno konverzen. Pojavlja se kot pridevnik v zvezi pridevnika in samostalnika, ki označuje naslov ali poklic naslovnika, ter desnega samostalniškega imenskega prilastka, ki ga sestavlja le priimek ali pa ga (redkeje) tvorita osebno ime in priimek:

spoštovana gospa profesorica ... (Mojca) Kalan

spoštovani gospod doktor ... (Andrej) Kalan

Naslov in poklic ogovorjenega pogosto tudi okrajšamo (*g., dr., prof. ...* in podobno), čeprav se v nekaterih okoljih raba okrajšav v nagovoru obravnava kot nevljudna. Na to opozarja Monika Kalin Golob, avtorica predloga za standardizacijo uradovnega pisemskega sporočanja z naslovom *O dopisih* (2003). Drugih stilističnih priporočil za pisemske oblike v slovenščini (še) nimamo. V rabi pa opažamo, da se namesto formalnega *spoštovani* in manj formalnega *dragi* vse pogosteje pojavlja tudi nagovor *pozdravljeni*. Dejstvo je, da se je tega ogovornega izraza oprijema vse več pišočih, kar nas utrjuje v prepričanju, da pri sporazumevanju potrebujemo več ogovornih izrazov, ki bi (v registru) zajeli polformalne sporazumevalne položaje. Zdi se, da ga izbirajo govorniki, ki želijo doseči višjo stopnjo nevtralnosti oziroma se izraziti v položajih med formalnim in neformalnim.

Edini pomislek, ki ga pri tem lahko izrazimo, je povezan s podvajanjem, saj je klasični zaključek sodobnega klasičnega in elektronskega pisma stalna zveza *lep pozdrav, z lepimi pozdravi, prisrčen pozdrav* ipd. Pozdravljanje je v slovenščini sicer mogoče uporabljati tako ob srečanju kot ob poslavljanju, zato s tega vidika ni nobenega zadržka za rabo izraza *pozdravljeni* ali *pozdravljena* oziroma *pozdravljen*. Ker večine uporabnikov to podvajanje sploh ne moti, lahko sklepamo, da končni pozdrav pojmemo zgolj kot obrazec in ne v dobesednem pomenu besede.

LOČILA PRI NAGOVORU

Pri nagovoru v pismih navadno uporabljamo vejico (gl. SP 2001, člen 283), če pa ima ta nagovor povedni značaj, je mogoče uporabiti tudi klicaj, kot navaja pravopis: *Dragi prijatelj!* Klicaj nekateri dojemajo kot premočno ločilo, po drugi strani pa vsaj pri uradnem dopisovanju velja za bolj formalno ločilo kot vejica.

Če pozdravni nagovor zaključimo z vejico, ji sledi prazna vrstica in zatem v novi vrsti besedilo, ki se začne z malo začetnico (razen če

ni kakega drugega razloga za veliko, recimo pri lastnem imenu); vedno velika začetnica je na takem mestu navada, prevzeta iz angleščine in ne spada v slovensko besedilo, če se to zaključi z vejico:

Spoštovana gospa ravnateljica,

pred [...]

ali

Spoštovani,

ker [...]

ali

Dragi Jaroslav,

že dolgo [...]

ali

Pozdravljena, Andreja,

spet [...]

Čedalje pogosteje se namesto vejice in klicaja za končnim pozdravom pojavlja tudi pika kot nevtralnejše ločilo od klicaja, hkrati pa je to t. i. končno ločilo, ki omogoča, da se besedilo v prvi vrstici dopisa lahko zapiše z veliko začetnico.

KONČNI POZDRAV

O ločilih pri pisanju pozdravov je nekaj malega napisanega v pravopisnih pravilih v poglavju o rabi pike, sicer pa je tudi to vprašanje povezano s stilistiko poslovnih dopisov. O tem morda več v monografiji Monike Kalin Golob *O dopisih* (2003).

Končni pozdrav, pred katerim je prazna vrsta, se lahko konča s piko, če stoji pred (z veliko začetnico zapisano funkcijo ali z veliko zapisanim pridevnikom ipd. in) podpisom (praviloma v novi vrsti – za podpisom ni pike), ali pa ima obliko povedi, ki tekoče vključuje podpis (tudi v tem primeru brez končnega ločila). Pozdravu danes pogosto sledi tudi vejica, ki pa je v slovenščini po trenutni kodifikaciji edina možna le pri nagovoru. Ne moremo je namreč utemeljiti kako drugače, kot da med zaključnim pozdravom in podpisom pač mora stati neko ločilo. Sicer pa je v slovenščino prišla najbrž iz angleščine. V rabi se ob koncu pozdrava pojavlja tudi klicaj, ki pa se tem položaju mnogim zdi premočno ločilo. Nekaj primerov s piko:

Lep pozdrav.

Janez

Lepo vas pozdravljamo.

Direktorica

Eva Mrak

Vse te zglede bi lahko pisali tudi brez ločila (danes pogosto tudi z vejico in če bi želeli izraziti večjo stopnjo formalnosti, s klicajem). Za pozdravom pa gotovo ni ločila, če se izjava s povedkom v tretji (redkeje prvi) osebi nadaljuje do vključno imena (podpisa) ipd. v novi vrstici (v teh primerih imena brez ne moremo brez škode izpustiti, kot ga lahko v zgornjih primerih):

S spoštovanjem.

Tina Kovač

Najlepše vaju pozdravlja

Simon

Ostajam

tvoj Rudolf

Končni pozdrav je lahko vključen tudi na konec zaključne povedi; v tem primeru je končna pika še posebej utemeljena:

Za odgovor se vam najlepše zahvaljujemo in vas pozdravljamo.

Hvala za sodelovanje in lep pozdrav.

PODPIS

Kadar podpis začenja občnoimenska beseda, se ta začne z veliko začetnico, če je končni pozdrav zaključen s končnim ločilom (piko ali klicajem):

S spoštovanjem.

Red. prof. dr. Milan Novak, prodekan

Kadar se končni pozdrav zaključí z vejico (tj. nekončnim ločilom), se poved nadaljuje v naslednji vrstici, zato občnoimensko besedo oziroma okrajšavo zapišemo z malo začetnico:

S spoštovanjem,

red. prof. dr. Milan Novak, prodekan

ČESTITKE IN VOŠČILA: KONČNI POZDRAV IN LOČILA

Voščila in čestitke so zelo raznoliki. Če voščimo tako, da si pomagamo z mislijo, verzom ali kakim citatom, je lepo, če dodamo voščilu tudi osebno sporočilo. Če je celotno voščilo že osebno, lahko končni pozdrav vpletemo v besedilo. Podpis je vsekakor del pisemskega sporočanja.

Ni ne bližnjice ne široke poti do znanja. (Evklid)

Draga Mojca!

Ob uspešno opravljeni diplomi ti čestitava in želiva še naprej uspešen študij.

Tvoja babica in dedek

Spoštovani dr. Samo Medved,

z navdušenjem smo prebrali novico o častnem priznanju, ki ste ga prejeli za svoje dolgoletno delo. Čestitamo Vam in Vam želimo veliko zdravja!

Mejačevi

Kaj pa ločila? Kot kažejo zgornji primeri, se za (vljudnostnim) nagovorom večinoma danes piše vejica (in v slovenščini potem naprej v novi vrsti z malo začetnico), saj se klicaj kaže kot premočno ločilo, ne glede na formalnost. Na koncu, pred podpisom, je vejico le težko utemeljiti kako drugače kot z navado, ki je prišla k nam od kdo ve kod. Raznostavno se piše pika, istostavno pa se ločilo ne piše:

Z lepimi pozdravi iz Ljubljane.

Mojca

Želim vam vse dobro in vas lepo pozdravljam.

Pavel

Lepo te pozdravlja

Kruno

Pričakovani in nepričakovani elementi dopisa

V formaliziranih besedilih z določeno obliko navadno ne pričakujemo sredstev, ki bi spreminjala pomen drugih besed v znanem besedilnem okolju.

V četrtek, 5. februarja, bomo odprli razstavo o življenju in delu Evalda Flisarja. Vsekakor lepo vabljeni.

V navedenem besedilu ima beseda *vsekakor* poudarjalno vlogo: po SSKJ-ju gre za poudarjanja zahteve (npr. *vsekakor hočejo, da greš z njimi*). V sobesedilu tako poudarjanje deluje odvečno, saj nas uporaba členka *vsekakor* navaja k sklepanju, da na prireditve vabijo kljub nekemu razlogu, ki bi lahko bil naveden v predhodnem besedilu.

Stvar presoje posameznega primera in sloga je tudi navajanje letnice na vabilih. Če je vabilo datirano z isto letnico, kot je datum prireditve, podvajanje ni potrebno, vendar ni prepovedano. Če pa je vabilo datirano z drugo letnico, če je bilo npr. poslano leta 2013 in napoveduje prireditev, ki bo v letu 2014, je navajanje letnice v datumu prireditve smiselno.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Velika začetnica v glavi uradnega dopisa, Sklon meseca za vrstilnim števnikom pri zapisovanju datumov, Nagovor v pismu: ime izpišemo ali ne?, Ločila pri začetnih in končnih pozdravih ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

ALINEJNO OBLIKOVANJE BESEDILA

IZBIRA ZAČETNICE

Pri odločanju o rabi začetnice je dobro razmisliti, kako bi zapisali poved v linearnem besedilu.

Učenci v 5. razredu so zapisali:

- rastlina z lovkami,*
- podstrešje,*
- pravljичno bitje.*

Zgornjo poved bi brez odstavčnega naštevanja zapisali takole:

Učenci v 5. razredu so zapisali: rastlina z lovkami, podstrešje, pravljično bitje.

Zapis z veliko začetnico priporočamo, kadar je v vsaki alineji samostojna poved, npr. pri zapisu dnevnega reda v zapisniku, kjer je vsaka točka dnevnega reda pravzaprav naslov in naslove pojmuje kot povedi brez končnega ločila:

Dnevni red:

- 1. Poročilo o prejšnji seji*
- 2. Računovodski izpiski*
- 3. Razno*

Če gre za krajše, nesestavljene povedi, pika ni potrebna; če pa gre za kompleksnejše naštevalne enote, potem je končno ločilo upravičeno.

NAVAJANJE SESTAVIN PO ALINEJAH

Kadar želimo zaradi boljše preglednosti besedilo zapisati z alinejami, sledimo načelom, ki veljajo v navadnem, tj. nečlenjenem besedilu. Napovednemu stavku pri alinejnem naštevanju sledi dvopičje. Najbolj preproste alineje se začenjajo z malo začetnico in končujejo z vejico, razen zadnje, za katero stoji pika:

Dvojne predložne zveze izražajo: lastnost, prostor in čas.

Dvojne predložne zveze izražajo:

- lastnost,*
- prostor in*
- čas.*

Namesto veznika *in* (kdaj tudi *ali* ali *oziroma*) bi za predzadnjo alinejo lahko stala tudi vejica. Včasih vsa ločila za alinejami tudi opustimo; za predzadnjo potem ne more biti veznika in za zadnjo ne končne pike:

Dvojne predložne zveze izražajo:

- lastnost*
- prostor*
- čas*

Dvojne predložne zveze izražajo:

- (a) lastnost*
- (b) prostor*
- (c) čas*

Ločila za posameznimi alinejami so lahko tudi druga, in sicer glede na dolžino ali kompleksnost stavkov ali povedi v njih. Če vsaj ena od alinej vsebuje stavek (podrednega ali prirednega), stoji na koncu vsake alineje podpičje; če bi bilo v kaki alineji več stavkov, med temi znotraj alineje ne more stati ločilo, ki bi bilo močnejše kot podpičje. Take alineje se praviloma (torej če na njihovem začetku ni zapisano lastno ime) začenjajo z malo začetnico.

Po desni strani je dovoljeno prehiteti: vozilo, ki zavija levo; vozilo, ki vozi v naselju po smernem vozišču z dvema ali več prometnimi pasovi, po prometnem pasu, ki ni skrajno desno; tirno vozilo, ki vozi po tirnicah, položenih po sredini vozišča.

Po desni strani je dovoljeno prehiteti:

- vozilo, ki zavija levo;
- vozilo, ki vozi v naselju po smernem vozišču z dvema ali več prometnimi pasovi, po prometnem pasu, ki ni skrajno desno;
- tirno vozilo, ki vozi po tirnicah, položenih po sredini vozišča.

Če je v kateri od alinej zapisana (vsaj ena) poved, za katero je zapisano končno ločilo, stoji končno ločilo (praviloma pika) za vsemi alinejami. V tem primeru se vse alineje začenjajo z veliko začetnico.

Osebnostni tipi starejših moških:

- *Integrirani tip. Značilno za moške tega tipa je, da niso niti pre-tirano aktivni niti povsem pasivni.*
- *Obrambni tip. Starostniki tega tipa so ambiciozni; v medoseb-nih odnosih so avtoritativni.*
- *Introspektivni tip. Moški tega tipa so ...*

Znotraj alineje ne sme biti zapisano ločilo, ki bi bilo močnejše od končnega: če je na koncu zapisana vejica, pred tem znotraj alineje naj ne bo končne pike ali podpičja; če je na koncu zapisano podpičje, pred tem znotraj alineje naj ne bo končne pike. Če je uvodno besedilo zgolj v funkciji naslova, dvopičje za njim ni potrebno:

Zakonska določila o rabi slovenščine

- *Državni jezik je od leta 1991 uradni jezik države. (Ustava RS v 11. členu določa, da je uradni jezik v Sloveniji slovenščina.)*
- *V Sloveniji imamo tudi dva uradna jezika manjšin.*
- *Položaj državnega jezika je v Sloveniji zakonsko določen: Zakon o javni rabi slovenščine govori o knjižnojezikovnem standardu, ki ga morajo spoštovati vsi, ki nastopajo v javni rabi.*
- *Od 1. maja 2004 je slovenščina uradni jezik v Evropski uniji.*

LOČILA PRI PROSOJNICAH V RAČUNALNIŠKIH PREDSTAVITVAH

Napovednemu stavku pri alinejnem naštevanju sledi dvopičje. Izjema so npr. alinejni zapisi na prosojnicah računalniških predstavitev (npr. v programu Microsoft PowerPoint) ali v miselnih vzorcih, kjer dvopičje opuščamo. Če ima prosojnica naslov, alinejno pa so naštete oporne točke, ki med seboj niso povezane, in naslov ni njihova uvajalna poved, jih zapišemo z veliko ali malo začetnico:

Pomembno pri predstavitvi

- Barva ozadja
- Grafični elementi
- Količina besedila

Pomembno pri predstavitvi (naslov prosojnice)

- barva ozadja
- grafični elementi
- količina besedila

Glede rabe končnih ločil (in začetnic) pri posameznih alinejah se ravnamo po že zapisanih načelih.

KVIZI

Tudi pri kvizih se ravnamo po podobnih načelih, kot so predstavljena zgoraj. Odgovore v obliki povedi je smiselno opremiti z ustreznim končnim ločilom, tako kot je to v kvizu npr. na spletni strani Mladinske knjige:

Kaj je značilno za minerale?

V mineralih so različne kamnine.

Vsi minerali imajo enake lastnosti.

Minerali imajo različno trdoto.

Kadar je odgovor le beseda ali besedna zveza, ga pač zapišemo z malo začetnico (če ni lastno ime ipd.) in brez končnega ločila:

Kaj je sonce?

zvezda

planet

satelit

ALINEJNO NAŠTEVANJE V ALINEJNEM NAŠTEVANJU

Priporočilo, ki izhaja iz skladenjsko-stilistične prakse, bi se lahko glasilo, da pri alinejno zapisanem besedilu poskrbimo, da bo bralcu členitev povzročala čim manj težav pri branju in razumevanju napisanega. Tekoče besedilo

Danes moramo kupiti: jajca, mleko, sir (kravji, ovčji), papriko.

Danes moramo kupiti jajca, mleko, sir (kravji, ovčji) in papriko.

bi v alineje pretvorili takole:

Danes moramo kupiti:

a) jajca

b) mleko

c) sir:

– kravji

– ovčji

č) papriko

ČRKE KOT OZNAKE ALINEJ

Slovensko pišoči smo zavezani črkam slovenske abecede, zato se trudimo pri označevanju alinej upoštevati tudi črko č, torej *a b c č d e f* itd. To hotenje pa kdaj preprečijo:

- računalniški programi, ki pri alinejnem označevanju črke č ne upoštevajo,
- hotena skladnost (ujemanje) točk *a, b, c, d* itd. v vzporednih predstavitev slovenskih in tujejezičnih besedil, recimo v odstavkih členov prevedenih zakonov.

Pri pisanju z alinejami nas navadno skrbi le to, da bo znak/znamenje, ki označuje alinejo (odstavek), dovolj pisno razlikovalno. Pri črkah pa nam urejevalniki besedil ponujajo tudi različne možnosti zapisov v kombinaciji z ločili ali brez njih:

<i>A)</i>	<i>A</i>
<i>B)</i>	<i>B</i>
<i>C)</i>	<i>C</i>
<i>a.</i>	<i>a</i>
<i>b.</i>	<i>b</i>
<i>c.</i>	<i>c</i>
<i>A.</i>	<i>(a)</i>
<i>B.</i>	<i>(b)</i>
<i>C.</i>	<i>(c)</i>

Pravopisna pravila, ki so nastajala v osemdesetih letih in bila v devetdesetih nekoliko izpopolnjena, v členu 450 priporočajo rabo zaklepaja. Pišemo ga ob črkah (redkeje ob številkah), ki nakazujejo posamezne naštevalne enote (zlasti za dvopičjem):

Kratice in okrajšave so sestavljene:

- a) iz samih malih črk,*
- b) iz samih velikih črk,*
- c) iz malih in velikih črk.*

Izbira načina je torej odvisna od uporabnika, omenimo le, da ni nepomembno izbrati tiste zapisovalne možnosti, ki je najbolj nedvoumna. Raba pike kot večfunkcijskega sredstva je v besedilih včasih kar prepogosta.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Mala/velika začetnica pri alinejnem naštevanju, Navajanje sestavin po alinejah: ločila in raba začetnice, Raba začetnice v računalniških predstavitev, Kvizi: končno ločilo pri odgovorih na vprašanje, Alinejno naštevanje v alinejnem naštevanju ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

DELJENJE

DELJENJE BESED

Pravila o deljenju besed na koncu vrstice določa SP 2001 v več členih. Uporabo osnovnih pravil ponazarjamo na primeru besede *Francija*.

- 601: »Soglasnik med dvema samoglasnikoma (namesto samoglasnika je lahko pisni dvoglasnik) prenašamo v naslednjo vrstico«: zato *Franci-ja*. Nedeljen tako ostaja začetek besede, prva dva zloga, tj. *Franci*.
- 602: »Soglasniški sklop med dvema samoglasnikoma, ki je izgovorljiv tudi na začetku besede, lahko prenašamo v naslednjo vrstico v celoti ali pa le njegov del«: šlo bi recimo *tem-na* ali *te-mna*, saj *mn* lahko stoji na začetku besede, kot je *mnogo*, soglasniški sklop *nc*, kot ga imamo v *Franci*, pa ne more (zato deljenje na način **Fra-ncija* ne pride v poštev). Za deljenje ostanka *Franci* zato upoštevamo tretje pravilo:
- 603: »Soglasniški sklop med dvema samoglasnikoma, ki na začetku besede ne bi bil izgovorljiv, obvezno delimo«: ostala je samo še možnost *Fran-cija*.

Največkrat bomo delili, kot je bilo že napisano, ali *Fran-cija* ali *Franci-ja*, v izjemno oblikovanem zapisu pa lahko seveda tako, da bo v zapisu nakazano izgovarjanje te besede skandirajoče (torej s poudarkom na vsakem zlogu, kot če bi se glasno navijalo za francosko ekipo), recimo: *Fran-ci-ja*, *Fran-ci-ja*.

čmrlj

Beseda *čmrlj* se izgovarja enozložno kot [čmàrl] ali dvozložno kot [čmàrəl], kjer je drugi polglasnik jasno slišen. Ob dveh zvočnikih se lahko izgovorita dva polglasnika, ki pa se ne pišeta, zato takih sicer dvozložnih glasovnih sklopov recimo na koncu vrstice ne delimo. Tako se tudi *trn* izgovarja enozložno kot [tàrn] ali z izrazitejšim drugim polglasnikom dvozložno kot [tàrən].

To je povzeto po členu 600 v SP 2001. Sicer pa se da izvedeti več o tem v pravopisnih pravilih v poglavju Posebne glasovne zveze (člen 668 in dalje), kjer so navedene še druge take besede, ki so lahko izgovorno eno- ali dvozložne, zapisanih pa ne delimo: *črn, črv, film, grm, sejm, strm, žanr* itd.

ura, Ana, Eva, rjast

Za zlog v slovenščini zadošča en sam samoglasnik ali zlogotvorni glas, ki je kot nosilec zloga in njegovo središče sicer največkrat obdan še s soglasniki, a ne nujno. Temu pritrjuje tudi opredelitev pojma zlog v SSKJ-ju:

zlòg -a [...] izgovorna enota iz zlogotvornega glasu ali iz zlogotvornega glasu in enega ali več soglasnikov, ki tvori besedo ali del besede

Vse navedene besede so torej dvozložne in jih zlogujemo: *u-ra, A-na, E-va, r-jast*. Res pa je, da pravopis SP 2001 v členu 612 glede pisnega deljenja besed pravi, da »[p]o ene črke navadno ne puščamo na koncu vrstice in je nikoli ne prenašamo v naslednjo«.

razvneti

Besedo *razvneti* delimo takole: *raz-vne-ti*. V knjižnem jeziku lahko črko *v* v besedi *vneti* (tako še v *vzeti, favl, črv* in *vse* ali predlog *v*) sicer izgovorimo kot *u*, vendar pa se deljenje besed ravna po zapisu črk, ne po njihovem izgovoru.

raziskovanje

Člen 602 v SP 2001 določa, da lahko soglasniški sklop med dvema samoglasnikoma, ki je izgovorljiv tudi na začetku besede, prenašamo v

naslednjo vrstico v celoti ali pa le njegov del; torej bodisi *raziskova-nje* (ker imamo npr. besedo *njegov*, kjer je sklop »nj« na začetku besede) ali *raziskovan-je*.

Člen 606 pa določa, da sestavljenke, zloženke in sklope navadno delimo na mejah sestavin, torej bi tudi besedo *raziskovanje* prvič delili na morfemski meji med predpono in podstavo: *raz-iskovanje*. (Lepa primera deljenja z upoštevanjem besedotvornih in pomenskih sestavin sta *po-drezati* in *pod-rezati*: za vezajem je zapisana vsakokratna osnova. Če ti dve besedi delimo v nasprotju s pomenom osnove, bomo beročim najbrž otežili razumevanje.) V celoti so možna mesta za deljenje torej taka: *raz-is-ko-va-nje* ali *raz-is-ko-van-je*.

DELJENJE DOLGIH SPLETNIH NASLOVOV

V rokopisih, namenjenih nadaljnjemu urejanju, naj tovrstnih delitev ne bo – prepustimo jih končnim oblikovalcem publikacij. Sicer pa veljajo spodnja načela.

Spletni naslov ipd. je treba v dve vrsti razdeliti tako, da se ne zamešata vlogi vezaja, ki je pogosto del katere od teh enot, in na pogled povsem enakega deljaja, ki se lahko pojavi v besedilu po deljenju te enote v dve vrsti. Naslov

<http://www.rtvsllo.si/kultura/drugo/spomenik-ki-bo-v-ljubljani-namenjen-spominu-zrtvam-vseh-vojn/321048>

je bil razdeljen računalniško, ne gre v eno samo (natisnjeno) vrsto in ga niti ne moremo razdeliti očesu všečno, nejasno pa je tudi, ali sta besedi na meji obeh vrst dve (*-zrtvam-vseh-*) ali ena sama, deljena (*-zrtvamvseh-*).

Težava pa je lahko tudi s krajšimi enotami, recimo z e-naslavi, kot je Peter.Weiss@guest.arnes.si: če se pojavi na koncu nekoliko predolge vrste, lahko pri obojestranski poravnavi besedila v stolpcu ob prehodu celotnega naslova v naslednjo vrsto v prejšnji zazijajo obsežne beline:

ssssssssssssss sssssss sssssssss ssssss sssssss
Peter.Weiss@guest.arnes.si

Spletne in e-naslave s hiperpovezavami v teh enotah najprej (nerazdeljene) uredimo: urejevalnik jih praviloma podčrta in obarva, kar pomeni,

da jih je zaznal. Torej jih ne smemo razdeliti v dve vrsti med samim vnašanjem. Po potrebi jih v dve vrsti (ali več) razdelimo ročno, pri čemer črkovne in številске nize, če se le da, pustimo pri miru. Kazalec (npr. v programu Word) postavimo ob znamenje v URL-ju, e-naslovu ipd., in sicer:

- za dvopičje (:), ali dvojno poševnico (//),
- pred enačaj (=), znak et (&) ali afno (@) ali za katerega od teh treh znakov,
- pred enojno poševnico (/), vijugo (~), piko (.), vejico (,), vezaj (-), podčrtaj (_), vprašaj (?), številski znak (»lojtro«, »ograjico«, #) ali odstotek (%).

Zatem pritisnemo kombinacijo Shift vračalka (Enter). Vsaj poševnica, pika, vejica, vezaj, vprašaj ali odstotek, ki stojijo na začetku nove vrste, ne morejo biti razumljeni kot končno ločilo:

<http://sl.wikipedia.org/wiki>

/Datoteka

Peter.Weiss@guest

.arnes.si

Če bi na koncu vrste napravili presledek, ki bi URL ali e-naslov razdelil na dvoje, bi hiperpovezavo lahko skvarili in uničili. Ob nezadovoljivem rezultatu lahko v še vedno predolgih črkovnih nizih (številskih pač naj ne bi delili) na mestu, kjer bi bila beseda deljena po siceršnjih pravilih, s kombinacijo Ctrl - napravimo znak za opcijski (možni) deljaj: na koncu vrste se pokaže kot deljaj (-); v navadnem pogledu ga v programu Word sredi vrste ne vidimo, pri vklopu oblikovalnih oznak (na zavihku Osnovno v skupini Odstavek z vklopljenim znakom [¶]) pa je viden tudi sredi vrste kot ¬. Deljaj na koncu vrste v tem primeru ni sestavina spletnega naslova; vezaj, ki je prav take oblike, naj kot del naslova – kot že rečeno – stoji na začetku nove vrste:

Blablabla blabla, blablabla blabla, blabla blablabla bilabilob, blablabla bilabilobil <http://sl.wikipedia.org/wiki/Datoteka>

Blablabla blabla, blablabla blabla blablabla blabla blabla blablabla (opala!), bilabilobil Peter.Weiss@guest.arnes.si bilaboinbil.

Tudi tu velja: če bi na koncu vrste v URL ali e-naslov vstavili navadni vezaj in presledek, bi hiperpovezava lahko postala neuporabna. Navedene hiperpovezave kljub razdelitvi v dve vrsti delujejo vsaj v Wordovi datoteki, po shranitvi v podatkovnem formatu PDF pa kdaj bolje ali drugič slabše, kar je očitno odvisno od zmogljivosti programa za pretvorbo besedila v format PDF.

Nekaj citiranih odgovorov iz Jezikovne svetovalnice:

Deljenje besede »Francija«, Koliko zlogov sestavlja besedo »čmrlj«?,
Zlogovanje in deljenje besed »ura«, »Eva« ..., Deljenje besede »razvneti«,
Deljenje besed, ki se končajo na »-nje«, Deljenje omrežnih naslovov,
Deljenje besed ...

Več o tej temi v Jezikovni svetovalnici:

NAVEDKI

Načinov navajanja literature in virov je več. Navadno imajo posamezne visokošolske ustanove, založbe in znanstvene revije svoja navodila za oblikovanje besedil, ki vključujejo tudi obliko t. i. navedenk (sprotnih sklicev na enoto literature ali vira v besedilu) ter enot literature in virov v končnem seznamu. Primer takih navodil najdemo npr. v *Praktičnem spisovniku* avtorja Mirana Hladnika z Oddelka za slovenistiko Filozofske fakultete v Ljubljani na svoji spletni strani jih ima objavljena Fakulteta za družbene vede v Ljubljani, imajo jih revije *Jezik in slovstvo*, *Slavistična revija*, *Družboslovne razprave* itd.

Pri **navedekah oz. sprotnih sklicih** je vsem navodilom skupno, da zahtevajo navedbo avtorja (oziroma avtorjev), identificiranje vira z letnico in pri sklicevanju na določen del besedila (tj. pri dobesednem navajanju ali povzemanju) še stran(i). Razlike so v ločilih, ki jih navodila zahtevajo med posameznimi deli navedenke. Tako najdemo različne kombinacije, npr.:

(Novak 1999)

(Novak, 1999)

(Novak 1999: 22–25)

(Novak, 1999: 22–25)

(Novak 1999, 22–25)

Kadar je sklicev v navedenki več, jih ločujemo s podpičjem, ne glede na siceršnjo rabo ločil v njih, in letnice pri istih avtorjih nizamo brez ponavljanja priimka ali priimkov, npr. (Novak 1999; Kos 2003; 2005). Kadar je

enot istega avtorja iz istega leta več, jih ločujemo z malimi črkami: (*Novak 2000a; 2000b*).), lahko tudi z »a« šele pri drugi letnici, če bi bilo s popravljanjem gole preveč dela: (*Novak 2000; 2000a*).

Kadar je avtorjev več, sklic na njihovo delo v navedenki okrajšamo na način *Novak idr. 2000* (redkeje z »in dr.« ali »et al.«, kot zahtevajo nekatera navodila). Nekateri navajajo priimke do treh avtorjev in pišejo »idr.« za prvim navedenim šele, če so štrije ali več.

Včasih se ne sklicujemo na dela, temveč na besedila, npr. pravne akte, raziskave, opravljene intervjuje ipd., ali organizacije, ki so to besedilo objavile. V takem primeru v oklepaju zapišemo ime besedila (*Zakon o gospodarskih družbah*), če je treba, dodamo še letnico (*Slovensko javno mnenje 2011*), ime organizacije (*Ministrstvo za kulturo 2002*) oziroma uporabimo kako drugo smiselno oznako, npr. (*Intervju 1*).

V **končnem seznamu literature in virov** (pogosto navodila zahtevajo tudi ločena seznama) moramo nujno identificirati avtorja oziroma avtorje (razen ko gre za pravne akte, raziskave in druga besedila, pri katerih avtor ni znan/ni pomemben, ali organizacije – v tem primeru navademo na prvem mestu to); letnico izida oziroma objave; naslov besedila; če gre za objavo v reviji ali zborniku, tudi naslov te(ga) in obseg strani; pri samostojnih publikacijah kraj in založnika; pri revijah pa letnik in številko. Vrstni red podatkov je glede na posamezna navodila različen, skupno jim je le uvrščanje avtorja (avtorjev) oziroma naslova vira, kadar avtorjev ni, in letnice na začetek zapisa. Navadno so imena virov, torej naslovi publikacij (bodisi monografij ali revij), v ležečem tisku, vendar to ni nujno.

Za ponazoritev razlik med zgoraj navedenimi navodili še primeri za zapis članka v reviji, kakor jih navajajo:

Praktični spisovnik:

Janez Dular: Dva pravopisna samospeva. *Slava* II/1 (1987/88). 11–12.

Fakulteta za družbene vede:

Bachrach, Peter, in Morton S. Baratz. 1963. Decisions and Nondecisions: An Analytical Framework. *American Political Science Review* 57 (3): 632–642.

Jezik in slovstvo:

Krek, Simon, 2003: Sodobna dvojezična leksikografija. *Jezik in slovstvo* 48/1. 45–60.

Slavistična revija:

Irena NOVAK POPOV, 2006: Ustvarjalnost kontroverzne umetnice Svetlane Makarovič. *Slavistična revija* 54/4. 711–25.

Družboslovne razprave:

D'Andrade, Roy (1995): A Folk Model of the Mind. V: D. Holland in N. Quinn (ur.): *Cultural Models in Language and Thought*: 112–151. Cambridge: Cambridge University Press.

Jezikoslovni zapiski:

Popič – Logar 2015 = Damjan Popič – Nataša Logar, Med dvema ognjema: kje stoji vejica v slovenskih gimnazijah?, v: *Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis 2*, ur. Mojca Smolej, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2015 (Obdobja 34), 619–627.

Poznanovič Jezeršek idr. 2011 = Mojca Poznanovič Jezeršek idr., *Učni načrt: Slovenščina – osnovna šola*, Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2011.

Najbrž ni odveč pripomniti, da je najpomembnejše, da se izbranega načina držite kar se da dosledno; kateri koli način se da, če je dobro izpeljan, pretvoriti v katerega koli drugega. Prav tako je treba paziti na ustrezna ločila in njihovo (ne)stičnost, recimo na predložni stični pomišljaj med dvema številkama in na to, da pred dvopičjem nikoli ne sme biti presledka, čeprav ga bibliografi pišejo. Navodila so lahko zaradi množice posebnosti in izjemnih položajev zapletena, zato lahko dovolj pazljivi in prodorni pisci in piske veliko več pridobijo iz vzorovanja po zanesljivo organizirani literaturi v kakem zborniku ali reviji.

JEZIKOVNO POSODABLJANJE PRI NAVAJANJU

Pri navedkih (citatih) imamo dvoje besedil: prvotno, izvirno besedilo prvotnega avtorja, ki praviloma ni zapisano v narekovajih, in zadnje, končno besedilo zadnjega avtorja, kjer je prepisani del prvotnega besedila zapisan (naveden, citiran) med parom ali več pari narekovajev, torej v narekovajih. V znanstvenih ali strokovnih besedilih zadnji avtor v narekovajih v oglatih oklepajih kar se da natančno navede na primer spremembo velike začetnice v malo, izpust dela navedenega besedila (s tremi pikami v oglatih oklepajih) ali dodatek, ki mu lahko pripiše praviloma začetnice svojega imena in priimka.

V praktičnosporazumevalnih in podobnih besedilih, ki ne zahtevajo prevelike strogosti, pa so dopuščene skladijske in podobne prilagoditve, in to brez izrecnih pisnih komentarjev, recimo sprememba velike začetnice z začetka navedene povedi v malo, predstavitev na primer pomožnih glagolov, ki se lahko znajdejo po novem celo zunaj navedka, prilagoditev obrazil pregibnih besed in izpust dela prvotnega besedila, pa tudi morebitna sprememba ali izpust ločila na koncu prilagojenega navedka. Tako odpade dosledno navajanje sprememb, ki bi lahko bilo za take tipe besedil npr. v časopisju moteče.

Prvotno, in sicer iz obsežnejšega besedila Marka Pokorna, objavljenega v Delu:

Večina težkih bolezni, ki jih cepljenje uspešno preprečuje, je izginila iz zavesti slovenske javnosti, zdaj so v ospredju neželeni učinki cepljenja.

S preurejenim navedkom, ki predstavlja bistvo trditve in bi se tako preoblikovano lažje vključilo v novo besedilo:

Marko Pokorn piše, da je »večina težkih bolezni, ki jih cepljenje uspešno preprečuje, izginila iz zavesti slovenske javnosti«.

Kolikor bolj avtor v navedku poskuša ohraniti razpoznavnost prvotnega besedila, toliko nazorneje bo predstavljal tudi napake v njem. Zato na splošno velja, da lahko napako iz citiranega besedila v navedku (kot rečeno: v narekovajih) opremi z dodatkom [*tako!*] (ali po latinsko [*sic!*], kar je toliko bolj napihnjeno, kolikor manj znajo pišoči in beroči latinsko). Tako ima bralec izrecno opozorilo zadnjega pisca, da je napaka že v prvotnem besedilu. V navedku (v narekovajih) lahko v oglatih oklepajih avtor doda sobesedilne enote, ki jih v prvotnem besedilu ni, kake dele prvotnega besedila lahko v navedku grafično poudari, npr. podčrta (razume se, da so v navedku grafično označeni deli besedila, ki nimajo komentarja, taki že v prvotnem besedilu), opozori na nelogičnosti v besedilu ipd. Za takimi posegi v navedkih zadnji avtor ali morda prevajalec ali urednik v oglatih oklepajih zapiše *poudaril JT* (kar je bolje kot *poudaril avtor*, saj se v tem primeru ne ve, ali je mišljen prvotni ali zadnji avtor) ali *podčrtal urednik* ipd. (Če je kaj grafično poudarjeno zunaj narekovajev, ne potrebuje podpisa, ker se razume, da je to prispevek zadnjega avtorja.)

V navedku lahko zadnji avtor torej zelo jasno nakaže in zapiše vse posege v prvotno besedilo, in če napake iz prvotnega besedila v navedku ne popravi ali pa nanjo v navedku ne opozori, je to njegova odločitev: svoje ravnanje s prvotnim besedilom, ki postaja del njegovega novega, legitimira s podpisom pod svojim besedilom.

V besedilih, ki so navajana lahkotneje in manj dokumentirano, lahko avtor (razumljivo, da) dobronamerne popravke naredi molče, vendar je pri tem odgovoren prvotnemu avtorju, ki je v besedilu zapisal nenavadnost, kateri zadnji avtor v navedku ne sledi, in do bralcev zadnjega besedila, katerih pa s spremembo kakega ključnega dela prvotnega besedila ne sme zavesti. Pregrob poseg bi bil podtikanje, to pa bi jemalo kredibilnost končnemu besedilu in avtorju tega besedila, ne morda avtorju prvotnega besedila. Če je v prvotnem besedilu trditev, ki je v zadnjem besedilu navedena v narekovajih in ji končni avtor oporeka, pa slednji praviloma pred navedkom, torej zunaj narekovajev, seveda lahko napiše komentar z uvidom na način:

avtor piše, da ...

avtor se moti, ko trdi, da ...

avtor zmotno piše, da ...

V zapisanih polemikah odločajo kdaj že posamezne črke ali številke, zato se zadnjemu avtorju morda zazdi, da lahko dele prvotnega besedila opusti ali prilagodi tako, da bo njemu v prid. Utemeljeno zavračanje dejstev je žlahtno, pogovarjanje je del naših življenj in strokovnega dela, z vsem tem smo boljši in rastemo. Potvarjanje pa bo avtorja razkrilo kot nepoštenega, nedobronamernega in nekredibilnega, in če k predmetu spora ne more prispevati nič drugega kot prevaro, se je iz polemike izločil sam.

NAVAJANJE AVTORIC

V znanstvenih in strokovnih besedilih se pri navajanju literature moški in ženski priimki z dodano letnico obnašajo kot značke, ki omogočajo preprosto pisanje in prepoznavanje posameznih objav v seznamu literature. Tu obstajajo, kot izhaja tudi iz vprašanja, omejitve, ki jih različni avtorji upoštevajo različno strogo. Na eni strani so suhe navedbe kot *Bakmaz*

1981: 104 ali *Bavčar 2000*, tudi »kot izhaja iz Bajec 1950« (kar se razume kot 'iz dela, ki je obravnavano v literaturi pod Bajec 1950'), pri katerih se za začetek niti ne sprašujemo o spolu nosilca ali nosilke priimka.

Pri navajanju ženskem priimke, rabljene v zvezi z osebno glagolsko obliko, obravnavamo manj tehnično: za lažje branje v besedilo pogosto dopišemo ime ali vsaj začetnico imena:

Mara Novak (2004: 15) je zapisala ...

M. Novak (2004: 15) je zapisala ...

kar pa lahko pri glasnem branju povzroči zaplete), tako kot tudi pri moškem raje napišemo malce več:

Kot piše Jože Toporišič (2000: 123), ...

Način brez lastnega imena in v pridevniški obliki ni običajen, v strokovnih in znanstvenih besedilih se šteje za nevljudnega:

Novakova (2004: 15) je zapisala ...

Mnoge avtorice rabo pridevniške oblike (seveda v tistih imenih, ki niso pridevniškega značaja že sama po sebi, npr. *Marija Jurjevna Šarapova* ali *Iveta Benešová*) zavračajo, saj naj bi odražala predvsem pomen 'biti v lasti nosilca priimka' oz. 'biti pripaden nosilcu priimka', je družbeno širše sprejemljivo oz. korektno, če ob priimku uporabljamo tudi ime. Na ta način najhitreje izrazimo spol osebe, ki jo navajamo. V strokovnem in znanstvenem pisanju se zlasti pri ponavljajočih se navedkih ponavljanje imena zdi odveč, a je mogoče zadrego z izražanjem spola rešiti tudi z izčrpnostjo pri prvih omembah v besedilu ..., npr.:

... po izsledkih biologinje Mojce Volk (Volk 1998) je bilo ...

... biologinja Volk ...

... avtorica (Volk 1998) ...

Vsekakor je smiselno upoštevati tudi napotek, da se pri navedku v besedilu ime ujema z navedbami v seznamu literature oz. navedenk.

LITERATURA

ANJO = Akcijski načrt za jezikovno opremljenost, http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Razpisi/2017/JR-ESS-Ranljive_skupine_govorcev/Akcijski_nacrt_za_jezikovno_opremljenost.pdf (dostop 6. 1. 2020).

Bajec 1950 = Anton Bajec, *Besedotvorje slovenskega jezika 1: izpeljava samostalnikov*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1950 (Dela razreda za filološke in literarne vede 1).

Bajec – Kolarič – Rupel – Šolar 1964 = Anton Bajec – Rudolf Kolarič – Mirko Rupel – Jakob Šolar, *Slovenska slovnica*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1964.

Besede slovenskega jezika, <http://bos.zrc-sazu.si/besede.html> (dostop 6. 1. 2020).

Bunc 1940 = Pregled slovnice slovenskega knjižnega jezika, Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, 1940.

Dobrovoljc – Jakop 2011 = Helena Dobrovoljc – Nataša Jakop, *Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom*, Ljubljana: Založba ZRC, 2011.

Dobrovoljc – Krek 2011 = Helena Dobrovoljc – Simon Krek, Normativne zadrege – empirični pristop, v: *Meddisciplinarnost v slovenistiki*, ur. Simona Kranjc, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2011 (Obdobja 30), str. 89–97.

Dobrovoljc – Lengar Verovnik – Bizjak Končar 2018 = Helena Dobrovoljc – Tina Lengar Verovnik – Aleksandra Bizjak Končar, Spletna jezikovna svetovalnica za slovenski jezik ter normativne zadrege uporabnikov in jezikoslovcev, v: *Škrabčev zbornik 10*, ur. Aleksandra Bizjak Končar – Helena Dobrovoljc, Nova Gorica: Založba Univerze v Novi Gorici, 2018, 52–69.

Dobrovoljc 2019 = Helena Dobrovoljc, Pisna znamenja: komentar k poglavju, <http://pravopisna-komisija.sazu.si/Pravopis80/Pisnaznamenja.aspx>, 2019 (dostop 6. 1. 2020).

Dular 2014 = Janez Dular, Vodja in vodjinja, *Slovenski čas: časnik za družbo in kulturo* (priloga tednika Družina), št. 48 (apr. 2014), 16.

ePravopis = *ePravopis: slovar slovenskega pravopisa 2014–*, www.fran.si (dostop 6. 1. 2020).

eSSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika 2016–*, www.fran.si (dostop 6. 1. 2020).

Fran = *Fran: slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU*, <https://fran.si/> (dostop 6. 1. 2020).

Furlan – Gložančev – Šivic-Dular 2000 = Metka Furlan – Alenka Gložančev – Alenka Šivic-Dular, Pravopisna ustreznost zapisa lastnoimenskega gradiva v registru zemljepisnih imen in registru prostorskih enot, *Geografski vestnik: časopis za geografijo in sorodne vede* 72.1 (2000), 73–86.

Furlan – Gložančev – Šivic-Dular 2001 = Metka Furlan – Alenka Gložančev – Alenka Šivic-Dular, *Pravopisno ustrezen zapis zemljepisnih in stvarnih lastnih imen v Registru zemljepisnih imen in Registru prostorskih enot*, Ljubljana: Geodetska uprava Republike Slovenije, 2001.

Gigafida = *Gigafida: korpus pisne standardne slovenščine*, <http://www.gigafida.net/> (dostop 6. 1. 2020).

Gigafida 2.0 = *Gigafida 2.0: korpus pisne standardne slovenščine*, <https://viri.cjvt.si/gigafida/> (dostop 6. 1. 2020).

GOS = *GOS: korpus govornjene slovenščine*, <http://www.korpus-gos.net/> (dostop 6. 1. 2020).

Gradišnik 1967 = Janez Gradišnik, *Slovenščina za Slovence*, Maribor: Obzorja, 1967.

Gradišnik 1981 = Janez Gradišnik, *Še znamo slovensko?*, Celje: Mohorjeva družba, 1981.

Gradišnik 1985 = Janez Gradišnik, *Za lepo domačo besedo: priročnik sodobne slovenščine*, Maribor: Obzorja, 1985.

Gradišnik 1986/87 = Janez Gradišnik, Povedati, praviti, reči, *Jezik in slovstvo* 32.1 (1986/87), 25–27.

Gradišnik 1993 = Janez Gradišnik, *Slovensko ali angleško?*, Celje: Mohorjeva družba, 1993.

Herrity 2000 = Peter Herrity, *Slovene: a comprehensive grammar*, London – New York: Routledge, 2000.

Heufler – Cigale 1861 = Ludwig von Heufler – Matej Cigale, *Kratek popis Cesarstva Avstrijskega sploh in njegovih dežel posebej*, Dunaj: Cesarska kraljeva zaloga šolskih bukev, 1861.

Hladnik 2002 = Miran Hladnik, *Praktični spisovnik ali Šola strokovnega ubesedovanja: vademekum za študente slovenske književnosti, zlasti za predmet Uvod v študij slovenske književnosti*, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenske jezike in književnosti, 2002.

Islovar = *Islovar: terminološki slovar informatike*, <http://www.islovar.org/islovar> (dostop 6. 1. 2020).

JANES = *JANES: jezikoslovna analiza nestandardne slovenščine*, <http://nl.ijs.si/janes/> (dostop 6. 1. 2020).

Kalin Golob 2003 = Monika Kalin Golob, *O dopisih (Kaj moram vedeti)*, Ljubljana: GV Založba, 2003.

Keber 2011 = Jaznez Keber, *Slovar slovenskih frazemov*, Ljubljana: Založba ZRC, 2011 (Slovarji).

Kocjan Barle 1992 = Marta Kocjan Barle, *Abeceda pravopisa: vaje*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1992.

- Kocjan Barle 2015** = Marta Kocjan Barle, Večbesedni enodelni vezniki v pravopisu in rabi, v: *Pravopisna razpotja*, ur. Helena Dobrovoljc in Nataša Jakop, Ljubljana: Založba ZRC, 2015, 55–76.
- Korošec 2003** = Tomo Korošec, K pravilom za skladenjsko vejico v Slovenskem pravopisu 2001, *Slavistična revija* 51.2 (2003), 247–266.
- Kres** = Korpus Kres, <http://www.korpus-kres.net> (dostop 6. 1. 2020).
- Križaj Ortar 1984/85** = Martina Križaj Ortar, O samostalniškem prilastku v imenovalniku, *Jezik in slovstvo* 30.3 (1984/85), 82–85.
- Lenarčič 2002** = Simon Lenarčič, Čeri v slovenskem pravopisnem morju, *Mostovi: glasilo Društva znanstvenih in tehniških prevajalcev Slovenije* 36.1 (2002), 83–104.
- Lengar Verovnik 2016** = Tina Lengar Verovnik, Jezikovni koticiki za sodobno rabo – in sodobnega uporabnika, *Slovenščina danes*, ur. Emica Antončič = *Dialogi* 52.7–8 (2016), 177–192.
- Lengar Verovnik 2018** = Tina Lengar Verovnik, Obravnava kratic v prenovljenih pravopisnih pravilih: novosti in spremembe, *Jezikoslovni zapiski* 24.2 (2018), 43–54.
- Lengar Verovnik 2019** = Tina Lengar Verovnik, Krajšave: komentar k poglavju, <http://pravopisna-komisija.sazu.si/Pravopis80/Krajšave.aspx>, 2019 (dostop 6. 1. 2020).
- Logar 2015** = Nataša Logar, Polstavčna vejica, v: *Pravopisna razpotja*, ur. Helena Dobrovoljc in Nataša Jakop, Ljubljana: Založba ZRC, 2015, 47–54.
- Majcenovič 2003** = Helena Majcenovič [= Dobrovoljc], Odzivnost javnosti ob izidu Slovenskega pravopisa (Izhodiščne teze I–V), v: *Perspektive slovenistike ob vključevanju v Evropsko zvezo*, ur. Marko Jesenšek, Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 2003 (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 14), 213–217.
- Michelizza 2018** = Mija Michelizza, Raba ključnikov v slovenskih tvitih, *Viri, orodja in metode za analizo spletne slovenščine*, ur. Darja Fišer, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2018, 274–293.
- Načrt pravil 1981** = *Načrt pravil za novi slovenski pravopis*, Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.), 1981.
- Oblak – Petrič 2005** = Tanja Oblak – Gregor Petrič, *Splet kot medij in mediji na spletu*, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2005 (Media).
- Pangos – Pirman 2007** = *Razvezani jezik: slovar žive slovenščine*, ur. Inge Pangos – Alenka Pirman, Ljubljana: Društvo za domače raziskave – Buča, 2007; *Razvezani jezik: prosti slovar žive slovenščine*, <http://razvezanijezik.org> (dostop 6. 1. 2020).
- Pleteršnik** = Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar* 1–2, Ljubljana, 1894–1895; Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar*, 1894–1895, www.fran.si (dostop 6. 1. 2020).

Pravdová – Svobodová 2014 = Markéta Pravdová – Ivana Svobodová. *Akademická příručka českého jazyka*, Praga: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2014.

Pravopis 8.o – krajšave = *Pravopis 8.o – Pravila novega slovenskega pravopisa za javno razpravo: krajšave*, https://fran.si/pravopis8/Poglavje/1/pisna_znamenja, 2019 (dostop 6. 1. 2020).

Pravopis 8.o – pisna znamenja = *Pravopis 8.o – Pravila novega slovenskega pravopisa za javno razpravo: pisna znamenja*, https://fran.si/pravopis8/Poglavje/1/pisna_znamenja, 2019 (dostop 6. 1. 2020).

SKI = Franc Jakopin idr., *Slovenska krajevna imena*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1985 (Leksikoni Cankarjeve založbe).

SMS = Štefan Adamič idr., *Slovenski medicinski slovar*, Ljubljana: Medicinska fakulteta, 2002.

SNB 2012, 2013 = Aleksandra Bizjak Končar idr., *Slovar novejšega besedja slovenskega jezika*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012, ²2013 (Slovarji).

SP1P 1990, 1994, 1997 = *Slovenski pravopis 1: pravila*, Ljubljana: SAZU (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.), ¹1990, ²1994, ³1997.

SP 1899 = *Slovenski pravopis*, sestavil Fran Levec, Dunaj: Cesarska kraljeva založba šolskih knjig, 1899.

SP 1920 = *Slovenski pravopis*, sestavil Anton Breznik, Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, 1920.

SP 1935 = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Znanstveno društvo, 1935.

SP 1937, 1938 = *Slovenski pravopis: mala izdaja*, priredila Anton Breznik in Fran Ramovš, Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, ¹1937, ²1938.

SP 1950 = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: SAZU (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.), 1950.

SP 1962 = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: SAZU (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.), 1962.

SP 2001, 2003 = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: SAZU – Založba ZRC, ZRC SAZU, ¹2001, ²2003.

Splošni religijski leksikon, ur. Adalbert Rebič, Ljubljana: Modrijan, 2007.

Sprotni slovar = *Sprotni slovar slovenskega jezika*, www.fran.si (dostop 6. 1. 2020).

Sršen 1998 = Janez Sršen, *Jezik naš vsakdanji*, Ljubljana: Gospodarski vestnik, ²1998.

SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* 1–5, Ljubljana: SAZU oz. ZRC SAZU (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.), 1970–1991.

SSSJ = Jerica Snoj idr., *Sinonimni slovar slovenskega jezika*, Ljubljana: Založba ZRC, 2016.

SSKJ2 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja, www.fran.si (dostop 6. 1. 2020).

Šolar 1959/60 = Jakob Šolar, Odgovarjati – ustrezati, *Jezik in slovstvo* 5.3 (1959/60), 93–94.

Terminologišče = *Terminologišče*, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce#v> (dostop 6. 1. 2020).

Toporišič 2000, 2004 = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, 2000, 2004.

Veliki atlas sveta, Ljubljana: DZS, 2005.

Veliki družinski atlas sveta, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1992, 1996.

Vidovič Muha 2003 = Ada Vidovič Muha, Kaj je novega v knjižnem jeziku?: ob izidu Slovenskega pravopisa, *Slavistična revija* 51.2 (2003), 117–122.

Vidovič Muha 2011 = Ada Vidovič Muha, *Slovensko skladdenjsko besedotvorje*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2011.

Weiss 2003 = Peter Weiss, Slovenski pravopis 2003 – priročnik na stranpoteh slovenskega jezika, v: *Perspektive slovenistike ob vključevanju v Evropsko zvezo*, ur. Marko Jesenšek, Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 2003 (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 14), 201–206.

Weiss 2014 = Peter Weiss, Vodkinja, *Jezikoslovni zapiski* 20.2 (2014), 163–167.

Žagar Karer 2011 = Mojca Žagar Karer, *Terminologija med slovarjem in besedilom: analiza elektrotehniške terminologije*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011.

Žaucer – Marušič 2009 = Rok Žaucer – Franc Marušič, Jezikovno svetovanje, praksa in ideali, v: *Infrastruktura slovenščine in slovenistike*, ur. Marko Stabej, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Obdobja 28), 449–456.

Žele 2008 = Andreja Žele, *Vezljivostni slovar slovenskih glagolov*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008 (Slovarji).

Žele 2014 = Andreja Žele, *Slovar slovenskih členkov*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2014 (Slovarji).

RAZČLENJENO KAZALO

KAZALO	4
KNJIGI NA POT	6
O JEZIKOVNI SVETOVALNICI	12
Uvod	13
Jezikovna svetovalnica pri Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU	15
Vprašanja po področjih	16
O uporabnikih Jezikovne svetovalnice	19
Motivacija za uporabo svetovalnice	20
Pričakovanja uporabnikov glede jezikovnega svetovanja	21
O Jezikovni svetovalnici ter novih pravopisnih in normativnih rešitvah	22
RABA LOČIL	24
Vezaj	25
Vezaj v prirednih zloženkah	26
Pridevniške zloženke	26
Zveze prislova in pridevnika	27
Samostalniške priredne zloženke	28
Vezaj med dvema imenoma	28
Vezaj v pridevniških izpeljankah	30
Dvojna imena	31
Zemljepisna dvojna imena	32
Dvojni priimki	33
Priimki v svojilnih pridevniških zloženkah	33
Druge rabe vezaja	34
Pomišljaj	35
Razmerje med deloma besedne zveze	36
Pomišljaj in pojasnjevalni dodatek	36
Pomišljaj ali vezaj?	37
Predložni pomišljaj	38
Pomišljaj in vejica	39

Vejica	41
Vejica v besedni zvezi	41
Vejica in stavčni prilastek	42
Vejica in polstavčni prilastek	43
Razlikovanje med polstavčnim in povedkovim prilastkom	44
Vejica in vrinjeni del	44
Vejica ob <i>prosim, tako rekoč, milo rečeno</i>	46
Pristavčna vejica	49
Vejica pri navajanju datuma	49
Lastnoimenski pristavek	49
Razlikovanje med pristavkom in desnim prilastkom	50
Vejica pred oznako gospodarske družbe	51
Vejica in dostavek	51
Vejica ter veznik <i>in</i>	52
Vejica pred <i>in ko/če/da</i>	52
Vezniška zveza uvaja vmesni odvisnik	53
Vezniška zveza uvaja istovrstni odvisnik	53
Vejica pred <i>in to</i>	54
Vejica pred <i>in ne</i>	55
Vejica in veznik <i>ali</i>	55
Vejica in naštevalni <i>ali</i>	55
Vejica med odvisnikom in prislovnim določilom	56
Prehajanje odvisniških zgradb med prislovnne zveze	57
Vejica in večbesedni vezniki	58
<i>šele ko</i>	58
<i>zato ker</i>	59
<i>tako da</i>	60
<i>s tem da</i>	61
<i>s tem ko</i>	62
<i>v primeru da</i>	62
<i>kljub temu da</i>	63
Razno o vejici	64
Vejica in <i>pa tudi</i>	64
Vejica ob stopnjevanju s <i>tako – kot/kakor tudi</i>	64
Vejica ob zvezi (<i>ne</i>) <i>glede na</i>	65

Vejica in zveza z <i>drugimi besedami</i>	66
Vejica in <i>kdove / kdo ve</i>	67
Vejica za <i>kaj (pa)</i>	68
Vejica ob <i>zakaj</i>	69
Vejica in oženje/širjenje informacije	70
Narekovaj	72
Katere narekovaje uporabljamo?	72
Narekovaj, citirana poved in končna ločila	73
Narekovaj kot označevalec posebnih pomenov ali vrednosti besede	74
Poševnica	76
Novi položaji in nestičnost poševnice.	77
Poševnica v besedni zvezi.	77
Poševnica pri imenih na dvo- ali večjezičnih področjih	77
Vpliv poševnice na začetnico	78
DRUGA PISNA ZNAMENJA	80
Zveza črke in številke	81
Stvarna imena: <i>G20</i> in <i>U2</i>	82
Hišne številke.	82
Nadpisane in podpisane številke ob črkah	83
Oznake na svinčnikih.	83
Če je zveza črke in številke oznaka	84
Kratice s številskimi dodatki	85
Izpostavna znamenja	86
Označevanje opomb	87
Abecedno razvrščanje	89
Tuje črke in posebnosti	89
Uvrščanje črk z ločevalnimi znamenji in razvrščanje ločil	89
Odstavčno (alinejno) naštevavanje in črke abecede	90
Razvrščanje imen v seznamih	90
Razvrščanje imen z okrajšanimi enotami	91
Razvrščanje imen z nazivi	92
Razvrščanje priimkov s tujimi črkami	92
Razvrščanje imen s šumevci v drugih jezikih	92
Razvrščanje imen s predimki	93

RABA VELIKE IN MALE ZAČETNICE	96
Začetnica in poved	97
Mala začetnica na začetku povedi	97
Imena s predimki na začetku povedi	98
Pisanje začetnice pri navedbah avtorstva z akademskimi nazivi	99
Podpisi k slikam, preglednicam, grafikonom	99
Začetnica pri pisanju podnaslovov	100
Kaj pa nadnaslovi	101
Začetnica pri elektronskih naslovih in domenah	102
Imena bitij	103
Domišljajska imena in poimenovanja	103
Domišljajska imena	103
Začetnica pri preneseni rabi imen bitij in imenih v frazemih	104
Nenaselbinska zemljepisna imena	107
O lastnoimenskem in občnoimenskem značaju neprvih sestavin zemljepisnih imen	107
<i>Goriška brda</i>	109
<i>Gorski kotar</i>	109
<i>Hrvaško Zagorje</i>	109
<i>Polhograjski dolomiti</i>	109
<i>Ravenska, Makekova in Belska kočna</i>	110
Nenaselbinsko zemljepisno ime ali zemljepisno občno poimenovanje?	110
<i>Homški hrib</i>	110
<i>slovenska Istra</i>	110
<i>spodnja Sava</i>	111
<i>panonska Slovenija</i>	111
<i>Pivška jezera</i>	112
<i>pohorske planje</i>	112
<i>Triglavska sedmera jezera</i>	112
Imena ulic, cest, trgov	113
Ime ulice, enako imenu kraja	113
Imena cest, prog, mostov	114
Romarske, planinske, vinske poti	115
<i>Pot svetega Jakoba in Camino ter kamino</i>	115

Imena ozvezdij in astrološka znamenja	116
Imena držav kot nenaselbinska imena	116
<i>Republika Srbska</i>	117
Besedne zveze z lastnimi imeni	118
Zemljepisno ali stvarno ime	120
Imena objektov, gradov, cerkva	120
<i>Kitajski, Emonski, Berlinski zid</i>	121
<i>Ljubljanski grad</i>	121
Imena sakralnih objektov in z njimi povezana religijska imena verskih oseb	122
Uradna in neuradna imena cerkva	122
Imena cerkva, posvečenih verskim osebam	122
Stvarna imena	125
Imena oziroma poimenovanja meddržavnih ali upravnih zvez, srečanj, iniciativ	125
Zgodovinske zveze	126
<i>Sveta aliansa</i>	126
<i>Nemška zveza</i>	126
<i>Nemško cesarstvo</i>	126
<i>Sveto rimsko cesarstvo nemškega naroda</i>	127
Evropske pobude in srečanja	128
<i>Vzhodno partnerstvo, Pobuda treh morij</i>	128
Imena prireditev	129
<i>liga prvakov</i>	129
Imena abonmajev	130
Politično srečanje kot stvarno lastno ime	131
<i>digitalni vrh</i>	131
Imena prireditev in vrstilni števnik	132
Imena in poimenovanja šolskih in študijskih predmetov oziroma programov	133
Imena in poimenovanja ustanov, organizacij, organov, društev, delovnih komisij in teles	136
<i>društvo alumnov</i>	137
<i>Karitas</i>	138
<i>kulturni dom</i>	138

<i>občina</i>	139
<i>policija</i>	139
<i>sodni svet</i>	140
<i>svet staršev</i>	141
Osebna lastna imena v imenih ustanov, organizacij, društev	142
Krajšanje lastnih imen ustanov	143
Priložnostno krajšanje	143
Skrajšana imena	144
<i>Evropska komisija – Komisija</i>	144
<i>Svet Evropske unije – Svet</i>	144
Znamke in lastniška imena	145
O lastnoimenskem značaju znamk oziroma občnoimenskem značaju znamk	145
Znamke in njihovi logotipi	147
Znamke v leposlovju	147
Pisanje svojilnih pridevnikov iz blagovnih znamk	147
Avtomobilske znamke	148
Imena letal, ladij, vlakov, plovil	149
Mobilni telefoni	150
Računalniške aplikacije, programi, omrežja	151
<i>Excell, Word</i>	151
<i>Europass</i>	151
<i>Facebook, Twitter</i>	152
Imena pisav	152
Zaščita tradicionalnih jedi, vin	153
Imena vin	153
<i>Štajersko-prekmursko bučno olje</i>	154
Imena pijač	154
Imena zdravil	155
Plastelini, ravnila in druge šolske potrebščine	156
Imena in poimenovanja iger	156
Imena trgovin in znamke	157
Imena in poimenovanja besedil, dokumentov, publikacij	159
Pravni akti in podobni dokumenti	159
Mednarodni sporazumi in mirovne ter druge pogodbe	160

Slovnico število in velika začetnica pogodb	161
<i>Osinski sporazumi, Haaške konvencije, Ženevske konvencije</i> ..	161
Uradne evidence	162
Obrazci, publikacije	163
Certifikati	163
Molitveni obrazci	164
Velika začetnica v izrazih posebnega spoštovanja	166
Velike začetnica osebnih in svojilnih zaimkov	166
Pisanje začetnice pri nazivih in protokolarnih ogovorih	167
Mala ali velika začetnica pri nazivih in nadomestnih imenih	167
<i>duče – Duce in firer – Führer</i>	168
Izlastnoimenski pridevniki v stalnih besednih zvezah	170
<i>Martinova gos in Silvestrov večer</i>	172
<i>Gospodov dan</i>	173
Izražanje duhovne lastnine, če je izumiteljica ženska	174
Mala začetnica	176
Poimenovanja in imena pripadnikov različnih skupin	176
Poimenovanja domišljjskih bitij	177
<i>arašidki in minimojčki</i>	178
Poimenovanja bolezni	179
Stalne besedne zveze z izlastnoimenskim pridevnikom na <i>-ov/-ev</i> ...	179
Večdelna poimenovanja z občnoimenskim jedrom in razlikovalno sestavino	180
<i>ebola, zika</i>	180
<i>virus Zahodnega Nila</i>	181
Enakozvočnice z lastnimi imeni	181
Poimenovanja nagrad	182
Poimenovanja praznikov, posebnih dnevo, tednov ... in zgodovinskih dogodkov	185
<i>na Miklavža in svete tri kralje</i>	185
<i>božič</i>	186
Posebni dnevi, tedni	188
Poimenovanja zgodovinskih dogodkov	188
Raba vrstilnega števnik ob poimenovanjih zgodovinskih dogodkov	189

KRAJŠAVE	192
Kratice	193
Nastanek kratic	193
Sklanjaje in spol kratic	193
Prehajanje kratic med navadno besedje in raba v povedi	196
<i>AMZS</i>	196
<i>NLB</i>	197
<i>VDC</i>	197
<i>ZPIZ</i>	198
<i>ARSO, CIPO</i>	198
<i>NUK</i>	199
<i>OBLA, MRSA</i>	199
<i>SE</i>	200
<i>ASCII, SMS</i>	201
<i>Wi-Fi</i>	202
Zapisovanje kratic v naslovih	202
Zveze kratic	203
Kratice v besednih zvezah	203
Svojljni pridevniki iz kratic	205
<i>CIIN</i> ali <i>CIJIN</i>	205
<i>TIC-ov, MMC-jev</i> in <i>UKC-jev</i>	206
Sestavljenke	207
Okrajšave	209
Okrajšave v imenih gospodarskih družb	211
Prevzemanje okrajšav	212
Okrajšave brez pik	213
Dve piki na koncu povedi: skladijska in okrajšavna	214
Krajšave v besedilih elektronskih medijev	215
Kratkopisne krajšave in normiranost	215
<i>Lp</i> in vejica	215
Simboli	217
Simboli za merske enote	217
<i>liter</i>	218
<i>stopinja Celzija</i>	218
Simboli v zvezah	218

Simboli v tvorjenkah	219
Simboli za znamke	220
Simboli za denarne enote	221
<i>evro</i>	221
Formule	223
PREVZETE BESEDE IN BESEDNE ZVEZE	224
Prevzemanje občnih besed	225
Katero od različic izbrati v slovenščini	226
<i>gvava</i> – <i>gvajava</i>	226
<i>imbus</i> – <i>inbus</i>	227
<i>kazoo</i> – <i>kazu</i>	227
<i>kosa</i> – <i>xhosa</i>	228
<i>mem</i> – <i>meme</i>	228
<i>menedžer</i> – <i>manager</i>	228
<i>piranha</i> – <i>piranja</i>	229
<i>swinger</i> – <i>svinger</i>	229
Kako sploh sloveniti izraz	230
<i>döner kebab</i>	230
<i>fake news</i> – <i>lažne novice</i>	231
<i>fleš</i> – <i>dražilo</i>	231
<i>krav maga</i>	232
<i>top</i> – <i>vrhunski</i>	233
Prevzemanje lastnih imen	234
Prevzemanje tujih osebnih imen	235
Imena zgodovinskih osebnosti	235
Imena vladarjev	235
<i>Felipe</i> – <i>Filip</i>	237
Imena svetnikov in svetnic	237
<i>mati Terezija</i>	237
<i>Florijan</i> – <i>Florjan</i>	238
Imena plemen in pripadnikov plemen	238
Kako pisati madžarska imena v slovenskih besedilih	239
Podomačevanje tujih zemljepisnih imen	241
Imena naselbin, krajev	241

<i>Biograd na Moru</i> in <i>Filip i Jakov</i>	243
<i>Istanbul – Carigrad</i>	243
<i>Konstanz</i> ali <i>Konstanca</i>	244
<i>Peking – Bejžing</i>	245
Imena pokrajin	247
<i>Campagna – Campania</i>	247
<i>Emilija – Romanja</i>	248
Imena držav	248
<i>Esvatini</i>	249
<i>Liechtenstein</i>	250
<i>Mavricij</i>	251
<i>Saudova</i> ali <i>Savdska Arabija</i>	251
Imena ulic in delov mesta	251
Prezemanje slovničnih kategorij pri zemljepisnih imenih	253
<i>Brela</i>	254
<i>Chichén Itzá</i>	255
<i>Kiribati</i>	256
<i>Tenerife</i>	256
<i>Terske doline</i>	257
Podomačevanje stvarnih imen	258
<i>Sterijevo pozorje</i>	258
Imena univerz	259
Osebna imena v imenih univerz	260
Prezemanje imen športnih in glasbenih ter drugih skupin	261
Posebne črke latiničnih pisav	262
<i>Fenerbahçe</i> ali <i>Fenerbahçe</i>	263
<i>København</i>	263
<i>Constanța</i>	264
Prečrkovanje	265
Splošno	265
Prečrkovanje občnih besed	267
<i>jujutsu – džudžucu</i>	268
<i>šoa</i>	269
Poimenovanja kitajskih, japonskih in drugih čajev	269

Prečrkovanje lastnih imen.	271
Posebnosti pri prečrkovanju v posameznih jezikih	272
Dvojna identiteta oseb in oblika imena v slovenščini.	275
Prečrkovanje iz cirilice ter dvojna identiteta Slovanov v anglosaškem svetu	276
TVORJENJE BESED	280
Prebivalska imena in imena pripadnikov	281
Prebivalci in prebivalke držav – dvojnice	281
Dvojnice: prebivalci držav in pripadniki narodov	282
Dvojnice: prebivalci držav	283
<i>Romka – Rominja</i>	284
Neenakovredne dvojnice.	284
<i>Izolan, Polzelan, Blejec</i>	284
<i>Kosovec – Kosovčan</i>	285
<i>Srbkinja – Srbijanka</i>	285
<i>Bosnec – Bosanec</i>	286
Prebivalska imena iz dvojnih imen	286
Redkejši primeri: pripadnice etničnih skupin, narodov in plemen.	288
Ženska poimenovanja.	290
Kako tvorimo ženske oblike	290
Ženske oblike nazivov	291
<i>vršilec/vršilka dolžnosti direktorja/direktorice</i>	291
<i>vodja in vodja</i>	292
Ženska poimenovanja v različnih slovarjih	293
<i>geografka, geografinja in zemljepiska</i>	293
<i>mesarka – mesarica</i>	294
Še neuslovarjena ali na novo uslovarjena poimenovanja, novi pomeni.	294
<i>kadrovica – kadrovnica</i>	294
<i>praktičarka</i>	295
<i>(glavna) tajnica</i>	295
Od priložnostne rabe do norme.	296
<i>kupka</i>	296

<i>mislica</i>	296
<i>modrica – modrinja</i>	297
Opisna poimenovanja	298
Moška poimenovanja	299
Ko besede ni v slovarju	299
<i>birmovalec</i>	299
<i>mentoriranec</i>	299
<i>skiroist</i>	300
Besedotvorne, pomenotvorne in pomenske zagate	300
<i>bloger – blogar</i>	300
<i>doktorand – doktorant, magistrand – magistrant</i>	301
<i>sitarist, bajsist</i> in drugi glasbeniki	301
<i>žirant</i> kot član žirije	301
Poimenovanja živalskih vrst, samcev in samic	303
Iskanje spolskih parov	304
Zakaj je vol samski?	305
Zloženske	306
Pridevniške zloženske	306
Priredne zloženske	306
Podredne zloženske	307
Priredna ali podredna zloženska	307
<i>depozitnozavarovalna agencija</i>	307
<i>dinarskokraški svet</i>	308
<i>jezikovnotehnološki</i>	308
<i>narodnozabavna glasba</i>	308
<i>pravnoinformacijski sistem</i> in <i>pravno-informacijski center</i>	309
<i>socialno-ekonomski</i> in <i>socialnoekonomski</i>	309
<i>socialnopodjetniški</i>	309
<i>turističnoinformacijski center</i>	310
<i>turistično-rekreacijski center</i>	310
<i>vinskoturistična cesta</i>	310
<i>zavarovalnopolosredniška</i> in <i>zavarovalnozastopniška družba</i>	310
<i>živilskopredelovalen</i> in <i>živilsko-prehranski</i>	311
Vezalne zloženske	311
<i>Avstro-Ogrska, avstro-ogrski</i>	312

<i>Anglo-Američan(i)</i>	312
Kako podomačiti vezalno zloženko?	313
Zloženske za označevanje barv	313
<i>črno-bela fotografija</i>	314
Zloženske s številsko prvino v prvem delu	314
<i>dve-</i> in <i>dvo-</i>	315
<i>tri-</i> in <i>tro-</i>	315
<i>četvero-</i> in <i>štiri-</i>	316
Samostalniške zloženske	317
Priredne samostalniške zloženske	317
Zloženske, ki so postale besedne zveze	318
Sestavljenke	322
<i>postjugoslovanski – pojugoslovanski</i>	322
<i>predtest</i> in <i>potest</i>	323
<i>predzvita struktura</i>	324
<i>superjunak – super junak</i>	324
<i>superživilo – super živilo</i>	325
JEZIKOVNE IZBIRE NA RAZLIČNIH JEZIKOVNIH RAVNINAH	326
Pisne dvojnice	327
<i>bombon – bonbon</i>	328
<i>brajica – braljica</i>	328
<i>cepetavček – cepetalček</i>	329
<i>dezodorant – dezodorans – deodorant</i>	329
<i>dezaktivirati – deaktivirati</i>	330
<i>izgovarjava – izgovorjava</i>	331
<i>konkistador – konkvistador</i>	331
<i>kvinoja – kinoja</i>	331
<i>marsejeza – marseljeza</i>	332
<i>okoljski – okolijski</i>	332
<i>poganjalček – poganjavček</i>	333
<i>Potočka zijalka – Potočka zijavka</i>	333
<i>prekaren – prekeren</i>	334
<i>promil – promile</i>	335
O pisnem zapiranju zeva	335

<i>amonijak – amoniak</i>	336
Soglasniške skupine <i>šp – sp</i> in <i>št – st</i>	337
Jezikovne izbire in normativnost	339
O normativnosti	339
<i>delati na</i> in <i>pri projektu</i>	341
<i>dočim</i>	342
<i>izgledati</i>	342
<i>izpostaviti – poudariti</i>	342
<i>ozaveščati – osveščati</i>	343
<i>potrebno je</i> ali <i>treba je</i> + nedoločnik	344
<i>prek</i> v pomenu ‘izražanje sredstva’	345
<i>starš – starši</i>	346
<i>tekom</i>	347
<i>temu ni tako</i>	348
<i>upravljati s skladom – upravljati sklad</i>	348
<i>v času – s strani</i>	349
<i>v kolikor – v slučaju</i>	350
<i>verjeli ali ne</i>	352
Izbira ustrezne besede ali besedne zveze	353
Sopomenke in normativnost	354
<i>beluš – špargelj</i>	354
<i>blog – spletnik</i>	354
<i>bombon – sladkorček</i>	355
<i>center – središče</i>	356
<i>chef, kuhar ali kuharski mojster</i>	356
<i>izven – zunaj</i>	357
<i>ključnik – hešteg (hashtag) – lojtra</i>	358
<i>možen – mogoč</i>	358
<i>plan – načrt</i>	359
Sopomenke (ki to kdaj tudi niso)	361
<i>ampak – temveč</i>	361
<i>dalj – dlje</i>	361
<i>narekovaji – navednice</i>	362
<i>nobeden – nihče</i>	363
<i>povsem – popolnoma</i>	363

<i>reči – povedati</i>	364
<i>saj – ker</i>	365
<i>samo – le</i>	365
<i>tirnica – tračnica</i>	366
Pomenske razlike in odtenki	367
<i>do kod in do kam</i>	367
<i>isti – enak</i>	368
<i>kongres, konferenca, simpozij</i>	370
<i>memorandum in sporazum</i>	372
<i>stališče in mnenje</i>	373
Družbeno občutljiva poimenovanja	375
<i>božjast – epilepsija</i>	375
<i>črnec – temnopolti</i>	377
Izbira ustrezne pridevniške oblike	379
Vrstni pridevnik ali določna oblika lastnostnega pridevnika	379
<i>Danes je moj srečen ali srečni dan</i>	380
<i>Magičen ali Magični Koper</i>	381
<i>svečan – svečani sprejem</i>	381
<i>svet – sveti</i>	382
<i>tehnični ali tehničen dolg</i>	383
<i>užiten – užitni</i>	383
<i>velik črtast zvezek ali veliki črtasti/črtani zvezek</i>	384
Vrstni ali svojilni pridevnik	384
<i>skutin ali skutni zavitek</i>	385
Snovni pridevniki	386
Tvorba snovnih pridevnikov iz poimenovanj za novejšo rastlinske vrste	386
Besedotvorno sorodni pridevniki	387
<i>analitičen in analitski – sintetičen in sintetski</i>	387
<i>avtentičen – avtenticiran – overvljen</i>	388
<i>biotehniški – biotehničen</i>	389
<i>energijski – energetski</i>	390
<i>etiški – etičen</i>	391
<i>kemičen – kemijski</i>	391
<i>kompetenten – kompetenčen</i>	392

<i>lésen in lesni – lesén in leseni</i>	393
<i>podzemni – podzemeljski</i>	393
<i>pohodniški – pohodni</i>	394
<i>pomladni – spomladanski – pomladanski</i>	395
<i>simbolen – simboličen</i>	396
<i>številčni – številski (podatki)</i>	397
<i>trojski – trojanski</i>	397
<i>zdraviliški – zdravstveni (turizem)</i>	398
<i>zvočen – zvokoven</i>	398
Besedotvorno sorodni samostalniki	399
<i>odpor – upor</i>	399
<i>odprodaja – razprodaja</i>	400
<i>oznaka – označba</i>	402
<i>področje – območje</i>	402
<i>sedanjost – zdajšnjost</i>	403
Besedotvorno sorodni glagoli	404
<i>osvojiti in usvojiti</i>	404
<i>preučevati in proučevati</i>	405
<i>vzbujati in zbujsati</i>	405
Iskanje protipomenk	406
<i>hujšanje – rejenje</i>	406
<i>proaktiven – reaktiven</i>	407
<i>spletni – nespletni</i>	408
Splošni izrazi, ki se razlikujejo od terminov	409
<i>kalorije</i>	409
<i>operativa</i>	409
Iskanje izraza za znano pojavnost	410
Ženska, ki doji lastnega otroka	410
Kaj naredimo, ko pritisnemo na gumb kemičnega svinčnika	411
Oglašanje ptic ujed	412
Besedne zveze	413
<i>del katerega ali katerega del</i>	413
<i>držna odgovornost</i>	414
<i>pretežna večina</i>	415
<i>mobilna številka – mobilna telefonska številka</i>	416

<i>teleprompter operaterka</i>	416
<i>živa glasba – glasba v živo</i>	417
Jezikovne izbire in ponatančenje jezika	418
<i>bivolčje ali bivolje mleko</i>	418
<i>povečati ali ojačati zvok</i>	418
<i>veliki ali visoki stroški in poraba</i>	419
<i>visoka ali velika frekvenca</i>	420
Izbira predloga v ustaljenih besednih zvezah	421
<i>izhajati iz ali z izhodišča</i>	421
<i>iz ali s slike</i>	421
<i>na ali v grafu in grafikonu</i>	422
<i>na ali v območju</i>	422
<i>na ali v razstavišču</i>	423
<i>na ali v spletu</i>	424
<i>na ali v svetu</i>	424
<i>na ali v šoli – iz ali s šole</i>	425
<i>na Danskem – v Dansk</i>	426
<i>občutljiv na ali za</i>	427
<i>odporen na ali proti</i>	427
<i>pri ali na temperaturi</i>	428
<i>pri ali na upravni enoti</i>	428
<i>prijava na ali v</i>	429
<i>prijaviti se na ali za</i>	429
<i>priprave za ali na</i>	430
<i>tekmovati v čem ali iz česa</i>	431
<i>v ali ob petkih</i>	432
<i>vreči/spraviti s ali iz tira</i>	432
<i>zaposlen pri, na ali v</i>	433
Več zaporednih predlogov	434
Ponavljanje predlogov pred zaporednimi odnosnicami	435
SLOVARJI IN SLOVAROPISJE	438
O slovarjih na splošno	439
Razlike med splošnim razlagalnim in pravopisnim slovarjem	439

Kateri so bili prvi jezikovni priročniki, ki so bili digitalizirani in kdaj	441
Kako naredimo novo besedo in kako pride v slovar	442
Razlaga besed v slovarju	444
O razlagah in definicijah	444
<i>mentalni bolnik</i>	444
<i>obrt</i>	445
Katera razlaga je najbolj ustrezna	445
<i>peta</i>	446
<i>poligon</i>	446
Vključevanje terminologije v SSKJ	447
Iskanje terminov na portalih Terminologišče in Fran	448
OBLIKOVANJE BESEDILA	450
Stilistika dopisov	451
Glava dopisa	451
Kraj in datum	452
Nagovor v pismu	452
Ločila pri nagovoru	453
Končni pozdrav	454
Podpis	455
Čestitke in voščila: končni pozdrav in ločila	456
Pričakovani in nepričakovani elementi dopisa	456
Alinejno oblikovanje besedila	458
Izbira začetnice	458
Navajanje sestavin po alinejah	459
Ločila pri prosojnicah v računalniških predstavitev	460
Kvizi	461
Alinejno naštevanje v alinejnem naštevanju	461
Črke kot oznake alinej	462
Deljenje	464
Deljenje besed	464
<i>čmrlj</i>	465
<i>ura, Ana, Eva, rjast</i>	465

<i>razvneti</i>	465
<i>raziskovanje</i>	465
Deljenje dolgih spletnih naslovov	466
Navedki	469
Jezikovno posodabljanje pri navajanju	471
Navajanje avtoric	473
LITERATURA	476
RAZČLENJENO KAZALO	482
STVARNO KAZALO PRIMEROV	502

STVARNO KAZALO PRIMEROV

\$ 221
* 86, 87
.doc 212
.pdf 212
€ 221, 222
® 220
™ 220
°C 218
† 86
‰ 335
1,5-sobni 30
10-centimetrski 30
10-letnica 25
10-odstoten 30
110-kilovolt 31, 219
110-kV 31, 219
20-g 31
20-gramski 31
2B 83
3,5-kilogramski 30
42. ulica 251
4H 83
50-% 31
50-odstoten 31, 219
6-% 30
9B 83
9H 83
β-laktamski 30
ω-3-maščobna kislina 34

A
A1 84
A4 81, 84
abecedni imenski seznam 92
abonma 130

abraham 105
Abraham ima sedem sinov 157
acetilsalicilna kislina 155
Aco 206
Activity 157
Ad 1 84
Adamovo/adamovo jabolko 170, 171
Adidas 146, 147, 148
adidaske 148
administrator 133
ADSL 205
advent 185
Adventni Zagreb 381
afroazijski 311, 313
afrodizijak 336
aga 298
Agencija Republike Slovenije za
okolje 198
agl. 209
agovica 298
Ahilova/ahilova peta 171, 327
aids 196, 201
AIDS 196, 201
airbus 150
ajdov 384, 386
a-jevski 25
Ajpes 196
AJPES 196
Akademija 144
aktiven 407
aktivirati 411
Aladin 103
Alberti-Žnideršičev panj 260
alchajmerjeva bolezen 172
aleluja 269

Aleman 288
 Alemanka 288
 ali 342
 ali je kaj trden most 157
 Aljažev dom 171
 Aljažev stolp 120
 Alta Val Torre 257
 alzheimer/alchajmer 179, 181
 Amapá 255
 ambasador Republike Slovenije v
 znanosti 184
 Američan 284
 Američanka 284
 Amerikanec 281, 284
 Amerikanka 284
 ameriški dolar 221
 amonijak 336
 ampak 361
 AMZS 196
 Ana 465
 Ancona 242
 Andrea Petković 278
 Andrei Makine 279
 Andrej Ermenc Skubic 33
 Andrej Makin 279
 angl. 209
 angl.-slov. 210
 angleško-slovenski 26, 210
 angleško-slovensko-nemško-
 italijanski 27
 Anglež 281
 Anglikanska cerkev 144
 Anglo-Američan 312
 Angloameričan 313
 angloameriški 313
 anglofil 294
 anglofilka 294
 antični Rim 381
 anti-LKM 207
 Antoine de Saint-Exupéry 30
 Anton Janko 240
 A-O 202
 Apači 238
 apostolska vera 165
 aplovec 176
 APZ Tone Tomšič 142
 Arabska liga 125, 126
 arašidki 178
 Arhimedova vijačnica 171
 Arial 152, 153
 ARSO 194, 198
 Arso 194, 199
 arterijsko-venski 311, 313
 arteriovenski 27, 311, 312, 313
 ascii 201
 ASCII 201
 asiška stolnica 242
 Aspergerjev/aspergerjev
 sindrom 179
 Aspirin 146, 151
 aspirin 146, 155
 Atene 253
 Atika 247
 atomski 416
 atopijski dermatitis 179
 AU\$ 221
 AUD 221
 Aurlandsveien 252
 Avarka 281
 Avdičev šov 320

avgust 187
Avgust Pavel 239
Avgust Stanko 240
avsenik 183
avstralski dolar 221
Avstrijec 281
Avstrijska državna pogodba 161
Avstro-Ogrska 127, 202, 312
avstro-ogrška monarhija 312
avstro-ogrski 311, 312
avtenticiran 388, 389
avtenticiranje 388, 389
avtentičen 388
avtentifikacija 389
avtentifikacijski 389
avtentifikator 389
avtentikacija 389
avtocesta A1 81
Avtomobilski salon Slovenije 132
avtor/-ica 34
azijat 336
Azori 256
Aztek 288
Aztekinja 281, 288
Azurna obala 247

B

B12 83
B2 84
Babeš-Bolyaieva univerza 260
Babji zob 108
Baden-Baden 32
Baden-Powell 29
Bahami 256
baj mudan 270
bajsist 301
bajsistka 301
bakrovo-cinkov 219
baltoslovanski 312
balzamičen 416
banča 270
Banjaluka 242
barbera 153
Barentsov preliv 171
Bariloče 253
baročna Ljubljana 381
Basedowova bolezen 181
Basel 242
Baskinja 288
Baška grapa 107
Bavarska 426
bazedov 179, 181
bazedovka 181
bazilika Marije Pomagaj 124
bazilika sv. Petra 123
BBC 195
Beatle 177
Beatles 261
Beatli 176, 261
Beatrix 236
Beethoven 93, 94
Beijing 245
Bele vrane 261
belec 377
beležiti 347
Beljak 242
belokranjska pogača 153
belokranjski steljniki 112
belo-modro-rdeč 27
belo-zelen 313

Belska kočna 110
beluš 353, 354
bendžoist 301
bendžoistka 301
Benečija 247
Beneška Slovenija 247
Benetke 242
berač 157
bermuda hlače 318, 320
Bermudi 256
bešamel omaka 204
betalaktamski 30
Betalov spodmol 171
bevskati 412
bibliofil 294
bibliofilka 294
bibliotekar 290
bibliotekarka 290
bik 303, 305
binkošti 185
Biograd na morju 243
biologinja 290
biotehničen 389
biotehniški 389, 390
biotehniški center 390
Bi-Pi 202
birmanec 299
birmovalec 299
Bistrica 107
biti kot rusov/Rusov 106
bivol 304
bivolica 304
bivoličji 418
bivolji 418
Bizanc 243
Bizantinec 281
Blejci 285
Blejčani 285
Blejčanke 285
Blejec 284
Blejke 285
blog 354
blogar/bloger 300, 301
Bloudkova plaketa 183
Bluetooth® 220
Bob Dylan 29
boeing 150
Bogota 255, 256
Bohinjska železnica 114
Bohinjsko jezero 107
bohoričica 152
bolezen 180
bolničar-negovalec 317
Bologna 242
bolonja 152, 242
Bolonja 242, 248
Bolšoj teater 258
bombon 227, 327, 328, 353, 355
bombonček 328
bombonjera 328
booker/buker 185
Bookerjeva nagrada 184
Borštnikov prstan 171, 183
Borštnikovo srečanje 129
Bosanec 286
bosanski 286
Bosenc 286
Bosenka 286
bosenski 286
Bosnec 286

- Bošnjaki 286
 Bošnjakinja 288
 bošnjaški 286
 bovški sir 153
 Boyacá 255
 božič 185, 186, 188
 božjast 376
 božji/Božji 174
 b. p. 210
 Braco 206
 Braille 329
 Braillova/braillova pisava 328
 brajeva pisava 328
 brajica 328, 329, 332, 338
 Brda 107, 109
 Brela 254
 breskov kompot 384
 Breznik-Ramovšev pravopis 34,
 175, 260, 317
 brezžično omrežje 202
 Breže 242
 Brižinski spomeniki 162
 Brkonja Čeljustnik 104
 Brod na Kolpi 242
 brucka 290
 Bruselj 241
 Bulvar sv. Mihaela 251
 Burkina Faso 116
 Burma 274
 burska vojna 188
 bžraumps 177
- C**
 C vitamin 25, 30, 319
 ca 213
- Camargue 247
 camino 115
 Campagna 247
 Campagna romana 247
 Campania 247
 Carigrad 242, 243, 244
 carigrajska deklaracija 244
 cejlonski čaj 270
 Celje Center 36, 37
 Celje vzhod 33
 celofan 147
 Celovec 242
 center odličnosti 356
 Centralni register drobnice 163
 Centralni register govedi 163
 cepetavček 329
 cerebralno-spinalen 313
 cerebrospinalen 313
 Cerkev 144
 cerkev Marije Pomočnice 122
 cerkev Marije Tolažnice
 žalostnih 124
 cerkev Marije Vnebovzete 124
 cerkev Marije Zavetnice s
 plaščem 124
 cerkev Marijinega oznanjenja 122
 cerkev sv. Frančiška Asiškega 123
 cerkev sv. Janeza Krstnika 122
 cerkev sv. Jožefa 123
 cerkev svete Trojice 122
 Cerkniško jezero 107
 certifikat 164
 Cesta Andreja Bitenca 113
 cesta Ljubljana–Domžale 35, 38
 Cesta v Zajčjo dobrovo 113

cevitaminski 30
Charles 236
chef 353, 356
Chengdu 246
Chicago 241
Chichén Itzá 255
Christine Lagarde 174
Cia 205
CIA 205
Ciciban 103
CIPO 198
Cipras 265
cirilica 152
Ciril-Methodova družba 34
Citroën 148
Cividale del Friuli 242
c.-kr. 210
cm 217
Coca-Cola 145, 151, 155
Cockta 155
cocktail 328
Constanța 244, 264
Constančan 264
Constančanka 264
constanški 264
Cooperjev test 172
Costa Brava 247
Cote d'Azur 247
Creutzfeldt-Jakobova bolezen 34
Crohnova/crohnova bolezen 179
CRP hitri test 320
Cu kristal 219
Cu-Zn zlitina 219
Cvetko 277
cvetličar-vrtnar 317
cviček 153
cvičkarija 129
Cvičkarija 129
cviliti 412
Cvingli 235
C vitamin 25, 30, 319
C-vitaminski 30

Č

čaj mate 270
čaj senča 270
čaj vulung 270
č.-b. 210
Čedad 242
Čehinja 281
Čenstohova 241
Čerokiji 239
Češka 426
Češko 426
četovodinja 292
četovodja 292
četovodkinja 292
četverboj 316
četveroglasje 316
četveroglav 316
četverokotnik 316
četveromeja 316
četveronožec 316
četveroogeln 316
četveroročen 316
četverovprega 315, 316
četverovprežen 316
četverovrsten 316
četverozvok 315
Čezalpski naftovod 114

čija 386
 čijino/čijevo seme 386
 Čikago 241, 259
 čikaški 242, 259
 čipsi 261
 čir na želodcu 179
 človek žaba 317
 čmrlj 465
 čofli 177
 čopsuj 268
 črn 465
 Črna gora 108, 116
 črnc 377
 črni Peter 157
 črno-bel 26, 210, 314
 črtasti/črtani zvezek 384
 črv 465
 Čuk 176

D

D'Annunzio 93
 dajncica 152
 dalj časa 361
 Dallas Mavericksi 261
 dama 156
 damoklejev/Damoklejev meč 170
 dan državnosti 188
 dan Evrope 188
 dan mladih 188
 dan mrtvih 185
 dan odprtih vrat 129
 dan Rdečega križa 188
 Dan Schechtman 273
 dan slovenske državnosti 185
 Dan Šehtman 273

dan zdravja 188
 dan Zemlje 188
 Danska 426
 Dansko 426
 Das 156
 das masa 156
 datljev 416
 davek na dodano vrednost 195
 davkarica 290
 davoški vrh 131
 db 213
 d. d. 51, 209, 210, 211, 212
 DDV 194, 195
 de La Fontaine 93
 deaktivirati 330
 dedek Mraz 118
 defektologija 375
 del. 209
 delati na/pri projektu 341
 delati na/pri slovarju 341
 delati se Francoza 105
 delavnica 371
 delna odprodaja 401
 delovno aktiven 28
 delovodkinja 293
 demonstrant 330
 Deng Šjaoping 246
 Deng Xiaoping 246
 denimo 47
 depozitnozavarovalen 307
 dermatitis 179
 desetcentimetrski 30
 desetodstoten 30
 desusovec 176
 dešifrant 330

Devica 168, 173
devica Marija 168
dezaktivirati 330
dezavuirati 330
deziluzija 330
dezinficirati 330
dezodorans 329, 330
dezodorant 329, 330
dezodorirati 330
diamant 336
Dieslov motor 172
dietetičar 291
dietetičarka 291
digitalni vrh 131
dinarskokraški 27, 308
dipl. inž. arh. 212
diplomant 330
dislektičarka 295
dislektik 295
dizel 172
dizlov motor 172
dlje časa 361
Dmitrij Šostakovič 276
dnevi narodnih noš 129
d. n. o. 211
d. o. o. 210, 211, 212
do kam 367, 368
do kje 368
do kod 367, 368
Dobrla vas 242
dočim 342
doječa mati 410
doječa ženska 410
doječka 411
dojilja 410
doktor 167
doktorand 301
doktorant 301
doktorica 167, 291
dolar 221
dolenjka 114
Dolomiti 107, 109
dolomiti 109
domačinka 290
doner kebab 230
döner kebab 230
dopler 172
doplerjev/Dopplerjev pojav 172
dostojen 340
Downing Street 258
Downov/downov sindrom 179
dr. 99, 209
dr. dent. med. 211
Dravska dolina 257
Draždani 242
dražgoška bitka 188
dražilec 232
dražilnik 232
dražilo 231
Dresden 242
drobižki 178
druga balkanska vojna 190
druga svetovna vojna 188, 189
drugi vatikanski koncil 190
društvo alumnov 137
družbeno koristno delo 28
družbenoekonomski 309
družbenogospodarski 307
družbeno-gospodarski 309
država članica 36

države šengenskega območja 242
 državna institucija/institucija 338
 državna sekretarka 295
 državni tajnik 295
 duče 168
 Duče 168
 duče Mussolini 168
 duhovitež 298
 duhovitnica 298
 duhovno področje 403
 duhovo 187
 Dukova univerza 259
 Dunaj 242
 Dunking Devilsi 261
 Duplo 157
 duševen 445
 duševni bolnik 444
 DUTB 196, 201
 dveizmenski 315
 dveleten 315
 dveletka 315
 dvetretjinski 315
 dveuren 315
 dveurni tečaj 314
 dveurno predavanje 314
 dvoboj Izrael–Turčija 36
 dvočlanska posadka 314
 dvoizmenski 315
 dvojezični govorec 314
 dvojezično območje 403
 dvojni priimek 91
 dvoleten 315
 dvopičje 66, 101, 333, 362, 459,
 460, 467
 dvotretjinski 315
 dvouren 315
 Džamal Hašokdži 273
 džjudžic 268
 džjudžicu 268
 džjudžucu 268

E

Eberndorf 242
 ebola 179, 180
 eDavki 97, 207, 250
 Edinburg 241
 Efta 194
 EFTA 194
 egipčanski 282
 egiptovski 282
 einstein 105
 Einstein 105
 ekonomska tehnica 294
 ekonomsko-socialen 309
 El Camino de Santiago 115
 elanke 148
 Elanove smuči 148
 Elizabeta 235, 237
 Elizabeta II. 236
 emigrant 330
 Emilija - Romanja 248
 emilijski 248
 Emiljci 248
 emmy 183
 EMO 193, 194, 196, 201
 emo 201
 Emonci 245
 Emonke 245
 emonska vrata 245
 Emonski zid 121

emšo 194, 196
 enak 368, 370
 energetski 390
 energijski 390
 enoinpolsoben 30
 enoizmenski 315
 enotna matična številka
 občana 193
 Enterprise 149
 epilepsija 376
 epošta 250
 e-pošta 98
 Epstein-Barrov/epstein-barrov
 virus 179
 Eratostenovo sito 171
 Erinije 103
 Eskimi 238
 espe 212
 eSSKJ 207
 estetiški 391
 estetski 391
 Esvatinec 250
 Esvatini 249, 250
 Esvatinka 250
 esvatinski 250
 etičen 391
 Etiopec 283
 Etiopija 283
 Etiopijec 283
 Etiopijka 283
 Etiopka 283
 etiški 391
 EU 198
 Euclid Tsakalotos 265
 EUR 221, 222
 Europass 151, 152
 Eva 465
 Evangeličanska cerkev 144
 Evatinci 250
 Evidenca imetnikov rejnih
 živali 163
 Evklid Cakalotos 265
 Evmenide 103
 evro 221, 222
 evro območje 320
 evroatlantski 313
 evropska institucija/inštitucija 338
 Evropska komisija 144
 Evropska unija 144
 Evropska zveza 125
 evropski dan jezikov 188
 evropski teden mobilnosti 188
 evropski teden športa 188
 evropsko prvenstvo 129, 257
 evropsko-atlantski 313
 Evrosong 129
 eVsebine 207
 evstahijeva cev 171
 Excel 151

F
 Facebook 8, 152
 fake news 231
 Fakulteta za družbene vede 195
 familijaren 336
 faux pas 225
 favl 465
 FDV 195
 Feliks Edmundovič Dzeržinski 276
 Felipe 236, 237

Felipe VI de España 237
 Fenerbahçe 263
 Fenerbahçe 263
 Fenerbahçe 263
 Ferlach 242
 Ferrara 248
 Festival morja in sonca 129
 figov sladoled 386
 Filadelfija 241
 Filip 237
 Filip i Jakov 243
 Filip I. (Prvi) Kastiljski 237
 Filip Lepi 237
 Filip VI. (Šesti) španski 237
 film 465
 filmofilka 294
 Fimo 156
 finale Nadal–Federer 36
 finančna institucija/institucija 338
 finančno-računovodski sektor 306
 Firenze 241, 242
 firer 168
 fizičen 358
 fizika 133
 flash 231
 fleš 231
 Florijan 238
 Florjan 238
 florjanovo 173
 Flosarski bal 190
 Ford 146
 ford 148
 format A3 81
 format A4 81
 Formula 1 129
 Foucaultovo nihalo 255
 Franc Jožef 235
 Francija 464
 franciscejski kataster 163
 francoska revolucija 188
 Francoz 281
 Francozinja 281
 frančiškanska cerkev 122
 Frankfurt na Majni 243
 Franki 289
 frankinja 153
 frankofil 294
 frankofilka 294
 Fraunhoferjeve črte 171
 Freising 242
 freudovec 176
 Friuli-Venezia Giulia 248
 FTW 215
 Führer 168
 Furlanija - Julijska krajina 248
 FYEO 215

G

g/kg 76
 G20 82, 84
 Gaberje 242
 gadovka 290
 gajger 172
 gajgerjev števec 172
 gajica 152
 Galicija 247
 Galileo Galilei 235
 garni hotel 225
 gavljajter 169
 Geiger-Müllerjev števec 171

gejša 276
gen.maj. 210
gensko spremenjena hrana 28
geograf 293
geografinja 293
geografka 293
George 236
Gerbec-Morgagni-Adams-Stokes-
ov sindrom 33
germanofil 294
germanofilka 294
Getty Images 76
Gilbertovi otoki 256
Gilberts 256
Gilette 145
gimnazijada 336
ginekolog-porodničar 317
Giro d'Italia 258
gjokuro 270
g/kg 76
glasba v živo 417
glasbena vodja 292
glasbeni vodja 292
glavni tajnik 295
Glikeros Leontiu 272
gluhonemnica 375
Glykerios Leontiou 272
god svetega Miklavža 186
goji 225
golf igrišče 320
golšavost 375
goncourt/gonkur 185
Goncourtova/Goncourteva
nagrada 184
gorenjka 114
Gorenjska 426
Gorenjsko 426
Gorica 242
Goriška brda 107, 109
Gorski kotar 107, 109
gospa doktorica 291
gospa magistrica 291
gospa profesorica 291
gospod 173
Gospod 173
Gospod, usmili se 165
gospodarica 290
gospodinja 290, 291
gospodinjec 291
Gospodovo razglašenje 185, 186
gozdar sekač 317
gozdnato območje 403
gozdni sadež 379
Grad 121
grad Ljubljana 121
graf 422
grafikon 422
grammy 183
Grand Opéra 258
grapefruit 225
grdavšči 177
Green Dragonsi 261
gregorjevo 186, 187
grenivka 225, 386
gripa 179
grm 465
Gruzija 282
Gruzijec 282
Gruzijka 282
gruzijski predsednik 282

Gruzinec 282
Gruzinka 282
gruzinske amfore 282
gvajava 226
Gvineja Bissau 116
Gyertyános 242
gyokuro 270

H

Haaške konvencije 162
habsburško cesarstvo 125
hallelujah 269
Hans-Dietrich 29
Harry 236
Harvey Norman 157
Hašokdži 273
HB 83
Helsinki 253, 261
Hesperide 103
hešteg 353, 358
Hi-Fi 202
Higgsov bozon 171
higiena 336
himna 165
Hipokratova prisega 171
hipster 176
hiralnica 375
hladna vojna 417
hladno stiskano olje 28
hobit 177
hokej 157
Homec 110
Homški hrib 110
Hongkong 275
Horac 206

Hošiminh 266, 275
Hotel Turist 260
Hrastje - Mota 32
Hrvaško Zagorje 18, 109
Hrvat 288
Hrvatica 281, 288
Hugo Boss 157
hujšanje 353, 406
hujšati 406
Humboldtova univerza 259
hvalnica 165
hvalospev 165
Hz 217

I

ibid. 212
Ibn Saud 251
idr. 211
idrijski žlikrofi 153
igralci/ke 34
igrati se kavboje in indijance 157
ilindenska vstaja 188
Ilirika 114
iljušin 150
imbus 227
imbusni ključ 227
imena domišljajskih likov 103
imun proti/na 427
in/ali 76
INA 199
inaktiven 407
Inbus 227
INBUS 227
Indijanci 238
informatik programer 317

Inkinja 288
Innsbruck 242, 244, 245
inspiracija 337
Instagram 152
instalacija 337
institucija 337, 338
institucionalizirati 337, 338
Institut Jožef Stefan 142
instrument 327, 338
instrumentalen 338
instrumentalist 338
instrumentalizirati 338
inšpekcija 337
inštalacija 337
inštitut 337, 338
inštrument 327
inštrumentalen 338
inštrumentalist 338
iPad 97
ipd. 211
IRA 195
Iračan 281
Istanbul 243, 244
istanbulska deklaracija 244
istanbulski bienale 244
isti 368, 370
Istra 110, 111
Italijan 281
italijansko-slovenska meja 26
italofil 294
italofilka 294
itd. 209, 210, 211
itn. 211
Ivan Cankar 239
ivanovo 173
iz/s slike 421
iz/z izhodišča 421
izgledati 342
izgovarjava 331
izgovorjava 331
izgubljanje (telesne) teže 407
izhodišče 421
Izolan 284
Izolčani 284
Izoljani 284
izpostaviti 342
izr. prof. 211
iztiriti 432
izvedensko stališče 374
izven 357

J
Jadransko morje 107
jagoden 379
jagodni/jagodov 385
jak 150
Jaka Racman 104
Jakin 242
Jakob Aljaž 240
Jakobova pot 115
Janez 237
Janez Hočevar - Rifle 25
Janez Samotar 237
Janez XXIII. 235
Janko Rudolf 240
Japonec 281
javnofinančen 27, 306
Javornik - Šance 32
Jean Calvin 235
Jean de La Fontaine 98

Jean-Baptiste Poquelin 30
 Jean-Jacques 29
 Jean-Jacques Rousseau 30
 Jean-Paul 32
 Jean-Paul Sartre 29
 jeep 148
 Jenny 205
 Jeruzalem 241
 jeruzalemcān 153
 jesihar 105
 Jezerska Kočna 110
 Jezik in slovstvo 193
 jezikovnotehnološki 308
 Ježek 177
 Ježki 177
 jin-jang 268
 JiS 193
 John H. Cochran 174
 Jorkšir 247
 jožefovo 173, 185, 186, 187
 Juan Carlos 236
 judo 225, 233
 jujitsu 268
 jujutsu 266, 268
 Julijske Alpe 110
 Junichirō Tanizaki 276
 Juri Muri 104
 jurjevanje 129
 jurjevo 173, 185, 187
 Južna železnica 114

K

K 1 84
 K2 84
 kadar koli/kadarkoli 327
 kaditi kot Turek 105, 157
 kadrovica 294
 kadrovik 294
 kadrovnica 294
 kadrovník 294
 kalodont 145, 147
 kaloričen 409
 kalorija 353, 409
 kalorimeter 409
 Kaluška cesta 251
 Kalvin 235
 Kamarga 247
 kamelija 386
 kamelijevó olje/semé 386
 kamelijin cvet 386
 kamino 115
 Kamniški dedec 108
 Kamniško-Savinjske Alpe 110
 Kampanija 247
 Kampanja 247
 Kanadčan 281
 Kanalska dolina 257
 kancler 295
 kanclerka 295
 kapela Marije Snežne 124
 kapela sv. Marije Snežne 123
 kapri hlače 319
 karate 233
 kardialno-vaskularen 313
 kardiovaskularen 313
 Karel 237
 Karel Destovník - Kajuh 31, 32
 karirast 384
 Karitas 138
 Karlova univerza v Pragi 259

Karlovec 242
kasko avtomobilsko
 zavarovanje 320
Kastilja 247
Kaštel 254
Kaštela 254
Katarina Švedska 237
kataster stavb 162
katekizem 164
Katoliška cerkev 144
kazoo 227
kazu 227
Kazuo Ishiguro 275
k. d. 211
k. d. d. 211
kebab 230
Kečua 239
Kečujci 239
Kelmorajn 242
Keltika 114
kemičen 391, 392
kemijski 391, 392
Kenzaburō Ōe 276
ker 365
kesanje 165
kg 218
Kia 148
Kikladi 256
kilodžul 409
kinoja 331
Kirgiz 282
Kirgizija 249, 282
Kirgizijec 282
Kirgizistan 249, 282
Kirgizistanec 282
Kiribati 256
kiropraktikinja 295
Kitajka 281
kitajski smodnik 269
Kitajski zid 121
Kitti 205
kivik 412
Kjoto 276
Kjova 239
Kjovi 238, 239
Klagenfurt 242
Klara 237
klasična gimnazija 133
klekljar 291
klekljarica 291
Klinični center 356
ključnik 353, 358
klub alumnov 137
klubska kartica Petrol 320
knajpova kava 172, 328
Kneipp 328
Kneippova kava 328
Knicksi 261
knjigovodinja 293
knjigovodja 290, 293
knjigovodkinja 290, 293
København 263
Københavnčan 264
Københavnčanka 264
københavnski 264
kobila 303
Kobilčin 174
kobilje mleko 418
kočevski zbor 188
kočna 110

kokakola 147
 kokoš 303
 Kokrška Kočna 110
 koktajl 328
 koktejl 328
 kola 155
 kolesarski poligon 446
 Köln 242
 kolokvij 371, 372
 kolomonov žegen 170
 komandant 330
 komar 303, 304
 komarka 304
 Komisija 144
 Komisija za preprečevanje
 korupcije 143
 kompetenca 392
 kompetenčen 392
 kompetenten 392
 konferenca 370, 371
 kongres 370, 371
 konkistador 331
 konkvistador 331
 konservans 330
 Konstanca 244, 264
 Konstančan 244
 Konstančanka 244
 konstanški 244, 245
 Konstantinopel 243
 Konstanz 244
 kontaktni dermatitis 179
 Kopenhagen 263
 kosa 228
 Kosovčan 285
 Kosovec 285
 kosovirji 177
 Kosovke 285
 košutje mleko 418
 kot bi mignil 57
 kot bi trenil 57
 kotar 107, 109
 KPK 25, 201
 krade kot cigan 106
 krajinsko planiranje 360
 Krakov 241
 kralj cvička 183
 Kraljevina eSwatini 249
 Kraljevski Krakov 381
 krav maga 232, 233
 krava 303, 305
 kreditno-monetaren 306
 kres 185
 kresnik 183
 kričati 412
 kristusov trn 170, 171
 Kriška jezera 112
 Krištof Kolumb 235
 Križanke 120
 križevniška cerkev 122
 Krleža 258
 krompirjeve počitnice 188
 krovec-klepar 317
 Krško-Brežiko polje 307
 KS 37
 KS Simona Jenka 142
 kudovec 176
 kuhar 353, 356
 kuharica 356
 kuharska mojstrica 357
 kuharski mojster 353, 356, 357

kulturni dom 138
kulturno ministrstvo 164
kulturno-umetniški 27
kupec 296
kuper 172
kuperjev test 172
kupka 296
kupoprodaja 312
kupoprodajen 27, 312
kustosinja 290
kV 220
kvinoja 331, 386
kvinojina moka 386

L

l 218
L 218
Lacij 247
Lagardin 174
Lak 288
Lakersi 261
Lakinja 288
laktovegetarijanci 311
laktovegetarijanski 312
Lars von Trier 98
lassa 179, 180
lastovček 304
lastovka 303
lateranski koncili 190
lažne novice 231
le 365, 366
Lea 238
Lebdivke 103
Lego 151, 157
Leja 238

lektor-redaktor 317
Lendavske gorice 107, 113, 114
Lendavske Gorice 113, 114
Leonardo da Vinci 98
Leonor Michaelis 175
lep pozdrav 453
lesen 393
lesnopredelovalen 311
Lesotci 250
Lesoto 250
lev 304
levinja 304
Lia 206
libera 165
Liechtenstein 249, 250
liga prvakov 130
Lihtenštajn 249, 250
Lipa sprave 120
lipov čaj 386
lirist 301
liristka 301
lisica Zvitorepka 103, 104
lit.zgod. 209
litanije 165
Litovec 283
Litovka 283
Litva 283
Litvanec 283
Litvanka 283
Livia 205
Lizbona 241
Ljubljana Črnuče 33
Ljubljana Fužine 37
Ljubljanski grad 121
ljubljski kongres 188

Ljubljanski maraton 132
Ljudmyla Danylenko 277
Lodž 241
logičen 391
logiški 391
lojtra 358
LOL 215
Lombardija 247
London 241
Lotse 275
Lozana 241
Lp 215
lubenica 386
Lucida Sans Unicode 152
lucijino 173
Ludvik-Maksimilijanova
univerza 260
Ludwig van Beethoven 98
Luksemburg 241
lungdžin 270
Lupinica 103
Luter 235
Luxembourg 241

M

m 217, 218
mA 217
mača 270
maček Muri 104
madridski vrh 131
Madžarska 426
Madžarsko 426
mafin 225
magistrand 301
magistrant 301

mainstream 225
maistrovcevec 176
majhen 419
Makekova kočna 107, 110
maks. 212
Maksimiljan Kolbe 237
mala antanta 125
mala začetnica 384
Maldivi 256
Male sive celice 129
mali božič 186
mali karo 384
mali zvezek 384
malinov sok 386
malvazija 153
management 228
manager 228
Manca 238
Mandalay 274
Mangartska jezera 112
Manica 238
manijak 336
Mao Cetung 266, 274
Mao Zedong 266, 275
maofeng 270
marčna revolucija 188
Margerita 257
Marguerite 257
Maria Montessori 174
Mária Pozsonc 239
Maribor Tezno 36, 37
Marija Jurjevna Šarapova 278
Marija Snežna 124
Marija Terezija 238
Marija Tolažnica žalostnih 124

Marijan 238
marijini laski 170, 171
Marijino vnebovzetje 171, 185, 187
Marjan 238
Mark Jacobs 157
marksizem-leninizem 28
Maročan 281
marsejeza 332
marseljeza 332
Marshallovi otoki 249
Marshallovo otočje 249
Maršal 167
maršal Tito 167
Martin Krpan 104
Martin Luther King 235
martinova/Martinova gos 172
martinova/Martinova nedelja 173
martinova/Martinova sobota 187
martinovo 173, 187, 188
marula 386
marulino/marulovo olje 386
matča 270
mate 270
matematika 133
materialen 336
materija 336
mati Terezija 237, 238
Matica 144
matični register 379
maturitetni tečaj 133
Maud Menten 175
Mauritius 249, 251
Maurits von Oranje 251
Maver 289
Mavricij 249, 251
Mavricij Nassavski Oranski 251
Mavrka 289
max. 212
mba 177
McDonalds 151
mdr. 211
med 347
medalja za hrabrost 184
medicinska sestra babica 317
medtem ko 342
medvedka 290, 303
Mehičan 284
Mehičanka 284
Mehikanec 284
Mehikanka 284
Melbina breskev 173
mem 228
meme 228
memorandum 372
menedžer 228
menedžment 228, 229
mentalen 445
mentol bombon 204, 320
mentolov bombon 320
mentoriranec 299
mentoriranje 299
mentoriranka 299
mentorirati 299
merodajen 347
mesar 294
mesarica 294
mesarka 294
mesnopredelovalen 311
Mestna četrt Slavko Šlander 142
Mestni muzej Ljubljana 260

Mestni trg 113
metelčica 152
Mežiška dolina 257
Miami Heat 262
Microsoft Excel 151
Microsoft Windows 147
Microsoft Word 151
Miki Miška 104
Miklavž 185
milijarda 336
milijon 336
milo rečeno 48
Miloš Raonić 278
minimojčki 178
Ministrstvo za kulturo RS 164, 193
minuskula 152
mio 213
misijon 336
mislec 296
mislica 296
miss Slovenije 184
Miškolin 103
Mjanmar 274
MK 193, 196
mlečni zobje 383
MMC 206
mnenje 373, 374
MNZ 198
mobilna telefonska tevilka 416
mobitel 150
Mobitel 150
modofilka 294
modrec 297
modrica 297
Modrijani 176
modrinja 297
mogoč 358, 359
Mohamed Mursi 273
Mohikanci 239
moj srečni dan 381
Moja Slovenija 157
Mojca 206
Mojca Pokrajculja 104
Moldavec 283
Moldavija 283
Moldavijec 283
Moldavijka 283
Moldavka 283
Moldova 283
Monakovo 245
mond 157
Monika Piazzesi 174
Montessorijin 174
Montmartrska ulica 251
Moorov zakon 171
moringa 386
moringino/moringovo maslo 386
morski pes 303
Mozartove kroglice 171
možen 358, 359
možgansko-hrbtenjačen 313
mrd 213
mrsa 194
MRSA 194, 199, 200
mrzlica 180
muca 206
muca Copatarica 104, 118
mucu 268
muffin 225
München 242, 245

Muslimani 286

mutsu 268

N

na Danskem 426

na/v grafu 422

na/v območju 422

na/v razstavišču 423

na/v spletu 424

na/v svetu 424

na/v šoli 425

NaCl 223

Nadja Bičkova 278

nadnaslov 101

nadstandard 322

nadzorni svet 136

nagrada 183

nagrada mesta Salò 184

nagrada Nelsona Algrene 184

nagrada Prešernovega sklada 184

nagrada Sklada Staneta

Severja 184

nagrada žirije 184

najsvetejše 383

najv. 213

nakupovalka 296

Nandžing 246

Nanking 246

naperiti 411

napovednik 232

naproksen 155

narediti se Francoza 105

narekovaji 362

narodnoosvobodilni boj 188

narodnozabaven 308

Nasa 199

NASA 199

Nasonova žleza 171

Natasha Borovsky 278

Nato 196

NATO 196, 198

Natureta 147

navednice 362

Navje 120

naziv 183

ne samo – ampak tudi 36

neaktiven 407

neaktivnost 408

Nebotičnik 120

nedejaven 407

negativno stališče 374

neinterneten 408

nekrofilka 294

Nemčija 250

Nemška zveza 126

Nemško cesarstvo 125, 126, 127

nespleten 408

nevirtualen 408

New Orleans Hornets 262

New Orleans Pelicans 262

New York 242

nihče 363

ninja želva 177

nizek 419

nizka poraba 419

nizka/majhna frekvenca 420

Njegova Eminenca 167

Njegova Svetost 167

Njegova/Njena Eksclenca 167

NLB 197, 202

nobeden 363
 Nobelova nagrada 183, 184
 nobelovec 176
 noetova barčica 171, 172
 nogomet 157
 Noma 156
 novinar-urednik 28, 37
 novo leto 185, 187, 188
 Novo mesto 108
 npr. 210, 211
 NUK 194, 195, 199, 205
 NUK 2 85
 nzd 213

O

občina 139
 Občina Lendava 139
 občutljiv na/za 427
 obdobje 1991–2018 38
 Ober 288
 OBLA 199
 območje 402, 422
 obratovodkinja 293
 Obrinja 288
 Obrka 288
 obrt 444, 445
 Obuti maček 103
 obveščevalno-varnostna služba 26
 očenaš 164
 Očipva 239
 Očipvejci 239
 Očipvejec 281
 odjemalec-strežnik 28
 odl 213
 odnos mati – hči 36
 odnos šola – starši – otroci 36
 odnos zdravnik – pacient 38
 odpor 399, 400
 odporen na/proti 427
 odporniški 400
 odpornišтво 400
 odprodaja 400, 401
 odprtje 358
 Odrešenik 173
 odstotek 335
 odtisoček 335
 ogrsko-hrvaško cesarstvo 125
 Ohmov zakon 170
 ojačati zvok 418
 O. K. 212
 okoljski 333
 oksidant 330
 oktobrska revolucija 188
 olimpiada 336
 Olimpiakos 272
 olimpijada 336
 olimpijske igre 129
 olimpijonik 336
 OMB 215
 omega-3-maščobna kislina 34
 op. avt. 211
 Opatje selo 108
 operacijski 410
 operaterka teleprompterja 417
 operativa 409, 410
 operativen 409
 Organizacija afriške enotnosti 125
 Organizacija združenih narodov
 35, 36, 125, 144, 161, 258
 organza 448

ork 177
Osinski sporazumi 161
oskar 183
osliče mleko 418
Oslo 242
osvečati 343
osvojiti 404
otvoritev 358
overovitev 389
overovljen 388, 389
ozavečati 343
ozavestiti 344
ozaveščati 344
OZN 35, 36, 58, 193, 195, 201, 271
označba 402
oznaka 402
ozračje 358

P

pacient 336
pagat 157
pagat ultimo 157
Pagetova/pagetova bolezen 171
paj mutan 270
pakt Hitler – Stalin 36
palček Smuk 104
Panama 255
panel 371
papinov lonec 170, 171
Papua Nova Gvineja 248
paracetamol 155
Parana 255
Paranaguá 255
Pariz 241, 243
park Tivoli 118

parkinson 179, 181
parkinsonova/Parkinsonova
bolezen 170, 180
Partenon 120
Partnerstvo za mir 128
pasijonka 386
pasiven 407
pasivnost 408
pav 303
pdb 213
Pechino 245
Pedenjped 103
pedofil 294
pedofilka 294
Pedro II. 236
pek Mišmaš 104
Peking 241, 245, 246
pekovka 290
Pelikani 262
persen 155
peška 296
peta 446
Peta avenija 251
petdesetodstoten 31
petelin 303
Peter Nos 104
Petrarka 235
Petrolova klubska kartica 320
pevovodja 293
pevovodkinja 293
pH 98
Philadelphia 241
Phnom Pehn 275
Phoenix Sunsi 261
Pia 205, 238

Picasso 105
Pij 235
Pija 238
Pika Nogavička 104
Piki Jakob 104
pilovec 176
Piper 32 149
piraja 229
piranesi 183
piranha 229
piranja 229
pisateljica 296
pisec 296
piska 296
piskati 412
pismoša 292
pitagorov/Pitagorov izrek 170
pi-u 412
Pivo in cvetje 190
Pivška jezera 112
Pjongjang 275
plaketa mesta Ljubljane 184
plan 359, 360
planiranje 360
planirati 360
plemenita ženska 298
plemenitež 298
plenice Pampers 320
Pleterje 120
Pljevlja 254
PLO 198
Plzen 241
Pnompen 275
Pobuda treh morij 128
počiti – pokati 36
Podarim – dobim 36
podnaslov 100
podoficir 322
področje 402
podzemeljski 393, 394
podzemlje 393
podzemni 393, 394
poganjalček 333
pogled 373
pohoden 353, 394, 395
pohodniki 394, 395
pohodniški 353, 395
pohodništvo 395
pohorske planje 112
pojugoslovanski 323
poklicna matura 133
Polhograjski dolomiti 107, 109
Polhograjsko hribovje 109
policija 139
Policija 140
poligon 446
političnoekonomski 307
politično-ekonomski 307
Polzelan 284, 285
Polzeljan 284
pomladanski 395
Pomladen 381
pomladen 395, 396
popolnoma 353, 363, 364
popravek 38
poslovna sekretarka 295
poslovni sekretar 295
poslovodinja 293
poslovodja 293
poslovodkinja 293

posovjetski 323
postdiplomski 322
postklasičen 322
postkomunizem 322
postoperativen 322
postsovjetski 323
Pot k Savi 113
potest 323
Potočka zijavka 333
potrebno je 344, 345
povsem 353, 363, 364
pozdravljeni 453
Praga 241
Praga/Bratislava 76
praktičarka 295
praktik 295
praljudje 322
prašič 303
prašičja gripa 179
praška pomlad 189
praški vrh 131
pravnoinformacijski 309
pravno-informacijski 309
praznik dela 188
praznik Svete družine 186
praznik Svetih treh kraljev 186
predgreti 324
predizobrazba 324
prednaročiti 324
predpripravljen 324
predprostor 339
predtest 323
predzvit 324
prefacija 165
Preglovo priznanje 171, 431
prek 345
prek spleta 346
prekarec 334
prekaren 334, 335
prekarij 334, 335
prekarist 334, 335
prekeren 334, 335
preko 345
prekop Ren–Donava 39
premierski abonma 131
premo sorazmeren 28
Prerok 168, 173
prerok Mohamed 168
Prešernov dan 171, 173, 185, 187
Prešernova nagrada 183, 184
prešolati (se) 425
preučevati 405
pri/na temperaturi 428
pri/na upravni enoti 428
prijava na/v 429
prijaviti se na/za 429
prijaviti se v računalnik 430
prijaviti se v sistem 430
prijaviti se z geslom 430
primorka 114
Primorska brda 109
priprave za/na 430
priznanje 183
proaktiven 353, 407
proaktivnost 408
procent 335
prof. 209
prof. dr. 99
profesor 167
profesorica 167

proga Ljubljana–Trst 39
 promil 335
 promile 335
 promo 232
 prosim 46
 prostor-čas 28, 37
 Proteusova nagrada 184
 protikadilski zakon 159
 proučevati 405
 Provansa 247
 prva balkanska vojna 190
 prva industrijska revolucija 190
 prva nagrada občinstva 184
 prvi maj 185
 prvi vatikanski koncil 190
 P. S. 212
 psičje mleko 418
 ptičja gripa 179
 PTT-služba 25
 Ptuj - Ormož 32
 Pučišča 254
 pulitzer/pulicer 185
 Pulitzerjeva nagrada 184
 Pulj 242
 Pushcartova nagrada 183
 pust 185

R

Rac 206
 Rače - Fram 32
 računalnikar 133
 računovodinja 293
 računovodja 293
 računovodkinja 293
 Radio Murski val 260

rak 179, 304
 rakovka 304
 Ralph Lauren 157
 ramadan/ramazan 188
 ramadanski/ramazanski
 bajram 188
 Rapalska pogodba 161
 Ravenska kočna 110
 ravnatelj ev dan 129
 razmerje cerkev – država 38
 razprodaja 400, 401
 Razsvetljeni 169
 razvneti 465
 Rdeča kapica 103
 rdečeoranžen 313
 rdeče-oranžno-rumen 313
 reaktiven 407, 408
 reaktivnost 408
 recimo 47
 rečeno – storjeno 36
 reči 364
 red generala Maistra 184
 rediti se 406
 refošk 153
 regionalno planiranje 360
 Reka 242
 rektorjev dan 188
 renška zveza 125
 Republika Srbska 117
 revija 336
 revijalen 336
 revskati 412
 ribiški kataster 163
 rim.kat. 210
 Rimski-Korsakov 25, 28, 29, 318

ris 304
Ris 177
risa 304
Risi 177
risinja 304
ristanc 157
Rizhao 246
Rogovo kolo 147
rokovo 173
Roma 243
roman uspešnica 36
Romanja 248
Romanjci 248
Romanjolci 248
romanjski 248
Rominja 284
Romka 284
Romkinja 284
Ro-Ro 202
Rotovž 120
rožni venec 165
rožnik 187
RTM 215
RTV 203
rugljevca 176
rumenzelen 313
rus 106
Rus 106
Rusinja 281
ruski čaj 270
rusofil 294
rusofilka 294

S
s strani 349, 350
Sacherjeva torta 173
safari srajca 30
Sainte-Beuve 29
saj 365
Saltikov-Ščedrin 29
Salzburg 244
samo 365, 366
samsung 150
Sándor Petőfi 240
São Tomé in Príncipe 249
Sapramiška 103
Saudova Arabija 249, 251
Sava 111, 258
Savaria 114
Savdska Arabija 249, 251
savskoarabski 251
Savojske Alpe 110
Savova knjiga 258
SAZU 194, 199, 201
Sazu 201
schengen 152
Schengen 242
Schweppes 155
Scopolijev/scopolijev kozliček 171
Sečuan 246
sedaj 403
sedanjost 403
Sedmera jezera 113
sejm 465
Sejšeli 256
sekundant 330
senča 270
Senžermenska pogodba 160

Severna dimenzija 128
 Severni mir 245
 Severni tok 114
 Shanghai 271
 shiatsu 268
 Siemens-Martinova peč 33
 Sierra Leone 116
 Sij 205
 SIJ 205
 silvestrov/Silvestrov večer 172,
 173, 187
 silvestrovo 173, 185, 186, 187, 188
 silvestrska noč 173
 silvestrski večer 173
 simbolon 353, 396
 simboličen 353, 396
 simfonija 227, 328
 simpozij 370, 371
 Sirec 283
 Sirija 283
 Sirijec 283
 Sirijka 283
 Sirka 283
 sirov zavitek 385
 sirovi štruklji 385
 Sisek 242
 sitarist 301
 sitaristka 301
 Sjuj 239
 Sjuji 239
 Sjuksi 238
 skiroist 300
 skiroistka 300
 skl. 209
 Skupina 77 125
 skupina G20 81
 skupina G7 81
 skuten 385
 skutin 385
 slaba banka 380
 sladkorček 353, 355
 slap Savica 118
 slavjanofil 294
 slavjanofilka 294
 Slavolok zmage 120
 slepe miši 157
 slikopleskar-črkoslkar 317
 Slonokoščena obala 116
 slovanofil 294
 slovanofilka 294
 Slovenec 281
 Slovenika 114
 Slovenikum 120
 Slovenska karitas 138
 Slovenska matica 144
 Slovenska vojska 140
 Slovensko narodno gledališče 195
 slovensko-angleški 25, 26
 slovenščina 133
 slučaj 351
 sluga 292
 smrkec 177
 sms 201
 SMS 201
 Snežna kraljica 103
 SNG 195
 socialist 176
 socialni vrh 131, 132
 socialno tržno gospodarstvo 27
 socialnoekonomski 309

socialno-ekonomski 309
socialnopodjetniški 309
socialnovarstven 307
sodni svet 140
Sodni svet Republike Slovenije 141
sodnik porotnik 36
Sofies gata 252
Sofijina ulica 252
Sokol 177
Solnograd 244
Somalec 283
Somalija 283
Somalijec 283
Somalijka 283
Somalka 283
sovica Oka 104
s. p. 210, 211, 212
specifičen 337
splet 225, 424
spleten 353, 408
spletni dnevnik 354
spletnik 354
Splošna bolnišnica Celje 260
splošna matura 133
spomladanski 395
Sporadi 256
sporazum 372, 373
spoštovan 452
spoštovani 452, 453
Sprengerjev/sprengerjev beluš 171
sprostiti 411
Srb 285
Srbija 117, 285
Srbijanec 285, 286
Srbijanka 285
Srbinja 286
Srbkinja 284, 285
srbofil 294
srbofilka 294
srčno-žilena 313
srebrni red za zasluge 183, 184
srečanje Clinton – Obama 36
srediče 356
sredina 356
središče 353, 356
Sršeni 262
SSKJ2 85
stadion 327
stališče 373, 374
Stanford University 259, 260
stanujoč-a 34
star 346
Stara trta 120
stari 346
Stari pisker 120
starš 346
stegovodkinja 293
Sterija 258
Sterijeva nagrada 259
Sterijevo pozorje 258
stimulans 330
stric 206
strm 465
Stvarnik 173
super bencin 324
super junak 324
super živilo 325
superbencin 324
Superga 146
superga 146, 147

superjunak 324
 supernova 325
 superprevoden 325
 superstruktura 324
 superživilo 325
 suši 268, 276
 Sv. Filip in Jakov 243
 Svazi 249, 250
 svazijščina 250
 svečan 381, 382
 svečnica 185, 186
 Svet 144
 svet 382
 svet delavcev 136
 Svet Evropske unije 144
 svet staršev 141
 svet šole 141
 Sveta aliansa 126
 Sveta dežela 382
 Sveta družina 185
 Sveta gora 382
 sveta maša 382
 Sveta trojica 123, 382
 sveti 382
 sveti angel 165
 Sveti duh 123, 382
 Sveti duh Tolažnik 123
 sveti Florijan 238
 sveti gral 382
 sveti Jernej 382
 Sveti Jožef 120, 123
 sveti Jurij 238, 382
 sveti Miklavž 382
 sveti Peter 382
 Sveti sedež 382
 sveti Štefan 382
 Sveti Tomaž in Princ 249
 Sveti trije kralji 185
 sveti trije kralji 186, 188
 sveti večer 187, 382
 sveto rešnje telo 123, 383
 Sveto rimsko cesarstvo 125,
 126, 127
 Sveto rimsko cesarstvo nemškega
 naroda 125, 126, 127
 svetovno prvenstvo 129
 svinganje 230
 svingati 229
 svinger 229, 230
 svingerski 230
 svinja 303
 svobodni pretok 379
 Swaziland 249
 swing 229
 swingar 230
 swingarka 230
 swingati 229
 swinger 229

Š
 šah 157
 Šampanja 247
 Šanghaj 246, 271
 Šavrinska brda 109
 šengen 152, 242
 šengensko območje 320
 šestodstoten 30
 šiacu 268
 šitaka 268
 škis 157

- škoda 148
- Škofijska karitas Ljubljana 138
- Škofja Loka mesto 37
- škrat Kuzma 104
- šmaren 185
- Šmarje - Sap 25, 31, 32
- Šmarješke toplice 113, 114
- Šmarješke Toplice 113, 114
- Šmarna gora 107, 116
- šoa 269
- šoah 269
- šolski center 356
- šolsko leto 2013/14 76
- šoreja 386
- šorejino/šorejevo olje 386
- šov Denisa Avdiča 320
- Španka 281
- španska gripa 179
- špargelj 353, 354
- šport za sprostitev 133
- športni dan 129
- štadion 327
- štajerka 114
- Štajerska 426
- Štajersko 426
- štajersko-prekmursko bučno olje 154
- Štefan 237
- štefanovo 173, 187
- številčen 397
- številka 397
- število 397
- številski 397
- štiriboj 316
- štiriglasje 316
- štiriglav 316
- štirikotnik 316
- štirimeja 316
- štirinožec 316
- štirioglat 316
- štiriročen 316
- štirivprega 316
- štirivprežen 316
- štirivrsten 316
- štramfelj 177
- študent 337
- študentska Prešernova nagrada 184
- T**
- Ta veseli dan kulture 132
- taborovodkinja 293
- Tadžiki 289
- taj či 268
- tajnica 295
- Tajvan 246
- tako rekoč 48
- taktičarka 295
- taktik 295
- tamburaš 301
- tamburašica 301
- tarok 157
- tarok karte 204, 320
- Tavrisk 289
- Tavriski 289
- tavriskijski 289
- Tavriskinja 289
- TE 85
- Tea 205
- teaser 232

teflon 147
 tehničen 383, 390
 Tehniška založba 390
 tehniški 133, 390
 tekma Olimpija – Hajduk 36
 tekmovati v čem / iz česa 431
 tekom 347
 tekstilna tehnica 294
 telebajsek 177
 telebajski 177
 teleprompter operater 417
 teleprompter operaterka 416
 telesen 358
 teliček 305
 telovo 187
 temnopolti 377
 tempera barve 219, 319
 temperabarve 219, 319
 temperabarvice 318
 temu ni tako 348
 temveč 361
 Tenerife 253, 256, 257
 tenis igriče 320
 teniško igriče 320
 Tenzin Gjaco 275
 teran 153
 Tereza 237
 Terezija 237, 238
 Terezija Avilska 238
 Terezija Benedikta od Križa 238
 terezijanski kataster 163
 Terske doline 257
 Tesalija 247
 TEŠ 85
 TE-TOL 202
 Th8 84
 The Beatles 176
 t. i. 209, 211
 TIC 206, 207
 Tihi ocean 107
 Times New Roman 152, 153
 tipka F3 81
 tirnica 366, 367
 Titanik 149
 Titovo Užice 253
 tj. 209, 210, 211
 TNP 196
 toda 361
 Tokio 276
 Tom Kovach 277
 Tom Tailor 157
 top 233
 top lestvica 233
 top lista 233
 top model 233
 Toulouse-Lautrec 29
 Tour de France 258
 tračnica 366, 367
 treba je 344, 345
 Trentino-Alto Adige 248
 Trentinsko - Zgornje Poadižje 248
 Trento 245
 tretji božič 186
 Trg Osvobodilne fronte 113
 Trianonska pogodba 161
 tribarven 315
 tricilindrski 315
 tričetrtinski 315
 Trident(um) 245
 tridesetletna vojna 188

trifazen 315
Triglavska jezera 112, 113
triinpolkilogramski 30
triizmenski 315
trimesečen 315
trimesten 315
trištevilčen 315
triuren 315
trn 465
trnovska cerkev 122
Trnovski gozd 108
trobarven 315
trodelen 315
trofazen 315
troizmenski 315
trojanski 397
trojanski konj 397
trojezičen 315
trojski 397
tromesečen 315
tromesten 315
Tromostovje 120
troštevilčen 315
trotelboben 417
Trst 242
Trst/Trieste 78
Tržič mesto 36
Tržiška Bistrica 107
tržno naravnani 28
tržno usmerjen 310
tržnoraziskovalen 307
Tsipras 265
Tsvetko 277
tu in zdaj 404
Turingija 247
turističnoinformacijski 27, 310
turistično-rekreacijski 310
Turkmen 282
Turkmenec 282
Turkmenije 282
Turkmenistan 282
Turkmenistanec 282
Turkmenistanka 282
Turkmenka 282
Turnerjev/turnerjev sindrom 171
Turški tok 114
TV sprejemnik 320
TV-program 204
Twitter 152

U

U₂ 82
učenec 290
učenka 290
učitelj 290
učiteljica 290
učiteljski zbor 141
ugrofinški 312
UKC 193, 195, 206
ukulelist 301
ukulelistka 301
Ulica borcev za severno mejo 113
Ulica bratov Učakar 113
Ulica Huga Wolfa 251
UM 196
um. zgod. 210
umetniška gimnazija 133
underground 225
Unesco 194, 201, 205
UNESCO 194, 201, 205

UNG 205
 Unicef 196
 UNICEF 196
 Unija 144
 Unija za Sredozemlje 128
 United Nations Organization 258
 University of Chicago 259
 Univerza Edvarda Kardelja 259
 Univerza Karla in Franca 261
 Univerza Ludvika in
 Maksimilijana 261
 Univerza Macquarie 260
 Univerza na Dunaju 259
 Univerza na Primorskem 259
 Univerza Rutgers 260
 Univerza Stanford 260
 Univerza v Chicagu 259
 Univerza v Ljubljani 259
 Univerza v Mariboru 259
 Univerza v Oxfordu 259
 Univerza v Trstu 259
 Univerza v Zagrebu 259
 Univerza Yale 260
 univerzijada 336
 uperiti 411
 upor 399
 uporniški 400
 upravljati 348, 349
 ura 465
 urad za delo 136
 Urad za delo Ljubljana 136
 Urad za delo Maribor 136
 uradno prečiščeno besedilo 38
 Ursula von der Leyen 174
 uršulinska cerkev 122
 USB ključek 203, 320
 USD 221
 ustava 164
 usvojiti 404
 UV žarki 219
 Užice 253
 užiten 383, 384

V
 v času 349, 350
 v Danski 426
 v kolikor 350
 v letih 1941–1945 39
 v petek / ob petkih 432
 v slučaju 350, 351
 V2 84, 292
 Valadis de Tor 257
 valat 157
 valentinovo 173
 Valli del Torre 257
 Valvasor 235
 van Beethoven 93
 van de Velde 93, 94
 van Gogh 93, 94
 varstveno-delovni center 26,
 197, 356
 Varšava 241
 Varšavski pakt 125
 varuh človekovih pravic 136
 vaterpolo turnir 320
 vaterpolski turnir 320
 vatikanski koncil 189
 v. d. 210
 VDC 197
 velika nagrada Italije 184

velika nagrada Madžarske 184
velika noč 185, 186, 188
Velika planina 107
velika sobota 187
veliki črtasti zvezek 384
veliki kristalni globus 184
veliki petek 186
veliki/visoki stroški 419
velikonočni prazniki 188
velnes 225
velneški turizem 225
venerin griček 172
Veneto 247
Venezia 244
vera 165
verjeli ali ne 352
vestfalski mir 189
Vestfalski mir 189
veverček 304
veverica 303
veveriček 304
Videm-Dobropolje 32
Videm – Dobropolje 32
videno – kupljeno 36
videno – kupljeno – prodano 36
videno – najeto 36
video posnetek 327
video varnostni nadzori 320
videoposnetek 327
vidov ples 170, 172, 179
Vietnam 275
Viktorija 235
viktorijanska Anglija 381
vilenica 183
Villach 242
Villach, Borovlje 242
vinska kraljica 183
vinskoturističen 310
Viola 177
Viole 177
Vipavska dolina 257
Virginia Apgar 174
virus 180
virus lassa 179
virus Zahodnega Nila 179, 181
virus zika 179, 180
viski 225
visok 419
visoka/velika frekvenca 420
visoki c 194
vitamin C 30, 319
vižmarski tabor 188
vneti 465
vodja 292
vodkinja 292
Vogoni 177
vojvoda 292
VO-KA 202
vol 305
volilna enota 137
volilni okraj 137
Volkswagen 148
volkulja 290
von der Leynin 174
vošibki 177
VpD 193
vpiti kot Čič 105
vrečati 412
vreči/spraviti s/iz tira 432
vrh Rusija – EU 36

Vročica 262
vršilec/vršilka dolžnosti direktorja/direktorice 291
vrtnar-cvetličar 317
vse 465
Vsemogočni 168
vsemogočni Bog 168
vsi sveti 185
Vuhan 246
Vulkanci 177
vulung 270
vzbujati 405
vzdušje 358
vzeti 465
vzgojno-varstveni zavod 307
Vzhodna iniciativa 128
Vzhodno partnerstvo 128

W

W 217, 218
W5 84
Washington 242
web 225
wellness 225
whiskey 225
WHO 198
Wien 243, 244
Wi-Fi 202
Willem-Alexander 236
William 236
Windowsi 261
winxica 177
Word 151
Wuhan 246

Y

Yale University 259
Yangon 274
YOLO 215
Yorkshire 247

Z

z lepimi pozdravi 453
zabušant 330
Zadnja Trenta 107
zagorje 109
ZAgrS 193
zakoličba 448
Zakon o agrarni skupnosti 193
Zakopane 253
zamorec 377, 378
zaposlen pri/na/v 433
Zapoteki 239
zasvajajoč 353
zasvojljiv 353
zavarovalnoposredniški 310
zavarovalnozastopniški 310
Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje 198
zborovodja 293
zborovodkinja 293
zbujati 405
zd 213
ZDA 199
zdaj 403
zdajnost 403
zdajšnjost 403
zdravamarija 164
zdraviliški 398
zdravnik otolog 36

- zdravstven 398
 Združeni narodi 144
 zeleni čaj 270
 Zelenortski otoki 249
 Zelenortsko otočje 249
 zemljepiska 293
 zemljiški kataster 162
 zemljo krast 157
 zgornjesavinjski želodec 154
 Zgornjesavska dolina 257
 Zgornjesoška dolina 257
 zika 179, 180
 ZIL-1 85
 Ziljska dolina 257
 ZJ 193
 ZJC-B 34, 38
 Zlata harmonika Ljubečne 190
 Zlata lisica 129
 zlata olimpijska medalja 184
 zlata palma 183
 zlati cepin 183
 zlati mikrofoni Mirka Strehovca 184
 zlati znak ZRC SAZU 184
 zlato pero 183
 Zmajski most 114, 120
 Znanstvenoraziskovalni center
 Slovenske akademije znanosti in
 umetnosti 203
 znanstveno-tehnološki park 308
 Zofka Kveder - Jelovšek 25, 31, 33
 Zofka Kveder-Jelovšek 32, 33
 Zolajev roman 259
 Zpiz 198, 202
 ZPIZ 198, 202
 ZRC SAZU 203
 ZRSŠ OE Maribor 203
 ZRud-1 34, 38
 zulu 250
 zulujščina 250
 zunaj 357
 zvezdica Zaspanka 104
 zvezek s črtami 384
 zvezek s karom 384
 Zvitorepec 103
 zvočen 398, 399
 zvokoven 398, 399
 zzzbudilka 177
- Ž**
- Žale 120
 žanr 465
 Ženeva 241
 Ženevske konvencije 162
 žiletka 145
 žirant 301
 žirantka 301
 žirijec 302
 živa glasba 417
 živilska tehnica 294
 živilski tehnik 294
 živilskopredelovalen 311
 živilsko-prehranski 311
 žlopi 177
 žrebec 303
 Župnija Koper – Marijino
 vnebovzetje 37
 Župnija Ptuj – Sv. Peter in Pavel 37
 žvižgati 412